220
Edebiyat

FRANSIZ SAVAŞ SANATI • Alexis Jenni

950

Fransız savaş sanatı

ALEXIS JENNI

Fransızca'dan Çevirenler: Gizem Şakar & Armağan Sarı

AYRINTI

ALEXIS JENNI

1963 yılında Fransa'nın Lyon kentinde doğdu ve çocukluk çağını burada geçirdi. İlk ve ortaöğrenimini yine aynı yerde tamamlayan Jenni, lisans eğitimini biyoloji alanında sürdürdü. Jenni, halen Lyon'da bir lisede biyoloji öğretmenliği yapmaktadır. İlk romanı *Fransız Harp Sanatı*, Fransa'nın hatırı sayılır yayınevlerinden olan Gallimard tarafından yayımlandı. Eser, Fransız edebiyat otoriteleri tarafından övgülerle karşılandı. Eleştirmenlerden tam not alan *Fransız Harp Sanatı*, 2011'de yazara hayli prestijli Goncourt Ödülü'nü getirdi. Aynı eserle Medici Ödülleri ve Femina Ödülü'nü de kazandı. Yazarın toplamda altı kitabı bulunuyor.

Ayrıntı: 950
Edebiyat Dizisi: 220

Fransız Savaş Sanatı
Alexis Jenni

Kitabın Özgün Adı
L'art Français de la Guerre

Fransızca'dan Çeviren
Gizem Şakar & Armağan Sarı

Yayına Hazırlayan
Zeynep Gençosmanoğlu

Son Okuma
Yiğitcan Canbatar

© Editions Gallimard, Paris, 2011

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
Attività Culturali/Alinari Archives/
Alinari via Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Arslan Kahraman

Dizgi
Hediye Gürnen

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
Sertifika No.: 12156

irinci Basım: *İstanbul, Aralık 2015*

Baskı Adedi *1000*

ISBN 978-605-314-058-0
Sertifika No: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Fax: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

t itter.com/AYRINTIYAYINEVI fac instagram.com/ayrintiyayinlari

Alexis Jenni

Fransız Savaş Sanatı

EDEBİYAT DİZİSİ
SON ÇIKAN KİTAPLAR

HAVAALANI BALIKLARI
Angelika Overath

DAYICAN NAPOLYON
İyrec-i Pézéşkzâd

HARMATTAN
Gavin Weston

BİR SON DUYGUSU
Julian Barnes

HEZEYAN
Laura Restrepo

O ASLA GERİ GELMEYECEK
Hans Koppel

YARASALAR
Marcel Beyer

KAYBOLAN
Hans-Ulrich Treichel

BİR KÜÇÜK İMPARATORLUK
Christian Kracht

HAYAT DÜZEYLERİ
Julian Barnes

GÖZYAŞININ KİMYASI
Peter Carey

VİS İLE RÂMİN
Fahreddin Es'ad-i Gorgânî

ANATHEM
Neal Stephenson

BEYAZ DÜNYA
Andrew McGahan

MUTSUZLUK ZAMANLARINDA MUTLULUK
Wilhelm Genazino

KIRIK KÖŞELİ İLKBAHAR
Mario Benedetti

GECELERİ DAİRELER ÇİZEREK YÜRÜRÜZ
Daniel Alarcon

BİR BUĞDAY TANESİ
Ngũgĩ wa Thiong'o

PARROT İLE OLIVER AMERİKA'DA
Peter Carey

İSTİSNA
Christian Jungersen

KALTENBURG
Marcel Beyer

ORBITOR
Mircea Cărtărescu

GÜVERCİNLER HAVALANIRKEN
Melinda Nadj Abonji

KAYBOLUYORSUN
Christian Jungersen

İÇERDEKİLER
Victor Serge

TİBET ŞEFTALİ TURTASI
Tom Robbins

BAHAR
Sabine Adatepe

CHE'NİN BİRLİĞİ
Carlos Gamerro

Kahraman nedir? Ne bir canlı, ne bir ölü, öteki dünyaya sızıp oradan geri dönen bir [...]dır.

Pascal QUIGNARD

Ne kadar aptalcaydı. İnsanları harcadık.

Brigitte FRIANG

Fikrimce, düzenin en iyisi benim içinde olduğumdur; parçası değilsem dünyaların en mükemmeli de olsa cehennemliktir.

Denis DIDEROT

YORUMLAR I

Valence Sipahilerinin Körfez'e Doğru Yola Çıkışları

1991 yılının ilk aylarına Körfez Savaşı hazırlıkları ve adım adım ilerleyen sorumsuzluğum damgasını vurdu. Kar, trenlerin yolunu keserek, sesleri bastırarak her yeri kapladı. Neyse ki Körfez'de hava sıcaklığı düşmüştü; askerler güneş gözlüklerini çıkarmadan çıplak gövdelerini ıslattıkları yaza göre daha az pişiyordu. Ah! Şu yakışıklı yaz askerleri, neredeyse hiçbiri ölmemiştir! Kafalarından aşağı boşalttıkları şişe şişe su bedenlerinden süzülüp yere değmeden buharlaşıyor, atletik vücutlarının çevresinde, içinden gökkuşakları geçen oval bir buhar

tabakası meydana getiriyordu. On altı litre! Yaz askerleri her gün on altı litre su içmeliydi! Dünyanın, gölgenin var olmadığı bu köşesinde, teçhizatlarının altında öyle çok terliyorlardı ki! On altı litre! Televizyon rakamlar duyuruyordu ve rakamlar, rakamların her daim [akıllarda] yer ettiği gibi yer ediyordu: tam tamına. Söylentiler saldırıdan önce birbirimize tekrarladığımız rakamları yayıyordu. Dünyanın dördüncü büyük ordusuna saldırılacaktı; Yenilmez Batı Ordusu yakında harekete geçecek ve karşısındaki Iraklılar sıkıca sarılmış dikenli tellerin, kara mayınlarının, paslı çivilerin, son anda tutuşturacakları petrol dolu hendeklerin ardına gömüleceklerdi; çünkü onların petrolü vardı. Hem de artık ne yapacaklarını bilemeyecek kadar çok. Televizyon, hep aynı açıklıkla ayrıntıları veriyordu. Arşivler rastgele taranıyordu. Televizyon eski, hiçbir değeri olmayan yansız görüntüleri yayınlıyordu. Irak ordusuyla ilgili hiçbir şey bilinmiyordu, ne gücü, ne de mevzileriyle ilgili. Sadece dünyanın dördüncü büyük ordusu olduğu biliniyordu; biliniyordu çünkü bu konu sürekli tekrar ediliyordu. "Sayılar akıllara kazınır çünkü aşikârdırlar; akılda kaldıkları için de insanlar onlara inanır." Ve bu sürüyor da sürüyordu. Tüm bu hazırlıkların sonu artık öngörülemiyordu.

1991 yılının başlarında pek az çalışıyordum. Aklıma yokluğumu gerekçelendirecek fikir gelmediği zaman işe gidiyordum. Beni dinlemeye gerek bile duymadan akıllara ziyan hastalık izinlerimi imzalayan doktorlara gidiyor ve izinlerin süresini daha da uzatmak için özenli sahtecilik işleri yapıyordum. Akşamları, kulaklığımla plak dinleyerek masa lambasının ışığı altında rakamları yeniden yazıyordum; dünyam lambanın yaydığı haleden, iki kulağımın arasındaki mesafeden, bana ağır ağır boş zaman kazandıran mavi dolma kalemimin ucundan ibaretti. Önce müsveddede birkaç kez deniyor, sonra kendimden son derece emin bir hareketle doktorun yazdıklarını değiştiriyordum. Bu, sıcak köşemde, işten uzak kalabileceğim gün sayımı ikiye, üçe katlıyordu. Gerçeği değiştirmek

için işaretlerle oynamanın, her şeyden kaçmak için rakamların üzerinden tükenmez kalemle tekrar tekrar geçmenin yeterli olup olmadığını hiçbir zaman bilemedim; kendime bunların reçeteden başka bir yerde kayıtlı olup olmadığını hiç sormadım. Pek de önemli değildi. Gittiğim iş yerinin düzeni öyle kötüydü ki gitmediğim kimi zamanlar yokluğumun farkına bile varmıyorlardı. Ertesi gün işe gittiğimde ise bu sefer varlığımın farkına varmıyorlardı; sanki işe gitmemek önemli bir şey değildi. İşe gitmiyordum ve eksikliğim fark edilmiyordu. O yüzden, ben de yataktan çıkmıyordum.

1991 yılının başlarında bir Pazartesi günü radyodan Lyon'da kar yüzünden hayatın felç olduğunu öğrendim. Gece yağan kar, kabloları kopartmış, trenler garlarda mahsur kalmıştı. Kara, sokaktayken yakalananlar beyaz bir örtüyle kaplanıyordu. İçeridekiler ise telaşa kapılmamaya çabalıyordu.

Burada, Escault'ya ancak birkaç kar tanesi düştü. Oysa orada adım adım ilerleyen otomobil kuyruğunu arkasına takmış kocaman bir kar makinesi ve dünyayla ilişkileri kesilmiş köylere yardım taşıyan helikopterlerin dışında hiçbir şey kımıldamıyordu. Karın pazartesi yağmış olmasına sevindim, çünkü burada karın ne olduğunu bilmezlerdi; televizyonun yayınladığı görüntülere güvenip kendilerine dağ gibi kocaman, gizemli bir felaket yaratırlardı. Üç yüz metre uzaklıktaki iş yerime telefon ettim ve oradan sekiz yüz kilometre uzakta, televizyonda gösterilen o beyaz tepelerde olduğumu uydurdum. Oralıydım, Rhône-Alpes'den* geliyordum. Bunu biliyorlardı. Kimi hafta sonları oraya geri dönerdim. Bunu bilirlerdi. Ne dağların ne olduğunu bilirlerdi, ne de karın. Her şey kitabına uygundu, herkes gibi benim de karda mahsur kalmış olmamam için bir neden yoktu.

Ardından garın karşısında oturan kız arkadaşımın evine gittim.

---

* Fransa'nın güney doğusunda yer alan bölge. İtalya ve İsviçre ile sınırı olan bölgenin merkez şehri Lyon'dur. (ç.n.)

Şaşırmadı, beni bekliyordu. O da penceresinden karı, kar tanelerini, televizyonda Fransa'nın geri kalanındaki kar fırtınalarını görmüştü. Telefonda değiştirebildiği o kırılgan ses tonuyla iş yerine telefon etmişti: hasta olduğunu, Fransa'yı kırıp geçiren, televizyonda da sözü edilen şu ağır gribe yakalandığını söylemişti. O gün işe gelemeyecekti. Kapıyı açtığında pijaması hâlâ üzerindeydi. Soyundum ve bizi de mağdur etmemiş olması için gerçekten hiçbir neden bulunmayan, Fransa'yı kırıp geçen kar fırtınaları ve grip salgının uzağında yatağına uzandık. Biz de herkes gibi mağdurduk. Dışarıda kar azar azar, tane tane yağmaya, havada uçuşmaya, hiç acele etmeden yere düşmeye devam ederken usul usul seviştik.

Kız arkadaşım tek odalı stüdyo tarzı bir dairede yaşıyordu ve tek bir yatak neredeyse tüm alanı kaplıyordu. Kimsenin nerede olduğumuzu bilmediği, saatlerin olmadığı bir gündüzün sakin sıcağında, onun yanındayken kendimi iyi hissediyordum; arzularımız doymuştu; keyfimiz yerindeydi. Bu çalıntı köşenin sıcağında, sevgilimle keyfim yerindeydi. Renkten renge bürünen gözlerini yeşil ve mavi kalemlerle kese kâğıdı üzerine çizmek isterdim. Çizmek isterdim; ancak o kadar kötü resim yapıyordum ki. Oysa muhteşem bir ışıkla parlayan gözlerini sadece resim kutsayabilirdi. Söylemek yetmez; göstermek gerekir. Ardında iz bırakmazsa gözlerinin muhteşem rengi sözlerden kaçıyordu. Göstermek gerekiyordu. Oysa göstermek mümkün değildi. Zaten 1991 yılının kışında budala televizyonlar bunu her gün kanıtlıyordu. Televizyon yatağın hizasındaydı. Ekranı görebilmek için yastıkları üst üste koyup kafalarımızı yükseltiyorduk. Yavaş yavaş kuruyan spermler her hareketimde uyluğumdaki kılları çekiyordu ama kalkıp duş almak da hiç içimden gelmiyordu. Küçücük banyo soğuktu ve onun yanında keyfim yerindeydi, arzularımızın geri gelmesini beklerken televizyona bakıyorduk.

Televizyondaki en önemli konu, adını "Star Wars" dan almış, konusunda uzmanlaşmış bir şirketin senaristleri tarafın-

dan tasarlanmış "Desert Storm" harekâtıydı: Çöl Fırtınası.* Bir Fransız harekâtı olan *Daguet*** ise kısıtlı imkânlarıyla bunun yanında hoplayıp zıplıyordu.

Yeni palazlanmaya başlamış yavru alageyik "Daguet": ergenliğe yeni girmiş, ilk boynuzlarını çıkartan, seke seke yürüyen, anne babasının yanından asla uzaklaşmayan bir Bambi. Askerler bu isimleri nereden bulur? "Daguet", kim bilir ki bu ismi? Bu ismi, ailesine ait arazisinde köpeklerle sürek avı yapan yüksek rütbeli bir asker önermiş olmalı. "Desert Storm"u ise gezegenin bir uçtan diğer ucuna herkes anlıyor; [telaffuz ederken] ağızda şamar gibi patlıyor, insanın yüreğini sıkıştırıyor; [sanırsınız ki] bir video oyunu. Daguet ise zarif bir sözcük; anlayanlar arasında kurnaz bir gülümsemeye yol açıyor. Ordunun, ortak dil olmayan dili kendine özgüdür ve bu, son derece huzursuz edicidir. Fransa'da askerler konuşmazlar. Kendi aralarında bile konuşmazlar. İş onlarla dalga geçmeye kadar gider. Onlara insanı kelimelerden vazgeçiren yoğun bir ahmaklık yüklenir. Bize ne yaptılar da onları bu kadar hor görüyoruz? Biz onlara ne yaptık da askerler böylesine içlerine kapandı?

Ordu, Fransa'da can sıkıcı bir konudur. Bu tipler hakkında ne düşünüleceği, özellikle de onlara nasıl davranılacağı bilinemez. Bereleri, hakkında hiçbir şey bilmek istemediğimiz askeri gelenekleri ve vergileri yontan pahalı makineleriyle bizi bunaltırlar. Fransa'da ordu dilsizdir; açıkça orduların başkomutanına itaat eder; hiçbir şeyden anlamayan, her şeyle ilgilenen ve ordunun istediğini yapmasına müsaade eden o seçilmiş sivile. Fransa'da askerler hakkında ne düşünüleceği bilinmez, "bizimkiler" izlenimi uyanmasın diye iyelik ifade eden tek bir sözcük kullanmaya bile cesaret edilmez: onlar görmezden gelinir, onlardan çekinilir, onlarla alay edilir. İnsanlar, kana ve

* Körfez Savaşı sırasında 17 Ocak-28 Şubat 1991 tarihleri arasında ABD öncülüğünde yürütülen operasyonun kod adı. Çöl Fırtınası ile Irak'ın Kuveyt işgali sona erdirilmiştir. (ç.n.)

** Fransa'nın Körfez Savaşı'nda yürüttüğü harekâtın kod adı. (ç.n.)

ölüme bu denli yakın, bu rezil işi niçin yaptıklarını sorar kendi kendilerine; komplolardan, sağlıksız duygulardan, entelektüel kapasitelerinden endişe edilir. Bu askerlerin, halktan uzakta durmaları, hep birlikte Fransa'nın güneyindeki askeri üslerine kapanmaları veya imparatorluğun kırıntılarını kontrol etmek için dünyayı arşınlamaları, daha önce olduğu gibi güneşte parıldayan tertemiz büyük gemilerinde, yaldızlı süslerle kaplı beyaz üniformaları içinde, deniz aşırı ülkelerde gezinmeleri tercih edilir. Uzakta olmaları, görünmez olmaları, kafamızı meşgul etmemeleri istenir. Zorbalıklarını başka yerde, bize hiç benzemedikleri için insan bile denilemeyecek insanların yaşadığı çok uzak ülkelerde sürdürmeleri yeğlenir.

İşte o esnada orduyla ilgili tüm düşündüğüm buydu, yani hiçbir şey; ama onlar gibi düşünüyordum, tüm tanıdıklarım gibi. Bu, yorgandan sadece burnumu ve [televizyona] bakmak için gözlerimi çıkardığım 1991 yılının o sabahına dek böyleydi. Bedenime sürtünen kız arkadaşım usulca karnımı okşuyordu. Bir yandan yatağın ayakucundaki televizyon ekranından Üçüncü Dünya Savaşı'nın başlangıcını izliyorduk.

Etrafımızdaki her şeyi aklımıza ne iyi, ne kötü, herhangi bir şey getirmeden görmemize, televizyonu programlar devam ettikçe sürüp giden, yüzümüze yayılmış bir gülümsemeyle izlememize imkân veren, orgazmı takip eden o mesut dinginlik içerisinde oturmuş, çenemizi tembel bir hareketle avuçlarımıza almış, elektromanyetik dalgalar yayan ekranda insanlarla dolu dünya sokaklarını izliyorduk. Zevk âleminden sonra ne yapılır? Televizyon izlenir. Haberlere bakılır, ne ağırlığı ne de niteliği olan, plastik bir boş zaman, zamanın geriye kalanını elinden geldiğince dolduran bir sentez zaman üreten büyüleyici makine seyre dalınır.

Körfez Savaşı'nın hazırlıkları sırasında, sonrasında ve savaş süresince garip şeyler gördüm; tüm dünya tuhaf şeyler gördü. Çok gördüm çünkü asla sönmeyen, tam olması gerektiği gibi, kuş tüyünden bile daha sıcak tutan, gerçek bir teknolojik geliş-

me sonucu sonunda yataktan hiç çıkmamanıza olanak sağlayan yeni bir malzemeden üretilmiş o yorganlardan bile daha iyi hollofil kozamızın, bu mükemmel Du Pont de Nemours* dokumasının, yastıkların içini dolduran polyester liflerin altından neredeyse hiç çıkmıyordum; çünkü mevsim kıştı, çünkü mesleki anlamda büyük bir sorumsuzluk içerisindeydim ve arzularımızın yeniden şahlanmasını beklerken sevgilimin yanında uzanarak televizyona bakmaktan başka bir şey yapmıyordum. Nevresimi, terimizden yapış yapış olduğunda, bol miktarda boşalttığım –"saçıp savurduğum" diyelim– sperm lekelerim kuruyup sertleştiğinde yenisiyle değiştiriyorduk.

Ekranına yapıştığım televizyonda suratlarında gaz maskeleriyle konser izleyen İsraillileri gördüm. Sadece kemancının maskesi yoktu ve çalmaya devam ediyordu. Bağdat semalarında bombaların balesini ve yeşil renkli, peri masalı tadında havai fişek gösterisini gördüm. Böylelikle modern savaşın ekranların ışığında yaşandığını öğrendim; binaların gri ve belli belirsiz siluetlerinin titreyerek yaklaşmasını ve infilak edişini, içindekilerle birlikte içeriden tamamen yok edilişini gördüm; kullanımına göre sınıflandırılan özel bombalar taşıyan Albatros kanatlı kocaman B52lerin Arizona Çölü'nde ambalajlarından çıkıp yeniden uçtuklarını gördüm; Mezopotamya'nın çöl toprağı seviyesinde uçan ve Doppler etkisiyle deforme olmuş motorlarından gelen canhıraş gürültüyle hedeflerini arayan misilleri gördüm. Bunların hepsini nefesimi tutarak, beceriksizce çekilmiş bir bilim kurgu filmiymişçesine televizyonda seyrettim. Fakat 1991 yılının başında, beni en çok şaşırtan görüntü son derece basitti. Eminim ki artık kimse anımsamıyordur, ama o görüntü o seneden, 1991'dendi. XX. yüzyılın son senesinden. Haber-

* Fransa'da doğup Amerika'da ölen Éleuthère Irénée du Pont de Nemours'un 1802 senesinde Amerika'da kurduğu, kimyasal hammadde üretimi ve satışı yapan dünyanın en büyük şirketlerinden biridir. Enerji, elektronik, otomobil endüstrisi, ambalaj, gemi endüstrisi ve daha başka pek çok alanda üretim yapan şirketin en bilinen markalarından biri teflondur. (ç.n.)

lerde Valence sipahilerinin Körfez'e hareket ettiklerine tanık oldum.

Bu oğlanların yaşları otuzun altındaydı ve genç eşleri onları yolcu etmeye gelmişlerdi. Çoğunluğu henüz konuşma çağına ulaşmamış çocuklarını kucaklarına almış, kameraların önünde kocalarını öpüyorlardı. Bu adaleli erkekler ve genç, güzel kadınlar şefkatle kucaklaşıyor, ardından Valence sipahileri kum rengi kamyonlarına, VAB'larına*, Panhard'larına** biniyorlardı. O zaman, kaçının geriye döneceği, bu savaşın Batı tarafında ölüme, neredeyse hiçbir ölüme sebep olmayacağı henüz bilinmiyordu; bilinmeyen bir başka şey ise ölümün yükünün çevreyi kirleten maddelerin etkisi gibi, çölün yayılması gibi, bir borcun ödenmesi gibi sayısı belirsiz diğerleri tarafından, sıcak ülkeleri dolduran isimsiz diğerleri tarafından yükleneceğiydi; kafa sesi yerini hüzünlü bir yoruma bıraktığında, genç insanlarımızın uzaktaki bir savaş için yola çıkmasına beraberce üzülüyorduk. Şaşkındım.

Bunlar sıradan görüntülerdi. Amerikan ve İngiliz televizyonlarında her zaman görebilirdiniz. Ancak Fransa'da eşleri ve çocuklarına sarılıp yola çıkan askerleri ilk kez 1991 yılında gördük; bu, askerlerin acılarını paylaşabileceğimiz ve yokluklarını hissedebileceğimiz insanlar gibi gösterildiği 1914 yılından bu yana ilk kez oluyordu.

Ansızın kafama dank etmişti, irkildim.

Doğruldum, burnumdan fazlasını yorgandan dışarı çıkarttım. Ağzımı, omuzlarımı, gövdemi. Oturmam gerekiyordu, doğru düzgün görmem gerekiyordu çünkü televizyon kanalında –idrak etmenin dışında herkesin gözü önünde– toplumsal bir uzlaşıya tanıklık ediyordum. Bacaklarımı karnıma doğru çekip kollarımı etrafına doladım, çenemi

* VAB (Véhicule de l'avant blindé - Zırhlı Öncü Aracı) 1796 senesinde Fransa'da piyasaya sürülen, Körfez Savaşı ve 2001 Afganistan işgalinde kullanılan yaklaşık 14 ton ağırlığındaki, 2 metre yüksekliğindeki zırhlı personel taşıyıcıdır. (ç.n.)

** 1891 senesinde kurulmuş, dünyaca meşhur otomobil modellerinin yanı sıra askeri kullanım için arazi araçları üreten bir Fransız şirketidir. (ç.n.)

dizlerimin üstüne koydum ve bu önemli anı izlemeye devam ettim: Valence sipahilerinin Körfez'e hareketlerini. Kimileri kum rengine boyanmış kamyonlarına binmeden önce gözyaşlarını siliyordu.

1991 yılının başında hiçbir şey olduğu yoktu: Körfez Savaşı'na hazırlanılıyordu. Hiçbir şey bilmeden konuşmaya mahkûm televizyon kanalları gevezelik ediyor, içi bomboş bir görüntü kalabalığı üretiyordu. Tahminler yürüten uzmanlara sorular soruluyordu. Sunucu, rakamlar sıralarken ekranda donup kalan, hiçbir haber servisinin sansürlemediği ve donmuş çöl planlarıyla son bulan arşiv görüntülerini yayınlıyordu. Uyduruyor, öyküleştiriyor, aynı ayrıntıları tekrar ediyor, karşılarındakini usandırmadan aynı şeyi tekrarlayabilmenin yeni yollarını arıyorlardı. Tıpkı bozuk bir plak gibi...

Hepsini takip ettim. Kendimi görüntü seline bıraktım; hudutlarını izledim; önce rastgele, sonra bayır aşağı akıyordu; 1991 yılının başlarında her şeye açıktım, kendimi yaşamdan soyutluyordum, görmek ve hissetmekten başka yapacak şeyim yoktu. Vaktimi arzularımın geri gelip sonuçlanma ritmine göre yatakta geçiriyordum. Belki de gidenler ve her şeyi seyreden ben dışında hiç kimse Valence sipahilerinin Körfez'e hareket edişlerini anımsamıyordur, çünkü 1991 yılının kışında [henüz] hiçbir şey yaşanmamıştı. Bir boşluğu yorumladık durduk, boşluğu havayla doldurduk, bekledik; tek olup biten şuydu: ordu toplumsal yapının içine geri dönüyordu.

İnsanın kendisine bunca zamandır ordu neredeydi diye sorması mümkündür.

Kız arkadaşım bize kadar ulaşmayan bir savaşa olan ani ilgim karşısında şaşkındı. Sıklıkla, gerçeğin ezici ağırlığından daha kesin, daha huzur verici ve çok daha eğlenceli bulduğum hafif bir sıkıntı, alaylı bir kopuş, zihnin kıpırtılarına karşı bir ilgi hissediyordum. Neye baktığımı sordu.

"Şu kocaman makineleri kullanmak isterdim, dedim. Dişli tekerlekleri olan kum renklileri.

İyi de onlar oğlanlar için ve sen artık oğlan çocuğu değilsin. Hem de hiç, dedi elini üzerime, kendi için yaşayan, kendine ait bir kalbi, dolayısıyla kendine özgü duyguları, düşünceleri ve hareketleri olan o güzel organın tam üzerine koyarak.

Yanıt vermedim, emin değildim. Yeniden yanına uzanıverdim. Yasal olarak hastaydık ve karda mahsur kalmıştık. Burada güvendeydik ve tüm gün, tüm gece ve ertesi gün bize aitti; nefesimiz tükenene, bedenlerimiz yorgun düşene dek.

O yıl manyakça bir devamsızlık içindeydim. Gece gündüz tek düşünebildiğim ayak sürtmenin, tüymenin, kaytarmanın, diğerleri sıra halinde yürürken karanlık bir köşeye saklanmanın yollarıydı. Sosyal hırs, profesyonel bilinç, konumuma olan alakam adına neye sahipsem hepsini birkaç ay içinde yok ettim. Sonbahardan beri soğuktan ve rutubetten faydalanıyordum; bunlar doğa olayları olduklarından sorgusuz sualsiz kabul ediliyordu. Boğazımdaki hafif bir yanma evde yan gelip yatmamı gerekçelendirmeye yeterliydi. Gitmiyor, işlerimi ihmal ediyor ve kız arkadaşıma gitmeyi aksatıyordum.

Ne mi yapıyordum? Sokaklarda dolaşıyor, kafelerde oturuyor, halk kütüphanesinde bilim ve tarih eserleri okuyordum. Şehirde yaşayan ve eve gitmek istemeyen yalnız bir adamın yapabileceği ne varsa hepsini yapıyordum. Ve bu çoğunlukla hiçbir şey yapmamak demekti.

O kıştan hiçbir anım, planlanmış bir girişimim, anlatacak hiçbir şeyim yok ama France Info radyosundaki haberlerin tema müziğini duyduğumda öyle melankolik bir hale bürünüyordum ki tek yapmam gerekenin şu olduğunun farkına varıyordum: kocaman bir duvar saatinin vuruşları gibi on beş dakikada bir yayınlanan radyo haberlerini beklemek. Yüreğimdeki akreple yelkovan yavaşça ilerleyedursun dünyanınkiler hiç tereddütsüz daha da kötüye gidiyordu.

Çalıştığım şirketin yönetiminde bir değişiklik oldu. Beni yönetenin tek bir düşüncesi vardı: gitmek ve sonunda başarmıştı. Başka bir iş buldu, görevinden ayrıldı ve yerini, kalmaya

niyeti olan bir başkasına bıraktı. Bu sonuncu işyerini düzene koydu.

Bir öncekinin şüpheli yeteneği ve kaçma isteği beni korumuştu; yeni gelenin hırsı ve bilgisayar kullanma becerisi ise yakan şey oldu. Giden sinsi herif bana asla bir şey söylememiş, fakat bütün devamsızlıklarımı kaydetmişti. İşe geldiğim ve gelmediğim günleri, gecikmelerimi, verimliliğimi dosyalara işlemişti; kısacası ölçülebilecek her şeyi saklamıştı. Kaçıp gitmeyi düşünürken bunlar aklındaydı ama konusunu hiç açmıyordu. Bu saplantılı herif tüm dosyaları bırakmıştı; yerine gelen hırslı ise tam bir çıkarcıydı. Her türlü bilgi işe yarayabilirdi; arşivdeki tüm dosyaları ele geçirerek beni köşeye sıkıştırdı.

Evaluaxe yazılımındaki eğriler şirkete katkılarımı gösteriyordu. Verilerimin çoğu apsislerle aynı hizada sürünüyordu. [İçlerinden] bir tanesi –kırmızı olan– Körfez Savaşı'nın hazırlık aşamasından itibaren dimdik yükseliyor ve oldukça yukarılarda seyrediyordu. Daha aşağıda, aynı renkteki noktalardan meydana gelen yatay çizgi ise olması gereken normu gösteriyordu.

Yazmaktan ziyade ekranda bir şeye işaret etmek ve tıklayarak belli noktaların üzerinde durmak için kullandığı, ucu özenle açılmış, silgili bir kurşun kalemle ekrana vurdu. Böylesi gereçlerin, özenle tutulmuş bir dosyanın ve yazılımın tartışılmaz eğrileri karşısında doktorun sözcüklerini makyajlamak için kullandığım tükenmez kalem hafif kalıyordu. Zayıf bir katılımcı olduğum ayan beyan ortadaydı.

"Ekranı görüyor musunuz? Sizi hatanızdan dolayı işten çıkarmalıyım."

Silgisiyle ekrandaki eğrilere tıklamayı sürdürdü. Düşünceli bir hali vardı. Tıklama hareketi kapalı bir kavanoza hapsedilmiş kauçuk bir topun çıkardığı sesleri andırıyordu.

"Ama belki de bir çözüm olabilir."

Nefesimi tuttum. Sıkıntım umuda dönüştü; insan umursamasa da kovulmak hoş bir şey değildi.

"Savaş yüzünden durumlar kötüleşti. Personelin bir kısmıyla yollarımızı ayırmamız gerekiyor ve bunu kurallara göre yapacağız. Bu grupla birlikte ayrılacaksınız."

Buna razı oldum. Verecek cevabım var mıydı ki? Ekrandaki rakamlara baktım. Şekillere dönüşmüş rakamlar ne anlatmak istediğini çok güzel gösteriyordu. Şirkete olan finansal katkımı görüyordum, tartışılacak bir yanı yoktu. Rakamlar, varlığının farkına bile varmadan dilin içinden geçip gider; rakamlar insanın ağzını bir karış açık bırakır, matematik kürelerinin azalmış havasında oksijen arayan şaşkın gırtlaklara dönüştürür. Tek bir heceye razıydım, bir pislik gibi değil, kurallara uyarak işime son verdiği için mutluydum. Gülümsedi, ellerini iki yana açarak bir hareket yaptı; sanki şunu söylemek istiyordu: "Ah, bir şey değil... Neden böyle yaptığımı bilmiyorum ama ben fikrimi değiştirmeden, çabuk odayı terk edin."

Odadan geri geri yürüyerek ayrıldım. Daha sonra öğrendim ki bu numarayı kovduğu herkese yapıyormuş. Herkese anlaşmalı bir istifa karşılığında suçlarını unutmayı öneriyormuş. Her biri de karşı çıkmak yerine teşekkür ediyormuş. Herhangi bir grup deneyi hiç bu denli sükûnet içinde geçmemiştir. Personelin üçte biri ayağa kalkıp teşekkür etti ve çıktı gitti; hepsi bu kadardı.

Bu tür ayarlamaları savaşın üzerine yıktılar çünkü savaşların üzücü sonuçları olur. Elden gelen bir şey yoktur, nihayetinde savaştır işte. Hakikatin karşında durmak mümkün değildir.

Aynı akşam süpermarketten toparladığım karton kutulara kişisel eşyalarımı yerleştirdim ve geldiğim yere dönmeye karar verdim. Yaşamım sıkıcıydı. O nedenle yaşamıma nerede olursa devam edebilirdim. Başka bir hayat isterdim ama ben anlatıcıyım. Her şeyi yapamaz anlatıcı; her şey bir yana, anlatmaktadır. Anlatmanın üstüne bir de yaşamak gerekseydi yetişemezdim. Neden bir sürü yazar çocukluğundan söz eder? Çünkü hayatları bundan ibarettir: geriye kalanını da yazarak geçirmişlerdir. Çocukluk, başka hiçbir şeye kafa yormadan

yaşadıkları tek zamandır. O zamandan beri yazmaktadırlar ve bu, tüm zamanlarını almaktadır çünkü yazmak zaman gerektirir. Tıpkı nakış için iplik gerektiği gibi ve sadece tek bir iplik vardır.

Yaşamım sıkıcı. Bense anlatıyorum. Oysa göstermek isterdim. Gösterebilmek için de resim çizebilmek. İstediğim şey şu: elim hareket etsin ve onu görmeniz için bu yeterli olsun. Oysa resim yapmak yetenek, öğrenme ve teknik gerektirir. Halbuki anlatmak insani bir işlevdir: ağzınızı açmanız ve nefesinizi vermeniz yeterlidir. Nefes almamla konuşmam bir oluyor. O halde anlatıyorum, hakikati hep elimden kaçırsam da. Ne de olsa bir nefeslik hapishane çok da sağlam değildir.

Orada, çok yakın olduğum kız arkadaşımın gözlerini hayranlıkla seyre dalmış ve resmetmeye çalışmıştım. "Resmetmek" anlatıma ve aynı zamanda benim resim konusundaki beceriksizliğime uygun bir kelimedir: Onu çizdiğimde kâğıt üzerinde sadece çirkin karalamalar vardı. Ondan gözlerini açarak bana poz vermesini ve yoğun renkli kurşun kalemlerim kâğıdın üzerinde hareket ederken bana bakmasını istedim ama bakışlarını kaçırıyordu. O güzelim gözleri buğulanıyordu. Ağlıyordu. Ona bakmamı, hele ki onu renklendirmemi, resmetmemi ya da tasvir etmemi hiç hak etmediğini söyler ve muhteşem gözleri, eski gemilerin pruvalarını süsleyen heykellerinkine benzeyen rüya gibi göğüsleriyle ondan çok daha güzel olan kız kardeşini anlatırdı. Halbuki o... Kurşun kalemlerimi bırakıp onu kollarıma almam ve telkin ederek, gözlerini kurulayarak usulca göğüslerini okşamam, ona dokunduğumda, yanında olduğumda ve onu gördüğümde neler hissettiğimi anlatmam gerekirdi. Bitmemiş çizimimin üzerine bıraktığım kurşun kalemlerim artık kımıldamıyordu ve ben anlatıyor da anlatıyordum. Göstermek isterken anlatının sarmalına saplanıyordum. Halbuki sadece nasıl olduğunu göstermek istemiştim ama onu teselli etmek için yine yeniden anlatmaya mahkûm olmuştum. Gözlerini çizmeyi hiç başara-

madım. Ama buna duyduğum arzuyu anımsıyorum, kâğıda duyduğum arzuyu.

Sıkıcı yaşantım pekâlâ değişebilirdi. Hiçbir bağı olmayan ben, devinimi yerçekimine benzeyen alışkanlıkların gücüne boyun eğdim. Sonuçta tanıdık Rhônes bölgesi, bilmediğim Escault bölgesinden daha iyi geliyordu; sonuçta, yani sonunda, Lyon'a döndüm.

Çöl Fırtınası beni kapının önüne koymuştu. Görünmeyen ama yankılarını televizyondaki boş görüntülerden işittiğimiz patlamanın ikincil bir kurbanıydım. Yaşama öyle gevşekçe tutunmuştum ki uzaktan gelen bir iç çekiş ondan kopmama yetti. US Air Force'un* kelebekleri demir kanatlarını çırptı ve bu olay, dünyanın diğer ucunda, benim ruhumda bir fırtına başlattı. Bir şeyler yerine oturdu ve geldiğim yere döndüm. Bu savaş eski yaşantımdaki son olay oldu; bu savaş içinde büyüdüğüm XX. Yüzyıl'ın sonu oldu. Körfez Savaşı gerçeği değiştirdi ve gerçek ansızın teslim oldu.

Savaş başladı. İyi de ne olabilirdi ki? Bize sorsalar ~~[her şey]~~ savaş kurgu dahi olabilirdi, ekrandan takip ediyorduk. Fakat savaş az bilinen bölgelerinin bazılarında gerçeği değiştirdi; ekonomiyi değiştirdi, benim anlaşmalı kovulmamı tetikledi ve kaçtığım şeye geri dönmemin nedeni oldu; ve denir ki o sıcak ülkelerden geri dönen askerler bir daha asla eskisi gibi olamadılar: şifasız bir hastalığa, uykusuzluk ve iç sıkıntısına tutulmuşlardı; içten içe çürüyen karaciğer, akciğer ve derileri yüzünden ölüyorlardı.

Bunlar bu savaşı ilgilenmeye değer kılıyordu.

Savaş başladı. Hakkında pek fazla şey bilmiyorduk. Böylesi daha iyiydi. Bildiğimiz ayrıntılar, öğrenebildiğimiz birkaç parça şey ise saklı tutulması daha uygun olan bir gerçeği işaret ediyordu. Çöl Fırtınası başlamıştı, ufaklık Daguet de zıplayarak peşinden gidiyordu. Iraklıları ezip geçen bomba miktarını hayal etmek dahi güçtü. Daha önce hiç bu kadar çok bomba

* ABD Hava Kuvvetleri. (ç.n.)

atılmamıştır. Öyle ki Iraklı başına bir bomba düşmüş olabilirdi. Bu bombaların bazıları duvarları delip geçtikten sonra içeride patlıyor, bazıları insanların sığındığı bodrumlarda infilak etmeden önce bir binanın tüm merdivenlerini ezerek geçiyordu. Bazı bombalar ise grafit parçaları fırlatarak kısa devreye neden oluyor ve elektrik tesisatlarını mahvediyordu. Kimileri etraflarındaki geniş bir alanın oksijenini emiyor, kimileri ise iz süren, burnu yerde koşarak avını yakalayan köpekler gibi hedefini kendi arıyor ve ona dokunur dokunmaz infilak ediyordu. Bunların devamında, sığınaklarından çıkan Iraklı kalabalıklar makineli tüfeklerle tarandı. Oysa belki silahlarını dolduracaklardı, belki de teslim olacaklardı. Cevabı bilinemedi çünkü ölmüşlerdi, geride kimse kalmamıştı. Sadece dünden beri cephaneleri yoktu çünkü tüm başarılı uzman subaylarını tasfiye eden, şüphe içerisindeki Baas Partisi* isyan etmelerinden korktuğu için kendi kuvvetlerine cephane vermiyordu. Yırtık pırtık üniformalı bu askerlerin hepsi tahta tüfeklerle donatılmış da olabilirdi. Zamanında dışarı çıkmayanlar ise sıra sıra ilerleyen, önlerindeki toprağı küreyerek yaklaşan ve küreklerinde ne varsa çukurların içine dolduran buldozerler tarafından saklandıkları sığınaklarda diri diri gömülüyordu. Savaştan ziyade devasa bir yıkım şantiyesini andıran bu garip savaş birkaç gün sürdü. Iraklıların Sovyet yapımı tankları, Koursk'daki gibi düz bir alanda savaşmayı denedi ve pervaneli uçakların basit bir geçişi ile paramparça oldu. Yavaş uçan bombardıman uçakları, rengini savaşın yeşilinden alan, kurşundan daha ağır yeni bir metal olan ve bu yüzden çeliği kolayca delip geçen zayıflatılmış uranyum gülleleriyle tankları delik deşik etti. Tank enkazları öylece bırakıldı ve katilleri kara kuşların geçişinden sonra hâlâ dumanı tüten bu tanklara kimse gelip bakmadı; neye benziyor olabilirlerdi ki? Açıldıktan sonra

* Baasçılık ve Baas Partisi: Arap milliyetçiliği ve Arap sosyalizminin bir sentezi olduğu kabul edilen siyasal ideoloji ve Körfez Savaşı esnasında Irak'ta Saddam Hüseyin'in başında olduğu siyasal oluşum. Baas Partisi 2003 Amerikan işgalinde yasaklanmıştır. (ç.n.)

ateşe fırlatılmış makarna konservelerine mi? Görüntüsü olmayan bu enkazlar çölde, her şeyden yüzlerce kilometre uzakta kaldı.

Irak ordusu dağıldı, dünyanın dördüncü büyük ordusu Kuveyt şehrinin kuzeyindeki otoyoldan geçerek büyük bir karmaşa içinde geri çekildi: Tamamı ganimetlerle tıka basa dolu olan ve tampon tampona yavaşça yol alabilen binlerce araç, kamyon, otomobil ve otobüsten meydana gelen konvoy dağınık bir halde ilerledi. Kaçmakta olan bu konvoy zannedersem alçaktan uçarak güneyden gelen ve görevlerini hakkaniyetten son derece yoksun bir şekilde yerine getiren helikopterlerin ya da uçakların ardı ardına bıraktığı akıllı bombalarla ateşe verildi. Her şey yandı, savaş makineleri, sivil araçlar, insanlar ve petrol kentinden kaldırdıkları ganimetler. Her şey bir kauçuk, metal, et ve plastik nehrinde pıhtılaştı. Ardından savaş durdu. Kum rengindeki koalisyon tankları çölün ortasında durdu, motorlarını kapattı ve sessizlik çöktü. Gökyüzü kapkaraydı, gökten yanan petrol kuyularının yağlı kurumu yağıyordu ve insan etiyle birlikte yanmış kauçuğun iğrenç kokusu her tarafı kaplamıştı.

Körfez Savaşı yaşanmadı diye yazıldı bu savaşın hafızalarda yokluğunu ifade etmek için. Ne sayısını ne de adlarını asla öğrenemeyeceğimiz ölenler adına yaşanmamış olması daha iyi olurdu. Iraklılar, bu savaşta insanı sinir eden, tam kestirirken sırtınızdan ısıran karıncalar misali ayakların altında ezilip yok edildi. Batı'nın zayiatı ise pek azdı ve hepsinin kimliği, ölüm nedenleri biliniyordu; çoğu kaza veya hatalı atış sonucunda ölmüştü. Ne ölen Iraklı sayısını, ne de ölüm nedenlerini asla bilemeyeceğiz. Nasıl bilelim ki? Bu yoksul ülkede bir asker başına bir ölü düşmedi, insanlar kitle halinde öldürüldü. Birlikte yanarak öldüler, mafya usulü bir hesaplaşmaymışçasına gibi ortadan kaldırıldılar, saklandıkları çukurların kumları arasında ezilerek, koruganlarının paramparça olmuş betonuna karışarak, ateşe verilmiş savaş araçlarının erimiş

demirinde kömürleşerek öldüler. Toptan öldüler, onlara dair hiçbir şey bulunamayacak. Adları saklanmadı. Hani yağmur yağar ya, insanlar da öyle öldüler bu savaşta: yağmurun yağması varlıkların durumuna, müdahale edilmesi imkânsız bir Doğa sürecine işaret etmektedir. Öldürdüler de; çünkü bu kitle katliamının hiçbir aktörü ne kimi öldürdüğünü ne de nasıl öldürdüğünü görmedi. Cesetler uzakta, misil menzillerinin ucunda, çoktan uçup gitmiş uçakların kanadının tam altındaydı. Katillerin elinde leke bırakmayan temiz bir savaş oldu. Gerçek anlamda vahşet yaşanmadı, sadece araştırma ve sanayinin mükemmelleştirdiği savaşın büyük bahtsızlığı söz konusuydu.

İnsan bu manzaraya bakınca hiçbir şey göremeyip, anlamayabilir; "bırakalım da kelimeler anlatsın" denilebilir: yağmur yağar, insanlar savaşır. Alınyazısıdır. Anlatmak kifayetsiz. Bu savaş hakkında hiçbir şeyi anlatmayı beceremediler. Genelde betimleme yapan kurgular bu savaşta imalı, acemi ve kötü kurgulanmış kaldılar. 1991 yılında olanların, aylar boyunca televizyonları işgal eden şeylerin tutarlı bir tarafı yoktu. Oysa bir şeyler yaşanmıştı. Olup biten, hikâyenin klasik olanakları ile anlatılamaz fakat sayılar ve isimlerle ifade edilebilir. Bunu daha ileri bir zamanda, sinemada anladım. Çünkü sinemayı severim.

Her zaman savaş filmleri seyretmişimdir. Karanlıkta oturup helikopterlerin, top seslerinin ve sessizliği yırtan makineli tüfeklerin olduğu filmleri izlemeyi pek severim. Bunlar fütüristtir, Marinetti* gibi güzeldir, içimdeki oğlan çocuğunu büyüler ve dan! Ve dan! Ve dan! Ham sanat** gibi, 1920'li yılların dinamokinetik eserleri gibi güzeldir, ama sesin etkisiyle insanı

* Filippo Tomasso Marinetti (1876-1944) 20. yüzyılın başında İtalya'da ortaya çıkmış avant-garde sanat akımı ve Fütürizm'in öncüsü İtalyan şair, romancı, oyun yazarı ve yayın yönetmeni. Fütürizm hıza, teknolojiye, şiddete içerdiği övgü ve savunucularının ideolojik duruşu nedeniyle çoğu zaman faşizmle özdeşleştirilmiştir. (ç.n.)

** Art brut: Fransız ressam ve heykeltıraş Jean Dubuffet tarafından yaratılmış kavram sanatsal çevreden olmayan şahısların ürettikleri sanat eserlerini tanımlamak için kullanılmıştır. (ç.n.)

sarsar, görüntüleri belirginleştirir, izleyiciyi koltuğuna çivileyerek büyüler. Savaş filmlerini severdim ama bu seferki, çok seneler sonra gördüğüm bu film, isimler ve sayılar yüzünden beni ürpertmişti.

Ah, sinema olayları nasıl da güzel gösterir! Bakın! Bakın! İki saatlik bir süre nasıl da günler boyu süren televizyon yayınlarından çok daha fazla şey gösteriyor! Görüntüye karşılık görüntü: kadrajlı görüntüler sel gibi akan görüntülere kan kusturur. Duvara yansıtılan sabit görüntü, odasının karanlığında oturan bir insomnia hastasının hiç kırpmadığı gözüymüşçesine kesintisiz akar ve yavaş çekimin, irdelemenin ve amansız bir durağanlığın sayesinde sonunda hakikatin ortaya çıkmasını sağlar. Bakınız! Duvara doğru dönüyor ve onları görüyorum, kraliçelerimi, derdi yazmayı bırakmış ve hep bir ergenin cinsel pratiklerine sahip olmuş kişi. O adam, sinemayı severdi muhakkak.

Oval arkalıklı kapitone koltuklara otururuz, ışıklar yavaşça kararır. Koltuklar enseden yukarısını gösterir; yaptıklarımı ve düşündüklerimizi ele veren mimikleri gizler. Önümüzde açılan pencereden –kimi zaman görüntü ekrana yansıtılmadan önce hâlâ perdeyi kaldırırlar– işte o pencereden dünyayı görürüz ve elimi karanlıkta, usulca yanımdaki kız arkadaşımın oyuğuna kaydırır ve ekranda görürüm; nihayet anlarım.

O esnada bana eşlik eden kadının adını artık anımsamıyorum. Kiminle yattığını bu denli az bilmek tuhaf. İsim hafızam yoktur. Hem çoğu zaman gözlerimizi kapatarak sevişiriz. En azından ben öyleyim; artık adını hiç anımsamıyorum. Üzgünüm. Kendimi zorlayabilir veya uydurabilirim. Hiç kimse farkına varamaz. Gerçek gibi görünsün diye sıradan veya kulağa kıymetli gelsin diye nadir bir isim seçerim. Tereddüt ediyorum. Ancak bir isim uydurmak hiçbir şeyi değiştirmeyecektir; yokluğun temel korkunçluğuna ve yokluğun yokluğuna dair hiçbir şeyi değiştirmeyecektir. En ürkütücü, en yıkıcı felaket, fark edilmeyen yokluktur.

İzlediğim ve beni korkutan o filmde, tanınmış bir yönetmenin gösterime giren, DVD'si yayınlanmış, herkesin izlediği o filminde olay Somali'de, yani diğer bir deyişle insanların unuttuğu bir yerde geçiyordu.* Özel Amerikan güçlerinin Mogadişu'yu bir uçtan bir uca katetmeleri, bir adamı kurtarmaları ve geri dönmeleri gerekmekteydi. Ancak Somalililer direniyordu. Derken Amerikalılar ateş altında kaldı ve ateşe karşılık verdi. Pek çoğu Amerikalı olmak üzere, bir sürü insan öldü. Her bir ölen Amerikalı çatışmadan önce, çatışma sırasında ve çatışmadan sonra usul usul ölürken gösterildi. Birer birer öldüler. Her birinin ölümüne belli bir zaman ayrılmıştı. Buna karşın, Somalililer topluca ölmekteydi, kimsenin onları saydığı yoktu. Amerikalılar geri çekildi fakat bir arkadaşları eksikti, tutsak düşmüştü. Bas bas bağırarak adını seslenmek, onu unutmadıklarını söylemek için Mogadişu semalarına bir helikopter gönderdiler. Filmin sonunda, jenerikte ölen on dokuz Amerikan askerinin adı yazdı ve en az bin Somalilinin öldürüldüğü belirtildi. İşte bu film kimseyi şaşırtmaz. Bu orantısızlık kimseyi şaşkınlığa sürüklemez. Bu asimetri kimseyi şoke etmez. Elbette alışkınızdır. Asimetrik savaşlarda, yani sadece Batı'nın katıldığı savaşlarda oran hep aynıdır: bir ondan az değildir. Film gerçek bir hikâyeden sinemaya aktarılmıştır. Doğaldır, hep böyledir. Biliriz. Sömürge savaşlarında karşı tarafın ölüleri sayılmaz, çünkü onlar ne ölü, ne de rakiptir: onlar aşılması gereken toprağın zararlı unsurlarıdır: sivri taşlar, sakız ağaçlarının kökleri, hatta sivrisinekler gibi. Onları saymazlar çünkü onlar ölüden "sayılmazlar".

Bir gazetecilik ahmaklığı olarak sürekli tekrarlanan adıyla dünyanın dördüncü büyük ordusunun yok edilmesinin ve neredeyse giden herkesin geri döndüğünü görmenin verdiği ferahlamanın ardından, sanki savaş hiç yaşanmamış gibi tüm o

* Yazar, İngiliz yönetmen Ridley Scott'un yönetmenliği ve prodüktörlüğünü yaptığı 2001 yapımı *Kara Şahin Düştü* (Black Hawk Down) filmini kastetmekte dir. (ç.n.)

ölenleri unuttuk. Batılı askerlerin ölümleri kaza sonucu gerçekleşmişti, kim oldukları biliniyordu ve hatırlanacaklardı; diğerleri ise sayılmıyordu. Bunu anlamam için gereken şey sinemaydı. Bedenlerin makinelerle ortadan kaldırılmasına, ruhların farkına varılmayan yok oluşu eşlik eder. Ölümden geriye bir iz kalmadığında öldürme olgusu da yok oluş ve teşhis etmekten aciz olduğumuz hayaletler üst üste yığılıp birikir.

Burada, tam olarak burada bir heykel dikmek isterdim. Örneğin bronz bir heykel, çünkü bronz heykeller sağlamdır, yüz hatları belirgin olur. Küçük bir kaidenin üstüne yerleştiririz. Fazla yüksekte durmaz ki erişilebilir olsun ve etrafı da herkese serbest bir çimenlikle çevrilsin ki herkes gelip oturabilsin. Heykeli halkın geçtiği, randevulaştığı ve çeşitli yönlere dağıldığı uğrak bir mekânın ortasına dikmek isterdim.

Bu, dikkate değer hiçbir fiziksel özelliği olmayan, üstünde modası geçmiş bir takım elbise ve gözünde yüzünün şeklini farklı gösteren kocaman gözlükleri olan küçük bir adamın heykeli olurdu; elinde bir kâğıt ve tükenmez kalem tutarken tasvir edilir, kalemi dilekçelerini imzalamanızı isteyen sokaktaki anketörler ya da siyasiler gibi sizi doğru uzatırdı.

Dış görünümü tekinsiz, yaptıkları mütevazıdır ama ben Paul Teitgen anısına bir heykel dikmek isterdim.

Dış görünümü kesinlikle etkileyici değildi. Narin bir tipti, miyoptu. Yalnızlığa, keyfe keder yönetilmeye, ırkçı ve bireysel şiddete terk edilmiş Kuzey Afrika İdari Birimleri'nin yeniden yönetimini ele almak için diğerleri ile birlikte Cezayir* Valiliği'ndeki görevine başlamaya geldiğinde uçağın çıkışında karşılaştığı sıcak karşısında ayaklarının bağı çözülmüştü. Tropikal iklimler için özel olarak imal edilmiş, diplomatlar için özel satış yapan, Saint-Germain Bulvarı'ndaki butikten aldığı takım elbisesine rağmen bir anda ter içinde kalmıştı. Alnını büyük bir mendille kuruladı, camları buharla kaplan-

* Metnin kalanındaki Cezayir ifadelerinin neredeyse tümü Cezayir'in başkenti Cezayir şehrini kastetmektedir. (ç.n.)

mış gözlüklerini silmek için çıkardı ve artık hiçbir şey göremiyordu. Yalnızca gözlerini kamaştıran pisti ve kendisini karşılamaya gelenlerin koyu renk elbiseli gölgelerini seçebiliyordu. Bir an geri dönüp gitmekte tereddüt etti, sonra gözlüklerini taktı ve uçağın merdivenlerinden indi. Takımı terden boylu boyunca sırtına yapışmıştı ve sıcaktan dalga dalga olmuş asfaltın üzerinde neredeyse hiçbir şey görmeden yürümeye başladı.

Görevinin başına geçti ve tahmin ettiğinden de başarılı oldu.

1957 yılında tüm güç paraşütçülerdeydi. Cezayir şehrinde bir günde düzinelerce bomba patlıyordu. Onlara bombaları durdurma emri verildi. İzleyecekleri yol belirtilmedi. Çinhindi'nden geliyorlardı; yani ormanlık bölgelerde koşmasını, saklanmasını, savaşmasını ve akla gelebilecek her türlü şekilde öldürmesini biliyorlardı. Onlardan bombaların bir daha patlamaması istendi. Onlara sokakları hıncahınç dolduran Avrupalıların alkışları eşliğinde resmigeçit yaptırıldı.

İnsanları, Arapları, neredeyse hepsini gözaltına almaya başladılar. Gözaltına aldıklarına bomba imal edip etmediklerini veya bomba imal edenleri tanıyıp tanımadıklarını veya bomba imal edenleri tanıyanları tanıyıp tanımadıklarını soruyorlardı. Bu böyle sürüp gidiyordu. Şiddet kullanıp çokça kişiyi sorguladıklarında sonunda istedikleri cevapları alıyorlardı. Eğer herkesi zor kullanarak sorgularlarsa doğal olarak bomba imal edene ulaşıyorlardı.

Kendilerine verilen emre itaat etmek için bir ölüm makinesi, Cezayirli Arapları içinden geçirdikleri bir kıyma makinesi imal ettiler. Evlerin duvarlarına rakamlar çizdiler, her erkek için bir fiş hazırlayıp duvara astılar; eski şehirdeki saklı ağacı yeniden kurdular. Aldıkları bilgiyi değerlendiriyor, adamdan geriye kalan, kan lekeli buruşuk kartonu ise yok ediyorlardı çünkü böyle şeyler ortalıkta bırakılamazdı.

Paul Teitgen*, Cezayir Valiliği'nde polis genel sekreteriydi. Paraşütçülerin başındaki generalin sivil yardımcısıydı. Dilsiz bir gölgeydi, ondan tek istenen boyun eğmesiydi. Hatta boyun eğmesi bile istenmiyordu: ondan hiçbir şey talep edilmiyordu. Ama o talep etti.

Paul Teitgen, gözaltına aldıkları her kişi için kendisinin gözetiminde bir gözaltı celbi imzalanması talebini paraşütçülere kabul ettirdi ve bu hareketiyle bir heykeli hak etti. Bu imzalar yüzünden çok tükenmez kalem tüketti! Paraşütçülerin kendisine sunduğu her celbi imzalıyordu. Önüne her gün yığınla celp geliyor ve o hepsini imzalıyordu. Bunların her biri birilerinin içeri atılması, sorgulanması, ordunun emrine amade olması anlamına geliyordu. Ordu, sorgulananın hayatta kalabileceği oranda, bolca güç kullanarak, hep aynı soruları soruyordu.

Celpleri imzalıyor, kendisi için bir nüsha saklıyordu; her bir celbin üzerinde bir isim vardı. Bir albay gelip kendisine hesap veriyordu. Bırakılanların, tutuklananların, kaçanların ayrıntısına girdiği zaman Paul Teitgen bu sayılar ile bir yandan başvurmakta olduğu isim listesi arasındaki farkı görüyor ve soruyordu: "Peki ya bunlar?" Adam herhangi bir sayı ve öylesine isimler söyleyebilirdi. Oysa bu tür soruları hiç mi hiç sevmeyen albay omuzlarını silkerek her gün aynı yanıtı veriyordu: "Onlara gelince, onlar kayboldu, işte böyle!" ve toplantıyı bitiriyordu.

Paul Teitgen ise gizlice ölenlerin hesabını tutuyordu.

Sonunda kaç kişi olduklarını öğrendi. Şiddet kullanılarak evlerinden çıkartılanlar, sokakta yakalananlar, son hızla gaza basıp köşeyi dönen bir dört çekerden ya da nereye gittiği bilinmeyen –aslında çok da iyi bilinen– tenteli bir kamyondan aşa-

* Paul Teitgen (1919-1991) İkinci Dünya Savaşı esnasında direnişçi ve Cezayir Savaşı'nda başkent Cezayir'deki Fransız Polisi'nin sekreteri. Kendisi de Gestapo tarafından işkence görmüş olan Teitgen Fransa tarafından Cezayirlilere uygulanan işkencelerin belgesini tutmuş ve daha fazla dayanmayarak görevinden istifasını istemiştir. (ç.n.)

ğı atılanlar arasından, sayısı yirmi bini bulanlar arasından, Cezayir'deki yüz elli bin Arap arasından, eski şehirde yaşayan yetmiş bin kişiden 3.024'ü kayıptı. Diğerlerine katılmak üzere dağa çıktıkları öne sürüldü. Plajlarda, kıyıya vurmuş, şişmiş, tuzdan tanınmaz hale gelmiş, balık, yengeç ve karideslere atfedilebilecek yara izleri taşıyan bazı cesetler bulundu.

Paul Teitgen her biri için kendi eliyle imzaladığı, üzerinde adları yazan fişler tutuyordu. Ne önemi var ki diyeceksiniz, ne faydası var ki kaybolan insanlara, neye yarar adlarına düzenlenmiş o kâğıt parçaları canlarını kurtaramadıklarına göre diyeceksiniz. Onların dünyadaki yazgılarını değiştirmediğine göre isimlerinin altında paraşütçülere bağlı bir kamu görevlisinin imzası bulunan kâğıtların varlığının ne faydası var ki! Kadiş* de ölenlerin yazgısını değiştirmez: onlar geri dönmeyecekler. Ancak bu dua o denli güçlüdür ki okuyana övünç katar. Bu övünç ölüye yok oluşunda eşlik eder. Böylece ölünün yaşayanlarda bıraktığı yara kapanacak, daha az ve daha kısa süre acı verecektir.

Paul Teitgen ölüleri sayıyor, yapılan katliamın görmezden gelinmemesi, kaç kişinin öldüğünün ve adlarının bilinmesi için kısa idari notlar yazıyordu.

Ona minnet borçluyuz! İktidar sahibi olmamasına, korkmasına ve hüküm süren teröre rağmen ölülerin sayısını tutup isimlerini kaydederek hayatta kaldı. Kısacık bir alev demetinde dahi ortadan kaybolabileceğiniz, herkesin yazgısını yüz çizgilerinde taşıdığı o dehşet döneminde, dört çekerlerle çıktığınız bir yolculuktan geri dönmeyebileceğiniz, kamyonların işkence görmüş ama soluk almaya devam eden bedenleri ölüme götürdüğü, can çekişenlerin Zéralda'nın** tenha köşelerinde bıçakların ucunda can verdiği, insanların paçavra gibi denize fırlatıldığı bu dehşet zamanında elinden gelen tek şeyi yaptı, çünkü ilk gün geri adım atmadıktan sonra bir daha geri

* Yahudi inancına ait, Aramice bir dua. (ç.n.)

** Cezayir vilayetinin güneybatı banliyösü. (ç.n.)

dönemezdi. Alevlerin, patlamaların, bıçak darbelerinin ve dayağın, odalarda boğulmaların, elektrik verilen bedenlerin girdabında yegâne insani hareketi yaptı: Ölüleri bir bir saydı ve isimlerini kaydetti. Eksik olanları saptıyor ve rapor vermeye gelen albaya hesabını soruyordu. Sıkılan ve sinirlenen albay da kayboldukların söylüyordu. "Peki, kayboldular demek ki" diye her defasında tekrarlıyordu Teitgen ve sayılarını ve isimlerini kaydediyordu.

Tutunacak pek az şey vardı ama ölüm makinesi Cezayir Savaşı'nda insanların insan olduğuna, ölenlerin bir sayısı ve her birinin bir ismi olduğuna inananlar, onların ruhlarını, bunu anlayanların ruhlarını kurtardılar ve aynı zamanda o insanların yakınlarının ruhlarını kurtarmış da oldular. Acı içindeki çürümüş bedenler yok olduktan sonra geriye ruhları kalır ve bunlar hayalete dönüşmez.

Bu hareketin manasını artık biliyorum. Oysa televizyonda Çöl Fırtınası'nı izlerken farkında değildim. Şimdi biliyorum çünkü sinemada öğrendim ve aynı zamanda Victorien Salagnon'a rastladım. Üstadımdan, adlandırılan ve sayılan ölülerin kaybolup gitmediklerini öğrendim.

Victorien Salagnon beni aydınlattı, hayatımdaki o derin boşlukta ona rastlamış olmak beni aydınlattı. Beni Tarih boyunca varolan o işaretle tanıştırdı: görünür olmasına rağmen pek az bilinen ve her daim var olmaya devam eden bu matematik işareti bir orandır, bir kesirdir ve şöyle ifade edilir: Bire on. Bu oran sömürge katliamının gizli işaretidir.

Dönüşümde, Lyon'da mütevazı bir yere yerleştim. Mobilyalı odamı gariban kolilerimin içindekilerle doldurdum. Tek başınaydım ve bundan rahatsızlık duymuyordum. Yalnız kalan insanların düşündüğünün aksine biriyle tanışmanın hayalini kurmuyordum; ruh ikizimi aramıyordum. Bunu hiç umursamamışımdır çünkü ruhumun ikize ihtiyacı yoktur; o hep tek çocuk olmuştur ve hiçbir bağ onu bu inzivadan alıkoyamayacak. Hem ben, küçük dairelerinde tek başına yaşayan, evlerine

gittiğimde tütsülü mumlar yakan, kanepelerine gömülüp karınlarına doğru çektikleri dizlerini kollarıyla saran yaşıtım bekârları severdim. O pozisyondan çıkmayı beklerlerdi, beklerlerdi ki kollarını çözeyim ve kolları bacaklarından başka şeye sarılsın. Oysa onlarla birlikte yaşamak yalnız yaşayan kadınları aydınlatan mumların titrek alevinin yarattığı büyüyü bozardı. Benim için kapalı kolların büyüsü açıldıkları anda bozulurdu; kolları bir kez çözüldü mü yanlarında kalmayı tercih ederdim.

Ne mutlu ki hiçbir şeyim eksik değildi. Haklarında ne denirse densin, her neye dönüşmüş olurlarsa olsunlar ülkemdeki sosyal hizmetler yetkindi ve şirketimin bu hizmetlere bağlı düzenbaz insan kaynakları bölümü bana bir yıllık bir rahatlık sunmuştu. Önümde birçok şeyi yapabileceğim bir sene vardı. Ben ise çok fazla şey yapmadım. Tereddütlerim vardı.

Kaynaklarım suyunu çekmeye başlayınca reklam gazetelerini dağıttım. Sabahları kulaklarıma kadar çektiğim beremi kafama geçirip ücretsiz gazeteleri posta kutularına koymaya gidiyordum. Ellerime giydiğim örgü eldivenler biraz eski püsküydü ama düğmelere basmaya ve kâğıt tutmaya dayalı bu görev için idealdi. Dağıtmam gereken gazetelerle yüklü bir el arabasını peşimden sürüklerdim. Çok ağırdı çünkü kâğıt ağırdır. Üstelik posta kutusu başına sadece tek bir gazete bırakmaya özen göstermeliydim. Yine de birkaç adım attıktan sonra şeytan aklımı çelmeye başlardı; hepsini teker teker dağıtmak yerine topunu bir anda fırlatsam derdim. İçimden çöp tenekelerini, sahipsiz posta kutularını tıka basa doldurmak, iki de bir yanlışlık yapıp her bir kutuya bir yerine ikişer, beşer, onar sokuşturmak geçerdi ama o zaman da şikâyet gelebilirdi ya da görevlinin tekine yakalanabilirdim. Bunun sonucunda dağıttığım gazete başına bir santim, taşıdığım kilo başına kırk santim kazandıran, sabahlarımı değerlendirdiğim bu işi kaybedebilirdim. Gün ağarır ağarmaz, terimden yükselen buhar bulutunu ardımda bırakır ve kocakarı işi, ağır mı ağır bir el

arabasını ardım sıra çekiştirerek şehri arşınlardım. Apartman girişlerine girer, karşılaştığım insanları, temiz, düzgün giyinmiş, işlerine giden bina sakinlerini gözlerimi üzerlerine fazla dikmeden mütevazı bir şekilde selamlardım. Toplumsal savaşın edinimi olan, kendinden son derece emin bir bakışla anorağımı, beremi, parmaksız eldivenlerimi süzer, bir şey söyleyip söylememek arasında bir an tereddüt ettikten sonra yanımdan geçip giderlerdi; omuzlarım düşer, neredeyse görünmez olur ve posta kutularına alelacele birer gazete bıraktıktan sonra dışarı çıkardım. Dağıtım yaptığım bölgeyi belirli bir mantık çerçevesinde dolaşır ve itinayla sonu çöpte bitecek bir reklam kirliliğine boğardım. İşimi bitirdiğimde de her zaman Lyon'u Voracieux-les-Bredins'den ayıran bulvarın üzerindeki kafede mola verir ve öğle üzeri birkaç kadeh beyaz şarap içerdim. Öğleden sonra saat birde tekrar yükleme yapmaya giderdim. Ertesi günkü mesainin malzemesini tam saatinde verirlerdi. Vaktinde orada bulunmam ve sağda solda vakit kaybetmememem gerekirdi.

Sabahları çalışırdım çünkü daha sonra her yer kapanırdı. Hiç kimse kapıları kapatmaya gelmez; ne zaman açılıp kapanacaklarına bizzat kapılar karar verir. Kapılarda postacılar, temizlik servisleri, dağıtımcılar için gerekli olan süreyi hesaplayan saatler vardır ve saat tam on ikide kapanırlar, o saatten sonra sadece anahtarı olanlar veya kapı otomatiğinin kodunu bilenler içeri girebilir.

O nedenle, bu asalaklık işini yaparken ben de kafama bir bere takardım. Tıka basa kâğıt dolu el arabasını peşim sıra çekiştirerek kapılar kapanmadan önce reklamlarımı posta kutularına bırakabilmek için insanların yuvalarına sızardım. Düşünüldüğünde nesnelerin açmak ve kapamak gibi önemli bir eylemi yapmaya kendi başlarına karar vermesi ürkütücüdür. Oysa bu tür angaryaları makinelere havale etmeseydik, bu angaryalar ister fiziki ister manevi olsun, onları yapacak kimse bulamazdık. Reklam bir asalaktır. İnsanların yuvalarına sızar,

kötü renklendirilmiş göz alıcı öneriler sunan destelerimi hızlıca dağıtır ve mümkün olduğunca çok dağıtım yapabilmek için hemen yandaki binaya geçerdim. Kapılar bu süre zarfında açık kalacakları süreyi sessizce hesaplardı. Öğlen, mekanizma devreye girer girmez kendimi dışarıda bulurdum. Yapabileceğim başka bir şey kalmazdı. Ben de mesai bitimini, kısacık mesaimi barda birkaç kadeh beyaz şarap eşliğinde kutlamaya giderdim.

Cumartesi günleri daha hızlı yürürdüm. Stoğumu koşar adımlarla eritip seçtiğim bir miktarını da çöp kutusuna boşaltarak mesai bitiminde gittiğim aynı bistroda geçireceğim dolu dolu bir saat kazanırdım. Bu bistroya benim gibi geçici işlerde çalışan başkaları ve emekliler gelirdi. Voracieux-les Bredins'e varmadan, hemen Lyon'un sınırındaki o bistroda toplanırdık; herkesin işi ya bitmiş ya da bitmek üzere olurdu ve Cumartesi günleri haftanın diğer günlerine oranla üç kat daha kalabalık olurduk. Kafenin müdavimleriyle birlikte içkimi yudumlardım. O gün daha uzun süre kalma imkânım vardı. Çabucak oranın demirbaşlarından olmuştum. Aralarında en genç bendim, en çabuk kafayı bulan da yine ben olurdum; halime gülerlerdi.

Victorien Salagnon'la ilk kez bu bistroda karşılaştım. Bir Cumartesi günü, gerçeği daha belirsiz ve daha yakın, daha akışkan ama daha ele avuca sığmaz kılan öğle şarabının buğulandırdığı miyop bakışlarım gördü onu. O zamanlar böylesi işime geliyordu.

Diğerlerinin uzağında, Lyon'da artık bir örneğini daha göremeyeceğiniz yapış yapış tahta bir masada oturuyordu. Tek başına, ağır ağır yarım şişe beyaz şarabını içiyor ve masanın tamamına yaydığı yerel gazeteyi okuyordu. Yerel gazeteler büyük sayfalara basılırdı. Gazeteyi bu şekilde açınca dört kişilik yer kaplıyor ve kimse de gelip masasına oturmuyordu. Öğlene doğru, barın önünde insanlar birbirini ezerken, tıka basa dolu olan kafenin tek müsait masasında aynı umursamazlıkla oturmayı sürdürdü. Buna rağmen kimse gelip de onu rahatsız et-

mezdi, adet böyleydi. Kafasını dahi kaldırmadan yöreyle ilgili en küçük haberi bile okumaya devam ederdi.

Bir gün, bu durumu biraz olsun açıklığa kavuşturan bir sırrı öğrendim. Barda yanımda oturan adam bana doğru eğildi ve herkesin duyabilmesi için yüksek sesle, parmağı ile onu göstererek şöyle fısıldadı kulağıma: "Tüm masayı işgal eden şu gazeteli adamı görüyor musun? Eski bir Çinhindi gazisi. Orada epey şeyler yapmış!" dedi.

Daha da fazlasını bildiğini ima etmek için cümlesini manalı bir şekilde göz kırparak bitirdi. Doğruldu ve bir kadeh dolusu beyaz şarabı bir dikişte mideye indirdi.

Çinhindi! Bu kelime artık işitilmez olmuştu. Sadece küfür olarak eski askerleri tasvir etmek için kullanılırdı. Bölgenin kendisi bile yoktu artık. Bu isim müzeye kaldırılmış, vitrinin içine hapsedilmişti; telaffuz edilmesi kötü karşılanırdı. Çocukluğumun solcu jargonunda, pek ender kullanılan bu kelime sömürgeciliğe yönelik diğer her şey gibi korku ya da hor görü ile birlikte telaffuz edilirdi. Bu kelimeyi kendi özgün müziğiyle tekrar duymak için kapanmak üzere olan köhne bir kafede, kanser ve sirozun canlarını almak için birbiriyle yarıştığı beylerle birlikte oturmam, dünyanın öbür ucunda, bu kelimenin mahzeninde olmam gerekiyormuş demek ki.

Bu sırrı teatral bir edayla paylaştığından benim de aynı ses tonuyla yanıtlamam gerekiyordu: "Ah! Çinhindi!" dedim. "Biraz Vietnam'a benziyordu değil mi? Ama Fransız usulü, eldeki gariban imkânlarla! Helikopterlerimiz olmadığı için, adamlar paraşütle atlıyor ve eğer olur da paraşütleri açılırsa yola yürüyerek devam ediyorlarmış."

Adam söylediklerimi duydu. Kafasını kaldırdı ve gülümsemek istedi. Ne anlama geldiğini çözemediğim soğuk mavi gözleriyle bana baktı. Belki de bana sadece bakmak istemişti. "Evet, öyleydi; özellikle de eldeki olanakların kısıtlılığı" dedi ve masaya yaydığı gazetesini koca sayfalarının hiçbirini atlamadan, sonuncusuna kadar tek tek çevirerek okumaya devam

etti. İlgi dağıldı çünkü bardaki ambiyans istikrarlı değildi. Beyaz şarabın aperatif olmasının nedeni budur zaten: hızlıdır, ayaklarınızı yerden kesmesi, enerji vermesi, insanı ezen, sıkıştıran gerçek dünyaya ait olmayan fiziksel beceriler kazandırmasıdır. Sıra sıra dizilmiş şişelerin sarı camlarının ardından zayıf algımıza çok daha uygun düşen, çok daha yakın bir dünya görüyorduk. Saati gelince boş el arabamla odama döner, sabah içtiğim ne varsa hepsinin mayalanması için siesta yapardım. Bu meslek karaciğerimi ölümle tehdit ediyordu ve uykuya dalmadan önce her seferinde başka iş yapacağıma dair kendime söz veriyor ama ne yapacağımı bulamadan sızıp kalıyordum.

O adamın bakışı bende iz bırakmıştı. Buz rengi bakışlarında ne bir heyecan ne de bir derinlik vardı. Ancak çevresindeki herkesi kendisine çeken bir rahatlık, şeffaf bir merak yayıyordu. İkinizin arasında görüşe mani olacak, görülmeyi engelleyecek ya da görülme biçimini değiştirecek hiçbir şey olmadan bu adam tarafından gözlemlenildiğinizde kendinizi ona yakın hissedebilirdiniz. Belki de kendimi kandırıyor, gözbebeklerinin garip rengine, siyah suların üzerinde yüzen buza benzer boşluğuna aldanıyordum ama birkaç saniyeliğine hayal meyal gördüğüm bu gözler bende iz bırakmıştı. Ertesi hafta, rüyamda Çinhindi'ni gördüm. Sabah uyanmamla kesilen rüya tüm sabah peşimi bırakmadı. Daha önce hiç rüyamda Çinhindi'ni görmemiştim ama o gün orayı tamamen hayali ama detaylı şekilde düşlerken buldum kendimi.

Rüyamda kocaman bir ev gördüm. Evin içindeydik; ne sınırlarını ne de çevresini biliyorduk; bu "biz" in kim olduğunu da bilmiyordum. Ahşabı gıcırdayan, geniş bir döner merdivenden yukarı çıkıyorduk. Vardığımız sahanlık sağlı sollu kapılarla çevrili bir koridora açılıyordu. Ağır sırt çantalarımızla, ağır adımlarla sıra halinde tırmanıyorduk. Silah anımsamıyorum ancak yelken bezinden, metal kilitli, britleri keçeyle doldurulmuş eski sırt çantalarımız vardı. Askeri üniformalar

giymiştik, bitmek tükenmek bilmeyen o dönen merdivenden çıkıyor, upuzun koridorlarda sıra halinde yürüyorduk. Doğru düzgün bir aydınlatma yoktu, ahşap ışığı emiyordu. Ya pencere yoktu ya da içeriden kapatılmıştı.

Aralık kalmış birkaç kapının ardında masaların etrafında oturmuş sessizce yemek yiyen ya da derin yataklarda kocaman minderler arasında, üst üste dikilmiş kare kumaşlardan döşeklerin üzerinde uyuyan insanlar görüyorduk. Uzun uzun yürüdükten sonra bir sahanlıkta sırt çantalarımızı üst üste yığdık. Başımızdaki subay nereye yerleşmemiz gerektiğini gösterdi. Yorgunduk, sırt çantalarımızın arkasına yattık, ama o tek başına ayakta kaldı. Zayıftı. Bacakları iki yana açık, yumrukları kalçalarına dayalıydı. Üniformasının kollarını hiç çözmüyordu; onun bu basit dengesi güvenliğimizi sağlıyordu. Merdivenlere barikatlar kurduk, çantalarımızdan bir korugan yaptık, ancak düşman duvarların içindeydi. Biliyordum çünkü pek çok kez onun gözlerinden görmüştüm. Tavandaki çatlaklardan aşağıda bizi görüyordum. Bu düşmana hiçbir isim veremiyordum, çünkü onu hiç görmemiştim. Onun vasıtasıyla görüyordum. Başından beri, bu gizli savaşın Çinhindi Savaşı olduğunu biliyordum. Saldırıya uğradık, sürekli saldırılara maruz kalıyorduk. Düşman duvar kâğıtlarını yırtıyor, duvarlardan fışkırıyor, tavandan düşüyordu. Silah ya da patlama hatırlamıyorum, sadece içine hapsolduğumuz duvar ve tavanların dışındaki tehlikenin acısını, ortaya çıkışını, fışkırışını anımsıyorum. İşimiz başımızdan aşkındı, kahramandık, sırt çantalarımızın arkasına sahanlığın üzerinde sıkış tepiş kıvrılmıştık. Yumruk yaptığı elleri belinde subayımız hâlâ ayaktaydı ve bir çene hareketiyle işgalin çeşitli aşamalarında nerede olmamamız gerektiğini işaret ediyordu.

Bu rüya boyunca debelenip durdum ve sırılsıklam uyandım. Terim buharlaşmış şarap kokuyordu. Üzerimize çöken evin boğucu görüntüsü ile ince uzun, hep ayakta duran subayın içimizi rahatlatan imgesi gün boyunca peşimi bırakmadı.

Rüyanın etkisi azaldığında zihnimde kalan, hikâyenin "biz"i olmuştu. Kararsız bir "biz" bu rüya boyunca var olmuş, yaşadığım bu hikâyeyi baştan sona katetmiş ve bu rüyanın yaşandığını beyan eden genel görüşü dillendirmişti. Çünkü rüyalar yaşanmıştır. Yaşanmışlık yönündeki kanı da yaygındır. Sırt çantalarıyla yürüyen askerler arasındaydım, çantalarının ardında yere yatmış, iyice büzülerek kendilerini korumaya çalışan askerler arasındaydım ama aynı zamanda, duvardan onları gözetleyen kaçamakbakışın da içindeydim. Tüm bunlardan bir hikâye kurgulamamı sağlayan nefesin içindeydim. Benim olmadığım tek şey, o "biz" kavramının içine girmeyip "o" olarak kalmayı sürdüren, o tek şey ise bir bakışıyla her şeyi gören ve emirleriyle bizi kurtaran, sürekli ayakta duran, zayıf, silahsız bir subaydı. Bizi kurtarmıştı.

"Biz" edimseldir; "biz" sadece telaffuzuyla bile bir grup yaratır; "biz" konuşanı da içeren bir insan genellemesine işaret eder ve konuşan kişi onlar adına konuşabilir. Aralarındaki bağ o denli güçlüdür ki konuşan herkes adına konuşabilir. Düşümün spontanlığı içinde nasıl olurdu da bu denli düşüncesizce bir "biz" kullanabilirdim? Yaşamadığımın hatta bilmediğimin hikâyesini nasıl yaşayabilirdim? Korkunç suçların işlenmiş olduğunu bilmeme rağmen nasıl olurdu da ahlaken "biz" diyebilirdim? Üstelik, buna rağmen "biz" eyleme geçiyor, "biz" biliyordu ve ben bunu başka türlü hikâye edemezdim.

Alkol siestalarımdan ayılınca kitap okur, film izlerdim. Bu çatının altında işgal ettiğim bu odada akşama kadar özgürdüm. Kendinden geriye sadece bir isim, büyük harfle başlayan, dilin derinliklerinde kalmış, kulağa hoş gelen ve hastalıklı bir titreşimi olan bir isim kalmış bu kayıp ülke hakkında her şeyi öğrenmek istiyordum. Pek az fotoğrafı olan bu savaşla ilgili öğrenilebilecek ne varsa öğrendim; zira çok az fotoğraf çekilmiş, çoğu imha edilmişti. Kalanlar ise anlaşılmazdı çünkü onlar da sayıları çok fazla, okunması çok kolay Amerikan Savaşı'nın gölgesinde kalmıştı.

Babamın küçükken kullandığı ve ardından bana verdiği, aynısını çocukken benim de taşıdığım yelken bezinden, eski püskü sırt çantalarıyla ormanda sıra halinde yürüyen insanları nasıl adlandırmak gerekiyordu? Fransız mı demeli? O zaman ben kim olacaktım? "Biz" mi demeli? Yani diğer Fransızların yaptıklarıyla ilgilenmek için Fransız olmak yeterli miydi? Soru anlamsız gözüküyor, dilbilgisi kurallarına göre kurgulanmış, çocukluğumda sırtımın çukurunda madeni sertliğini hissettiğim çantalarla ormanda yürüyen o insanların hangi isimle adlandırılacağından ibaret. Kiminle yaşadığımı bilmek istiyorum. O insanlarla dilimi paylaşıyordum. Sevdiklerinle paylaşılan şeyler güzeldir. Onlarla mekânları paylaşıyordum. Aynı sokaklarda yürüdük, okula beraber gittik, aynı hikâyeleri dinledik, başkalarının yemediği yemekleri birlikte yedik ve bundan zevk aldık. Geçerli olan, düşünmeden önce anladığımız tek dili birlikte konuştuk. Dilin okşayışlarıyla bir araya gelmiş aynı büyük vücudun uzuvlarıyız. Bu büyük vücudun nereye kadar uzandığını kim bilebilir? Sağ el okşamalarla meşgulken sol elin ne yaptığını kim bilebilir? İlgi, dilin okşamalarına yoğunlaşmışken vücudun geriye kalan kısmı ne yapar diye soruyordum bedenime yaslanmış dişinin kıvrımlarını okşarken. Adını unuttum. Kiminle yattığını bu denli az bilmek gariptir. Gariptir ancak çoğu kez birbirimize yaslanmışken gözlerimizi kaparız ve gözümüzü açtığımızda o yüzü tanıyamayacak kadar yakınındayızdır. "Biz"in kim olduğu bilinmez, dilbilgisine bakıp karar verilemez, söylenilemeyen şeyler susulur. Ormanda yürüyen bu insanlardan, yanınıza uzanmış o kadından bahsettiğinizden fazla bahsedilmeyecek, o insanlar da unutulup gidecektir.

İnsan yanı başında olana dair öyle az şey bilir ki. Ürkütücüdür. Önemli olan bilmeye çabalamaktır.

Gazetesini masaya yayan adamı daha pek çok kez gördüm. Adını bilmiyordum ama bu yitik kafede bunun önemi yoktu. Her bir müdavim birer nakarattan ibaretti, her biri sürekli tekrar edilen bir ayrıntısıyla akıllarda yer ediyordu; sürekli yinele

nen bu aynı ayrıntı tanınmaya, diğerlerini güldürmeye ve birer bardak devirmeye yarıyordu. Böylesi makineler için alkol en mükemmel yakıttır. Patlar ve depo çabucak boşalır. İnsan aniden ayağa kalkar; kendinde değildir; kadehler yeniden doldurulur. O, kafenin ağzına kadar dolu olduğu saatlerde gazetesini masaya yayan ve kimsenin rahatsız etmediği Çinhindi veteranı; ben ise nine işi alışveriş arabası olmadan tek adım atmayan ve her öğleden sonra birde arabasını doldurmaya giden aykırı genç adamdım: Bunun hakkında bıkıp usanmadan iki farklı tarafa çekilebilecek espriler yapıyorlardı.

Bu uzun zaman devam edebilirdi. Bitap düşene dek sürebilirdi. Yaşlılığına ve ölümüne kadar devam ederdi çünkü yaşı benden çok büyüktü. Ne param, ne gücüm, ne de sözüm kaldığından artık gelip her zamanki yerimi almayacağım; sonu beklerken yerleştiğimiz o taburelere diğerleriyle birlikte oturacak kuvvetimin kalmayacağı, giderek kötüleştiğim zamana kadar sürebilirdi. Bu uzun süre devam edebilirdi çünkü bu tür bir yaşam değişmemek üzere kurgulanmıştır. Alkol canlıyı büründüğü son postürde muhafaza eder. Bir zamanlar canlı olanların bedenlerinin cam kavanozlarda muhafaza edildiği müzelerde bu mesele iyi bilinir.

Fakat pazar günü, bizi bundan kurtardı.

Kimileri Pazar'ı sevmez ve ondan kaçar. Oysa Pazar, hareketin koşulu, değişiklik olsun diye korunan bir alan gibidir. Onun adını Pazar günü öğrendim ve hayatım başka bir hal aldı.

Adını öğrendiğim o Pazar, Saône Nehri kıyısındaki Sanatçılar Pazarı'nda dolaşıyordum. Bu pazarın olup biteni güzelce özetleyen adı komiğime gider: Sanat faaliyetleri eskicisi.

Orada ne mi yapıyordum? Çok güzel günler geçirdim. Bir gün anlatacağım. Kültürlüydüm, zevk sahibiydim, sanatı sever ve sanattan biraz da anlardım. Tüm bunlardan geriye büyük bir sukutu hayal kalmış olsa da içimde burukluk bırakmadı. Duchamp'ın aforizmasını ise derinlemesine anlarım: "Sanatçı-

nın osuruğu bile sanattır." Bence tartışmasız öyledir; kulağa şaka gibi gelse de ressamlara ve onları görmeye gelenlere neyin yön verdiğini mükemmel bir şekilde betimlemektedir.

Sanatçılar Pazarı'nda çok pahalı şeylere rastlanmadığı gibi çok güzel şeylere de rastlanmaz. Çınar ağaçlarının altında aylak aylak yürünür, sergicilerin eserleri acelesiz bakışlarla süzülür ve bu sonuncular tezgâhlarının gerisinden satış yapamadıkça daha da küçümser bakışlarla aylakları süzer.

Galerilerin kapalı ortamındansa burayı tercih ederim çünkü sergilenen şeyin, yani bilinen stiller doğrultusunda tuval üzerine çizilmiş resimlerin sanat olduğu aşikârdır. İnsan bildiği şeyi tanır, tartışılmaz tuvallerinin ardından sanatçıların ateş saçan gözleri sizi süzer. Oraya eserlerini sergilemeye gelenler kendilerini belli eder; ruhlarını kurtarmaya gelirler çünkü onlar sanatçıdır, aylak takımı değil; işsiz güçsüz takımına gelince onlar da sanatçıların resmettiklerini görmeye gelerek ruhlarını kurtarır. Resim yapan, resmi satın alındığı takdirde ruhunu kurtarır. Resminin satın alınması suçlarının bağışlanması, gündelik cehennem azabından birkaç saatliğine kurtulduğu bir cennete kavuşmasıdır.

Sanatçıların eserlerine benzediğini doğrulamak için kalkıp oraya gider, eğlenirdim. Ucuz bir yaklaşımla, pazara özgü bir Sainte-Beuve'cülük* ile bunun tersine inanılır: sanatçı kendini ifade edecek ve eserini şekillendirecek, dolayısıyla eser de onu yansıtacaktır. Hadi bakalım! Sanatçılar Pazarı'nda çınarların altında yapacağınız bir gezinti her şeyi ortaya serecektir. Sanatçı kendini ifade etmez, söyleyecek neyi vardır ki? O, kendini inşa eder. Sergilediği şey de kendisidir. Tezgâhının arkasında, kendisini hem imrendiği ve hem de küçümsediği aylak takımının bakışlarına sunar. Bunlar da ona karşı aynı hisleri beslemektedir. Böylece herkes halinden memnun olur. Sanatçı eserini yaratır ve karşılığında da eseri ona hayat verir.

* Charles-Augustin Sainte-Beuve (1804-1869) Fransız romancı ve edebiyat eleştirmeni. (ç.n.)

Kocaman akrilik darbelerle korkunç portreler yapan şu uzun boylu, zayıf tipe bakın: Portrelerin hepsi değişik açılardan bakıldığında kendisi. Hepsini bir araya getirin, onun nasıl ve ne olmak istediği ortaya çıkacaktır.

Özenli, capcanlı, son derece keskin, renklerin bas bas bağırdığı, kütlelerin belirgin bir şekilde seçilebildiği sulu boya resimler yapan şu adama bakın. Sağır. Meraklıların ne dediğini pek az duyabiliyor. Dünyayı işittiği gibi resmediyor.

Yalnızca güzel kadın portreleri yapan şu güzeller güzeli kadına bakın. Hepsi kendisine benziyor ve yıllar geçtikçe giderek daha çok süsleniyor, o giderek solarken resmettiği kadınlar giderek daha çarpıcı bir güzelliğe bürünüyor. Resimlerinden önce "Doriane"* diye attığı imzası görünüyor.

Aşırı şiddet içeren, fırça darbeleriyle yamru yumru olmuş yakın plan çehreler çizen şu sıkılgan Çinliye bakın. Kocaman ellerini nereye koyacağını bilemiyor ve çekici bir gülümsemeyle kendini affettirmeye çalışıyor.

Cilalı ahşap tahtalar üzerine minyatürler çizen şu adama bakın. Yalnızca el yazmalarının kenarlarında görülebilecek tas gibi saç kesimiyle caka satıyor; teni sanki balmumundan ve hareket dağarcığı giderek bir ortaçağ heykeltıraşının seviyesine iniyor.

Geçmişte çok daha güzel olmasına rağmen şimdilerde sararıp solmuş, ama dik durup gözleriyle ışık saçmaya devam eden, saçları siyaha boyalı şu uzun kadına bakın. Çini mürekkebinin yumuşak çizgileri ve yakışıksız kaçmayan ölçülü bir erotizmle birbirlerine dolanmış bedenler çiziyor.

Dekoratif tuvallerinin ortasına oturmuş şu Çinli kadına bakın. Saçları omuzlarını ipek bir şal misali örtüyor, dudaklarını göz kamaştırıcı bir renge boyamış. Cicili biçili resimleri pek dikkat çekici değil ama aralarına oturduğu zaman tuvalleri mürdüm rengi dudaklarına kusursuz bir fon oluşturuyor.

* Oscar Wild'ın *Dorian Gray'in Portresi* eserine göndermede bulunuyor.

Yürüyordum ve onu tanıdım. Dik duruşundan ve uzun boyundan tanıdım onu. Bu zayıf adam güzel başını zirvenin tam ucuna dikilmiş bir bayrak gibi dimdik tutuyordu. Sade profilini, fırça misali kısa beyaz saçlarını, ileriyi işaret eden uzun burnunu uzaktan tanıdım. Burnu öylesine gezelim diyordu ki solgun gözlerinde gecikmiş ve tereddütlü bir ifade vardı. İskeleti hareket halinde olmasına rağmen gözleri dalgındı.

Bar rutininin dışında jestlerimizin ve sözlerimizin nereye kadar gitmesi gerektiğini bilemeden, başımızla birbirimizi selamladık. Bir anlamda ikimiz de sivildik: Ellerimiz ceplerimizde, ayakta, konuşmalarımız ölçülü, alkol almamış, önümüzde kadeh olmadan, alışılmış olanın dışındaydık. Gözlerini bana dikmişti. Saydam gözlerinde okuyabildiğim, yüreğine kadar işlediğine inandığım bir saydamlıktı. Ne diyeceğimi bilemedim. Bunun üzerine ben de önünde duran suluboyayla boyanmış resim kâğıtlarını çevirmeye başladım.

"Hiç de ressama benzemiyorsunuz" dedim istem dışı.

"Sakalım yok diyedir. Lakin fırçalarım var" dedi.

"Çok güzel, çok güzel" diye tekrarladım kibarca sayfaları çevirirken ve gerçeği söylediğimi fark ettim. Sonunda yakından baktım. Sulu boya olduklarını zannetmiştim. Halbuki hepsi mürekkeple boyanmıştı. Teknik açıdan bakıldığında, sulandırılmış çini mürekkebi ile yapılan tek renkli bir çizimdi. Saf mürekkebin kopkoyu siyahından öylesine bir nüans çeşitliliği, öylesine bol, şeffaf, ışıltılı gri yakalamıştı ki her şey ortadaydı, tüm renkler, hatta olmayan renkler bile. Siyahtan ışık elde ediyordu. Geriye kalan ise ışıktan akıp gidiyordu. Kafamı kaldırdım ve bunu gerçekleştirebildiği için hayranlıkla ona baktım.

Tezgâhına yaklaşırken, oyalanmak için resme sonradan başlayanların ürettikleri şeylerle karşılaşmayı bekliyordum. Enine boyuna hesaplanmış bir kesinlikle resmedilmiş manzara ve portreler, çiçekler, hayvanlar, resmin konusu olmaya değer olduğuna inanılan ve sayısız amatörün her seferinde artan bir keskinlik ve azalan bir ilginçlikle yeniden ürettiği şeylere

hazırlamıştım kendimi. Derken, mürekkeple boyadığı büyük kâğıtlara dokundum, parmaklarım kâğıtları giderek daha nazik ve sağlam bir tutuşla kavradı, ağırlıklarını hissettim, liflerini hissettim. Üzerlerine diktiğim bakışlarımla okşadım. O gri patlamasını, o saydam dumanları, beyazlıklarına dokunulmamış o geniş sahilleri, gölgesinin ağırlığı resmin bütünü üzerine çöken zifiri karanlıkları neredeyse nefes almadan birer birer geçiyordum.

Ağzına kadar dolu, kötü yerleştirilmiş, doğru düzgün kapatılmamış karton kutular dolusu resmi gülünç fiyatlara satıyordu. Resimlerin tarihleri son yarım yüzyıla yayılmıştı. Kullandığı kâğıtlar ise çeşit çeşitti: sulu boya kâğıdı ve karakalem kâğıtlarının yanı sıra kimi yıpranmış, kimi de resim malzemeleri satan bir dükkândan alınmış yepyeni kâğıtlar: ambalaj kâğıtları, kahverengi ve beyazın türlü tonunda kâğıtlar, lif dokulu kâğıtlar.

Doğayı resmediyordu. Özneler mürekkep uygulaması için sadece birer bahaneydi ama o resmini çizdiği şeylerin hepsini görmüştü. Kayalık dağlar, tropikal ağaçlar, garip meyveler; bir çeltik tarlasının önünde eğilmiş kadınlar, entarileri rüzgârdan uçuşan adamlar, dağ köyleri; sivri tepelerin üzerindeki sis kalıntıları, ormanlarla çevrili nehirler ve bolca üniformalı adam, kimi kahraman görünümlü, kimi zayıf, kimi yere uzanmış; belli ki ölmüş.

"Uzun süreden beri mi resim yapıyorsunuz?"

"Altmış yıldır."

"Hepsini satıyor musunuz?"

"Evde yer tutuyorlar. Ben de hem tavan arasını boşaltmış, hem de Pazar günü hava almış oluyorum. İnsan benim yaşımda olunca, bunlar [hayattaki] iki mühim faaliyet haline geliyor. Bir de unuttuğum resimlerimi buluyorum, ne zamana ait olduklarını anımsamaya çalışıyorum, gelip geçenlerle resim sohbeti yapıyorum. Ama çoğu sadece saçma sapan şeyler söylüyor; o yüzden şimdilik bir şey söylemeyin."

Tavsiyesine uyarak sessizce resimlere bakmaya devam ettim. Onunla konuşmayı çok istiyor ama ne konuşacağımı bilemiyordum.

-"Gerçekten Çinhindi'nde bulundunuz mu?"

-"Bakın. Uydurmuyorum. Zaten çok yazık, aksi takdirde daha fazla resim yapabilirdim.

-"O dönemde orada mıydınız?"

-"Eğer sorunuz orduyla orada olup olmadığımsa evet. Uzakdoğu'daki Fransız Seferi Kuvvetleri'yle."

-"Orduda ressam mıydınız?"

-"Hiç alakası yok; paraşüt subayıydım. Herhalde resim çizen yegâne paraşütçüydüm. Bu saplantımdan dolayı beni pek önemsemezlerdi. Ama bu önemsememe işini çok da abartmazlardı. Çünkü sömürge ordusunda bu tür güzelliklerin dışında ne ararsanız bulunurdu. Hem ben benimle dalga geçenlerin portrelerini yapardım. Fotoğraftan daha iyiydi; severlerdi, gelip resimlerini yapmamı isterlerdi. Kâğıdım ve mürekkebim hep yanımda oldu; nereye gitsem resim yapardım."

Hazine bulmuş birinin heyecanlıyla resimlere bakıyordum. Bir karton kutudan diğerine geçiyor, kutuları açıyor, resimleri çıkartıyor, fırçasının çizgilerini kendi içimde takip ediyor, çizgileri ve arzuyu parmaklarımda, kolumda, omzumda ve karnımda hissediyordum. Her resim kâğıdı bir yolun dönemecinde ortaya çıkan manzara gibi önümde açılıyordu ve elim bezemeleri takip edip üzerlerinde kanat çırpıyordu; tüm organlarımda bütün çizgileri katetmiş olmanın yorgunluğunu hissediyordum. Bazıları sadece taslak, bazıları ise emek verilmiş büyük kompozisyonlardı ama hepsi vücudu delip geçen, yaşadıkları o tek bir anı kâğıdın üzerinde var eden dik bir ışıkla yıkanıyordu. Sağ alt köşeye okunaklı bir şekilde imzasını atıyordu: Victorien Salagnon. Tarihleri de imzasının yanına kurşun kalemle eklemişti; bazılarında günü hatta saati belirtilmişti, bazıları ise belirsizdi, sadece yıldan ibaretti.

-"Ayıklıyorum. Anımsamaya çalışıyorum. Bunlardan kartonlar, valizler, dolaplar dolusu var."

-"Çok mu çizdiniz?"

-"Evet. Çabuk çizerim. Zamanım olduğunda günde birçok resim yapardım. Ama çoğu da kayboldu, ben kaybettim, sağda solda unuttum, bırakıp gittim. Askerlik yaşamım boyunca çoğu kez geri çekilerek savaştım. Öyle zamanlarda insan durup da bagajını düşünmez, her şeyi yanında taşıyamaz, ardında bırakır."

Mürekkep resimlerine hayranlıkla bakıyordum. Az dik bir duruşla, karşımda ayakta duruyor, kımıldamıyordu. Benden uzundu. Kemikli yüzü ve saydam bakışlarıyla, hafif alaycı bir ifadeyle yukarıdan, doğrudan bana bakıyordu. Gözlerinin içinde engellerin olmaması bana şefkati hatırlatıyordu. Sanat ve yaşam üzerine [kurduğum] eğlenceli kuramın artık bir anlamı kalmamıştı. Bunun üzerine elimde tutmaya devam ettiğim resmi bıraktım ve gözlerimi ona doğru kaldırarak şöyle dedim:

-"Bay Salagnon, acaba bana resim yapmayı öğretebilir misiniz?"

Akşama doğru kar yağmaya başladı, iri kar taneleri aşağıya doğru uçuşuyor, küçük bir tereddüt anından sonra yere konuyordu. Kar taneleri, başlangıçta gri havada görülmüyordu; ta ki gün batımı göğü kömür karasına boyayıp da beyazlar belirginleşene kadar. En sonunda, onlardan başka şey görünmez oldu: havada uçuşan, siyah gökyüzünde parıldayan kar taneleri ve yerin üzerindeki her şeyi ıslak bir çarşaf gibi saran beyaz katman. Bir Aralık gecesinin menekşe ışıltıları içindeki küçük kulübe karla kaplanmıştı.

Ben yerime iyice yerleşmiştim ama Salagnon dışarıya bakıyordu. Pencerenin önünde ayakta durmuş, ellerini arkasında kavuşturmuş, bahçeli küçük kulübesinin, Voracieux-les-Bredins'deki evinin, şehrin kıyısındaki, gevşek toprakların şapırdadığı Isère sahilinin üzerine yağan karı seyrediyordu.

-"Kar, beyaz mantosuyla her şeyi kapladı. Böyle denirdi değil mi? Okuldayken de kardan böyle söz ederdik. Karın geniş beyaz kefeni. Gel zaman git zaman, karı gözden kaybettim, bir de kefenleri. En iyi ihtimalle çadır bezimiz olurdu. O da yoksa toprağı çabucak örtüp üzerine bir haç dikerdik. Hatta kimi zaman, nadiren de olsa toprağın üzerinde bırakırdık. Ölülerimizi bırakmamaya, onlarla birlikte dönmeye, sayılarını tutmaya ve hatırlamaya gayret ederdik."

-"Karı severim. Artık o kadar az yağıyor ki, yağdığı zaman pencereye çıkıp sokakta olup bitenleri izlermişçesine yağışını izliyorum. Yaşamımın en kötü zamanlarını boğucu sıcaklarda ve gürültünün ortasında geçirdim. Bu sebeptendir ki kar bana sessizliği, sakinliği ve insana canlılık katan, terlemeyi unutturan bir soğuğu ifade eder. Terden nefret ederim ve yirmi yıl boyunca bir an bile kurumadan kan ter içinde yaşadım. O nedenle, kar benim için korunaklı, kuru bir bedenin sıcaklığı demektir.

Rusya'yı üstü başı çıplak ve donma korkusuyla tanımış olanlarla kara olan hislerimi paylaşamayacağımdan eminim. Kar bütün o ihtiyar Almanların canına tak eder ve soğuklar başlar başlamaz Güney'e hareket ederler. Bense palmiyelerden nefret ederim. Üstelik yirmi yıl süren savaş boyunca hiç kar görmedim. Şimdi de küresel ısınma beni ondan mahrum edecek. O nedenle keyfini çıkarıyorum. Ben de onunla birlikte yok olacağım. Yirmi yıl boyunca sıcak ülkelerdeydim; deniz aşırı ülkeler diyelim isterseniz. Benim için kar Fransa demekti: kızaklar, çam ağacı süsleri, Norveç desenli kazaklar, füzo pantolonlar, kar botları, kısacası bir zamanlar kaçtığım ve biraz da kendime rağmen geri döndüğüm tüm o gereksiz ve telaşsız şeyler. Savaştan sonra her şey değişti. Bakir kalan tek zevk kardı."

-"Bu sözünü ettiğiniz savaş ne savaşı?"

"Yirmi yıl savaşı olduğunu anlamadınız mı? Sonu olmayan, kötü başlayıp kötü biten o savaş; belki de hâlâ devam eden ke-

keme bir savaş. O savaş aralıksız devam etti; tüm hareketlerimize sinmişti ama kimse bunun farkında değildi. Başlangıcı belirsizdir: '40 veya '42'ye doğru, insan emin olamıyor. Ama bitiş tarihi kesindir: '62. Ne bir fazla ne bir eksik. Ve biter bitmez de sanki hiçbir şey yaşanmamış gibi davranılmaya başlandı. Fark etmediniz mi?"

-"Ben daha sonra doğdum."

-"Savaştan sonraki sessizlik de daima savaştır. İnsan unutmaya mecbur bırakıldığı şeyi unutamaz; bu sizden fili düşünmemenizi istemek gibi bir şeydir. Daha sonra doğmuş olsanız bile işaretlerin içinde büyüdünüz. Bakınız, eminim ki hakkında doğru düzgün bir şey bilmeseniz de ordudan nefret ettiniz. İşte size söz ettiğim işaretlerden sadece biri: nereden geldiği bilinmeden insandan insana aktarılan esrarengiz bir tiksinti."

-"Bu bir ilke meselesidir. Politik bir tercihtir."

-"Tercih mi? O tercih artık önemsiz hale geldiğinde mi? Hiç mi ilgilenmiyorsunuz? Önemsiz tercihler işaretten başka bir şey değildir ve şu ordu, bizzat bir işarettir. Saçma bulmuyor muydunuz? Böylesine hatırı sayılır, savaşa hazır, sabırsız, bariz şekilde asabi, halbuki hiçbir işe yaramayan bir ordunun varoluş nedenini kendi kendinize sormadınız mı hiç? Kapalı bir fanusta yaşayan, hiç konuşmadığınız, sizinle konuşmayan bir ordu? Hangi düşmanın varlığı bütün erkeklerin, sıkı durun tüm erkeklerin diyorum, yaşamlarının bir senesini, kimi zaman daha fazlasını geçirdikleri bir mekanizmanın varlığını meşru kılabilir? Hangi düşmanın varlığı?"

-"Ruslar mı?"

-"Boş laf bunlar! Ruslar, dünyanın şöyle böyle idare eden ve eksiklerini tedarik ettikleri kısmını niçin yok etmek istemiş olsunlar ki? Hadi canım! Düşmanımız yoktu. Eğer '62'den sonra "hazır ol" da bekleyen bir ordumuz olduysa bunun nedeni zamanın geçmesini beklemekti. Savaş bitmişti, ancak savaşçılar hâlâ etraftaydı. O yüzden saklanmaları, yaşlanmaları ve ölmeleri beklendi. Zaman, sorunun ortadan kalkmasıyla - her şeyi

iyileştirir. Kaçmalarını engellemek için, öğrendiklerini yerli yersiz kullanmamaları için kapattık onları. Amerikalılar bunu konu alan komik bir film çektiler: savaşa hazırlanmış bir adam taşrada aylak aylak dolaşıyordu. Yanında sadece bir uyku tulumu, bir hançer ve adeta ruhuyla sinirlerine kazınmış, öldürmenin her çeşidini içeren bir repertuarı vardı. Filmin adı aklımda kalmamış."

-"Rambo mu?"

-"Hah! Rambo. Bir dizi ahmakça film yapıldı, ama ben bu filmlerin ilkinden söz ediyorum: Makul bulabileceğim bir adamı anlatıyordu. Adam, barış ve sükût istiyordu. Ancak adamı reddediyorlardı. Bunun üzerine o da küçük bir şehri kana ve ateşe buluyordu çünkü yapmayı bildiği tek şey buydu. Savaşta öğrenilenler unutulmaz. Böyle adamların uzakta, Amerika'da var olduğu zannedilir ama ben bunların yüzlerce örneğini Fransa'da tanıdım ve tanımadıklarımı da hesaba katarsak bunların sayısı binleri bulur. Ordu, bunların beklemesi, etrafa sirayet etmemesi için muhafaza edildi. Bu konu duyulmadı çünkü dallanıp budaklandırılmadı. Avrupa'da olup biten her şey toplumsal yapının tamamını ilgilendirir ve sessizce ele alınır; uzuvların sessizliği en sağlıklısıdır, derler."

Bu ihtiyar beyefendi bana bakmadan benimle konuşuyordu. Sırtı bana dönük, pencereden yağan karı seyrediyor ve aynı yumuşaklıkla anlatıyordu. Neden bahsettiğini anlamıyor fakat bilmediğim bir hikâyeyi bildiğini hissediyordum; o bu hikâyenin ta kendisiydi ve ben mümkün olabilecek en ücra yerde, şehrin İsère ovalarının yapışkan çamuruna battığı doğu banliyösündeki bir kulübede kendimi tesadüfen onun yanında bulmuştum ve o bana anlatmaya hazırdı. Yüreğim hızla çarpıyordu. Eskiden yaşadığım şehirde, kesin bir son vermek için geri döndüğüm şehirde unutulmuş, ilk geçişimde fark edemediğim karanlık bir oda bulmuştum; kapıyı hafifçe itmiştim. Karşımda aydınlatılmamış, uzun zamandır kapalı duran bir tavan arası uzanıyordu. Yeri kaplayan toz tabakasının üzerinde

tek bir ayak izi bile yoktu. Ve bu tavan arasında bir sandık, sandığın içindeyse ne vardı bilmiyordum. Buraya konulduğundan beri kimse açmamıştı.

-"Siz ne yaptınız bu hikâyede?"

-"Ben mi? Her şeyi. Özgür Fransa, Çinhindi, dağ. Biraz kodes ve o zamandan bu yana da hiçbir şey."

-"Kodes?"

-"Uzun süre değil. Bilirsiniz, kötü sonuçlandı; katliam, vazgeçiş ve terk ediş. Yaşınıza bakılırsa anneniz size gebe kaldığında bir volkanın üzerindeydi. Volkan titriyor, patlayıp tüm ülkeyi un ufak etmekle tehdit ediyordu. Anne babanız herhalde kördü ya da iyimser ya da oldukça sakar. O dönemde insanlar artık hiçbir şey bilmemeyi, hiçbir şey duymamayı, volkanın patlamasından endişe etmek yerine tasasız yaşamayı tercih ediyordu. Derken, volkan uykuya daldı. Sessizlik, burukluk ve zaman, patlayıcı güçlere galip geldi. Altımızda, sıcak kalan magma çatlaklardan dışarı sızıyor. İnfilak etmemiş volkanların altında usulca yükseliyor."

-"Pişman mısınız?"

-"Neden? Yaşamımdan mı? Onu çepeçevre saran sessizlikten mi? Bilmiyorum. Bu benim hayatım. Ne olmuş olursa olsun onu önemsiyorum; ondan başka yok ki. Yaşam öyle bir şey ki onun için ölüp bitenler öldürdü onu. Benim ise ölmeye niyetim yok."

-"Onu tanıdığımdan beri böyle der durur" dedi gür bir ses arkamdan. Tüm odayı kaplayan, ahenkli bir kadın sesiydi. "Haksız olduğunu söylerim ama kabul etmeliyim ki şimdiye kadar haklı çıkan o oldu."

Yerimden sıçramamla ayağa fırlamam bir oldu. Daha onu görmeden konuşma tarzını, deniz aşırı aksanını, sesindeki trajik tonlamayı sevmiştim. Dimdik duruşlu, adımlarından son derece emin, cildi buruşmuş ipek misali ince kırışıklarla kaplı bir kadın yanımıza yaklaştı. Salagnon'la yaşıttı. Elini uzatarak bana doğru yöneldi. Gözlerimi ondan alamıyordum; hareket-

siz, suskun ve ağzım açık karşısında kalakaldım. Elini bana doğru uzattı ve el sıkıştık. Genelde el sıkmasını bilmeyen kadınların aksine, dokunuşunun yumuşaklığı, dolaysızlığı ve cazibesi beni şaşırttı. Gücüyle etrafına ışık saçıyor, kuvveti avucundan hissediliyordu. Karşı cinsten ödünç alınmamış, dişilik dolu, yerinde bir güçle ışıldıyordu.

-"Size eşim Eurydice Kaloyannis'i tanıştırayım. Bab el-Ouedli* bir Yunan Yahudisi olup türünün son örneğidir. Artık benim soyadımı taşıyor ama ben ona onu tanıdığımdaki adıyla hitap etmeye devam ediyorum. Bu adı sayısız zarfın üstüne iç çeke çeke o kadar çok yazdım ki onu başka türlü düşünemiyorum. Benim ona olan arzumun adı budur. Ayrıca kadınların soyadlarını kaybetmelerini sevmem. Üstelik onun soyunun devamı da yok. Hem böylece tüm farklılıklarımıza rağmen babasını onurlandırıyorum. Her şeyin ötesinde Eurydice Salagnon kulağa pek de hoş gelmiyor, ne dersiniz? Sanırsın sebze adı, güzelliğinin hakkını vermiyor."

Evet, güzelliği. Buydu; tam olarak buydu. Eurydice güzeldi. Bunu o bana söylemeden önce anlamıştım, onunla el eleyken, göz gözeyken. Hareketsiz, aptallaşmış, dilimi yutmuş, kelimeleri ararken. Yaş farkı algıları yanıltabilir. Birbirine son derece yakınken aynı yaşta olunmadığı, uzak olunduğu zannedilir. Yaratılış birdir. Zaman akıp gider, asla aynı suda yıkanılmaz, bedenler zamanın içinde suyun akıntısına kapılmış sandallar gibi yolculuk eder. Su aynı değildir, asla aynı olmaz. Lakin birbirine çok uzak o sandallar birbirinin eşi olduğunu fark etmezler; sadece yer değiştirmişlerdir. Yaş farkından dolayı bir insanın güzel olduğuna hükmedemiyoruz çünkü güzellik bir proje gibi düşünülüyor: Güzel olan öpmeyi arzu edebildiğimdir. Eurydice, Salagnon ile aynı yaştaydı ve teni, saçları, gözleri, dudakları, elleri, hepsi yaşını gösteriyordu. "Mihrap yerinde" deyiminden daha berbat bir şey yoktur. Bir de sahte bir teva-

* Cezayir'in başkenti Cezayir'de bir mahalle. Türkçe "Nehrin kapısı" anlamına gelen Bab el Oued kentin kuzeyinde, deniz kenarındadır. (ç.n.)

zuyla dolu bir sırıtışın eşlik ettiği "yaşını göstermiyor" tespitinden. Eurydice yaşını gösteriyordu ve yaşamın ta kendisiydi. Dopdolu yaşamının tamamı her bir hareketinde kendini gösteriyor, tüm yaşamı bedeninin duruşunda ve sesinin değişik tınılarında ortaya çıkıyordu. İçine dolan, insanların ona hayran kalmasına neden olan bu yaşam bulaşıcıydı.

-"Eurydice'm güçlüdür; öylesine güçlüdür ki onu cehennemden çıkartırken acaba peşimden geliyor mu diye arkama bakmaya gerek bile duymadım. Orada olduğunu biliyordum. Unutulacak bir kadın değildir, arkandayken bile varlığını hissedersin." Kolunu omzuna attı, ona doğru eğildi ve öptü. Az öncesinde düşündüklerimi dile getirmişti. Onlara gülümsedim, artık biliyordum ve elimi geri çekebilir, titrek bakışlarıma son verebilirdim.

Victorien Salagnon bana resim yapmayı öğretti. Bana kurt kılından, gücünden hiçbir şey yitirmeden kâğıt üzerinde sıçrayan canlı bir dokunuşa sahip olan Çin fırçasını verdi. "Dükkânlarda bunlardan bulamazsınız. Sadece kaligrafiye uygun, doldurulacak bölümler için kullanılan keçi kılından fırçalar vardır ama çizgi çekmek için hiçbir şey yoktur."

Bana fırçayı, elimi bir yumurta tutarmışçasına çukurlaştırarak tutmayı öğretti. Bu öyle hassas bir tutuştu ki nefes almak bile fırçanın yönünü değiştiriyordu. "Nefesinizi kontrol etmeniz yeterli." Bana mürekkeplerden anlamayı, siyahın tonlarının ayırdına varmayı, kullanmadan önce renklerin parlaklığını ve derinliklerini incelemeyi öğretti. El değmemiş yüzeyi, aydınlık kadar kıymetli olan beyaz kağıdın değerini öğretti. Boşun doluya yeğ olduğunu çünkü dolunun artık hareket edemediğini ama dolunun mevcudiyet olduğunu ve boşluğu dağıtmak için kararlı olmanın gerektiğini öğretti.

Ancak benim önümde hiçbir şey yapmadı, benimle konuşmak ve ben çalışırken izlemekle yetiniyordu. Aletlerin nasıl kullanılacağını öğretmekle yetiniyordu. Sonrasında onları kullanmak bana kalmıştı. Ne çizmek istediğim bana kalmıştı. Re-

sim çizmek ve arzu edersem ona göstermek bana kalmıştı. Yoksa o [tuvale dokunduğu anda] fırçayı nasıl tuttuğuma ya da bir çizgi boyunca nasıl ilerlediğime bakmakla yetiniyordu. Resim yolculuğunun neresinde olduğumu görmek için bu kadarı ona yetiyordu.

Sık sık geliyordum. O bana bakarken ben resim yaparak öğreniyordum. O artık resim çizmiyordu. Boş zamanlarını değerlendirerek anılarını kaleme almaya başladığını söyledi.

Birbirimizi iyi bulmuştuk. Savaşa katılmış adamlar sıklıkla edebi yetenekleriyle övünürler. Her konuda yetkin olmak isterler. Görmüş geçirmişlerdir ve kimsenin anlatamayacağı kadar iyi anlattıklarını düşünürler. Diğer yandan, edebiyat heveslileri strateji, taktik ve kuşatma teknikleriyle ahkâm keser. Tüm bu disiplinler gerçekliğe çoğu zaman feci bir üslupla, kitaplardakinden çok daha yoğun pişmanlık duyulması gereken bir üslupla konuşlanırlar.

Bana pek çok kez, lafı açıldığında bu hatıralardan bahsetti ve bir gün artık daha fazla dayanamayıp defterini aramaya gitti. Okuldan kalma güzel bir yazıyla mavi bir Seyès* defterine yazıyordu. Derin bir nefes aldı ve bana okumaya koyuldu. Anıları şu cümleyle başlıyordu: "Esnaf bir ailenin tek erkek çocuğu olarak 1926 yılında Lyon'da doğdum."

Ve okumayı kesti, defteri aşağı indirdi ve bana baktı:

-"Sıkıntımı hissediyor musunuz? İlk cümleden itibaren sıkılmaya başlıyorum. Cümleyi okuyorum ve sonuna gelmek için sabırsızlanıyorum ve gelince de devam etmemek için bu noktada duruyorum. Daha pek çok sayfa var ama ben duruyorum"

-"Birinci cümleyi kaldırın. İkinciden başlayın veya başka bir yerden."

* 1892 yılında, Fransa'nın Pontoise kentinde kitapçılık ve kırtasiyecilik yapan Jean-Alexandre Seyès tarafından üretilmiş bu defter türü Fransız eğitim sistemine özgü bir okul defteri olup Türkiye'deki Fransız okullarında da kullanılmaktadır. 2 mm. genişliğinde yatay çizgileri ve 8 mm. genişliğinde dikey çizgileri olan kareli defter türüdür. (ç. n.)

-"Başı burası. En baştan başlamalıyım yoksa işin içinden çıkamayız. Bunlar hatıralarım, roman değil ki."

-"Başlangıca dair gerçekten ne anımsıyorsunuz?"

-"Sis, nemli soğuk ve tere olan nefretim."

-"O halde oradan başlayın."

-"Ama önce doğmam gerekir, değil mi?"

-"Hatıranın başlangıcı yoktur."

-"Öyle mi dersiniz?"

-"Biliyorum. Hatıralar şu ya da bu yolla, hep beraber geliverir. Sadece ölmüş insanların biyografik yazılarının başlangıçları vardır. Sizin de ölmeye niyetinizin olmadığına göre."

"Sadece açık olmak istiyorum. Doğumum iyi bir başlangıç oluşturuyor."

"Siz orada değildiniz ki. Demek ki önemsiz. Bir hatıratta birçok başlangıç vardır. Size uygun olanı seçin. Kendinizi ne zaman isterseniz o zaman dünyaya getirebilirsiniz. Kitaplarda her yaşta doğulur."

Şaşırmıştı, defterini tekrar açtı. Sessizce birinci sayfaya, sonra diğerlerine göz gezdirdi. Kâğıt şimdiden sararmaya başlamıştı. Ayrıntıları kaydetmişti. Yaşadıklarının ve unutulmaması gerektiğini düşündüğü şeylerin oluş şartlarını ve bunlardaki ani değişiklikleri. İyi düzenlenmişti. Ancak söylemek istediklerini söylemiyordu. Defteri kapattı ve bana doğru uzattı.

"Bu tür şeyleri yapmayı beceremiyorum. Siz kendiniz başlayın."

Tavsiyeme harfiyen uymasından sıkıntı duymuştum; ama ben anlatıcıyım: anlatmam gerekiyor. İstediğim, can attığım şey bu olmasa bile göstermek isterim. Zaten bu nedenle Victorien Salagnon'un evindeyim, bana kalem tutuşumdan daha iyi fırça tutmasını öğretsin ve sonunda gösterebileyim diye. Oysa belki de elim kalem tutmak için yaratılmıştır. Hem sonra, öyle veya böyle ona borcumu ödemem, benim için çektiği zahmete karşılık benim de biraz çaba sarf etmem gerekiyor, para işleri

kolaylaştırırdı, ama bende yok ve onun istediği de para değil. Dolayısıyla, defterini aldım ve okumaya başladım.

Hepsini okudum. Haklıydı, sıkıcıydı; yazar hesabına yayımlanan savaş hatıralarının ötesine geçmiyordu. İnsan satırbaşlarıyla dolu, iri karakterlerle basılmış bu kitapları okurken, bu şekilde anlatıldığında koca bir hayatta pek de bir şey yaşanmadığını fark ediyor. Halbuki yaşanmış tek bir ana dahi bir sandık dolusu kitabın anlatamayacağı kadar çok şey sığabilir. Bir olayda, o olayın anlatımının çözümleyemediği şeyler vardır. Olaylar, anlatmanın yanıtlayamadığı sonsuz sorular sorar.

Bende nasıl bir yetenek gördüğünü bilmiyorum. İçinde, yakınlık olduğuna inanmaya karar verdiğim bir saydamlıktan başka herhangi bir duyguya rastlayamadığım, parlak gözleriyle beni gözlerken neye inandığını bilmiyorum ama ben anlatıcıyım; o halde anlatayım.

ROMAN I

Sıçanların Yaşamı

Victorien Salagnon ilk günden itibaren kendi omuzlarına güvenmişti. Doğarken kaslarla, güçlü bir nefesle ve yumruklarla donatılmıştı. Donuk gözleri etrafına buz parçaları savuruyordu. Hayattaki tüm sorunları ikiye ayırıyordu: Tek bir hareketle çözümleyebilecekleri –ki bu gibi durumlarda elinden geleni yapıyordu– ve hiçbir şey yapamayacakları. Bunlara horgörüyle yaklaşıyor, görmemiş gibi yaparak teğet geçiyor veya tabanları yağlıyordu.

Victorien Salagnon başarmak için gereken her şeye sahipti: Bedensel zekâ, manevi yalınlık ve karar verme sanatı. Yetenek-

lerini biliyordu ve bunları bilmek on yedi yaşında sahip olunabilecek en büyük hazineydi. Ancak doğuştan sahip olduğu zenginlikler 1943 kışında hiçbir işine yaramıyordu. O yıl Fransa'dan bakıldığında tüm evren acınacak durumdaydı.

Ne kırılıp bükülmelerin, ne de çocuk oyunlarının zamanıydı. Güç gerekiyordu. Ancak 1943'te Fransa'nın genç gücü, genç adaleleri, genç beyinleri, ateşli taşaklarının tek yaptığı iş oda temizlikçiliği, yurtdışında işçilik, başkalarının suçunu üstlenmek, bölgesel olmaktan öteye geçemeyen spor aktiviteleri ve üzerinde şortları, ellerinde silahmışçasına taşıdıkları küreklerle aptal aptal caka satmaktan ibaretti. Silah hususuna gelince tüm dünyanın omuzlarında gerçeğini taşıdığı gayet iyi biliniyordu. Dünyanın dört bir yanında savaşılıyor, Victorien Salagnon ise okula gidiyordu.

Terasın ucuna varınca aşağıya doğru sarktı; Grande Institution'un* altında Lyon şehrinin havada dalgalandığını gördü. Terastan görebildiği sisin izin verdiği kadardı: Kentin çatıları, Saône'un kapladığı boşluk. Başka da bir şey yoktu. Çatılar sisin içinde dalgalanıyordu ve ne boy, ne yükseklik, ne de baktıkları yön açısından birbirine benzeyen iki çatı dahi yoktu. Eskimiş ahşap rengindeki çatılar usulca birbirine geçiyor, Saône'un akıntının pek az olduğu bir kıvrımında düzensizce karaya vuruyordu. Yukarıdan bakıldığında Lyon şehri karmakarışıktı. Sisle kaplı sokaklar görünmüyor ve çatıların yerleşimi da sokakların yerini tahmin etmenizi sağlayacak hiçbir ipucu vermiyor, hiçbir şey geçişlerin yerini belli etmiyordu. Bu çok eski kent, inşa edilmişten ziyade bir heyelan sonrası zemine kondurulmuşa benziyordu. Tutunduğu tepe hiçbir zaman güvenli bir temel sunmamıştı. Bazen kar sonrası biriken sulardan dolayı dayanamaz ve çökerdi. Ancak bugün değil: Victorien Salagnon'un seyre daldığı karmaşa sadece

* Türkçesi "Büyük Öğretim Kurumu". Yazar muhtemelen Fransa'nın en eski ve köklü orta öğretim kurumlarından biri olan, Lyon'da bulunan Instituts des Chartreux'yu kastetmektedir. (ç.n.)

zihninin içindekilerin bir tezahürüydü. İçinde yaşadığı eski şehir sağlam inşa edilmemişti, ancak 1943 senesinin bu kış sabahında sunduğu belirsiz ve tereddütlü görünümün nedenleri meteorolojikti, tabii ki.

İkna olmak için bir şeyler çizmeyi denedi çünkü resimler gözlerin bulamadığı yerde düzeni bulurdu. Evinden sisi görmüştü. Pencereden bakıldığında her şey biçimlere indirgeniyor ve füzenin grenli kâğıt üzerinde bıraktığı izleri andırıyordu. Pütürlü sayfaları olan bir defter ve bir pastel kalem almış, onları kemerinin içine sokmuş ve okul malzemelerini de bez bir çantaya koymuştu. Defterinin boyutlarına uygun bir cebi yoktu ve onları okul malzemelerinin içine katmayı da elinde taşıyarak yeteneğini sergilemeyi de sevmiyordu. Duyduğu bu sıkıntı onu rahatsız etmiyordu: Gittiği zannedilen yere gitmeyip başka bir amaca doğru yol aldığını anımsatıyordu ona.

Öyle ahım şahım bir şey çizmedi. Pencerenin sisi çevrelemesi ve sisin pencere camına olan mesafesi sisi çizmeye değer kılıyordu. Görüntü sokakta yitip gidiyordu. Bulanık, sırnaşık, soğuk ve tanımlanması güç varlığı kalmıştı yalnızca. Bir resim çizmek için resmin dışına çıkmak gerekir. Defterini çıkarmadı, rutubetli havadan etkilenmemesi için sırtındaki pelerini defterin üstüne bastırdı ve doğruca okuluna yollandı.

Grand Institution'a zahmetsizce ulaştı. Terasın kenarındaki çatılar labirentine dair bir şeyler karalamayı denedi. Bir çizgi çizdi; ancak rutubetten şişmiş kâğıt yırtılıverdi. Çizdiği, kirlenmiş bir kâğıttan başka hiçbir şeye benzememişti. Defterini kapattı, kemerinin içine sıkıştırdı ve diğerleri gibi yaptı: bahçedeki büyük saatin altına geldi ve çanın çalmasını beklerken ayakkabı tabanlarını yere vurarak ısınmaya çalıştı.

Lyon'da kış gaddardır. Bunun temel nedeni, kış kelimesinin akıllara getirdiği soğuk hava değildir: bu kentin ana maddesi çamurdur. Lyon evlerde yığılmış tortuların, şehrin içinden geçen nehirlerin çökeltilerine kök salmış tortuların kentidir ve tortu, üst üste yığılan çamuru tanımlamanın kibar yoludur.

Lyon'da kışın her şey çamura dönüşür. Gevşeyen zemin, tutmamış kar, nemli duvarlar. Küçük damlacıklar halinde giysilere işleyen, şeffaf çamur lekeleri bırakan hava bile ağırlaşmış, rutubetli ve soğuktur. Her şey ağırlaşır, beden gömülür, bundan sakınmanın hiçbir yolu yoktur. Tek çözüm, odayı gece gündüz aralıksız yanan bir sobayla ısıtmak ve çarşafların günde birkaç kez korla doldurulan tandırdan geçirildiği bir yatakta uyumaktır. Ancak 1943 kışında acaba kimin hâlâ bir odası, kömürü ve koru vardı ki?

Lakin 1943 kışında yakınmak yakışıksızdı: Başka yerler daha beter soğuktu. Örneğin, askeri birliklerimizin veya onların askeri birliklerinin veya askeri birliklerin artık nasıl söyleneceği bilinmemektedir- savaştığı Rusya'da. Rusya'da soğuk, bir felaket, usulca ilerleyerek yoluna çıkan her şeyi yok eden bir patlama gibidir. Cesetlerin dikkatsiz taşınmaları halinde cam kütükler gibi kırıldığı söylenir. Denir ki kan iğne şeklinde donup insanların ellerini yırtarak parçaladığı için eldivenlerden birinin kaybedilmesi öleceğinizin resmidir. Ayakta donarak ölen insanların ağaçlar gibi bütün kış boyunca öyle kaldıkları ve ilkbahar geldiğinde eriyerek yok oldukları veya külotlarını indirdikleri için makatları donarak ölenlerin sayısının hiç de azımsanamayacağı konuşulur. Bu soğuğun sonuçları tuhaf, gülünç bir korku koleksiyonu gibi kulaktan kulağa yayılır; mesafenin uzaklığından yararlanarak abartılı eklemeler yapılan seyyah hikâyelerini andırır. Yalan yanlış söylentiler ağızdan ağıza dolaşır. Şüphesiz aralarında gerçeklik payı olanlar da vardır ama Fransa'da bunları birbirlerinden ayırmaya kimin en ufak bir niyeti, en ufak bir isteği vardır? Hatta bunun için kimde en ufak bir entelektüel ya da ahlaki zorunluluk kalıntısı kalmıştır?

Sisin soğuk örtüsü sokaklar, geçitler ve merdivenler boyunca, hatta odaların içine kadar uzanır. Sisin ıslak örtüsü gelip geçenlere yapışır, yayaların yanaklarında gezinir, içlerine işler; soğumuş bir gazabın gözyaşları, ölgün kızgınlıkların damlaları, can çekişenlerin karşılık görmeyi uman sevgi dolu öpücük-

leri gibi boyunlarını yalar. Hiçbir şey hissetmemek için kımıldamamak gerekir.

Grande Institution'un saatinin altındaki delikanlılar mümkün olduğunca az kımıldayarak [soğuğa] direniyordu: Soğuğa karşı durmuş azıcık hareket ediyorlardı ama daha fazlası mümkün değildi çünkü aksi taktirde sis içlerine işliyordu. Durdukları yerde tepiniyor, ellerini koruyor, sırtlarını kamburlaştırıp kafalarını öne doğru eğiyorlardı. Çanın onları çağırmasını beklerken berelerini kulaklarına kadar indirip pelerinlerinin önünü sımsıkı kapalı tutuyorlardı. Avlunun klasik mimarisi içerisinde dağınık topluluklar halinde birbirinden ayrılan, omuz seviyesinde yuvarlaklaşan siyah pelerinlerinlere sarılmış, hepsi birbirinin eşi bu oğlanları mürekkeple çizmek hoş olurdu. Ama Salagnon'un mürekkebi yoktu, ellerini pelerininin içinde saklıyordu, beklemenin verdiği kızgınlık tüm benliğini ele geçirmek üzereydi. Defterinin sert ucu bedenine batıyor, onu rahatsız ediyordu.

Zil çaldı ve çocuklar sınıflarına doğru koşuşmaya başladılar. O sene Fransa'da pek moda olan asker sertliğine özenen, mümkün olduğunca duygusuz bir ifadeyle kapıyı koruyan iki gözcünün önünden geçerken kıkır kıkır gülerek itişip kakışıyor, susarmış gibi yapıp daha da gürültü yapıyorlardı; dirsek darbeleri, komik surat ifadeleri ve kahkahalar havada uçuşuyordu. Grande Institution'un öğrencilerini nasıl adlandırmalı? Yaşları on beş ile on sekiz arasındadır ama 1943'ün Fransa'sında yaşın bir anlamı yoktur. Yoksa genç insanlar mı? Bu yaşadıkları şeyi fazla onurlandırmak olur. Genç adamlar? Bu da gelecekte yaşayacaklarına oranla fazla vaatkâr kalır. Kendilerini koruyan gözcülerin önünden geçerken gülücüklerini saklayanlara ne demek gerekir? Yoksa yumurcaklar mı? Onlar fırtınadan korunan yumurcaklardı. Kaba taştan buz tutmuş bir kutuda yaşıyor ve orada enikler gibi itişip duruyorlardı. Zamanın geçmesini bekliyor, havlamazmış gibi yapıp havlıyor, yapmıyormuş gibi yapıp yapıyorlardı. Emniyetteydiler.

Zil çaldı ve yumurcaklar bir araya toplandı. Lyon'da hava son derece nemlidir. 1943 senesinde hava o denli kötüydü ki bronz zilden notalar havada uçuşmuyordu: Islak mukavva sesiyle yere düşüyor ve avluya kadar kayarak ileriyor, parçalanmış ağaç yapraklarına, kardan arda kalanlara, pis suya ve her şeyi kaplayan, Lyon'u yavaş yavaş dolduran çamura karışıyordu.

Öğrenciler sıra halinde, buz gibi soğuk, büyük, taş koridordan geçerek sınıflarına doğru yürüdüler. Tahta kunduraların takırtıları çıplak duvarlarda yankılanıyor, fakat pelerinlerin kesintisiz hışırtısında ve susmalarına rağmen sessiz olmayı becerememeyen yumurcakların cıvıltısında boğuluyordu. Çıkan sesler Salagnon'un kulağında nefret ettiği, dayanılmaz bir kakofoniye dönüşüyordu; koridoru, insanın kötü kokan bir odanın önünden geçerken burnunu tıkaması misali tüm bedeni kasılmış bir şekilde geçiyordu. Hava, Salagnon'un umrunda değildi; hatta mekânların soğukluğundan hoşlanıyordu; bir okulun gülünç düzenine tahammül edebiliyordu. Bunlar insanın kendini soyutlayabileceği bahtsız durumlardı ama keşke bunu bir de sessizce yapılabilseydi! Koridordaki gürültüden utanıyordu. Duymamayı, kulak zarlarını içeriden kapamayı, kendi sessizliğine gömülmeyi denedi ama tüm teni, bedenini çevreleyen gürültü patırtıyı algılıyordu. Böylelikle nerede olduğunu anladı. Bunu unutması mümkün değildi: tüm hareketlerine çocuksu gürültülerin eşlik ettiği bir sınıf dolusu çocukla birlikteydi ve bu gürültüler yankılanarak geri dönüyor ve bu gürültü patırtı onları termişçesine sarıp sarmalıyordu. Victorien Salagnon terden nefret ederdi. Ona göre ter kaygı dolu, aşırı sıkı giyinmiş, hareket halindeki bir insanın ürettiği çamurdu. Hareketlerinde özgür bir insan ise terlemeden koşardı. Çıplak koşar, teri yavaş yavaş buharlaşır, bedeninde geriye bir şey kalmazdı; kendi terinde yıkanmaz, bedeni kuruluğunu korurdu. Tutsak, iki büklüm halde, madenin dehlizlerinde terler. Çocuk, annesinin sarıp sarmaladığı yünler

içinde boğulacakmışçasına terler. Salagnon'da ter fobisi vardı; kendisi için üzerinden terin sızmadığı taştan bir beden düşlüyordu.

Peder Fobourdon kara tahtanın önünde onları bekliyordu. Sustular ve mutlak sessizlik sağlanana kadar sıralarının önünde ayakta kaldılar. Bir elbise hışırtısı ya da tahta gıcırtısı ayakta bekleyişlerini uzatıyordu. Bu, mutlak sessizliğe kadar sürecekti. Nihayet Foubordon yerlerine oturmalarını işaret etti. Sandalyelerin gıcırtısı kısa sürdü ve anında kesildi. Bunun üzerine arkasına döndü ve tahtaya, düzgün, güzel bir yazıyla: "Commentarii de Bello Gallico: version"* yazdı. Derse başlamışlardı. Peder Fobourdon'un ders anlatma yöntemi buydu: gereğinden fazla konuşmaz, yazdıklarını tekrarlamak için gevezelik yapmazdı. Hareketleri vardı. Örneğin, tek bir pratik uygulaması olan, sadece hareketlerle anlam kazanan iç disiplini öğretirdi. Kendini masif mermerden yapılma, önce yontulmuş ardından işlemelerle kaplanmış bir Romalı gibi görürdü. Kimi zaman, yaşanılanlardan ders çıkartan, okul hayatlarına serpiştirilmiş, hiç değişmeyen yorumlarda bulunurdu. Bir eğitmen olarak istidadını çok yükseklerde konumlandırır ve bu yaşamı küçümserdi. Yerinin kürsüdense sahnelerin en iyisinde olması gerektiğini düşünürdü hep. Çünkü ilkinde kınamak için konuşulurken, ikincisinde gösterilir, emredilir, hareket edilirdi. Böylece hayatın tek değerli yanı ortaya çıkardı: görünenin ahmaklığına sahip olmayan manevi yönü. Sonunda kemik görününce, dil artık vakarına kavuşurdu.

Düşmanın ustaca kuşatıldıktan sonra parçalara ayrıldığı bir savaş metnini tercüme etmeleri gerekiyordu. Salagnon dilin, [resim] fırçasına neşe veren süsler çizmeye ve alelade bir kâğıdı, hikâyeye can katan suluboyaya özgü inceliklerle doldurmaya imkân sağladığını düşündü. Ama Kelt Galyası'nda mümkün olan en çirkin üslupla, savaşın adı bile anılmadan,

*Türkçesi *Galya Savaşı Hakkında Yorumlar*, Sezar'ın Galya'daki savaş anılarını anlattığı eseridir. (ç.n.)

mecaze gerek bile duyulmadan savaşılıyordu. Bilenmiş kılıçlarla düşmanın vücudundan koparılan kanlı parçalar yere düşüyor, ardından bu parçalara basarak yeni bir uzvu kesmek için düşmanın yanına gidiyorlardı. Ta ki düşmanın sonu gelene ya da kendiliğinden düşene kadar.

Maceracı Sezar Galya'ya giriyor ve katliamlara girişiyordu. Sezar istiyordu ve gücü çok büyüktü. Ulusları paramparça etmek, bir imparatorluk kurmak ve hükmetmek istiyordu; o zamanın dünyasını avucunun içine almak istiyordu. Büyük olmak istiyordu, hem de fazla vakit yitirmeden.

Fetihlerinden ve kitlesel katliamlarından Senato'yu etkilemek için Roma'ya göndereceği parlak bir öykü inşa etti. Muharebeleri, *vir*'in yani Romalı erdeminin galip geldiği, demir kılıcın muzaffer bir cinsel organ gibi sağa sola savrulduğu sevişme sahneleri gibi tasvir ediyordu. Usta işi anlatımı, başkenttekilere vekaleten savaş ürpertileri hissettirmek için yetip artıyordu bile. Ona olan güvenlerinin, maddi desteklerinin karşılığını veriyor, onlara ödemesini öykülerle yapıyordu. Senatörler de buna karşılık adam, ödenek ve teşviklerini gönderiyorlardı. Bu yardımlar onlara, düşmanlarının ellerini kollarını keserek oluşturdukları yığınlar misali tepeleme altın yüklü arabalar ve unutulmaz anekdotlar olarak geri dönecekti.

Sezar, tek bir cümleyle, tek bir hareketle betimleyip fethettiği bir Galya kurgusu yaratıyordu sözleriyle. Sezar, kendilerine en uygun gelen gerçeği tarif eden tarihçiler gibi yalan söylüyordu. Böylece roman ve yalan söyleyen kahraman, gerçeği eylemlerin kendisinden çok daha iyi kurar; söylenen koca bir yalan eylemlere temel oluşturur ve aynı zamanda gizli altyapıları ve eylemlerin koruyucu çatısını meydana getirir. Dünyayı parçalara ayıran ve ona şeklini veren eylemler ve sözlerdir. Askeri kahraman, bir romancı, koca bir yalancı ve laf ebesi olmalıdır.

İktidar görüntülerle avunur, onlarla beslenir. Her konuda dâhi olan Sezar askeri, politik ve edebi olanı aynı tutumla idare

ediyordu. Tek bir görevin birçok yönüyle ilgileniyordu: adamlarını yönetmek, Galya'yı fethetmek, bundan bir öykü çıkarmak. Her bir çehre, bir diğerini zaferin zirvesine, sadece kartalların uçtuğu tanrılar katına ulaştıran sonsuz bir döngü gibi diğerinin gücünü pekiştiriyordu.

Gerçek, imgeler önerir, imge ise gerçeğe şekil verir: her politik deha aynı zamanda bir edebi dehadır. Mareşal* ise bu göreve yetemezdi: aşağılanmaktan sesi soluğu kesilmiş Fransız halkına okutturduğu roman, roman değildi; olsa olsa küçük sınıflara okuma alışkanlığı kazandıran, çocukların dilleri bir karış dışarda, resimlerin boş bırakılmış yerlerini renkli kalemlerle boyadıkları *Tour de la France par deux enfants*** kitabı olabilirdi. Mareşal'inki yaşlı konuşmasıydı, uzun süre uyanık kalamıyor sesi titriyordu. Kimse Ulusal Devrim'in çocuksu amaçlarına inanamazdı. İnsanlar dalgın bir ifadeyle kafalarını sallıyor ve başka şeyler düşünüyorlardı; uyumak, işleriye uğraşmak veya gölgelerin arasında birbirlerini öldürmek.

Salagnon iyi ama yavaş tercüme ediyordu. Kısa Latince cümlelerin hayalini kuruyordu; cümlelere söylemediklerini ödünç veriyor, onlara yaşam katıyordu. Defterinin kenarına muharebenin senaryo planını çizdi. İşte burası çayır; burada çayırın etrafını saran dolambaçlı bir sınır var. Buradaki eğim onlara hız kazandıracak. Burada yan yana dizilmiş, her biri yanındakini tanıyan ve yerinden kıpırdamayan lejyonlar. Önde dağınık ve yarı çıplak Kelt güruhu; meselenin ne olduğunu umursamadan sadece savaşın ürpertisini hissedebilmek uğru-

* Henri Philippe Pétain (24 Nisan 1856 - 23 Temmuz 1951) Bahsi geçen dönemde Fransa devlet başkanı olan Pétain, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlara karşı kazandığı zaferle ülkesinde bir "milli kahraman" durumuna gelmiş ve mareşelliğe yükselmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerle işbirliği yapmış ve bu nedenle ilerleyen yıllarda Fransa'da yargılanıp idama mahkum edilmiştir. Cezası daha sonra müebbet hapse çevrilmiştir. (ç.n.)

** 1877 yılından 1950'lere kadar Fransız eğitim sisteminde kullanılan, Türkçe'ye *İki Çocuğun Fransa Seyahati* şeklinde çevrilebilecek ders kitabı. İki çocuğun Fransa seyahati vasıtasıyla ülkenin tarihî, coğrafi, ziraii, sanatsal vb. zenginliklerini yurtsever bir alt metinle birlikte anlatılmaktadır. (ç.n.)

na düşmanla gırtlak gırtlağa gelmek için hazır bekleyen, coşkun ve bön bakışlı atalarımız Galyalılar. Parmağının üzerine bir damla mor mürekkep damlattı, tükürüğüyle ıslattı ve çizdiklerinin üzerine şeffaf gölgeler yaptı. Yavaşça sürttü, keskin çizgiler eridi, mekân derinleşti, ışık geldi. Resim mucizevi bir şeydi.

"Mevkilerinden emin misiniz?" diye sordu Fobourdon.

Yerinden zıpladı, kızardı, elinde olmadan çizdiklerini dirseği ile saklamaya çabaladı ve kendine kızdı; Fobourdon önce kulağını çekmeyi düşündü ama sonra vazgeçti; öğrencileri on yedi yaşındaydı. Her ikisi de sıkıntıyla doğruldu.

"Defter kenarlarına bunları çizmek yerine tercümenizde ilerlemenizi tercih ederim."

Salagnon çoktan çevirmiş olduğu satırları gösterdiğinde Fobourdon yanlış bulamadı.

"Tercümeniz güzel, topografya da doğru. Ancak, düşüncenin onurunu temsil eden Latince gibi bir dile kargacık burgacık şeyler karıştırmasanız ne de hoş olur. Eskilerin gezindiği bu zirvelere yaklaşabilmek için aklınızın tüm ama tüm kaynaklarını kullanmaya ihtiyacınız var. O yüzden oyun oynamaya son verin. Sahip olduğunuz yegâne mülk olan aklınızı kullanın. Çocuklara paylarını düşeni ve Sezar'a da hakkını iade edin.

Rahatlamıştı, uzaklaştı. Bir mırıltı esintisi peşi sıra takip etti. Kürsüye çıktı ve sırtını sınıfa döndü. Sessizlik hâkimdi.

"Devam edin."

Ve liseliler okul dilinde Galya savaşının dengini aramaya devam ettiler.

"Ucuz atlattın."

Chassagneux, ortaokul öğrencilerine özgü bir ustalıkla dudaklarını kımıldatmadan konuşuyordu. Salagnon omuz silkti.

"Fobourdon sert adam. Yine de burada dışarıda olduğundan daha rahatız, öyle değil mi?"

Salagnon dişlerini göstererek gülümsedi. Sıranın altından arkadaşının uyluğunu yakaladı ve sıktı.

"Rahatlığı sevmiyorum" diye mırıldandı.

Chassagneux inledi, komik bir çığlık attı. Salagnon yazmaya ara vermeden, gülümseyerek çimdiklemeye devam ediyordu. Acıtmış olmalıydı, Chassagneux'nün hırlarcasına çıkardığı boğuk sesle tüm sınıf gülmeye başladı. Sınıfın sessizliğine atılan bu çakıl taşının yaydığı kahkaha dalgalarının kaynağı oydu. Fobourdon tek bir hareketiyle sınıfı susturdu.

"Bu da nedir? Chassagneux ayağa kalkın. Sizden mi geldi o ses?"

"Evet, efendim."

"Peki neden?"

"Kramp, efendim."

"Sersem çocuk. Lakedemonya'da* genç insanlar sessizliği bozmamak uğruna karınlarının deşilmesine bile ses çıkarmazlarmış. Bir hafta boyunca paspas yapacak ve tahtayı sileceksiniz. Bu görevlerin örnek yönlerine yoğunlaşacaksınız. Sessizlik ruhun temizliğidir. Umarım ruhunuz kara tahtanın temizliğine ulaşır."

Gülüşmeler oldu, sert bir "Yeter!"le susturdu. Hepsi çalışmasına döndü. Chassagneux, ağzı açık, dikkatlice uyluğunu ovalıyordu. Hafifçe tombul yanakları ve dümdüz bir çizgiyle ayrılarak taranmış saçlarıyla ağlamaya hazır küçük bir çocuğa benziyordu. Salagnon birkaç kez katlanmış bir kâğıdı eline tutuşturdu. "Aferin! Sesini çıkarmadın. Arkadaşlığıma sahip çıktın." Diğeri kâğıtta yazanları okudu ve Salagnon'da iğrenme duygusu uyandıran minnet dolu, ıslak bir bakış gönderdi. Salagnon'un tüm bedeni gerildi, titredi, neredeyse kusacaktı. Kaleminin ucunu mürekkebe batırdı ve önceden çevirmiş olduklarını tekrar yazmaya başladı. Artık tüm dikkatini çizgisine vermişti; kalemin ucunda, çelik boyunca akan mürekkebin içinde olmaktan başka düşündüğü şey yoktu. Bedeni sakinleşiyordu. Nefesinin etkisiyle canlanan harfler mor kıvrımlara,

* Adı mitolojik kahraman Lekedemon'dan gelen, bugünkü Yunanistan'ın güneyindeki Mora coğrafi bölgesinin antik dönemdeki adı. (ç.n.)

canlı eğrilere dönüşüyor; bunların yavaş ritmi onu rahatlatıyor ve satırlarını bir eskrim darbesi gibi ani bir dokunuşla sonlandırıyordu. Klasik kaligrafi asabilere ve yerinde duramayanlara ihtiyaç duydukları sükûneti sağlar.

Çinliler, savaşan kişi yazısından belli olur, der. Yazarkenki vücut hareketleri, tüm bedenin, hatta tüm varoluşun eylemleridir. Ölçek ne olursa olsun duruş ve hızlı karar verme becerisi aynıdır. Nereden okumuş olabileceğini anımsamasa da bu düşünceyi paylaşıyordu. Salagnon, Çin'e dair neredeyse hiçbir şey bilmiyordu. Belki birkaç ayrıntı, birkaç söylenti ama bu kadarı bile zihninde, uzak, bir parça bulanık fakat var olmaya devam eden bir Çin toprağı oluşmasına yetiyordu. [Bu toprak parçasını] gülümseyen kocaman Buda'larla, taşlarla, pek de güzel olmayan mavi çanak çömleklerle ve yalancı İngilizce tercümesinin Çin'den demesine rağmen Hindistan'dan ithal edilen mürekkep şişelerini süsleyen ejderhalarla donatmıştı. Çin'e olan düşkünlüğü öncelikle buradan kaynaklanıyordu: tek bir kelimeden, mürekkep şişesinin üstündeki o tek kelimeden. Koca bir ülke kurabilme yetisine sahip olduğuna inandığı bu siyah mürekkebi o denli seviyordu ki. Hayalperestler ve cahiller kimi zaman gerçeğin doğasıyla ilgili çok derin sezgilere sahiptir.

Aslında, Salagnon'un Çin'e dair bilgisi yaşlı bir beyefendinin bir saatlik felsefi sohbetine dayanıyordu. Yavaş konuşuyordu adam, anımsıyordu ve kendini tekrar ediyordu, upuzun genellemeleri dinleyenlerinin dikkatini köreltiyordu.

Peder Fobourdon sınıfa yaşamını Çin'de geçirmiş çok yaşlı bir Cizvit papazını davet etmişti. Adam, Boksör Ayaklanması'ndan 19* canını kurtarmış, Yazlık Saray'ın yağmalanmasına tanıklık etmiş, savaş baronlarının yarattığı kanlı ve güvensiz ortama rağmen hayatta kalmayı başarmıştı. İmpara-

* 1899-1901 yılları arasında Çin'deki milliyetçi anti-emperyalist güçlerin Qing Hanedanlığı'nın sona erdirilmesi için çıkarttığı ayaklanmadır. İsyanın ardındaki tici güçlerden birinin Hıristiyan misyonerlik faaliyetlerine duyulan kin olduğu iddia edilebilir. Boksör ifadesinin kullanılmasının nedeni isyanın öncüsü olan "Adalet ve Birlik Birliği"nin sembolünün sıkılmış yumruk olmasıdır. (ç.n.)

torluğu sevmişti. Yok olup gitmek üzere olsa bile. Ardından, Cumhuriyet'e uyum sağlamış, Kuomintang'la* uzlaşmış ama sonunda Japonlar tarafından ülkeden kovulmuştu. Çin uzun sürmesi beklenen derin bir kaos ortamına gömülmüştü; ilerlemiş yaşı nedeniyle bu durumun varacağı sonu görmeyi ummuyordu. Avrupa'ya dönmüştü.

Yaşlı adam iki büklüm, nefes nefese yürüyor, ulaşabildiği her şeye dayanarak ilerliyordu. Ayakta bekleyen öğrencilerin önünden sınıfı bir uçtan bir uca geçmesi sanki sonsuza kadar sürdü. Peder Fobourdon'un asla kullanmadığı sandalyesine yığılıp kaldı.Tam bir saat, iki zil arasında geçen bir saat boyunca durgun bir sesle savaş öncesi dönemin normal şekilde yayımlanan gazetelerinde okuyabileceğiniz genel bilgilerden bahsetti. Soluk soluğa kalmış, insanda hiçbir heyecan uyandırmayan o aynı yavan sesiyle, hiçbir ama hiçbir yerde rastlayamayacağınız garip metinler de okudu.

Okuduğu Lao-tzu** aforizmalarında dünya hem çok aydınlık, hem çok somut; ama bir o kadar da çok anlaşılmaz bir hale bürünüyordu. Yi-king'den aynı anda birçok anlama gelebilecek pasajlar ve en son olarak Sun-tzu'dan*** harp sanatıyla ilgili bir metin okudu. Savaş düzeninde herkese istenilen manevrayı yaptırmanın mümkün olduğunu ortaya koyuyordu. Askeri emre itaatin insana özgü olduğunu ve buna uymamanın antropolojik bir istisna veya bir hata olacağını gösteriyordu.

Sun-Tzu İmparator'a "Bana istediğiniz cahil köylü kalabalığını verin, onlara sizin muhafızlarınızmış gibi manevra yaptırayım" diyordu.

"Savaş sanatı ilkelerinin izinden giderek herkesi savaştaymışçasına yönetebilirim."

* Dönemin Çin Milliyetçi Partisi. (ç.n.)

** Çin efsanelerine göre milattan önce 6. yüzyılda yaşamış, Taoizmin kurucusu kabul edilen Çinli filozof. (ç.n.)

*** Milattan önce 6. yüzyılda yaşamış ünlü Çinli komutan ve filozof. Savaş stratejisi üzerine yazdığı ve Savaş Sanatı adlı eserde biraraya getirilen yazılar dünyanın en eski askeri strateji çalışması olarak kabul görmektedir. (ç.n.)

"Cariyelerimi bile mi?" diye sordu İmparator. "Akılları bir karış havada o kızları?"

"Onları bile" diye cevap verdi.

"İnanmıyorum."

"Bana tam yetki verin. Onları en iyi askerlerinizmişçesine idare edeceğim."

İmparatorun hoşuna gitmişti, öneriyi kabul etti ve Sun-Tzu fahişelere manevra yaptırdı. Kızlar oyun olsun diye itaat ediyor, gülüşüyor, ayakları birbirine dolaşıyor, ortaya hiçbir doğru düzgün şey çıkmıyordu. İmparator gülümsüyordu. "Onlardan, daha iyisini beklemiyordum zaten dedi. "Eğer emir anlaşılmamışsa, bu emrin düzgün verilmediğine delalettir" dedi Sun-tzu. "Bu generalin suçu, daha açık ifade etmeliydi."

Daha anlaşılır bir şekilde yeniden anlattı. Kadınlar yeniden tatbikata başladı. Yine gülüyorlardı; yüzlerini ipek giysilerinin kollarıyla saklayarak sağa sola dağılıyorlardı. "Eğer verilen emir hâlâ anlaşılmamışsa bu sefer suç askerindir" dedi ve kahkahaları başlatan İmparatorun gözdesinin başının vurulmasını istedi. İmparator itiraz etse de strateji uzmanı saygılı bir şekilde ısrar etti; tüm yetkiyi vermişti ona bir kez. Eğer Majesteleri planının gerçekleştiğini görmeyi arzu ediyorsa, bu görevi emanet ettiği kişinin istediği gibi hareket etmesine müsaade etmeliydi. İmparator biraz da pişmanlıkla boyun eğdi ve genç kadının kafası kesildi. Savaş oyununun oynandığı taraçaya büyük bir hüzün çöktü; kuşlar bile sustu, çiçekler koku salmaz, kelebekler uçmaz oldu. Güzel cariyeler artık emirleri en usta askerlere taş çıkartırcasına tatbik ediyordu. Birbirlerine sıkı sıkı yaslanıp birarada kalıyor, hayatta kalmanın verdiği suç ortaklığıyla, korkunun kokusunu yayan o heyecanla birbirine bağlanıyordu.

Oysa korku, itaat etmek için insanın kendine sunduğu bir gerekçeden başka bir şey değildir: Çoğunlukla itaat etmek tercih edilir. Birlikte olmak, korkunun kokusuna bulanmak, insa-

nı rahatlatan, yalnız kalma endişesinin ürkütücülüğünü kovan o heyecanı içmek için her şey göze alınır.

Karıncalar kokularla iletişim kurar: Savaş kokuları, kaçış kokuları, cazibe kokuları vardır. Bunlara her zaman itaat ederler. Biz insanların ise kokular gibi davranan psişik ve uçucu özlerimiz vardır ve onları paylaşmak en sevdiğimiz şeydir. Birlikteyken, böylelikle birleşmişken, başka hiçbir şey düşünmeden koşabilir, katliam yapabilir, bire karşı yüz savaşabiliriz. Artık kendimize benzememekte, gerçek varlığımızın en yakınlarında bir yerdeyizdir.

Fahişeler, üzgün İmparator'un önünde, sarayın taraçalarından birinde, sarı taştan yontulmuş aslan heykellerini aydınlatan verev akşam ışığının altında ufak adımlarla tatbikat yapıyorlardı. Gün batımıydı, ışık askeri üniformaların sağır tonlarını alıyordu ve kızlar Sun-Tzu'nun kısa bağırışları eşliğinde, nalınlarının ritmik tıkırtıları ve artık kimsenin hayranlıkla bakmayı aklından bile geçirmediği göz kamaştırıcı ipek giysilerinin uçuşan hışırtıları arasında uygun adım yürümeye devam ediyorlardı. Her birinin bedeni ortadan kaybolmuş, geriye yalnızca strateji uzmanın emirleriyle kumanda edilen hareketler kalmıştı.

Dükkân iğrençti. Hep acınacak durumda olmuştu ama şimdi yüz kızartıcı bir haldeydi. Bunu kendine itiraf etmek Salagnon'a havanın erkenden karardığı o kış günlerinden birinde, okul dönüşünde nasip olmuştu.

Eve dönmek Salagnon'un pek de hoşuna giden bir şey değildi. Yoğun bir soğuk, karanlıkta yerden yükselir, insan suyun içinde yürüdüğünü zannederdi. Kışın o saatlerinde eve dönmek bir göle batmak, boğulmaya benzer bir uykuya dalmak, uyuşarak sönüp gitmek gibiydi. Dönmek, yola çıkmış olmaktan vazgeçmekti. Her biri bir hayatın başlangıcı olan o bir günden vazgeçmekti. Dönmek, o günü güzel olmamış bir resim gibi buruşturup atmaktı.

Salagnon'a göre akşam dönüşleri, günü, kocaman ıslak kaldırım taşlarının, uzun aralıklarla duvarlara asılmış soluk lambalardan daha çok ışıldadığı eski şehrin sokaklarına atmak demekti. Lyon'un eski sokaklarında ışığın devamlılığına inanmak imkânsızdı.

Üstelik bu evden nefret ediyordu. Halbuki kendi eviydi. Ahşap cepheli, arka tarafındaki depoya babasının sattıklarını yığdığı ve üst katında da annesi, babası ve kendisinin yani ailenin oturduğu bu dükkândan nefret ediyordu. Nefret ediyordu çünkü dükkân iğrençti; çünkü her akşam oraya geri dönüyor ve burasının evi, yuvası olduğunu, ona yöneltilmiş bir sevginin kaynağı olduğunu düşünmeye çabalıyordu. Oysa burası sadece ayakkabılarını çıkartabildiği bir yerdi. Yine de her akşam buraya geri dönüyordu. Dükkân iğrençti. Kendi kendine bunu sürekli tekrar ediyor ve içeri giriyordu.

Zil çalar çalmaz gerilim arttı. Daha kapıyı kapatmaya fırsat bulamadan annesi bağırmaya başladı.

-"Nihayet! Koş babana yardım et. İşi başından aşkın."

Zil bir kez daha çaldı, içeri soğuk havayla birlikte bir müşteri girdi. Annesi şaşırtıcı bir refleksle döndü ve gülümsedi. İlgilerini çeken bir genç kadınla karşılaşan erkeklerin çevikliğine sahipti: Hiç düşünmeden yapılan, çıngırağın tetiklediği bir dönüş. Tamamen yapay bir gülümsemeyle "Buyurun beyefendi?" dedi. Çekici bulunmak adına müşteriyi şöyle bir süzen güzel, şık giyimli bir kadındı. İnsanın ondan bir şey satın alası geliyordu.

Victorien doğrudan antrepoya seğirtti. Babası bir merdivenin tepesine tünemiş, oflaya puflaya karton kutularla savaşıyordu.

-"Hah! Nihayet geldin."

Gözlükleri burnunun ucuna düşmüştü. Elindeki bir tomar resmi kâğıt ve faturayı merdivenin tepesinden ona uzattı. Çoğu buruş buruştu çünkü 1943 yılının kâğıdı, baba Salagnon'un sabırsızlıklarına, beceremediği bir şey olduğunda çileden çıkma-

sına, kızar kızmaz ellerinin nemlenmesine dayanabilecek nitelikte değildi.

"Eksikler var; hiçbir şey birbirini tutmuyor; ben içinden çıkamıyorum. Senin rakamlarla aran iyidir. Yeniden hesapla!"

Victorien kâğıt tomarını aldı ve merdivenin en alt basamağına ilişti. Tozlar yere düşmeden havada uçuşuyordu. Düşük voltajlı ampuller yeterli değildi, ancak sisin ardındaki güneş ışığı kadar ışık yayıyorlardı. Pek iyi göremiyordu ama bunun önemi yoktu. İş sadece rakamlara kalsaydı bunları okuyup hesaplamak yeterliydi; ama babasının istediği muhasebeci işi değildi. Salagnon müessesesi birkaç muhasebe birden tutuyordu ve bu da gününe göre değişiyordu. Savaş döneminin kuralları öyle bir keşmekeşti ki hem kaybolmadan hem de yara almadan işinizi görmeliydiniz. Neyin satışının serbest olduğunu, neye göz yumulduğunu, neyin tayına bağlandığını, neyin yasaya aykırı olup çok da umursanmadığını, neyin yasaya aykırı olup idam cezasıyla cezalandırıldığını ve yasaların dahiline alınmayı unutulanları birbirinden dikkatle ayırt etmek gerekiyordu. Salagnon müessesesinin muhasebesi savaş ekonomisinin tüm boyutlarına uyum sağlamıştı. İçinde gerçeği, saklananı, kodlanmışı, uydurulmuşu, gereğinde lazım olur diye akla yatkını, adını asla söylemeyen kanıtlanması imkânsızı ve hatta bazen gerçek verileri dahi bulmak mümkündü. Doğal olarak sınırları pek net olmayıp, gizlice ayarlanmıştı ve sadece baba ve oğlunun bilgisi dahilindeydi.

-"İşin içinden çıkamayacağım.

-"Victorien, yakında kontrole gelecekler. O yüzden naz yapma. Stoklarımın hesaplarıma ve kurallara uygun olması gerekiyor. Yoksa başımız belada. Benim de, senin de. Birisi beni ihbar etmiş. Pislik! Hem de öyle gizli saklı yapmış ki bu kazığı kimin attığını bilmiyorum."

-"Her zamanki gibi bir yolunu bulursun."

-"Yine buldum: kendimi kodese attırmadım nihayetinde. Sadece gelip bakacaklar. Duruma bakılırsa, adam kayırmacılık

var. Valilikteki bürolarda değişiklikler olmuş. Düzen istiyorlar, bundan sonra kiminle anlaşacağımı bilmiyorum. Bu esnada da bu kâğıt tomarından hiç açık vermememiz lazım.

-"İşin içinden nasıl çıkmamı istiyorsun? Hepsi sahte ya da belki de hepsi doğru. Artık ben bile bilemiyorum ki."

Babası sustu, bakışları oğluna sabitlendi. Tepeden bakıyordu çünkü merdivenin daha üst katındaydı. Her bir kelimenin üstüne basa basa konuştu:

-"Söylesene Victorien: Senin çalışmak yerine okuman ne işe yarıyor? Gerçeğine benzer bir muhasebe defteri tutmaktan da acizsen okul senin neyine?"

Haksız değildi: Görünmeyeni ve soyutu anlamadıktan, perde arkasından dünyaya yön veren şeyleri kuramadıktan, bozamadıktan, onaramadıktan sonra ne işe yarardı ki okul! Victorien tereddüt etti ve iç çekti. İşte bu sebeple kendine kızıyordu. Buruşmuş kâğıt tomarı elinde ayağa kalktı ve sehpanın üzerindeki bez kaplı büyük defteri aldı.

-"Ne yapabileceğime bakacağım" dedi. Söyledikleri zar zor duyuluyordu.

-"Çabuk ol" dedi babası.

Kâğıtların yığılı olduğu eşikte durakladı, şaşkındı.

-"Çabuk ol, diye yineledi babası. Kontrol bu gece, yarın veya beklemediğimiz bir gün de olabilir. Üstelik Almanlar da olacak. Onlar da bu işe karışıyorlar çünkü ganimetleri çalınacak diye ödleri patlıyor. Fransızların arkalarından iş çevirdiğinden şüpheleniyorlar. Haksız değiller. Ama oyunun kuralı bu, değil mi? Bizden aldıklarını geri almak.

-"En güçlü onlar, dolayısıyla oyunda kural yok. Hayatta kalabilmek için kurnazlık yapmaktan başka çaremiz yok ama çaktırmamalıyız. Sıçanlar gibi yaşamalıyız: güçsüz ama kurnaz, ortalıkta görünmesek de var olmaya devam etmeli, efendilerimizin erzaklarını, onlar uykudayken geceleri burunlarının dibinde kemirerek yaşamalıyız"

Yaptığı tasvirden pek de mutsuz değildi, göz kırparak kendini tehlikeye attı. Victorien ağzını açtı. "Böyle mi?" diye sordu. Kesici dişlerini gösterdi, düzenbaz ve endişeli bakan gözlerini fıldır fıldır döndürdü; küçük, kısa çığlıklar attı. Babasının gülümsemesi kayboldu. Bu gerçekçi sıçan taklidinden tiksinmişti. Tasvirinden pişmanlık duydu. Victorien'in eski ifadesi geri geldi, şimdi gülümseyen oydu.

-"Diş göstermek gerekiyorsa ben sıçan dişi yerine aslan dişi göstermeyi yeğlerdim. Veya kurt dişi. Hem bulması daha kolay hem de bir o kadar güzel. İşte ben dişlerimi böyle göstermek isterdim: kurt dişleriyle.

-"Haklısın oğlum. Ben de. Ancak insan doğasını seçemiyor. Doğumunla gelen güdülerini takip etmen gerekiyor ve biz bundan böyle sıçan olarak doğacağız. Ayrıca sıçan olmak dünyanın sonu da değil. Onlar da insanlar kadar refah içinde yaşıyor ve ihtiyaçlarını karşılıyorlar; ışıktan mahrum kalsalar da kurtlardan çok daha iyi yaşıyorlar."

"Işıktan mahrum... Biz de aynen öyle yaşıyoruz" diye düşündü Victorien. Bu kent, iç içe sokakları, kara duvarları, kendini kendinden saklayan sisli iklimiyle zaten pek de aydınlık değildi; bir de üstüne, ampullerin gücünü azaltıyor, camları laciverte boyuyor ve gece gündüz perdeleri kapalı tutuyoruz.

Zaten artık gün diye bir şey yok. Sadece bizim sıçan faaliyetlerimize uygun bir gölge var. Kışın aralıksız gecelerinde Eskimo yaşamı sürüyor, birbirini izleyen kara geceler ve belli belirsiz gölgeler içinde kutup sıçanı gibi yaşıyor.

Bak işte, oraya giderim diye düşünmeye devam etti. Savaş bittikten sonra, Kutup Dairesi'ne, Grönland'a gidip yerleşeceğim, kim galip gelirse gelsin. Hava karanlık ve soğuk olur ama dışarıda her şey bembeyazdır orada. Burada her yer sarı; iğrenç bir sarı. Kör bir ışık, balçıkla sıvalı duvarlar, ambalaj kartonları, dükkânların tozu, kansız cansız, balmumundan suratlar dahil her şey sarı. Kan görmenin hayalini kuruyorum. Burada onu öyle bir koruyorlar ki hiç akmıyor. Ne yerlere ne

de damarlarda. Artık kanın nerede olduğu bilinmiyor. Karın üstünde kırmızı çizgileri görmek isterdim. Yalnızca kontrastın parlaklığını ve yaşamın hâlâ devam ettiğinin kanıtını görebilmek için. Oysa burada her şey sarı, kötü aydınlatılmış, savaş var ve ben ayaklarımı nereye bastığımı göremiyorum.

Neredeyse düşüyordu. Kâğıtları güç bela yakaladı ve homurdanarak ayaklarını sürümeye, normalde sağa sola koştururken ailesinin yanında kolunu kıpırdatmayan ergenlerin üslubuna devam etti. Dışarıda son derece enerjik olan Victorien ebeveyninin yanında kısıtlı bir hareketliliği benimserdi. Bu ona pek uygun düşmese de bundan kurtulamıyordu. Bu duvarların arasında sürükleniyor, sarımtırak bir keyifsizlik, soluk ışığın altında sidik renginde, sarılıklı bir huzursuzluk hissediyordu.

Kapanma saati geldi ve Bayan Salagnon dükkânın ev işlevi gören arka tarafına geçti. Victorien onu arkasından görüyordu. Omuzlarının eğik çizgisini, mutfak önlüğünün kocaman bir düğümle bağlandığı sırtını. Evyeye doğru eğilmişti; kadınlar bir şeyleri ıslatarak çok vakit geçirir. "Bu yer de bu şartlar da bir oğlana göre değil" diyerek iç çekerdi sık sık; iç çekişleri değişirdi, kimi zaman vazgeçmiş, kimi kez isyankâr ama her daim garip bir şekilde kanaatkâr bir insana özgüydü.

"Aşağı erken in" dedi arkasını dönmeden. "Dayın bu akşam bizimle yiyecek."

"Çalışmam lazım" dedi annesinin arkasından elindeki defteri göstererek.

Böyle konuşuyorlardı işte; hareketlerle, birbirlerine bakmadan. Ağır adımlarla asma kata çıktı. Dayısını severdi.

Odası tam boyu kadardı. Ayaktayken kafası tavana değiyor, bir yatak ve bir masa odayı doldurmaya yetiyordu. "Senin odanı gömme dolap olarak kullanabilirmişiz. Sen evden ayrılınca gereksiz eşyaları buraya yığacağım" derdi babası bıyık altından gülerek. Asetilen lamba masanın üzerine açık bir defter boyutunda canlı bir ışık yayıyordu. Bu kadarı yetiyordu. Geriye kalanın aydınlatmaya ihtiyaç yoktu. Lambayı yaktı, oturdu,

elindeki işi bitirmesini engelleyecek bir şeylerin olmasını umdu. Asetilenden gelen ıslık sesi geceyi daha da derinleştiren, hiç susmayan cırcırböceklerini andırıyordu. Bu yuvarlak aydınlığın önünde yalnız başınaydı. Önünde duran hareketsiz ellerine baktı. Victorien Salagnon'un doğuştan kocaman elleri, güçlü bilekleri vardı. Ellerini kocaman yumruk yapıp masaya vurabilir, yumruklayabilirdi; sadece kuvvetinin yerinde olduğunu kanıtlamak için masayı dövebilirdi.

Bu fiziki özelliği başka şartlar altında faal bir adam olmasına yol açabilirdi. Oysa 1943'ün Fransa'sında gücünü özgürce kullanabileceği şartlar yoktu. İnsan kendini hareketli, bildiğinden şaşmaz gibi gösterebilir, kendine gönüllü havası verebilir, eylemlerden konuşabilirdi ancak bu yalnızca bir paravandandı. Tarihin rüzgârına kapılmamak için herkes esnek ve olabildiğince az verici olmaya çaba gösteriyordu. 1943'ün Fransa'sında insanlar karakışta sımsıkı kapalı bir taşra evi misali, kapıyı kilitleyip pencereleri kapatmıştı. Tarihin rüzgârı sadece çatlaklardan içeri sızıyordu. Bu hava akımları bir yelkenliyi dahi şişiremezdi; yalnızca zatürre olup odanda yalnız başına ölmeye yarıyordu.

Victorien Salagnon böyle bir kabiliyete sahip olmayı dilememişti. Başka şartlar altında olsa farkına varmayacaktı ancak bu küçücük odada yaşamak zorunluluğu onu elleriyle baş başa bırakmıştı. Eli tıpkı bir göz gibi görüyor, gözü de tıpkı bir el gibi dokunabiliyordu. Gördüğünü, mürekkeple, fırçayla, kurşun kalemle aynen çizebiliyordu; gördüğü şey beyaz kâğıdın üzerinde siyahın tonlarında yeniden yaşam buluyordu. Eli, sanki bir damar onları birleştirmiş, sanki annesi ona gebe kaldığında ikisi arasına bir hat çekilmişçesine bakışlarını takip ediyordu. Gördüğünü çizmeyi biliyordu ve çizdiklerini görenler tam olarak anlayamasalar da bir manzara, bir portre karşısında onun ne hissettiğini öğreniyordu.

Victorien Salagnon, ayrıntılarla uğraşmamayı ve basıp gitmeyi arzu ederdi ancak bir yeteneğe sahipti. Bunun ona nere

den gelmiş olduğunu bilmiyordu. Bu hem hoş hem de umutsuz bir durumdu. Bu yetenek bir devinim duygusuyla ortaya çıkıyordu: kimilerinin kulağı çınlar, gözlerinde ışıklar çakar, bacakları karıncalanır ama o parmaklarının arasında fırçanın hacmini, mürekkebin akışkanlığını, kâğıdın grenlerinin direncini hissederdi. Bu etkileri batıl bir yaklaşımla, içinde sayısız karanlık çizimi barındırabilecek kadar kara mürekkebin niteliklerine bağlıyordu.

Bir cam kütlesinin içine oyulmuş kocaman bir mürekkep hokkası vardı. O muhteşem sıvıdan yedekleyebiliyor, hokkayı masasının tam ortasına yerleştiriyor, hiç kımıldatmıyordu. O denli ağır bir nesne bombaların erişemeyeceği bir yerde durmalıydı; tam hedefine isabet eden bir bombanın ardından hokkayı insan kalıntılarının arasında sapasağlam, içeriğinden hiçbir şey kaybetmemiş, bir başka kurbanın davranışlarını ve yaşadıklarını parlak bir siyaha boyamaya hazır halde bulacaktı.

Mürekkebin yarattığı his yüreğini daraltıyordu. 1943'ün ambiyansı yüzünden eve kapanarak uzun saatler geçirmeye mahkûm Salagnon yapacak başka bir şeyi olmadığı için bu yeteneğini geliştirdi. Elini sayfanın tek boş yerinde gezdiriyordu. Bu kıpırtı vücudunun geri kalanının ataletine supap işlevi görüyordu. Tembel tembel yeteneğini sanata dönüştürmeyi tasavvur ediyordu, fakat bu arzusu odasında kalıyor, lambasının çizdiği, açık bir defter büyüklüğündeki dairenin sınırlarını geçemiyordu.

Mürekkebin yarattığı his ondan kaçıyordu, onu nasıl takip edeceğini bilmiyordu. En güzel an, fırçayı kavramasından önceki arzu olarak kalmaya devam ediyordu.

Kapağı kaldırdı. Camın içindeki karanlık sıvı kımıldamıyordu. Çin mürekkebinden ne hareket ne de ışık yayılıyordu; muhteşem siyahlığında boşluğun özellikleri vardı. Şarap veya çamurlu su gibi saydam olmayan diğer sıvıların aksine o ışığa ayak direr, içine girmesine, onu derip geçmesine izin vermez. Mürekkep bir yokluktur, olmayıştır ve bu yokluğun boyutu

nuu kestirmek zordur. Bazen fırçanın emdiği bir damladır, bazen de insanın içinde yitip gideceği bir girdaptır. Mürekkep ışıktan kaçar.

Victorien faturaları şöyle bir karıştırıp defteri açtı. Kâğıt tomarının arasından Latince bir metnin müsveddesini çıkardı. Kağıdın arkasına bir yüz karaladı. Ağzı bir karış açıktı. Hileli hesapların içine dalmayı hiç canı çekmiyordu. Her şeyin kitabına uygun görünmesi için ne yapılması gerektiğini gayet iyi biliyordu. Yuvarlak gözler çizdi, her birini birer lekeyle kapadı. Faturalarda nerelerin sahte olduğunu anımsaması yeterliydi. Hepsi değildi. Faturaları düzenleyen oydu. Kafanın arkasına yüzün bir tarafından dışarı taşan bir gölge çizdi. Resim hacimleniyordu. İki işi aynı anda yapmakta üstüne yoktu. Zıt iki kası aynı anda kasmak gibiydi: hareket etmek kadar yorucuydu ve üretilen hiçbir hareket yoktu, sadece beklemeye yarıyordu.

Aniden bir siren sesi yankılandı, bunu diğerleri takip etti. Gece, yırtılan bir paçavra gibi teslim oluverdi. Tüm sirenler tek bir ağızdan feryat ediyordu. Apartman sakinleri paniğe kapılmıştı. Kapılar çarpıyor, çığlıklar merdivenlerden aşağı yuvarlanıyordu. Annesinin o tiz sesi giderek uzaklaşıyordu:

"Victorien'i çağırsana."

"Duymuştur" diyordu babası zorlukla işitilen bir sesle.

Ardından sessizlik oldu.

Victorien, fırçasını bir bezle sildi. Yoksa mürekkep içine işliyor ve ona parlaklığını veren sıvı zamk kuruyunca fırça kaskatı kesiliyordu. Mürekkep gerçekten de başlı başına bir mevzu idi. Işığı söndürdü ve binanın merdivenlerinden yukarı çıktı. El yordamıyla ilerliyordu. Kimseyle karşılaşmadı. Tek işitilen sirenlerin bakır korosuydu. En üst kata vardığında her şey sessizliğe gömüldü. Çatıya açılan pencereyi açtı; dışarıda tüm ışıklar sönmüştü. Omuzlarından daha geniş olmayan pencereden dışarı güçlükle kendini attı. Diz çöküp, önce kiremitleri ayağıyla yoklayıp ardından ihtiyatlı adımlarla atarak ilerledi. Çatının kenarına geldiğinde oturup bacaklarını aşağı-

ya sallandırdı. Kıçının üzerindeki kendi ağırlığını ve pantolonundan içine işleyen pişmiş toprağın dondurucu nemini hissediyordu. Karşısında altı katlı bir çukur vardı ancak göremiyordu. Sis, belli belirsiz bir parlaklık yayıyor ama hiçbir şey görmesine olanak vermiyordu; çukuru çevrelerken yaydığı loş ışık gözlerinin kapalı olmadığından emin olmasını sağlıyordu. Sanki bir hiçliğin koynundaydı. Var olmayan mekânın ne şekli ne de boyutu vardı. Altında bir çukur olduğu, üstünde ise bomba yüklü uçakların uçtuğu düşünceleri arasında gidip geliyordu. Eğer soğuğu hissetmese artık orada olduğuna inanmayacaktı.

Gökyüzünün derinliklerinden, kaynağı belirsiz bir homurtu, gök kubbenin yankısı duyuldu. Ansızın demet demet ışık okları belirdi ve rüzgârda sallanan sert kamışlar misali göğü taradı. Tepelerinde önce küçük turuncu yumaklar, ardından noktalardan meydana gelen çizgiler belirdi. Bunları, biraz gecikmeyle boğuk patlama ve çatırtılar izledi. Artık çatıların çizgilerini ve ayaklarının altındaki karanlık çukuru fark edebiliyordu. Henüz göremediği bomba yüklü uçaklara ateş ediliyordu.

Omzuna bir el kondu. Sıçradı ve kaydı; güçlü bir bilek onu tuttu.

"Ne halt ediyorsun burada?" diye kulağına fısıldadı dayısı telaşlı bir sesle. "Herkes sığınakta."

"Seçim yapmak gerekirse, bir deliğe tıkılı ölmeyi tercih etmem. Binanın isabet aldığını düşünebiliyor musun? Tüm bina çöker ve hepimiz bodrumda ölürüz. Benim parçalarımı, anneminkilerden, babamınkilerden ve sakladığı püre konservelerinden ayırt edemezler. Hepimizi birlikte gömerler."

Dayısı yanıt vermiyor, omzundan tutmaya devam ediyordu; genelde bir şey söylemez, karşısındakinin dağarcığını tüketmesini beklerdi.

"Üstelik havai fişek gösterisini de severim."

"Ahmak!"

Uçakların gürültüsü giderek azaldı, güneye doğru yöneldi. Ardından ışık okları ansızın kayboldu.

Sirenle hava akınının sona erdiğini duyuruldu. Dayısının eli gevşedi.

"Gel hadi, iniyoruz. Dikkat et, kayma. Olsa olsa çatıdan düşersin! Aşağıdan parçalarını toplar ve faili meçhul kurbanların olduğu deliğe atarlar. Kimse de senin özgürlüğünden haberdar olmaz. Hadi gel."

Yeniden aydınlanmış merdivenlerde pijamalı ailelerle karşılaştılar. Komşular birbirleriyle konuşuyor, bitiremedikleri akşam yemeklerini sepetler içinde yukarı çıkarıyorlardı. Çocuklar oynamaya devam ediyor, eve dönmek zorunda oldukları için söyleniyor ve hepsi birer birer tokadı yiyip yatağına yollanıyordu.

Victorien dayısının peşi sıra yürüyordu. Onun orada olması, tek kelime etmeden her şeyin değişmesi için yeterliydi. Oğullarını teslim ettiğinde anne babası hiçbir şey demedi, masaya geçtiler. Annesi güzel bir elbise giymiş, dudaklarına ruj sürmüştü. Heyecandan dudakları titriyor, gülümseyerek konuşuyordu. Babası elindeki kırmızı şarabın etiketini yüksek sesle tane tane okudu. Dayıya göz kırparak üretim yılının altını çizdi.

"Bunlardan kalmadı artık" diye teminat verdi. "Fransızlar bunlara ulaşamıyor. Savaştan önce İngilizler alıp içerdi. Şimdi de Almanlar el koydu. Onlara başka şey kakalamayı başardım; bir şeyden anladıkları yok. Böylelikle birkaç numune saklayabildim."

Önce bolca dayının bardağına, sonra kendi bardağına, ardından mütevazı miktarda Victorien ile annesine servis etti. Pek konuşkan olmayan dayı ilgisizce yemeğini yerken anne babası payanda gibi duran adamın etrafında pervane oluyorlardı. Gevezelik ediyor, sahte bir coşkuyla sohbeti canlandırmaya çabalıyor, dayıda sadece anlamsız bir gülümseme uyandıran hikâye ve nükteleri nöbetleşe anlatıyorlardı. Gide-

rek daha da boş konuşuyor, çenebaz avarelere dönüyor, ağızlarından çıkan havayla amaçsızca odanın içinde uçuşuyorlardı. Dayının ağırlığı dengeleri sürekli bozardı. Ne düşündüğü, hatta düşünüp düşünmediği bile bilinmezdi. Sadece orada olmakla yetinirdi. Bu da ortama etki ederdi. İnsan onun etrafındayken zeminin tepetaklak olduğunu hisseder, ayakta duramaz, kayardı. Dengesini bulmak için gülünç bir şekilde çırpınması gerekirdi. Victorien buna hayrandı. Varoluşun bu gizemini anlamak isterdi. Dayısını tanımayan bir insana bu mekânsal değişiklikler nasıl anlatılabilirdi ki? Kimi kez deniyordu: dayısında onu etkileyenin fiziği olduğunu söylüyordu. Oysa bu adam ne iriyarı, ne şişman, ne de güçlü kuvvetliydi. Hiçbir dikkat çekici fiziksel özelliği yoktu. Bu yönde yaptığı tüm tanımlamalar eksik kalıyordu. Söze nasıl devam edebileceğini bilemiyor, daha başka bir şey de söylemiyordu. Çizmek gerekiyordu; dayıyı değil, onun çevresini. Resim bu güce sahiptir. Sözün büyük tesellisinin yanında göstermenin kısa yoludur.

Susmak nedir bilmeyen babası, kendince önemli yerlerin altını bir dirsek darbesi veya bir göz kırpışıyla çizerek savaş ticaretinin inceliklerini, işgalcinin farkına bile varmadan işgal edilen taraftan nasıl kazıklandığını anlatıyordu. En büyük kahkahayı da Alman'ın işe uyanamadığını söylediği zamanlarda atıyordu. Victorien de sohbete katıldı; çatıda yaşadıklarını anlatamayacağına göre kısıtlı dağarcığından Galya Savaşı'nı anlatmaya koyuldu. Coştu, var olmayan kesin bilgiler uydurdu, silah şakırtıları, atlarını dörtnala süren süvariler, birbirine çarpan metallerin sesi; Roma düzeni, Kelt kuvvetleri, silahların eşitliği ve zihniyetlerin zıtlığı, organize olmanın rolü ve dehşetin etkisi üzerine nutuklar attı. Dayısı sevgi dolu bir gülümsemeyle onu dinliyordu. Sonunda elini yeğeninin kolunun üzerine koydu. Bu hareketle sustu.

"Bunlar iki bin yıl önceydi, Victorien"

"Ama eskimeyen bilgilerle dolu."

"1943'te savaş anlatılmıyor."

Victorien kıpkırmızı oldu ve tüm konuşması boyunca kendisine eşlik etmiş olan ellerini masanın üzerine koydu.

"Cesursun Victorien ve coşku dolusun. Ancak suyla zeytinyağının ayrışması gerek. Cesaretin haylazlıklarından ayrıştığı zaman, eğer yüzeyde kalan cesaret ise, bana gel. Konuşalım."

"Seni nerede bulacağım? Bir de ne konuşacağız?"

"O an geldiğinde öğreneceksin. Ancak unutma: bekle ki suyla zeytinyağı ayrışsın."

Annesi de onaylıyordu. Bakışları birinden diğerine kayarken, oğluna dayısını iyi dinlemesini ve onun dediklerini yapmasını söyler gibiydi. Babası ise bir kahkaha patlattı ve yeniden şarap servis etti.

Kapıya vuruldu. Herkes irkildi. Babası şarap şişesini kadehinin üzerinde eğik bir biçimde tutuyor ve şarap akmıyordu. Kapıya bir kez daha vuruldu. "Git aç, ne bekliyorsun!" Babası hâlâ tereddüt ediyordu, şişesini, peçetesini, sandalyesini ne yapacağını şaşırmıştı. Bunlardan hangi sırayla kurtulmak gerektiğini bilemiyor ve bu da onu hareketsizleştiriyordu. Kapıya daha hızlı vuruldu. Arka arkaya gelen vuruşlar bir emrin, bir şüphenin sabırsızlığının belirtileriydi. Kapıyı açtı. Küçük, sivri suratlı mahalle bekçisi aralıktan içeri daldı. Fırıl fırıl dönen gözlerini odada gezdirdi ve ağzına büyük gelen dişlerini meydana çıkaracak şekilde gülümsedi.

"Ne kadar geç açıyorsunuz kapıyı! Sığınaktan geliyorum. Alarmdan sonra her şey yolunda mı diye bakmaya geldim. Her tarafı dolaşıyorum. Şimdilik herkes yerinde. Çok şükür ki bu akşam bizim sıramız değilmiş, bazı insanlar kendilerini sığınağa atamadılar."

Bir taraftan konuşurken başıyla Madame'ı selamladı, sırıtarak Victorien'in üzerinde durakladı ve herkesi selamlamayı bitirdiğinde dayıyla karşı karşıya geldi. Onu en başta görmüştü ama beklemesini biliyordu. Bakışlarını onu üstünde sabitledi, hafif bir rahatsızlık hissi oluşana kadar bekledi.

"Beyefendi? Siz kimsiniz?"

"Kardeşim" diye atıldı annesi suçluluk dolu bir nezaketle. "Erkek kardeşim, geçerken bize uğradı."

"Sizde mi kalıyor?"

"Evet. İki koltuğu birleştirerek geçici bir yatak yaptık."

Adam kadını bir el hareketiyle susturdu: Mazeret sunan bu ses tonunu tanıyordu. Tüm gücünü diğerlerinin onun hakkında bu şekilde konuşmasından alıyordu. Biraz daha fazlasını istiyordu: Tanımadığı bu adamın bakışlarını önüne eğmesini, ne diyeceğini şaşırmasını, onunla konuşurken soluğunun kesilmesini istiyordu.

"Bildirdiniz mi?

"Hayır."

Cümlenin tınısından bitirdiği anlaşıldı. O tek kelime, çelik gülle misali, kuma gömülmüştü, daha uzağa gitmeyecekti. Tek bir bakışının yarattığı gevezeliklere alışkın olan bekçi dengesini kaybetmek üzereydi. Gözleri fıldır fıldırdı; nasıl takip edeceğini kestiremiyordu. Kendisinin sürekli patron olduğu bu oyunda herkesin işbirliği yapması gerekiyor, fakat dayı oyuna katılmıyordu.

Baba Salagnon şenlikli bir kahkaha patlatarak bu rahatsızlığa son noktayı koydu. Hemen bir kadeh kaptı, doldurup bekçiye uzattı. Anne Salagnon dizlerini acıtmak pahasını sandalyelerden birini adamın arkasına doğru itekleyip onu adeta oturmaya zorladı. Adam da nihayet bakışlarını yere indirip, karizmayı çizdirmeden yayvan yayvan gülümsedi. Tenkit dolu bir dudak bükmeyle tadına baktı; artık başka şeylerden konuşulabilirdi. Şarabı mükemmel buldu. Baba tevazu dolu bir gülümsemeyle şişenin etiketini yüksek sesle bir kez daha okudu.

"Tabii ki. Bu yılın mahsulünden başka kaldı mı?

"İki şişe, biri bu zaten. Diğerini de size vereceğim. Mademki takdir etmesini biliyorsunuz. Bu bina için öyle çok zahmete katlanıyorsunuz ki böylesine küçük bir zevki hak ediyorsunuz."

Aynı şişeden bir tane daha çıkarttı ve bekçinin koltuğunun altına sokuşturdu. Bekçi utanmış gibi yaptı.

"Rica ederim, bana mutluluk veriyor bu. Sağlığımıza içer, Salagnon müessesesinin hep en iyiyi sunduğunu hatırlarsınız."

Bekçi, dilini damağında şaklatarak tadını çıkartıyordu. Dayının olduğu tarafa özellikle hiç bakmıyordu.

Bunun üzerine diğeri "Sizin göreviniz tam olarak nedir?" diye sordu masum bir sesle.

Bekçi ona doğru dönmek için bir çaba sarf etti ancak gözlerini onun üzerine çevirmekte zorlanıyordu.

"Kamu düzenini gözetmeliyim; herkesin kendi evinde oturmasına, her şeyin düzenli bir şekilde yürümesini sağlamalıyım. Polisin başka görevleri var, bu tür şeylere yetişemiyor. Bilinçli vatandaşlar polise yardımcı olabiliyor.

"Soylu ama nankör bir görev ifa ediyorsunuz.. Düzen gerekli, değil mi? Almanlar bunu bizden önce anladılar; biz de eninde sonunda anlayacağız. Biz düzen eksikliği yüzünden kaybettik. Kimse itaat etmek, olduğu yerde durmak, görevini yapmak istemiyordu. Zevk zihniyeti bize kaybettirdi; özellikle ahmakça ve aşırı hoşgörülü kanunlarla yüreklendirilen alt sınıfların zihniyeti. Kolay yaşamın mucizelerini her fani için geçerli olan ölümün gerçekliğine tercih ettiler. Ne mutlu ki sizin gibi insanlar bizi gerçeğe yöneltiyor. Size şükranlarımı sunuyorum, beyefendi."

Kadehini kaldırdı ve içti, aşırı nazik bu söylevin bazı tuzaklar içerdiği hissine kapılmış olsa da çaresizce kadehini kaldırıp tokuşturmaktan başka bir şey gelmedi bekçinin elinden. Ancak dayısı öylesine bir mütevazı tavır takınmıştı ki Victorien onu tanımakta zorlanıyordu. "Söylediklerinde ciddi misin?" diye kulağına fısıldadı. Dayı masaya o denli saf ve kibar bir gülümseme fırlattı ki masada genel bir rahatsızlığa neden oldu. Koltuğunun altına şişeyi sıkıştıran bekçi ayağa kalktı.

"Görevime devam etmeliyim. Siz, yarın ortadan kaybolmuş ve ben de hiçbir şey fark etmemiş olacağım."

"Merak etmeyin. Size sorun yaratmayacağım."

Sesinin tonu, sadece sesinin tonu bile bekçinin aceleyle oradan sıvışmasına yetti. Baba kapıyı kapattı, kulağını kapıya dayadı, uzaklaşan ayak seslerini dinlermiş gibi yaptı. Sonra bir kurdun adımlarını taklit ederek tekrar masaya oturdu.

"Yazık oldu, diye güldü. İki şişemiz vardı ve savaşın felaketleri yüzünden şimdi sadece bir tane kaldı.

"Sorun da burada zaten."

Dayı az konuşarak insanlara kendilerini kötü hissettirmeyi biliyordu. Başka bir şey eklemesine gerek yoktu. Victorien, bir gün bu adamın ya da benzerlerinin peşinden gideceğini anladı. Nereye ve nereye kadar giderlerse gitsinler. Sözlerinin ahenkli doğruluğuyla kapıları açan, rüzgârları durduran, dağları yerinden oynatan bu adamları takip edecekti. Tüm o amaçsız gücünü bu adamlara emanet edecekti.

"Belki de şişeyi vermek zorunda değildin" dedi annesi. Onsuz da giderdi.

"Böylesi daha güvenli. Kendini biraz borçlu hissetsin. İnsanları zor durumda bırakmayı bilmek lazım."

Annesi takip etmiyordu. O akşamki güzel kırmızı dudaklarında biraz sinsi, biraz yenik bir gülümseme vardı. Savaşta en azından o bulunduğu yeri korumuştu çünkü değiştirmemişti; ona göre gerçek düşman kocasıydı.

Grande Institution'un arkasında, duvarlarla çevrili, ağaçlarla kaplı bir park uzanırdı. Öyle büyüktü ki içindeyken diğer ucu görünmezdi; o denli büyüktü. İnsan, ağaçların arasına gömülen küçük yolların, yaprakların tepelerinde dalgalanan, maviye çalan zirvelere kadar ulaştığını zannederdi. Eğer parkı geçmek niyetiyle iki yanı ağaçlı yolu takip ederseniz kötü budanmış çalılıkların, kendi hallerine terk edilmiş alçak dalların arasında uzun süre yürür, yolları kapayan eğrelti otu kümelerini, terk edilmiş yollardaki kocaman çatlakları aşar; daha ileride boş havuzlar, yosun tutmuş suyu akmaz çeşmeler, kapıları zincirle kapanmış ama pencereleri ardına kadar açık küçük

kulübeler boyunca yürüyüp nihayet o duvara varırdınız. Dallardan kurtulmak için yapraklardan bir şiltenin içine gömüle gömüle unutulan o duvara. Duvar hiç bitmeyecekmişçesine yükselir ve yalnızca bulması pek güç kapılardan dışarı çıkılabilirdi. Ancak kapıların pas tutmuş kilitleri de artık açılmazdı. Kimse o denli uzağa gitmezdi ki.

Grand Institution parkın kullanımını izcilere vermişti. Burası neredeyse bir ormana eşdeğerdi ama daha güvenliydi. Dört tarafı doğa ve dindar bir çeviklikle çevrili bu toprak parçasında dışarı çıkmadıkları sürece kimin ne yaptığı kimsenin umrunda değildi.

Oymak, bekçinin kilise banklarıyla döşenmiş evinde toplanırdı. Bekçilik diye bir görev yoktu artık; ev yıldan yıla harabeye dönmüş, soğuğu, ayazı yemişti. Küçük yavrukurtlar kısacık pantolonlarıyla ağızlarından buhar çıkartarak tir tir titrerlerdi. Ellerini dizlerine sürter ve hareket edip ısınabilecekleri büyük oyunun başlama işaretinin verilmesini beklerlerdi. Ancak daha beklemeleri, kirli sakallı genç rahibin ve okulun avlusunda cübbelerinin eteklerini kaldırarak onlarla futbol oynayan diğer rahiplerin girizgâhını dinlemeleri gerekiyordu.

O hep önden konuşur ve konuşmasının giriş kısımları çok uzun olurdu. Jimnastik sanatının erdemlerine dair bir nutuk attı. Bacakları çıplak küçük yavrukurtlar için ise bu sadece "jimnastik" anlamına geliyordu, "spor"un ukala bir eşanlamlısıydı. Egzersizin insanı ısıttığına tamamen ikna olmuş, başlamak için can atarak sabırla titremeye devam ediyorlardı. Bir tek Salagnon fark edebiliyordu genç rahibin yürekten bağlılığı aşikâr olan "jimnastik" kelimesini ne denli ısrarla telaffuz ettiğini. Her telaffuzunda sesi havada asılı kalıyor, Salagnon belli belirsiz bir baş işaretiyle katıldığını belirtiyor ve genç rahibin gözlerinde, açılan ve bir anlığına güneş ışığını yansıtan bir pencere misali anlık, madeni bir parlama oluşuyordu; görülmüyordu, fark edilmeyecek kadar kısaydı ama nereden kaynaklandığı bilinmese bile o kamaşma hissediliyordu.

Anlatılanlara kayıtsız kalan küçük yavrukurtlar konuşmanın bitmesini bekliyorlardı. Adi donanımlarının içinde sanki çıplakmışçasına üşüyorlardı. Bu kış öğleden sonrasında kımıldamaktan, koşmaktan, öyle veya böyle hareket etmekten başka hiçbir şey onları giydiremezdi. Sadece hareket etmek onları dondurucu soğuğun içlerine işlemesinden koruyabilirdi ve hareket etmek onlara yasaklanmıştı.

Genç rahip konuşmasını bitirince küçük yavrukurtlar sanki takip ediyorlarmış gibi hareketlendiler. Konuşmanın bölümlerinin sonunu gözlüyorlardı, son noktaya doğru artık düşen ses tonu konuşmanın biteceğini çok güzel anlatıyordu. Bu tür söylevlerin akışına alışkın küçük yavrukurtlar sanki tek bir insanmışçasına dikildiler. Tam da çocukluktan çıktıkları bu hassas yaşa özgü ama çiçekler gibi çabucak solacak bu girişkenlikleri genç rahibi heyecanlandırdı. Büyük bir gördü-dokundu oyunu oynayacaklarını ilan etti.

Oyunun kuralları basitti: İki gruba ayrılan çocuklar ormanda birbirlerini kovalayacaklar, bir grup diğerini esir alacaktı. Bir grup dokunarak, diğer grup ise görerek yakalayacaktı. Birileri için görülmek, diğerleri için de dokunulmak ölümcüldü.

Genç rahip takımları saptadı: Minoslar ve Medusalar diye adlandırdı çünkü eğitimliydi. Ancak küçük yavrukurtların Dokunanlar ve Dikizciler dedi çünkü onların dili daha doğrudandı ve başka uğraşları vardı.

Salagnon, Minosların kralı, Dokunanlar'ın patronuydu. Grubuyla birlikte parkın ağaçlıkları arasında kayboldu. Korunun içine dalar dalmaz adamlarını düzene soktu. Onları önce uzun adımlarla sıra halinde yürüttü; söylediklerini yaptılar çünkü ilk başlarda hep itaat edilir. Bir açıklığa geldiklerinde onları sıraya soktu, üçerli küçük gruplara ayırdı. Grup üyeleri hep birlikte ilerlemeliydi. "Bizi görmeleri yeterli, anında kaybederiz; hepimiz birbirimizin elinin altında olmalıyız. Onların silahlarının kapsama alanı bizimkinden çok daha büyük. Neyse ki ormanın içindeyiz. Ve bir de düzenliyiz. Kendilerinden

çok eminler çünkü kazanacaklarına inanıyorlar ancak bu güven onların yumuşak karınları. Zayıflığımız bizi zeki olmaya zorunlu kılıyor. İşte sizin silahınız: düzenimize itaat etmek. Birlikte düşünmeniz, fırsatın ortaya çıktığı o anda tam olarak birlikte hareket etmeniz gerekiyor. Tereddüt etmemelisiniz çünkü kaçan fırsatlar bir daha geri gelmiyor."

Takımını küçük açıklığın çevresinde uygun adım yürüttü. Sonra aynı hareketleri birkaç kez tekrarlattı: işaret geldiğinde sessizce yere kapanmak, ardından ikinci işaretle birlikte hemen ayağa kalkıp aynı yöne doğru birlikte koşmak. Ve sonra tekrar yere kapanmak. Uygulama başlangıçta eğlenceliydi ancak zamanla homurdanmaya başladılar. Salagnon bunu biliyordu. En büyüklerden biri, yakışıklı çehresinin etrafında az da olsa tüyleri bitmiş, briyantinli saçları düzgünce taranmış bir oğlan protestolara liderlik ediyordu.

"Yine mi? diye homurdandı çocuk Salagnon yere kapanmaları için bir kez daha ıslık çaldığında.

"Evet. Yine."

Çocuk yere yatmadı. Diğerleri ise gruplar halinde yüzükoyun yere kapanmışlardı ama kafalarını kaldırdılar. Islak yapraklar içindeki diz kapakları üşümeye başlamıştı.

"Ne zamana kadar?"

"Mükemmelliğe ulaşana dek."

"Ben bırakıyorum. Bunun oyunla hiçbir ilgisi yok."

Salagnon hiçbir tepki vermedi. Çocuğa sabitlenmişti, çocuk da bakışlarını kaçırmamak için kendini zorluyordu. Yüzükoyun ıslak yaprakların üzerine yatmış yavrukurtlar kıpır kıpırdı. Salagnon aralarından, neredeyse kendine meydan okuyan kadar uzun boylu iki çocuk seçti.

"Vuillermoz ve Gilet. Tutun şunu!"

Ayağa kalktılar ve çocuğu çekinerek kollarından tuttular ama çocuk debelenmeye başlayınca sıkıca yapıştılar. O direndi, onlar da suratlarında bir zafer gülümsemesi ile sımsıkı kavradılar.

İçinde böğürtlenlerin bittiği bir çukur vardı. Salagnon tutsağa yaklaştı, çocuğun kemerini çözdü, kısa pantolonunu aşağı indirdi.

"Atın bunu şu hendeğin içine!"

"Ama buna hakkın yok!"

Çocuk kaçamaya yeltendi ama kendini pantolonsuz halde böğürtlenlerin üstünde buldu. Dikenli sarmaşık dalları çocuğu bırakmıyordu, cildinde boncuk boncuk kan damlaları belirdi. Gözyaşlarına boğuldu. Kimse yardımına gitmedi. Yavrukurtlardan biri yerden kısa pantolonu aldı ve çukurun içine fırlattı. Çocuk ne kadar çırpınırsa pantolon böğürtlen dikenlerine o kadar takılıyordu. Gülüşmeler oldu.

"Eğer kazanmak istiyorsanız, grubumuzun bir makine düzeninde olması gerekiyor. Makine parçalarının itaat ettiği gibi itaat etmelisiniz. Ve makine değilmiş gibi davranırsanız, afra tafra yaparsanız: size yazık olur. Kaybedersiniz. Oysa tek gereken kazanmaktır."

Her bir üçlü grubun içinde hiyerarşik bir düzen oluşturdu. Emirlerini dinletecek ve parmağının bir işaretiyle uygulatacak bir beyin belirledi; düşmanı takip edecek ve koşacak bacak adamını ve nihayet düşmanı güçlü kollarıyla yakalayacak kol adamını seçti. Üçlü grupları bir araya getirerek iki büyük gruba ayırdı ve bunların kumandalarını da artık ona bütünüyle itaat etmeye hazır, fedailiğine soyunmuş uzun boylu o iki çocuğa verdi.

"Ve sen" dedi, böğürtlen hendeğinden çıktıktan sonra burnundan soluyarak pantolonunu ayağına geçirmeye çalışan kurbanına. "Yerine dön. Bir daha sesini duymak istemiyorum!"

İdmanlar devam etti ve birlik sağlandı. Beyinler coşkuyla birbirleriyle rekabet ediyordu. Hazır olduklarında Salagnon onları konuşlandırdı. Onları, küçük çalılıkların arasına, büyük ağaçların ardına, bekçinin evinden başlayıp koruluğun içine

gömülerek gözden kaybolan iki yanı ağaçlı yolun kenarlarına yerleştirdi. Beklemeye başladılar.

Yapraklara bulanmış, eğrelti otlarının altına gizlenmiş sessizce bekliyor, düşmanın geleceği o açık alanı sabit bakışlarla gözlüyorlardı. Bekliyorlardı. Yerden yükselen rutubet bir gaz lambasının gazını emen fitil gibi giysilerine, soğukla ıslanan tenlerine işliyordu. Kuru dallar otları yırtıyor ve karınlarına, kalçalarına batıyordu. Onlardan kaçınmak için usulca hareket ediyor, sonra bu temasa alışıyorlardı. Yaprakları tüylü ve kıvrım kıvrım eğreltiotları, ilkbaharın ilk işaretiyle pıtrak gibi açmaya hazır halde önlerinde dikiliyordu. Islak mantarların beyazımsı kokularını bastıran, canlı yeşil kokularını teneffüs edebiliyorlardı. Nefes alıp vermeleri sakinleşmişti artık; şimdi içlerinde yankılananları duyuyorlardı. Atardamarları çınlıyordu; kalpleri bir tamburun gövdesinin titreyen çeperi gibiydi. Ağaçlar usulca birbirlerine çarpıyor, tutarsızca çatırdıyor, ardından su damlaları kâğıdın yırtılmasına benzer bir ses çıkartarak oraya buraya ya da üstlerine düşüyordu. Kurulanmak için çok yavaş, çok sessiz hareket etmeleri gerekiyordu.

Diğerleri geliyordu.

Ağaçtan bir gürültü yükseldi, çok net, dalın gövdeye vurması gibi: Dikizciler birinci grubun önünden geçiyordu. Kuru bir ağacın gövdesine çarpmışlardı.

Dikizciler önce şöyle bir irkildiler, ardından yollarına devam ettiler. Ormanın dikkate alınmaması gereken [kendine özgü] gürültüleri vardır; diğer sesleri de izlemek gerekir ama bunlar hangileridir bilinmez. Dört kişiydiler, hesaplı adımlarla omuz omuza, her biri yüzünü yolun bir kenarına çevirmiş halde yürüyorlardı. Dokunanlar görülmeden yaklaşamazlardı. Burun delikleri titreye titreye adım adım ilerliyorlardı. Bu pek de işe yaramazdı ama algılar açık olunca tüm organlar birlikte tasalanırdı. Hareketsiz duran Salagnon'un önünden geçtiler, kimse kımıldamıyordu, dördü birden geçti. Ve Salagnon haykırdı: "İki!" Hemen yakındaki ikinci grup kalktı ve Dikizcilere

doğru koştu. Kırılan çalı çırpı seslerine doğru dönen Dikizciler zafer çığlıkları atmaya başladı. "Gördük! Gördük!" Dokunanlar kurallara göre oldukları yerde donup ellerini havaya kaldırdı. Her türlü ihtiyatı unutan Dikizciler esirlerini teslim almak için onlara yaklaştı. Böylesine kolay kazanmanın verdiği keyifle gevrek gevrek gülüyorlardı fakat onların silahları çok daha güçlüydü. Kurallar gereği gidip esirlerinin isimlerini söylemeleri gerekiyordu ama yayvan kahkahaları buna engel oluyordu. Vakit kaybetmişlerdi. Salagnon "Üç!" diye gürledi ve üçüncü grup eğrelti otlarının arasından mızrak gibi fırladı, onları Dikizcilerden ayıran birkaç adımı bir nefeste katettiler. Daha yüzlerini dönemeden Dikizcileri arkalarından yakaladılar. Sadece biri, çıt çıkarmadan tabanları yağladı ve önüne ilk çıkan yola saptı. "Dört!" diye bağırdı Salagnon ellerini ağzına boru yaparak. Nefes nefese kalan firari, biraz daha sapa bir yola girmiş, kendine gelebilmek için büyük bir ağacın gövdesine sırtını tam yaslayacakken biraz huzur bulacağını sandığı ağacın ardında pusuda yatan dördüncü grubun kucağına düşmüştü.

Bekçinin evinin oralardan başka bağırışlar yankılandı. Birinci grup geldi. Duydukları gürültülere doğru yönelirken arkadan gafil avlanan, kaybettikleri için bozum olmuş son Dikizcileri omuzlarından sımsıkı tutuyorlardı. Hiçbir önlem almadan, tek seferde birçok esir alabileceklerinden emin, uzaktan, hiçbir riske girmeden, silahları olan tek bir bakışlarına güvenerek koşmuşlardı. Ama işte, hayır. Hepsi esir düşmüştü.

"İşte, dedi Salagnon."

"Ama biz sizi görmüştük" diye itiraz etmeye yeltendiler.

-"İsimleri söylemediniz. İsmi söylemedin mi, kaybettin demektir. Mağlupların hiçbir hakları yoktur. Susmaları gerekir. Dönüyoruz."

Genç rahip oymak lokaline kurulmuş, içinde odun parçaları yanan sobanın yanında oturuyordu. İçeri girmeleriyle şaşırıp ayağa fırladı. Öyle ani kalkmıştı ki ancak tek bir sayfasını

okuduğu kitabını yere düşürdü. Kitabı yerden aldı ve adı görülmesin diye ters koydu.

"Biz kazandık, peder."

"Bu kadar çabuk mu? Ama oyunun en az iki saat sürmesi gerekiyordu."

Dokunanlar, bozum olmuş Dikizcileri içeri soktu. Ortalarına aldıkları her birini sıkıca tutuyorlardı. Esirlerini getirmeye ve onları gereğinden biraz fazla itip kakmaya en heveslilerden biri, böğürtlen çukuruna atılmış olandı. Esirler de buna ses çıkartmıyordu.

"Peki madem, tebrikler Salagnon. Büyük bir kaptansınız."

"Tüm bunlar gülünç şeyler, peder. Bunlar çocuk oyunu."

"Oyunlar insanı yetişkinliğe hazırlar."

"Fransa'da, yetişkinlik diye bir şey yok peder. En azından erkekler için. Ülkemizin nüfusu kadınlardan, çocuklardan ve tek bir moruktan oluşuyor."

Genç rahip rahatsız olmuştu, yanıt verse mi vermese mi bilemedi. Konu çok hassastı. Salagnon'un üslubu kışkırtıcı olabilirdi. Soğuk mavi gözleriyle içine işlemeye çabalıyordu. Yavrukurtlar, kırık ağaç dallarının güç bela sıcaklık verdiği sobanın etrafına kümelendiler.

"Anlaşıldı. Mademki oyun sona erdi, biraz burada kalalım. Esirleri angarya işine gönderin. Odun toplayıp gelsinler. Yenilmek neymiş öğrensinler. Ateşi besleyin, etrafında toplanın. Biraz hikâye anlatalım. Kaptanınız Salagnon'un başarılarına uygun hikâyeler olmasını öneriyorum size. Kazandığı zaferle ve destansı büyüklüğüyle kafiyeli olmalı. Bunu oymağın gazetesinde yayınlayacağız ve bu savaşın resimlerini fırçasının ustalığıyla bizzat kendisi yapacak. Çünkü kahraman kadar zaferini anlatmasını bilendir aynı zamanda.

"Nasıl isteseniz, peder" dedi Salagnon. Belki ironi belki de acı yüklü bir ses tonuyla, o bile farkında değildi artık. Görev dağılımını yaptı, grupları saptadı, faaliyetleri denetledi. Birazdan ateş harlanacaktı.

Dışarıda gün kararıyordu. Hava donuklaştı ve bu, parkta kentin başka yerlerinden daha önce kendini gösteriyordu. Soba homurduyordu; açık kapağından aynı bir yıldızın yüzeyindekiler gibi ışıklı titreşimlerle sarılı, korlaşmış odun parçalarının ışıltısı görünüyordu. İyice birbirlerine sokularak yerde oturan yavrukurtlar içlerinden bazılarının uydurduğu hikâyeleri dinliyordu. Omuz omuza, bacak bacağa, birarada durarak ürettikleri sıcaklıktan faydalanıyorlardı. Kendilerini, grup olmaya, dinlenmeye, sıcaklığa dair temel algılardan oluşan basit rüyalara kaptırmışlardı. Salagnon sıkılıyor, ancak bu küçük yavrukurtları da sevmiyor değildi. Ateşin ışıltısı yüzlerinde iri iri açtıkları gözlerini, tombul yanaklarını, etli çocuksu dudaklarını belirginleştiren gölgeler oluşturuyordu. İzcilik hayranlık uyandıran bir kurum olsa da on yedi yaşın bu tür oyunlar oynamak için garip bir yaş olduğunu düşünüyordu. Etüt hocaları ise bundan hoşlanıyordu. Sıra kendisine geldiğinde rahip ve izci şefi olabilir, çocuklarla ilgilenebilir, kendini bu tür şeyleri kaçırma ihtimali olan gelecek nesillere adayabilirdi. Onlarla oturup gülümseyen, en iri iki oğlanın arasında sıkışıp kalmış, kollarını cüppesiyle örtülü dizlerine sarmış bu adam gibi olabilirdi. Fakat kimi kez gözlerinde gördüğü ışık onu bu düşünceden uzaklaştırıyordu. Bu adamın yerinde olmak istemiyordu. Peki, o zaman 1943 Fransa'sında hangi yerde olmalıydı?

Kendisinden istenileni yaptı: Oymak gazetesi için resimler çizdi. Yaparken keyif aldı: yeteneğinden dolayı tebrik edildi. Resim aynı zamanda buydu: İnsanın kendisine keyif alacağı bir yer hediye etmesi, bu yerin sınırlarını bizzat kendisinin saptaması, o yeri tüm vücuduyla kaplaması ve ilaveten övgü almasıydı. Ancak, bir insanın yaşamını bir resim kâğıdının sunduğu alana sığdırabileceğinden emin değildi.

Teftiş gerçekleşti. Akşam ziyaretçiymiş gibi geldiler. Dört kişiydiler. Adımları diğerlerinden daha büyük olduğu için önden yürüyen, ilgisiz bir subay; mantosuna sarılmış, boynunda

atkısı, başında miğferi, koltuğunun altına sıkıştırdığı yumuşak deriden evrak çantasıyla vilayetten bir memur ve onların ardı sıra uygun adım yürüyen, omuzlarında tüfekleriyle iki asker.

Subay topuk selamı verdi; miğferini çıkartmadı. Görev başındaydı. Bu nedenle çıkartmıyordu, özür diledi. Memur, baba Salagnon'un elini biraz uzunca sıktı ve yerleşti. Mantosunu çıkardı, atkısı boynunda kaldı, masanın üzerine koyduğu çantasını açtı. Önüne hesap defterleri kondu. Askerlerden biri omzunda tüfeğiyle kapının önünde beklerken diğeri raflardaki malları kontrol etmek için depoya geçti.

Merdivenin tepesine tüneyen asker kahverengi bir tozla kaplanmıştı. Etiketleri okuyor ve Almanca rakamlar bağırıyordu. Memur, dolma kalemiyle [defterlerdeki] hesap sütunlarını takip ediyor ve belli sorular soruyordu. Subay da bunları kaba diline tercüme ediyordu. Deponun dibindeki asker yanıtlıyor ve subay, arkasında oturan, yüzünü göremediği memur için askerin söylediklerini bu kez melodik bir Fransızca ile tekrar çeviriyordu. İnce uzun subay kanatlanmaya hazır bir kuş gibi kıçının bir tarafıyla masaya dayanmış, bir eli cebinde olduğu için ceketinin eteği tarafı yukarı sıyrılmıştı. Omuzlarının çizgisi netti, miğferi çekingence eğikti, üzerindeki pantolonunun pilisi şekilli postallarının içine doğru devam ediyordu. Otuz yaşından küçüktü; yaşıyla ilgili daha fazla bir şey söylemek olanaksızdı çünkü tüm çizgileri gençlikle yıpranmışlık arasında gidip geliyordu. Menekşe renkli bir yara izi, şakağından başlayıp, yanağı ve boynu boyunca ilerleyip siyah ceketinin yakasından içeri doğru kayboluyordu. SS'e mensuptu, kasketinin üzerini bir kurukafa süslüyordu ama kimse rütbesini kaydetmemişti. Masaya öylece tünemiş bu zarif yırtıcı kuş, bu lakayt atlet, SS'lerin tüm Avrupa'da kimin yaşayıp kimin öleceğine kayıtsızca karar veren güzelim afişlerinden birine benziyordu.

Victorien, onun arkasına, hesapları tek tek ayıklayan memurun karşısına oturmuş, Latince bir metin kaleme alıyordu.

Taslak defterinin kenarına o manzaranın krokisini çiziyordu: hareketsiz asker, [defterlerin üzerine] eğilmiş memur, denetlemenin bitmesini çok belirgin bir sıkıntıyla bekleyen subay ve babası. Güleç, açık sözlü, içten, tüm taleplerle uzlaşmaya hazır; alçalmadan disiplinli ve laubalileşmeden sıcak olabilen, itaatkâr, mağluplara atfedilecek bir ihtiyatla, kısacası büyük bir sanatla.

Memur nihayet defteri kapattı, sandalyesini geriye itti, iç geçirdi.

"Mösyö Salagnon, defterleriniz kurallara uygun. Savaş ekonomisi yasalarına riayet ediyorsunuz. Sakın bundan şüphe etmiş olduğumuzu sanmayın ama zaman kötü ve biz her şeyi denetim altında tutmalıyız."

Alman'ın sırtından ısrarcı bir göz kırpmasıyla meseleyi sonuca bağladı. Baba Salagnon da göz kırparak memura yanıt verdi ve subaya doğru döndü.

"İçim rahatladı. Şu dönem her şey öyle karmaşık ki." Gülümsemesine engel olmak için dudakları titriyordu. "Hata yapmak her zaman mümkündür ve savaş zamanı bunun sonuçlarını hesaplamak imkânsızdır. En iyi konyağımdan bir kadeh içmeyi kabul eder miydiniz?

"Hiçbir şey içmeden burayı terk edeceğiz. Aperatife davet edilmedik, sayın bayım: haber vermeden sizi denetlemeye gelmiştik."

Memur evrak çantasını yeniden kapattı ve mantosunu giydi. Giyinmesine yardımcı olan endişeli baba Salagnon artık daha fazla konuşmaya cesaret edemiyordu. İkram edebileceklerinden hiçbir şey almak istemeyen Alman dengesini bozmuştu.

Depodan geri gelen asker üzerindeki tozları silkeledi ve başındaki miğferin bağcığını özenle bağladı. Subay giyinmelerini beklerken elleri arkasında odanın içinde turluyordu. Victorien'in gerisinde durdu, omzunun üzerinden defterine doğru eğildi ve eldivenli parmağını bir satırın üzerine koydu.

"Bu fiil, "e" hali yerine "i" hali gerektirir, delikanlı. Dilbilgisinde ismin hallerine dikkat etmelisiniz. Siz Fransızlar çok sık hataya düşüyorsunuz. "İsim çekimi" yapmayı bilmiyorsunuz. Bizimle aynı alışkanlığa sahip değilsiniz."

Nasihatlerini daha da güçlendirmek için parmağıyla ritmik bir şekilde kâğıda vuruyordu. Bu hareketi kâğıdı yana doğru kaydırdı. Müsvedde defterinin kenarındaki krokiyi gördü: sınır taşı gibi [hareketsiz] dikilmiş muhafızı, atmaca gibi bekleyen sırtı dönük subayı, önündeki defterin üzerine eğilmiş, burnunun ucuna düşmüş gözlüklerinin üzerinden bakan memuru ve gülümseyerek ona göz kırpan babamı. Victorien kıpkırmızı kesildi, saklamak için hiçbir şey yapmadı, artık çok geçti. Subay elini omzuna koydu, sıktı.

"Dikkatli çevir, delikanlı. Kötü zamanlar yaşıyoruz. Kendini derslerine ver."

Elini omzundan çekti, doğruldu, Almanca sert bir emir verdi ve hep birlikte kapıya yöneldiler; o önde, iki asker arkasında uygun adım yürüdüler. Kapının eşiğine geldiğinde durdu, Victorien'e döndü, gülümsemeden göz kırptı ve gecenin karanlığında kayboldu. Baba Salagnon, kapıyı kapattı, bir süre sessizce bekledi. Ardından sevinçten tepinmeye başladı.

"Yutturduk! Hiçbir şeyin farkına varmadılar! Victorien çok yeteneklisin, mükemmel iş çıkarttın!

"Bir insan savaştan nasıl canlı çıkar? Yiğitlik en nadir rastlanan nedendir. Çoğunlukla kayıtsızlıktır sebebi; küçümsemedir çoğunlukla neden. Geçici bir hevesle başkasını vurmayı tercih eden düşmanın kayıtsızlığı, bu kez bizi unutan kaderin kayıtsızlığıdır.

"Ne dedin sen?"

"Çevirdiğim metin."

"Şu senin Latince zırvaların ahmaklıktan başka bir şey değil. En uyanıklar hayatta kalır, hepsi bu. İşte biraz şans ve ağız kalabalığıyla çıktın işin içinden. Bırak Romalılarını mezarla-

rında rahat rahat uyusunlar, sen git faydalı bir iş yap. Mesela muhasebe!"

Viktorien çalışmaya devam etti. Artık babasına bakmaya cesaret edemiyordu. O göz kırpış onun için her daim savaşın en kötü anısı olarak kalacaktı.

Dayısı geri geldi. Yemek yedi, uyudu ve sabah gitti. Ona denetimden söz etmeye cesaret edemediler. Her şeyin iyi geçtiğini söylemenin hoşuna gitmeyeceğini, onları hor göreceğini hatta bunun onu kızdıracağını düşündüler. Dayı hoyrat bir adamdı, dönem bunu gerektiriyordu; bu zamanlar yufka yüreklilerin harcı değildi. Tüm dünya on beş senedir tehlikenin giderek arttığına şahit oluyordu. Bu fiziki etken 1940'larda insanların zar zor tahammül edebileceği bir keskinliğe ulaştı. En çok acıyı da o yufka yürekliler çekiyordu. Çöküyor, gevşiyor sınırlarını yitirip yapış yapış bir hale geliyor ve sonunda daha çabuk, daha şiddetli serpilen, dolayısıyla yarışı kazananlar için ideal besleyici olan kompostoya dönüşüyorlardı.

Dayı, Fransa'nın da dahil olduğu iki ay boyunca savaşmıştı. Ona, her akşam bakımını yaptığı, teftiş ettiği ve yağladığı bir tüfek vermişlerdi ama o, Maginot hattının gerisindeki atış poligonlarının dışında tek bir kurşun bile atmamıştı. Yaklaşık bir yılın dörtte üçünü o koca beton koruganlardan birinin içinde geçirdi. Sırtında tüfeği ile çok güçlü olduğundan asla ele geçirilemeyen o koruganları korudu. Fransa alındı ama Vauban'a* yaraşır, rengi yüzünden fark edilmesi zor betonlarına en ufak bir darbe almadan kaderine terk edilen surları ele geçirilemedi.

İçerisi güzeldi. Her şey öngörülmüştü. Bir önceki savaşta doğaçlamalardan dolayı çok acı çekilmişti. Boy siperleri diğerlerininkilere kıyasla öyle bir çamur deryası, öylesi düzensiz, öylesine acınacak durumdaydı ki düşman siperleri ele geçirildiğinde temizliklerine, payanda ve su giderlerinin düzgünlüğüne gıpta edilmiş ve bu farkın kapatılmasına karar

* Vauban Markisi Sébastien le Preste (1633-1707) 14. Louis'nin kale mimarıdır. (ç.n.)

verilmişti. Bir önceki savaşta karşılaşılan tüm güçlükler yöntemli bir biçimde çözümlenmişti. Fransa, 1939 senesinde, 1915 savaşlarının mükemmel koşullarına göğüs germeye hazırdı. Öyle ki, dayım bir hayli temiz, sıçansız ve babasının askerdeyken küflendiği kilden barınaklardan daha az rutubetli yer altı koğuşlarında aylarca yaşadı; gerçek küften bahsediyorum, ayak parmaklarının arasında mantarlar bitmeye başlamıştı. Günleri acil durum tatbikatları, atış talimleri ve siyah gözlüklerle girdikleri bir UV mahzeninde yaptıkları güneş banyolarıyla geçiyordu. Askeri tıp, garnizonların istifade ettiği korunma tedbirlerini inceledikten sonra raşitizmin düşman kurşunlarından çok daha ölümcül olabileceğine karar vermişti.

Mayıs'ın ilk günlerinde onları daha az takviye edilmiş ormanlık bir bölgeye kaydırdılar. İklim koşulları odun işçiliği için elverişliydi; toprak kazıldığında dahi kuru kalmaya devam ediyor ve güzel kokuyordu. Kanallarını çevresi kütüklerle kaplı çukurlarda saklayan topçuların etrafına gömüldüler. Mayıs'ın ortalarında etraflarının çevrildiğini öğrendiler. Halbuki onlar arkadaş arasında yaptıkları şakalardan, kuş cıvıltılarından ve rüzgârın hışırdattığı yaprak seslerinden başka bir şey duymamışlardı. Almanlar motor ve bomba uğultuları arasında ilerleyedursun diğerlerinin bu olan biten hakkında en ufak bir fikri yoktu; ağaçların altını kaplamış yosunların üzerine uzanmış keyif çatıyorlardı. Subayları yarım ağızla çekip gitmelerini tavsiye ediyordu. Alay iki gün içinde parça parça, birer ikişer ortadan kayboldu.

Giderek azalan, giderek birbirinden uzaklaşan guruplar halinde taşra yollarında yürüdüler. Sonunda hiç kimseyle karşılaşmadan güneybatıya doğru yol alan birkaç arkadaş baş başa kalmıştı. Sadece arada bir arıza yapıp yolun ortasında kalmış araçlara ya da sahiplerinin günler önce ayrıldığı ve arkalarında bıraktıkları hayvanların avluda başıboş dolaştığı terk edilmiş çiftliklere rastlıyorlardı.

Fransa sessizdi. Yaprak kımıldamayan, arabaların geçmediği bir yaz göğünün altında, mıcırın üstünde sadece onların adımları vardı. Etrafı ağaçlarla çevrili yollardan, çitlerin arasında yürüdüler. Silahları ve üniformaları onlara rahatsızlık veriyordu. 1940 Mayıs'ında hava inanılmaz derecede sıcaktı. Askeri kaput sinir ediyor, baldırlarına sarılı bantlar bacaklarına yapışıyor, kalın kaba kumaştan kepleri teri emmeksizin terletiyor, uzun tüfekleri sallanıp duruyor, oralarına buralarına çarpıyor ve bir değnek işlevi bile görmüyordu. Bunları rastgele çukurlara attılar, artık şapkasız, pantolon gömlek yürüyorlardı. Silahlarından bile kurtuldular, çünkü ne işlerine yarayacaktı ki? Bir düşman birliğiyle karşılaşmaları zaten ölümleri olurdu. Gerçi aralarından bazıları birlikten ayrılmış düşmanları avlamaya can atıyor olabilirdi, ancak düşmanın nasıl organize olduğu düşünüldüğünde, bu küçük zevk onlara oldukça pahalıya mal olabilirdi. En palavracılar bile bunun hâlâ yüzleri olabilsin diye öylesine söylenmiş bir söz olduğunu biliyordu; şifahen, çünkü artık yüzleri yoktu. O yüzden, kalan vicdan kırıntılarıyla askeri yönetmeliğe son kez uyarak silahlarını kullanılamaz hale getirip öyle atıyor, böylelikle yürüyüşlerine daha hafiflemiş devam ediyorlardı. Terkedilmiş bir evin önünden geçerken içeri dalıp dolapları karıştırıyor ve sivil giysileri kendileri için alıyorlardı. Yavaş yavaş askerliklerinden eser kalmadı; şevkleri sabah çiyi gibi erimişti ve artık evlerine dönen bir grup yorgun gençten başka bir şey değillerdi. Bazıları kendilerine dayanmak için sopalar kesmiş, kimileri koluna bir ceket atmıştı. Mayıs güneşi altında, Lorraine* kırsalının ıssız yollarında bir gezintiye çıkmışlardı adeta.

Bu, Almanlarla karşılaşana kadar devam etti. Geniş bir yolda gri tanklardan oluşan bir birlik ağaçların altına art arda dizilmişti. Tanktaki askerler makinelerinin üzerine çıkmış,

* Fransa'nın 26 bölgesinden biridir. Ülkenin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Fransa'nın bölgeleri içinde üç ülkeye (Almanya, Belçika ve Lüksemburg) sınırı olan tek bölgedir. (ç.n.)

Üstleri çıplak güneşleniyor, sigara içiyor ve gülüşerek yemek yiyordu. Hepsi bronzdu; güzel vücutlarında tek bir yara izi yoktu. Bir dizi Fransız tutsak ise tüfeklerini balık oltası gibi tutan, ileri yaştaki ihtiyat askerlerinin denetiminde aksi yöne ilerliyordu. Oturmuş ayaklarını sallayan tankçılar birbirlerine bağırıyor, birbirleriyle şakalaşıyor ve fotoğraf çekiyorlardı. Fransız savaş tutsakları daha yaşlı görünüyordu; üstlerinde perişan kıyafetler vardı. Ayaklarını sürüye sürüye toprağın içinde ilerliyor, yarı çıplak, atletik vücutlu gençlerin alayları arasında başları eğik yürüyordu. Dayının grubu sahiden de bir parmak şaklatmasıyla yakalandı. Şişman bir nöbetçi, parmaklarını onlara doğru bir öğretmen edasıyla şaklattı ve sırayı işaret etti. Onlara hiçbir şey sormadan, hatta onları saymadan sıraya dahil etti. Sıra günden güne kalabalıklaşarak kuzeydoğuya doğru yürümeye devam ediyordu.

Bu kadarı da fazlaydı, dayı tabanları yağladı. Çok sayıda kişi kaçtı: riski yok değildi ama zor da değildi. Nöbetçilerin az sayıda olmasından, ilgisizliklerinden, bir dönemeçten, yola yakın bir koruluktan yararlanmak yetiyordu. Her defasında birkaçı tüyüyordu. Bazıları yakalanıp hemen orada infaz ediliyor ve bir çukura bırakılıyordu. Ama bazıları başardı. "Beni hayrete düşüren ve hep hayrete düşürecek olan şey şu ki çok azı kaçıyordu. Herkes itaat ediyordu." İnsanın itaat yeteneği sonsuzdur. Bu en çok paylaşılan insani özelliklerden biridir; ilkine her daim güvenilebilir. Dünyanın en büyük ordusu kendini lağvetmeyi kabul etti ve sonra bizzat kendi gidip esir kamplarına teslim oldu. Bombaların yapamadığını itaatkârlık başarmıştı. Parmakları şaklatmak yeterlidir: insanlar buna öyle alışıktır ki. Artık ne yapacağımızı bilemediğimizde bize söyleneni yaparız. O parmaklarını şaklatan herifin ne yaptığını bildiğinden öyle emin bir hali vardı ki. İtaatkârlık en ufak bir davranışımıza öylesine derinden işlemiştir ki varlığının farkına bile varamayız. Devam ederiz. Dayım, bu harekete itaat ettiği için kendini asla affetmedi. Asla.

Victorien, dayısının söylemek istediklerini anlamıyordu. Kendini itaat eden biri olarak görmüyordu. Metinleri tercüme ediyor, eski kitapları okuyarak Latince öğreniyordu ama burada konu eğitimdi, itaat etmek değil. Üstelik resim yapıyordu; kimse ondan resim yapmasını istememişti. O yüzden dayısının anlattıklarını egzotik bir hikâye dinlermişçesine dinliyordu. Daha ileride o da yola çıkacaktı; gitme vaktinin gelmesini beklerken de okul yaşamına devam ediyordu.

Zaman zaman liseden bir grup arkadaşıyla dışarı çıkıyordu. Lyon'da dışarı çıkmak ana caddeyi arşınlamak demekti. Bu iş oğlanlar ve kızlar ayrı olmak üzere grup halinde yapılır. Kimi zaman bir komplimanın genç insanların azap veren enerjisi içinde yok olup gittiği kısa süreli bir kahramanlıkla bir dolu kıkırdama, bir kaş göz işareti, bıyık altından bir gülümseme olurdu. République Caddesi'ni bir aşağı bir yukarı arşınlamak için bu enerjiyi kullanıyorlardı. Meydana bakan tenteli kafelerde bir kadeh içmeden önce Lyon'da bunu herkes yapardı. On yedi yaşındaki bir Lyonlunun aklına başka türlü davranmak gelmezdi.

Sokakta ve kafelerde sık görüştüğü arkadaşlarından –sık görüşmek sözü biraz abartılıydı– biri onu resim akademisine davet etmişti. "Çok yeteneklisin. Nü dersine gel" dedi sırıtıp bardağını kaldırarak. Victorien kızardı, ne yanıt vereceğini kestiremediği için burnunu bardağına daldırdı. Yaşça ondan büyük, hırpani tipli, sanatçı arkadaşı imalı konuşuyor, gülmek yerine alay etmeyi yeğliyor ve her canı isteyenin nü dersine giremeyeceği konusunda onu ikna etmeye çalışıyordu.

"Arkadaşım yetenekli" demişti Victorien'in, babasının kavından aşırdığı iki şişe şarabı hocanın eline tutuştururken. Koltukaltlarına sıkıştırılan şişeler yüzünden keçi sakallı beyin elleri doluydu ve eli kolu boşalıp da rahatça hareket edebilsin diye onları koyacak yer ararken Victorien arkadaşının –arkadaşı sözü biraz abartılıydı– yanına, önündeki şövaleye raptiyelediği beyaz kâğıdının karşısına geçmişti. Bu yaptığına diyecek

bir şey yoktu, resim hocası omuzlarını silkti ve olayın yarattığı alaylı gülüşlerle ilişiğini kesti. Victorien elinde kalemleri, erkeklerin ortasında, poz veren çıplak kızı ciddiyetle gözlemlemeye başladı. Bir insanın böyle bir poza bürünebileceğine ihtimal vermezdi.

Çıplak bir kız görmeyi mesele haline getirmişti. Arkadaşı -bu tanım fazla abartılıydı- ona bu manzarayı, genç kadınların anatomilerinin sırlarını, yuvalarından fırlamış gözlerle kıza bakan delikanlıları, genç kızın işveyle her duruş değiştirişinde keçi sakalı titreyen ihtiyar resim hocasının baygın bakışlarını sırıtarak tasvir etmiş ve "Ama bunun için girişte para ödemek gerekiyor" demişti. "Tabii ki! Ne sanıyorsun" diye alay etmişti.

Oysa bu değildi. Çıplak bir kız görmeyi mesele haline getirmişti ama hayal ettiği kesinlikle bu değildi. Örneğin göğüsler; gördüğü çıplak kadının göğüsleri kesinlikle bir heykelin göğüsleri veya arada sırada incelediği gravürlerde gördükleri gibi değildi. Gerçek göğüsler hayalî göğüslerden görünür bir şekilde daha ağırdı; daha az simetrikti; belirli bir ağırlıkları vardı dolayısıyla sarkıyorlardı; geometriye uymayan özel bir formları vardı; gözle anlaşılamıyor ve daha iyi anlaşılmaları için elle dokunmaya davetiye çıkartıyorlardı. Ve kalçalar; kalçaların da heykellerde olmayan kıvrımları, çıkıntılı yerleri vardı. Ve ten, tenin de heykellerde olmayan ayrıntıları, minik tüyleri, lekeleri vardı. Tabii ki olabilirdi, çünkü heykellerin teni yoktu. Bu genç kızın teni diken diken oluyor, küçük noktalarla bezeniyor, atölyenin içi soğuk olduğu için kız ürperiyordu.

O, erotik bir peri masalı düşlemiş, insanı yerlerde süründüren, duvarlara tırmandıran, ağzının suyunu akıtan, o da olmadı en azından insanı titretecek bir şeyler beklemişti, ama bunlardan hiçbiri olmamıştı: kızın karşısında, yani daha önce gördüklerinden daha başarısız bu heykel karşısında ne hissedeceğini, nereye bakacağını bilemiyordu. Kalemi onu bir içeriğe yönlendirdi. Çizdi, hatları takip etti, parmağını sürterek

gölgeler oluşturdu ve yarattığı şekil ona giderek kalçaların, göğüslerin, dudakların, bacakların gerçek ağırlıklarını sunmaya başladı. Derken çok farklı bir şeklide olsa da hayal ettiği heyecan yavaş yavaş oluştu. Onu kollarının arasına alarak sımsıkı sarmak, bedeninin sıcaklığını ve ürpertilerini aramak, onu yerinden kaldırmak ve başka yere götürmek istiyordu. Çizgisi giderek akışkanlaştı. Dersin sonunda birkaç güzel eskiz ortaya çıkartmıştı. Onları sıkıca rulo yaptı ve odasına gizledi.

Sanat öğrencileriyle ilişkisi çok uzun sürmedi. Dayısı bir akşam o arkadaşını –bu tanım fazla abartılıydı– takıldıkları o kafeden çıkarken yakaladı. Kaldırımın üstünde, kollarını göğsünde çaprazlamasına kavuşturmuş, duvara dayanmış bekliyordu. Küçük grup gülerek kafeden dışarı çıktığında doğrudan o büyük ressam bozuntusuna yöneldi ve suratına iki tokat patlattı. Tokadı yiyen adam, şaşkınlığın ve içtiği içkinin de etkisiyle olduğu yere yığıldı. Bu ani şiddet karşısında dili tutulan Victorien dışında herkes çil yavrusu gibi yan sokaklara dağılıp kayboldu. Bitkin bir şekilde yerde yatan ve kalkmaya gücü yetmeyen arkadaşı, –bu tanım biraz abartılıydı– elleri cebinde, hareket etmeden ona bakan dayısının ayaklarının dibinde hıçkırıklara boğulmuş ağlıyordu. Oysa, Victorien'i en çok korkutan şey, on beş dakika öncesine kadar dokunulmaz, son derece zeki ve kurnaz sanılan bir gencin yere yığılmasından çok ayaklarının dibinde ağlayan gence ifadesiz bir tavırla bakan dayısının suratında beliren çizgilerin kız kardeşininkilere olan benzerliğiydi. Bundan ürkmüştü çünkü ne gibi ortak yönleri olabileceğine anlam veremiyordu. Ancak bu benzerlik gözle görülüyordu.

Dayısı Victorien'i aldı ve hiç konuşmadan dükkâna getirdi. Kapıyı açtı ve zifiri karanlık dükkânın içini gösterdi. Victorien'in gözünde sorgulayan bir bakış vardı. "Çiz. İstediğin kadar resim yap. Ama o ortamı ve o insanları bırak. Kendilerine sanatçı diyip de bir çift tokadı yiyince tüm kabiliyetini bir kenara bırakan o tipleri boşver. Ayağa kalkıp

bana bir yumruk atmalıydı ya da en azından denemeliydi. Veya tepeden tırnağa sövmeliydi, en azından bir kez. Ama o hiçbir şey yapmadı. Sadece ağladı. Dolayısıyla bırak şunları."

Victorien'i dükkânın içine itti ve kapıyı üstüne kapattı. İçerisi karanlıktı. Victorien el yordamıyla yönünü buldu ve odasına gitti. Zar zor uyudu. Uykuya dalmak odanın, kapalı gözlerinin karanlığıyla katmerlenen siyahında ona bir zayıflık gibi görünüyordu. Yorgunluk onu uykuya boyun eğmesi için aşağıya çekerken, içindeki çalkantı uçmaya çabalıyor, onu yukarıya doğu kaldırıyor, alçak tavana çarpıyordu. Bu iki devinim bedenini parçalayan bir iç savaşa tutuşuyordu. Sabah uyandığında bitkin, soluk soluğa ve keyifsizdi.

Victorien aptal bir yaşam sürüyor ve bundan dolayı utanç duyuyordu. O esnada günlerini meşgul eden eski metinlerin tercümelerini bitirdiği zaman nereye gideceğini kestiremiyordu. Rakamlarla haşır neşir olup babasının işini devralabilirdi fakat dükkân iğrençti. Eskiden de rezil durumdaydı, ancak savaş döneminde daha da berbatlaşmıştı. Eğitimine devam edebilir, diplomalarını alır ve sonra Almanlara boyun eğmiş Fransız devleti için veya Almanlara destek veren bir Fransız şirketi için çalışabilirdi. 1943 Avrupası Alman'dı ve völkisch'ti*: her insan bir kampın barakasına kapatılmış gibi kendi halkının içine gömülmüştü. Victorien Salagnon hep ikinci sınıf bir insan, savaşmaya fırsat bulamadan yenik düşmüş biri olacaktı çünkü böyle doğmuştu. Alman Avrupa'da, Fransız soyadı taşıyanlar –ki adını saklayamazdı– Alman soyadı taşıyanlara şarap ve genç zarif kadınlar temin edecekti. O, Nazi Avrupası'nda asla bir köleden fazlası olamayacaktı ve bu adına kazınmıştı ve hep böyle devam edecekti.

Almanlara kin beslediğinden değil ama olaylar böyle sürüp gitmeye devam ederse tüm yaşamı doğumundan ibaret olacak ve onun ötesine asla geçemeyecekti. Başını öne eğip

* Türkçe'ye "folklorik" olarak tercüme edilebilecek bu ifadenin milliyetçilik, ırkçılık, etnik ırkçılık gibi çağrışımları vardır. (ç.n.)

sövüp saymak yerine karşı bir hareket, bir eylem yapma zamanı gelmişti artık. Bu düşüncesini Chassagneaux'ya açtı ve gidip duvarlara tavizsiz sözler yazmaya karar verdiler. Chassagneux, Victorien'in önerisini hiç düşünmeden kabul etmişti.

Bu sadece bir başlangıçtı. Çabucak ve yalnız başına yapılabilecek bir şeydi. Böylesine bir eylem, Fransızlara işgalcinin en iyi yerleştiği yer olan kentlerin göbeğinde bir direnişin filizlenmeye başladığını gösterecekti. Fransız yenilir, kurallara uyar ama enayi değildir: işte graffitiler açık açık bunu söyleyecekti.

Boya ve iki kocaman fırça temin ettiler. Salagnon müessesesinin o kadar çok tedarikçisi vardı ki koca bir teneke kalın, kaplayıcı, suya dayanıklı metal boyasını bulmak kolay oldu. Bunu hediye eden bu jestinin karşılığında babanın gözüne gireceğini umuyordu. Boya beyaz değildi ama koyu kırmızı renkteydi. Ama 1943 Fransası'nda boya bulabilmek bile başlı başına bir olaydı; dolayısıyla renk seçimi konusunda daha fazlasını beklememek gerekiyordu. Bu da işlerini görürdü. Akşamdan karar verdiler ve duvarlara yazacakları sözleri küçük kâğıtlara yazdılar. Bu kâğıtları yok etmek için daha sonra yutacaklardı. Bir duvar saptayabilmek için birkaç Pazar boyunca keşif gezisi yaptılar. Duvarın, tüm cümlenin sığabileceği kadar büyük ve yüzeyinin ise yazının rahat okunabilmesi için dümdüz olması gerekiyordu. Sabahları okunabilmesi için fazla kuytuda olmaması, devriyenin tekinin onları rahatsız etmemesi için de fazla ayakaltında olmaması gerekiyordu. Üstelik kırmızının patlayabilmesi için açık renkli bir duvar olmalıydı. Tüm bu gereklilikler kerpiç, moloz taşı ve işlenmiş çakılı eliyordu. Geriye kala kala Doğu mahallelerindeki fabrikalar, sabah vardiyalarına giden işçilerin önünden geçtikleri antrepoların çevresindeki uzun, solgun duvarlar kalmıştı. Bu sokaklar geceleri boş oluyordu.

Kararlaştırdıkları gece harekete geçtiler. Yalnızca ay ışığının aydınlığıyla Rhône Nehri'ni geçip kentin doğusuna yöneldiler.

Ayak sesleri sokaklarda yankılanıyor, hava giderek soğuyordu. Yollarını evden çıkmadan önce ezberledikleri sokak isimlerine bakarak buluyorlardı. Ceketlerinin yenine gizledikleri fırçalar canlarını yakıyor, boya bidonunun ağırlığı kollarını aşağıya çekiyor, sık sık el değiştirmeleri ve boş kalan ellerini çabucak ceplerine daldırmaları gerekiyordu. Yazıları yazacakları duvara vardıklarında ay dönmüştü. Sokağın birer ucuna dağılıp devriyelerin uygun adım ayak seslerine veya askeri bir kamyonun motor homurtusuna kulak kesildiler. Hiçbir şeyle karşılaşmadılar ve kendilerini duvarın önünde buldular. Ay ışığının altında beyaz bir kâğıt rulosu gibi parlıyordu. Yazdıklarını sabah işçiler okuyacaktı. Salagnon'un işçilerin güçlü, dik kafalı ve komünist olmaları dışında nasıl insanlar oldukları konusunda kesin bir fikri yoktu. Ancak ulus birliği sınıf farkını ortadan kaldırıyordu: onlar da Fransız'dı ve onun gibi yenikti. Sabah okuyacakları cümleler Alman Avrupası'nda yeri olmayan bu insanları tahrik edecekti. Boyun eğenler başkaldırmalıdır, çünkü eğer ırklarından dolayı boyun eğiyorlarsa asla hiçbir şey elde edemeyeceklerdir. Tabii ki bunu basit kelimelerle yazmak gerekiyordu.

Boya bidonunu açtılar. Ancak zaman aldı. Kapak sımsıkı kapalıydı ve yanlarına tornavida almayı unutmuşlardı. Fırçaların sapını levye olarak kullanmayı denediler, ama çok kalındı ve kayıyordu. Canları yandı, damarlarına pompalanan kan parmaklarını titretiyordu; açılmak bilmeyen boya bidonun karşısında endişe içinde ter döküyorlardı. Bidonun kapağının kenarına buldukları yayvan bir taşı sıkıştırdılar, kısık sesle lanet okuyarak asıldılar ve sonunda bidonu açmayı başardılar; ama boyanın bir kısmı yere dökülmüş, elleri ve fırça sapları boyaya bulanmıştı. Kan ter içinde kalmışlardı. Derin bir "Of" çektiler. Açık boya bidonundan sarhoş edici bir solvent kokusu yayılıyordu. Tekrar sessizlik çöktüğünde Salagnon kalp atışlarının sesini duydu. Gerçekten duyuyordu. Sanki dışarıdan geliyormuşçasına. İşte o an çok güçlü bir işeme arzusu

duydu. Karşıya geçti. Burası sokağın geniş bir bölümüydü. Sokağın diğer sokakla kesiştiği noktada durdu. Ay ışığından gizlenerek beton bir direğin dibini sulamaya koyuldu. Bu onu ölesiye rahatlatıyor, hatta kendinden geçiriyordu, artık yazmaya gidebilirdi. Yerinden sıçramasına neden olacak bir "Halt"* duyduğunda soğuk gökyüzündeki yıldızları seyrediyordu. İşemesini kontrol edebilmek için iki eliyle birden tutması gerekti. "Halt!" Bu kelime sapandan fırlatılan bir taş gibi uçmuştu havada: kelimenin kendisi başlı başına bir eylemdi. Kendini tüm Avrupalı fanilere anlatabiliyordu. "H" harfi, sözcüğü bir füze gibi fırlatıyor, sondaki "t" harfi ise hedefi yerle bir ediyordu: Halt!

İşemeye devam eden Salagnon ihtiyatla kafasını çevirdi. Beş Alman koşuyordu. Teçhizatlarının metal kısımları, kaskları, silahları ay ışığının altında parıldıyordu. Boya bidonu duvarın dibinde kocaman bir "N"nin altında ağzı açık duruyordu. Daha az önce çizilmişti. Öyle ki solvent kokusu bulunduğu kuytu köşeye kadar geliyordu. Chassagneaux koşarak kaçıyor ve adımlarının duvarlardaki yankısı o uzaklaştıkça keskinleşiyordu. Askerlerden biri tüfeğini omuzladı ve tetiği çekti. Kısa bir tak sesi geldi ve koşma kesiliverdi. İki asker, cesedi ayaklarından sürükleyerek taşıdı. Salagnon ne yapacağını kestiremedi; işemeye devam mı etsin, kaçsın mı, ellerini mi kaldırsın bilemedi. Yakalanıldığı zaman ellerin kaldırılması gerektiğini biliyordu ama galiba o an yaptığı iş buna engel oluyordu. Görülüp görülmediğini bile bilmiyordu, hiçbir şeyin arkasına saklanmış değildi, onu sadece bir gölge saklıyordu. Hareket etmedi. Askerler cesedi "N" harfinin altına bıraktı, boya bidonunun kapağını kapattı, aralarında Salagnon'un korku ve sıkıntıyla gevşemiş beynine sonsuza kadar kazınacak bir ses tonuyla birkaç kelime konuştu. Hiçbir şey görmemişlerdi. Cansız bedeni harfin altında bıraktılar, boya bidonunu ve fırçaları alarak uygun adımlarla uzaklaştılar.

* Alm. "Dur" emri. (ç.n.)

Salagnon titriyor, kuytu köşesinde kendini çıplak hissediyordu, onu gizleyen hiçbir şey yoktu. Onu görmemişlerdi. Gölge onu gizlemişti, hiçlik duvarlardan daha koruyucuydu. Pantolonunun önünü iliklediğinde yapış yapış olduğunu fark etti. Cinsel organı titreyen ellerinden bulaşan boyayla kıpkırmızı olmuştu. Chassagneaux'ya bakmaya gitti: kurşun tam kafasına isabet etmişti. Kırmızılık bedenin altından kaldırıma yayılıyordu. Geri döndü. Artık ihtiyatı elden bırakmadan batıya doğru ilerleyen sokakları takip ederek eve döndü. Görmesini ve görülmesini engelleyen bir sis çökmüştü. Devriyelere rastlarsa kaçamaz ve yakalanırdı; üzerindeki boya lekeleriyle sonu kodes olurdu. Sonuçta hiç kimseye rastlamadı ve gün doğmadan sanayi tipi boya sökücüyle cinsel organını yıkadıktan sonra usulca yatağına kıvrıldı ve biraz uyudu.

Bir araç gidip cesedi kaldırdı ancak harfi silmediler, kanı da yerde bıraktılar. Propagandastaffel'in* adamları fikir vermiş olmalıydı: İsyanın işaretini bırakmak derhal bastırıldığını gösterir". Veya kimse duvardaki harfi kazımak ve yerdeki kanı silmek için birisini göndermeyi düşünmemişti.

Robert Cassagneaux'nun sırt üstü uzanmış cesedini Bellecour Meydanı'nda, iki Fransız polisinin korumasında sergilediler. Kanı kararmış, kafası omzunun üzerine düşmüştü; gözleri kapalı, ağzı ise açıktı. Yanına iliştirdikleri bir tabelada, 17 yaşındaki Robert Chassagneaux'nun sokağa çıkma yasağını ihlal ettiği, stratejik önemdeki bir fabrikanın duvarına düşmanca sloganlar yazarken devriye görevini yapan askerlerce görüldüğü, dur ihtarına uymayarak kaçmaya teşebbüs ettiği için vurulduğu yazıyordu. Tabelada sokağa çıkma yasağında uyulması gereken kurallar bir kez daha hatırlatılıyordu.

İnsanlar meydanın ortasına boylu boyunca uzanmış cesedin önünden geçiyordu. Cesedin başında nöbet tutan hafif

* İkinci Dünya Savaşı sırasında, işgal döneminde Fransa'da basının ve yayınevlerinin denetiminden ve propagandadan sorumlu Alman bölüğü. Türkçe'ye *Propaganda Bolugu* olarak çevrilebilir. (ç.n.)

kambur iki polis memuru kimseyle göz göze gelmemeye çabalıyordu, belli ki bu nöbet onlara ağır geliyordu, insanların bakışlarını nasıl hazmedebileceklerini bilemiyorlardı. İnsanlar, kışın tüm endişe ve sisini yüklenmiş bu devasa ve sessiz meydanda durup oyalanmıyordu. Başları önlerine eğik, elleri ceplerinde bir an ilerleyip önce sokakların korunaklılığına kavuşuyordu. Ancak genç adamın cesedinin önünde zaman zaman ellerinde fileleriyle ev kadınları, yaşlı erkeklerden oluşan küçük kalabalıklar oluşuyordu. Sessizce basılı afişte yazanları okuyor ve saçları kandan birbirine yapışmış cesedin ağzı açık yüzüne bakıyorlardı. Yaşlı erkekler homurdanarak çekip gidiyor, bazı kadınlar ise polisleri utandırmak için azarlıyorlardı. Polisler ise aldırmıyor, başları önlerinde zor duyulan bir sesle "Dağılın, dağılın!" diye homurdanıyorlardı.

Kokmaya başladığında cesedi ailesine teslim ettiler. Alelacele defnedildi. O gün, tüm sınıf arkadaşları Fobourdon'un yorum yapmaktan kaçındığı siyah krepten bir kurdele taktı. Akşam çanı yankılandığında kimse yerinden kalkmadı; Foburdon'un karşısında oturmaya devam ettiler. İki, üç dakika kimse kımıldamadı. "Beyler" dedi sonunda, "Yarın yeni bir gün". Sandalyelerini geriye doğru itmeden sessizce ayağa kalktılar ve sınıfı terk ettiler.

Herkes gibi Salagnon da bu ölümün ayrıntılarını sordu soruşturdu. Söylentiler cirit atıyordu, çoğu gerçek havasında anlatılan abartılı hikâyelerdi. Her defasında anlatılanı kabul ediyor ardından kendisi de birkaç ayrıntı ekleyerek başkalarına anlatıyordu.

Chassagneaux'nun ölümü örnek teşkil etmeliydi. Salagnon oturup güya ölümünden bir gün önce yazdığı bir mektup üretti. Ailesinden özür dileyen, herkesle vedalaşan trajik bir karar mektubuydu. Arkadaşının el yazısını özenle taklit etmiş ve mektuba can verebilmek için kâğıdı biraz yormuştu; elden ele dolaştırdıktan sonra Chassagneaux' nun ailesine verdi. Onlar da Victorien' i evlerine çağırdı, uzun uzun sorguladı ve çokça

ağladı. Elinden geldiğince yanıtladı, bilmediğini uydurdu, bir anlamda hoş bir şeydi çünkü böylelikle ona daha çok inanıyorlardı. Ona teşekkür ettiler, kapıya kadar geçirdiler, gözyaşlarını kuruladılar ve yolcu ettiler. Koşarak sokağa çıktı. Alnı yüzü al al olmuştu; elleri ise terden sırılsıklamdı.

Birkaç hafta boyunca kendini resim yapmaya verdi. Güzel Sanatlar Müzesi'ndeki tabloların karşısında ayakta ya da kütüphanede onlarca kitabın önünde oturarak ustaları taklit edip sanatını geliştirdi. Beden duruşlarını çiziyordu: önce antik nüleri çizdi. Sonra bundan sıkıldı. Bu sefer çıplak İsa'ları kopya etmeye başladı. Onlarcasını, bulduğu tüm çıplak İsa'ları çizdi. Ardından kendisi doğaçlamaya başladı. Onun çıplaklığını, ıstırabını, terk edilişini arıyordu. Çıplak mahremiyetini ne zaman bir giysi kalıntısı, çarşaf veya yaprak örtse onları çizmiyordu. Yerine hiçbir şey koymadan orayı boş bırakıyordu çünkü taşakları nasıl resmedebileceğini bilmiyordu.

Bir akşam annesinin makyaj yaparken kullandığı küçük aynayı yürüttü. Herkesin uyumasını bekledi, sonra soyundu. Aynayı bacaklarının arasına yerleştirdi, kasılmış uyluklarını ve heykellerde eksik olan o organın resmini çizdi. Böylece tüm çizimlerini tamamladı. Kopyalamış olduğu kadın bedenlerine ise hiçbir şey eklemedi, çizgilerini bitirdi. Herhalde böyle görünüyordu.

Bu iş gecenin önemli bir bölümünü aldı. Resim yapmak uyumasına engel oluyordu.

Başka yerdeki insanlar nasıl yaşıyordu? Başka yerlerde, aynı yaştaki, aynı boydaki, aynı kilodaki, aynı uğraşlara sahip oğlanlar kendi hallerine bırakıldıklarında, karın içinde uykuya dalmamak, özellikle makineli tüfeklerinin donmaması için gözlerini açık tutmaya çalışıyorlardı veya görmemiş olanın hakkında hiçbir fikir sahibi olamayacağı bir güneşin altında, çölün tam ortasında siperlerdeki delikleri güçlendirmek için çuvallara kum dolduruyorlardı. İğrenç tropikal çamurun içinde yüzükoyun kayıyor; mekanizmalarının tutukluk yapma ih-

timaline karşı tüfeklerini kafalarının üstünde tutuyor ama hedef olmamak için kafalarını da fazla kaldırmıyorlardı. Bazıları, alevlerin yaladığı koruganlardan elleri havada çıkarken, biçilen ısırgan otları misali topluca yere indirilerek yaşamlarını kaybediyordu. Kimileri ise birlikte fırlatılan füzelerin ıslığını takip eden tokmağın altında, bir anda, arkalarında hiçbir iz bırakmaksızın ortadan kayboluyordu. Diğerleri ise şah damarlarını kesip kanlarının son damlasına kadar akıtan basit bir bıçak darbesiyle ölüyordu. Bir diğer kısmı ise onları denizlerin dibindeki çarpışmalardan koruyan çelik panellerin ardından patlamaların yarattığı sarsıntıları izliyor; bir bölümü ise vizörlerinden bombaları üzerinden geçtikleri meskûn mahallerin neresine bırakacaklarını gözlüyordu. Bazıları da asla canlı çıkamayacakları tel örgülerle çevrili tahta barakalarda sonlarını bekliyordu. Uzaklarda ölümle yaşam birlikte kol geziyordu; onlar ise Grande Institution'un korumasındaydı.

Tabii ki sıcak değildi. Yakıtı savaşa, gemilere, tanklara, uçaklara tahsis ediyorlardı. Bu da sınıfların ısıtılmasını olanaksız kılıyordu. Onları dışarıdaki soğuktan koruyan birkaç kalın duvar sayesinde sınıfta, kara tahtanın karşısında bu oturur pozisyonu koruyabiliyorlardı. Sıcakta değillerdi, o kadar uzun boylu değildi ama huzurluydular.

Grande Institution bir şekilde varlığını sürdürüyordu; ciğerle kediyi bir arada idare ediyordu. "Savaş" sözcüğü asla telaffuz edilmiyordu. Dert edilen yegâne şey sınavlardı.

Peder Fobourdon, sadece görevinin manevi yönüyle ilgiliydi. Kendini sert talimatlar ve söylemek istediklerinin çok daha fazlasının anlaşılabildiği konu dışı hikmetli sözlerle ifade ederdi. Ancak bunu istemek ve peşinden koşmak, tepesi atıp konuşmayı kesmeden önce yaptığı hoş sürprizin altını çizerek hissettirmek gerekirdi.

Her kış, sanki hiç ağırlığı yokmuşçasına kuş tüyü gibi uçuşan ve kendisini bekleyen kaldırım taşlarına ilk temasında eriyen karın düştüğü ü seyrederdi. Sonra birden, herkesi yerinden

zıplatan canlı bir ses tonuyla: "Çalışın! Çalışın! Tek yapmanız gereken bu" derdi. Ardından, Latince çalışmalarına gömülmüş çocukların sıraları arasında ağır adımlarla sınıfı arşınlardı. Çocuklar kafalarını kaldırmadan gülüşürlerdi; bu gizli gülüşmeler hafif bir su şıpırtısı, sınıfın soğuk havasında savrulmuş sert cümlelerin bir yankısı gibiydi. Derken sınıfa etüt saatinin bilindik sessizliği çökerdi: kâğıt hışırtıları, dolma kalemin defterde çıkarttığı cızırtılar, küçük burun çekmeleri ve bazen de derinden gelen bir öksürük sesi.

Ya da bazen: "Bu bilgiler, elde edebileceğiniz yegâne şeyler" derdi veya "Tüm bunlar bittiği zaman, bu kaba saba insanların Avrupa'sında, siz, seslerini çıkarmadan efendilerinin işlerini yapan azat edilmiş insanlar olacaksınız."

Hiç ayrıntıya girmezdi. Söyledikleri asla yinelemezdi. Foburdon'un bir öğretmen saplantısı olan cümlelerini ezbere bilirdik. Çocuklar, hiçbir şey anlamadan bunları birbirlerine tekrarlar, gülmek için bu cümleleri biriktirir ama her defasında da hayranlıkla hatırlarlardı.

Eski Roma'da çalışmanın hiçbir şey ifade etmediğini öğretilirdi; iktidar ve savaş talimi özgür vatandaşlara bırakılırken bilgi ve teknik kölelere ve azar edilmişlere ayrılmıştı. Özgürlüğü kendisine iade edilmiş insanlar bile iğrenç geçmişlerinden kopamaz, eylemleri onlara hep ihanet ederdi: çalışır ve uzmanlaşırlardı.

Manastırların Orta Çağ'ın zirvesinde, savaşın her şeyi yakıp yıktığı ortamda, bir köşede, sessizce çalışarak kurtarılmış adacıklar misali yazının kullanımını koruduğunu öğrendiler.

Bu nedenle, ilkbaharda siyah üniformalı bir adam sınıflarına gelip gelecekten bahsedince bu onlara şaşırtıcı bir müdahaleymiş gibi geldi. Üzerinde değişik ama siyah, bilinen hiçbir orduya ait olmayan bir üniforma vardı. Kendini, ülkenin dört bir yanını saran yeni kuruluşlardan birinin temsilcisi olarak tanıttı. Ayağında postallar vardı ama Almanların giydiği, şantiye çizmelerinden çok daha güzeldi. Ayağındaki Fransız süva-

ri subaylarına özgü yüksek, parlak çizmeler sayesinde hiç şüphesiz ulusal zarafet geleneğini taşıyordu.

"Avrupa'nın sınırları Volga Nehri'ne ulaşmış bulunmaktadır" dedi sert bir ses tonuyla. Elleri arkasında, sırtı dimdik konuşuyordu. Peder Fobourdon, gırtlağını temizledi ve bir adım atarak duvara sabitlenmiş haritanın önüne geçti. Geniş omuzlarıyla haritayı saklıyordu.

"Bu sınırlarda kar yağıyor. Hava eksi otuz derece, toprak buzla karışmış ve öylesine sert ki ölenleri yaz gelmeden gömmek mümkün değil. Bu sınırlarda, birliklerimiz Kızıl Canavar'ınkilere karşı mücadele ediyor. "bizim" birliklerimiz diyorum. Bu şekilde adlandırmak gerekiyor çünkü onlar bizim birliklerimiz. Avrupalı birlikler. Kültürümüzü Bolşevik yayılmasından korumak için sırt sırta savaşan on milletin genç insanlarından oluşan birliklerimiz. Bolşevikler, Asyalıların günümüzdeki halidir Beyler ve Asyalı Avrupa'yı tarih boyunca bir yem olarak görmüştür. Bu son buluyor çünkü kendimizi savunuyoruz. Şimdilik, Yeni Düzen yolunda en ileride olan Almanya milletlerin başkaldırmasına öncülük ediyor. Yaşlı Avrupa ona güvenmeli ve onun yolundan gitmelidir. Fransa hastaydı. Şimdi hastalığından arınıyor, kendi dehasına dönüyor. Fransa, Ulusal Devrim'e girişmiştir ve yeni Avrupa'da yerini alacaktır. Bu yeri ele geçirebilmek için savaştan başka çıkar yol yoktur. Muzafferlerin Avrupasında kendimize bir yer bulmak istiyorsak o zaman muzafferlerin yanında yer almalıyız. Beyler, sınırlarımızda savaşan birliklerimize katılmalısınız. Yakında, gerekli eğitime tabi tutulacağınız Gençlik Şantiyeleri* için birer celp alacaksınız. Ardından dünyadaki yerimizi teminat altına alacak olan yeni

* Chantiers de la Jeunesse Française (CJF) ya da çoğu zaman anıldığı şekliyle Chantiers de Jeunesse 1940-1944 yılları arasında faal olan Fransız paramiliter örgütlenme. 22 Haziran 1940 ateşkesinin zorunlu askerliği lağvetmesiyle birlikte Fransa'nın işgal altında olmayan bölgesinden (la zone libre) ve Kuzey Afrika'dan gelen yirmi yaşındaki gençler bu örgütte altı aylık, askeri bir staja tabi tutulmaktaydı. Lyon şehri de işgal altında olmayan bölgeye dahildi. (ç.n.)

orduya katılımınız gerçekleştirilecektir. Kan sayesinde yeniden doğacağız."

Şaşkına dönen sınıf sessizce dinliyordu. Sonra ağzı bir karış açık bir öğrenci söz almayı akıl bile edemeden şikâyetçi bir ses tonuyla ağzında geveleyerek:

"Peki, derslerimiz ne olacak?" diye sordu.

"Geri dönenler eğitimlerine devam edebilirler. Tabii hâlâ gerekli görürlerse. Yeni Avrupa'nın çıt kırıldım entelektüellere değil, askerlere, güçlü insanlara ihtiyacı olduğunu görecekler."

Peder Fobourdon, haritanın önünde, ağırlığını bir ayağından diğerine verip duruyordu. Kimse söz istemeye cesaret edemiyordu ama öğrenciler aralarında konuşmaya başlamıştı. Bu da onun nefret ettiği bir şeydi. Sınıfı gözleriyle taradı. Bu karışıklığa bir son vermeliydi. Boyu diğerlerini geçeni işaret etti.

"Siz Salagnon. Siz sanki bir şeyler söylemek istiyorsunuz. Söyleyin. Ancak kısa ve öz konuşun.

"Bu durumda bakalorya sınavımızı veremeyeceğiz."

"Hayır. İlerisi için size bir oturum ayrılacak. Enstitü ile böyle bir anlaşma yapıldı."

"Bunu bilmiyorduk."

Subay yapmacık bir çaresizlikle kollarını iki yana açtı. Bu da sınıftaki gürültüyü artırdı; gürültüyle subayın gülümsemesini yüzüne iyice yayılırken sınıftaki karmaşa arttı.

"Zaten bu hep böyleydi" diye gürledi tatlı dilden vazgeçmiş görünen Peder Fobourdon. "Şimdi çenenizi kapatın!"

Sınıf anında sessizliğe büründü. Herkesin gözü, bilgece bir örnek verip vermemekte tereddüt eden Peder Fobourdon'a sabitlenmişti. O ise bakışlarını kaçırıyordu.Titreyen ellerini arkasına sakladı.

"Bu hep böyleydi zaten diye mırıldandı. Eğer bilmiyorsanız, dinlemediğiniz içindir."

Herkes titriyordu. Soğuk her zamankinden daha berbat görünüyordu gözlerine. Kendilerini çıplak hissediyorlardı. Onarılamaz bir çıplaklıktı bu.

Birkaç gün sonra '44 senesinin ilkbaharı geldi. Mart ayı, nehir boyunca dizilmiş sarı toplarla, Sâone kıyılarındaki bahçelerde gökten düşmüş taze alev tespihleri, güneş çiçeği toplarıyla patladı. Mart ayında hor çiçekleri çizgi halinde canlı bir ateş gibi yanıyor, sarı bir patlama hattı gibi sessizce kuzeye doğru yükseliyordu.

Dayı bir akşam kapılarını çaldı ve içeri girmeden önce eşikte bir müddet tereddüt etti. Üzerinde yeni bir giysi, kısa kollu bir gömlek ve kocaman bir kemerle tutturduğu bol bir şort, dizlerine kadar çektiği çoraplar ve ayaklarında yürüyüş postalları vardı. Yüzünde mahcup bir gülümseme vardı. O ve utangaçlık! Kıyafetinin fark edileceğini biliyordu. O akşamki havaya bakınca pek de sıcak tutmadığı belli oluyordu ancak kıyafeti yazın, düzenli idmanın, açık havada yaşamın habercisiydi; bunu naif bir çalımla belli ediyordu. Bir tarafı kulağın üstüne düşürülerek takılan, bir rozetle süslü turta benzeri beresi sırtının arkasında kalıp buruşmuştu.

"Girsene içeri. Şu yakışıklılığını göster bize. Nereden çıktı bu üniforma?" diye sordu sonunda Baba Salagnon.

"Gençlik Şantiyeleri" diye homurdandı dayı. "Gençlik Şantiyleri'nde subayım."

"Sen mi? O keçi inadınla mı? Ne halt edeceksin o şantiyelerde?"

"Görevimi, Salagnon, sadece görevimi."

Dayı doğruca önüne bakıyordu, hiç kımıldamadan, tek bir kelime dahi etmeden. Baba Salagnon aynı tonda devam edip etmemekte tereddüt ettikten sonra vazgeçti. İmaların nereye gideceğini bilmek asla mümkün değildi. Çoğu zaman bilmemek en iyisiydi. Uyurmuş gibi yapalım ki masum görünelim. Değil mi?

"Hadi gir içeri. Gel bir şeyler iç, kutlayalım bunu."

Baba Salagnon ayaklandı, bir şişe çıkardı, biraz fazla yavaş ve özenli bir tavırla önce başlığını, sonra mantarını çıkardı şişenin. Art arda gelen hareketleri ona bir hava katıyordu. Dün-

ya kaynıyor, ancak bu kaynamanın önemli bir kısmı ona uğramıyordu bile. Hatta devasa bir fırtına kopuyordu ve kimseye güvenmek mümkün değildi. Ama o devam etmeliydi, sandalını batırmadan yüzdürmeliydi. Devam etmek: işte yeterli bir proje. Kadehleri doldurdu ve onlara keyifle bakarak bir süre bekledi.

"Tadına bak. Kamplarda sulandırılmış, alüminyum bardaklarda servis edilen köpek öldürenlerden başkası yoktur. Keyfini çıkar."

Dayı susamışçasına kana kana içti. Kadehini alıp masaya geri koyması bir oldu.

"Peki" dedi yavaşça. "Görüyorum ki işler iyi gidiyor."

"Şikâyetçi değiliz; insan çaba harcayınca..."

"Rosenthal hâlâ kapalı mı? Dükkânının kepenkleri yerinden kımıldamamış. İflas mı etti?"

"Bir sabah, tatile gider gibi gittiler. Her birinin elinde bir bavul vardı. Nereye gittiler bilmiyorum. Rosenthal ile ilişkimiz "günaydın" ve "iyi akşamlar" dan ibaretti. Sabah dükkânı açarken birbirimizi görürdük, bir de akşam kapatırken. Bir gün bana Polonya'dan söz etmişti o anlaşılması güç aksanıyla. Polonya'ya gitmiş olmalılar."

"Polonya'ya turistik seyahat yapacak bir zamanda olduğumuzu mu düşünüyorsun?"

"Hiç bilmem. İşim gücüm var benim. Onlar kapattıktan sonra daha da arttı. Bir sabah pır diye uçup gittiler ve nereye bilmiyorum. Haklarında hiçbir şey bilmediğim Rosenthalleri bulmak için yeri göğü birbirine katmayacağım herhalde, değil mi?

Sözleri dayıyı güldürmüştü.

"Ya sen Victorien, küçük Rosenthal'i tanıyor muydun?"

"O benden küçüktür. Aynı sınıfta değiliz."

Dayı iç geçirdi.

"Sadece adını ve kapalı kepengini bildiğin biri için karalar ağlamayacaksın herhalde? İç bir yudum diyorum sana.

"Kimsenin kimseyle ilgilendiği yok Salagnon. Fransa yok oluyor, çünkü kişisel sorunların koleksiyonunu yapar hale geldi. Birlik olamadığımız için geberiyoruz. Bize gerekli olan şey: birlikte olmaktan gurur duymak."

"Ah! Fransa! Güzel ülke, Fransa! Ama benim karnımı doyuran o değil. Ayrıca, Rosenthaller Fransız değildi."

"Senin gibi Fransızca konuşuyorlar, çocukları burada doğdu, seninkiyle aynı okula gidiyorlar. Demek ki..."

"Fransız değil, diyorum sana. Evrakları söylüyor bunu, tamam mı?"

"Evraklar deyip güldürme beni, Salagnon. Ya seninkiler, seninkileri de oğlun yapıyor. Gerçeklerinden daha gerçek hem de."

Baba oğul Salagnonlar kıpkırmızı oldu.

"Hadi, kavga edecek değiliz ya. Bir yudum daha iç. Her halükârda, bana ne Rosenthal'den. Ben işime bakarım. Eğer herkes benim gibi çalışsaydı, o sözünü ettiğin sorunların hiçbiri çıkmazdı; düşünmeye bile vaktimiz olmazdı.

"Haklısın. Sen çalışmana bak. Ben de kalkıyorum. Bir yudum daha içelim. Belki de bu sondur."

Victorien, kaçamayacağı, hatta içtiği zaman adeti olduğu üzere tahrik bile edebileceği devriyelerle nahoş bir karşılaşma yaşamasın diye çakırkeyif dayısına eşlik etti. Farkına varmadan çok içmişti, her defasında da kadehini yeniden doldurmalarını istemişti. Sonra da ayaklanıp ertesi gün birlikte Gençlik Şantiyeleri'ne hareket edeceği arkadaşlarının kaldığı yere gitmek istemişti. Annesi "Victorien ona eşlik et" demişti. Victorien de sendeleyip kaldırıma düşmesin diye dayısının dirseğine sımsıkı yapılmıştı.

Buz gibi bir rüzgârın estiği siyah bir hendeğe benzeyen Saône Nehri'ne geldiklerinde ayrıldılar. Ayılan dayısı doğruldu. Buradan sonra tek başına devam edebilirdi. Yeğeninin elini sertçe sıktı ve arkasını dönüp köprünün üzerinde yürümeye başladığında Victorien ona seslendi ve koşarak yanına gitti.

Ona Grande Institution'un projesini anlattı. Üstündeki gömlek ve şortla buz gibi esen rüzgârda donmasına rağmen dayısı sonuna kadar dinledi. Victorien konuşmasını bitirince titredi; bir süre sessiz kaldılar.

"Benim kampıma katılman için bir yol haritası göndereceğim" dedi sonunda.

"Bu mümkün mü?"

"Sahtesini göndereceğim, Victorien, sahtesini. Nasıl olsa alışıksın, öyle değil mi? Bu ülkede gerçeğinden çok sahte evrak üretiliyor. Başlı başına bir sektör. Eğer sahte evraklar gerçeklerine bu denli benziyorsa bunun tek bir nedeni var: o da gerçeklerini yapanlar tarafından yapılmaları; adamlar, saatine göre bazen gerçek, bazen de sahte evrak düzenliyorlar. O yüzden hiç endişelenme, sana göndereceğim evrak gerçeğinin aynısı olacak. Hadi ben kaçıyorum artık. Zatürreeden ölmek istemiyorum. Yaşadığımız dönemi düşünürsek çok aptalca olurdu ve ben de zatürreeden öldüğüm için kendimi hiç affetmezdim. Gerçekten affetmezdim" diye tekrar etti hafif çakırkeyif gülümsemesiyle.

Victorien'i sakar bir heyecanla öptü ve hızlı adımlarla uzaklaştı. Karanlık şehirde o kadar çok gölge vardı ki köprüyü daha yarılamadan gözden kaybolmuştu.

Victorien, soğuktan titrememesine rağmen elleri cebinin ta dibinde, paltosunun yakasını kaldırıp eve doğru yürümeye başladı. O soğuktan korkmuyordu.

YORUMLAR II

Daha Güzel Günlerim Olmuştu ve Onları Ardımda Bıraktım

Bir çatının üzerine kondurulmuş derme çatma bir odada yaşıyorum artık. Eski bir gravürde Lyon'da çatılara kondurulmuş bu derme çatma odaların ne kadar çok olduğunu görmüştüm. Hepsi birbirinin aynısı: tuğla ve kereste, topraklı kaba sıva, tek yüzlü bir kırma çatı, bir sürü küçük kare camların olduğu doğuya bakan bir duvar. Başka pencereye hiç gerek yok: eski şehir, akşam güneşini saklayan bir tepenin eteğinde neredeyse falez denilebilecek bir bölgede kurulmuş. Kötü derzlenmiş penceremden her sabah yeni güneşe merhaba di-

yorum. Ön tarafta, etrafta, arka tarafta hiçbir şey görmüyorum; gökyüzünden dosdoğru üzerime gelen güneşin altında, çatıların üzerinde yüzüyor gibiyim. Burada oturmadan önce böyle bir yeri düşlüyordum, şimdi ise oturuyorum. Genelde insanlar gelişim gösterir, daha büyük, daha konforlu, içinde daha çok insanın yaşadığı bir ev arzular ve sahip olurlar. Daha iyi bağlar kurarlar. Halbuki şu an benim oturduğum yer için yaşanabilir sıfatını kullanmak insanı bayağı zorluyor. Kimse burada kapımı çalmıyor, gelenim gidenim yok, tek başınayım ve bundan mutluyum. Hiçbir şey olmamaktan mutluyum.

Zira daha güzel günlerim oldu; bir evim vardı. Hatta bir de kadınım. Şimdi ise bir güvercin kümesinde yaşıyorum. Yaşadığım yer komik; her telden çalan, hiçbir şeyin yıkılmadığı, hiçbir şeyin asla değiştirilmediği, her şeyin biriktirildiği, her şeyin üst üste yığıldığı bu kentin karmakarışık çatılarından birinin üstündeki basit bir tümsek. Aynı Sâone'un alüvyonlarının birikip sertleşerek toprağı oluşturması gibi yüzyıllar boyunca nehrin kıyılarında birikmiş binaların üzerine kondurulmuş bir sandıkta, bir kutuda yaşıyorum.

Çatıların üzerindeki bir kutuda yaşamayı seviyorum. Eskiden pek heves ederdim. Şehrin, inşa edilmişten ziyade yerden bitmiş gibi duran bu tomurcuklarını, gökyüzündeki bu ek odaları aşağıdan izlerdim. Yukarı bakarak onları arzular, nasıl geri gireceğimi bilmezdim. Oraya çıkan herhangi bir merdivenin veya geçişinizin ardından hemen kapanan dar bir yolun varlığından şüpheliydim. Pencerenin karşısında, bir hiçliğin karşısında olmanın hayalini kurardım ve bu düzensiz şehirde ulaşamayacağınız, yalnızca düşleyebileceğiniz yerler olduğunu iyi bilirdim. Şimdi onlardan birindeyim.

Burada yaşam basit. Nerede otursam oturayım sahibi olduğum her şeyi görüyorum. Sıcaklık konusunu doğrudan gökyüzü ile hallediyorum: kışın, sıcak hava buharlaşır ve donarım; yazın ise güneşin ağırlığını o kadar yakından hissederim ki sıcaktan boğulurum. Bunu önceden biliyordum. O zamandan

bu zamana teyid etmiş oldum ama şimdi gerçekten yaşamak istediğim kulübelerden birinde yaşıyorum ve burada yaşamaktan hâlâ keyif alıyorum. Eve dönmüş bir odada yaşıyorum. Pencereden uçsuz bucaksız kiremitleri, iç balkonları, tırabzanlı galerileri ve merdiven kulelerini görüyordum; tüm bunlar ufka çok alçak, hatta belirsiz bir çizgi çiziyor ve bunun devamında gökyüzü yükseliyor. Bu gökyüzünün karşına oturduğum zaman arkamda sadece bir yatak, bir dolap, açık bir kitap büyüklüğünde bir masa, her işimi gören bir evye ve bilhassa da duvar var.

Gökyüzüne ulaşmış olmanın keyfine varıyorum. İnsanların genelde kaçtığı, yaşamda ilerleme kaydettiklerinde kaçmak için her şeyi yaptıkları bu sefil evde oturmayı başarmış olmaktan keyif alıyorum. Ben ilerlemiyorum. Bundan keyif alıyorum.

İşim, evim ve karım vardı: bunlar eşsiz bir gerçeğin üç ayrı çehresi, toplumsal savaşın ganimetleriydi. Bizler hâlâ İskit Süvarileriyiz: işimiz savaşmak, mesleğimiz şiddet uygulamak, evimiz kaleler ve kadın ise atın sırtına vurup götürdüğümüz bir ganimet.

Buna sadece kendi seçimleri doğrultusunda bir yaşam sürdürdüklerine inanlar şaşıracaktır. Yaşamımız bir istatistiktir ve istatistikler anlatacağımız tüm öykülerden daha iyi betimler yaşamı. Bizler İskit Süvarileriyiz ve hayatımız bir fetih: bir dünya görüşünden bahsetmiyorum, rakamsal bir gerçeği ilan ediyorum. Her şey yerle bir olduğu zaman hangi sırayla yerle bir olduğuna bakın. Erkek işsiz kaldığı ve yeni bir iş bulamadığı zaman, önce evi alınır elinden, sonra karısı tarafından terk edilir. Bakın yıkım nasıl oluyormuş. Zevce bir fetihtir ve öyle yaşar; işsiz kalan üst düzey yöneticinin karısı artık onu elinde tutacak gücü kalmamış mağlubu terk edecektir. Artık onunla yaşayamaz, çalışma saatlerinde evde ayakaltında dolaşan bu mağluptan tiksinmektedir. Artık daha az tıraş olan, kötü giyinen, gündüzleri televizyon izleyen ve hareketleri giderek ya-

vaşlayan bu larvaya tahammül edemez. Çıkış yolu bulmaya çabalayan ama çabaladıkça batan, bin kez deneyen, kıpırdamaya çalıştıkça gömülen, bakışlarını, kaslarını, cinsel organını yumuşatan bir rezillik içinde çaresizce sönüp giden bu mağluptan tiksinir. Kadınlar yere düşmüş, yerinden alaşağı edilip tepeden tırnağa çamura bulanmış İskit Süvarilerinden uzaklaşır. Bu hiçbir öykünün değiştiremeyeceği istatistiki bir gerçektir. Tüm hikâyeler gerçektir ancak rakamlar karşısında hiçbir ağırlıkları yoktur.

İyi başlamıştım. I. Sol Cumhuriyet döneminde, ılımlı, boyundan ve yaşından sıkıntı duyan, güçlendirmeye duyduğu açlıktan çocuklarını mideye indirmeyi düşlemeye vakit bulamayan bir Leviathan* tarafından yönetiliyorduk. Sinsi Léviathan I. Sol Cumhuriyeti devletinde herkese bir yer armağan ediyordu. Her şeyle ve herkesle bizzat ilgileniyordu. Ben bir devlet kurumunda çalışıyordum. Durumum iyiydi; muhteşem güzelliği yüzünden adı Océane konmuş karımla birlikte güzel bir apartman dairesinde yaşıyorduk. Hafızalarda kolayca yer etmesi dışında hiçbir anlamı olmayan bu ismi çok seviyordum; bu tür isimler çocuğun şansının doğumundan itibaren açık olması için batıl dürtülerle, perilerin getirdiği bir armağanmışçasına verilir. Toplumsal asansörde** yer sahibiydim. Asansör yukarı çıkıyordu. İnmesi ihtimal dışıydı; bu, terminolojiyle çelişirdi. Dilin söylemediği bir şeyin kavranması mümkün değildir.

Ne kahraman dönemler yaşanmıştı I. Sol Cumhuriyetin ilk zamanlarında! Bunu öyle uzun zamandır bekliyorduk ki. Ne kadar sürmüştü? On dört sene mi? Üç aylık bir yaz mı? Yoksa sadece seçildiği Pazar gününün akşamı mı? Galiba ertesi günden itibaren, son kar taneciği gökyüzünden düşer düşmez yer-

---

* Tevrat'ta ve İncil'de adı geçen efsanevi deniz canavarı. (ç.n.)

** Yazar burada bir kelime oyunu yapmaktadır. *Asansör* kelimesi Latince'de yükselmek, ulaşmak anlamına gelen ascendere fiilinden türemiştir. Bu nedenle işlem inmek hem de çıkmak olan asansörün kelime anlamı itibariyle yükselmekten başka bir eylemi yerine getirebilmesi mümkün değildir. (ç.n.)

deki karın hemen tıkızlaşması gibi her şey kötüleşmeye başladı. Asansör inmeye başladı; ben asansörden atladım. Düşüşüm bir tür cinsel zevkti. Rüyalardan biliriz ki insan düştüğü zaman karnında, içi helyum dolu bir balon gibi karın boşluğunda dalgalanan hafif ayrılma duygusu bir gibi hisseder. Bu dalgalanma hissi bizzat cinselliğin uyarıcı olduğunu bilmeden önce cinsel uyarılmalara benzer. Düşüş, cinsel zevkin arkaik bir şeklidir. Bu nedenle, düşmeyi sevdim.

Neredeyse vardım. Şehrin yenilenmeyen bir bölümünde yaşıyorum; yenilemiyorlar çünkü oraya gitmek için gerekli merdivenleri bulamıyorlar. Ben çatıların üstündeyim; binaları, birbirinden farksız tepelerinden görüyorum; çatılar öyle dağınık ki yolların çizgisini göremiyorum. Döndürülerek açılıp kapatılan elektrik düğmeleri ve pamuklu bezlerle yalıtılmış elektrik telleri ile elektrik tesisatları elektriğin icadıyla yaşıt. Koridorların sıvaları boyasız, lambaların ışığında yaşayan yosunlarla kaplı. Zemin yarılmış, çatlamış, un ufak olmuş ve bir kazı alanından çıkmış çanak çömlek kırıklarının kil kokusunu yayan pişmiş topraktan karolarla kaplı.

Evden dışarı çıktığım zaman görüyorum onu. Sadece kafasının tepesindeki bir tutam kirli saç görünecek kadar yukarı çektiği bir uyku tulumuna hapsolmuş, park yasağı tabelasının altında uzanıyor. Kapımın önündeki mahallenin berduşu her yerini gözlerden gizliyor. Uyurken sadece belli belirsiz bir insan silueti görünüyor; bu şekil *body bag*lerini, askeri zayiatın koyulduğu siyah plastik ceset torbalarını saklamaya çabalıyor.

Kaldırımlar dar, geçebilmek için üstünde atlamam gerekiyor. Park yasağı tabelasının tam altına kıvrılıp yatıyor. Örümcek ağına düşmüş bir yemi anımsatıyor. Canlı tutuluyor, bir kozaya asılı duruyor ve yenmeyi bekliyor. Düşüşünün sonuna gelmiş ama toprak seviyesindeyken ölmek uzun sürüyor.

Düşüşe duyduğum arzunun garipsenmesini anlarım. Daha basitini yapabilirdim: pencereden atlamak gibi. Ya da bir torba alıp sokağa çıkmak gibi. Ama ne yapabilirdim ki sokakta? Öl-

mekten farksız; benim istediğim bu değil. Ben düşmek istiyorum, düşürülmek değil. Yavaş düşmeyi ve düşüş süresinin hangi yükseklikte olduğumu söylemesini umuyorum. Ne denli onur kırıcı değil mi? Hali vakti yerinde olanların tiksintilerinin onur kırıcılığı gibi. Gerçekten düşen ve bunu istememiş olanlar için aşağılayıcı değil mi? Gerçek acı susmayı dayatmaz mı? Evet, susmayı.

Acı çekenler asla susulmasını istemez. Buna karşılık, acı çekmeyenler acıdan çıkar sağlar. [Acı] iktidarın satranç tahtasına bir darbe, gizli bir tehdit, susmaya teşviktir. Sıkıysa çıkın sokağa! Eğe memnun değilseniz: Dışarı! Eğer işinize gelmiyorsa: kapı açık! Sırada bekleyenler var; yerinizi almaktan mutluluk duyacaklardır. Hatta daha vasat bir yerle dahi yetineceklerdir. Onlara daha az iyi bir yer önerilecek ve onlar da seslerini keseceklerdir. Bu mülkiyetten memnun olacaklardır. Yerlerin müzakeresinde fiyat düşürülecek, toplumsal ölçeğin müzakeresi ise kısa tutulacak. Harekete geçmek gerek, susmak gerek. Ufalmaya gitmek. Daha az istemek. Susmak. Sokak berduşları, savaş zamanı kontrol altında tutulan toprakların girişlerine dikilen kuru kafalar gibidir: tehdit eder ve sessizliği dayatırlar.

Yüklerimden kurtuluyorum. Artık içinde her şeyi yapabildiğim tek bir odada yaşıyorum; pek az şey yapıyorum. Tüm sahip olduklarımı iki valize sığdırabilirim; bunları aynı anda, her birini birer elimde taşıyabilirim. Ama bu kadarı bile fazla, boş elim kalmadı, daha fazlasını bırakmam gerekecek. Kafamın rahat etmesi için kendimi bedensel kılıfıma indirgemek isterdim. Zihnimi bulandıran ne? Bilmiyorum; ama bileceğim.

Sabır yüreğim: o büyük yalınlık gecikmeyecek ve o zaman bileceğim.

Daha güzel günlerim oldu ve ben onları ardımda bıraktım.

Karımla her şey kötü gidiyordu ama gürültüsüz patırtısız, patlama noktasına gelmeden. Diş gıcırdatmalarımızı karşı cinslerin anlaşmazlığına ki öyle ayyuka çıkmıştı ki hakkında

kitaplar yazılıyordu, gündelik hayatın yıpratıcılığına ki bu da öyle ayyuka çıkmıştı ki bunun hakkında da başka kitaplar yazılıyordu ya da rastlantılara ki bilindiği gibi bunlar da kolay değildi, veriyorduk. Ancak kulağımız bizi yanıltıyormuş. Meğer bu gıcırtılar kazma sesleriymiş; tam ayaklarımızın altındaki bir maden galerisinden yükselen bitmek bilmez kazma seslerini duyuyorduk. Maden zamanı dolduğunda, bir Cumartesi infilak etti. Hafta sonları maden göçükleri için uygundur. Çiftler birbirini alışık olduklarından daha fazla görür, vaktin geçmesi için ne kadar çabalanırsa çabalansın mutlaka boş zaman kalır. Çalışılmayan bu iki gün boyunca mutlaka boş zaman bulunur. Nasıl da mükemmel bir katliamdı!

Her şey her zamanki gibi çok kesin bir program yüzünden başladı. Boş zamanın boş olduğuna sakın inanmayın: sadece bir başka şekilde organize edilmiştir. O halde, Cumartesi sabahı alışveriş, öğleden sonra shopping. Kelimeler farklı çünkü kesinlikle aynı anlama gelmiyor. Birincisi bir zorunluluk, diğeri ise zevk; birincisi çıkarcı bir zorlama, diğeri ise güle oynaya gidilen bir boş zaman değerlendirme şeklidir.

Akşam, arkadaşlar, bizim evde. Yemek yiyeceğimiz başka çiftler. Pazar sabahı, prensip olarak yatakta sabah keyfi yapılıyor. Şehvet için olası bir zaman, biraz egzersiz, rahat kıyafetler, ardından ufak bir brunch; öğleden sonrayı ise anımsamıyorum. Çünkü öğleden sonraya kadar devam etmedik. O gün hiçbir şey yapmadık ve o, tüm öğleden sonra ağladı. Tek yaptığı karşımda ağlamaktı. Benim ise ağzımı bıçak açmıyordu. Derken kalkıp çıktım.

Bir çift olarak en çok yaptığım şeylerden biri alışveriş yapmaktı. Satın alma çift olmanın temelidir. Tabii ki bir de cinsellik; ancak cinsellik sadece bizim şahsımızı ilgilendiren bir şeydir. Halbuki alışveriş bizi toplumsal bir birim, zamanlarını süsleyen, ne işin ne cinselliğin doldurduğu o zamanı dolduran maharetli ekonomik aktörler olarak konumlandırır. Bir aradayken alışveriş konuşur, alışveriş yapardık; arkadaş ara-

sındayken alışverişlerimizden konuşur, yaptığımız alışverişleri, yapacaklarımızı ve yapmayı arzu ettiklerimizi anlatırdık birbirimize. Evler, kıyafetler, arabalar, malzemeler, üyelikler, müzik, seyahatler ve ıvır zıvır şeyler. Bu tür şeyler insanı oyalar. İnsan kendi içinde arzu nesnesini sonsuza dek tasvir edebilir. Bu arzu satın alınabilir çünkü bir nesnedir. Dil bunu söyler ve dilin bunu söylemesi insanı rahatlatır; bunu kendi kendine itiraf edememek insanın içini sonsuz bir umutsuzlukla doldurur.

Her şeyin yerle bir olduğu o Cumartesi hipermarkete gitmiştik. El arabamızı hoş giyimli diğer çiftlerin arasında itekliyorduk. Onlar da bizim gibi birlikte geliyor, kimileri arabalarına oturttukları küçük çocuklarını da getiriyordu. Hatta bazıları ana kucağında küçücük bebeklerini getirirdi. Gözleri açık, sırt üstü yatan yavrucak asma tavandan sarkan resimlere bakar, anlam veremediği bir hareketliliği, bir hengâmeyi hisseder, diğerlerinin görmediği, sırt üstü yatıp gözleri açık olduğu için sadece kendisinin görebildiği ışıktan gözleri kamaşırdı. Bunun üzerine bebek gözyaşlarına boğulur ve susturulması mümkün olmayan çığlıklar atardı. Çiftin arasında çabucak bir dalaş başlardı. Erkek sürekli sabırsızdır: alışveriş yavaştır, kadın her şeyi görmek istemekte, açıkça tereddüt etmekte, seçim anında uzmanmış gibi davranmakta ve bu böyle sürüp gitmektedir. Kadın da hiç hoşnut olmaz. Adam sanki ailesiyle olmaktan sıkılmış gibi sürekli ayaklarını sürür, çabuk bitsin diye ne bulursa alır. Sabrı taşmış gibi davranır ve başka yere bakıyormuş gibi yapar. Ağız dalaşı, herkesin kullandığı, daha ağızlarını açmadan ne olduğu belli olan, aynı cümlelerle kızışır. Karı koca kavgaları, simgesel Hint dansları kadar şifrelidir: aynı pozlar, aynı hareketler, ima yüklü aynı sözcükler. Her şey temsil geleneklerine gönderme yapmakta ve sarf edilmesi gereksiz her türlü söz söylenmektedir. Ve bu böyle sürüp gider. Biz de buna istisna teşkil etmiyorduk. Tek fark, bizim aramızdaki çatışma patla

ma noktasına kadar varmıyor, ter gibi akıp gidiyordu çünkü işi o noktaya getirecek çocuğumuz bir yoktu.

Kazılan madenin infilak ettiği o Cumartesi hipermarkette alışveriş arabamızı birlikte itiyorduk. Ben dondurulmuş etler reyonuna gittim ve yan yana sıralanmış, içten aydınlatmalı derin dondurucuların karşısında aptallaştım kaldım. Dolabın içine doğru eğildim, hareketsiz kaldım; dolap aşağıdan aydınlatıldığından yüzüme yansıyan gölgelerle, sarkık çenem ve sabitlenmiş bakışlarımla korkutucu olmalıydım. Nefesim beyaz bir sise dönüşüyordu. Tek elimle, streç kaplı bir kutu kuşbaşı doğranmış eti kaptım ve usulca diğer elime geçirdim. Sonra yerine koyup bir başkasını aldım. Bu böyle devam etti, çok da hızlı olmayan bir hareketle, soğuğun engellediği, yavaş çalışan bir yürüyüş bandının dönüşü gibi, başı sonu belli olmayan dairesel bir hareketle. Hareketim benim bir katkım olmadan devam ediyordu. Seçmem gerekiyordu; ancak ne seçeceğimi bilemiyordum. İnsan böylesine tepeleme dolu reyonların önünde nasıl tereddüt etmezdi ki? Elimi bu bolluğun içine rastgele daldırıp bir şey seçmem yeterdi. Akşam ne yiyeceğimiz meselesi hallolmuş olurdu; ancak o gün konu sadece yemek değildi. Derin dondurucunun üzerine eğilmiş, durdurmayı başaramadığım bir hareketle kuşbaşı kesilmiş et paketlerini bir elimden diğerine geçiriyor, alıp geri bırakıyordum. Durmadan aynı hareketi tekrarlıyor, elimde olmadan sürekli et paketlerini döndürüyordum. Bu durumdan kurtulmak elimde değildi, istemeden yapıyorum! Evet, istemeden yapıyordum! Geçmek bilmeyen zamanın bir karikatürü gibiydim. Nereye gideceğimi bilemiyordum.

Aşağıdan vuran ışıkla aydınlanmış, ağzımdan çıkan buharlarla çevrilmiş, derin dondurucunun üzerinde kaskatı kesilmiş yüzümle korkunç görünüyor olmalıydım. Sadece ellerim hareket ediyordu; onlar da hep aynı hareketi yapıyordu. Hiçbir kin duymadan, en mantıklı, en teknik yöntem kullanılarak, artık

can değil sadece yemek olsun diye kesilmiş etler arasında seçim yapamıyordum. Beni fark edenler uzaklaşıyorlardı.

Ne yapacağımı bilemiyordum çünkü hiçbir şey hissetmiyordum; seçemiyordum zira gördüklerim bana hiçbir şey söylemiyordu. Etler dilsizdi, sadece etiketleriyle konuşuyorlardı; koyu pembe, poliüretan streçle paketlenmiş küp biçimleriydi sadece. Basit biçimlerden fazlası değildiler ve biçimler arasında karar verebilmek için söylemsel bir mantık kullanmak gerekiyordu. Söylemsel yöntem de hiçbir karara varmaya yaramıyordu. Etler, eti pek de güzel muhafaza eden derin dondurucunun içinde, her şeye eşit bir renk veren neonun gölgesiz ışığında, altımda bir yığın oluşturuyordu. Nereye gideceğimi bilmiyordum. Zamanın neye doğru meylettiğini artık çözemiyordum. O yüzden elime alıp bakıp ardından bırakma hareketini sürdürüyordum.

Bu şekilde soğuktan ölene kadar devam edebilir, donarak derin dondurucunun içine düşebilir, özenle dizilmiş et yığının üzerinde aşırı organik, aşırı kötü kesilmiş kocaman bir et parçası olarak kalabilirdim.

Océane'ın sesiyle donarak ölmekten ya da hipermarketin güvenlikleri tarafından yaka paça götürülmekten kurtuldum. Hep çok fazla kararla yüklü olduğu için hafif yüksek ses tonu hep uyandırırdı beni.

"Bak buna" diyordu. "Ne dersin?"

Sanki benim koklamamı istiyormuş gibi içi kırmızı küplerle dolu bir paketi burnumun dibine soktu ama ben hiçbir koku almıyordum. Üstelik gözüm daldığından iyi göremiyor, uzakla yakını ayırt edemiyordum.

"Havuçlu güzel bir bourguignon dedi. Başlangıç olarak güzel bir salata... İki paket aldım. Güzel bir peynir tabağı... Ben gidiyorum. Şarabı sen halleder misin?"

Onu anladığıma ve fikrinin gerçekten de dahiyane olduğunu kabul ettiğime dair bir onaylama, bir heyecan belirtisi veya herhangi bir hareket beklentisiyle karşımda, burnumun dibin-

de, gözlerimin önünde mekanik bir el hareketiyle eti bir elinden diğerine geçirmeye devam ediyordu. Ancak ben etlerin geometrisine dalıp gitmiştim. Dik kesilmiş, yumuşak küpler paketin mat siyahıyla güzel bir kontrast oluşturuyordu. Paketin altına yerleştirilmiş küçük bir tür kâğıt peçete kanı emiyor; gergin streç, eti havanın ve meraklı parmakların temasından koruyordu. Kesim son derece düzgündü, tek bir damla kan görünmüyordu.

"Bunlar küp. Doğada bu şekle sahip hiçbir hayvan yok."

"Ne hayvanı?"

"Etini kesmek için öldürdükleri hayvan."

"Yeter, içimi kararttın. Bu akşamın mönüsü senin için uygun mu?"

Arabayı elinden kaptım: bu yaptığım erkeklere özgü bir onay, sevimsiz bir hareket olsa da anlaşılır kabul ediliyordu. Gözlerini devirip elindeki et paketini tel arabaya attı. Özenle seçilmiş, yıkanmış ve ayıklanmış salata yapraklarının durduğu poşetin üzerine, dondurulmuş havuçla dolu, buz kaplı bir poşetin yanına düştü.

Alışveriş arabasını iterek üstü açık devasa buzdolapları boyunca ilerliyorduk. Büyük bir camekan, marketin kasap reyonunu gözler önüne seriyordu. Tek tip aydınlatma duvar fayanslarını ışığa boğarak hiçbir gölgeye imkân tanımıyor ve kesim faaliyetini en ufak ayrıntısına kadar sergiliyordu. Tavana sabitlenmiş kancalara asılı hayvan iskeletlerinin kimisi odanın ortasında duruyor, kimisi ise plastik perdenin arkasında sırasını bekliyordu. Bunların büyük memeliler olduğunu şekillerinden, kemik yapılarından ve uzuvlarından anlıyordum. Aynı bizim gibiydiler. Yüzleri maskeli adamlar ellerinde kocaman bıçaklarla oradan oraya gidip geliyordu. Ayaklarında, üstünden kan damlaları süzülen plastik çizmeler, üstlerinde iş giysilerinin üzerine giydikleri beyaz bol tulumlar, kafalarında duş alırken taktıklarımıza benzer, saçlarını örten boneler vardı. Bez maskeler ağız ve burunlarını kapatıyor; kimin kim ol-

duğunu anlamak imkânsızlaşıyor, sadece gözlüklü olup olmadıkları anlaşılıyordu. Bazılarının sol elinde küçük demir halkalardan oluşan metal eldivenler vardı; bıçağı diğer elleriyle tutuyorlardı. Eldivenli elleriyle tavandan sarkan etleri ışığa getirmek için döndürüyorlardı; bıçak diğer ellerinde parıldıyordu. Diğer hayaletler kovalarla dolu el arabalarını itiyorlardı; beyaz damarlı kırmızı et parçaları kovalardan taşıyordu. Daha genç siluetler tazyikli suyla yerleri, köşe bucağı, mobilyaların altını yıkıyor, ardından kauçuk başlı süpürgelerle paspas yapıyordu. Her şey dört dörtlük bir temizlikle ışıldıyor, düzenle parıldıyordu; sanki her şey şeffaftı. Ustura kadar tehlikeli aletlerle çalışıyorlardı ve tazyikli su durmadan yeri temizliyordu. Kimseyi tanımak mümkün değildi.

Neden artık ete tahammül edemiyoruz? Ne yaptık? Daha fazla tahammül edememek için bilmediğimiz ne yaptık? Etin işlenmesinin kimi ilgilendirdiğini nasıl unuttuk?

Organlarının asıldığı çengelin parçaladığı yarım sığırı iterek ilerletiyorlardı. Büyüklüğüne bakarak sığır olduğu fikrine kapıldım ama emin olamazdım çünkü derisi yüzülmüş, kafası kesilmişti. Tam olarak ne olduğunu anlamak için gerekli şeyler çıkarılıp atılmıştı. Ondan geriye sadece kanla kaplı kemikler, kasların ucundaki beyaz tendonlar, toynaklarındaki mavi eklem yerleri, beyaz yağ köpükleri içinde yüzen kanla şişmiş kaslar kalmıştı. Elektrikli testere kuşanmış maskeli bir adam etten gövdeye girişti. Hayvanın iskeleti bıçağın ağzında titriyordu; adam titreyen, sallanan ve bir anda düşüşe geçen büyükçe bir parça kesti. Tam düşerken havada yakaladı ve etrafında maskeli, metal eldivenli, diğer ellerinde bıçak olan adamların çalıştığı metal tezgâhın üzerine fırlattı. Gürültüleri duymuyordum. Ne testerenin uğultusunu, ne kemiklere vurduğunda yükselen kemirme sesini, ne yere düşen etlerin çarpmasını, ne bıçakların hafifçe kayışını, ne metal eldivenlerin ince şakırtılarını, ne de tezgâhın altında kan birikintileri oluşmasın diye sürekli tüm zemine püskürtülen

tazyikli suyu. Sadece imgeyi görüyordum; fazlasıyla ayrıntılı, fazlasıyla mükemmel, fazlasıyla aydınlık ve fazlasıyla duru bir imge. Sadist bir film seyrettiğim izlenimdeydim çünkü etin sesi, kokusu, teması ve yumuşak dokunuşu ve kendini bıçağa teslim edişi, geride bırakılan yaşamın o yavan kokusu, sert bir yüzeye düştüğünde çıkarttığı gevşek ses, deriden mahrum bırakılmış bedenin kırılgan yumuşaklığı eksikti. Orada olduğumu bana kanıtlayacak her şey eksikti. Sadece eti kuşbaşı kesmekle tatbik edilen o zalim düşünce vardı. Midem bulandı. Gördüklerimden değil, sadece görüp başka hiçbir şey hissedememekten. Sadece bir imge vardı ve tatsız bir şekilde boğazımda düğümleniyordu.

Gözlerimi yere indirdim, kesimin hijyenik olduğunu doğrulayan büyük camlara arkamı döndüm ve etlerin türlerine göre dizildiği soğuk raflar boyunca yürüdüm: sakatat, sığır, kuzu, hayvanlar, domuz, yavrular, süt danası.

"Hayvanlar" sözcüğünü hayal edebiliyorum. Kısa kesilmiş bir ifade, söylenmek istenen şey hayvanlar için et. Peki ya şu "yavrular". Domuzla süt danası arasındaki. Kınanma korkusuyla paketlerine dokunmaya cesaret edemeden uzaktan baktım. Streç filmin altındaki et ince ve pembe görünüyordu. Bu da adına uyuyordu. Et, yavrular. Etiketi, ondan karşılık görsem samimi bir gülüşe dönüşmeye hazır, titreyen dudaklarımın ucundaki hafif bir gülümseme ile Océane'a gösterdim. Ancak o her zaman her şeyi anlardı. Bu çocukluğu bir omuz silkişle, bir parça bezgin bir kafa sallayışla geçiştirdi ve upuzun koridorlardaki yürüyüşümüze geri döndük. Alışverişimize devam ettik. O yüksek sesle alışveriş listesini kontrol ediyor; ben ise alışveriş arabasını iterken etlerin doğası ve kullanımlarıyla ilgili amaçsız düşüncelere dalıyordum.

Sâone kıyısındaki yoğun trafik yüzünden yavaşladığımızda arabayla dönüyorduk. Pazar yeri boyunca iki şerit halinde park etmiş kamyonlar yolun yarısını yutmuştu. Trafik ışıkları uzun süre kırmızıda kaldı, istediğimizden çok daha uzun süre bek-

ledik, rıhtım üzerinde yığılmış sürüyle otomobil nehrin hafif rüzgârının savurduğu zehirli gaz bulutunun içinde adım adım ilerliyordu. Ben parmaklarımla direksiyonun üzerinde hafifçe ritim tutarak boş boş sağa sola bakınırken Océane mönüsündeki ince ayrıntılarla ilgileniyordu.

"Tatlı olarak ne gibi bir yenilik düşünebiliriz? Ne isterdin?"

Ne isterdim? Boş bakan gözlerimin kontrolünü ele aldım ve bakışlarımı onda sabitledim. Ne isterdim? Bakışlarım endişe verici olmalıydı. Cevap vermiyordum. Rahatsız oldu. Ne isterdim? Arabanın kapısını açtım, dışarı çıktım. Motor homurdanıyordu ve biz sırada durmuş trafik lambasının yeşermesini bekliyorduk.

"Ne bulabileceğime gidip bir bakayım" dedim pazarı göstererek.

Kapıyı çarptım ve duran arabaların arasından süzülerek geçtim. Yeşil ışık yandı, arabalar tekrar hareketlendi, geçişlerini engelliyordum: kâh zıplayarak kâh zikzaklar çizerek, klakson çalanları, motorlarını bağırtanları elimle selamlayarak aralarından geçtim. Océane'ın, alışveriş poşetlerini bırakıp peşimden gelmek yerine trafiği tıkamamak için arabanın direksiyonuna geçmiş olduğunu düşünüyordum. Yere atılmış sebzelere basıp kayarak, ıslak bir mukavvanın üzerinde dengemi bularak, küçük bir meyve kasasını büyük gürültülerle ezerek pazara ulaşmayı başardım.

Tezgâhlar arasında yavaşça ilerleyen sepetli satıcı kalabalığının arasına karıştım. Çinlileri arıyordum, onları kokularından buldum. Çinlilerin yiyeceklerinin tuhaf kokusunu takip ettim; başta tanıdık gelmeyen fakat sürekli aynı malzemelerin ve aynı yöntemlerin kullanılmasından dolayı bir kez koklandıktan sonra kolayca tanındığından, her zaman aynı olduğundan asla unutulmayan, bilmesem de uzaktan, kokusundan yerini bulabildiğim kendine has o kokuyu takip ettim.

Sürekli böyle yedikleri için bu koku Çinlilerin üzerine sinmiş olabilir miydi? Demek istediğim, bu kokuyu üstlerinde,

içlerinde, ağızlarında, terlerinde, koltukaltlarında, cinsel organlarının çevresinde taşıyorlar mıydı? Bunu anlamanın en iyi yolu güzel bir Çinli kadını veya ne önemi var, daha az güzelini uzun uzun öpmek ve kesin olarak emin olabilmek için bedenin tüm bölümlerini yalamak olurdu. İnsan ırkları arasındaki farkın insanın etine, tüm varlığına, sözlerine ve en sonunda düşüncelerine kadar işleyen mutfak farklılığından, beslenme pratikleri arasındaki farklılıktan kaynaklanıp kaynaklanmadığını öğrenmek için etin ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulması gerekiyordu.

Çevrelerini saran o koku sayesinde Çinli kasabı çabucak buldum. Bez tentesinin altında, parıltılı sakatatlar sıra halinde sarkıyordu. Bu et parçasının adını bilmiyordum, hatta bu etin Fransızca'da veya başka bir Avrupa dilinde nasıl adlandırıldığını dahi bilmiyordum: iç organlar vardı ama bütün bütün, unutmadan, soluk borularından demir kancalarla asılı kıpkırmızı iç organlar. Biraz anatomi bildiğimden neyin hangi iç organ olduğunu kabaca anlayabiliyordum. Tam bir isim veremesem de kuş olduğundan şüpheleniyordum; en azından uçan bir hayvandı.

Bunlardan ne yaptıklarını bilmiyorum. Fransa'da satılan Çin mutfağı ile ilgili kitaplar bu konudan asla bahsetmez. Bu kitaplarda, sadece etin kurallara uygun şekilde, hayvanın doğal anatomisine uygun olarak bıçakla kesilen iyi kısımlarından söz edilir. Halbuki yenen bu korkunç görünümlü sakatatlar hiç gösterilmez. Bunlar insanı tir tir titretecek kadar gerçektir ve bunların nasıl çıkartıldığını düşününce daha da çok titrerim. Sanmam ki deriyi, eti, kemikleri ayırdıktan sonra iç organları doğal dizilimlerinde, el değmeden saklamanın imkânı olsun. Bu yüzden, insanın elini, iç organların hâlâ nefesle şiş olması için canlı olması gereken hayvanın yutağından içeri sokması, ardından aort düğümünü ya da asılması kolay başka sert bir şeyi iyice kavrayıp önce çevirip sonra gelmesi için çekip kopartmak gerekir. Organlar boyun eğer ve içeride ne var ne yok

sa hâlâ dumanı tüten ve nefes alır halde insanın eline gelir. Ardından, doğal şekillerini muhafaza etmeleri için, sahte olmadıklarını göstermek için bu organlar hemen kırmızı karamelaya daldırılır. İyi de kim böyle organların sahtesini yapardı ki? Sakatatların sahtesi nasıl yapılabilirdi ki? Bedenin içi, en derinindeki, titreyen, ölen, asılan etin sahtesi üretilebilir miydi? Gerçeğin sahtesi nasıl uydurulurdu? Sadece kavramak ve göstermekle yetinilirdi.

Çinli kasabın bez tentesinin altında durdum ve asılı duran, parlak kırmızı sakatatları hayranlıkla seyretmeye başladım. Ah şu Çin dehası! Davranışlara ve ete sinmiş o deha! Bu boyalı sakatatların nasıl yendiğini, nasıl hazırlandığını bilmiyorum hatta hayal bile edemiyorum; ama her seferinde buradan geçerken ve bunları öyle asılı, o denli gerçekçi, o denli hakiki, o denli kırmızı gördüğümde duruyorum ve hayallere dalıyorum. Ağzımın suları akıyor da yutmaya cesaret edemiyorum. Sonunda bir salkım sakatat almaya karar verdim! Beyazlar içindeki kasap anlaşılması zor bir Fransızca konuşuyordu. Müşterilerinin çoğuyla sadece Çince konuşuyordu. Sonuçta hiçbir şey sormamaya karar verdim, açıklamalar bezdirici, muhtemelen yanıltıcı olacaktı. Nasıl olsa hayal gücüm beni yönlendirirdi. Kendimden emin bir şekilde bir salkım sakatatı işaret ettim ve kasap da akıtmayan bir poşete sarıp verdi.

Tıkış tıkış kalabalık arasında tekrar yola koyuldum; itiş kakışın, pazarcıların bağırışlarının, bitmek tükenmek bilmez gevezeliklerin, yenebilecek her şeyin kokusu arasında yürüyor ve pek ağır naylon poşeti tarif edilemez bir mutlulukla taşıyordum.

Oysa bu konuklarımızı doyurmaya yetmeyecekti; burnumla etrafı koklayarak başka bir şey daha aradım. Tüten bir buhar durdurdu beni. Şaşırtıcı zenginlikteki, yağlı ve meyve aromalı buhar, üç ayaklı bir gaz ocağından çıkan alevlerin üstüne oturtulmuş derin ve irice bir tencereden geliyordu. Beline bağladığı yerleri süpüren önlüğü ile şişman bir adam içindekini

karıştırıyordu. Tencere belinin hizasına geliyor, elindeki tahta kaşığın sapı copa benziyordu. Benim tek elle tutmaya zorlanacağım kaşığı sanki kahvesini karıştırırmışçasına, kolayca çevirip duruyordu. Karıştırdığı şey neredeyse kararmaya yüz tutmuş, kırmızı renkteydi, orta kısmı fokurduyor, yüzeyinde çeşitli otlar, kesilmiş soğan dilimleri yüzüyordu. "Boudain!"* diye haykırıyordu. "Boudain! Hakiki boudain!". "Hakiki" sözcüğünü ısrarla vurguluyordu. "Çocuk oyuncağı değil, hakiki domuz sosisi!"

Çok güzel kokuyor, lezzetli lezzetli kaynıyor, korkunç ama keyifli şeyler yaparken insanın çıkardığı kıkırdamalara benzer ufak gürültülerle fokurduyordu. Kovaları, ağırlıkları altında ezilen, koca kulaklı, suratında ayva tüyleri bitmiş ufak tefek bir delikanlı taşıyordu. Kovaların içinde kan vardı; kıpkırmızı, kenarları köpüklenmiş, kopkoyu kan. Şarküteri ustası, ufak tefek yardımcısı yükünü güç bela uzattığında, kıllı ve kandan koyu pembe renge dönmüş tek eliyle kovayı kavrayıp tek bir hareketle koca tencerenin içine boca ediyordu. Tencere dolusu kanı, cop saplı bir kaşıkla karıştırıyordu. Pişenleri bumbarların içine tıka basa dolduruyordu. Güzel kokan ağır bir buharın içinde çalışıyordu. Ondan birkaç metre siyah bumbar aldım. Kesmemesini, olduğu gibi bırakmasını söyleyince önce şaşırdı, sonra hiçbir şey sormadan özenle rulo haline getirdi. Bana büyük bir paket hazırladı; dökülmemesi için ikinci bir pakete sardı ve göz kırparak elime tutuşturdu. Bu torba birincinin ağırlığını dengeliyor ve benim keyfimi ikiye katlıyordu.

Bu da güzeldi ancak yine yetmeyecekti. İç organlar her şey demek değildi. Davetimizin zirve yapması için diğer kısımlardan da edinmeliydim.

Bir Afrikalı'dan ilham aldım. Kısık sesle ama bağırarak konuşuyordu, erkeklere "patron" diye sesleniyor, onlara gülüyor, kadınları göz kırparak selamlıyor ve hepsine ayrı ayrı iltifat ediyordu. Kadınlar gülümseyerek geçip gidiyorlardı. Kütür kü-

tür olgun mangoların, küçük muzların, baharat yığınlarının, rengârenk meyvelerin yanı sıra parçalanmış kümes hayvanları satıyordu: tüyleri yolunmuş, kanatları kırılmış, ayaklarında pençeleri hâlâ duran kümes hayvanları. Ondan da hidrojenle şişirilmiş, patlamaya ya da alev almaya hazırmış gibi duran, capcanlı kırmızı renkte horozibikleri satın aldım. Bunların pek çok faydası olduğuna dair, suç ortağımmışçasına tavsiyelerde bulunarak paketledi ve içimi neşeyle dolduran bir gülümsemeyle bana uzattı.

Kafam yerinde değil diye düşündüm. "Kafa, en önemlisi değil midir?" der bir söz. Onu da Kabiliyeli bir kasapta buldum. Gri önlüklü, yenlerini damarlı ve kaslı kollarını açıkta bırakacak şekilde dirseklerine kadar sıyırmış yaşlı kasap bir bıçakla koyunun kemiklerini sıyırıyordu. Arkasında başka etler duruyordu. Sıra sıra kelleler ağzı kapalı bir ocağın içinde pişiyordu. Bunların oyunu pek de temiz olmayan camdan görülüyordu; ufak sarsıntılarla, sıra halinde, harsız ateşin altında kızararak dönüyorlardı. Sabit bakan gözleri kaymış, dilleri sarkmıştı; hizaya sokulmuş, gırtlaklarından budanmış kuzu kelleleri kapalı fırının içinde dönüp duruyordu. Kızarıyor, cızırdıyor, iştah kabartıyordu. Bunlardan üç tane aldım. Adam kelleleri önce gazete kâğıdına sardı, sonra hepsini naylon bir poşete koyup çok şey anlatan bir baş sallayışla elime tutuşturdu. Genellikle boğazına düşkün, bir şeyin sonuna varmakla yetinen ihtiyar Araplardan başka kimse kelleden hazzetmezdi. Bunu düşününce daha da keyiflendim.

Elim kolum kokular saçan poşetlerle dolu eve döndüm. Poşetleri masanın üzerine fırlattım, yumuşak bir ezilme sesi çıktı. Poşetleri açtım ve kokular etrafa yayılmaya başladı. Kokular, uçucu zerreciklerdir; havada ruhun derinlerinin algıladığı bir imge oluşturabilmek için maddi şekillerden kaçarlar. Eve getirdiğim yiyecekler fiziki bir koku yayıyordu. Poşetlerden çıkan mavimtırak dumanı görüyordum; ağır gaz zeminin üzerinde akıyor, duvarlara yapışıyor, evi ele geçiriyordu.

Olan biteni Océane da görüyordu; fal taşı gibi açılmış gözleri hareketsizdi. Çığlık mı atacak yoksa kusacak mı, bilemiyordum. O da bilmiyordu. Sonuçta, hiçbir şey demedi. O şey gözlerinin önünde masaya çöküyordu; o şey kendi başına hareket ediyordu. Et paketlerini birer birer açtım, işimi bitirdiğimde Océane'ı hıçkırık tutmuştu ama çabucak eski haline geri döndü.

"Bunları pazarda mı buldun? Açık havada? İğrenç!"

"İğrenç olan ne? Açık hava mı?"

"Değil tabii ki: bunlar! Bunlar yasak değil mi?"

"Hiçbir fikrim yok. Şu renklere bir bak. Kırmızı, altın rengi. Parıltılar, bronzlar, etin tüm renkleri. Bırak, ben yapayım."

Büyükçe bir önlük kuşandım ve onu omuzlarından tutarak mutfağın dışına çıkardım.

"Ben her şeyle ilgileneceğim" dedim güven verici bir tonla. "Sen kendine zaman ayır, git güzelleş, her zamanki gibi."

İçimdeki coşku öyle tartışılabilecek duygulardan değildi. Mutfağın kapısını ardından kapattım. Kendime bir kadeh beyaz şarap koydum. Bardağın içinden geçen ışık cilalı bronz rengiydi; kokusu güneşin altında kireçli taşa indirilen bir kazma darbesinin kokusuydu. İçime işlesin diye bitirdim ve bir kadeh daha koydum. Aletleri çıkardım; bıçakların sapı tam avucuma göreydi. İlham gelmeye başlamıştı. Sakatatları masanın üzerine yerleştirdim. Kesilmiş hayvan parçaları olarak hepsini tek tek biliyordum. Onları bu denli tanıdık hissetmek yüreğimin hızla çarpmasına neden oluyordu; kendilerini aynen oldukları gibi gösterdikleri için onlara minnettardım. Beyaz bir sayfanın karşısında yaşanan birkaç saniyelik tereddüttün ardından bıçakla işe koyuldum.

Alkol ve kanın turuncu pusunun içinde simyevi bir mutfak deneyimi yaşadım; yiyeceklerinki gibi simgesel renkler, arzu edilen dokular, tanıdık kokulardaki bu sakatatlara şişkinlik veren yaşamın soluğunu dönüştürdüm.

Mutfağın kapısını tekrar açtığımda, parmaklarım tereddütlüydü çünkü tüm dokunduklarım kayıyor ve üzerlerinde kırmızımtırak bir leke kalıyordu. Ayrıca gördüklerim, kımıldadıklarında arkalarında ışıklı bir çizgi, yavaşça sönen bir hale bırakıyordu.

Océane karşımda belirdi. En ufak bir kusuru yoktu. Beyaz bir elbise bedenini tek bir hareketle sarıyor ve şekilli vücudu yansımalarla parıldıyordu. Sivri uçlu topuklu ayakkabılarının üzerinde sergilediği vücudunun yuvarlıkları: kıçı, kalçaları, göğsü, enfes karnı, omuzları, hepsi her bir hareketinde ipeğin yeni yansımalarıyla ışıldıyordu. Tırnakları ojeli elleri havayı okşarcasına, bir kuşun usulca kanat çırpışı gibi hareket ediyor, nesnelere dokunup geçerken farkında bile olmadan onları en düzgün şekilde yerleştiriyordu. Düzenlediği masanın çevresinde hiç acele etmeden geziniyor ve bu yavaşlığı beni allak bullak ediyordu. Karmaşık saç modeli cilalı meşe ağacının ışığıyla parıldıyor, ensesini ve parıltılarla süslü yuvarlak kulaklarını açıkta bırakıyordu. Far sürdüğü gözkapaklarını miskin bir kelebeğin kanat çırpması gibi kırpıp açıyor ve her bir kırpış etrafında hoş kokulu sarsıntılara neden oluyordu. Yemek masasını sanki cetvelle ölçerek düzenliyordu; tabakları eşit aralıklarla, çatal bıçak takımlarını onlarla tam bir tanjant oluşturacak şekilde, bardakları ise üçer üçer aynı hizada diziyordu. Masanın ortasında, nakışlı beyaz bir şeridin üzerinde duran mumlar metalin, camın ve porselenin üzerinde yumuşak yansımalar ve gölgeler oluşturuyordu. Küçük alevler elbisesini okşayışlar kadar narin, gelip geçici dokunuşlarla harelendiriyordu.

Kan içindeki önlüğüm, tırnaklarımın altına kadar kararmış ellerim ve dudaklarımın kenarına bulaşmış garip lekelerle çıkıp geldiğimde küçük alevler titredi ve tüm bedenimi korkunç bir tezatla kapladı. Açık kalan ağzına fal taşı gibi açılan gözleri eşlik ediyordu ki zil çaldı.

"Bitiriyorum, dedim. İçeri buyur et ve oturt."

Tekrar mutfağa yöneldim ve kapıyı arkamdan kapattım. Karım kusursuz olacaktı; asla ufacık bir kusurunu bulmak mümkün olmazdı; şimdi adlarını unuttuğum arkadaşlarımızı en iyi şekilde karşılayacak, muhabbete espriler ve havadan sudan konularla ustaca yön verecek, ben dönene kadar yokluğumu nazikçe gerekçelendirecekti. Mükemmel olacaktı. Hep öyle olmak için çabalar. Her zaman başarır. Durup düşündüğünüzde bu ürkütücü bir mucizedir.

Hazırladıklarımın kokusu dört bir yana yayılabilmek için kapıdan sızıyor, demirlerini zorluyor, yumuşak ahşap panolardan geçiyor, kapının altından burnunu sokuyordu. Ancak, "Masaya geçin!" diye avazım çıktığı kadar bağırmak için dışarı çıktığımda hiçbir şeyden şüphelenmişe benzemiyorlardı. Koltuklarımıza oturmuş şampanya içip sakin sakin konuşuyor, yayılmış duruşlarıyla son derece yerinde bir umursamazlığı açığa vuruyorlardı.

Bir şişesini bitirdiğim beyaz şarapla beslenen coşku damarlarımda akıyordu. Yüksek ses tonum Océane'ın ustalıkla yönettiği fondaki hafif müziğin eşliğinde yapılan sohbeti boğuverdi. Ne önlüğümü çıkarmış ne de dudaklarımı temizlemiştim. Salonun loş ışığında ortaya çıktığımda atmosfer öylesine boğucu ve donuk bir hal aldı ki konuşmakta zorlandım; ama belki de alkolün etkisinden ya da coşku eksikliğinden olabilirdi. Onların bakışları altında ilerlemekte, giderek havasızlaşan o ortamda ciğerlerimi harekete geçirmekte, onların anlayabileceği birkaç sözcük söylemekte zorlanıyordum.

"Buyurun" dedim daha alçak bir sesle. "Masaya geçin. Yemekler hazır."

Océane gülümseyerek yerlerine buyur etti; ben de devasa tepsileri taşıdım. Önlerine keskin kokular saçan, kana bulanmış, korkunç bir yığın koydum.

Çin sakatatını sunmak için, hepimizi dünyaya getiren efsanevi lahanaya*, bahçelerden bulmanın mümkün olmadığı o doğurgan sebzeye yeni bir yorum katmıştım. Lahana yapraklarıyla bir yuva yapmış ve sıkıca kapalı olan tam ortasına kırmızı sakatatı, soluk borusu havada kalacak şekilde, hayvanın içinde nasıl duruyorsa o haliyle yerleştirmiştim. Kesmeye kıyamamıştım çünkü el değmemiş hali bunun tadı tuzuydu.

Horozibiklerini ise yağda hafifçe kızartmıştım. Böylece hem yeniden irileşmiş, hem de kırmızı renklerinin parlaklığı iyice ortaya çıkmıştı. Horozibikleriyle ürkütücü bir zıtlık oluşturan, siyah, düz bir tabakta, hâlâ kaymaya, titremeye, kımıldamaya devam ederlerken, kızgın ve şişkin halleriyle servis ettim.

"Baget ekmeğiyle, küçük maşalarla alın ve şu sarı sosun içine batırın" diyordum. "Ama dikkat edin, o sarı sos kapsaisin ve acı biber doludur. Zerdeçal ile renklendirilmiştir. Tercih ederseniz şuradakinden de alabilirsiniz. Yumuşak yeşil renktedir ama o da diğeri kadar acıdır. İçine soğan, sarımsak ve Asya turpu ekledim. Birincisi ağzı kasıp kavurur; ikincisi ise burnu. Seçiminizi yapın; ama denediğiniz andan itibaren artık iş işten geçmiş olacak, bilesiniz."

Peçeteyle yağını almadığım, kızarmış horozibikleri siyah tabağın içinde gerçekten de kayıyordu; masaya koyarken yaptığım ani bir hareket nedeniyle aralarından biri tramplenden atlar gibi zıplayıp bir davetlinin eline çarptı. Adam küçük bir çığlık atarak elini sertçe geri çekti ama bir şey söylemedi. Devam ettim.

Bumbarı kesmemiş, onu da az kızartmıştım. Bunları büyük, yuvarlak bir servis tabağında sarmal şeklinde yuvarlamış ve üzerine sıcakla birleşince acılı kokularını yayan sarı köri ve toz zencefil ekmiştim.

* Yazar, Fransa'da nasıl dünyaya geldiğini soran çocuklara lahananın içinde dünyaya geldiklerinin anlatılması adetine gönderme yapmaktadır. (ç.n.)

Son olarak da, ayaklı bir tabağın içinde, ince ince dilimlediğim yeşillik yatağının üzerine, görmeyen, duymayan ve işitmeyen üç maymunun bir parodisiymişçesine her biri ayrı yöne bakan, gözleri havada, dilleri aşağı sarkmış kesik kafaları, yani koyun kellelerini, masanın tam ortasına gelecek şekilde koydum. Ah o şapşallar!

"İşte!" dedim.

Sessizlik oldu. Koku tüm odayı kaplamıştı. Konuklarımız bu gerçekdışılık hissini aynı anda hissetmemiş olsalardı rahatsız olabilirlerdi.

"İyi de bunlar iğrenç!" diye bağırdı aralarından biri tiz bir sesle. Kim olduğunu şu an hatırlamıyorum çünlü onları bir daha görmedim. Hepsini unuttum hatta sokakta onlarla karşılaşmamak için gidip başka bir yere yerleştim. Ancak rahatsızlığını dile getirmek için telaffuz ettiği sözcüğü tonlayışını çok net anımsıyorum: "iğ" hecesi bir hıçkırık tonuyla, "ren" uzadıkça uzayarak, sondaki "ç" sesi ise karnına bir yumruk yemişçesine çıkmıştı ağzından. Bu kelimeyi tonlayışını suratından çok daha iyi anımsıyordum çünkü "iğrenç"i ellili yıllardaki filmlerdeki gibi telaffuz etmişti: Bu kelime o zamanlar halk arasında söylenmeye cüret edilebilecek en ağır laftı. Muhteşem salonumuzda, hiçbir eleştiriyi hak etmeyen Océane'ın huzurunda söyleyebildiği yegâne şey buydu. Beni ayıplamak için ellerinden geleni yaptılar ancak alkolün ve delice bir mutluluğun etkisiyle kendi içime yönelmiş, hiçbir şey duymuyordum. Benimle açık açık konuşmaları ya da kelime fakiri olduklarından –çünkü bizim çevremizde kelime dağarcığı bir işe yaramadıkça fakirleşir– beni kınamak için gözlerimin içine bakmalıydılar. Kötü kötü bakarmış gibi yapmaları genelde yeterli olurdu. Ama hepsi bakışlarını benden kaçırdı ve göz göze gelmek için hiçbir çaba harcamadı. Neden bilmiyorum. Ancak gözlerimde gördükleri, bakışlarını yüzümden çevirmelerini teşvik etmiş olmalıydı: içine çekilmemek, yaralanmamak sonra tamamen yok olmamak için

"Size ben servis yapacağım" dedim benden ummayı çoktan bıraktıkları biz nezaketle.

Onlara ellerimle servis yaptım çünkü hiçbir servis aleti elin yerini, hele çıplak elin yerini asla tutamazdı. Konuklarımıza ne denli pişkin olduklarını göstermek için parmaklarımla doğurgan lahananın yapraklarını açtım; parlak sakatatı avuçladım; yürekleri, dalakları parçaladım; ciğerleri elimle ufaladım; kandan kıpkırmızı olmuş başparmağımla soluk borularını, gırtlaklarını ve bağırsaklarını açtım. Bu tür etler için orta ateş yeterli olabilir: alevin bir okşayıp geçmesi, ete hafifçe renk vermesi ve içinin kanlı kalması gerekir. Mutfak sanatında kullanılan alev bir seramik sanatçısının kullandığı olmamalıdır: bunun kullandığı parçanın kalbine işler ve kütlesini dönüştürür. Mutfaktaki alev ise sadece şekilleri tuzağına düşürüp, renkleri doğal lezzetinde muhafaza etmeyi sağlar. Tadı, hayvanlara özgü işlevlerin tadını, donup kalmış hareketin tadını, hayatın bariz hareketsizliğinin altında akışkan ve uçucu kalması gereken tadını bozmamalıdır. Renkli ince yüzeyinde kan kalmalıdır. Tadına bakın. İnsan o tattan, kanın tadından bir daha asla kopamaz. Kanın tadına varmış köpekleri ölüme susamış canavarlara dönüşmelerine fırsat tanımadan hemen öldürmek gerektiği söylenir. Ancak insanlar farklıdır. Kanın tadının nasıl olduğunu bilir ama kendilerine hâkim olurlar. Her biri bunu gizli tutar, içten içe sever ve bunu asla göstermez. İnsan kanın tadına vardığında, aynen köpekler gibi onu bir daha asla unutmaz; ancak köpek soysuzlaştırılmış bir kurttur ve doğası değiştirildiğinde öldürülmesi gerekir. Oysa insan ancak kanı tattıktan sonra tam bir varlık olur.

Herkese horozibiklerini servis ettim; yüzümde aradaki farkı açığa vuran müstehzi bir gülümsemeyle erkeklere kadınlardan biraz daha fazla koydum. Ancak kuzu kellelerini, anlamadıkları ve anlamadıkları için de reddedemedikleri ısrarlı bir göz kırpışı ile sadece erkeklere servis ettim. Kelleleri tabaklarına kadınlara doğru bakacak şekilde koydum. Her bir

kelle, feri kaçmış beyaz gözleri ve sarkmış diliyle gülünç bir etki yaratıyordu. Kahkahalara boğuldum, ama yalnızdım. Göz kırpmalarımı, dirsek darbelerimi, zekice gülümsemelerimi arttırsam da yaşadıkları korkuyu dağıtamıyordum. Hiçbir şey anlamıyorlardı. Bir şeylerden şüpheleniyor ama hiçbir şey anlamıyorlardı.

Bumbara giriştiğimde, bıçağı biraz şiddetli daldırınca iç geçirirmişçesine bir sesle simsiyah kan fışkırdı ve yemeğin içine döküldü. Ayrıca masa örtüsüne, tabağa, iki damlası da bir kadehin içine döküldü ve hemencecik şaraba karışıp görünmez oldu. Minnacık bir damla da Océane'ın beyaz elbisesine, sol göğsünün yayının tam altına isabet etti. İncecik bir okla kalbinden vurulmuşçasına yığıldı kaldı. Diğerleri sessizce ayağa kalktı, ağır ağır peçetelerini katladı ve portmantoya yöneldi. Tek kelime etmeden, sadece gözlerle ifade edilen kibar boyun eğişlerle birbirlerine yardım ederek mantolarını giydiler. Océane yerde sırtüstü uzanmış, sakince nefes alıyordu. Masa hâlâ sadece mumlarla aydınlanıyordu. Küçük alevlerin titreşimleri, muhteşem vücudunu bir nefes gibi sarıp sarmalayan beyaz elbisesinin üzerinde gölgeler halinde oynaşıyordu; minik bir dalgayla, hafif bir akşam esintisiyle, batan güneşin tatlı meltemiyle hareketlenen bir su parçası gibi parlıyordu. Tüm vücudu kımıldarken sabit kalan tek nokta, sol göğsünün kıvrımının altında, tam kalbinin üstündeki siyah kan lekesiydi.

Bir baş işaretiyle veda edip sonunda bizi yalnız bıraktılar. Océane'ı taşıyıp yatağımızın üzerine bıraktım. Gözlerini açar açmaz ağlamaya başladı; karnı guruldadı, nefes aldı, haykırdı, hıçkırdı, tükürüklere ve gözyaşlarına boğuldu. Tek bir kelime etmekten acizdi. Yanaklarından akan siyah makyajı elbisesini lekeliyordu. Aralıksız ağlıyordu. Kafasını yastığa gömmüş, bir sağa, bir sola dönüp boğulurcasına gözyaşı döküyordu. Yastığın kocaman beyaz kılıfı o ağladıkça lekelendi: kırmızı, kahverengi, siyah, sulanmış simli gri lekelere gözyaşlarının tuzlu suyu eklenin. kılıfın kumaşı adeta bir tuvale dönüşmüştü.

Yüzümde, sanırım şapşal bir gülümsemeyle yanında bekledim. Onu avutmaya, hatta onunla konuşmaya dahi yeltenmedim. Kendimi nihayet, ona hiç olmadığım kadar yakın hissediyordum. Bunun böyle sürmesini düşlüyordum; ancak gözyaşlarının kurumasıyla her şeyin son bulacağını biliyordum.

Sonunda susup da gözlerini kuruladığında aramızda her şeyin bittiğini anladım. O zamana dek olan ve o zamandan sonra olması muhtemel her şeyin. Birbirimize değmeden yan yana uyuduk; o yıkanmış, saçlarını taramış halde yorganın içinde, ben ise elbiselerimle, yorganın üstünde.

Pazar sabahı uyandığında ağlamayı sürdürdü. Ardından kıvamını bulmak üzere olan bir beton gibi giderek sertleşti. Pazar öğleden sonra çekip gittim.

Pazartesi sabahı artık bir başka hayatı yaşıyordum.

Ne onu ne de ortak arkadaşlarımızı bir daha gördüm. Bir süreliğine ülkenin öbür ucunda, çok daha sefil kuzey ucunda ortadan kayboldum. Mütevazı, karımı terk ederek ardımda bırakmış olduğumdan çok daha mütevazı bir yerde yaşadım.

Kendimi ortadan kaldırıyordum, tıpkı bir programının bilgisayardan kaldırılması gibi; edilgen olmamak için etken olmamaya çalışarak bana coşku veren fikirleri bir bir durduruyordum. Son eylemimin ölmeden önce yapılan olmasını umuyordum: beklemek.

Bu bekleyiş, henüz tanışmamış olsak da Victorien Salagnon içindi.

ROMAN II

Nisan Ayında Makiye Çıkmak

Ne büyük mutluluktur Nisan'da makiye çıkmak!* Savaş acı vermediğinde, düşman başka yerde meşgulken, köpekleri izini sürmüyorsa ve henüz silahını kullanmamışsan, işte o zaman makiye çıkmak düş kurmak gibi bir şeydir.

Nisan topraktan biter, Nisan çiçek açar, Nisan uçar; Nisan ışığa doğru atılır ve yapraklar göğe erişmek için itişip kakışır. Ne büyük mutluluktur Nisan'da makiye çıkmak! Hep "çıkmak"

* II. Dünya Savaşı yıllarında Fransız Direnişi doğrultusunda hareket eden ve direnişin sembolü haline gelen gerilla gruplarına verilen addır. Bu grupların üyelerine ise Makici (Maquisard) adı verilmiştir. Genellikle taşrada etkin oldular. Kelimenin kökü Türkçe'de bilinen manasıyla bitki örtüsü makiden gelmektedir. (ç.n.)

denir çünkü makilere gitmek için tırmanmak gerekir. İnsanların saklandığı gizli ormanlar bayırların tepesindedir; maki ülkenin, bulutların üzerindeki diğer yarısıdır.

Delikanlılardan oluşan grup çalılarla kaplı ağaç altlarından geçerek tırmanıyordu. Yapraklar özsuyunun yükselişinden titriyor ve kışın geçişi tıkayan kuru ot yumakları ormanın ortasında sıçrıyordu. İnsan biraz coşkuyla öz suyun yükselişini duyabilir ve elini kütüklerin üzerine koyarak dayayarak ağacın ürpermesini hissedebilirdi.

Delikanlıların grubu öylesine sık çalılıklardan geçiyordu ki her biri önünde ve arkasında yürüyen üçer kişiden fazlasını göremiyordu; öyle ki her biri ormanda yedi kişinin yürüdüğünü zannedebilirdi. Bayır öylesini dikti ki en önde gördüğünüzün ayakları onu takip edenlerin göz seviyesinin de üzerine denk geliyordu. Gençlik Şantiyeleri için 40'lı yılların eski püskü kumaşlarından dikilen üniformalar delikanlılara o dönemin havasının dayattığı askeri bir hava katıyordu. [Bu üniformaya] Fransız ruhunun simgelesin diye eğik takılan bereyi eklemişlerdi. Başa takılanlar orduları ayrıştırır; süslü şekilleri vardır; kullanışlı olsun diye yapılmış, renksiz giysilere ulusal bir dokunuş katarlar.

Tırmanıyorlardı. Ağaçlar titriyordu. Kalın kaba deriden, ayaklarına asla uymayan postallarının içinde canları yanıyordu. Askeri meşin asla yumuşamaz; ayaklar ayakkabıya uyar bağcıkları bir tuzağın dişlerinin kapanışı gibi sıkıca bağlandıktan sonra.

Sırtlarında, omuzlarını testere gibi kesen çadır bezinden sırt çantaları taşıyorlardı. Çantanın demir aksamı kötü yerlerinden bedenlerine sürtünüyor, ağırlığı eziyordu. Canları çıkıyordu ve ter su gibi akmaya başlıyordu gözlerinin içine; koltukaltlarını ve enselerini yapış yapış ediyordu. Genç yaşlarına rağmen bu bayırlarda ve her hafta Gençlik Şantiyeleri'nde açık havada acı çekiyorlardı.

Yürümekse, çok yürümüşlerdi asker okulunda silahsız! Silahla atış yapamadıklarından yürüyorlardı! Sırtlarında taşlarla tırmanmayı öğreniyorlardı, deliklerden sürünerek geçmeyi, çalılıkların ardına saklanmayı ve özellikle beklemeyi öğreniyorlardı. Beklemeyi öğreniyorlardı çünkü harp sanatı bilhassa hareketsiz beklemektir.

Salagnon bu oyunlarda çok başarılıydı, surat asmadan her gösterileni yapıyor ama devamını umuyordu; kanın daracık vücutlardaki devr-i âlemi yerine sonunda akma imkânı bulacağı bir devamı.

"Ter, kanı esirger" diye tekrarlıyorlardı sürekli. Gençlik Şantiyeleri'nin bez bir afişe yazılmış sloganı ormandaki kampın girişini süslüyordu. Salagnon, böylesi bir emir cümlesindeki akla yatkın güzelliği anlıyor ancak terden kandan tiksinmediği kadar tiksiniyordu. Kanı hep onunlaydı, tükenmeksizin damarlarında devinip duruyordu ve dökülüşü sadece bir imgeydi; halbuki terin nasıl yapıştığını, yaz geldiğinde iç çamaşırlarını, gömleklerini, çarşaflarını yapış yapış eden o korkunç zamkı ve asla kurtulamadığı, peşini hiç bırakmayan, istenmeyen bir öpücüğün iğrenç tükürüğü gibi boğucu yapışkanlığı biliyordu. Elinden tek gelen hiçbir şey yapmadan havanın serinlemesini, zamanın geçmesini beklemekti ve bu onu çileden çıkartıyor, daha da bunaltıyordu. Ne o döviz, ne yenik bir ordunun üniforması, ne silahsız oluşları, ne eylemlere yön veren ikiyüzlülük, ne sözler, ne de sususlar ona göreydi.

Sahte bir yol izniyle Şantiye'ye geldiğinde, gecikmesine şaşırdılar ama o yazılı ve mühürlü mazeretler sundu. Okumadılar. Antetli kâğıtlara yalnızca mühürlerle kaplı okunmaz imzalar attılar; çünkü mazeretler önemli değildir. Herkesin kendine göre mazeretleri vardır ve hepsi de mükemmeldir. Önemli olan bunlara arka çıkabilmeyi bilmektir. Kağıdını dosyaladılar ve ona büyük mavi bir çadırda bir kamp yatağı tahsis ettiler. O ilk gece uyku tutmadı. Açık havanın çarptığı diğerleri kımıldaya kımıldaya uyuyordu. Böceklerin çadıra sürtünü-

şünü seyretti. Hava kararkça ortalık soğuyordu, nemli toprak ve ot kokusu öyle güçlendi ki yüreğini daraltır oldu. Özellikle de bu ilk macera onu huzursuz ediyordu. Başkasının yerine geçmiş olmanın değil, sahte evraklarını ona hiçbir şey sormadan kabul etmiş olmalarının korkusuydu duyduğu. Tabii ki olayın bütününe bakıldığında bu bir başarıydı; ama yanlıştı. Planı işe yaramıştı ama ortada gurur duyulacak bir durum yoktu. Oysa onun gurur duymaya ihtiyacı vardı. Zihni bu ayrıntılarla deliye dönüyor, saçmalıklarda kayboluyor, yeniden başa dönüyor, başka çıkış yolları arıyor, bulamıyordu. Derken uykuya daldı.

Ertesi gün odun kesme işinde görevlendirildi. Delikanlılar ellerinde baltayla ağaçların altında çalışıyorlardı. Üstleri çıplak, kendilerine direnen devasa gürgenlere darbeler indiriyorlardı. Her darbede sapı avuçlarında titreyen baltanın sarsıntısını takip eden keskin bir çığlık atıyor ve her darbede açık renkli ağaçlardan tertemiz, yeni bir defterin içi kadar taze, iri yongalar sıçrıyordu. Yarıklardan nem fışkırıyor ve üzerlerine geliyordu. Kanlı canlı bir varlığı yere serdiklerini zannetseler yeriydi. Sonunda ağaç yana doğru yatıyor ve beraberinde düşen dal ve yaprak hışırtıları eşliğinde kırılan bir kalasın çatırtısıyla yere devriliyordu.

Baltaların sapına dayanıp terlerini siliyor ve yaprakların arasındaki delikten gökyüzüne bakıyorlardı. Gökyüzü masmaviydi ve kuşlar yeniden cıvıldamaya başlıyordu. Ağaçları büyük, yılan gibi esnek ve tehlikeli testerelerle ikişerli gruplar halinde, karşılıklı ritmik hareketlerle keserken şef diye hitap ettikleri yirmi beş yaşındaki bir adamdan öğrendikleri oduncu şarkılarını söylüyorlardı. Bu adamın bir bilgenin, ancak modern zamanlara özgü bir bilgenin, yani güleç, şortlu ve boş konuşmayan bir bilgenin deneyimine sahip olduğunu düşünüyorlardı.

Kesilen odunları birer metreküplük yığınlar halinde araba yolunun kenarına istiflıyorlardı. Kamyonlar daha sonra gelip

bunları götürüyordu. Salagnon'a kesme işinde cetvel olarak kullanması için derecelendirilmiş, dümdüz bir sopa verdiler. İşe başlamadan önce, şef omuzuna dokunarak "Gel de bak" dedi. Onu odun yığınlarının yanına götürdü. "Görüyor musun?" diye sordu. "Neyi?"diye sordu Salagnon. Kesilmiş yuvarlak odunlardan birinin tutup çekti. Eline gelen on beş santimetre uzunluğunda yuvarlak bir odundu; yerinden çekip alınınca odunların yığınının içinde bir delik bırakmıştı. "Elini sok." İçi boştu. Şef, odun parçasını bir şişenin mantarını yerleştirirmişçesine geri koydu.

"Anlıyor musun? Yapılan iş hacimle ölçülüyor, ağırlık hesabıyla değil. O yüzden burada dayatılanları pek dikkate almıyor, daha az yoruluyoruz. İçi boş yığınlar yapabilmek için dikkatli keseceksin. Cetvele bak; üzerindeki işaretler kesmen gereken boyutları gösterir."

Salagnon önce cetvele, sonra şefe ve odun yığınlarına baktı.

"Ama bunları götürmeye geldiklerinde ne olacak? İçlerinin boş olduğunu görecekler."

"Sen onu boşver. Biz hacimle çalışıyoruz ve ölçüleri geçiyoruz. Kamyoncular ise ağırlık üzerinden iş yapıyorlar ama kamyonun yarısını taşla dolduruyorlar. Hep aynı kamyoncular zaten. Onların ölçüleri de aşılmış oluyor. Odunları kömür yapanlar da ağırlığın yarısının duman olarak uçup gittiğini izah etmek konusunda zorlanmıyorlar. Çünkü tüm bunlardan hava gazı elde etmek için, otomobilleri çalıştırmak için odun kömürü yapıyorlar. Biz seferberlik için çalışıyoruz ama seferberliğin pek de bizim için çalıştığı yok."Konuşmasını Salagnon'un yanıtsız bıraktığı bir göz kırpışıyla bitirdi. "En önemlisi de tek kelime etmek yok!"

Salagnon omuz silkti ve söylenileni yaptı.

Kütük aramaya gitti. Kesim alanında şefler ortadan kaybolmuştu. Gençler testerelerini bir kenara bırakmıştı; kimi uzanmış, kimi ise kestiriyordu. İkisi bir ağacın dibine oturmuş, kokulu otları didikleyerek testerecilerin şarkısını söylüyordu.

Sırtüstü uzanmış, ellerini ensesinde birleştirmiş bir diğeri ise ağzını büze büze testerenin çıkardığı sesi mükemmel bir şekilde taklit ediyordu. Salagnon ellerinde kütüklerle fazla bir şey anlamadan onlara bakakalmıştı.

"Şefler gitti" dedi uzananlardan biri. Uyuklar gibiydi. "Bırak elindeki kütükleri. Seferberliği biraz yavaşlatıyoruz, çaktırma" dedi tek gözünü açarak. Kapatmadan önce de göz kırpmayı ihmal etmedi.

Çalışma seslerinin taklidini yapmaya koyuldular. Eli kolu boş kalan Salagnon kıpkırmızı olmuştu. Hepsi kahkahalara boğulduğunda şaşırdı; ardından yaptıkları oyuna güldüklerini anladı.

Gençlik Şantiyeleri'nde kendisine söyleneni yaptı. Daha fazlasını sorgulamıyordu; ormandaki çalışmalarının mahsulü boş odun yığınlarının hangi komuta seviyesine kadar bilindiğini sormaya cesaret edemiyordu. Bu sırrın nereye kadar uzandığını bilmiyordu. Şefleri gözlemliyordu. Kimilerinin tek ilgilendiği postalların pırıl pırıl cilalı olmasıydı; tozlu postalların izini sürüyor ve yakaladıklarında ağır cezalar veriyorlardı. Bunlardan sakınmak gerekiyordu, çünkü ayrıntılara takılanlar tehlikeli insanlardır. Bulundukları taraf hiç önemli değildir onlar için, istedikleri tek şey düzendir. Diğer şefler büyük bir özenle yürüyüş, taşıma, düzenli şınav çekme gibi fiziki faaliyetleri yürütüyorlardı. Bunlar insanda güven uyandırıyordu çünkü onları sözünü edemedikleri başka şeylere hazırlıyor gibiydiler. Lakin bunlara soru sorulamıyordu çünkü işin içinde Doğu Cephesi olduğu kadar makiye gönderilmek de vardı. Askeri şekilcilikten, en mükemmel selamı vermekten, hitabetin düzeltilmesinden başka şeyle ilgilenmeyenler hakkında bir şey düşünülmüyordu; bunlar sadece vakit geçsin diye kuralları uyguluyorlardı.

Şantiyelerdeki gençler kendilerinden söz ederken suya sabuna dokunmayan, ne sayılarını ne de düşüncelerini ifade eden ve sonuçta "Biz" zamirinin yerine geçen [edilgen bir y

pıda] "yapıldı, edildi" şeklinde konuşuyorlardı. Bekleniyor, göze görünmemeye çalışılıyor ve beklenirken Fransa kollanıyordu; bu, genç ve güzel ama çırılçıplak bir Fransa'ydı çünkü nasıl giydirileceği bilinmiyordu. Beklenilirken onu çıplaklığı gündeme getirilmiyordu; hiçbir şey yokmuş, bu durumla ilgilenilmiyormuş gibi yapılıyordu. Aylardan Nisan'dı.

Dayı, gençlerden oluşan yeni bir koloniyle birlikte çıkageldi. Yeğenine merhaba demek için yanına uğramadı, birbirlerini tanımıyormuş gibi yapıyorlardı ama her biri diğerinin nerede olduğunu biliyordu. Dayısının varlığı Salagnon'u rahatlatıyordu; demek ki Şantiyeler sadece bir bekleme süreci ve ulusal devrimle ilgili söylemler yalnızca palavraydı veya öyle olmalıydı. Nereden bilecekti ki? Bayrağın bir şey söylediği yoktu. Üç renkli Fransız bayrağı her sabah göndere çekiliyor ve hepsi sıraya dizilip onu selamlıyorlardı. Her biri kıvrımları arasında hepsi birbirinden farklı, umut dolu çehreler görüyordu. Emin olunmadıkça konuşmaya cesaret edilmiyordu. Aynı alay konusu olmaktan korkup batıl bir inançtan, çok mahrem bir düşten bahsedememek gibi. Ancak burada korkulan öldürülmekti.

Kötü besleniyorlardı. Döküm bir kuzinenin üzerinde saatlerce kaynatıldığı için püreye dönüşen iğrenç sebze türlülerine, kuru fasulyeye ekmeklerini banıyorlardı. Bulaşıklar yakında bulunan bir kaynağın soğuk suyuyla taş bir yalağın içinde yıkanıyordu. Bir akşam, karavana bulaşıklarını yıkama sırası Salagnon ile Hennequin'deydi. Midelerin reddettiği gariban püre kalıntıları alüminyum tabakların dibine sımsıkı yapışıp kurumuşlardı. İriyarı ve köklü çözümler üreten bir tip olan Hennequin tabakları demir telle ovarak temizliyordu. Metali telle kazıyor, tüm kalıntıları çıkartıyordu; ıspanağın yeşiliyle alüminyumun grisinin karışımı, yeşil gri iğrenç karışımı temiz suyla duruluyordu.

"Kazıya kazıya yıkayacaksın. Tek işe yarayan bu" diyerek gülüyordu Hennequin. "Altı ay daha böyle devam edersem tabakların hepsini delerim!"

Tabakları telle ovmaya devam ederken ıslık çalmaya başladı. Eli soğuk sudan dirseğine kadar kıpkırmızı olmuştu. Bu çabası yüzünden omuzları titriyordu. Bilinen şarkıları, daha az bilinen şarkıları, ardından muzır şarkıları ve sonunda *God Save the King*'i* üstelik birkaç kez ve yüksek sesle çaldı. Salagnon ise müzikten hiç anlamamasına rağmen kalın tondan minik pam pamlarla oldukça ahenkli bir bas sesi çıkartarak ona eşlik etti. Salagnon'un eşlik etmesi Hennequin'i daha güçlü, daha net ıslık çalmaya, hatta şarkıyı söylemeye yüreklendirdi; ama sözleriyle değil sadece mırıldanarak çünkü İngilizce bilmiyordu, sadece şarkının adını söyleyebiliyordu. Daha hızlı ve ritim eşliğinde ovalamaya başladılar; kalıntılar gözle görünü biçimde yok oluyordu. Marş, ovalama seslerini, çeşmenin ve yalağın içindeki bulaşık kalıntılarının kuğurmalarını net bir şekilde bastırmıştı. Şeflerden biri koşarak geldi. Ebeveynler ya da öğretmenler gibi düzenin ayrıntılarına yürekten bağlı olan şeflerden biriydi.

"Burada bu söylenmez!" diye bağırdı. Sinirli bir hali vardı.

"Lully mi?** Lully yasak mı? Bilmiyordum, şef."

"Ne Lully'si? Ben senin söylediğinden bahsediyorum."

"Ama o Lully'den bir parça. Lully bozguncu değildi, öldü zaten!"

"Sen benimle dalga mı geçiyorsun?"

"Asla, şef."

Hennequin ıslıkla şarkıyı yeniden çalmaya başladı. Bu sefer biraz süslediği için aynen Büyük Dönem klasiklerine benzemişti

"Bu muydu söylediğin şarkı? Ben başka şey zannetmiştim."

"Ne zannetmiştin, şef?"

Şef homurdanarak arkasını döndü ve uzaklaştı. Gözden kaybolunca Hennequin bıyık altından gülmeye başladı.

* Türkçesi "Tanrı Kralı Korusun" olan Büyük Britanya ulusal marşı. (ç.n.)

** Jean-Baptiste Lully (1632-1687) 14. Louis'nin baş müzisyeni. Fransa'da Barok dönemin en ünlü bestecisidir. İtalya, Floransa doğumlu Lully ilerleyen yıllarda Fransız vatandaşlığına geçmiştir. (ç.n.)

"Sen de abarttın ama" dedi Salagnon. "Anlattığın hikâye doğru mu?"

Müzikal olarak doğru. Notaları tek tek önüne koyabilirdim ve bu cilalı postal manyağı da çaldığımın yasak bir şarkı olduğunu asla kanıtlayamazdı.

"Birini öldürmek için kanıta gerek yok."

Yerlerinden sıçradılar ve bir ellerinde demir ovalama teli, diğer ellerinde tabak aynı anda arkalarını döndüler. Dayı sanki pipetlere bakmaya gelmiş gibi ellerini arkasında kavuşturmuş, sakin adımlarla ilerliyordu.

"Bazı durumlarda kafaya sıkılan bir kurşun gayet güzel bir gerekçe olabilir."

"Ama Lully'di..."

Beni aptal yerine koyma! Başka yerlerde, basit bir tereddüt, kısaca konuya girmek, "Evet, efendim" den başka basit bir söz, hatta gözleri öne eğmenin haricinde yapılan basit bir hareket, hemen o an öldürülmenize neden olabilir. Tıpkı rahatsızlık veren hayvanların öldürüldüğü gibi. Senin yaptığın gibi bir aptallık karşısında, kumanda eden kimse silahının kılıfını açar, hiç acele etmeden tabancasını eline alır, hatta seni bir kenara çekme gereği bile görmez, hemen orada işini bitirir. Tek kurşunla. Cesedini orada bırakır. Seni alıp başka yere taşımak diğerlerine düşer. Onun umrunda bile olmaz.

"Ama böyle adam öldürülmez ki."

"Artık öldürülüyor."

"Ama herkesi öldüremezler ki, çok fazla ceset olur o zaman! Cesetlerden nasıl kurtulacaklar o zaman?"

"Ceset hiç önemli değil. Canlıyken beden göze sağlam görünür. Hacimlidir çünkü içinde hava vardır, çünkü nefes alır. Öldüğü zaman, beden söner, üst üste yığması kolaydır. Artık nefes almadıkları zaman ne kadar çok beden sıkıştırılabilir bir çukura, bir bilsen! Üst üste dizilir gömülürler; çamurla güzelce karışırlar ya da yakılırlar. Geriye hiçbir şey kalmaz."

"Neden böyle konuşuyorsunuz? Hepsini uyduruyorsunuz!"

Dayı yumruklarını gösterdi. Daire şeklinde bir yara izi yumruklarını çepeçevre sarıyordu. Sanki parmaklarını koparmak isteyen iri bir sıçan dişlemişti.

"Ben gördüm. Tutsaktım. Kaçtım. Benim gördüklerimi sizin tahayyül edebilmenizi dahi istemem."

Kıpkırmızı olmuş Hennequin olduğu yerde sallanıp duruyordu.

"Hadi bulaşığınıza devam edin" dedi dayı. "Ispanağın kurumasın, yoksa yapışır. İzcilik deneyimlerime güvenebilirsiniz."

İki delikanlı sessizce, başları önlerinde, birbirlerine bakamayacak kadar rahatsız olmuş bir halde yeniden bulaşığa koyuldular.

Her şey bir sabahın erken saatlerinde olup bitti. Şeflerde bir hareketlenme oldu, endişeli görünüyorlardı; eşyalarını topladılar. Gitmeye hazırlandılar. Bazıları ortadan kaybolmuştu. Kampı boşaltmak için bir sürü kamyon gelmişti. Tenteler sökülmüştü, malzemeler kamyonlara yüklendi. Kamyonlara binip, aşağıya inmek, Sâone Vadisi'nde bekleyen trene binmek gerekiyordu. Seferberliğe katılmaya gönderiliyorlardı.

Gençler, şefler arasında geçen garip bir münakaşaya tanıklık ettiler. Konu kamyonların doldurulması ve konvoyda nerede olacaklarıydı. Belli ki önde mi yoksa arkada mı olacakları önemliydi. Ciddi ciddi bunu tartışıyorlardı; sesler aniden yükseliyor, iş kızgınlık gösterilerine kadar gidiyordu. Ancak birindense niçin diğerinde olmak istediklerine dair öne sürdükleri nedenler eften püftendi. Herhangi bir gerekçe göstermeden ısrar ediyorlardı. Ayaklarının dibinde sırt çantalarıyla yolun kenarına dizilmiş oğlanlar bekleşiyor ve gözlerinin önünde gerçekleşen bu rezalete, toprak yolda park etmiş tıknefes eski kamyonlara öncelik konusunda bu denli ısrar edilmesine gülüyorlardı.

Son derece gergin olan dayı, önceden seçtiği ve ayrı bir yerde topladığı bir grupla en son kamyona binmekte ısrar ediyordu. Diğerleri özellikle de kendisiyle rütbeye sahip, hiç

geçinemediği bir subay homurdanıyordu. O subay da en arkadaki kamyonda "artçı" olmak istediğini söylüyordu. "Artçı" sözcüğünü birkaç kez abartılı bir şekilde üstüne basa basa tekrarladı; öyle görünüyordu ki bu yeterli bir gerekçe, oldukça önemli bir kararın kendisi tarafından verilmesini sağlayacak, askeri jargonda yeri olan oldukça önemli bir sözcüktü. Dayının ilk kamyona binmesine karar vermişti.

Salagnon bekliyordu, dayı onun yanından, adeta dokunarak geçti ve birbirlerine kenetlediği dişlerinin arasından fısıltı halinde: "Yanımdan sakın ayrılma ve ben sana bin demeden hiçbir kamyona binme" dedi.

Tartışma biraz daha devam etti ve sonunda diğer subay yenilgiyi kabul etti. Bir hışımla ilk kamyona bindi; sinirli tavırlarla hareket emrini verdi. "Göz temasını koruyun!" diye haykırdı, bir tank sürücüsü gibi dimdik bir edayla en öndeki kamyonun kapısını açıp vücudunun yarısını dışarı sarkıtarak. Salagnon kamyona yerleşti ve son anda Hennequin de gelip ona katıldı. Yanında kendisine yer açtı ve gülerek oturdu

"Kaçık bunlar! Sanki San Theodoros'un* ordusu: üç yüz general ve beş onbaşı. Bunları subay yap da gör bak nasıl göt yalıyorlar. Birbirine yol vermek için kibarlık numaraları yapan kokanalara dönerler.

Şoförün yanında oturan dayı Hennequin'in de kamyonda olduğunu fark etti. Bir hareket yapmaya yeltendi, ağzını açtı ama konvoy hareket etmişti. Kamyonlar yaylı amortisörlerinin gıcırtıları, motor homurtuları arasında ilerliyordu. Sarsıntıdan dolayı hepsi kamyonun korkuluklarına sımsıkı sarılmışlardı. Mâcon yoluna çıkmak için ormanı boylu boyunca geçtiler. Kamyonlar tekerlek izleriyle çukurlaşmış, taşların ve dalların istilasına uğramış yolda hızlı gidemiyordu. Kamyonların arasındaki mesafe giderek açılıyordu; önden gidenler az sonra

* Çizgi roman karakteri Tenten'in yaratıcısı Belçikalı çizer Hergé tarafından kurgulanmış ve Tenten'in serüvenlerinin bir bölümünün geçtiği askeri hükümetin egemen olduğu, büyük bölümü balta girmemiş ormanlarla kaplı hayali Latin Amerika ülkesi. (ç.n.)

gözden kaybolacaktı. Ormanı terk etmeden önce son üç kamyon uzaklaşmaları gereken bayırlara doğru tırmanan dar bir patikaya saptı.

Hepsi sımsıkı tutunmuş, kendilerini şoförün ellerine teslim etmişlerdi. Hennequin endişeliydi. Gözleri fıldır fıldır dönüyor, kimsenin suratında en ufak bir endişe emaresi göremiyordu. Ayağa fırladı ve kabinin camına vurdu. Şoför kamyonu sürmeye devam ediyordu; dayı arkasına dönüp umursamaz bir bakış attı. Hennequin ne yapacağını şaşırmıştı, kamyondan atlamaya çabaladı ama yakaladılar. Kollarından, omuzlarından, ensesinden kavrayıp zorla yerine oturttular. Salagnon onun hiçbir şey anlamamış olduğunu fark etti. Herkesin kendinden öyle emin bir hali vardı ki o da herkes gibi davranmıştı. Debelenip çığlıklar atan Hennequin'i tutmak için o da arkadaşlarına katıldı. Oğlanın ne dediği anlaşılmıyordu çünkü ağzından salyaları akıyordu.

Dayı cama tıklattı ve Hannequin'in gözlerini bağlamalarını işaret etti. Emrine itaat edildi ve bir izci fularıyla sımsıkı bağlandı. Hennequin kelimeleri ağzında olabilecek en sevimsiz şekilde geveliyordu. "Gözlerimi bağlamayın, gözlerim olmaz. Sizi temin ederim ki hiçbir şey anlatmayacağım. Bırakın, gideyim. Kamyonların karıştırmışım. Kamyonları karıştırmak mühim bir şey değil ki. Asla ağzımı açmayacağım ama gözlerimi bağlamayın. Çok korkunç, bırakın göreyim, hiçbir şey anlatmayacağım."

Terliyordu, ağlıyordu. Pis kokuyordu. Diğerleri fazla yaklaşmamak için ellerinin ucuyla tutuyorlardı. Giderek daha az debelenir oldu. Artık inlemekle yetiniyordu. Kamyon durdu. Dayı kamyonun kasasına çıktı.

"Bırakın beni, gideyim, dedi Hennequin usulca. Çıkarın şu fuları. Çok korkunç."

"Seni hesaba katmamıştık.

"Kimseye bir şey anlatmayacağım. Açın gözlerimi."

"Bildiklerin seni tehlikeye sokar. Alman polisi insan bedenlerini içlerindeki sırları çıkartıp almak için fındık kırarmış gibi ikiye ayırıyor. Kendi iyiliğin için hiçbir şey görmemen gerek."

Hennequin alenen üstüne işemeye başladı. Daha da kötüsü olmuştu. Çok kötü kokuyordu. O kendini çözene kadar biraz zaman kazanmak için ellerini kollarını iyice bağlayarak yolun kenarına bıraktılar. Kamyon tekrar hareket etti. Az önce defettiklerinden geriye kalan ıslak yere değmekten kaçınıldı.

Kamyonlar yolun ağaçların arasından patikaya döndüğü noktada onları bıraktı. Kamyonlardan elleri boş indiler. Anlatması çok uzun ama o dönem için yeterli olan idari kurnazlıklarla korunmaktaydılar.

Kestirmeden gidip dosdoğru koruluğun içinden geçerek makiye çıktılar. Uzun süre tırmandılar. Nihayet ağaç gövdeleri arasından gökyüzü göründü; bayırın eğimi azaldı, yürüyüşleri kolaylaşmaya başladı, derken arazi düzleşti. Yüksek irtifada, etrafı koruluklarla çevrili geniş bir meraya ulaştılar. Zayıf toprak ayaklarının altında yankılanıyor, kayalar otların altından yosun tutmuş büyük taşlar halinde dışarı fırlıyordu. Yayla yaşamı yüzünden eğrilmiş tıknaz kayın ağaçları birbirlerine yaslanmıştı.

Durduklarında terden sırılsıklamdılar, kocaman sırt çantalarını yere indirdiler ve kendilerini zoraki ohlar, yüksek sesli iç geçirmeler eşliğinde otların üstüne bıraktılar. Otlağın ortasında bastonuna dayanmış ince, sağlam yapılı bir adam onları bekliyordu. Boynuna sömürge işi bir baş örtüsü sarmıştı; başında ise arkaya yatırdığı, Hecin Süvarilerinin* taktığı gökmavisi keplerden vardı. Ön tarafına asılı deri kılıfının içinde tabancası duruyor; bu da silahı yönetmeliğe uygun havasından uzaklaştırıyor ve ölümcül işlevini belli ediyordu. Ona "Albayım" diye hitap ediyorlardı. Bu adam gençlerin çoğu için orman korucusu, levazımatçı ya da oymakbaşını andırmayan ilk

* Kuzey Afrika'da ve Sahra'da hecin develerine (tek hörgüçlü deve) binen asker-

Fransız subayıydı; bu adam yollardaki barikatları kollayan, Kommandanturleri* koruyan şu kusursuz tiplerle, paletli araçlarla yolları tarayıp insanlara korku salan adamlarla mukayese edilebilirdi. O da Almanlar gibiydi. Modern bir savaşçıydı. Üstelik Fransız şatafatından nasibini almış olması insanı yüreklendiriyordu. Tek başına yaylayı dolduruyordu; soluk soluğa kalmış delikanlıların gönlü sessiz bir coşkuyla doldu. Gülümsediler ve adam yaklaştığında birer birer doğruldular.

Kıvrak bir yürüyüşle yanlarına gitti, tüm şefleri yaşlarına göre teğmen ya da yüzbaşı diye hitap ederek selamladı. Sonra gençlerin tamamına bir bakış attı ve onları da başıyla hızlıca selamladı. İleride hiçbirinin ayrıntılarını hatırlayamayacağı bir karşılama konuşması yaptı: "Artık buradasınız; zamanı geldi. Şu anda tam olarak bulunmanız gereken yerdesiniz." Güven veriyor ve hayal kurmaya olanak tanıyordu. Hem resmi, hem de serüvene özgü çağrışımlarda bulunuyordu. Onunla birlikte her şeyin ciddileştiğini hissetseler de artık sıkılmayacaklarını biliyorlardı.

Yerleştiler. Bir kulübeyi karargâh olarak kullanıyorlardı. Harabe bir saman deposu elden geçirildi, çatısı ince taşlarla kaplanıp özenle onarılıp karargâha dönüştürüldü. Ormandan kesilen genç ağaçlar ve yeşil renkte branda bezinden çadırlar dikildi. Hava güzel ve serindi; tüm bunlar sağlıklı ve eğlenceliydi. Her şeyden uzakta, birarada uzun süre yaşayabilmek için gerekli olan ikmal depoları, mutfak, su noktaları ve daha ne varsa hazır ettiler.

Kocaman taşlar ve gür ağaçların arasına saçılmış otlar gözle görülür biçimde büyümüştü; çırpılan yumurta gibi yavaş yavaş ve mayhoş bir kıvamda kabarıyorlardı Bir yığın sarı çiçek güneşin altında parlıyordu; belli bir açıdan bakıldığında güneş ışınlarını yansıtan kesintisiz bir altın tabaka gibi görünüyorlardı. İlk akşam kamp ateşleri yaktılar, geç saatlere kadar oturdular, çok güldüler ardından sağda solda kıvrılıp uyudular.

* Alm. "Karargâh" anlamına gelmektedir. (ç.n.)

Ertesi gün yağmur yağdı. Güneş nazlana nazlana doğdu; bulutların arkasında o kadar uzun zaman saklı kaldı ki gökyüzünün neresinde olduğunu bilemez hale geldiler. Gençliğin coşkusu rutubete dayanmayan mukavva gibidir. Yorulup, üşüyüp, derme çatma kamplarında kötü şartlarda barındıklarından tereddüt etmeye başladılar. Sessizce çadırların süzülen yağmura bakıyorlardı. Sis yavaş yavaş otlağın üzerine çöküyor ve onu ele geçiriyordu.

Albay, gücüne söz geçirmesini sağlayan, sert keresteden burma şimşir bastonu elinde kampı turladı. Yağmur onu ıslatmıyordu, damlalar ışık misali üstünden kayıyordu adeta. Daha da parlıyordu. Yüzünün çizgileri kemikleriyle yan yana ilerliyor, kırışıkları kayanın yapısını çıplak bırakan ışıltıların haritasını çiziyordu. Her şeyin temeli oydu. Elzem olan ne varsa üzerindeydi. Özensizce düğümlediği baş örtüsü, arkaya yatırılmış gök mavisi kepi, önünde asılı duran, talimatlara uygun silahıyla, bastonunu sallaya sallaya, dalları kıra döke, ardında farkına dahi varmadığı felaketler yarata yarata bir barınaktan diğerine gitti. Yağmurlu havadaki bu sağlam duruşu çok kıymetliydi. Oğlanları, çatısı elden geçirilen büyük harabede biraraya topladı. Kuru samanlar zemini kaplamıştı. Aşçı dedikleri iriyarı bir adam sekize bölecekleri bir ekmek topağı ile iki kişiye pay edecekleri bir sardalye konservesi ki bu Salagnon'un daha sonra açacağı sayısız sardalye konservelerinin ilki olacaktı; ve adam başı, üzerinde dumanı tüten çeyrek bardak hakiki kahve dağıttı. Mutluluk ve şaşkınlık içerisinde içtiler çünkü söz konusu olan içecek ne bulaşık suyu gibiydi ne de yapaydı; halis muhlis, aromalı ve sıcak Afrika kahvesiydi. Lakin makide geçirdikleri tüm zaman boyunca bundan sadece bir kez içeceklerdi; gelişlerini kutlamak ya da yağmurun olumsuz etkilerinin önünü almak için.

Onları savaş amaçlı eğittikleri kesindi. Almanya'dan firar etmiş bir piyade subayı silah kullanmayı öğretiyordu. Yürürken bir tane dalı çatırdatmadan, bir yaprağı hışırdatmadan,

topraktaki tümseklere çarpmadan adım atışları da olmasa her daim düğmeli üniforması, sinekkaydı sakal tıraşı ve asker tıraşıyla kılık kıyafetine bakıldığında iki senedir makide saklanarak yaşadığını asla belli etmiyordu.

Onun dersleri esnasında, gençler parlayan gözlerle otların üzerine, etrafında oturuyordu. Yeşile boyanmış sandıklar getiriyor, [oluşturdukları] çemberin ortasına koyuyor, yavaşça açarak içlerinden silahları çıkartıyordu.

İlk gösterdiği oğlanları hayal kırıklığına uğrattı; şeklini pek tutmamışlardı. "FM 24/29" dedi. "Makineli tüfek; Fransız Ordusunun Hafif Mitralyözü." Gençlerin keyfi kaçtı. "Tüfek" kelimesi hoşlarına gitmiyordu. "Hafif" de. Ayrıca "Fransız" da kuşku uyandırıyordu. Bu silah, sanki tesadüfen eklenmiş gibi duran, yandan takılan şarjörüyle gözlerine pek kırılgan görünmüştü. Bu tüfek, her an havlamaya hazır burun delikleri, bitmez tükenmek bilmez upuzun fişek dizileri ve ergonomik metal dipçikleriyle sokak köşelerinde gördükleri, dimdik ve dolaysız Alman makinelerine göre gayriciddiydi. Tüfeği iyice gülünç duruma düşüren tahta aksamlı bu silahların Almanlarınkiyle alakası yoktu. Şarjörü, yani yandaki o küçük kutusuyla uzun süreli ateş ediyor olamazdı. Peki, bir mitralyözün işlevi durmaksızın ateş etmek değil miydi?

"Yanılıyorsunuz" dedi subay, gülümseyerek. Delikanlıların ağzından tek bir kelime çıkmamıştı ama o bakışları okumasını biliyordu. "Bu silah, sürdüreceğimiz savaşın silahı olacak. Yeri yayan değiştiriliyor, omuzda taşınıyor ve iki kişi kullanılıyor. Biri hedefleri arayıp buluyor ve şarjörü takıp çıkartıyor, diğeri ise ateş ediyor. Namlunun altındaki küçük çatalı görüyorsunuz: silahı zemine yerleştirip nişan almaya yarıyor. Atış mesafesi çok uzun, tam olarak nereye istenirse seri halinde büyük kalibreli kurşunlar gönderilebiliyor. Şarjöründe tek tek ya da bir anda boşaltılabilecek yirmi beş adet mermi var. Şarjörü küçük mü buldunuz? On saniyede boşaltılıyor. Ama ateş esnasında on saniye çok uzundur; on saniyede bir mangayı kıyma

edip gidersiniz. Aynı noktada asla uzun süre mevzilenilmez, yoksa düşmanın misillemesini üstünüze çeker ve ona toparlanma şansı verirsiniz. On saniyede bir manganın işini bitirip yerinizi değiştirirsiniz. FM, ansızın ortaya çıkıp göz kapayıncaya kadar ortadan kaybolan çevik, keskin ve manevracı piyade için mükemmel bir silahtır. Birliğin en irisi omzunda taşır, diğerleri ise şarjörleri paylaşır. Büyük makineler her şey demek değildir, beyler. Zaten makineler Almanlarda. Bizim ise insandan başka bir zenginliğimiz yok ve biz bir piyade savaşı yapacağız. Ülkeyi ellerinde mi tutuyorlar? O zaman biz de ellerinde tutamayacakları yağmurlar, dereler olacağız. Yıpratan akıntılar, falezi döven dalgalar olacağız; falez karşısındakine hiçbir şey yapamaz çünkü sabittir. Bir zaman sonra yıkılmaya mahkûmdur."

Avucu açık elini havaya kaldırdı. Bütün bakışlar üzerindeydi. Avucunu kapadı. Bunu birkaç kez yaptı.

"Eller kadar hafif birlikler oluşturacaksınız. Her biriniz bir parmak olacak; bağımsız ama bir bütünün ayrılmaz bir parçası. Eller usulca her yere sızabilir ve kapandığında darbeyi indiren bir yumruk olur. Sonra yine kaçıp ortadan yok olan hafif ellere dönüşür. Yumruklarımızla vuruşacağız."

Sözlerini kendinden geçmiş delikanlıların önünde hareketlerle örnekliyor, kudretli elleri kapandığında bir çekice, açtığında ise zararsız adaklara dönüşüyordu. İlgiyi üzerine çekiyor, kışlalardaki içi geçmiş yaşlı subayların düştüğü komik durumlara düşmeden eğitmeyi beceriyordu. Dağlarda geçirdiği iki yıl fazlalıklarından arındırmış, hareketlerini inceltmişti. Konuşurken ağzından çıkanlar insanın yaşamak isteyeceği kanlı canlı imgelere dönüşüyordu.

Yanında bol miktarda cephaneyle kasa kasa teslim aldıkları Garand tüfeklerini de gösterdi. Bir de el bombalarını. Bunların kullanımı çok tehlikeliydi çünkü eğer taş atar gibi atılırsa parçaları fırlatıldığı mesafeden çok daha geniş bir alana saçılıyordu. Oğlan çocuklarına özgü o basit hareketi yeniden öğrenmek

gerekiyordu: kolu iyice geriye doğru gerip öyle fırlatmak. Sonra parmaklarla usulca şekil verilen ve karşı gelince patlayan plastik patlayıcıyı gösterdi. Boru ve çubuklardan yapılmış, her durumda ateş edebilen Sten marka mitralyözlerin sökülüp takılmasını öğrendiler. Dört bir yanı sesi boğan çalı çırpılarla çevrili derin bir hendeğin içinde, çoktan delik deşik olmuş saman balyasından hedefler üzerinde ateş etmeyi öğrendiler.

Salagnon iyi ateş ettiğini keşfetti. Yerdeki ölü yaprakların üzerine yüzükoyun uzanıyor, silahı yanağına dayıyor, hedefini nişan çizgisine alıyor ve karşısındakinin yere kapaklanması için nişan tahtasına ulaşan bir çizgi hayal ediyordu sadece. Her seferinde işe yaradı; karnında hafif bir kasılma, hedefe kadar dümdüz giden bir çizginin hayaliyle, göz açıp kapayıncaya kadar hedefe tam isabet ettirdi. Tüfeğe böylesine hâkim olmaktan pek memnundu. Yüzünde kocaman bir gülümsemeyle tüfeği iade etti. "Doğru ateş etmek güzel ama bu şekilde savaşılmıyor" dedi eğitmen subay ve Salagnon'la daha fazla ilgilenmeden tüfeği sıradakine verdi. Salagnon'un anlaması zaman aldı. Savaş sırasında, yüzükoyun yatmaya, nişan almaya ve ateş etmeye zaman yoktu. Hem hedef de saklanıyor, o da size nişan alıyor ve tetiğe basıyordu. Nasıl ateş edebiliyorsanız öyle ateş etmek gerekiyordu. En büyük rol tesadüf, şans ve korkudaydı. Tüm bunlar resim yapma arzusunu tetikledi. Huyu böyleydi, içine bir huzursuzluk çöktüğünde parmakları karıncalanırdı. Baharda savaş düşlerinin kurulduğu maki atmosferi amaçsız parmaklarını kıpırdatıyordu. El yordamıyla etrafını yokladı. Kâğıt buldu. Onlara geceleyin kasa kasa cephane ve patlayıcı göndermişlerdi. Uçaklar üstlerinden geçmiş ve karanlıkta ateşten bir çizgi yakmışlardı; uçakların motor gürültüleri uzaklaşırken kara gökyüzünde beyaz taçyapraklar açılmıştı. Ağaçlara asılı kalan konteynırları bulmaları, birbirine dolanmış iplerini çözüp paraşütleri katlamaları, silah ve mühimmat kasalarını onardıkları samanlığa yerleştirmeleri, yaktıkları ateşleri söndürmeleri gerekmişti. Ardından derin bir oh çek-

miş ve yeniden otların arasına gizlenmiş çekirgeleri dinlemeye koyulmuşlardı.

Salagnon mühimmat kasalarından birini açtığında o kahverengi kâğıtla karşılaşıp duraklamıştı. Parmakları titremiş, ağzının suyu akmıştı. Tüfek mermileri gri mukavva kutuların içine yerleştirilmiş, kutular ise süet gibi yumuşak dokunuşlu kahverengi lifli bir kâğıda sarılmıştı. Ambalajı yırtmamaya özen göstererek açtı. Katlanmış kâğıtların her birini açtı, eliyle düzleştirdi, katlama yerlerinden keserek her biri iki karış büyüklüğünde küçük bir tomar kâğıt hazırladı. Bu boyut tam istediği gibiydi. Aynı işleri yapan Roseval ve Brioude bu sapıkça özeni dikkatle izliyordu. Mermi kutularını özensizce boşaltmış, ateş yakarken kullanacakları kâğıtları yırtıp atmışlardı.

"Sorması ayıptır ama ne yaptığını öğrenebilir miyiz?" diye sordu sonunda Brioude.

"Defter. Resim yapmak için."

Arkadaşları gülüştü.

"Resim yapmanın zamanı mı dostum? Ben, kalemleri, defterleri okulda bıraktım. Artık onları hatırlamak dahi istemiyorum. Bitti gitti. Ne çizmek istiyorsun?"

"Sizi."

"Bizi mi?" Bu kez daha çok güldüler. Sonra gülmeyi kestiler. "Bizi ha?"

Salagnon işe koyuldu. Metal bir kutunun içinde değişik sertliklerde Conté marka kurşun kalemlerini saklıyordu. Nihayet bunları çıkarabileceği zaman gelmişti; uçlarını bıçağıyla biledi. Sadece kullanacağı kadarını yonttu. Rosevel ve Brioude hemen kahramanvari, yüzleri hafifçe yana dönük, elleri bellerinde bir poz verdiler: Brioude bir dirseğini, ağırlığını kalçasına verip bir bacağını öne alan Rosevel'in omuzuna dayadı. Salagnon bir taslak çizdi. Mutlu mesut çalışıyordu. Kurşun kalemler büyük ambalaj kağıdının üzerinde kaygan izler bırakıyordu. Bitirince onlara gösterdi; oğlanların ağzı bir karış açık kaldı. Kâğıdın yumuşak kilden iki mermer heykel fışkırıyordu.

Bakıldığında onlar olduğu anlaşılıyordu; taklit ettikleri kahramanlık parodisi gülünçlüğünden sıyrılmıştı: kâğıdın üzerinde kardeşçe duran iki kahraman vardı. Ne gülüyor ne de güldürüyorlar, yeni bir gelecek inşa etmek için ilerliyorlardı.

"Bir tane daha yap" dedi Brioude. Adam başı bir resim."

Kâğıtlara zarar vermeden kasaların hepsini boşalttılar. Salagnon, Amerika'dan gönderilmiş gıda kolisinin kalın mukavvasını kullanarak kendine bir resim defteri yaptı. Kâğıt artıklarını kendi hallerine bıraktı.

Mayıs ayının sonuna doğru çayırlar ve koruluklar bolluklarının zirvesine ulaştı. Işıkla şişen bitkiler nihayet kaplayabilecekleri ne kadar yer varsa hepsini kapladılar. Yeşilleri giderek tektipleşiyor, yeşilin sonsuz nüansları azalıyor ve koyu, donuk ve sıradan bir zümrüt rengine çalıyordu. Nisan ve Mayıs'ın elektrik yeşilleri sonunda bir istikrar çağının gücüne sahip derin bir suyun alacakaranlığına dönüyordu.

Savaş grupları oluşturulmuştu ve her grubun mensupları birbirini iyi tanıyordu. Herkes kime güvenebileceğini, kimin önden yürüyeceğini, kimin mühimmatları taşıyacağını, kimin yere yatma ya da koşma emri vereceğini çok iyi biliyordu. Aralarındaki mesafeyi koruyarak tek sıra halinde yürümesini biliyorlardı; işaret verildiği anda yollardaki çukurların içinde, taşların, ağaç gövdelerinin ardında kaybolmayı biliyorlardı; birlikte ateş yakmayı ve aynı anda durmayı, birlikte yaşamayı biliyorlardı. Albay, askeri eğitimden kampın idaresine kadar her şeyle ilgileniyordu. Düzenli bir kampın dahi Almanlara karşı bir silah olduğuna bir bakışıyla onları ikna etmişti. Büyüdüklerini, uysallaştıklarını, güçlendiklerini hissediyorlardı.

Salagnon resim yapmaya devam etti; herkes öğrenmişti ve ondan portre çizmesi isteniyordu. Albay, [resim yapmanın] Salalgnon'un görevlerinden bir olmasına karar verdi. Dinlenmeye ayrılmış öğleden sonraları karşısına geçip poz veriyorlardı. Defterine daha sonra boş kâğıtlara geçireceği eskizler iziyordu. Silahlarını gösteren, yana yatık bereli, gömlekleri-

nin yakası açık delikanlıları; kendinden emin ve güleryüzlü, görünümlerinden, biraz fazla uzun saçlarından ve taze ve titrek kaslarından gurur duyan ve bunları sergilemekten haz duyan delikanlıların destansı portrelerini çiziyordu.

Artık ambalaj kâğıtları kesinlikle yırtılmıyordu; özenli bir muamele görüyor ve dümdüz, kat yerlerinin izin verdiği en büyük ebatlarda istiflenerek Salagnon'a taşınıyordu.

Uykuya dalmış gençlerin yanı sıra, odun toplama, tencere yıkama, silahların bakımı ve akşamları kamp ateşi etrafında toplanma gibi kamp yaşamından kesitleri de çiziyordu. Albay karargâh görevi gören kulübenin duvarlarına pek çok çizim astı. Kimi zaman paraşütle atılan sandıklardan yapılmış masasına oturur, kimi zaman da ayakta, burma bastonuna yaslanıp düşlere dalarak sessizce bunları seyrederdi. Resmin basitleştirdiği bu genç kahramanların sunduğu gösteri göğsünü kabartıyordu. Salagnon'un kıymetli olduğunu düşünüyordu. Kurşun kalem ve kâğıt insana cesaret veriyordu.

Salagnon'a Faber-Castell'in tam takım bir serisini, içinde kırk sekiz farklı renk kuru boya kalemi bulunan yassı bir metal kutu verdi. İçindeki belgelerle birlikte vilâyet binasından çalınan bir Alman subayının evrak çantasından çıkmıştı. Olay ortaya çıkınca birçok şüpheli kim olduğuna bakılmaksızın tutuklanmış ve hepsi işkence görmüştü. Derken çantayı çalan ihbar edilmiş ve infaz edilmişti. Londra'ya gönderilen çalıntı gizli evraklar sayesinde önemli tren katarları tren hatlarının makas noktalarında bombalanarak havaya uçurulmuştu. Salagnon, bedeli kanla ödenmiş bu kalemleri hiçbir şey bilmeden kullandı. Gölgelere daha fazla derinlik verdi ve renkleri kullandı. Manzaralar yaptı, ağaçlar ve bunların eteklerinde yatan yosun kaplı kocaman kayalar çizdi.

Mürekkebi olmadığı için silah yağı ve isin siyahını karıştırarak kendi mürekkebini yarattı. Tahta bir spatulayla uyguladığı bu parlak siyah, kaba mürekkep bazı sahnelere ve bazı çehrelere dramatik bir hava katıyordu. Kampta genç insanlar

birbirlerine farklı bakmaya başlamışlardı; Salagnon, birlikte yaşamaktan mutluluk duymalarına katkıda bulunuyordu.

Haziran ayının başlarında bir akşam, gökyüzü uzun süre koyu mavi renkte kaldı. Yıldızlar ortaya çıkmakta zorlandı, parlamıyorlardı. Etrafa hâkim tatlı bir aydınlık fenerlerin yakılmasını gereksiz kılıyordu. Mavi bir ılıklık delikanlıların uyumasını engelliyordu. Gölgelerde uzanarak ya da kayalara sırtlarını dayayarak öğleden sonra yürüttükleri şarabı keyifle yudumluyorlardı. Albay yakalanmamaları, defalarca tekrar ettikleri kurallara harfiyen uymaları ve geride hiç kimseyi bırakmamaları koşuluyla gezintiye çıkmalarına izim vermişti.

Tahta kovalar, matkaplar ve takozlarla donanmışlardı. Sâone kıyısındaki tren garına inmiş ve makas hatlarının üzerinde duran trenlerin arasına süzülmüşlerdi. Almanca bir isimle damgalanmış su vagonlarını fark ettiler. Bu isim varış yerleri olmalıydı. Ahşap fıçıların üzerindeki musluklar mühürlü olduğundan matkapla fıçıları delmişler ve şarap gülmelerine neden olan bir sesle kovalarına fışkırmıştı. Getirdikleri takozlarla delikleri tıkadıktan sonra yine kimseye görünmeden, kızgın güneşin altında terleyerek, şarabın birazını döke saça ve gardan uzaklaştıkça giderek yükselen kahkahalarla dönüş yoluna koyulmuşlardı. Hiç kimseyi kaybetmemiş, birlikte geri dönmüşlerdi. Albay'ın diyecek sözü yoktu. Şarabı soğuması için kuyuya sarkıtmalarını ve içmek için biraz beklemelerini söyledi.

Tam olarak kararmamak için direnen gecede, hiç acele etmeden demleniyor, ara ara fıkralara ve birkaç kez baştan alınan ve süslene süslene bitirilemeyen sabahki gezintilerine gülüp eğleniyorlardı. Yıldızlar ışıldamayı beceremiyor, zaman geçmiyordu. Duvar saatlerinin sarkaçları devinimlerinin sonuna geldiğinde nasıl duruyorsa, tekrar harekete geçmeden önce nasıl hareketsiz kalıyorsa öyle durmuştu zaman.

Karargâh görevi gören kulübenin kapısındaki yarıklardan içeride yanan gaz lambasının ışığı süzülüyordu. Albay, deli

kanlıların ağabeylerine ya da genç öğretmenlerine olduğu kadar yürekten güvendikleri kurmaylarını, yani grup şefi genç erişkinleri toplamış saatlerdir süren gizli bir toplantı yapıyordu.

Bir hayli sarhoş olan Salagnon kovanın yanında sırtüstü yere uzanmıştı. Üstüne yattığı çiyden ve özsuyundan nemlenmiş otlarla oynuyordu; parmakları kökçükler arasına gömülüyor, topraktan yükselen soğuk nefesi hissediyordu. Parmaklarının ucunda, altında yükselen geceyi hissediyordu. Aslında ne manasız şeydi gecenin çöktüğünü söylemek, topraktan yükselip sona ana kadar yegâne ışık kaynağı olarak kalan gökyüzünü usul usul ele geçirirken! Bakışlarını üstünde asılı duran tek bir yıldıza kilitledi ve gökyüzünün derinliğini hissetti. Dünyayı sırtına dayanmış bir küre gibi duyumsadı: üzerine yapıştırıldığı devasa bir küre. Bu küre boşlukta dönüyor, her şeyi kapsayan koyu mavi bir uçsuz bucaksızlığın içine doğru durmadan, üzerinde hareketsiz duran yıldızla aynı hızda düşüyordu. Otların köklerine gömülmüş parmakları devasa bir topa yapışmış, onunla birlikte uçuyordu. Dünyanın altında hissettiği varlığı içini derin bir sevinçle doldurmuştu. Başını eğmesiyle her biri sonsuz ağırlıktaki ağaçların karaltısı aydınlık gecede görünür oldu. Ağaçların dibindeki hareketsiz kayalar hafifçe parlıyor, ağırlıklarıyla toprağın biçimini değiştiriyordu. Tüm mekân otların üzerinde yatan delikanlıların, bodur ağaçların, yosun tutmuş kayaların ağırlığıyla bir çarşaf gibi gerilmişti. Tüm bunlar içini aynı derin sevinçle dolduruyordu.

Otların arasında etrafını sarmış ve onunla birlikte aynı şarap kovasından içenler için yüreğinde sınırsız, sonsuz bir sevgi hissetti. İnsana güven veren bir umutla renklenmiş aynı iyi duyguları, kulübede toplanmış olanlar ve donuk mavi Hecin Süvarisi şapkasını asla çıkarmayan o albay için de taşıyordu. Kampta yanan tek ışığın etrafında toplanmış, kapalı kapılar ardında saatlerdir tartışıyorlardı. Dışarıdan bakınca sadece kapı-

nın yarıklarından sızan o sarı ışık görünüyordu. Halbuki dışarıdaki her şey mavi ya da siyahtı.

Gaz lambası söndü. Grupların şefleri de onlara katıldı ve birlikte gece gerçekten kararana ve otlar nemden sırılsıklam olana dek içtiler.

Ertesi sabah, Albay karşısına dizilmiş oğlanların ve bir sırığın üstünde dalgalanan bayrağın önünde bir seremoniyle Fransa'nın savaşının başladığını ilan etti onlara. Artık aşağı inmek ve vuruşmak gerekiyordu.

YORUMLAR III

Nöbetçi Eczanede Ağrıkesici Reçetesi

Bu olay bir gece sokakta oldu; yürüdüğüm, hasta olduğum, viral enfeksiyonun neden olduğu tahribat yüzünden artık kendi tükürüğümü bile yutamadığım bir yaz gecesinde. Buharlaşsın diye konuşmam, boğulmamak için hiç durmaksızın gevezelik etmem gerekiyordu. Yaz gecesi sokakta ağzım açık yürüyordum ve o güne kadar farkına varmadığım bir gerçeği sezer gibi oldum. Gizli kalmıştı, her daim içinde yürüsem de asla kabullenememiştim. Oysa o gece hastaydım; virüsün teki baskın yapmış, sanki boğazımı yırtıyordu. Tükürüğümün kuruyabilmesi için ağzım açık yürüyordum çünkü hiçbir şey

yutamıyordum. Nöbetçi eczaneye ilaç almaya giderken Lyon sokaklarında tek başıma kendi kendime konuşuyordum.

Başkaldırıyı seviyoruz; ürpermeyi seviyoruz. Ucunda oyun olduğu için iç savaşı seviyoruz ve bu oyun ola ki ölümlere neden olursa, bu onu yalnızca daha da ilginçleştiriyor. Tatlı Fransa... Ürkütücü bir şiddet seli çocukluğumun ülkesini oldum olası kırıp geçirmişti. Tıpkı bana onca acı çektiren boğazım gibi. Hiçbir şey yutamıyorum. O yüzden ağzım açık konuşa konuşa yürüyorum.

Tüm ülkemden söz etmeye nasıl cüret ederim?

Boğazımdan başka şey konuşmuyorum. Ülke tam da dilin talimidir. Fransa, Fransızca'nın talim alanıdır ve benim harap olmuş boğazım da bunun en somut, en gerçek, en aşikâr şekilde ortaya çıktığı yerdir. O gece onu tedavi etmek, nöbetçi eczaneden ilaç almak için sokaklarda yürüyordum. Haziran'dı, dışarıda gece ılıktı, üşütmek için hiçbir neden yoktu. Soluduğum gazlardan ve bağırmaktan dolayı yürüyüşte hastalanmış olmalıydım.

Fransa'da güzel gösteriler düzenlemesini iyi biliriz. Dünyada hiç kimse bizimkiler kadar güzelini düzenleyemez çünkü bu gösteriler bizim için vatandaşlık görevimizi yerine getirmenin verdiği keyiftir. Sokak tiyatrosunu, iç savaş sloganlarını ve halkın dışarı çıkmasını çocuk şarkıları gibi düşlüyorduk; kiremitlerin, somunların, cıvataların havada uçuşmasının, bir gecede kurulan gizemli barikatların ve sabahında kahramanca tüymelerin hayalini kuruyorduk. Halk sokakta, insanlar kızgın ve hooop! Hadi aşağı inelim, dışarı çıkalım! Fransız demokrasinin son perdesini oynayalım. Şayet ki başka dillerde "demokrasi" kelimesinin tercümesi "halkın iktidarı" ise, Fransızca tercümesi ağzımın içini dövüp duran dilin dehası sayesinde buyurgandır: "Halka iktidar!" ve bu oyun dışarıda oynanır, üstelik güç kullanarak; sözünü ettiğimiz sokak tiyatrosunun alışılmış gücüdür.

Tüm tarihi boyunca böyle olmuştur; Devlet tartışmaz. Buyurur, yönetir ve her şey ile o ilgilenir. Asla tartışmaz. Halk da asla tartışmak istemez. Devlet serttir; Devlet cömerttir; herkes genişliklerinden yararlanabilir. Ancak devlet tartışmaz. Halk da tartışmaz. Barikat halkın çıkarlarını savunur ve askerileştirilmiş polis, barikatları yıkmak için idman yapar. Kimse kulak asmaz, didişmek isteriz. Anlaşmak teslim olmak demektir. Karşımızdakini anlamak, ona ait sözlerin ağzımızda olmasını kabul etmeye, karşımızdakinin gücüyle dolup taşan bir ağza sahip olmaya ve o konuşurken bizim susmamıza kadar gidecektir. Bu aşağılayıcıdır. İğrençtir. Karşımızdakinin susması, iki büklüm olması gerekir; onu alaşağı etmek elinde avucunda ne varsa almak, konuşkan gırtlağını kesmek, adalardaki boğucu ormanlardaki zindanlara, kuşlar ve meyve yiyen sıçanlardan başka hiç kimsenin onu duyamayacağı zindanlara sürmek gerekir. Sadece çatışmadır soylu olan ve rakibin devrilmesi. Son olarak da sessizliği.

Devlet asla tartışmaz. Toplum susar. İşler yolunda gitmeyince kıpırdanmaya başlar. Sessizlik dilden yoksun toplumu kemirir. Toplum mır mır mırıldanır, inim inim inler ama asla konuşmaz, acı çeker, yüreği parça parça olur, acısını şiddetle ifade eder, patlar, camları, çanak çömleği kırar. Ardından o kıpır kıpır sessizliğine gömülür.

Seçilmiş olan ise tüm güçleri ele geçirmekten duyduğu tatmini dile getirir. Yönetebilecektir, nihayet tartışmayla zaman kaybetmeden yönetecektir. Anında kendisine yanıt gelir; genel grev yapılacaktır, ülke felç olacaktır, halka sokağa dökülecektir. Nihayet! Sıkıntıdan, sıkıntılardan ve işten güçten bunalmış halk harekete geçiyor. Tiyatroya gidiyoruz.

Anglosaksonları protesto ederken görmek insanı gülümsetir. Sapından tuttukları, üzeri yazılı ve anlamak için dikkatlice okumak gereken karton pankartlarla birer birer gelirler. Anglosaksonlar resmi geçit yapılmışçasına geçer ve televiz-

yon kameralarına özenle kaleme aldıkları esprili pankartları gösterirler. Etrafları her zamanki üniformalarını giymiş kalender polislerle çevrilirdir. İnsan onların polislerinin kalkanları, dizlikleri uzun copları ve sokakları boşaltmak için tazyikli su sıkan kamyonlarının olmadığını sanır. Onların protesto mitingleri adaplı ve sıkıcıdır. Yeryüzünün en güzel protesto mitingleri bizdedir; bizimki taşkınlıktır, coşkudur.

Biz sokağa ineriz; insanların sokağa dökülmesi gündelik bir olgudur bizde; insanların sokakları doldurması bizi birleştiren bir düştür; halka özgü hislerin Fransız rüyasıdır. Koşu ayakkabılarım ve üzerimde beni yakalamak isteyene imkân vermeyecek darlıkta bir tişörtle sokağa çıktım. Hiç kimseyi tanımıyordum, safların arasına katıldım; pankartın arkasına yerleştim ve hep bir ağızdan söylenen sloganlara katıldım. Zira üzerinde kocaman harflerle vurucu sözlerin yazılı olduğu, rüzgârdan uçmasın diye büyük delikler açılmış sayısız dev pankart taşırız. Metrelerce uzunluktaki bu pankartları taşımak için kalabalık olmak gerekir. Dalgalanırlar, okunmaları zordur ama onları okumaya gerek yoktur. En can alıcı nokta büyük ve kırmızı olmalarıdır. Zaten üstünde yazanları da hep bir ağızdan bağırarak biz söyleriz. Protesto ederken bağırılır ve koşulur. Ah! İç savaşın keyfi! Polisin hoplitleri hepsini tek tip kılan dizçeklerinin, kaslarının, aşağı indirilmiş siperlerinin ardında sıralanıp yolları keser. Kalkanlarını coplarıyla döver. Bu da kesintisiz bir gürültüye neden olur. Tabii ki işler sarpa sardı. Zaten bunun için gelmiştik.

Taşlar uçuştu, el bombalarıyla karşılık verdiler. Bir duman bulutu yükseldi ve tüm sokağı sardı. "İsabet, karanlıkta savaşacağız!" diye güldü aramızda kaskları, yüzlerini gizleyen kar maskeleri, demir çubukları ve sapanları ile gelmiş olanlar ve vitrinleri aşağı indirmeye başladılar. Gazdan ve bağırmaktan gırtlaklarımız hemen yanmaya başlamıştı. Vitrinler, sapanlarla fırlatılan cıvata yağmuru altında parıltılar saçarak tuzla buz oluyordu.

Eski silahlar kuşanmış polisler bir muhabere birliği düzeninde manevra yaparak yaklaştı; çakıl taşları polikarbonat kalkanların üzerine dolu gibi yağıyordu. Gaz bombası salvoları yumuşak bir gürültüyle patlıyor ve havayı boğazları dalayan bir gazla dolduruyordu. Sivil giyimli hafif piyade alayları kalabalığın içine dalıyor, birkaç göstericiyi yakalayıp amansız cop darbelerinin içinden geçerek kalkan duvarının arkasına götürüyorlardı. Ne gürültüydü ama! Pankart düştü, yere eğildim, birinin yardımıyla kaldırıp başımın üzerinde tuttum. Kortejin başına geçtik, ardından elimizden fırlatıp koştuk. Ah! İç savaşın keyfi! Tiyatronun neşesi! Bizim geçmemizle çöken vitrinlerin yanından koştuk; yüzleri maskeli gençlerin kaçıp gitmeden önce diğer sert ifadeli gençlerin önünde babalarının eviymiş gibi içine daldıkları mağazalar boyunca koştuk. En hızlı o tipler koşuyordu. Kollarında turuncu kolçaklar vardı ve maskeli genç bir adamı yere yapıştırdıklarında ceplerinden çıkardıkları kelepçeleri takıyorlardı. Ben koşuyordum, bunun için gelmiştim; deliler gibi koşulmayan bir protesto yürüyüşü amacına ulaşmamış bir yürüyüştür; ara yollara dalıp gözden kayboluyordum.

Gökyüzü yavaş yavaş pembeye dönüyor, akşam çöküyor, serin bir rüzgâr gaz kalıntılarını süpürüyordu. Sırtımdan aşağıya ter akıyor, boğazım acıyordu. Kortejin olduğu mahallede arabalar adım adım ilerliyordu. İçlerinde her biri farklı camlardan dışarıya bakan sert ifadeli adamlar oturuyordu. Cam kırıkları üzerinde ilerliyorlardı. Ortalıkta yanık kokusu, yerlerde giysiler, ayakkabılar, bir motosiklet kaslı ve kan lekeleri vardı.

Kendimi hiç ama hiç iyi hissetmiyordum!

Fazla ileri gitmiş olan hükümet geri adım attı. Aceleyle alınmış önlemleri, şaşkınlık içinde aldığı karşı önlemlerle yok hükmünde saymıştı. Alışık olunduğu gibi bütün dengelenmişti: tartışılmayan uzlaşma etkisiz ve can sıkıcı olmuştu. Fransız dehası yasalarını, kentleri i nasıl inşa ediyorsa öyle inşa eder·

Napolyon Yasası'nın bulvarları, hayranlık uyandıran merkezi meydana getirir ve bunların çevresinde karmaşık kavşaklar ve ters yönlerden meydana gelen bir labirentle birbirine bağlanmış rastgele, alelade ve eğreti inşa edilmiş binalar yer alır. Doğaçlanır, kurallardansa güç ilişkilerine riayet edilir ve özel durumların üst üste birikmesiyle kargaşa artar da artar. Her şey olduğu gibi kalır çünkü uygulamaya koyup geri çekilip tükürdüğünü yalamak kışkırtıcıdır. O halde her şey olduğu gibi korunur!

Ah, nasıl da canım yanıyor!

Oysa aylardan Haziran'dı ve ben soğuk algınlığından muzdariptim. Boğazım yanıyordu; hastalığımın hedefi boğazımdı, bir organ ve hedef olan boğazım. Cebimde reçete, ilaçlarımı almak için nöbetçi eczane arıyordum Lyon sokaklarında yürüyerek. Gece vakti tüm şehri katettim ağzım açık, tükürüğüm buharlaşsın diye. Benden gelse dahi hiçbir şey yutamıyordum. Ağzımın doğal işlevleri acı yüzünden çalışmaz olmuştu. O nedenle ben de ağzım açık yürüyor ve tükürüğümün buharlaşması, aşağı akıp gitmeyen salgılarımla tıka basa dolup boğulup gitmemek için konuşuyordum.

Gece gölgelerin kol gezdiği kaldırımlarda yürüyordum; salınan ağaçlara, birbirlerine sarılmış çiftlere, ıssız avarelere, hareketli gruplara çarpmamak için kenara çekiliyordum. Acımdan başka şey düşünemediğim için onları görmeden geçiyordum. Rölantide çalışan, mavi ve kırmızı şeritlerle donanmış, içinde pencerelerden dışarı bakan üniformalı adamların oturduğu beyaz otomobillerin yanından geçiyordum. Bu arabaların ve kaldırım kenarına park etmiş, aynı şekilde süslenmiş ve gelip geçen gölgeleri dikkatle süzen aynı genç insanlarla dolu kamyonetlerin üzerinde kocaman harflerle POLİS yazıyordu.

Ah, tatlı Fransa! Gençlik ve çocukluk dolu sevgili ülkem benim! Pek sakin ve pek polisli benim tatlı Fransa'm... Yine içi uletik gençlerle dolu bir araba geçiyor rölantide. Gecenin

akvaryumunda hiç gürültü etmeden bana kadar yüzüyor, bana bakıyor ve sonra yollarına devam ediyor. Yaz geceleri bunaltıcı derece sıcak ve tehlikelidir. Kent merkezindeki yollar gözetlenmektedir; bütün gece boyunca devriye gezerler. Polisin mevcudiyetinin sergilenmesi *barışın tesisini* sağlar. Evet, *barışın tesisini*! Evet, biz Fransa'da kentlerin göbeğinde, hatta otoritenin tam kalbinde barışı tesis ediyoruz çünkü düşman her yerde! Rakibi değil, sadece düşmanı tanıyoruz; bitmez tükenmez sözlerle beslenen bir rekabet istemiyoruz. Ancak kine hazırız çünkü ona güç kullanarak muamele etmeyi biliyoruz. Düşmanla konuşulmaz; onunla savaşılır, öldürülür, o bizi öldürür. Konuşmak istemiyoruz, dövüşmek istiyoruz. Tatlı hayatın ve muhabbetin güzel sanatların bir kolu sayıldığı bu ülkede artık birlikte yaşamak istemiyoruz.

Benim umurumda bile değil, acı çekiyorum, yürüyorum ve konuşuyorum. Konuşuyorum çünkü ağzımda birikeni yok etmem gerek. Aksi taktirde boğulacağım. Ülkemi düşünüyorsam bunun nedeni konuşacak bir malzeme bulmaktır çünkü Lyon sokakları boyunca yürürken durmamam gerek. Yoksa boğularak ölmemek için salyalarımı akıtacağım.

Fransa'yı düşünüyorum; kim gülmeden, güldürmeden Fransa'yı düşündüğünü söyleyebilir ki? Büyük adamların dışında ve o da ancak anılarında. Kim, de Gaulle'ün dışında, gülmeden Fransa'yı düşündüğünü söyleyebilir? Benim canım yanıyor ve hayatımı kurtaracak nöbetçi eczaneye varana kadar konuşarak yürümek zorundayım. O yüzden ben de Fransa'dan de Gaulle'ün bahsettiği gibi bahsediyorum: kişileri karıştırarak, zamanları karıştırarak, ardımda iz bırakmamak için dilbilgisi yanlışları yaparak. De Gaulle tüm zamanların en büyük yalancısıdır ama onun yalancılığı romancıların yalan söylemesi gibidir. Sözlerinin gücüyle, XX. Yüzyıl'ı yaşayabilmek için ihtiyaç duyduğumuz ne varsa parça parça inşa etti. Bize birlikte yaşamanın ve kendimizle gurur duymanın gerekçelerini verdi çünkü bunları uydurtuyordu. Biz de onun inşa ettikleri-

nin yıkıntıları arasında, onun yazdığı bizim ise ansiklopedi muamelesi yaptığımız ve ortada sadece bir uydurma varken apaçık gerçek yerine koyduğumuz bu romanın yırtılmış sayfalarında yaşıyoruz: bu uydurmaya inanması insana ne tatlı gelirdi.

Dilin tatbikatı onun işidir. Fransa bu kitabın ibadetidir. Biz, General'in *Mémoires*'ının* sayfaları arasında, yazdıklarıyla meydana getirdiği kâğıttan bir dekorun içinde yaşadık.

Gece, sokakta yürüyordum, boğazım yanıyordu ve bize eşlik eden dilsiz şiddet bana da eşlik ediyordu. Aşağıdan, ayaklarımın altında, kaldırımın altında ilerliyordu: Fransız şiddetinin kana susamış köstebeği kendini göstermeden adımlarımın altında sürünüyordu. Ara sıra nefes alıp dinlenmek, hava almak, gözüne kestirdiği bir kurbanını gövdeye indirmek için çıkıyor, ama hep burada, hatta görülmediği zamanlarda bile. Toprağı eşelediği işitilir. Zemin istikrarsız, her an kendini koyuverebilir ve köstebek ortaya çıkabilir.

Ateşkes! Yeter! Ama hiçbir şey yutamıyorum. Tükürüğüm dışarı akıyor, gevezeliğime karışıyor, acımı bir sözcük seliyle değiş tokuş ediyorum ve benden taşan bu sel kendi ürettiğim sıvıların içinde boğulmamı engelliyor. Fransız dehasına alışmışım, acılarıma sözlü çözümler üretiyorum ve böylece konuşarak yaz aylarında kaptığım soğuk algınlıklarında hayatta kalmayı becerebiliyorum.

Nihayet nöbetçi eczaneye vardım. Artık sussam daha iyi olacak. Kuyrukta beklerken insanların arasında acımı yutuyordum.

Yay gibi gerilmiş kuyruğumuz bizi zar zor içine alan, sıkıca kapalı eczanenin içinde bir kavis meydana getiriyordu. Göz göze gelmemeye çalışıyor, düşündüklerimizi kendimize saklıyorduk. Endişeler söz konusuydu. Çünkü nöbetçi eczaneye ge-

* *General de Gaulle'ün Anıları*, General Charles de Gaulle tarafından kaleme alınmış üç ciltlik bir eserdir. Her bir cilt İkinci Dünya Savaşı'nın bir bölümüyle ilgilidir. (ç.n.)

cesi gündüzü karışmış enkazlardan başka kim gelirdi ki? Ya da tıp öğrencilerinden bile daha iyi bildikleri molekülleri arayan uyuşturucu müptelalarından başka! Veya ertesi sabahı bekleyemeyen hastalar, acil durumda olanlar, yani dokundukları her şeye mikrop bulaştıran irinli koca bedenler! Ve uzadıkça uzar, hep çok uzun sürer çünkü insanlar nöbetçi eczanede ayak sürür, hareketler yavaşlar, hareket diye bir şey neredeyse yoktur. Artık yoktur ve endişe hali büyür. Endişe kapıları kapalı, sırada beklediğimiz, tıka basa doldurduğumuz küçücük mekânı ele geçirir.

Afrikalı soyadlı bir eczacı kalfası asla ses tonunu yükseltmeden ve hiç acele etmeden hizmet ediyordu. Yuvarlak, siyah ve pürüzsüz çehresi sabırsız bakışlardan hiç tınmıyordu. Hastalık bulaşacak diye korkudan birbirimize bakmıyor, ilaçları teslim edişini izliyorduk. Pek hızlı hareket etmiyordu. Reçeteleri özenle okuyor, birkaç kez kontrol ediyor ardından hiçbir şey demeden ama kuşkulu bir ifadeyle kafasını sallıyor, iç geçirerek reçete sahibini sorguluyor, müşterisinin tavırlarını ölçüp biçiyordu. Ardından arka tarafa, raflara geçip müşterinin ağırlığını bir sağ ayağına bir sol ayağına vererek, sessizce, için için köpürerek beklediği acil ilacını getiriyordu.

Atletik yapılı delikanlılar saat 22.30'da kapanan kurşun geçirmez camlı kapının arkasına gruplar halinde gidip geliyor, birbirlerine sesleniyor, bağırarak telefonla konuşuyor, ellerini çırparak kahkaha atıyordu. Geceleri geliyor, kaldırımların üzerinde yürüyerek oyun oynuyor, duvarlara tutunuyor, gülüşüp itişip kakışıyor ve geçenlere tepeden bakıyorlardı; geceleri tam buraya, nöbetçi eczanenin önüne, saat 22.30'da kilitlenen kurşun geçirmez, kalın cam kapıdan sızan ışığın kaldırımdaki kare yansımasının içine doluşuyorlardı.

Gece kelebekleri gibi geliyor, kapalı kapının arkasında coşuyorlardı. Kapı onlar yüzünden kapalıydı çünkü reçeteleri yoktu. Yorgunluk nedir bilmezlerdi. Her seferinde bir bakış fırlatarak geçer, havkırır, gülerek el çırparlardı. Kurbanların

çokluğu onları kışkırtıyordu, paranın çokluğu onları kışkırtıyordu, o kapıdan çıkan ilaçların bolluğu onları azdırıyordu. Gelip geçenlere tepeden bakıyorlardı. Hiçbir şey demeseler de herkes anlıyordu. Bu şamatacıların arasından geçmek zorunda kalan hastaların endişesine gülüyorlardı. Sanki tek dertleri nöbetçi eczanenin açılması olan müşteriler ellerinde reçete, başları öne eğik, etrafına bakmamaya çabalayarak, kapıyı çalmak ve ilaç almayı beklemek için onların topluluğunun arasından geçmek zorunda kalıyordu.

İçeride, kuyrukta bekleyen bir kadın: "Ne dertleri var bilmiyorum ancak bugünlerde çok hareketli görüyorum bunları" dedi. Kuyruk bir onay dalgası ile çalkalandı. Herkes birbirine bakmadan, bakışlarını kaldırmadan, üzerinde durmaya ihtiyaç duymadan anlıyordu. Ancak kimse bundan bahsetmek istemiyordu çünkü bu konuşulmaz: Böyle şeyler kendini belli eder ve böyle şeylere inanılırdı.

Yaz başında, kısa ve ılık yaz gecelerinde gerilim yükseliyordu. Atletik vücutlu gençler üstleri çıplak sokağa çıkıyorlardı. Afrikalı soyadı olan eczacı kalfası reçetelerin geçerliliklerini inceliyor, kimlik ve ödeme teminatı soruyordu. Bir yandan da göz ucuyla kapıdan sızan ışığın kaldırımda oluşturduğu aydınlık karenin içinde hâlâ dayılana dayılana gezen gençleri izliyordu.

Bir müşterisine hizmet ettikten sonra, elinde bir anahtar demetiyle ona kapıyı açıyordu. Kapıyı sadece müşterinin dışarı süzülebileceği kadar aralıyor ve aynı anahtar şangırtıları ve kapanan kauçuk sesi içinde havanın bile geçmesine müsaade etmeden arkasından kapatıyordu. Müşteri, elinde karnına doğru bastırdığı, üstünde yeşil bir haç olan beyaz bir kâğıt poşet ile kendini kaldırımın üstünde yapayalnız buluyordu. Bu da, kaldırımda volta atan gençler arasında hiç konmadan, hiç kendini göstermeden yaklaşıp yaklaşıp uzaklaşan sivrisinekler misali, ironik bir hareketliliğe neden olurdu. Müşterinin içinde kendisini tedavi etmesi beklenen bir sürü değerli ilaç bulu

nan küçük karton kutucuklarla dolu minik çantasına sıkı sıkı sarılarak, gülüşleri sivrisinek vızıltısını anımsatan atletik gençlerin arasından, yollarına çıkmadan, onlara çarpmamaya, göz göze gelmemeye özen göstererek geçmesi gerekirdi. Ancak hissettiği endişe dışında hiçbir şey olmazdı.

Eczacı kalfası sadece gözünün tuttuklarını, kapıyı çalıp reçetesini gösterenleri içeri alırdı. Kapıyı ya açardı ya açmazdı. Asla daha fazlasını söylemezdi. Reçeteleri okur, küçük kutuların etiketlerini inceler, ödeme teminatlarını kontrol ederdi. Daha fazlasını yapmazdı. Ticaretin gerektirdiği hareketleri bir makine düzeninde yapıyor, ilaç kutularını dağıtıyordu. Göz göze gelmemeye çabalayarak kuyrukta bekleyen ağır hastalarla dolu nöbetçi eczanede gerilim artıyordu. Siyah ve yuvarlak yüzü, kasasının ekranına kilitlenmiş gözleriyle hiçbir ipucu vermiyordu.

Zayıf, ufak tefek bir kadın sıranın kendisine geldiğini sanarak ilerledi. Burnu havada, alnına düşmüş güzelim bir tutam saçıyla yakışıklı bir adam hemen araya girdi. Boy bosundan ve zarafetinden istifade ederek kırıcı bir tonla "Benim sizin önünüzde olduğumu fark etmemiş miydiniz?" diye sordu. Kadın kekeledi ama kızarmadı. Zaten kupkuru cildi zaten buna müsaade etmezdi. Titriyordu. Duyulması imkânsız özürler dileyerek kenara çekildi. Zarif kırışıklıklarla kaplı keten kumaşlar içindeki adamın zeki ve varsıl bir havası vardı. Kadın ise ufak tefek ve zayıftı. Yıpranmışlığı dört bir yanından belli oluyordu. Giysilerini ise anımsamıyorum. Adam gaddarlaşmıştı hemen, sanki kadına vurmaya hazırdı; kadın ürkmüştü.

Kapkaranlık sıvı bir büyüklük nöbetçi eczanenin yanlarını dövüyordu. Görünmez karnaval etrafımızdaydı, hareketli gölgeler yürüyordu sokakta; insanı anımsatıyorlardı ancak gölgeydiler. Yürüyen gölgeler kapıdan sızan ışığın kaldırımda oluşturduğu aydınlık kareye girdiklerinde, kapalı kapının önünde bir saniyeliğine dişleri, karanlık yüzlerinde gözleri parlıyordu ve biz kapısı kilitli eczanenin içinde sıramızı bek-

lerken, sıramız gelmedikçe sinirlenerek, gelmeyeceğinden endişe ederek birbirimize sokuluyorduk. Bize sakinleştirici dağıtıyorlardı.

Kendinden son derece emin adam elindeki katlanmış reçeteyi sert bir hareketle tezgâhın üzerine fırlatıp açtı. Bir yandan, böyle bir şeyin imkânsız, gerçekten imkânsız olduğunu ancak her defasında aynı şeyi yaşadığını homurdanıyordu. Reçetenin bir satırına ısrarla birkaç kez işarete parmağıyla vurarak gösterdi.

"Sadece şunu istiyorum."

"Ya geriye kalan ilaçlar? Doktor bu ilaçları birlikte alasınız diye yazmış."

"Dinleyin! Doktor, arkadaşımdır. Benim ihtiyacımın ne olduğunu biliyor. Diğerlerini ilaç paralarını iade alırken işimi hallolsun diye yazıyor. Ben ne yaptığımı, ne alacağımı biliyorum. Ne istiyorsam onu verin."

Her kelimesini vurguluyordu; noktalamaları çekiç gibi sertti. Kararlı bir insanın, doktor kadar bilen ve her halükârda Afrikalı nöbetçi eczacı kalfasından daha fazla bilen birinin ses tonuyla konuşuyordu. Haline bakılırsa kavga istiyordu. Zavallı, çökmüş kadın birkaç adım geri çekilmişti. Darbelerden korunabilmak için itaatkâr bir havaya bürünmüş, adamın fırlattığı kızgın bakışlar çoktan kemikleri çıkmış zayıf omuzlarında birikmeye başlamıştı bile. Hepimiz nöbetçi eczanenin sessiz kuyruğunda bekliyor, birbirimizle konuşmak istemiyorduk çünkü belki kimimiz deli, kimimiz sapık, belki de hastaydık. Hiçbir şey bilmek istemiyorduk çünkü bilmek teması gerektiriyordu ve temas da tehlikeliydi. Kışkırtır, bulaşır, yaralardı. Biz ise acılarımızı dindirecek ilaçlarımızı istiyorduk.

Ufak tefek, çökmüş kadın, hiç düşünmeden birkaç adım attı. Şüphesiz ki vazgeçmek zorunda kaldığı yerinden daha fazlasını kaybetmekten korkuyordu. O yüzden, patlamaya hazır bir bomba misali gergin adamın etrafını saran boşluğa doğ-

bir adım attı. Kadın onun alanına girmişti, reçete-

okuyabilirdi; elini bir tokat gibi reçetenin üzerine koydu ve bakışıyla kadını parçaladı, kadın geri çekildi.

"İnanmıyorum. Hep aynı şey! Asla yerlerinde bekleyemezler! Hep beleşçilik peşindeler! İnsanın sırtında gözleri olması gerek!" diye gürledi.

Reçetesine birkaç kez sertçe vurdu. Alnına düşen lülesini zarif bir hareketle geriye doğru attı; keten elbisesinin akışkan kıvrımları hareketlerini takip ediyordu.

"Bunu istiyorum!" dedi, elinden gelen en tehditkâr haliyle.

Kalfa hiçbir tepki göstermiyordu. Yüzünün yuvarlak çizgileri kımıldamıyor, siyah teninden hiçbir şey anlaşılmıyordu. Kızgın adam alnına düşen güzel lülesini geriye doğru atmaya devam ediyordu. Gözleri çakmak çakmak olmuş, yüzünün rengi kırmızıya dönmüş, eli tezgâhın üstünde titriyordu; daha vurmak, tezgâha vurmak, reçeteye vurmak, bu ilgisizlik karşısında sesini duyurabilmek için daha başka şeylere vurmak istiyordu.

Verecek misin şu ilacı!" diye eczacı kalfasının suratına gürledi; kalfa titremiyordu.

Önümde, pala bıyıklı, göbeği gömleğinin düğmelerini kopartacakmışçasına zorlayan iriyarı adam hızlı hızlı solumaya başladı. Kalın camdan kapının önünden geçip duran, her geçişlerinde içeri tıkılmış bizlere tahrik edici bakışlar fırlatan haylaz gençler görünüyordu. İşler sarpa sarıyordu. Ancak ben hiçbir şey diyemiyordum, ıstırabım vardı.

Yakışıklı, kibirli, keten giysili adam gece nöbetçi eczanede, bu hasta bataklığıyla eş tutulmaktan duyduğu sinirle titriyordu. Bu sefer ondan mümkün olduğunca uzakta duran ufak tefek, çökmüş kadın ise belki de zaten her zaman titrediği gibi titriyordu. Adam belki de dönüp, sadece sakinleşmek ve kimin patron olduğunu göstermek için insanı sinir eden bir çocuğu tokatlarmışçasına tokatlaycaktı kadını. Ve o yediği tokadın ardından, yere yuvarlanacak, tiz bir sesle haykırarak debelenecek, belki de kafasını kaldırıp adamın üstüne saldırarak

kadınların ağlarken yaptıkları gibi küçük yumrukları ile güçsüz darbeler vuracaktı; belki de hiçbir şey söylemeyecek, yediği tokatla sırtından bir çatırtı yükselecek ve sırtı daha da bükülecekti ve daha kambur ve daha çökmüş bir halde sessiz hıçkırıklarla sarsılacaktı.

Ya o pala bıyıklı, koca göbekli adam ne yapardı hıçkırıklara boğulan veya tiz bir sesle haykırarak isyan eden ya da tokadı yedikten sonra bu dünyadan biraz daha silinen ufak tefek bir kadın karşısında? Ne yapardı? Nefes alışı en yüksek seviyede çalışan bir aspiratör misali daha da hızlanır, koca bedenini hareket ettirip ilerler ve o pislik adamın suratına tokadı yapıştırabilirdi. Yere düşerken zayıflama haplarının durduğu tezgâhı da kendisiyle birlikte alaşağı eden ağzı burnu kan içinde kalmış iki dirhem bir çekirdek, yerde itiraz feryatları atarken pala bıyıklı, iriyarı yerinden kıpırdamazdı. Yumruklarını sıkar ve aynı yokuşu çıkarken zorlanan bir motosiklet gibi acıyla, daha da güçlü soluk alıp verirdi. Gömleğinin düğmelerini zorlayan göbeği titrerken belki de bir düğmesi kopup fırlardı. Ellerinin ve dizlerinin üzerinde dikilen diğeri ise yerinden kalkamadan yasal yollara başvuracağına dair tehditler savurur. Afrikalı eczacı kalfası ise buna benzer olaylara alışık olduğundan aldırmaz ve ortamı sakinliğe çalışır. "Beyler, sakin olalım!" derdi. Ve ufak tefek kadın, giderek daha zor nefes alan pala bıyıklı kaba saba adama suçlayıcı bakışlar ata ata yerde dört ayak üzerinde duran ağzı burnu kan içindeki kibirliye yardım etmeye yeltenirdi. Adamın kalbinin durmasına, bronşlarının tıkanmasına, muktedir olduğu zorbalığa oranla son derece düşük kapasitedeki, daracık, ufacık kalmış, sıkışmış atardamarlarındaki tüm kan akışının durmasına ramak kalmış olurdu.

Eczacı kalfası, elektronik kasasının ekranına bir parmağıyla hafifçe vurarak stoklarını kontrol etmeye devam eder ve ölçülü bir sesle ortamı sakinleştirmek için "Hadi beyler! Tamam, hanımefendi!" diye bağırmayı sürdürürdü. Bir taraftan da insanları kasanın altındaki çekmecede duran biber gazı

spreyine bulamanın hayalini kurardı. Ama sonra içeriyi havalandırması gerekirdi ve eczanedeki tek kapı sokağa bakandı. Bunu açmak ise imkânsızdı çünkü sokakta dışarıda tutulması gereken insanlar geziniyordu. O nedenle, her şeyin son bulması için etrafı taramanın hayalini kurarken milleti sakinleştirmeye çalışıyordu.

Acaba bu Fransız usulü şiddet patlamasının karşısında ben ne yapardım? Canım yanıyordu. Virüs boğazımı yakıp kavuruyordu, bir ağrı kesiciye ihtiyacım vardı; acımın, hiçbir şey hatırlamayacağım keçeleşmiş bir yokluğa dönüştürülmesini istiyordum. O yüzden hiçbir şey söylemiyor, sıramın gelmesini, ilacımın verilmesini bekliyordum.

Tabii ki hiçbir şey olmadı. Kurşun geçirmez kapısına kilit vurulmuş, sımsıkı kapalı bir odada ne yaşanmasını beklerdiniz ki? Boğulmanın dışında?

Alışveriş devam etti. Kalfa iç çekerek adamın istediğini verdi. Bu işten paçayı sıyırmıştı. İstediğini aldıktan sonra adamın ağzından bezgin bir "Nihayet!" fırladı ve tüm kuyruğa kurşuna dizercesine bir bakış atarak büyük adımlarla çıkıp gitti. Kalfa ona kapıyı açtı ve ardından tezgâhın arkasına geri dönüp "Sıra kimde?" diye sordu. Ona göre gece olaysız geçiyordu. Kuyruk ilerledi. Ufak tefek kadın kullanıla kullanıla paçavraya dönmüş bir reçete uzattı, titreyen parmağıyla reçetenin bir satırını işaret edip istedi. Kalfa omuzlarını silkerek kabul etti. Psikoaktif maddeler ve hormon ilaçları dağıtıyordu; doktorunu tanıdığına istediğini, diğerlerine ise sadece reçetede yazanları veriyordu, kimilerine ilave verdiği de oluyordu; yasalar sık değişiyor, şiddet ona boyun eğdiriyor, bazı göz yumuşlar ise itiş kakışı hafifletiyordu.

Nihayet ilaçlarla dışarı çıktım. Kapı açıldı ve arkamdan tekrar kapatıldı. Kaldırımdaki hareketli grubun arasından geçtim; hiçbir şey olmadı.

Gecenin içinden gölgeler geçiyordu; insanlar gece vakti kendi kendilerine konuşuyor ama bunlar deli mi yoksa gizle-

dikleri telefonlarda mı konuşuyorlar artık bilinemiyor. Taşlardan gündüzün sıcağı yükseliyordu, ağır bir gerilim havada titreşiyordu. Genç adamların doluştuğu iki polis aracının yolu rölantide giderken kesişti, selektör yapıp aksi yönde ilerlemeye devam ettiler. Şiddetin kaynağını arıyorlardı ve buldukları anada üstüne çöreklenmeye hazırlardı.

Ah, her şey nasıl da kötü gidiyor! Hiçbir şey yutamıyorum. Boğulmamak için tükürüğüm buharlaşsın diye beni böyle konuşup durmak zorunda bırakan hangi hastalıktır diye soruyorum kendime. Hangi hastalık? Uzaklardaki büyük çölden gelen bir virüs saldırısı mı? Bağışıklık sistemim bu saldırının ardından kendi boğazımı mahvediyor; bağışıklık sistemim bu yıkımı hücrelerimden atmak için onları tasfiye ediyor, sakinleştiriyor, onların kökünü kazıyor ve onları yok ediyor. Virüsler sadece lakırtı; terin, tükürüğün ya da spermin ilettiği bir parça bilgi ve bu lakırtı hücrelerime sokuluyor, sözlerime karışıyor ve ardından vücudum virüsün dilini konuşur oluyor. Bunun üzerine, bağışıklık sistemim içimde mırıldanan diğerinin dilinden temizleyebilmek için kendi hücrelerimi birer birer idam ediyor.

Sokaklar her yerde aydınlatılmalarına rağmen insanı hep korkutuyorlar. Sokaklar, sokak lambalarının dibinde durup okuyabileceğiniz kadar aydınlatılıyorlar ama kimsenin okuduğu yok çünkü kimse sokakta kalmıyor. Sokakta durulmaz. Sokaklar iyi aydınlatılıyor, dört bir yanı, sanki havanın kendisi bile parlıyor ama bu aydınlık bir aldatmaca; lambalar ışıktan çok gölge üretiyor. İşte ışıkların sorunu bu; aydınlatma derhal yok edemediği tüm gölgeleri güçlendirir. Ay'daki virane ovalar gibi en ufak bir engebe, en ufak bir girinti çıkıntı bile öylesine derin bir gölge yaratıyor ki bir çukur fark edilmiyor. O yüzden zıtlıklarla dolu gecede insan karşısına gerçekten de bir çukur çıkmasın diye gölgelerden hep uzak duruyor.

Dışarıda durulmuyor, devam ediliyor. Rölantideki otomobiller kaldırımlar boyunca yayaların hızında ilerliyor, loş cam-

ların arkasından insanların yüzlerini inceliyor, yol boyunca kayıp giderek şiddetin kaynağını arıyor.

Toplumsal yapı hasta. Yatağa düşmüş, tir tir titriyor. Artık hiçbir şey işitmek istemiyor. Perdelerini çekmiş, yatağından çıkmıyor. Bütünlüğüne dair hiçbir şeyi bilmek istemiyor. Topluma dair organik bir eğretilemenin faşist bir eğretileme olduğunu gayet iyi biliyorum. Lakin varolan sorunlarımız ancak faşist bir üslupla betimlenebilir. Düzene, kana, toprağa, şiddete, iktidara ve güç kullanımına dair sorunlarımız var. Anlamları ne olursa olsun bu kelimeler geliyor insanın aklına.

Deli bir gölge, konuşan bir hortlak, ayaklı bir çalçene gibi ilerliyordum gecenin içinde. Nihayet eve varmıştım ki sokağımda bir sokak lambasının altında toplanmış hareketli bir grup genç gördüm. İçlerinden biri küçük motosikletini kaldırıma park etmişti. Diğerleri o gencin ve motosikletinin etrafında dönüp duruyorlardı. Üzeri çıplak delikanlının kafasındaki kaskın çözülmüş çene bağı omuzlarına çarpıyordu.

Issız, pencereleri örtülü sokağımda kelimelerini seçemesem de seslerinin çınlamasını duyuyordum. Ancak cümlelerini hızlı hızlı kurmaları bilmeye ihtiyaç duyduğum şeyi gösteriverdi bana: nereden geliyorlardı? Uzaktan, konuşmalarının ritmiyle hangi kalıtımsal toplumsal tabakamıza ait olduklarını anlayabiliyordum. Küçük motosikletinin selesine oturmuş kasklı oğlan dışında hiçbiri oturmuyordu. Kimi duvara dayanmış, kimi kaldırımı arşınlayarak basketbolcu edasıyla havayı döven hareketler yapıyordu; gözleri ufacık dahi olsa bir serüven arayışıyla sokağı tarıyordu. Kafalarını geriye doğru atarak abartılı hareketlerle içtikleri kocaman bir gazlı içecek şişesini elden ele dolaştırıyorlardı.

Aralarından geçtim, açılıp yol verdiler. Alaylı alaylı gülüşüp etrafımda dans ettiler ancak ben geçip gittim, hiç korkmadım, en ufak bir korku emaresi göstermedim. Canım çok yanıyordu. Aklım fikrim boğulmamaktaydı. Gecenin başından beri yaptığım gibi mırıldanarak geçtim yanlarından, kimsenin an-

layamayacağı uçup giden kelimelerle kendi kendime söyleneerek. Bu, onları güldürdü. Ve "Gece bu kadar konuşursanız konuşma kotanızı gümletirsiniz bayım!" dediler.

Canım yanıyordu, sözcüklerin değerli organına saldıran ve ağzımdan bu fiil selini fışkırtan ulusal bir anjinden, boğazımı düğümleyen bir Fransız gribinden, insanın boynunun içini yakan bir hastalıktan muzdariptim. Bu hastalık kelimelerin döküldüğü değerli organa saldırıyor ve ağzımdan bu kelam selini, Fransız ulusunun gerçek kanı olan bu kelamı fışkırtıyordu. Dil bizim kanımızdır ve bu kan benden oluk oluk akıyordu.

Yanıt vermeden grubu geçtim, çok meşguldüm kotayla neyi ima ettiklerini anlamamıştım. Konuşma ritimleri benimkine pek benzemiyordu. Bu delikanlılar ateş üzerine oturtulmuş tencereler gibi kımıldamadan için için kaynıyordu. Bedenleri içlerinden gelen kabarcıklarla dalgalanıyordu. Onları geçtim, kapıma doğru ilerledim. Dışarısı umurumda değildi. Sadece çektiğim acıyı hissediyordum. Elimde her adımımda daha da buruşturduğum, içinde ilaçlarımın olduğu küçük bir kesekâğıdı vardı. Beni iyileştirecek olan şey bu kesekâğıdının, bu küçük karton kutuların içindeydi.

Mavi ve kırmızı şeritlerle süslü araç bir denizaltı gibi sessizce sokağa daldı. Gençlerin hizasında durdu. Üniformalı dört genç adam aynı anda otomobilden indi. Kaslarını gerdi, hepsi aynı hareketle silahlarının şakırdadığı kemerlerini yukarıya doğru çekip düzeltti. Bunlar güçlü, yay gibi kolları olan gençlerdi ve hiçbiri yaşça diğerine hükmedebilecek kadar büyük değildi. Bir tanesi dahi daha yaşlı, daha yavaş değildi. Hiçbiri biraz yaşamış olanların dünyaya karşı duyduğu o kayıtsızlığa az da olsa sahip değildi; bir tanesi dahi derhal tepki vermeden duramaz, bu ateşten iktidarı uygulamaya koymak için sabredemezdi. Demirden çenelerinin gencecik yaşta bilendiği ve etrafta dizginlerini tutacak kimsenin bulunmadığı bu silahlı adamların dördü de aynı yaştaydı. Daha yaşlı erkekler artık Haziran gecesi devriye gezmek istemiyordu. O nedenle, gece-

leri sokakları başıboş deli fişeklere, kendilerinden kaçmaya çalışan gergin gençleri el yordamıyla bulmaya çalışan başka gergin gençlere bırakıyorlardı.

Mavi ve sade üniformaların içindeki gençler, alacalı bulacalı, rengârenk giyimli, hatta biri yarı çıplak olan diğer gençlere doğru yaklaştı. Kaba hareketlerle selam verdiler ve hepsinin ve motosikletin belgelerini istediler. Bir yandan etraflarını gözleyerek plastik kaplı karton kâğıtları uzun uzun incelediler. Hareketleri giderek yavaşlıyordu. Eğilmeden, işaret parmaklarıyla yerdeki bir izmariti gösterdiler. İncelenmesi için yerden toplattılar. Hareketleri daha yavaş, daha tedbirli olmaya başlamıştı. [Diğer gençlerin] her biri ceplerini boşaltmak zorunda kaldı. Mavili adamlardan biri bir genci ararken, bir diğeri eli silahının durduğu kemerinde, gencin hareketlerini gözlüyordu. Uzun sürdü. Arıyorlardı ve uzun süre aramanın sonunda mutlaka bir şeyler bulunurdu. Daha da yavaşlayan hareketleri hareketsizliğe dönüşüyordu. Böyle devam edemezdi. Durağanlık uzun süremez. Beden bir yay gibidir ve durağanlıktan nefret eder. Bir sarsıntı oldu, bağırışlar [duyuldu], küçük motosiklet yere düştü. Gençler kaçarak karanlıkta kayboldu; bir teki dışında: üstü çıplak olan, yere yatmış, kaskı kafasından çıkarak biraz uzağına yuvarlanmış, iki mavi üniformalı tarafından zapt edilmişti. Kelepçeleyip arabaya götürdüler. Sokağıma dolan gecenin sessizliğinde telsizden ne dediklerini anlaşılır bir biçimde duydum. Sokağımdaki binaların cephelerinde birkaç pencere aydınlandı, perdelerin ardına gizlenmiş yüzler belirdi. Gerekçelerini nasıl ifade ettiklerini duydum: "Kimlik kontrolüne engel olma. Memura mukavemet. Firar suçu." Kelimesi kelimesine duymuştum. Ben de sokaktaydım ama bana hiçbir şey sorulmadı. Kendi fizyolojime, kendi içime gömülmüştüm, acımı dindirmekten başka bir şey düşünemiyordum. Pencerelerdeki ışıklar birer birer söndü, polis aracı fazladan bir yolcuyla hareket etti, küçük motosiklet kaldırımda devrik vaziyette, kask ise su birikintisinin içinde kalakaldı.

Tutuklamaya mukavemetten tutuklama: Son derece dolambaçlı bir tutuklama gerekçesi. Tam da yanılmaz huhukî mantığa göre ama dolambaçlı. Gerekçe ortaya çıktığı andan itibaren akla yatkın, ancak nasıl ortaya çıkıyor ki?

Şüphesiz ki o gece benim sokağımda hiçbir şey yaşanmadı. Ancak vaziyet o denli gergin ki en ufak sarsıntı spazma, sanki gerçek bir hastalık söz konusuymuş gibi tüm toplumsal yapının hoyratça müdafaasına dönüşüyor. Yalnız bizim durumumuzda ortada düşman falan yok, insanın kendisi dışında.

Toplumsal yapı havale geçiriyor. Uyumuyor, hasta. Amacı vebütünlüğü için kaygılanıyor; ateş onu sarsıyor; sıcaktan kavrulan yatağında kıvrılıp yatacak yer bulamıyor. Beklenmedik bir gürültüyü saldırı gibi algılıyor. Hastalar yanlarında yüksek sesle konuşulmasına tahammül edemez, dayak yemişten beter acı çekerler. Hastalar alev alev yanan odalarında, düşünce ile nesneyi, endişe ile etkiyi, kelimelerin gürültüsü ile darbeleri birbirine karıştırırlar. Kapıyı arkamdan kapadım. Işığı açmadım; dışarıdan gelen ışık gayet yeterliydi. Musluğa yöneldim, bir bardak su doldurup, doktorun yazdığı ilaçları içtim ve uykuya daldım.

Akıl pamuk ipliğine bağlıdır. Fikirlerle dolu akıl, bir çocuğun elindeki uçan balon gibidir. Çocuk balonu tutmaktan mutludur. Elinden kaçırmaktan korkar; ipi sımsıkı tutar. Eczanede satılan psikiyatri ve hormon ilaçları fiziki dünyadan kopuk, tasasız düşüncelerin insana gerçekmiş gibi geldiği bir uyku sağlar.

Gecenin içinde nasıl becerirler onları tanımayı?

Yaşanmış dilbilgisi kuramsal dilbilgisi değildir. Bir zamir kullandığım zaman kitaplarda yazan dilbilgisi bunun boş bir kutu olduğunu söyler bana; kimin söz konusu olduğu hakkında hiçbir şey, kesinlikle hiçbir şey söylenmez. Zamir bir kutudur; içeriği hiçbir şey söylemez ancak bağlam bunu bilir. Herkes bunu bilir. Zamir kapalı bir kutudur ve herkes açmaya

gerek dahi duymadan içinde ne olduğunu bilir. Beni anlıyorsunuz.

Onları nasıl tanıyorlar? Gerilim duyuları bileyler. Ve Fransa'da vaziyet oldukça gergin. Yere atılan bir bilet ve yağmalanan, alevler içinde kalan bir tren garı. Abartıyor muyum? Az bile söyledim. Hepsi doğru olan, en beter korkunçlukları sıralayabilirim. Fransa'da vaziyet gergin. Bir tren garında yere atılan bir metro bileti düzenin korunması adına askeri bir operasyon başlatılmasına neden oldu.

Bir kıvılcımla her şey alev alır. Eğer orman yanarsa kuru ve çalı çırpıyla dolu olduğundandır. Kıvılcımın izi sürülür; kabahat işleyen yakalanmak istenir. Onu, kıvılcımı çıkaranı ele geçirmek, yakalamak, adını söylemek, yaptığı alçaklığı sergilemek ve onu asmak istenir. Ancak kıvılcımların ardı kesilmez. Orman kurudur.

Bir gün bir kontrolör bir genç adama biletini sordu. Delikanlı biletini atmıştı. Bileti bulmak için geri dönmeyi önerdi. Kontrolör işlenen suçu meydana çıkarmak için delikanlıyı kenara çekti. Genç adam itiraz etti. Kontrolör sertçe ısrar etti; yasaları pazarlık konusu edecek değildi. Bunu tanıklıkların bir türlü açıklayamadığı bir karmaşa izledi. Şiddetin çıkış noktasına dair tanıklıklar birbiriyle hep çelişir. Eylemler kuantum sıçramalarıyla ortaya çıkar, başa gelmesi mümkün olan olayların yeni bir tabiatı vardır. Olay olmayabilirdi, oldu. O zaman izahsızdır. Sadece anlatılabilir.

Olaylar bir çığ mantığında gelişti: her şey düştü, çünkü her şey sallantıdaydı. Her şey düşmeye hazırdı. Kontrolör faili kenara çekmeye çalıştı, fail ise karşı geldi. Gençler olaya dahil oldu. Polis geldi. Gençler delice haykırıyordu. Militarize olmuş polis garı boşaltmak üzere hücum etti. Gençler koşmaya başladılar. Önce küçük şeyler, daha sonra önlerine ne gelirse sökerek fırlatmaya koyuldular. Polis kurallara göre konuşlandı. Zırhlı adamlar kalkanlarının ardına sıralandılar. Gaz bombaları attılar, saldırdılar, durdurup sorguya çektiler. Gaz tren

garını kapladı. Metroya yığınla yeni genç akıyordu. Onlara durumu anlatma zahmetine girmeye hiç gerek yoktu: hiçbir açıklamaya gerek duymadan kendi taraflarını seçiyorlardı. Tüm zemin öylesine kaygandı ki; çatışma patlak vermek üzereydi.

Gar, cam kırıkları ve gazla kaplandı, harabeye döndü. Birbirlerinin omuzlarına tutunan iki büklüm olmuş insanlar gözyaşları içinde kendilerini gardan dışarı atıyorlardı. Camları tellerle kaplı mavi araçlar garın etrafını çevirmişlerdi. Trafik akışı durduruldu, sokaklara metal bariyerler çekildi, üniformalı polisler ve ellerinde parazitli telsizler tutan atletik yapılı siviller giriş çıkışları tuttu.

Zift yoğunluğunda bir duman camlardan birini çatlatarak gökyüzüne doğru yükselmeye başladı. Gar alevler içindeydi. Polislerin kalkanlarıyla koruyarak eşlik ettiği bir sıra itfaiyeci takviyeye geldi. Havadan, plastiğin üzerine, asfaltın üzerine küçük küçük şeyler yağıyordu; itfaiyeciler tüm garı kuru buzla kapladılar.

Bu absürd görünebilir: bir bilet ve bir garın ölçülecek yanı yoktu. Ama söz konusu olan kargaşa değildi: karşı karşıya gelenler rollerini önceden biliyorlardı. Hiçbir hazırlık yapılmamıştı ama her şey hazırdı. Eğer ayaklanmayı tetikleyen o bilet idiyse, bu aynı bir kamyonu hareket ettirmek için kontak anahtarını çevirmek gibiydi. Kamyonun orda olması yeterliydi; anahtarı kontağa sokar sokmaz zaten hareket edecekti. Kamyon ile anahtar arasındaki orantısızlığın kimseyi rahatsız ettiği yok; çünkü yola çıkmasını sağlayan kamyonun kendi düzeneğidir. Anahtar değildir ya da duruma pek az katkısı vardır.

İnsan düşününce rahatlıyor: Şehrin ortasında düzeni simgeleyen bir gar ve karmaşanın simgesi bir başkaldırı; ama yanılıyor işte insan. Garlara yeterince bakmıyoruz, sadece gelip geçiyoruz. Halbuki insan gözlemlemeye zaman ayırıp otursa, kendi hareketsiz durmaya devam edip diğerleri gidip gelirken orada kalsa anlayacaktır. Anlayacaktır ki her biri sadece kendi

ni ilgilendiren bir mantık doğrultusunda, diğerlerine çarpmamaya gayret göstererek ilerleyen, her biri çam iğnelerinden meydana gelen kocaman karınca yuvalarının üzerindeki karıncalar gibi kırık bir çizginin üzerinde koşuşan trenlerin, metroların, otobüslerin, taksilerin yayaların yollarının sürekli kesiştiği bu çok amaçlı yerlerden daha karmaşık bir yer yoktur. Sadece ufacık bir darbe, bir pürüzden kaynaklanan çok hafif bir sendeleme veya bu akışkan ortamda oluşabilecek ufacık bir pislik, barışın görmemize izin vermediği düzenin tekrar ortaya çıkması için yeterlidir. Garı dolduran, acelesi olan insanlardan oluşan akışkanlık kütleye dönüşür, insanlar saflarda yerlerini alır, kütle şekillenir. İnsanlar eşleşir, gruplar meydana gelir, rastgele bakışlar birkaç belirli noktadan başkasına bakmaz olur, tıka basa dolu olan noktalarda büyük boş alanlar oluşur, sadece rengarenk bir yumuşaklığın olduğu yerlerde mavi dimdik saflar inşa edilir ve nesneler imtiyazlı yönlere doğru uçuşmaya başlar.

Düzenden sorumlu güçler düzeni korumaz. Düzeni sağlarlar; onu yaratırlar çünkü savaştan daha düzenli başka şey yoktur. Çatışma anında hiçbir açıklamaya gerek olmadan herkes yerini bilir: bunun için düzenleyici bir ilke yeterlidir. Herkes bilir ve uygular. Savaş esnasında herkes rolünü bilir, herkes yerindedir. Bilmeyenler de gözyaşları içinde savaş alanını terk eder! Yerlerinin neresi olduğunu bilmeyenler hiçbir şey anlamamış gibi yapar, dünyanın sağduyudan yoksun olduğuna inanır ve sızlanıp dururlar, arkalarında bıraktıkları yanan gara bakarlar. Bu saçmalığı anlamaz, bunun düzenin çöküşü olduğunu düşünürler. Ya ölürler ya ölmezler, gerisi tesadüftür.

Bir kez bir bilet atıldı ve gar alevler içinde kaldı. Bedenler çarpıştı ve kaçanlar oldu. İnsanlar örgütlendi. Teşkilatçı unsur ırktı.

Biletini attığı için teftiş edilen genç adam siyahtı. Gar alevler içinde kaldı.

Irk yoktur. Ancak, bir garın alevler içinde kalması ve hiçbir ortak noktası olmayan yüzlerce insanın renklerine göre örgütlenmelerine yetecek kadar vardır. Siyahlar, esmerler, beyazlar, maviler. Garda meydana gelen olayın ardından renk grupları tek vücut olmuşlardı.

Olayların ardından, polisler dehşete düşmüş trenlerin yolcu vagonlarında devriye geziyorlardı. Elleri silahlarının takılı olduğu kemerlerinde, oturan yolcuların suratlarını tek tek inceleyerek ana koridorda yavaşça yürüyorlardı. Şok taburlarının* silahlarını sergiliyor, askeri üniformalarının içerisinde atik ve dayanıklı görünüyorlardı. Artık eski polislere özgü düz kesim bir pantolon, düz bir ayakkabı, pelerin ve kepten meydana gelen üniformalar yerine rahatça sıçrayabilmeleri için ayak bileklerinden büzgülü bir pantolon, rahatça koşabilmeleri için yüksek konçlu ayakkabılar, bol bir ceket ve kafalarına tam oturan kasketler giyiyorlardı. Palaskalarında çatışma ve kontrol esnasında kullandıkları aletler asılıydı. Kılıkları değiştirildi. Paraşütçü birliklerinkinden esinlenildi.

Sakin adımlarla alacalı bulacalı trenleri dolaşıp kimlikleri kontrol ediyorlar. Öyle rastgele kimlik kontrolü yapmıyorlar, zira böylesi yetersizlik göstergesi olurdu. Herkesin bildiği bir renk kodu kullanıyorlar. Bu herkesçe bilinir; insanın benzerlikleri algılama yeteneğine özgüdür. Trenlerin durduğu garlarda hoparlörlerin genizden gelen cızırtıları, kentsel bölgelerdeki

* Yazarın burada kullandığı "bataillon de choc" kelimesi akla doğrudan "bataillon parachutiste de choc"u (Paraşütçü Şok Taburları) getirse de muhtemelen CRS birimi kastedilmektedir. Birinci Paraşütçü Şok Taburu, 1943 senesinde Fransız Ordusu'na bağlı elit bir birim olarak Cezayir'de kuruldu. Gönüllü komando ve paraşütçülerden oluşan bu taburun amacı Fransız Direnişi'ne destek vermekti. On Birinci Paraşütçü Şok Taburu ise Fransa'nın Cezayir Bağımsızlık Savaşı esnasında Cezayir'de düzenin sağlanması için kullandığı ve kitabın "Yorumlar I" bölümünde bahsi geçen taburdu. CRS birimi ise 8 Aralık 1944 tarihinde çıkartılan Kanun Hükmündeki Kararname ile General Charles De Gaulle tarafından, gösterilere, başkaldırılara anında müdahale etmek ve kamu düzenini sağlamak için kurulan Compagnies Républicaines de Sécurité'dir (Cumhuriyetçi Güvenlik Birlikleri). (ç.n.)

polis kontrollerine eşlik eden o eski ses işitiliyor. "Fransa'ya sadık halklar, polis sizin güvenliğinizi sağlamaktadır. Polis kanun kaçaklarının peşindedir. Denetimden geçmeyi kabul edin, tetikte olun, talimatlara uyun. Fransa'ya sadık halklar, polis sizi korumaktadır. Görevini yapmasına yardımcı olun. Bu sizin güvenliğiniz içindir."

Güvenlik. Kitabını yazarız.

Kendimi ilaçların kollarına bırakmış uyuyordum.

Dışarıdan bakan, bu uykuyu ölümden ayırt edemez. Bedenim hareket etmiyor; sarıldığı şey ise geceyi aşmamı sağlayacak bir çarşaf ya da pekâlâ ölüler ırmağını geçmeme yarayacak bir kefen olabilir. Bedenden ayrılmış zihin havadan daha hafif bir gaza dönüşüyor. Söz konusu olan helyum, söz konusu olan bir balon; elden kaçırmamak gerek. Bu nöro-kimyasal uykuda, zihin sadece bir ipe bağlı bir balon.

Düşüncenin hengâmesi sürekli devam eder, sözler ebediyen akar. Bu akış "**insandır**". İnsan, geveze bir manken, iplerle hareket ettirilen bir kukladır. Daha fazla acı çekmemek için kendimi ilaçlarla besiye çekmiş, hassas bedenimin ipini çözmüş, uçan balonun uçup gitmesine müsaade etmiştim. Dil tek başına yürür, düşündüğünü ussallaştırır ve sadece kendi akışını düşünür. O, endişelerle şişirilmiş balonu yerde tutan sadece tek bir iptir.

Kiminle konuşabilirim? Kimin soyundan geliyorum? Tutunduğumu söyleyebileceğim kim var?

Irka gereksinim duyuyorum.

Irk, paylaşılması kolay büyük deliliklerin basitliğine sahiptir, çünkü bizi yönetecek hiçbir şey kalmadığında çarklarımızın gürültüsüdür o delilikler. Kendi haline bırakılmış düşünce ırkı üretir; çünkü düşünce mekanik bir şekilde sınıflandırır. Irk, bana benim varlığımdan söz etmeyi bilir. Benzerlik benim en basit düşüncemdir: çehrelerde yalvar yakar ararım onu, kendiminkini el yordamıyla keşfederim. Irk, insanları sınıflandırmanın bir yöntemidir.

Kime konuşacağım? Kim benimle konuşacak? Kim beni sevecek? Kim zaman ayırıp söylediklerimi dinleyecek?

Irk yanıt verir bana.

Irk, çılgınca ve karmakarışık bir biçimde de olsa insandan söz eder. Bana kendi varlığımı bu denli basit anlatacak başka hiçbir şey yoktur.

Kim benden hiçbir şey istemeden bana kucak açacak?

Irk, yüreğimi sıkıştıran ağır sorulara yanıt verir. Irk, verdiği çılgın yanıtlarıyla zor soruları hafifletmeyi bilir. Ben, benim gibilerle birlikte yaşamak isterim. Peki görünümleri dışında nasıl tanıyacağım onları? Benimkine benzeyen çehreleri dışında? Benzerlik, etrafımı kuşatanların nereden geldiklerini, benimle ilgili neler düşündüklerini ve ne istediklerini gösterir. Benzerliğin ölçülmez: Bilinir.

Düşünce boşa döndüğü zaman sınıflandırma yapar. Beyin düşünürken, hatta hiçbir şey düşünmese bile sınıflandırır. Irk, benzerlik üzerine kurulmuş bir sınıflandırmadır. Herkes benzerliği anlar. Biz onu anlarız, o bizi anlar. Bazılarına benzeriz, bazılarına daha az benzeriz. Onu aradığımızı bilmeden önce, onu bulmayı düşünmeden önce bile tüm çehrelerde benzerliği okuruz, gözümüz onu arar, beynimiz bulur. Benzerlik yaşamaya yardımcı olur.

Irk, tüm çürütme çabalarına rağmen hayatta kalır çünkü aklımızdan evveline dayanan bir düşünce alışkanlığıdır. Irk yoktur. Ancak gerçek onu asla haksız bulmaz. Aklımız sürekli onu önerir; bu düşünce her zaman gelir aklımıza yerleşir. Düşünceler insan varlığının en sağlam kısmıdır, hatta çürüyüp yok olan etten bile daha sağlamdır. Düşünceler iletilir, asıllarına sadık kalarak dilin yapısı içinde gizlenirler.

Beyin yoluna devam eder. Farklılıkları arar ve bulur. Biçimler yaratır. Beyin, kendi bekasına faydalı olacak kategoriler yaratır. Kendiliğinden sınıflandırır, eylemleri önceden haber vermeye çabalar, onu çevreleyenlerin ne yapacağını önceden bilmeye çalışır. Irk ahmak ve ebedidir. Neyin sınıflandırıldığı-

nı bilmek kimseyi ilgilendirmez; sınıflandırmak yeterlidir. Irkçı düşünce kini de hor görmeyi de zorunlu kılmaz. Yalnızca sineğin kanatlarını, kollarını ve bedenini güzelce etiketlenmiş ayrı ayrı kutulara koyan bir ruh hastasının hummalı kılı kırk yarışıyla işler.

"Neredenim ben?" diye soruyorum kendime.

İçi helyum dolu balon rüzgâra kapılmış gidiyordu; dilin ipliği artık hiçbir şeyi zapt edemiyordu. Hangi ırktan sayılıyorum ben?

Tabii ki benim de soyundan geldiğim birileri var ancak az. Damarlarımda dolaşan bu kanın kaynağına indiğim zaman, büyükbabamdan ötesine geçemiyorum. O, kaynakların fışkırdığı ve görüşü tıkayan bir dağ gibi. Ondan ötesini göremiyorum; ufuk o ve öylesine yakın ki. O da kendine soyunu sorar ancak yanıt bulamazdı. Hiç bıkmadan nesilden söz ederdi. Her şeyden konuşur, çok konuşurdu; her şey hakkında kesin yargıları vardı. Ancak hiçbir konuda nesil konusunda olduğu kadar geveze ve katı değildi. Konunun şöyle kenarından geçilmeye görsün, hemen balıklama dalardı. "Bakın" derdi elini kaldırarak. Sağ elinin işaret parmağıyla, ortaparmağı gerilmiş sol elinin eklemlerini sayardı. Parmak kemiklerini, bileğini, dirseğini gösterirdi. Her bir eklem bir hısımlık derecesini simgeliyordu. "Keltler'de birleşme yasağı buraya kadar çıkardı" der ve dirseğini gösterirdi. "Germenler birleşmeyi bileklere kadar kabul ederlerdi. Ve şimdi ise buradayız" derdi, işaret parmağıyla dimdik duran ortaparmağının kemiklerini göstererek. "Kademeli bir çöküş" deyip işaret parmağını kolu boyunca, dirseğinden parmağına tiksintiyle kaydırarak izdihamın acımasız artışını tasvir ederdi. Dönemlere ve halklara göre yasağın yerini kendi bedeni üzerinde gösterirdi. Sözlerinde öyle bir güvence vardı ki sesim soluğum kesilirdi. Nesil konusunda evrensel bir kültüre sahipti. Mülklerin, bedenlerin, isimlerin aktarımıyla ilgili her şeyi biliyordu. Beni biraz ürküten, eskiden güzel Fransızca konuşmak için kullanılan, artık sadece eski filmler-

de veya güzel konuşulmaya çalışılan cızırtılı radyo kayıtlarında işitebileceğiniz, genizden gelen teatral bir ses tonuyla konuşurdu. Sesi, mazinin madenî sesi gibi yankılanırdı; ben ondan daha aşağıda, boyuma uygun küçük bir taburede otururdum ve bu ses beni biraz ürkütürdü.

Büyükbabam bir bıçağın altında konuşurdu. Salonun köşesinde bulunan mavi kadife kaplı koltuğunda otururdu. Köşenin bir tarafındaki duvarda kını içinde bir bıçak asılı dururdu. Bazen salona rüzgâr girdi mi ses çıkarmadan sallanırdı. Bıçağı benim önümde duvardan indirmiş ve yıpranmış deri kınından çıkartmışlardı. Bıçağın üzerindeki kırmızı lekeler kan da olabilirdi, pas da. Bu konuda beni şüpheye düşürür, ardından gülerlerdi. Bir gün ceylan kanını zikrettiler ve daha fazla güldüler. Diğer duvarda, çerçeveli büyük bir resim asılıydı; neresi olduğunu bir türlü çıkartamadığım bir şehrin resmiydi. Evler eğri, büğrü, kadınlar çarşaflı, yollar tentelerle kaplıydı; şekiller iç içe geçmişti. O resmi bir kokuymuşçasına anımsarım ve hangi kıtaya özgü olduğunu hiçbir zaman anlayamamışımdır.

Büyükbabam ondan başka kimsenin kullanmadığı mavi kadifeden büyük koltuğuna konuşmak için otururdu. Oturmadan önce diz kapaklarında iz yapmasın diye pantolonunu yukarıya doğru çekiştirirdi. Koltuğun yuvarlak sırtlığı omuzlarının hizasını geçer ve kabaralı ahşap, başının etrafını bir hale gibi çevirirdi. Dik oturur, dirseklerini koltuğun kenarlarına dayar, asla bacak bacak üstüne atmazdı. Koltuğuna güzelce yerleştikten sonra bizimle konuşmaya başlardı. "Soyadımızın kökenini bilmek önemlidir. Ailemiz sınırlarda yaşamış ancak ben soyadımızın izlerine Fransa'nın göbeğinde rastladım. Bu ad çok eskidir ve toprakla uğraşma, kök salma anlamına gelir. İsimler tıpkı bitkiler gibi bir yerde doğar ve sonra tohumları sayesinde yayılırlar. İsimler köken bildirir."

Boyuma uygun bir tabureye otur onu dinlerdim. Nesil konusunda uçsuz bucaksız bir bilgi hazinesine sahipti. İmlaya bakarak maziyi anlatmayı bilirdi. Bir adından bir aşiret

adına dönüşen adlardaki ses deformasyonlarının izini sürmeyi bilirdi.

Daha sonra, çok daha sonra, sesim soluğum çıkmaya başladığı zaman ne okuduğum kitaplarda ne de sohbetlerimde tüm o anlattıklarına dair hiçbir iz bulamadım. Sanırım uyduruyordu. Söylentilerden çekip aldıklarını süslüyor ve yakaladığı en ufak rastlantıyı bile sonuna kadar kullanıyordu. Açıklama yapma arzusunu ciddiye alıyordu ama bize anlattığı gerçekler sadece o mavi koltuğunun dibinde ve hikâye edilme süresince geçerliydi. Söyledikleri sadece sözlerinde varlığını sürdürse de mazinin derinden gelen sesi sayesinde büyülüyordu. Nesillerle ilgili kurallar koyma isteği söndürülmesi olanaksız bir ateş, bilgiye duyduğu ise dindirilemez susuzluktu. Ansiklopediler böyle iştahlı bir mideyi asla doyuramazdı; o nedenle o da var olmasını istediği ne varsa hepsini uydururdu!

Yaşamının sonuna doğru genetiğe merak sardı. Temel ilkelerini halkın anlayabileceği şekilde yazan mecmualardan öğrendi. Nihayet genetik ona hep duymayı istediği açık seçik yanıtı veriyordu. Kanını okuttu! Yirmi yıl boyunca onca eğitim gördüm, onca çabaladım ancak kanın nasıl okunabileceğini bir türlü anlamadım. Büyükbabam, akyuvarlara sabitlenen molekülleri araştıran bir laboratuvara başvurdu. Moleküller asla ölmez, kelimeler gibi aktarılırlar. Biz cümleysek, moleküller de bu cümleyi oluşturan sözcüklerdir. Konuşmalarda geçen sözcüklerin kullanım sıklığını ölçerek, insanın yüreğindeki gizli düşünceyi öğrenmek mümkündür.

Bir laboratuvara taşıdığı tüm kan gruplarını analiz ettirdi. Bize de neyin peşinde olduğunu anlattı. Kelimeleri karıştırdım ve "kan grupları" yerine "kanlı gruplar" dedim. Bu onu güldürse de büyükbabamın gözlerinin ilgiyle parlamasına neden oldu. "Kan, ana malzemedir. O miras olarak alınır, paylaşılır ve dışarıdan görülür. Taşıdığınız kan size renginizi ve şeklinizi verir, çünkü kan içinde pişirildiğiniz et suyudur. İnsan gözü kanlar arasındaki farkı görmeyi bilir" derdi.

Büyükbabam kendi kanıyla büyükannemin kanını aldırdı ve ağızları sıkıca kapalı tüplere koydurup üzerlerine isimlerini yazdırdı. Tüpleri laboratuvara gönderdi; iki damla kanından nesillerin gizemini öğrendi. Etrafınızdaki kıpır kıpır dünyaya bakın. Onu düzene sokacak bir şey olduğunu tahmin edersiniz. İşte o şey benzerliktir ve "ırk" olarak telaffuz edilebilir.

Sonuçlar, resmi bir belge gibi kalınca bir zarf içinde geldi. Yüreği ağzında açtı büyükbabam. Laboratuvarın son derece modern logosunun altında, büyükbabamın istediği ölçümlerin sonuçları yazıyordu. Sonuçlara göre büyükbabam Kelt, büyükannem ise Macar'dı. Bir kış günü, hepimizin bir araya toplandığı bir yemekte açıkladı; O Kelt'ti, karısı ise Macar! Büyükbabamın büyükannemi birazcık dahi olsa kan vermeye nasıl ikna edebildiğini hâlâ anlayamam. Laboratuvar, büyükbabamın umursamadığından ayrıntılarını bizimle paylaşmadığı bir yöntemle kanı okumuştu; ayrıntıları hiç mi hiç takmıyordu. Sonuçlar, zarf içinde ulaştırılmıştı ve önemli olan tek şey şuydu: Karısı Macar, kendisi Kelt'ti.

Okulda okuduğu hayat bilgisi dersinden çok az şey kalmıştı aklında, akademik kılavuzlardan da yoksundu ancak insanların en çok okudukları, okunması kolay mecmuaları okuyarak bilgi edinmişti. Soyut kavramlar onu hiç mi hiç ilgilendirmiyordu. Tek istediği olgular olarak adlandırdığı yanıtlardı. 20. yüzyılın biliminden kendine sakladığı yakasını bir türlü bırakmayan bu düşsel saplantıydı sadece. Bu düşüncenin kökü kazındı, üniversitelerin bilimsel çalışmaları bu fikri çürüttü, ancak söylentilerle, üstü kapalı laflarla, sonunda anlayabilme dürtüsüyle hep geri geliyordu: moleküler analiz, yeterince çok istenmesi için, biraz biraz yorumlanabilmesi için kan fikrine geri dönülmesini sağlıyordu. Fazla ayrıntıya girmeden, moleküllerin incelenmesi ve onların nesilden nesile geçişi ırk düşüncesini teyit eder gibi görünüyordu. İnsan buna inanmaz, bunu arzular, bunun peşinden gider. Benzerliğin karmaşık gi-

zemlerini düzene sokma isteğimiz öyle güçlüdür ki dönüp dolaşıp geri gelecektir.

Bu duruma göre büyükannem Macar, büyükbabam da Kelt'ti. Yani biri badem gözlü at binen bir zebella, diğeri ise mavi dövmeli çıplak bir devdi. Büyükannem saçlarını savura savura tozlu steplerde koşar, yerle bir edilecek köyler, kaçırıp mideye indirilecek çocuklar ve her şeyi ota ve çıplak toprağa çevirmek için yıkacak yapılar ararda; sarhoş büyükbabam ise asla bakir çıkamayacağınız müzik eşliğinde ahlaksız ayinler yapabilmek için sımsıkı örtülü, pis kokulu yuvarlak kulübesine kapanırdı.

Peki, çiftleşmeleri nasıl olmuştu acaba? Çiftleşmeleri. Çiftleştiler diyorum çünkü onlar benim büyükbabamla büyük annemdi. Nasıl yapmışlardı? Büyükbabam Kelt, büyükannem Macar'dı; ikisi de kadim Avrupa kıtasının iki vahşi halkından geliyordu. Hatta nasıl olmuştu da birbirlerine yaklaşmışlardı? Yakınlaşmak. Avrupa'yı aynı hızla katetmeyen bu insanlar aynı yerde bulunmayı ve kımıldamadan yeterince uzun süre orada kalmayı nasıl becermişlerdi? Acaba tehdit altında mı gerçekleşmişti? Uçları tırtıklı mızrakların, bronz kılıçların, çift kıvrımlı kirişlerin yayında gerilen ürpertici okların tehdidiyle mi? İçlerinden biri kan kaybından ölmeden yeterince uzun süre, hareket etmeden karşı karşıya durmayı nasıl becermişlerdi?

Güvende miydiler acaba? Soğuktan, kadim halkların bir uçtan diğer uca katettiğini yaşlı Avrupa'nın dondurucu soğuğundan, birbirlerine yeterince yaklaştıkları anda indirilen keskin kılıç darbelerinden korunuyorlar mıydı? Kokuşmuş deri giysilere, hayvanlardan sökülmüş kürklere, kaynatılmış deriden yapılma çivilerle kaplı zırhlara ve etrafı kırmızı işaretlerle çevrili, burun deliklerinden kanlar akan, kocaman boğa başları çizilmiş kalkanlara bürünmüşlerdi. Tehlikelerden korunabiliyorlar mıydı acaba?

Bir şekilde çiftleşmiş olmalıydılar çünkü ben buradayım. İyi de bu çiftleşme nerede olmuş olabilirdi? Yan yana uzanabi-

lecekleri tek bir yer yokken nerede kucaklaşmış olabilirlerdi ki? Muharebe meydanı dışında? Çünkü birileri gece gündüz kan ter içinde kalmış atların sırtında geziyor, diğerleri ise sivri uçlu kazıklarla örtülmüş, etrafına kemikler saçılmış kulübelerde toplanıyordu.

Dumanı tüten harabelerin ve etrafa dağılmış, parçalanmış silahların arasından, ezilmiş otların üzerinden başka nerede olabilirdi ki? Savaşın yıkıntıları arasında, entrika amacıyla toprağa dikilmiş büyük sancakların titrek gölgesinde ya da dev ağaçlı bir ormanın yosun tutmuş zemini üzerinde ya da yekpare bir şatonun taştan zemini üzerinde olmadıysa, birbirinden alakasız iki halk arasında böyle bir şey nasıl olmuş olabilirdi ki? Nasıl?

Çiftleşmeleriyle ilgili hiçbir şey bilmiyorum. Sadece şu iki sözcüğü anlıyorum: "Kelt" ve "Macar". Kan testinin sonuçlarını diğerlerine olduğu gibi bana da söylerken ne demek istediğini hiç anlamıyorum. "Kelt" ve "Macar" kelimelerini kış bahçesinin sıcağında telaffuz ediyor ve bunları dedikten sonra susuyor. Kelimeler büyüdü de büyüdü. Kanını okutmuştu ve ben neyi öğrenmek istediğinden bihaberdim. Hepimizin bir araya toplandığı bir kış günü, herkes onun etrafında, ben boyuma göre bir taburenin üzerindeyken, bunu bize niçin anlattığını bilmiyordum. "Kelt ve Macar" dedi. Bu iki kelime, iki çoban köpeğini ağızlıklarını çıkartıp üstümüze salarmışçasına çıkıyordu ağzından. Bir kan damlasından neler okunabileceğini açıklıyordu bize. Etrafına topladığı bizlere kanın bizi birbirimize bağladığını söylüyordu. Benim önümde, bir çocuğun önünde ne demeye anlatıyordu ki bunu? Neden kanın kaynağı olan çiftleşmeyi ondan hiç söz etmeden tanımlamak istiyordu?

Hepimize, o kış bahçesinde toplanmış herkese hangi halktan geldiğimizi öğrenmek için kanımızın bir damlasını okutmamızı salık verdi. Çünkü her birimiz eski halkların birinden geliyor olmalıydık. Böylece ne olduğumuzu anlayacak ve bir araya toplanır toplanmaz yükselen o korkunç gerilimin gize-

mini çözecektik. Böylece etrafında toplandığımız masa her biri birbirine yabancı, silah ve kalkan kuşanmış kadim figürlerin katettiği buz kesmiş bir kıtaya dönüşecekti.

Önerisi yankı bulmadı. Ödümü patlatmıştı. Ben diğerlerinden daha aşağıda, boyuma uygun bir taburede oturuyordum ve aşağıdan insanların nasıl da rahatsız olduğunu çok net anlayabiliyordum. Kimse yanıt vermedi, ne evet dendi ne de hayır. Konuşmasına müsaade edildi; söyledikleri cevapsız bırakıldı ve saldığı iki çoban köpeğinin, "Kelt" ve "Macar"ın aramızda dolaşmasına, yerleri yalayıp, salyalarını üstümüze saçıp bizi ısırmakla tehdit etmelerine izin verildi.

O kış günü etrafında toplanan bizlerden, vahşi halklardan ve kabilelerden oluşan eski bir Avrupa yaratmayı neden istiyordu ki? Onun etrafına toplanmıştık; bütün bir aile duvara asılı durup gürültü etmeden sallanan o bıçağın altında, mavi kadifeden koltuğunda oturan, başının çevresi kabaralarla halelenmiş onun etrafını sarmıştık. Kanımızın bir damlasını okutmamızı ve o kanda karşı karşıya gelmiş insanların öyküsünü, vücutlarımızca simgelenen, alt edilmez farklılıkların hikâyesini okumamızı istiyordu. Onun etrafında toplanmış bizleri niçin ayırmak istiyordu? Bizi niçin birbiriyle ilişiksiz görmek istiyordu? Halbuki biz aynı kandandık; artık ne kadar mümkünse.

Kanımın bir damlasından neler okunabileceğini bilmeyi hiç istemem. Onların kanına batmışım, bu kadarı yeter, bunun üzerine diyecek başka şeyim yok. Aramızda akan kan hakkında, üzerimizden akan kan hakkında hiçbir şey bilmek istemiyorum ama o bizim üzerimizden okunabilecek ırk muhabbetine devam ediyor ve mantık sınırlarının dışına çıkıyor.

Devam ediyordu. Nesli temsil eden o ırmağı okumayı bildiğini ileri sürüyordu. Bizi onun örneğini izlemeye, bu okumadan onun kadar zevk almaya, insan çağını oluşturan bu ırmakta hep birlikte yıkanmaya davet ediyordu. Bizi kendisiyle birlikte, hep beraber kan nehrinde yıkanmaya davet ediyordu: bu bizim ortak bağımız olacaktı.

Büyükbabam mest olmuştu. Aslında hiçbir şeyin belirtilmediği ama olmayan önerileri okuduğu laboratuvar sonuçlarını üstü kapalı laflarla şişirdikçe şişiriyordu. Irk anlatısı asla hezeyanın uzağında değildir. Hiç kimse yorum yapmaya cesaret edemiyor, herkes başka taraflara bakıyor, ben ise her zamanki gibi boyuma uygun bir taburede oturmuş sessizce aşağıdan yukarı doğru bakıyordum. Kış bahçesinin havasına ağırlık çökmüştü. Doymak bilmez bir edayla ırk piyesini sürdürüyor; gözlerini teker teker üzerimize dikiyor ve sanki bizde eski figürlerin sonu gelmez çatışmalarını görüyordu.

Hangi halktan geldiğimi bilmiyorum. Ama pek de önemi yok, değil mi?

Çünkü ırk yoktur. Öyle değil mi?

Birbirleriyle çarpışıp duran o figürler yoktur.

Yaşamımız çok daha dingin. Öyle değil mi?

Hepimiz aynıyız. Değil mi?

Birlikte yaşamıyor muyuz?

Öyle değil mi?

Cevap verin bana.

Yaşadığım mahalleye polis ya hiç gelmez ya da nadiren gelir. Geldikleri zaman da ufak gruplar halinde aheste aheste gezevelik eder, ellerini arkalarında kavuşturup yürür, vitrinlerin önünde dururlar. Mavi araçlarını kaldırımın kenarına park eder ve kollarını önlerinde kenetleyerek herkes gibi genç kadınları seyrederler. Atletik ve silahlıdırlar ama davranışları orman korucularını andırır. Mahallemin sakin olduğunu iddia edebilirim. Polis beni görmez; ben polisi nadiren görürüm. Buna rağmen bir kimlik kontrolüne tanık olmuştum.

Bundan seyirlik bir şeymişçesine bahsetmemin nedeni yaşadığım yerde denetlemelerin nadiren olmasıdır. Şehrin merkezinde oturuyoruz, kenti kenar mahallelerden ayıran mesafe bizi polis denetlemelerinden korur. Kenar mahallelere asla gitmeyiz. Gidersek de kapalı süpermarketlere doğru arabayla gider, camları hiç açmaz, kapıları kilitleriz.

Şimdiye kadar sokakta hiç kimse benden kimliğimi doğrulamamı istemedi. Bana niçin böyle bir şey sorsunlar ki? Ben kim olduğumu bilmiyor muyum? Adımı sorarlarsa söylerim. Daha başka ne olabilir ki? Merkezde oturan diğer pek çokları gibi, üstünde adımın yazdığı o küçük kimliği üstümde taşımam. Adımdan o kadar eminim ki bana onu hatırlatacak bir anımsatıcıya hiç mi hiç ihtiyacım yok. Eğer bana kibarca sorulursa, tıpkı yolda adres soran birine bilgi verir gibi söylerim. Şimdiye kadar sokakta kimse bana üstünde Fransa'nın ulusal renklerini taşıyan, adımın, fotoğrafımın, adresimin ve valinin imzasının bulunduğu o küçük kimliğimi sormadı. Üstümde taşımam ne işe yarayacak ki? Tüm bunları biliyorum.

Tabii ki sorun başka; ulusal nüfus cüzdanı anımsatıcı olarak kullanılmıyor. O küçük kimlik kartı tek renk ve bomboş olabilirdi: Fransa'nın rengindeki mavi kartın üzerinde sadece valinin okunmaz imzası yer alabilirdi. Önemli olan hareketlerdir. Bütün çocuklar bunu bilir. Kız çocuklarının pazarcılık oynarken hayali parayı alıp verirkenki hareketleri oyunun temelidir. Kimliğin içeriği, yazılanları çözmek, ismi okumak nüfus cüzdanını kontrol eden polisin umurunda bile değildir. Kimlik kontrolü birbirini takip eden hareketlerden oluşur; asla değişmez: Doğrudan yaklaşır, baştan savma bir selam verir ve sert bir ifadeyle nüfus cüzdanınızı ister; cüzdan aranır, ardından uzatılır. Onu sürekli göstermekle yükümlü olduğunu bilenler için nüfus cüzdanı ceplerin dibinde değildir. Önce kimliğin bir yüzüne uzun uzadıya bakılır, sonra arka yüzü çevrilir; üzerinde yazan birkaç sözcüğün gerektirdiğinden çok ama çok daha uzun süre geçer. Kimlik kararsızlıkla geri verilir, isteksiz gibidir, bunu üst araması izleyebilir. Zaman durur, bu işlem vakit alabilir. Kimliği kontrol edilen kişi sabırlı ve sessiz olmalıdır. Herkes rolünü bilir; önemli olan hareketlerin arka arkaya gelmesidir. Beni asla kontrol etmezler, suratım malum surattır. Benim üzerimde taşımadığım o nüfus cüzdanının istendiği kişiler yüzlerindeki bir şeyden tanınır; bunun ölçüsü

yoktur, ancak herkesçe bilinir. Kimlik teftişi döngüsel bir mantık izler: kimliği kontrol edilenlerin kimliği kontrol edilmiştir ve kontrol gösterir ki kimliği kontrol edilenler kimliği önceden kontrol edilmişlerdendir. Teftiş bir harekettir, düzenin fiziki anlamda anımsatılması için omuza konmuş bir eldir. Köpeğin tasmasını çekmek köpeğe bir tasması olduğunu anımsatır. Beni hiç kontrol etmezler. Yüzüm güven telkin eder.

Dediğim gibi, bir kimlik kontrolüne tanıklık ettim; bana bir şey sormadılar, beni kontrol etmediler. Adımı öyle iyi biliyorum ki Fransa'nın bunu kanıtlayan şu küçük, mavi kartını üstümde dahi taşımıyorum. Elimde bir şemsiye vardı ve fırtına yüzünden bir kimlik kontrolüne tanıklık ettim. Tam köprüden geçerken kocaman bulutlar yükünü bıraktı ve bir sağanak fırtınası başladı. Yağmur damlaları Sâone Nehri'nin bronz rengi suyunu dövüyor ve birbirine karışan binlerce çember suyun yüzeyini istila ediyordu. Bir köprünün üzerinde karşı yakaya kadar yağmurdan korunacak hiçbir yer yoktur ama benim şemsiyem olduğu için hiç telaş etmeden yürüyordum. İnsanlar sağanağın altında kaçışıyor, ceketleri, çantaları veya kısa bir müddet sonra eriyip gidecek gazeteleri, hatta elleriyle, kısacası yağmurdan koruyacakmış izlenimi veren ne varsa onunla başlarını örtüyorlardı. Yağmuru savuşturuyorlardı; hepsi kendini korumaya çalışarak koşuyordu ve ben koşmak zorunda olmayışımın tadını çıkara çıkara köprüyü geçiyordum. Beni damlalardan koruyan bez parçasını sıkı sıkı tutuyordum. Yağmur damlaları bir trampet misali şemsiyemi dövüyor ve dört bir yanımdan akıp yere çarpıyordu. Yağmurdan sırılsıklam olmuş bir genç adam koluma yapıştı. Güleçti, bana sokuldu, beraber yürüdük. "Köprünün ucuna kadar şemsiyeni ödünç alabilir miyim?" diye sordu. Islak ve esprili genç adam bana iyice sokulmuştu; utanması sıkılması yoktu, üstelik güzel kokuyordu. Bu şen yüzsüzlüğü insanı güldürüyordu. Köprünün sonuna kadar bir örnek adımlarla, kol kola yürüdük. Şemsiyemin sadece yarısını kendime ayırabilmiştim; bir tarafım iyice ıslan-

mıştı. O ise bir yandan yağmura sövüp sayarken bir yandan da hiç durmadan benimle konuşuyordu. Yağmurdan korunmak için garip hareketler yaparak kaçışan insanlara bakarak gülüştük; neşesi beni gülümsetiyor, akıl almaz yüzsüzlüğü güldürüyordu; kıpır kıpır bir tipti.

Köprüyü geçtiğimizde sağanak dindi. Esaslı bir yağmurdan geriye sokaklar boyunca akan yağmur suları ve tertemiz bir havaya asılı kalmış bir parça çişenti kalmıştı. O aceleci tavrıyla omzuma vurarak teşekkür etti ve son yağmur damlalarının altında koşarak uzaklaştı. Köprünün ucunda bekleyen polis aracının önünden fazla hızlı geçti. Heykel gibi yakışıklı atletler kollarını göğüslerinde kavuşturmuş, bir mağazanın tentesi altında sokağı gözlüyordu. Çok hızlı geçti, onları gördü bu nedenle koşarken yönünü değiştirdi; polislerden biri ilerledi, biraz fazla sert bir selam verdi ve konuşmaya başladı. Koşarken kafası karıştı, hızlı gidiyordu; hemen anlayamadı. Polislerin hepsi harekete geçip peşinden koşmaya başladılar. İstemsizce, hareketi muhafaza yasasının bir gereği olarak, refleks olarak durmadı. Hızını koruyordu, hatta daha da hızlanmıştı. Polisler yakasına yapıştı.

Siyah şemsiyem başımın üzerinde açık, hızımı koruyarak ilerlemeye devam ettim. Kaldırıma diz çökmüş polislerin önüne vardım. Mavi üniformalı genç adamlar, köprüyü birlikte geçtiğim genç adamı yere yapıştırmışlardı. Yavaşlar gibi yaptım. Durmadım bile, sadece yavaşladım, belki bir şeyler söyleyecektim. Tam olarak bilemiyordum.

"Yürümeye devam edin beyefendi"

"Bu genç adam bir şey mi yaptı?"

"Biz ne yaptığımızı biliyoruz beyefendi. Lütfen, yolunuza devam edin."

Yüzükoyun yere yapıştırmış, bir kolunu sırtına doğru bükmüş, dizleriyle ağzının üzerine bastırıyorlardı. Yuvalarından fırlamış gözleri yukarı, bana doğru baktı. Çözmesi güç bakışlarında hayal kırıklığını gördüm ya da gördüğümü sandım.

Ben yoluma devam ettim, polisler ise ellerini arkadan kelepçeledikleri genç adamı yerden kaldırdı.

Bana hiçbir şey sormamışlardı; ondan ise tek bir hareketle kim olduğunu kanıtlayacak bir kimlik istemişlerdi. Bir şey demeli miydim? İnsan, düzenin atletleriyle tartışmakta tereddüt ediyor, yay gibi gergin ve silahlılar. Zaten asla tartışmazlar. Doğrudan eyleme geçer, kontrol altına alır, duruma hâkim olurlar. Yaparlar. Ardımdan sorgulama gerekçelerini telsizden geçişlerini duydum: "Dur emrine itaatsizlik. Kaçmaya teşebbüs. Nüfus cüzdanı bulundurmamak." Uzaklaşırken göz ucuyla arkama baktığımda elleri arkasında arabada oturduğunu gördüm. Yazgısının cereyan edişine hiç ses etmeden tanıklık ediyordu. Bu genç adamı tanımıyordum. Meselesi kendi seyrinde ilerliyordu. Yollarımız ayrılıyordu. Mavi üniformalılar, toplum düzeninin tesisatçıları* belki de ne yaptıklarını biliyordu, belki de benim bilmediğim bir şey biliyorlardı. Bende uyanan izlenim bunun, içinde bana yer olmayan, kendi aralarında bir iş olduğuydu.

O yaşanan, gün boyunca peşimi bırakmadı. Ne yapılan haksızlık, ne korkaklığım, ne de burnumun dibinde yaşanan şiddet gösterisi; peşimi bırakmayıp midemi bulandıran, kendiliğinden aklıma gelen o iki kelimeydi: "Kendi aralarında". Bu hikâyenin en korkunç yanı dilin ta özüne kadar işlemesiydi. Bu iki kelime aynı anda aklıma gelmişti ve en iğrenci de aralarındaki ilişkiydi ki bunun kendi içimdeki varlığından bihaberdim. "Kendi aralarında" Her zamanki gibi, eskisi gibi. Orada nasılsa burada da öyle.

Tasvir edilemeyen bir hayalet genel rahatsızlığın, genel gerilimin, genel şiddetin ortasında kol geziyor. Hep mevcut, asla uzakta değil; insanı her şeyin izah edilebileceğine inandıran şahane bir yararı var. Fransa'da ırkın bir içeriği var ama bir tanımı yok. Hakkında bir şey demeyi bilmiyoruz; ancak varlığı

* Fransa'da, muslukçu, tesisatçı, kanalizasyon ve baca temizlikçileri mavi iş tulumları giyerler. (ç.n.)

görünüyor. Herkes bunu biliyor. Irk, gerçek eylemleri tetikleyen somut bir kimliktir; ancak mevcudiyetleri her şeyi izah edecek olan bu eylemlerin nasıl adlandırılacağı bilinmemektedir. Bunlara verilen hiçbir ad uygun düşmez ve bu adların her birini her kim vermişse ve ne amaçlamışsa hemen anlaşılır.

Irk yoktur ancak ırk somut bir kimliktir. Sınıfsız bir toplumda, herkesin herkese karşı olduğu, karışıklığın hüküm sürdüğü moleküler bir toplumda ırk denetime imkân sağlayan görünür bir fikirdir. Kimlikle harmanlanmış benzerlik düzenin korunmasını sağlar. Orada nasılsa burada da öyledir. Orada da mükemmel denetimin taklitçiliğini yaptık. Rahatlıkla "Biz" diyebilirim çünkü söz konusu olan Fransız dehasıdır. Dünyada, barışın hüküm sürdüğü başka bir yerde ise makineler inşa etmek için Mösyö Von Neumann'ın* soyut fikirleri geliştiriliyordu. IBM şirketi kartlar sayesinde bütünüyle efektif düşünceyi icat ediyordu. IBM şirketi bir kart kümesinden somut bir zihin icat ediyordu. Parlak bir gelecek vaat eden IBM şirketi delikli kartlar üretiyor ve bu delikli kartları şişlerle, dalga geçmek için örgü şişi dediğimiz uzun ve sivri metal şişlerle işleyerek mantık işlemlerini taklit ediyordu. Biz ise aynı tarihlerde bu mantığı [başkent] Cezayir'de insanlar üzerinde uyguluyorduk.

Burada Fransız dehasını hürmetle anmak gerekir. Benim de dahil olduğum bu halkın kolektif bilinci en soyut, en eksiksiz sistemleri geliştirmeyi ve aynı zamanda bunları insan üzerinde uygulamayı pek iyi bilir. Fransız dehası, enformasyon kuramının ilkelerini en somut şekilde uygulayarak bir Şark kentinin denetimini ele geçirmeyi başarmıştır. Bu kuram başka yerlerde hesap yapacak makineler üretmek için kullanılırken, biz aynı teoriyi orada insana uyguladık.

* John von Neumann (1903-1957): Macaristan ve ABD vatandaşı bilim insanı. Matematik, kuantum mekaniği, bilgisayar bilimi pek çok alanda çığır açan çalışmalarının yanı sıra komünizm karşıtı dünya görüşü, Soğuk Savaş'ın teorisyenlerinden biri oluşu, atom bombası üzerine çalışmaları, Amerikan Ordusu'na verdiği danışmanlık hizmetleri ve Amerikan askeri endüstrisine olan katkılarıyla da tanınmaktadır. (ç.n.)

Cezayir şehrindeki tüm evlerinin üzerine boyayla bir sayı çizildi. Her insan için bir fiş düzenlendi. Tüm Cezayir kentinin üzerinde bir koordinat ağı oluşturuldu. Her insan bir veriye dönüştü ve hesaplara girişildi. Kimse ağı kımıldatmadan hareket edemiyordu. Alışılmışın dışında bir sorun bir bit yeniğine dönüşüyordu. Kimlik meselesiyle ilgili sorunlar gece gündüz uyumadan kenti denetleyen tepelerdeki villalara ulaşıyordu. Bir şüphe sinyaliyle, dört adam bir cipe atlıyor, tek elleriyle cipin kenarına tutunup diğer ellerinde makineli tüfeklerle kentin sokaklarına dalıyorlardı. Binanın girişinde ani bir frenle aracı durdurup aynı anda aşağı atlıyor, merdivenleri koşarak çıkıyor, elektrik yüklenmiş gibi titriyorlardı. Şüpheliyi yatağında, merdivende ya da sokakta enseliyorlardı. Üzerinde pijamalarıyla cipe atıp hız kesmeden tepelere doğru tırmanıyorlardı. Her seferinde buluyorlardı, çünkü herkes fişlenmişti, her ev işaretliydi. Bu, fişlemenin askeri zaferiydi. Hiç hız kesmeden cipleriyle ilerleyen atletik yapılı, silahlı dört adam her seferinde birini getirirdi.

Başka yerlerde fişleri şişlemek için kullanılan "örgü şişleri" Cezayir kentinde insanları balık gibi avlamak için kullanılıyordu. Bir adamın üzerindeki deliğe uzun şişi geçirdikten sonra bir başka adam daha avlanabiliyordu. IBM şirketi onları sadece kartonlara uygularken biz insanları örmek için kullandık. Şişler insanlara saplanıyor, üzerlerinde delikler açılıyor, açılan delikler eşeleniyor ve bir kişinin içinden geçip başka biri avlanıyordu. Kısacası bir fişte bulunan deliklerden yola çıkarak "örgü şişleri"nin de yardımıyla başka fişler yakalanıyordu. Görkemli bir başarıydı. Kımıldayan kim varsa tutuklandı. Herkes kımıldamayı kesti. Bir fiş bir kez kullanıldı mı bir daha ondan hayır gelmiyordu. Bu durumdaki fişler yeniden kullanılamayacağından, atılıyordu. Denize, üzeri örtülen çukurlara. Birçoğunun da nereye atıldığı bilinmiyordu. İnsanlar çöp sepetine atılırmışçasına ortadan kayboluyordu.

Düşman sudaki balık mı? O zaman su boşaltılır! Ayrıca işi şansa bırakmamak için zemine sivri kazıklar çakıp elektrik verilir. Balıklar öldü, savaş kazanıldı, enkaza dönüşmüş topraklar da ganimetimiz oldu. Enformasyon kuramının düzenli bir uygulaması sayesinde kazanmıştık ve geri kalan her şey kaybedilmişti. Harap olmuş, konuşacak tek kişinin kalmadığı, elektrik verilerek öldürülenlerin hayaletlerinin kol gezdiği bir şehrin; kin, nefret, korkunç bir acı ve genel bir korku ikliminden başka hiçbir şeyin kalmadığı bir şehrin efendileri olmuştuk. Bulduğumuz çözüm Fransız dehasının o çok belirgin yönünü gözler önüne seriyordu. General Salan ve General Massu*, Bouvard ile Pécuchet'nin** dâhiyane ahmaklık ilkelerini harfiyen uygulamışlardı: listeler hazırlamak, her konuyu akılla çözmeye çalışmak ve felaketlere neden olmak.

Birlikte yaşamakta zorlanmaya devam edecektik.

"Offf, yeniden başlıyor!"

"Yeniden başlıyor." dedi, söylediğini duydum; aynı sözcüklerle, aynı terimlerle, aynı ses tonuyla: "Offf! Yine başlıyor!" Sömürgeci çürümüşlük içimize işliyor, kemiriyor, su yüzüne çıkıyor. Alttan altta bizi hep izliyor, tıpkı kanalizasyonların sokakların çizgisini takip etmesi gibi kendini bize göstermeden kıvrılıyor; hep saklı ama hep orada ve bunaltıcı sıcaklarda bu pis kokunun nereden geldiğini soruyor insan kendine.

Söyledi, aynı anlatımla söylediğini duydum.

Gazete alırdım. Gazete aldığım adam pislik herifin tekiydi. Bunu ispatlayamam ancak bunu tüm duyularımla onu gördü-

* General Raoul Salan ve General Jacques Massu: 13 Mayıs 1958 tarihinde Cezayir'in Fransız topraklarında kalması için Cezayir kentinde hükümet darbesini gerçekleştiren Fransız generallerdir. Hareket çok kısa sürmüş, Fransa'da IV. Cumhuriyet'in sona erip General De Gaulle'ün tekrar iş başına gelerek V. Cumhuriyeti kurmasıyla sonlanmıştır. (ç.n.)

** Tahsin Yücel'in çevirisi Can Yayınları tarafından *Bilir bilmezler* adıyla yayımlanan Gustave Flaubert romanıdır. Flaubert, Bouvard ve Pécuchet adlı, bilgisizliklerinin ve saflıklarının verdiği özgüvenle her konuya atılan iki karakter vasıtasıyla hem bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olanları hem de hikâye fon oluşturan dönemi hicveder. (ç.n.)

ğüm ilk andan itibaren biliyordum. Tıraş sonrası losyonu, kaliteli puro kokusuyla karışmıştı. Copunu sakladığı tezgâhının arkasında bitkin, saçları dökülmüş, ucuz purosu ağzından sarkan bir tip olmasını tercih ederdim. Ancak bu bayii, kelliğini kafasını sıfıra vurdurarak gizliyor, ağzında dümdüz duran kaliteli bir puro içiyordu. Nem ölçümlü bir puro mahzeni olduğunu söylüyordu. Konudan anlayan, iyiyle kötüyü ayırt etmeyi bilen bir puro meraklısı olmalıydı. Gömleğini kıskanabilirdim, güzel taşıyordu. Benim yaşlarımdaydı, şişman değildi, ayakları yere sağlam basacak kadar kiloluydu sadece. Güzel bir yuvarlaklığı, güzel bir teni, kendinden emin, sakin bir havası vardı. İkinci kasada duran karısı ticari bir erotizmle ışıldasa da çekiciydi. Adam, dişlerinin arasına sıkıştırdığı, dimdik duran purosu ağzında, bir şeyler mırıldanıyordu.

"Beni güldürüyorlar!"

Önünde açık duran gazeteden gündemi yorumluyordu; okuduğu popülist bir kâğıt parçası değil, günlük çıkan ciddi bir gazeteydi. İnsanlardan korunmak için artık eskisi gibi karikatürlere güvenilmiyor. Günlük hayatta otuz senedir beraber yaşayınca artık herkes kendini olabildiğince iyi pazarlıyor. İnsan artık düşündüğü şeylere o kadar kolay ihanet edemiyor. Kiminle muhatap olunduğunu anlamak için küçük işaretler ya da dinlemek gerekiyor artık. Her şey müzikal bir şekilde iletiliyor, her şey dilin yapısı içinde söyleniyor.

"Şu isimsiz özgeçmişlere gülmekten ölüyorum."

Yakın bir zaman önce yazılı olarak yapılan iş başvurularında isim belirtilmemesi gibi bir fikir ortaya atıldı. Özgeçmişlerin üzerine isim konulmasının yasaklanması önerildi. Hiç isim telaffuz etmeden konuşulması önerildi. Amaç işe alımları daha rasyonel hale getirmekti, çünkü isimlerin çağrıştırdıkları akılları karıştırabilirdi. Bu durumda, kafası karışmış bir kişi aklın meşru kılamayacağı kararlar alabilirdi. Dilin, çok fazla anlam ileten unsurları susturulmak isteniyor. Şiddetin artık dile getirilmemesi isteniyor. İnsanların yavaş yavaş konuşmayı tama-

men bırakması isteniyor. Ya da şifreli kelimelerle konuşmaları ya da tek bir matah şey söylemeyen İngilizce'yi konuşmaları arzu ediliyor.

"İsimsiz özgeçmişlermiş! Çok komik! Yine göz boyama! Sanki mesele buymuş gibi!"

Onunla aynı düşüncede olduğumu söyleyecektim, çünkü tezgâhının altında cop tutan bir bayii ile belli belirsiz de olsa her zaman aynı düşüncede olunur. Onu bir daha görmeyecektim, oraya geri dönmeyecektim, hiçbir taahhüt altına girmiyordum. Onaylayacaktım. Ben de meselenin bu olmadığını düşünüyordum.

"Daha önce halledilmeliydi."

Renk vermedim. Paramın üstünü, gazetemi aldım; tuzağı seziyordum. Dimdik duran bir puronun etrafına yayılan bir gülümseme tuzağın habercisi değil midir? Alaycı bir bakışla beni süzüyordu; beni tanıyordu.

"On yıl önce, henüz iş işten geçmemişken kımıldayan her şeyin tepesine binmiş olsaydık, bugün huzur içinde yaşıyor olurduk."

Bozuk paralarımı toplamaya birkaç kez yeltendim ama paralar elimden kaçıyordu. Ne zaman aceleyle ortadan kaybolmak isteseniz nesneler hep direnir. Beni alıkoyuyordu. İşi biliyordu.

"On yıl önce henüz sakin sakin oturuyorlardı. Sadece aralarından birkaçı kıpırdanıyordu; işte o anda kararlı olmak gerekiyordu. Çok kararlı. Sesi fazla çıkanların tepesine binmek gerekiyordu.

Çekip gitmeye çabaladım, geri geri giderek uzaklaştım ama adam işini biliyordu. Bakışlarını benden ayırmadan doğrudan bana konuşuyor ve benim onayımı bekleyerek eğleniyordu sanki. Beni tanıyordu.

"İşte tüm enayiliklerinden sonra sonuç ortada. İşte vardığımız nokta bu. Devir onların devri. Artık kimseden çekinmiyorlar, kendilerini evlerinde zannediyorlar. Artık hiçbir yerde

denetim elde değil, iş yerleri dışında. İsimsiz özgeçmişler bunları hâlâ biraz denetim altında tutulabildikleri iş yerlerine zahmetsizce sokmanın bir yöntemi. Sen konuşuyorsun, onlar eğleniyor: kapılar bunlara ardına kadar açılıyor. Korunan son kaleleri de hiç çaktırmadan ele geçiriyorlar."

Gitmeye çabalıyordum. Bir elimle araladığım dükkân kapısını, diğer elimle gazetemi tutuyordum; ancak yakamı bırakmıyordu. İşini biliyordu. Bakışları benimkilere sabitlenmiş, haz içinde tüttürdüğü purosu ağzında, ara vermeden konuşuyor ve beni hipnotize ediyordu. Kısa kesip dışarı çıkmalıydım. Ve bunu yapabilmek için, ağzından çıkan cümlelerden birinin ortasında sırtımı dönüp dükkânı terk etmem gerekiyordu ki bu hareket benim hiç de arzu etmediğim onur kırıcı bir davranış olurdu. Bize konuşanları her zaman kendimize bakarak dinleriz; bu antropolojik bir reflekstir. Çirkin bir tartışmaya atılmak istemiyordum. Bu meselenin sıkıntı çıkmadan sonlanmasını isterdim. O ise gülüyordu; beni tanımıştı.

Kesin bir şey belirtmiyordu, ne demek istediğini anlıyordum ve bu anlama hali bile tek başına çoktan onay anlamına geliyordu. Bunun farkındaydı. Bizi birleştiren dildi ve o hiçbir şeyi kesin olarak vurgulamadan zamirlerle oynuyordu. Ona hiçbir şey söylemeyeceğimin, en azından onunla tartışmaya girmeyeceğimin farkındaydı ama yılmadan benimle uğraşmayı sürdürüyordu. Onunla tartışmaya girsem, anladığımı göstermiş, onunla aynı dile sahip olduğumu itiraf etmiş olacaktım: aynı kavramlarla düşünüyorduk. O ileri sürüyor ben ise anlamamış gibi yapıyordum. Kendini olduğunu gibi kabul eden kişi gerçeklikle daha iyi bir ilişki kurduğunu iddia eder. O, oyuna bir sıfır önde başlamıştır.

Kapının önünde kalakalmıştım; çıkıp gitmeye cesaret edemiyordum. Beni, kaliteli bir kaz ciğeri elde etmek adına ağzını açıp içine huni daldırarak mısır taneleri ile karaciğerini iflas ettirene dek zorla beslenen beyaz bir kaz misali, ağzım açık halde oraya dikmişti. Altın çağındaki karısı, muhteşem sarı-

şınlığıyla etrafına ışık saçıyordu. Kırmızı ojeli parmaklarının zarif hareketleri ve takılarının şıngırtıları içinde, ilgisiz bir tavırla dergileri yerleştiriyordu. Adam beni tanımıştı ve bunu kullanıyordu. I. Sol Cumhuriyet'in konuşmayı ve görmeyi reddeden çocuğunu tanımıştı. Bana bakınca, anonim mevzusuna sevinen, şiddet korkusuyla artık bazı kelimeleri kullanmayan, kendini kirletmek korkusundan artık hiç konuşmayan ve tüm bunların sonucunda doğal olarak savunmasız kalan kişiyi tanımıştı. Ne söylediğini anladığımı açık etmeden onunla çelişemezdim. Ağzımdan çıkan ilk kelimeden itibaren onun gibi düşündüğümü itiraf edemezdim. Dümdüz duran kocaman purosunu zarifçe içerken düştüğüm tuzaktan keyifleniyordu. Yemi yutmuştum.

"Zamanında davranmış olsaydık, bugün gördüklerimizi görmezdik. Masaya yumruğumuzu, kıpırdananların sayısı bir elin parmaklarını geçmezken indirmiş olsaydık; başını yerden kaldırmaya çalışanların tepesine sertçe ama çok sertçe geçirmiş olsaydık şimdi huzur içinde yaşıyor olacaktık. On yıldır barış içinde olacaktık.

Offf, yeniden başlıyor! Sömürgeci çürümüşlük aynı sözcüklerle geri dönüyor. "On yıldır barış içinde olacaktık." Bunu benim önümde söyledi. Orada olduğu gibi burada da. Bir de şu "onlar" lafı! Tüm Fransızlar suç ortaklığı etmiş gibi bunu kullanır. "Onlar", bu kelimenin ne ifade ettiğini belirtme gereği duymadan anlayan Fransızları birbirine bağlayan gizli bir suç ortaklığıdır. Ne olduğu belirtilmez. Onun ne olduğunu anlamak insanı onu anlayanların grubuna dahil eder. "Onlar"ı anlamak insanı işbirlikçi yapar. Bazıları bunu telaffuz etmiyormuş, hatta anlamıyormuş gibi yapar. Ama nafiledir; dilin söylediğinin anlaşılması engellenemez. Dil bizi çepeçevre sarar ve hepimiz onu anlarız. Dil bizi anlar ve o bizim ne olduğumuzu o söyler.

Bu sükûneti neye borçluyuz? Bir çift tokadın verdiği huzuru? Bu basit, kendiliğinden oluşmuşcasına basit fikri orava de-

ğilse, neye borçluyuz? Ve belirtmeye gerek yoktur: her Fransız o "orası"nın nerede bulunduğunu bilir.

Silleler huzuru yeniden tesis eder; bu düşünce o denli basittir ki aile içinde uygulama alanı bulur. Çocuklar sakinleşsinler diye tokatlanır, ses yükseltilir, gözler belertilir ve bunların pek az etkili olduğunu düşünülür. Devam edilir. Bu yöntem ailelerin kapalı dünyasında hemen hiç sonuç vermez, çünkü el kol sallamalardan, çığlık çığlığa bağırmalardan, asla tutulmayan tehditlerden oluşan bir maske tiyatrosudur çoğu zaman oynanan. Ancak bu hareketler yetişkinlerin özgür dünyasına taşındığı zaman her daim korkunç bir şiddet ortaya çıkar. Arzulanan barışı tesis edecek şeyin şamar olduğu düşüncesi nereden gelir? Eğer "oradan", sömürgeciliğin yasadışılığından, sömürgeciliğin çocuksuluğundan değilse nereden?

Tokadın erdemine olan inanç nereden gelir? "Kımıldanmaya başladılar" düşüncesi nereden gelir peki? "Sakinleşmeleri için onlara gününü göstermek lazım" fikri... Eğer "oradan" değilse, nereden? "*Pieds-noirs*"ın* uykularına dadanan kuşatma duygusundan. Onların, vahşilerin kol gezdiği bakir toprakları tarıma açmanın hayalini kuran Amerikan rüyalarından. Güç sahibi olmanın hayalini kuruyorlardı. Güç onlara en kolay çözüm olarak görünüyordu; güç hep en kolay çözümmüş gibi görünür zaten. Herkes hayalini kurabilir çünkü herkes bir zamanlar çocuk olmuştur. Yetişkin devler inanılmaz güçleriyle bizi egemenliği altına alırdı. Ellerini kaldırdıkları anda onlardan ödümüz kopardı. Düzenin temelinde şiddetin olduğunu zannedip başımızı öne eğerdik. Bu berbat dünya var olmaya devam eder, kararsız şekiller dilin yapısında dolanır ve bildiğimizin farkında bile olmadığımız bazı kelime çağrışımları istemesek de aklımıza geliverir.

---

*Türkçe'de Kara ayaklar anlamına gelen bu ifade Tunus, Cezayir ve Fas'ın Fransız sömürgesi oldukları dönemde bu ülkelerdeki Avrupa kökenli nüfusa verilen addır.(ç.n.).

Nihayet arkamı dönebilmiştim. Kapı eşiğini aşıp sıvıştım. Dişlerinin arasına sıkıştırdığı purosuyla alaycı gülümsemesinden, herkesin bulunduğu yerde kalması için her şeyi yapmaya hazır, puro kokan o pislikten kurtuluyordum. Hiçbir yanıt vermeden çıkmıştım, bana hiçbir soru sormamıştı. Bana göre ortada onunla tartışabilecek bir mesele yoktu. Biz Fransa'da tartışmayız. Korkumuzun zorunlu kıldığı tüm gücümüzle grup kimliğimizi beyan ederiz. Fransa bölünüyor, parçalar birbirinden uzaklaşıyor, bu türlü türlü gruplar artık beraber yaşamak istemiyor.

Sokağa sıvıştım. Kimseye bakmamak için gözlerim dalgın, rüzgârdan korunmak için omuzlarım eğik, kimseyle karşılaşmamak için adımlarım hızlıydı. Ben itiraz edemeden, açık seçik konuşmadan bana bir sürü korkunç şeyi yutturan o pislik adamın uzağına kaçtım. Bir anlığına aralanan dil lağımlarının iğrenç kokusu üzerimde, sokakta hızlı hızlı yürüyordum.

Bu cümlenin hikâyesini, ne zaman ve kimin tarafından telaffuz edildiğini çok iyi anımsıyorum. "Size on yıllığına barış ihsan eyliyorum" demişti General Duval* 1945 senesinde. Sahildeki Kabil köyleri Deniz Kuvvetleri'ne ait savaş gemileri, içeri taraftakiler ise Hava Kuvvetleri tarafından vurulmuştu. Ayaklanmalar esnasında Sétif'de** tam tamına yüz iki Avrupalı'nın ciğerleri sökülmüştü. Lafın gelişi değil, kelimenin tam manasıyla ciğerleri sökülmüştü: batınları keskin ve kör bıçaklarla açılmış ve iç organları sökülüp havaya kaldırılmış ve organlar hâlâ titrer, insanlar mütemadiyen inlerken yerlere saçılmıştı. İsteyen herkese silah dağıtıldı. Polisler, askerler, silahlı milisler –yani aklınıza kim gelirse– kırsala dağıldı. Ele geçirilen kim varsa, rastgele katledildi. Makûs talihleri yüzünden karşılarına çıkmış binlerce Müslüman öldürüldü. Güçleri-

* General Raymond Duval (1894-1955) her iki dünya savaşına da katılmış, Tunus ve Fas'taki Fransız birliklerinin kumandanı Fransız general. Mayıs 1945'te Sétif şehrindeki ayaklanmayı bastırmasıyla tanınmaktadır. (ç.n.)

** Kuzeydoğu Cezayir'de bir il. Metinde bahsi geçen Sétif Katliamı bu ilde gerçekleşmiştir. (ç.n.)

ni göstermeleri gerekiyordu. Cezayir'in sokakları, köyleri ve stepleri kana bulandı. Gözünün üstünde kaşı var diye karşılarına çıkan herkesi öldürdüler. "On yıl boyunca barış içinde olacağız."

Güzel bir katliamdı 1945 Mayıs'ında yaptığımız. Kana bulanmış ellerimizle artık muzafferlerin safında yerimizi alabilirdik. Buna gücümüz vardı. Genel katliama son anda, Fransız dehasının yöntemlerine göre katkı sunmuştuk. Katılımımız coşkulu, sınırsız, bir parça hırpani ve özellikle de herkese açıktı. İntizamsız katliam kuşkusuz alkole bulanmıştı ve furia francese*'nin tüm izlerini taşıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın hesaplaşmalarının yapıldığı dönemde, genel katliama katıldık ve Tarih'e kayıt düşen uluslar arasındaki yerimizi aldık. Biz bunu Fransız dehasıyla yaptık. Bu yaptığımızın, cinayetlerini programlayan ve tek parça ya da parçalar halinde diye cesetlerin muhasebesini yapan Almanların yaptığıyla hiç alakası yoktu. Teknik sayesinde gerçeklikten kopmuş, tüm öldürme görevini geceleri kentlerin üzerine bıraktıkları devasa bombalara devretmiş, fosfor parıltıları arasında buharlaşan cesetlerin hiçbirini görmeyen Anglosaksonların yaptıklarına da benzemiyordu yaptıklarımız. Ne kitlesel katliamları gerçekleştirmek için büyük coğrafyalarının sert soğuğuna ve zengin doğasına güvenen Rusların yaptığına; ne kendi beslediği için tanıdığı, bildiği domuzu keser gibi komşularının gırtlağını kesen, köylülere has, gürbüz bir sıhhatle dolup taşan Sırpların yaptığına; ne de süngüsünü bir eskrimci edasıyla, teatral çığlıklar atarak saplayan Japonların yaptıklarına benziyordu bizim yaptıklarımız. Bu katliam bizim katliamımızdı ve ellerimizi kana bulayarak son anda muzafferlerin arasındaki yerimizi almıştık. Güçlüydük. "On yıl boyunca barış" ilan ediyordu General Du-

* Mücadele esnasındaki şiddet ve coşkunluk halini tanımlamak için kullanılan ve İtalyanca'da "Fransız hışmı" anlamına gelen ifade. İlk kez 1495 senesinde İtalya ve Fransa arasında gerçekleşen Fornoue Muharebesi'ni sadece bir saatten az bir zamanda kazanan Fransız cesareti ve hışmını tanımlamak için kullanılmıştır. (ç.n.)

val. Haksız da değildi General. Altı ayda neredeyse on yıllık barışı yaşadık. Ardından, her şey yitirildi. Her şey. Onlar ve Biz. Orada ve burada.

Sokakta yürürken hâlâ Fransa'yı konuşuyorum. Bu icraat, Fransa sadece lafın gelişi olmasaydı gülünç olurdu. Fransa Fransızca'nın kullanımıdır. Dil içinde büyüdüğümüz doğadır; o bizden sonrakilere aktardığımız ve bizi besleyen kandır. Dilin içinde yüzeriz. Yüzeriz de birileri [yüzdüğümüz şeyin] içine sıçtı! Bu boklu lafları yutmamak için artık ağzımızı açmaya cesaret edemiyoruz. Susuyoruz. Artık yaşamıyoruz. Dil saf harekettir, aynı kan gibi. Dil hareketsizleşirse pıhtılaşır, aynı kan gibi. Boğazımıza takılan küçük kara pıhtılara dönüşür. Bizi boğar. Susuluyor, artık yaşanmıyor. Bizimle alakası olmayan İngilizce'yi kullanmanın hayali kuruluyor.

Gırtlaklanıp ölüyoruz, tıkanıp ölüyoruz, içe atılan homurtu ve öfkelerin kol gezdiği patırtılı bir sessizlikten ölüyoruz. Haddinden fazla pıhtılaşmış bu kan artık akmıyor. İşte Fransa tam olarak böyle bir ölüm şeklidir.

ROMAN III

Bindirilmiş Zuav Konvoyunun Tam Zamanında Yetişmesi

Bindirilmiş Zuavlar tam zamanında geldi. Mevcut durum daha fazla devam edemezdi. Makineli tüfeklerin ne yapıp ne yapamayacağı belli olmuştu: Fransız Ordusu tarafından gönderilen mermiler Tigre tanklarının kalın zırhlarının üzerinde leblebi gibi zıplayıp yere düşüyordu. On bir santimetre kalınlığındaki çelik tabakanın insan elinden çıkma bir mermiyle delinmesi olanaksızdı. Kurnaz davranmak gerekiyordu: yollara enlemesine fil çukurları kazıp diplerini demir kazıklarla donatmalı ya da onlara yakıt taşıyan konvoyları tu-

zağa düşürüp ateşe vermeli ve motorlarının son bir homurtuyla benzinlerini tüketmesini beklemeliydi.

Victorien Salagnon molozla dolu bir mutfağın fayans döşemesinin üzerine, çayırlara bakan duvardaki deliğin dibine yatmış aklından tutarsız planlar geçiriyordu. Tigre tanklarının kare taretleri çitlerin arasından kayıyor ve onları ezerken hiç zorlanmıyordu. Ucunda ne işe yaradığını bilmediği bir şişkinlik bulunan ince top, hedefini arayan bir köpeğin burnu gibi sağa sola dönüyor ve ateş ediyordu. Darbenin şiddeti yüzünden kafasını yere eğiyor ve bir duvar ile bir çatının çöktüğünü işitiyor, yıkılan bir evin duvar doğramalarının yırtılmasını duyuyor ve tanıdığı genç insanlardan oraya sığınan var mıydı diye düşünüyordu.

Sona ermesinin zamanı gelmişti; bindirilmiş zuavlar tam zamanında varmıştı.

Yıkılan evlerden, yere inmesi zaman alan kalın bir toz bulutu havalanıyor, koca tanklar mazotlu motorlarından çıkan kapkara dumanların içinde ilerliyordu. Salagnon kapının taşıyıcı kolonunun arkasında iyice büzüldü. Bu kapı, minik parçalarının bazıları yere saçılmış, bazıları ise kopmasına ramak kalmış halde sallanan, çökmüş duvarın en güvenilir parçasıydı. Duvardan dökülen küçük parçalar mutfağın zeminini kaplamıştı. Mekanik bir hareketle etrafındaki toprağı iteliyordu. O iteledikçe fayans zemin meydana çıkıyordu. Raftan düşüp kırılan tabağın parçalarını topladı. Üzerindeki mavi çiçek desenleri, tabağı yeniden bir araya getirmesine yardım edebilirdi. Tam hedefe isabet eden bir top mermisi mutfağı yerle bir etmişti. Gözleriyle uç uca ekleyebileceği parçaları arıyordu. Ardında uzanan, beyaz molozlarla kaplanmış siluetlere doğru bakmamak için kendini oyalıyordu. Cesetler, masanın enkazının ve devrilmiş sandalyelerin arasında öylece uzanıyordu. Yaşlı bir beyin kafasındaki kasket düşmüştü; yanmış ve yırtılmış bir sofra örtüsünün altından bir kadının bedeninin yarısı görünüyordu; aynı boyda iki kız çocuğu yan yana uzanmıştı. Yaşlarını

tahmin etmeye cesaret edemiyordu. Bir atışın hedefi bulması ne kadar sürerdi? Varışı yıldırım hızında, her şeyin yerle bir olması ise bir anlıktı. Yine de sanki her şey yavaş çekimde olup bitmiş gibi geliyordu insana.

Kalan mermilerini birkaç kez saydığı Sten marka makineli tüfeğini sımsıkı tutuyordu. Tarlaların içinden köye doğru yaklaşan Tigre tanklarının taretlerini görüyordu. Bu durumun gerçekten de uzamaması gerekiyordu.

Karnından vurulan Roseval enkazın arasında zar zor nefes alıyordu. Her nefes alıp verişinde tıpkı boşalan bir kutudan gelen fokurdamalar gibi bir gürültü çıkıyordu. Salagnon elinden geldiğince ona doğru bakmamaya çabalıyordu; gürültüden hâlâ hayatta olduğunu anlayabiliyordu. Çevresindeki tabak kırıntılarını karıştırıyor, metal sapı gittikçe ısınan makineli tüfeğini tutuyordu. Sanki pür dikkat kesilmesi onu koruyabilecekmiş gibi gri tankların yaklaşmasını gözlüyordu.

Ansızın dileği gerçek oldu. Tanklar geri dönmeye başladı. Gözlerini onlardan ayıramadığı bir anda tankların dönüp çitlerle bölünmüş çayırların ardında kaybolduğunu gördü. İnanmaya cesaret edemiyordu. Derken bindirilmiş Zuav birliklerinin tanklarını gördü: çok sayıda, küçük, yeşil, tombul, kısa toplarla donatılmış tank [ufukta] belirmişti. Adlarını sonradan öğreneceği Shermanları ilk kez gördüğü o gün büyük bir rahatlama yaşadı. Sonunda gözlerini kapadı ve derin bir nefes aldı; artık ne görülmekten ne de vurulmaktan korkuyordu. Az uzağındaki Roseval ise hiçbir şeyi fark etmemişti. Artık acısı dışında hiçbir şeyin bilince değildi, tıknefes inliyor ve bir türlü ölemiyordu.

Hâlbuki her şey iyi başlamıştı; ama bindirilmiş Zuavlar tam zamanında yetişmişti. Tanklar, ağaçların altında, köyün yarı yıkılmış evleri ile çitleri arasında durdukları zaman yeşil zırhlarının üzerindeki Fransızca sözcükleri okuyabildiler. Tam zamanında gelmişlerdi.

Hâlbuki her şey iyi başlamıştı... Haziran ayı onlara yeniden can vermişti. Onlara uzun gri kışları unutturan birkaç haftalık bir ordu izni yapmışlardı. Hiçbir önlem almadan uygulamaya koydukları bu alaycı cesareti onlara bizzat Mareşal vermişti. 7 Haziran günü Fransa'nın dört bir yanına dağıtılan ve duvarlara asılan bir konuşma yapmıştı. Albay, üzerlerinde izci şortlarıyla karşısına sıralanmış silahlı makicilere bu mesajı okumuştu. Fransız dehasının bir kanıtı olsun diye yıpranmış postallarını parlatmış, çoraplarının konçlarını iyice yukarı çekmiş ve berelerini kulaklarının üzerine doğru düşürmüşlerdi.

Fransızlar, trajik sonuçlar doğuracak misillemeleri üstünüze çekebilecek eylemlere girişerek yaşadığımız felaketleri daha da ağırlaştırmayın. Bunun sonuçlarına katlanacak olan masum Fransız halkıdır. Fransa'yı ancak katı bir disipline riayet etmek kurtaracaktır. Bu nedenle hükümetin emirlerine itaat ediniz. Herkes kendi göreviyle ilgilensin. Savaş koşulları Alman Ordusu'nu savaş bölgelerinde özel önlemler almaya yöneltebilir. Bu gerekliliği benimseyiniz.

Söylevin bitimini arsız bir neşeyle dolu çığlıklar takip etti. Bir elleriyle makineli tüfeklerini vücutlarına yaslı tutarken diğer elleriyle berelerini havaya fırlattılar. "Hurra! Haydi!" diye bağırdılar. Söylevin okunması keyifli bir karmaşayla son buldu: herkes birbirine çarpıp şakırdayan silahlarını göğsünden ayırmadan beresini arıyor, yerden toplayıp kafasına çaprazlamasına geri takıyordu. "Formollünün ne dediğini duydunuz mu? Camının arkasından, içinde durduğu kavanozdan balık işaretleri yapıyor bize! Ama hiçbir şey duyulmuyor! Çünkü gırtlağına kadar formole bulanmış, enkaz parçası!"

Haziran güneşi otların üzerinde ışıldıyor, hafif bir rüzgâr kayın ağaçlarının yeni yapraklarını kımıldatıyor, onlar ise afili hamleler yapıp gülüyordu. "Ne diyor bize? Ölmüş gibi mi yapalım? Ölmediğimiz halde mi? Öldük mü ki biz? Akvaryumunda donmuş adam ne diyor ya hu bize? Hiçbir şey yokmuş gibi mi davranacakmışız? Bırakalım yabancılar bizim yurdu-

muzda kendi aralarında savaşsınlar; biz de kurşunların hedefi olmamak için başımızı önümüze eğip Almanlara "Evet Efendim" mi diyelim? Onlar bizim ön bahçemizde savaşırken, o bizden kendi evimizde İsviçrelileri oynamamızı istiyor. Haydi gidelim! Ölü taklidi yapmaya bolca vaktimiz olacak ileride. Hepimiz öldüğünde."

Bu iyi gelmişti.

Askeri şiddetin henüz el sürmediği taze yetişkinler olmalarına rağmen organlarına basınçlı bir gaz gibi baskı yapan öldürme isteğiyle dolup taşarak tek sıra halinde ormandaki patikalardan aşağı indiler. Öğleden sonra yağmur yağdı; iri damlalı güzel bir yaz yağmuru. Yağan yağmur onları ıslatmadan ferahlattı ve [yere düşer düşmez] ağaçlar, eğrelti otları ve diğer otlar tarafından çabucak emildi. Bu tatlı yağmur onları mis kokulu toprak, reçine, ısınmış odun kokularından bir haleyle sardı. Sanki bir buhurdanın kokusuna kapılıyor, sanki savaşa doğru itiliyorlardı.

Salagnon makineli tüfeği yanlamasına omzunda taşıyor, Roseval ise bir çantanın içinde taşıdığı şarjörlerle onu takip ediyordu. Brioude en önde yürüyor, arkasındaki yirmi adamı soluk soluğa onu takip ediyordu. Ormanı terk ettiklerinde bulutlar aralandı ve göğün mavi zemini göründü. Yolun tepesindeki eğrelti otu çalılıklarında yan yana dizildiler. İri iri ter damlaları alınlarında parlıyor, boyunlarından süzülüp sırtlarından aşağı doğru akıyor ama karınlarının altındaki kuru otlar onları sıcak tutuyordu.

Gri Kübelwagen[1] ve peşinden gelen iki kamyon dönemeçte görünür görünmez hiç beklemeden ateş açtılar. İşaret parmağını sürekli tetikte tutan Salagnon tüm şarjörü bitirdi, ardından yenisiyle değiştirdi. Bu [işlem] birkaç saniye sürdü. Nişan aldığı açıyı neredeyse hiç bozmadan ateş etmeye devam etti.

1. Volkswagen Kübelwagen: Ferdinand Porsche tarafından tasarlanan, Türkçe'de "kova araba" anlamına gelen ve İkinci Dünya Savaşı'nda Alman Ordusu tarafından kullanılan hafif askeri araç.

Yanına uzanmış cephaneci bir elini Salagnon'un omzunda tutuyor, diğer elinde ise dolu şarjörü bekletiyordu. Salagnon ateş ediyor, korkunç bir gürültü çıkıyordu. Bedenine dayadığı makineliden bir sıcaklık yayılıyor ve tüfek sıçrıyordu. Uzakta, tam göz hizasında yer alan bir şey yongalarına ayrılıyor, görünmez darbelerin etkisiyle iki büklüm oluyor, sanki içinden emilip boşaltılmış gibi yere çöküyordu. Salagnon ateş etmekten büyük mutluluk duyuyordu. Arzusu bakışlarından belliydi ve hiçbir temas olmadan cipi ve kamyonları [görünmez bir] testereyle koca bir tomruğu kesercesine ikiye biçiyordu. Araçlar içe doğru göçüyordu; kaportaları kabarmıştı, camları tuzla buz olmuştu, alevler belirmeye başlamıştı. İnsanın karnından yayılan, bakışın yön verdiği basit bir arzu tüm bunları yapabiliyordu.

Ateşi kestiklerinde, etrafı derin bir sessizlik kapladı. Hurdaya dönmüş araç yaya yoluna doğru kaymış, kamyonun biri delik deşik olmuş lastikleriyle asfaltın üzerinde yan yatmış, diğeri ise bir ağaca çarpmış, alevler içinde yanıyordu. Makiciler çalıların arasından süzülerek yola kadar çıktılar. Alevler ve göğe usulca yükselen bir dumandan başka hiçbir şey kımıldamıyordu. Mermilerle delik deşik olmuş şoförler ölmüştü. Rahatsız pozisyonlarda direksiyonlarına yapışmışlardı. Teki etrafına korkunç bir koku yayarak yanıyordu. Kamyonlar tentelerinin altında posta çuvalları, kasalar dolusu erzak ve kocaman gri tuvalet kâğıdı ruloları taşıyordu. Her şeyi öylece bıraktılar. Aracı üniformalı iki adam kullanıyordu; biri ellili, diğeri ise yirmili yaşlardaydı. Artık başları arkaya devrilmiş, enseleri koltukta, ağızları açık, gözleri kapalıydı. Pekâlâ biraz kestirmek için arabalarını yol kenarına park etmiş bir baba oğul olabilirlerdi. Üzerlerine doğru eğilen Brioude "Buradakiler en iyi birlikleri değil. Bunlar ya yaşlı ya da çok genç" diye mırıldandı. Salagnon mırıldanarak onayladı; cesetleri inceleyerek kendine ağır bir hava katıyor ve kendine, ayaklarının altında, aslında ne olduğunu kendisinin de bilmediği

teşkil edecek bir şey arıyormuş süsü veriyordu. Genç adama sadece tek bir mermi isabet etmişti; göğsünde küçük kırmızı bir delik vardı. Adam sanki uyuyordu. Garip bir durum vardı: direksiyondaki yaşça büyük adamın göğsü delik deşikti; ceketi sanki diş darbeleriyle yırtılmıştı ve aralardan vahşice parçalanmış kızılımsı eti görünüyordu. Çaprazlamasına dizili beyaz kemikler bu etten dışarı fırlamıştı. Salagnon aracın sol tarafına ateş edip etmediğini anımsamaya çalıştı. Anımsayamıyordu. Önemi de kalmamıştı. Keyifsiz bir şekilde tekrar makinin yolunu tuttular.

Gece onlara doğru ateş edildi; görünmez uçakların sesleri üzerlerinden geçti. Büyük otlakta benzin ateşi yaktılar. Derken kapkara gökyüzünde ansızın bir dizi beyaz taç yaprak göründü. Ateşler söndürüldü, uçakların sesi kayboldu, koşup otların üstüne düşen metal sandıkları topladılar. Özenle katladıkları paraşütlerin ipek bezini çiğ ıslatmıştı. Sandıkların içinde kasa kasa malzeme, mühimmat, hafif makineli tüfekler, bir İngiliz makineli tüfeği, el bombaları ve seyyar bir telsiz çıktı.

Hemen ardından sönmüş ipek taç yaprakların ortasında beliren adamları gördüler. Ayakta durmuş sakin hareketlerle paraşüt takımlarını çözüyorlardı. Daha iyi görebilmek için yaklaştıklarında adamlar yarım yamalak bir Fransızca'yla selam verdi. Sonra hep birlikte karargâh görevi gören kulübeye doğru seyirttiler. Onlara gönderilen sarışın ve kızıl İngiliz komandoları gaz lambasının titrek ışığında çok genç görünüyordu. Genç Fransızlar birbirlerine kabaca sesleniyor, bu girişkenliklerinin ve avazı çıktığı kadar bağırışlarının karşı tarafta yaratacağı etkiyi gözlemleyerek parıldayan gözler ve alaycı gülüşlerle etraflarında toplaşıyorlardı. Aldırış etmeyen genç İngilizler albaya görevlerinin amacını anlattılar. Rengi atmış üniformaları üzerlerine pek yakışmıştı, yıpranmış kumaş her hareketlerini takip ediyordu; o kadar uzun zamandır bu üniformalarla yaşıyorlardı ki artık derileri gibi olmuştu. Gencecik çehrelerindeki, gizemli, sabit bir ışıltı yayan gözleri neredeyse

hiç kımıldamıyordu. Daha o yaşta başka olaylardan sağ çıkmışlardı. Şu son aylarda, onlar ormanda saklanır, başka yerlerde insanlar savaşırken, Fransa'nın dışında geliştirilmiş yeni öldürme tekniklerini Fransızlara öğretmeye gelmişlerdi. Tüm bunları onlara anlatmayı gayet iyi becermişlerdi. Kısıtlı Fransızca'ları bazı kelimelerde takılsa da karşı tarafın anlayabileceği, hatta gerçekte nelerin söz konusu olduğunu gözlerinin önüne getirebilecekleri bir yavaşlıkta akıp gidiyordu.

Daire şeklinde oturup İngiliz'in verdiği dersi dinlediler. Kızıl perçemleri en ufak bir esintide uçuşan genç onlara boyun kırmaya yarayan bıçağı tanıttı; bunlardan bir kasa dolusu gönderilmişti. Bunu, çok bıçaklı bir çakı olarak tanımlamak mümkündü. Bu bıçak keskin kısmı katlanınca pikniklerde konserve açacağı, törpü, küçük testere gibi doğada yaşam için gerekli birçok işlevi yerine getiriyordu. Hele bir de sapından parmak uzunluğunda, çok sert bir tığ çıkabiliyordu ki işte bu tığ, boyun kırmaya yarıyordu. Yani sarışın genç adamın son derece yavaş kelimelerle anlattığı üzere öldürmek istediğiniz kişiye yaklaşmak, bağırmasını engellemek için sol elinizle sıkıca ağzını kapatmak, ardından sağ elinizde sıkıca tuttuğunuz bıçağı kararlılıkla kafatasının alt tarafındaki çukura, kafatasını taşıyan kasların arasına saplamak gerekiyordu. İnsanın kendi ensesinde parmaklarıyla yoklayarak bulabileceği o çukur sanki oraya yerleştirilmiş bir kapakçık gibidir, sanki delinmek için özel olarak yapılmıştır. Ani bir ölüm olur, insan nefes bile alamadan boş bir çuval gibi sessizce yere yığılır.

Bu basit alet Salagnon'u allak bullak etmişti. Bıçağı kapalı bir çakı gibi elinde tutuyordu; mükemmel tasarımı endüstrinin pratik yönünün bir kanıtı gibiydi. Bir mühendis profilini çizmiş, kullanım amacına uygun olarak, olması gereken uzunluğu belirlemiş ve belki de ölçülerini test etmek için çizim masasının üzerindeki bir kurukafayla denemeler yapmıştı. Gözü gibi bakıp kendinden başka kimseye elletmediği bir kumpas yardımıyla ölçülerini çıkartmıştı. Boya kalemlerinin ucu çize

çize bittiğinde onları özenle yontuyordu. Daha sonra, Yorkshire ya da Pennsylvania'daki bir fabrikadaki iş makineleri plandaki ölçülere göre ayarlandı ve ense yarma bıçağı alüminyum bardakla aynı şekilde, seri imalatla üretildi. Salagnon, bu aleti cebine attıktan sonra çevresini saran tüm insanları farklı görür oldu: kafataslarının arkasında küçük, kapalı ama açılabilen, nefesin dışarı rüzgârın içeri estiği bir kapı vardı. Herkes ölebilirdi, ansızın, onun eliyle.

Bir İngiliz karikatürü gibi kızıl ve pembe bir başka komando, onlara komanda hançerini anlattı. Bu nesne fırlatılabiliyor ve hep sivri ucunun üstüne düşüyordu. Çelikten yapılmış hançer hem derine saplanıyor hem de parçalıyordu. Ve hiç elden bırakmadan kullanılacaksa öyle Tarzan'ın timsahlarla karşılaştığında tuttuğu gibi tutmamak icap ediyordu. Keskin kısmını baş parmakla aynı yöne doğru tutmak gerekiyordu. Kısacası tutuşu et kesme bıçağınınkinden çok da farklı değildi. Zaten, bunun işlevi de aynı, yani kesmek değil miydi? O yüzden hareketler birbirine benziyordu.

Açıklamaların yavaşlığı, tereddütlü Fransızca'ları, iyice anlaşılma istekleri hepsine gerçekte neden bahsettiklerini gözlerinde canlandırma imkânı sağlıyordu: ortama bir huzursuzluk çöküyordu. Artık hiçbir gencin içinden ne yiğitlik taslamak ne de alaylı şakalar yapmak geliyordu. Bu basit nesneleri bir parça rahatsızlıkla inceliyorlardı. Bıçakların keskin bölümüne el sürmemeye dikkat ediyorlardı. Patlayıcılar konusundaki derse geçince biraz olsun rahatladılar. Model yapma hamurunu andıran plastik patlayıcının işleviyle alakası olmayan yumuşak bir teması vardı. Kablolar vasıtasıyla tetikleniyordu. Bağlantılara odaklandılar. İçleri rahatladı. Çok şükür ki insan her an her şeyi düşünemez. Teknik ayrıntılar zihinleri meşgul etmek konusunda insana iyi gelir.

Sâone Vadisi'ne çıkan kamyon konvoyuna gerçekleştirdikleri saldırı çok daha ciddiydi. Gerçek bir muharebeye çok daha fazla benziyordu. Piyade erlerini taşıyan otuza yakın kamyona

tepelerindeki eğimde, çitlerin ve ağaç kütüklerinin ardında pusuya yatmış makineli tüfekli gençlerce ateş açıldı. Çatışmaya alışık askerler kamyonlardan aşağıya atlayıp hendeklerin içine dalıp karşı saldırıda bulunmaya çabalamış ancak geri püskürtülmüşlerdi. Cesetler, otların ve yanan etlerin arasındaki asfaltın üzerine saçılmıştı. Şarjörler boşalınca saldırı da durdu. Konvoy kargaşa içinde geri dönüp kaçtı. Makiciler buna müdahale etmediler, zayiatı dürbünle sayıp geri çekildiler. Birkaç dakika sonra çok alçaktan uçan iki uçak gelip tüm bayırı taradı. Makinelilerin iri mermileri çalıları doğradı, toprağı tersyüz etti, kol kalınlığındaki ağaç gövdelerini delik deşik ederek yere düştü. Kendi özsuyuyla ıslanmış, kol uzunluğunda, bıçak ucu kadar sivri, kocaman bir ağaç dalı Courtillot'nun uyluğuna saplanmıştı. Uçaklar, dumanı tüten yolun üzerine birkaç kez geri dönüp geldiler, ardından geri gittiler. Makiciler ilk yaralılarını da beraberlerinde taşıyarak ormana doğru tırmandılar.

Sencey ele geçirildi. Kolay oldu. İlerlemek ve kurşunlara hedef olmamak için kafayı eğmek yeterliydi. Makinelinin mermileri ana caddeyi takip ediyordu. Kurşunlar tepeden geçiyordu, düzmüş izlenimi veren toprak onları huzursuz ediyordu. Göz alıcı ışıkta, kum torbalarından siperler, Alman mitralyözünün delikli namlusu ve menzil dışında kalan yuvarlak kaskları görülüyordu. Mermiler sıcak havada kulakları sağır eden bir titreşimle, uzun süren bir yırtılma sesiyle gelip geçiyor ve taşa isabet edip sert bir takırtı sesiyle son buluyordu. Başlarını eğiyorlardı; tepelerindeki beyaz taşlar tebeşir tozu gibi dağılıp küçük toz bulutları oluşturuyor ve güneşin altında kazmayla kırılan kireç taşı kokusu etrafı sarıyordu.

Sencey alındı, çünkü alınması gerekiyordu. Albay, harita üzerinde bir ilerleme olması için ısrar etmişti. Siesta saatinde uyuklayan, Mâcon'a* bağlı küçük bir köy dahi olsa bir kenti ele geçirmek en temel askeri bir eylemdir. Başları eğik, mitralyözün fazlasıyla yukarıya nişan aldığı mermilerden kaçınarak

* Fransa'nın doğusunda yer alan, Bourgogne bölgesine bağlı bir komün. (ç.n.)

ilerliyorlardı. Bir hat halinde dizilip kapı köşelerine gizleniyorlardı. Duvar diplerine tırmanıyor, sınır taşlarını aşmamak için çömelip artlarına saklanıyor, ancak ana caddeye geldiklerinde artık daha ileriye gidemiyorlardı.

Brioude çömelmiş, sırtı yere paralel, sol elinin parmaklarıyla yerden destek alarak ufak sıçrayışlarla ilerliyordu; sağ eliyle makineli tüfeği Sten'i kavramıştı ve o zamana kadar pek az kullanılmış bu silahı daha sıkı kavradıkça parmakları eklem yerlerinden beyazlaşıyordu. Ardında yürüyen Roseval de bir o kadar çömelmişti. Salagnon arkasındaydı. Bunları takip eden diğerleri binaların cepheleri boyunca engelleri, duvar köşelerini, taştan bankları, kapı köşelerini kendilerine siper ederek sıra halinde ilerliyorlardı. Sencey'in sokakları taştan, duvarları açık renk taştandı; hepsi de beyaz ışığı yansıtıyordu. Sıcaklık havadaki dalgalanmalardan görülebiliyordu ve onlar gözlerini kısarak sırtları, alınları, kolları ve elleri ter içinde ilerliyorlardı. Silahlarının kabzasından kaymasın diye ellerini şortlarına siliyorlardı.

Köydeki evlerin kapıları ve panjurları kapalıydı. Ortalıkta hiç kimse görünmüyordu. Onlar da hiçbir köy sakinini bu işe bulaştırmadan Almanlarla baş ediyorlardı. Ancak ufak sıçrayışlarla ilerleyen, beyaz gömlekli bu erkek konvoyu bir kapının önünden geçtiğinde o kapı kimi zaman açılır ve bir el –asla elden fazlasını görmezlerdi– kapı eşiğine dolu bir şişe bırakırdı. Ardından kapı kilidin ufak bir tıkırtısıyla, mermi çatırtılarının ortasında insana gülünç gelen bir sesle kapanırdı. İçip arkadakine uzatırlardı. Şişenin içinde taze şarap ya da su olurdu. Son yudumu içen boş şişeyi özenle pencere pervazına bırakırdı. Ana cadde boyunca ilerlemeye devam ediyorlardı. O caddeyi geçmeleri gerekiyordu. Taşlardan yansıyan beyaz hareret ellerini ve gözlerini yakıyordu. Sokağın bitiminde konuşlanmış Alman mitralyözü en ufak harekette hedef gözetmeksizin ateş ediyordu. Diğer tarafta onları sipere yaklaştıracak gölgeli küçük sokaklar vardı; iki sıçrasalar yetecekti.

Brioude el kol hareketleriyle sokağı işaret etti. İki sıçramayı anlatmak için yumruğunu iki kere çevirdi ve diğer taraftaki ufak sokağı gösterdi. Diğerleri razı geldi, sessizce çömeldiler. Brioude sıçradı, yere düşüp sığınağa doğru yuvarlandı. Mermiler onu izledi. Ancak hem çok geç hem de çok yüksekte kalmışlardı. Şimdi sokağın öbür tarafındaydı, onlara işaret yaptı. Roseval ve Salagnon birlikte yola çıktılar, aniden koşmaya başladılar. Salagnon ardında mermilerin rüzgârını hissettiğini zannetti. Mermilerin esinti çıkaracağından emin değildi, belki de sadece gürültüleriydi veya kendi koşusunun rüzgârıydı hissettiği. Gölgede kalan duvarın dibinde oturur buldu kendini. Kalbi göğüs kafesinden dışarı çıkacak gibiydi, iki sıçramayla nefes nefese kalmıştı. Güneş taşları cayır cayır yakıyordu; sokağa bakmak bile zorlaşmıştı. Karşı tarafta diz çökmüş bekleyen diğerleri tereddüt ediyordu. Brioude her şeyin yoğunlaşıp yavaşladığı bu aşırı sıcak sessizlikte hiç ses çıkartmadan ısrarcı hareketler yapıyordu. Hareketleri sanki havuz dibinde yapıyormuşçasına yavaş görünüyordu. Mercier ve Bourdet ileri doğru atıldı; Mercier tüfek ateşine uçarken yakalandı, mermiler tenis topuna vuran bir raket gibi tam havadayken çarptı ve yüzükoyun yere düştü. Altında bir kan gölü oluştu. Bourdet titremesine engel olamıyordu. Brioude arkadaşlarına durmalarını işaret etti. Karşıda bekleyen diğerleri güneşin altında iki büklüm kalakaldılar. Karşı tarafa geçenler sokağın içinde aniden kayboldu.

Mercier'nin cansız bedeni yerde öylece kaldı. Mitralyöz yeniden, bu kez daha aşağı nişan alarak ateş etti. Etrafındaki taşlar sıçradı, onlarca mermi ete indirilen çekiç darbeleri gibi sesler çıkartarak vücuduna saplandı. Ceset, usul usul fışkıran kan ve yırtılan deri yüzünden kımıldıyordu.

Dar sokaklarda, taş evlerin arasında, gölgelerin ve sessizliğin ortasında, artık her türlü önlemi boş verip koştular. Makinelilerinin namlusunu ana caddeye doğru çevirmiş, bir kuyunun ar-

kasında mevzilenmiş iki Almanla karşılaştılar. Yolu ters yönden kapamışlardı. Arkalarından gelen aceleci adımları duyduklarında tehlikeyi anlamışlardı ama artık çok geçti. Arkalarını döndüler. Koşmakta olan Brioude bir şeye çarpmamak kaygısıyla karanlıkta ilerlermiş gibi dudaklarını büzmüş, gözlerini kısmıştı. Sanki bir şeyden korunmak istermiş gibi doğrultarak elinde gezdirdiği makineli tüfeğini istemsiz olarak ateşledi. Bedenlerindeki kan boşalan, miğferleri yana doğru düşen Almanlar yere yığıldı. Yavaşlamadılar, cesetlerinin üzerinden atlayıp koşmaya devam ettiler; gizlenmiş mitralyöze yaklaşıyorlardı.

Çok yakınına geldiler, kum torbalarının üzerinden askerlerin miğferlerini, mitralyözün salınan delikli namlusunu görüyorlardı. Roseval hemen bir el bombası fırlattı ve kendini yere attı; fazla kısa kalmıştı, kum torbalarının önüne yuvarlandı ve etrafa toprak, çakıl taşı parçaları saçarak patladı. Madeni parçalar tıngırtıyla yere düştü. Toz bulutu dağılınca dört genç adam tekrar o yöne baktı. Miğferler ve mitralyöz ortadan kaybolmuştu. Usulca yaklaşıp, çevresinden dolaşıp mekânın boş olduğundan emin olana kadar etrafı kolaçan ettiler. Bunun üzerine ayağa kalktılar. Sencey alınmıştı.

Kilisenin sundurmasından aşağıda uzanan, çitlerle ayrılmış tarlaları gördüler. Otlaklar yumuşak bir eğimle bulundukları noktadan gar binası seçilebilen Porquigny kasabasına doğru alçalıyor ve kıyısı ağaçlarla çevrili Saône Nehri'nin ötesine uzanıyordu. Işıkla yıkanan ova göz kamaştıran havada neredeyse kaybolmuş gibi görünüyordu. Porquigny yolunda üç kamyon sarsılarak ilerliyordu. Dönemeçlere ve tümseklere rastgeldiklerinde camlarına vuran güneşin parlak yansımaları yukarıya kadar ulaşıyordu. Yolun üzerinden, trenlerin olması gereken yerden iki sıra duman göğe doğru yükseliyordu.

Çevredeki kırların görülebildiği, köyün bitimindeki kilisenin sundurmasının önüne oturmak zorunda kalmıştı Salagnon. Kasları titriyor, uzuvları artık onu taşımıyordu; terliyordu. Derisinden sanki bir tülbentmişçesine ter fışkırıyordu, sırılsık-

lam akıyordu ve kokuyordu, yapış yapıştı. Oturmuş, en azından o titremesin diye ellerini silahının üzerine kapatmış, talihsizce vurulup ölen, sokağın ortasında bıraktıkları Mercier'yi düşünüyordu. Ama aralarından birinin ölmesi gerekiyordu: bu çok eski bir kuraldı ve hayatta kalmış olmanın sınırsız mutluluğunu, sınırsız saçmalığını içinde hissetti.

Porquigny'yi almak kolaydı. Yollardan aşağı inmek ve çitlerin arasına saklanmak yeterliydi. Porquigny'de demir yoluna, anayola, Saône Nehri'ne ulaşacaklardı. O zaman yeni Fransız ordusu ve koca sırt çantalarıyla mümkün olan en hızlı şekilde kuzeye çıkan Amerikalılar gelecekti.

Otlakların arasından süzülerek ilerlediler, kasabanın ilk evlerine ulaştılar. Duvar köşelerini siper ederek etrafı dinlediler. Kocaman, miskin sinekler onları rahatsız ediyordu; onlar küçük hareketlerle kovalıyorlardı. Sineklerin vızıltısından başka şey duymuyorlardı. Etraflarındaki hava vızıldıyordu. Oysa sıcaktan titreyen hava gürültü etmez: sadece gözle görülür, satırların biçimini bozar ve görüş bozulur, birbirine yapışmasın diye kirpikler kırpıştırılır ve gözler mecburen terden sırılsıklam olmuş bir elle kurulanır. Sıcak hava gürültü etmez, sinektir onlar sinek. Pourquigny kasabasında sinekler mütemadiyen vızıldayan tembel arı sürüleri meydana getiriyordu. Bunları büyük hareketlerle kovmak gerekiyordu. Gerçi bu sinekler güç bela tepki veriyor, havalanıp sonra tekrar aynı yere konuyorlardı. Hiçbir tehditi umursamıyorlardı, hiçbir şey onları uzaklaştıramıyordu; insanların yüzüne, kollarına, ellerine, nereden biraz ter akıyorsa oraya çörekleniyorladı. Kasabada hava sevimsiz bir sıcaklık ve sineklerle titreşiyordu.

İlk gördükleri ceset sırtüstü uzanmış bir kadına aitti; üzerindeki güzel elbise sanki yere uzanmadan önce bizzat kendisi tarafından etrafına yayılmış gibiydi. Otuz yaşlarında kentli bir kadına benziyordu. Buraya tatile gelmiş olabilirdi ya da kasabanın öğretmeniydi. Gözleri açık ölmüştü ve bağımsızlık, güven ve eğitime özgü dingin bir havası vardı. Karnındaki yara

artık kanamıyordu. Ancak elbisesini yırtmış yarasının kabuğu kocaman bir sinek bulutunun istilasına uğramıştı.

Diğerlerini kilise meydanında buldular. Duvara karşı tek sıra halinde dizilmişlerdi. Bazıları yarı aralık kapılardan içeri yığılmış, pekçoğu kımıldamadan duran, sadece gözlerini kırpan ve kulaklarını oynatan bir atın koşulu olduğu bir kağnının üzerine istiflenmişti. Sinek sürüleri bir cesetten diğerine üşüşüyor, rastgele girdaplar çiziyor, vızıltıları meydanı dolduruyordu.

Makiciler, düzgün bir sıra oluşturmuş, aralarındaki mesafeye daha önce hiç olmadığı kadar riayet ederek ihtiyatlı adımlarla ilerliyorlardı. Vızıldayan hava başka hiçbir sese yer bırakmıyordu; konuşma yeteneğine sahip olduklarını unutmuş gibiydiler. Ağızlarını ve burunlarını kokudan ve sineklerden korunmak ve etraflarındaki arkadaşlarına gördükleri manzara karşısında soluklarının kesildiğini, tek bir kelime bile edemeyeceklerini belirtmek istercesine istemsizce kapatmışlardı. Saydılar ve Porquigny kasabasının sokaklarında yirmi sekiz ceset buldular. Buldukları tek genç erkek cesedi, on altı yaşlarında, sarı perçemleri alnına düşmüş, düğmeleri açılmış beyaz gömlekli, elleri iple arkadan bağlanmış bir oğlana aitti. Yakın mesafeden ateş etmişlerdi, ensesi patlamıştı, mermi yüzüne gelmemişti. Sinekler sadece başının arkasına saldırıyorlardı.

Porquigny kasabasını arkalarında bırakarak, bir kademe aşağıya, küçük koruluklarla kaplı otlakların ötesine, bir sıra kavak ağacının ardına inşa edilmiş gar binasına yöneldiler. [Aniden] gökyüzünde bir ıslık sesi duyuldu ve önlerindeki toprak art arda patlamalarla havalandı. Yer titredi. Sendelediler. Ardından kulakları sağır edici başlangıç atışlarını işittiler. İkinci yaylım ateş başladı ve patlamalar etraflarını çevirdi, hepsini toprak ve nemli kıymıklara boğdu. Ağaçların ardına siper alarak koşarak kasabaya doğru tırmandılar, bazıları yerde kalmıştı. "Zırhlı tren" dedi Brioude. Ancak kimse onu

duymadı. Gök gürültüsünü aratmayan bombardımanda sesi duyulmuyor, gürültü sesini yutuyordu. Yer sarsılıyor, havadan hiç durmadan toprakla karışık is yağıyordu; küçük enkaz parçaları bir yağmur gibi etraflarına, üzerlerine yağıyordu. Hepsi sağır, kör, sersemlemiş bir şekilde, kaçmak dışında başka hiçbir şey düşünmeden bir an önce köye ulaşmak için koştular.

Evlerin arasına ulaştıklarında aralarından bazıları eksikti. Bombardıman kesilmişti. Motor homurtularını fark ettiler. Garı perdeleyen kavakları geçen üç Tigre tankı Porquigny'ye doğru tırmanıyordu. Arkalarında toprağı tersyüz eden palet izleri bırakıyorlardı. Grili adamlar, kesintisiz gıcırtısını duydukları o koca metal yığınlarını kendilerine siper ederek bunları izliyordu.

İlk atış bir pencereyi kırdı ve evin içinde patlayıp çatıyı çökertti. Kirişler sarsıldı, kiremitler pişmiş toprağa özgü tıkırtılar çıkararak devrildi ve evin enkazından çıkan kırmızımsı bir toz bulutu göğe doğru yükselip sokakları kapladı.

Makiciler sığınak ev aramaya başladılar. Tankların ardındaki grili askerler hedef olmamak için eğilerek ilerliyorlardı. Birlikte ilerliyor, ateş etmiyor, kendilerini açığa çıkartmıyorlardı; tanklar onlara yolu açıyordu. Vuruşmak isteyen beyaz gömlekli genç Fransızlar bir ceviz kıracağının demir çenesinde [can veren] kabuklar gibi ezileceklerdi. Hem de makinelerden ziyade teşkilatın kendisi tarafından.

Tanklar menzile girdiklerinde, [ateşe başladılar] Makineli tüfek mermileri tanklara en ufak bir zarar dahi vermeden zırhlarına çarpıp zıplıyordu. Tigre tankları otları ezerek ilerliyordu. Onlar ateş ettiğinde, gövdeleri büyük bir homurtuyla ayaklanıyor ve hedef aldığı duvarı yıkıyordu.

Roseval ve Salagnon, kapısını tekmeleyerek açtıkları bir eve sığınmışlardı. Babasız ve erkek çocuksuz bir aile mutfağın bir köşesine sinmişti. Salagnon kapı aralığından yavaş yavaş ilerleyen, ilerlerken saga sola dönerek kapkara gözüyle hedef ara-

yan, imrendiren hatlara sahip kare tareti gözlerken Roseval de aileyi teskin etmeye gitti. Hedefini bulan tank mermisi mutfağı yerle bir etti. Salagnon toz toprakla kaplandı; tek parça kalan tek şey zıvanalarından kopan kapının iskeleti olmuştu. Koca taşların koruduğu Salagnon isabet almamıştı. Arkasına, mutfağın dip tarafına bakmadı. Kaşarlanmış askerlerle birlikte ilerleyen tankı gözlüyordu; henüz askerlerin yüzlerini değil sadece teçhizatlarını görebiliyordu ama ona doğru ilerliyorlardı. Toz toprağa batmış, sarsılan taşların arkasına konuşlanmış, sanki dikkati onu kurtaracakmış gibi büyük bir dikkatle gözlüyordu onları.

Güneyden, gövdelerinde beyaz bir yıldız bulunan üç uçak geldi. Çok yüksek uçmuyorlardı; geçerken sanki gökyüzünü yırtarmışçasına büyük bir gürültü çıkardılar. İnsan bu gürültüyü duyduğu zaman ancak gökyüzünün yırtıldığını düşünebilirdi çünkü ancak gökyüzünün yırtılması böyle bir sesi çıkartır, insana daha korkunç bir sesin olamayacağını düşündürüp başını sokacak delik arattırırdı. Oysa vardı. İkinci kez geçip Tigre tanklarının üzerine kocaman mermiler bıraktılar. Bu patlayıcılar etraflarındaki toprağı ve taşları havaya savurup çelik zırhlarının üzerinde büyük bir gürültüyle sıçrıyordu. Devasa bir döner testerenin vızıltılarıyla kanatlarının üzerinde kavis çizip güneye yöneldiler. Tanklar arkalarına siper almış kaşarlanmış askerlerle birlikte u dönüşü yaptılar. Makiciler o ana kadar kulakları kirişte, motor gürültülerinin kaybolması umuduyla mucizevi siperlerinde beklemişlerdi. Meydan yine, akıllarından çıkmış olan sineklerin daimi vızıltısına kalmıştı.

Bindirilmiş ilk Zuavlar köye ulaştıklarında Makiciler gözlerini kırpıştırarak siperlerinden çıktılar; ılık ve terden yapış yapış olmuş silahlarına sımsıkı sarılmış, sendeleyerek yürüyebiliyorlardı. Büyük emeklerin, büyük bir yorgunluğun, kafayı çekerek geçmiş bir gecenin ardından gün doğmuştu sanki. Sherman tanklarının arasında, teçhizatlarına gömülmüş, silahları omuzlarında, gözlerinin üzerine düşmüş ağır

miğferleri ile ilerleyen yeşil üniformalı askerlerle doğru el salladılar.

Delikanlılar, onlar için sabırla ve kibarca kan döken, haftalardır geçtikleri her yere mutluluk ve sevinç götürmeye artık alışmış Afrika Ordusu'nun askerlerine sarıldılar. Fransızca konuşuyorlardı ama alışık olmadıkları, şimdiye kadar hiç duymadıkları bir sesle. Anlamak için konuşmalarına iyice kulak vermek gerekiyordu ve bu, daha önce böyle konuşulabileceğini hiç aklına getirmemiş olan Salagnon'un komiğine gitmişti. "Konuşmaları ne garip" dedi albaya. "Göreceksiniz Salagnon. Afrika Fransızlarını anlamak bazen zordur. İnsan çoğu zaman şaşırır ve bu her zaman iyi değildir" diye mırıldandı fularını çıkarıp yerine gök mavisi kepini, gök mavisi renginin emrettiği eğime göre takarken.

Yorgunluktan tükenmiş Salagnon otların üzerine uzandı. Üzerinde kalemle çizilmiş gibi duran kocaman bulutlar dalgalanıyordu. Heybetli bir dağın karla kaplı zirvesiyle birlikte havada asılı duruyordu. "Bunca su nasıl havada asılı kalabilir?" diye sordu kendi kendine. Sırt üstü yatmış, uzuvlarındaki kasların çekildiğini hissederken yanıtını arayabileceği daha anlamlı sorular gelmiyordu aklına. Korktuğunun farkına ancak şimdi varmıştı; o denli korkmuştu ki artık bir daha korkmayacaktı. Korku hissini yaratan organı kopup gitmişti, bedenini terk etmişti artık.

Bindirilmiş Zuav birlikleri Porquigny'nin çevresine konuşlandılar. Kamyonlarla gelen, çayırlarda açtıkları malzemeleri aşırı miktardaydı. Çadırlarını kurdular, bir hizaya getirdiler, içlerine üzeri beyaz harflerle yazılmış İngilizce kelimeler bulunan yeşil kasaları üst üste yığıp kocaman bir dağ meydana getirdiler. Tanklar, otomobil rahatlığıyla manevralar yapıp yan yana park ediyordu.

Canı çıkmış Salagnon, otların üzerine oturmuş, araçların gelip gitmesine, yüzlerce adamın kurulum görevlerine canla başla girişmesini izliyordu. Önünden, kurbağagiller familyası-

nın yuvarlak formlarına sahip tanklar; keskin hatları olmayan arazi araçları; asık suratlı büyükbaş hayvanları andıran kamyonlar; yuvarlak miğferler, şalvarlarının altına giydikler, bağcıklı ayakkabılarıyla dökümlü bir kılığa bürünmüş askerler geçiyordu. Her şey koyu bir kurbağa rengindeydi; biraz da çamurluydu, tıpkı göletinden çıkan bir kurbağa gibi. Amerikan malı malzemenin organik hatlarla inşa edildiğini düşündü; kasların üzerini örten bir deri gibi çizilmiş, insan vücuduna pek uygun bir şekil verilmişti. Halbuki Almanlar daha iyi çizilmiş, daha güzel, niyetleri gibi insaniyetsiz, tartışılmaz muhakemeleri gibi dümdüz gri hacimleri kullanıyorlardı.

Zihni boşalmış Salagnon şekiller görüyordu. Yeteneği hiçbir meşgalesi olmayan zihnine geri geliyordu. Her şeyi önce çizgiler halinde görüyor, bu çizgileri bir elin sessiz ve hassas dikkatiyle takip ediyordu. Askeri yaşam bu tür yoksunluklara neden olabiliyor ya da bunları hiç de arzu etmeyenlere dayatabiliyordu.

Etrafa dalıp gitmeyi sevmeyen albay adamlarını topladı. Havan toplarının delik deşik ettiği çayırlarda, yıkılmış evlerin altındaki ölüleri arattırdı. Yaralıları seyyar hastaneye taşıdılar. Her şeyle Salomon Kaloyannis ilgileniyordu. Baştabip yaralıları karşılıyor, gerekli düzenlemeleri yapıyor ve ameliyata alıyordu. Öyle görünüyordu ki bu tatlı dilli, ufak tefek adam yaraları yumuşak ve maharetli ellerinin ufacık bir temasıyla tedavi ediyordu. Eğlenceli –Salagnon'un aklına gelen sıfat buydu– aksanı, bir sürü laf kalabalığı arasında yaraları en ağır olanları çadırın içine yerleştiriyor, diğerlerini ise otların üzerine konulmuş çadır bezinden sedyelere sıralıyordu. Sürekli, Ahmed diye hitap ettiği iriyarı, bıyıklı bir adama seslenip duruyor, o da sürekli olarak yumuşak bir sesle "Evet, doktor" diye yanıt veriyordu. Bunun üzerine o da, yaralılarla, alışkanlık sayesinde basite indirgenmiş ama etkili hareketlerle ilgilenen, kendisi gibi becerikli, esmer tenli sedyecilere, hastabakıcılara Arapça olması muhtemel bir dilde emirlerini tekrar ediyordu. Bıyığı-

nın ve kalın kaşlarının çehresine korkunç bir ifade verdiği Ahmed hastaları tedavi ederken son derece yumuşaktı. Kanayan uzvunu bedenine dayayarak saatlerdir tek kelime etmeden sinirli sinirli bekleyen kolu yaralı bir Makici, Ahmed uzvunu bir kompres yardımıyla küçük, nazik dokunuşlarla yıkamaya başladığında gözyaşlarına boğuldu.

Önlüklü bir hemşire çadırdan pansuman bezleri ve dezenfektan şişeleri taşıyordu. Neşeli bir ses tonuyla yaralılarla ilgileniyor, içeride meşgul olan baştabibin talimatlarını sert bir sesle hastabakıcılara iletiyordu; onlar da belirgin aksanlarıyla anladıklarını teyit ediyor ve yanlarından geçerken gülümsüyorlardı. Çok gençti, kıvrımlı hatları vardı. Çizgilerle düşünen Salagnon kadını önce hülyalı gözlerle, ardında kendini yeteneğinin dürtülerine kaptırarak gözleriyle takip etti. Hemşire doğal olmaya çabalıyor ama beceremiyordu. Sıkıca toplanmış saçlarından bir perçem alnına düşmüştü, kıvrımları düğmelenmiş önlüğünden taşıyordu, dolgun dudakları ise kendine vermeye çabaladığı ciddi havaya kafa tutar gibiydi. Her bir hareketinden, her nefes alıp verişinden kadınlık fışkırıyordu; buna rağmen hemşire rolünü elinden geldiğince iyi oynamaya çabalıyordu.

Bindirilmiş Zuav birliklerine mensup her bir asker onu adıyla tanıyordu. O da diğerleri gibi, her zaman kazanılan bu yaz savaşında elinden geleni yapıyor, onların arasındaki yerini hak ediyordu. O Eurydice'di, tabip Kaloyannis'in kızıydı ve hiçbiri onunla karşılaştığında selam vermekten geri kalmazdı. Ona sırılsıklam âşık olacağını henüz bilmeyen Victorien Salagnon ise o esnada koşullara ya da ona tutunmuştu. Belki de insanlar içinden çıktıkları koşullardan başka bir şey değildi. Gözü hiçbir şey görmeden yürüdüğü Lyon sokaklarında etrafından geçen binlerce kadın arasından onu görmüş olabilir miydi acaba? Yoksa yüzlerce bitkin adam arasındaki tek kadın olduğu için mi gözüne çarpmıştı? Ne önemi vardı ki, insanlar etraflarındaydı. Sonuç olarak, 1944 senesinde bir gün, Salag-

non çizgilerden başka şey hayal etmezken, Victorien Salagnon nesnelerin yalnızca şekillerini algılamaktan yorgun düşmüşken, o mucizevi yeteneği nihayet boş kalan ellerine tekrar geri dönerken önünden geçen Eurydice Kaloyannis'i gördü; bir daha da gözlerini ondan hiç ayıramadı.

Albay kendini soluk benizli, Oranlı bir Fransız olan Bindirilmiş Zuav birliklerinin albayına tanıttı. Albay Naegelin onu Toulon'da onlara katılan tüm özgürlük savaşçılarını karşıladığı gibi nezaketle ama rütbesi, ismi ve hizmet kayıtları yüzünden bir parça da kuşkuyla karşıladı. Albay adamlarını sıraya geçirdi ve selam verdirdi. Derin bir nefes alıp yüksek sesle kendini tanıttı; emrindeki delikanlılardan hiçbiri onu böyle görmemişti. Halbuki güneşin altında öylece sıralanmış, ahı gitmiş vahı kalmış İngiliz silahları kuşanmış, hafif eskimiş, biraz kirli ve "hazır ol" duruşuna pek uymayan şantiye üniformalarına bürünmüş olmalarına rağmen kendilerinden son derece emin bir duruşları vardı: o pozisyondayken coşkudan titriyor ve artık askerlerde (ne uzun bir barışın hamlaştırdığı, he de fazla uzun bir savaşın gözünü açtığı askerlerde) bulunmayan bir canlılıkla çenelerini yukarı kaldırıyorlardı.

Naegelin selam durdu, albayın elini sıktı; bunları yaparken bile başka taraflara bakıyor ve başka işlerle meşgul oluyordu. Yedek birlikler olarak emri altında bulundukları kumandanlığa dahil olmuşlardı. Albay akşam çadırda onlara hayalî rütbeler dağıttı. Parmağıyla çevresinde toplanmış adamları arasından dört kişiyi yüzbaşılığa ve sekiz kişiyi de teğmenliğe atadı. "Yüzbaşı mı? Biraz abartmıyor musunuz?" diye şaşkınlıkla sordu az önce kendisine verilen altın renkli kurdeleyi parmaklarının arasında çeviren içlerinden biri. "Hadi bakalım, dikiş dikmeyi bilmiyor musunuz? Şu rütbeleri hemen kolunuza dikin, çabuk olun! Rütbeniz yoksa çenenizi kaparsınız; rütbeniz varsa ağzınızı açabilirsiniz. Olaylar çok hızlı gelişiyor. Ayak suruyenin vah haline.

Salagnon da rütbe alanlardandı, çünkü orada bulunuyordu ve çünkü adam gerekiyordu. "Hoşuma gidiyorsunuz Salagnon. Güzel bir kafanız var, içi dolu ve omuzlarınızın üstünde sağlam duruyor. Hadi şimdi dikin."

Söylemesi zaman aldı. 1944'te kararlar sürüncemede bırakmaya gelmiyordu. 40'dan beri susmaktan başka bir şey yapılmamış, kimse hiçbir hükme varamamıştı. 44'te bu açık kapatılıyordu. Her şey mümkündü. Her şey. Her anlamda.

Tanklar tüm gece boyunca yolu takip ederek kuzeye doğru tırmandı. Eğik farlarıyla önlerindekini aydınlatıyorlardı, her tank önündeki aydınlatılmış bir yol parçasını itiyordu adeta. Sabahleyin, bu kez uçaklar dörtlü gruplar halinde hızla, alçak uçtu. Rüzgâr gürlemeleri ve çarpışmaları, belli ki topraktan gelen bir dövme sesini, karşılıklı atılan havan toplarının sağır edici gürültüsünü onlara kadar taşıyordu. Alev haleleri gece boyunca ufuk çizgisinde titrediler.

Onları ayrı ayrı yerlere koydular. Albay her görevi kabul ediyor ancak hiçbir şeyin kararını vermiyordu. Akşamları yürüyüşe çıkıyor ve elindeki bastonla vurduğu sert darbelerle dikenleri, ısırganları kısacası otların boyunu geçen tüm bitkileri koparıyordu.

Yaralılar mahvolmuş, alelacele pansumanları yapılmış, durumları en ağır olanlar battaniyeye sarılmış halde kamyonlarla getiriliyor ve hayatta kalmaları ya da ölmeleri için aynı özeni gösteren Kaloyannis'in çadır hastanesine yerleştiriliyorlardı. Albayın yedek destek birliği yaralıların taşınmasına yardım ediyor, ölenleri üzerinde kızıl bir haçın olduğu çadırın dışına birer birer çıkarıp yan yana diziyordu. Bunun dışında hiçbir şey yapmadan uzun saatler geçiriyorlardı; çünkü askerlik böyle bir şeydi: ya insanı tüketen çok yoğun dönemler yaşanır ya da uzun, boş saatleri doldurmak için yürüyüş ve temizlik yapılırdı. Ancak arazideyken bunlardan hiçbiri yapılmıyordu. Çoğu zamanlarını uyuyarak, en ufak çiziğini bile akıllarına ka-

zıyacak kadar sık silah temizliği yaparak ya da yiyecek biraz daha güzel şeyler arayarak geçiriyorlardı.

Salagnon için ise boş zaman resim demekti; akmayan zaman gözlerini ve parmaklarını karıncalandırıyordu. Elinde kalan Amerikan malı ambalaj kâğıtlarına tank motorlarını tamir eden üstleri çıplak makinistleri, kavakların gölgesinde kamyonların lastiklerini tamir edenleri, uçuşan yaprakların altında sımsıkı sarıldıkları kocaman borularla benzin ikmali yapanları çiziyordu. Gökyüzünü kateden bulutlara çizgisiyle can vererek otlara bulanmış, çiçeklerin arasına uzanmış Makicileri çizdi. Önünden geçen Eurydice'i çizdi. Onu birkaç kez çizdi. Onu kim bilir kaçıncı kez, çizdiğinin farkında bile olmadan çizerken, sadece kalemine ve onun ardında bıraktığı çizgiye odaklanmışken bir el omzuna dokundu. Öyle usulca dokundu ki yerinden sıçramadı. Kaloyannis hiç sesini çıkarmadan, hayranlıkla kızının kâğıt üzerindeki siluetini seyrediyordu. Salagnon taş kesildi, ne yapması gerektiğini kestiremiyordu; çizdiği resmi ona göstermeli miydi yoksa saklayıp ondan özür mü dilemeliydi?

"Kızımı ne de mükemmel çizmişsiniz, dedi nihayet. Hastaneye daha sık gelmek istemez misiniz? Portresini yapıp bana verirdiniz."

Salagnon rahat bir nefes alıp öneriyi kabul etti.

Salagnon sıkça Roseval'in yanına geliyordu. Gözlerini kapadığında onu çizmeye koyuldu. Ona, ter damlacıklarının görünmediği, ıslık sesine dönmüş solunumunun işitilmediği, dudaklarındaki kasılmanın ve bandajlanmış karnından tüm vücuduna yayılan titremelerinin seçilemediği tertemiz bir surat çizdi. Yeşile çalan solgunluğunu, gözlerini açmadan ağzında geveleyip durduğu anlamsız kelimelerin hiçbirini göstermedi. Sırtüstü uzanmış dinlenen bitkin bir insanın portresini çizdi. Gözlerini kapamadan önce Salagnon'un elini yakalayıp sımsıkı kavramış ve çok sessiz ama anlaşılır bir biçimde konuşmuştu.

"Biliyorsun Salagnon, sadece bir tek şey için hayıflanıyorum. Ölüm değil; ne yapalım oldu bir kez. Başka seçenek yoktu. Hayıflandığım şey bakir ölmem. Halbuki ne kadar çok isterdim. Bunu benim için yapacak mısın? Yapacağında beni düşünecek misin?"

"Evet, sana söz veriyorum."

Roseval elini bıraktı ve gözlerini kapattı. Salagnon, Amerikan mühimmatlarının paketlendiği büyük kahverengi ambalaj kâğıdına kurşunkalemle onun resmini çizdi.

"Onu sanki uyuyormuş gibi çizdiniz, dedi Eurydice omzunun üstünden. Halbuki acı çekiyordu."

"Acı çekmediği zaman kendine daha çok benziyordu. O nasılsa öyle kalsın istedim."

"Ona ne söz verdiniz? Çadıra girerken, elinizi bırakmadan önce ona bir şeyin sözünü verdiğinizi duydum."

Belli belirsiz kızardı, çizimine hatları biraz daha derinleştiren birkaç gölge kondurdu: böylece uykusunda düş gören, hareket etmese de içi hâlâ canlı bir uykucuya benzedi.

"Onun için yaşayacağımın sözünü verdim. Ölen ve sonu göremeyecekler için yaşamaya söz verdim."

"Peki, siz sonu görecek misiniz?"

"Belki. Belki de hayır; ama o zaman da bir başkası görecek benim için."

Resme bir şey ekleyip eklememekte tereddüt etti, sonra bozmaktan korkarak vaz geçti. Eurydice'e döndü, bakışlarını ona doğru kaldırdı, kız hemen yanında onu izliyordu.

"Eğer ben sondan önce ölürsem benim için yaşamayı ister miydiniz?"

Resimdeki Roseval uyuyordu. Çiçek tarlalarında uzanmış huzurlu ve güzel genç bir adam; bekleyen ve beklenen.

İç geçirerek "Evet" diyen Eurydice sanki Salagnon onu öpmüş gibi kıpkırmızı olmuştu. Salagnon ellerinin titrediğini hissetti. Hastane çadırından birlikte çıktılar ve basit bir baş selamıyla her ikisi de farklı yönlere doğru uzaklaştı. Arkalarına

bakmadan yürüdüler ve ikisi de onları bir tül, bir manto, bir kumaş gibi saran ve tüm hareketlerini takip eden, diğerinin yoğun dikkatini üzerinde hissediyordu.

Öğleden sonra kamyonla ölenlerin cesetlerini toplamaya gittiler. Brioude kamyon kullanmayı bildiği için direksiyondaydı, diğerleri ise onun yanına sıkışarak oturmuşlardı: Salagnon, Rochette, Moreau ve Ben Tobbal ki bu Ahmed'in soyadıydı. Brioude, hep birlikte kamyona binmeden önce ona sormuştu: "Sana isminle hitap etmeyeceğim, sanki bir çocuğu çağırıyormuş gibi oluyorum. Hele ki o bıyıklarınla..." Ahmed de "Ben Tobbal" diye soyadını söylemişti bıyık altından gülümseyerek. Brioude ona bir daha asla başka şekilde seslenmedi, ama bu konuda yalnızdı. Düzene olan düşkünlüğünün, biraz haşin eşitlikçiliğinin bir yansımasından başka şey değildi ve bir daha bunun üzerine düşünmedi. Yaz havası pencerelerden içeri sıcak otların kokusunu taşıyordu. Sâone boyunca devam eden çayırın üzerinde yol alıyorlar, çakıllı yolda sarsılıyor, bulabildikleri yere tutunuyor, oturdukları koltukta zıplıyor, Brioude'un vites kolu üzerindeki koluna çarpmamaya dikkat ederek birbirlerinin üzerine yıkılıp duruyorlardı. Şoför mahallinin içinde dönüp duran sıcak havadan saçları başları dağılmıştı.

Brioude direksiyonda şarkılar söylüyordu; ölenlerin cesetlerini bulup toplamaya gidiyorlardı. Naegelin'in albayın başıbozuk askerlerine emanet ettiği görevlerden biriydi bu ve rütbesini söylerken kelimeden önce ufacık bir mola verip tırnak içine alıyor, sonra da göz kırpıyordu.

Kamyonla Sâone vadisinin sunduğu Flaman tablosunun içinde yol alıyorlardı: canlı yeşil renkteki tarlalar daha koyu renkteki çitlerle bölünmüştü. Masmavi gökyüzünden enikonu yassı, bembeyaz bulutlar geçiyor, geniş gökyüzünün yansımalarının kil rengine karıştığı Sâone ise aşağıda bronz bir ayna gibi akıyordu.

Nehrin kıyısında bir sürü yeşil tank yanıyordu. Büyük çayır ne güzelliğinden ne de uçsuz bucaksızlığından bir şey kaybet-

mişti; el değmemiş manzaranın içine korkunç şeyler serpiştirilmiş gibiydi ortalık. Tanklar, otladıkları yerde katledilen geviş getiren iri hayvanlar gibi otların üstünde yanıyordu. Devrilmiş bir Tigre tankı çayıra bakan yüksek bir tepede bir çitten aşağı sarkmıştı; giriş kapağı aralanmış ve kararmıştı.

Çayırın tümseklerinde zıplaya zıplaya yeşil tankların çevresinde dolaştılar. Hepsi tam isabetle taretlerinin alt kısmından vurulmuştu. Saldırının etkisiyle, zırhı pek ince Sherman'lar önce teklemeye başlamış, ardında içten infilak etmişti. Terk edilmiş tank gövdeleri otların arasında yanmaya devam ediyordu. Tankların çevresinde, insanın gırtlağını yakan ağır bir koku, kauçuğun, benzinin, aşırı ısınmış metalin, patlayıcıların ve diğer başka şeylerin birbirine karıştığı bir duman yükseliyordu. Bu koku, insanın genzine adeta bir kurum gibi yapışıp kalıyordu.

Ölüleri aramaya gelirken bunların uyurmuşçasına yere uzanmış, bıçak yaralarıyla kaplanmış ya da bedenlerinin bir kısmı ya da herhangi bir uzvu kopmuş cesetler olabileceğini ummuşlardı. Ancak topladıkları, ateşin içine atılmış hayvanlara benziyordu. Bedenlerin küçülen hacimleri, taş gibi sertleşmiş uzuvları taşınmalarını kolaylaştırıyor ancak yerleştirilmelerini güçleştiriyordu. Bedenlerin tüm nazik bölümleri yok olmuştu; giysileri hiçbir şeye benzemiyordu. Onları kütükmüşçesine yüklendiler. Bu nesnelerden biri kımıldayıp incecik de bir ses çıkardığında ki bu sesin nereden geldiğini bilmiyorlardı çünkü artık hiçbir ağızdan ses çıkması mümkün değildi, ürpererek yere bıraktılar. Kireç gibi olmuş benizleri ve titreyen elleriyle etrafında bekleştiler. Ben Tobbal elinde havaya doğrulttuğu bir şırıngayla cesede yaklaşıp yanında diz çöktü. Tutup göğsüne biraz sıvı enjeke etti. Şırıngayı, yanmış kumaşın üzerindeki kalıntılardan rütbesini görebildikleri bedenin göğüs kısmına batırıp, az miktarda sıvı enjekte etti. Hareket de ses de kesildi. "Kamyona koyabilirsiniz" dedi "Ben Tobbal" usulca.

Tigre tankına kadar gittiler ve içini görmek için gövdesine tırmandılar. Tank giriş kapağında birikmiş bir parça kurumun dışında sapasağlam görünüyordu, sadece yan yatmış ve bir paleti yerinden çıkmıştı. Bu yenilmez panzerlerin içini merak ediyorlardı. İçeride, yanan tankların dumanından da korkunç bir koku vardı. Koku dışarı taşmıyor, ağır bir sıvı gibi içeride kalıyor, insanın ruhunu lekeliyordu. İğrenç bir pelte çeperleri örtmüş, kumanda aletlerine yapışmış, koltukları kaplamıştı; içinden kemiklerin fırladığı erimiş bir kütle tank kokpitinde titreşiyordu. Üniforma parçalarını, hiç bozulmamış bir yakadan, kolun birini çevreleyen bir yenden, kalın bir sıvıya bulanmış tankçı kaskının yarım parçasından tanıdılar. Koku tankın içini tamamen doldurmuştu. Taretin yan tarafında düzgün bir sıra halinde son derece belirgin dört delik gördüler: bunlar gökyüzünden atılan füzelerin hedef aldığı noktalardı.

Brioude bolca kustu; Ben Tobbal içini tamamen boşaltmasına yardım etmek istercesine sırtına vururken : "Merak etme, sadece ilkinde bu tepkiyi verirsin. Bundan sonrakiler artık seni etkilemeyecektir" dedi.

Salagnon döndüklerinde çayırdaki tankların resmini yaptı. Ufuk çizgisinin önünde ufacık çizdiği tanklar çayıra yayılmıştı; devasa bir duman tüm kâğıdı kaplıyordu.

Derken babacan baştabibin emrinde çalışmak üzere seyyar hastaneye atandılar. Albay karşı gelmeye çabalasa da Naegelin onun adını anımsamıyormuş, varlığını unutmuş gibi yaptı. Artık, çadırın gölgesinde, kamp yataklarında bekleyen yararlılarla ilgileniyorlardı. Hastane çadırının aşırı sıcak gölgesinde hür şehirlerdeki hastanelere sevklerini, iyileşmeyi bekliyorlardı; çarşafların etrafında dört dönen sinekleri kovalıyor, gözleri hâlâ görebilenler saatlerce çadır bezinden tavana bakıyor ve sıkıca sarılmış, kimi zaman kanla lekelenmiş uzuvlarını dinlendiriyorlardı.

Salagnon gidip yanlarına oturuyor, yüzlerini, çuhalara sarılı çıplak gövdelerini, sargı bezleriyle sarılmış yaralı uzuvlarını

çiziyordu. Poz vermek onları rahatlatıyordu, böylece hareketsizlikleri bir anlam kazanıyor ve resimlerinin çizilmesi bir meşgaleye dönüşüyordu. Daha sonra çizdiklerini onlara veriyor, onlar da resimlerini büyük bir özenle eşyalarının arasına yerleştirerek saklıyorlardı. Onu hastane çadırına daha sık gelmesi için yüreklendiren Kaloyannis, levazım subayıyla görüşerek grenli resim kâğıtları, kurşunkalemler, mürekkepli kalemler, mürekkep ve hatta nişan alma mekanizmalarının yağlanmasında kullanılan küçük esnek fırçalardan tedarik edilmesini sağlamıştı. "Yaralılarım, onlara bakıldığında daha güzel iyileşiyor" diyordu sadece resmi emirlerin ve celpnamelerin yazılması için kullanılan güzelim beyaz kâğıtları vermek zorunda kaldığı için endişelenen levazım subayına. Böylelikle amaçsız olduğu son derece açık ancak ne gariptir ki herkesin ilgisini çeken bu faaliyet için Salagnon'un gereksinim duyduğu her şeyi elde ediyordu.

Kaloyannis seyyar hastanede ameliyat ediyor, pansuman yapıyor ve tedavi ediyordu; özenle yapıldığında ölülerin ruhuna okunmuş bir dua yerine geçen iğne yapma işini Müslüman hastabakıcılara bırakıyordu. Çadırın bir köşesini sıcak saatlerde birkaç subayla, özellikle de Fransa Fransızlarıyla çene çalarken istirahat edebileceği şekilde düzenlemişti. Ahmed'e nane kokulu çay servisi yaptırıyordu. Söz konusu düzenleme bir halı, yer minderleri, paravan görevi gören bir kumaş ve bir mühimmat sandığının üstüne yerleştirdiği bakır bir tepsiden ibaretti. Yine de albay paravanı geçip içeri girdiğinde neşeli ve içten bir çığlık attı: "Ama siz oradan bir köşeyi buraya getirmişsiniz!" Ve gök mavisi kepini arkaya devirdi; bu ona gözüpek bir hava kattı ve Kaloyannis'in gülümsemesine neden oldu.

Albay, elinde iş olmayan Makicilerle ama en çok da Salagnon'la birlikte doktorun Mağribî köşesine gidiyordu sık sık. Yastıklara dayanarak çay içiyor, hiçbir şeyi konuşmayı sevdiğinden fazla hiçbir şeyi sevmeyen Kaloyannis'in gevezeliklerini dinliyorlardı. Doktor Cezayir'de oturuyor, Bab el-Oued'in

dışına pek çıkmıyor ve Sahra'yı hiç ama hiç bilmiyordu; bu da savaştan önceki yaşamıyla ilgili olarak sadece kısa anekdotlar anlatmakla yetinen Albayı rahatlatır gibiydi.

Salagnon, Eurydice'i çiziyor, kız ise kendisine o şekilde bakılmasından hiç usanmıyordu. Titiz Kaloyannis kızını şefkat dolu bir hayranlıkla izliyor, pek fazla konuşmayan Albay ise dikkatli bir gözle her şeyi takip ediyordu. Dışarıda, sıcak saatlerde, kocaman beyaz bir güneşin altında ezilen manzara görünmez hale geliyordu; çadırın yukarı katlanmış kenarları sayesinde içeri esen küçük rüzgârlar terin üzerine üfleyerek cilti ferahlatıyordu. "Bedevi çadırlarının prensibi budur" diyordu Albay. Ve başlıyordu çölün ortasındaki bu siyah çadırların etnografik ve fiziksel özelliklerini anlatmaya. Ancak bu çadırlara bizzat gidip geldiğinden hiç söz etmiyordu; hem de hiç. Kaloyannis eğleniyordu, hayatında hiç Bedevi görmemiş, hatta Cezayir'de Bedevi bulunup bulunmadığını dahi bilmiyormuş gibi davranıyordu. Sokakta karşılaştığı Araplar ve Ahmed ile hastabakıcıları haricinde görüştüğü hiçbir Arap olmamıştı ve egzotizm adına tek anlatabildiği küçük ayakkabı boyacılarının hikâyeleriydi. Ve anlatıyor da anlatıyordu; temiz yürekliliği ve konuşma ustalığı sayesinde insanları alıp başka yerlere götürüyordu.

Salagnon, çayırda neler gördüklerini anlattı. O kokuyu içindeki bir ağrı gibi anımsıyordu, sanki burnu ve boğazı yaralanmıştı.

"O Alman tankının içinde gördüklerim iğrençti. Nasıl dillendirebileceğimi bile bilmiyorum."

"Onların bir Tigre'i bile bizim bir sürü tankımızın canına okuyabilir. Hepsini bitirmek lazım" dedi albay.

"Dışında bir çizik bile yoktu ama içinde hiçbir şey kalmamıştı."

"İyi ki makinelerimiz var, dedi Kaloyannis. Böyle bir şeyi elle yapmak zorunda kaldığını düşünebiliyor musun? Kapıdaki bir delikten içeri sokacağın hamlaçla aracın içindeki dört

kişi nasıl öldürülürdü? İyice yaklaşıp, camın ardında adamları görecek ve kilidin deliğinden hamlacın ağzını sokup yakacaksın. Yolcu bölümünün tamamının alevlerle kaplanması uzun sürecek; hamlacı tutmaya devam edip her şeyi camların ardından takip edeceksin. Camın ardından yandıklarını göreceksin, içerideki her şey eriyene kadar hamlacın ağzını düzgün tutmaya devam edeceksin ve her şeyin sonunda aracın dış boyasında bir çizik bile olmayacak. Tüm bunları o kadar yakından takip edebileceğini zannediyor musun? Her şeyi duyacaksın ve hamlacı tutanın gözlerinin önündeki manzara dayanılmaz bir şey olacak. Böyle bir şey yapılamaz."

Pek çoğu düzgün tipler olan, garip dinlerinden dolayı son derece katı bir maneviyata sahip Amerikan pilotları eğer makineleri olmasa insanları öldürmeye tahammül edemezdi. Bunu yapan pilot hiçbir şeyi görmedi. Nişangâhından tanka nişan aldı ve levyesinin üstündeki kırmızı düğmeye bastı. Patlamayı bile görmedi, çünkü çoktan uzaklaşmıştı. Makineler sayesinde araçların içindeki bir sürü insan yakılabilir. Sanayi olmadan bu kadar çok insan öldüremezdik, öldürmeye tahammül edemezdik.

"Kendine has bir mizah anlayışınız var, Kaloyannis."

"Sizi hiç gülerken göremiyorum, Albay. Bu ne bir güç alameti, ne de sıhhat. O denli sertleşmişsiniz ki sizi itip düşürürsek kırılacaksınız. O zaman ne yapardınız etrafa saçılan parçalarınızla? Tahtadan bir yapboz mu?"

"İnsan size kızamıyor, Kaloyannis."

"İşte bu Pataouète'in* dehası, Albay. Hep biraz abartırım ve her zaman iyi gider."

"Ancak o makine hikâyenizi sinir bozucu buldum."

"Ben sadece bu savaşın felsefi gerçeğinden bahsediyorum, Albay ve eğer gerçek sinirlerinizi bozuyorsa, ne yapabilirim ki?"

* Fransızca patois (taşra ağzı) kelimesinden ya da Cezayir'de meşhur bir mahalle olan Bab-El-Oued'den geldiği rivayet edilen, içinde Fransızca, İspanyolca, Katalanca, İtalyanca, Arapça ve Berberice kelimeler bulunan Cezayirli Fransızlara özgü bir dil. (ç.n.)

"Paradoksal bir felsefeniz var."

"Öyle mi düşünüyorsunuz Albay? Mizah, tıp, felsefe: ben hepsinde de varım. Biz hepsinde varız; sizin söylemek istediğiniz biraz da bu değil mi?"

"Bunu ilk söyleyen ben olmazdım ama mademki sizden geldi..."

"İşte, büyük paradoks telaffuz edildi: ben tek başımayım ve her yerdeyim. Az sayıda oluşumuzu her yerde olabilme yeteneğiyle telafi eden Tanrı'ya şükürler olsun. Bu sayede kasvetli tutkuların esiri olmuş beyefendilere takılabiliyorum. Belki de onları kendilerine güldürmeyi başarabilirim."

Ahmed hep oradaydı. Biraz geride duruyor, ocağın başına çömelmiş, çayla ilgileniyor ve kimi zaman doktorun nüktelerine gülümsüyordu. Çayı, albayın taklit etmeye çalışmadığı ama iyi bildiği belli bir hareketle, çok yüksekten küçük bardaklara boşaltıyordu. Kaynak çayı içtiklerinde, çadırın kumaşı kımıldadı, bir miktar ter buharlaştı da rahatlayıp bir oh çektiler.

"Normalde bu saatte çoktan Anisette'e* başlamış olurdum, diye ekledi Kaloyannis. Ancak, İslam'daki takıntılardan dolayı Ahmed buna karşı, o olmadan içmek de beni rahatsız ediyor. O nedenle Beyler, her birimizin çılgınlıklarına saygı göstermek adına tüm savaş boyunca çay içeceğiz.

"Kuzum Kaloyannis, siz Yahudi misiniz?" diye sordu Albay nihayet.

"Bu sorunun içinizi kemirdiğinin farkındaydım. Elbette, Albay; adım Salomon. Siz de hak verirsiniz ki içinde bulunduğumuz şu zamanda, çok geçerli ailevî nedenleri yoksa insan böyle bir ismi başına bela almak istemez."

Albay, çayın içinde minik bir girdap oluşması için bardağını döndürdü; göbeğinde yaprak kalıntılarıyla giderek hızlanan bu dönüş bardağın kenarlarına doğru tehlikeli bir biçimde yükseliyordu. Bir dikişte içti ve soruyu başka bir biçimde tekrar sordu.

*Anasonlu içkilere İspanya, Fransa, İtalya'da verilen ad. (ç.n.)

"Ama Kaloyannis Yunanca, değil mi?"

Salomon Kaloyannis, albayın kıpkırmızı kesilmesine neden olan keyifli bir kahkaha patlattı. İşaret parmağını azarlarmışçasına, kaldırarak ona doğru eğildi.

"Sizi neyin endişelendirdiğini biliyorum Albay. Şu saklanan Yahudi'nin hikâyesi; yanılıyor muyum?"

Albay kesin bir yanıt vermedi; elindeki tahta kılıçla bir yetişkini tehdit ederken yakayı ele vermiş bir çocuk gibi sıkıntılıydı.

"Gizli Yahudi meselesi sadece bir sınıflandırma meselesidir" diye konuşmasını sürdürdü Kaloyannis. "Benim gibi Bab el-Oued'de oturan haham bir dostum var. Ben hiçbir dini pratiği uygulamasam da her zaman dostum olarak kalmıştı çünkü biz okulu beraber kırardık. Okula birlikte gitmemek, birlikte gitmekten çok daha büyük bir bağ kurar [insanlar arasında]. Birbirimizi öyle yakından tanırız ki tüm istidatlarımızın altında yatanı da biliriz; öyle şerefli bir durum yoktur ortada. O yüzden, bu bizi kavgalardan da uzak tutar. Aç karnınayken bana güzel bir mantıkla bazı hayvanların pisliklerini veya bazı uygulamaların rezilliğini anlatır. Koşerin, bir tabiat bilgisi kitabının kesinliğinde olmasını anlarım. Sınıflandırılmış olan saftır, sınıflandırmaların dışına çıkan temiz değildir; çünkü Tanrı dünyayı düzen içinde yaratmıştır, bu muktedir olduklarının sadece ufak bir kısmıdır. Bu sınıflandırmalara dahil olmayanlar temsil edilmeyi hak etmez: onlar birer canavardır.

"Tabii ki birkaç kadeh devirdikten sonra sınırları eskisi kadar net göremeyiz. Sınırlar çözünmeye başlar. İlahî kütüphanenin arşiv rafları artık dümdüz uzayıp gitmemektedir. Kutuların kapakları kapanmamaya başlar, bazı kutuların bazı kenarları yoktur. Anisette saati gelince, dünya bir kütüphaneden ziyade belli bir yeme sırasına uymadan, sadece zevk için her şeyden biraz aldığımız bir meze tepsisine benzer.

"Birkaç kadeh daha içtikten sonra ise canavarlara karşı hissettiğimiz kepazeliği, isyanı ve korkuyu bir kenara bırakırız.

Dünyanın karmaşasına karşı verilebilecek tek sağlıklı tepkiyi veririz: gülmek. Bitmek bilmeyen kahkahalarımız komşularımızın güzel duygularla bize bakmasına neden olur. Çünkü bilirlerdi ki Haham ile Doktor Trois-Horloges Meydanı'nda *Tevrat* ve bilimi konuşmaya başladılar mı sonu her zaman böyle biter.

"Ertesi gün benim başım çatlar, arkadaşım ise kendini suçlar. Birkaç gün karşılaşmaktan kaçınır ve mesleklerimizi büyük bir özen ve uzmanlıkla icra ederiz.

"Ancak, sizin sorunuzu yanıtlayacağım, Albay. Soyadım Kaloyanis çünkü babam Yunanlıydı. Soyadı Kaloyannis'ti ve soyadları babadan miras kalır. Selanikli bir Gatégno ile evlendi ve Yahudilik anneden geçtiği için adımı Salomon koydular. Selanik bir Yahudi kenti olarak kaybedildiğinde gemileri batarken başka gemiye geçen felaketzedeler gibi Konstantin'e* geldiler. Evet, gemiyi batarken terk ederiz biz; işte size muhtemelen daha önce duyduğunuz ama biraz daha farklı bir şekilde, hayvanlar dünyasına yönelik duyduğunuz bir metafor. Lakin gemi batıyorsa ya kaçarsınız ya da boğulursunuz. Konstantin'de Fransız oldum ve bir Bensoussan'la** evlendim, çünkü onu seviyordum ve bin yıllık bir kalıtımı sonlandırmış olmanın yükünü omuzlarımda taşımak istemiyordum. Doktor olunca, Bab el-Oued'e yerleştim. Orası neşeli bir karışımdır çünkü ben cemaati sevsem bile cemaat içinde yaşamak beni tüketir. İşte Albay, ardında bir Yahudi'yi gizleyen Yunan adımın tüm sırrı bu."

"Demek ki siz kozmopolitsiniz."

"Tamamen. Osmanlı topraklarında doğdum ki artık [böyle bir kavram] yoktur. Şimdi ise Fransız'ım çünkü Fransa tüm var olmayanlara kucak açmış bir topraktır ve Düşünceler İmparatorluğu'nun dili olan Fransızca'yı konuşuruz. İmparatorluklar iyidir, Albay, size ilişmezler ve siz onun içinde yaşa-

* Cezayir'in kuzeybatısında bulunan ülkenin üçüncü büyük kenti. (ç.n.)
** Cezayirli bir Yahudi ailesinin adı. (ç.n.)

maya devam edebilirsiniz. Bir İmparatorluğun tebaası olabilmek için pek az koşul vardır: sadece öyle olmayı kabul etmek. Ve tüm kökenlerinizi muhafaza edebilirsiniz. Hatta en çelişkili olanları bile. Bu kökenler size hiçbir ıstırab teşkil etmez. İmparatorluk; barış içinde nefes alabilmeye, aynı anda hem benzer hem de farklı olabilmeye ve bunların bir drama dönüşmemesine olanak sağlar. Buna karşılık bir ulusun vatandaşı olmak insanın doğumuyla, varlığının doğasıyla, kökenlerinin didik didik araştırılması sonucunda hak ettiği bir şeydir. İşte ulusun kötü yanı budur; ya içindesindir ya değilsinizdir ve o kuşku hiç bitmez. Osmanlı İmparatorluğu bize karışmazdı. Ancak ne zaman ki küçük Yunan ulusu Selanik'i ele geçirdi, nüfus kâğıtlarında dinin belirtilmesi mecburi oldu. İşte Fransız Cumhuriyeti'ni* bu yüzden seviyorum. Bu bir büyük harf meselesidir: Cumhuriyet'in Fransız olmakla işi yoktur; bu güzel şey ruhunu kaybetmeden sıfatını değiştirebilir. Bu dilde, şu anda sizinle konuştuğum gibi konuşabilmek dünya vatandaşı olmamı sağlıyor.

"Ancak, gerçek Fransa'yla yüzleşince hayallerimin yıkıldığını itiraf etmeliyim. Ben, Ile de France'ın** çok uzağında, evrensel Fransa'nın vatandaşıydım ama ulusal Fransa benimle dalaşmak için bahane arar oldu. Korucudan bozma Mareşalimiz bir metropol devraldı ve onu bir köye çevirmek istiyor.

Albay, sadece aralarında konuşabilecekleri bir mesele söz konusuymuş gibi sinirli bir hareket yaptı.

"Yine de Fransa için çarpışmaya geldiniz."

"Demek öyle düşünüyorsunuz; hiç de öyle sayılmaz. Ben sadece benden gasp edileni geri almaya geldim."

"Mülklerinizi mi?"

---

* Yazar tüm paragraf boyunca imparatorluk ve ulus devlet kavramlarından bahsettiğinden Fransa'nın resmi adının Fransa Cumhuriyeti değil Fransız Cumhuriyeti olduğunun akılda tutulması ve bu şekilde tercüme edilmesi önemlidir. (ç.n.)

** Fransa'daki 26 bölgeden biri ve en zenginidir. Ülkenin başkenti Paris'i de kapsayan idari bölgenin hem coğrafi hem de yönetimsel adıdır. (ç.n.)

"Tabii ki değil Albay! Ben ne sermayesi ne de mülkü olan, çırılçıplak, eti budu belli bir Yahudi'yim. Doktorluk yaptığım Bab el-Oued, Wall Street'ten çok uzaktır. Çok uzakta, mahallemin kuzeyinde karanlık olaylar patlak verene dek bir Fransız vatandaşı olarak güneşin tadını çıkartarak huzurlu bir yaşam sürdürüyordum. Devamında Fransızlık niteliğimi benden söküp aldılar. Fransız'dım, sadece Yahudilik'im kaldı elimde ve mesleğimi yapmamı, öğrenmemi, oy kullanmamı yasakladılar. Okul, Tıp ve Cumhuriyet, yani inandığım ne varsa elimden çekip aldılar. O nedenle, ben de onları geri almak için diğer birkaç kişiyle birlikte gemiye bindim. Geri döndüğümde, geri aldıklarımı Arap komşularıma dağıtacağım. Esnek Cumhuriyet, dilimiz sonsuz sayıda konuşmacıya kucak açabilir.

"Arapların buna muktedir olduklarına inanıyor musunuz?"

"Sizin ve benim kadar Albay. Sizi temin ederim ki eğitim sayesinde bir Pigme'yi bir atom fizikçisine dönüştürebilirim. Ahmed'e bakın. O bir köstebeği bile halinden utandıracak toprak bir *gurbi*'de* doğdu. Eğitildi, bana eşlik ediyor, bir hastabakıcı olarak size mükemmel kalitede hizmet sunacaktır. Onu alın bir Fransız hastanesine yerleştirin, kimse fark etmeyecektir. Tabii ki bıyığı dışında; metropolde bıyıklar daha küçük. Şaştık kaldık. Öyle değil mi Ahmed?"

"Evet, Doktor Kaloyannis. Çok şaşırdık."

Çay koydu, doktora bir bardak getirdi, Salomon da kibarca teşekkür etti ona. Doktor Kaloyannis, Ahmed ile çok iyi anlaşıyordu.

* Kuzey Afrika'da yoksul kesimlerin yaşadığı, sadece kapısından ışık alan taştan ilkel yapı. (ç. n.)

YORUMLAR IV

Burada ve Orada

Istırap dolu gecenin ertesi günü daha iyiydim. Çok şükür. Boğazımı kırıp geçiren o acı benimdi; çok ciddi değildi ama bana aitti. Ondan kurtulamıyordum. Ben kozmonottum, acım da uzay giysimin içine kapatılmış bir sıçan gibi benden ayrılmıyordu. Bir kapsülün içinde uzaya fırlatılmıştık ve Dünya'ya geri dönmeden önce birçok tur atmak zorundaydık. Kozmonotun elinden gelen tek şey beklemektir ve sıçanı tüm bedeninde, orasında, burasında hissedecektir. O da onunla birlikte kapana kısılmıştır. Kozmonot uzayı katederken sıçan da onunla birlikte katedecektir. Kozmonotun yapabileceği hiçbir şey

yoktur, sıçan da zamanı gelince onunla birlikte yere ayak basacaktır. Oradayken elinden tek gelen ise beklemektir.

Sabah olduğunda artık acımı hissetmiyordum. Ağrı kesiciler, anti-enflamatuarlar ve damar genişleticiler almıştım; onlar da çektiğim acıyı yok etmişti. Uzay giysimin içindeki sıçan yok olmuş, kaybolup gitmişti. Ağrı kesiciler tıbbın büyük zaferidir. Anti-enflamatuarlar, antibiyotikler ve sakinleştiriciler de öyle. Hayattaki acılara tam anlamıyla çare bulunamadığı için bilim, acıları dindirmek için ürünler üretmektedir. Eczacılar acıya tepki vermemenin yolunu gün be gün kasalarla önümüze koyuyorlar. Doktorlar ve eczacılar hastalarını hep daha fazla sabretmeye teşvik ediyor.[1] İnsan bedenine yönelik uygulamalı bilimlerin önceliği iyileştirmek değil, acıyı dindirmektir. Şikâyeti olanın bu tepkilere tahammül edebilmesine yardım edilir. Sabırlı olması ve istirahat etmesi önerilir; bu süreçte şikâyetlerini azaltacak ilaçlar yazılır. Hastalıklara çözüm bulunacak ama ileride. Beklerken ise sakinleşmek, halden hale girmemek, böyle felaket bir vaziyetteyken yaşamaya devam edebilmek için bir uyumak gerekir.

İlaçlarımı içtim ve ertesi gün daha iyiydim. Çok şükür.

Ağrı kesiciler sayesinde artık kötü değildim. Ama her şey kötü gidiyor.

Her şey kötü gidiyor.

Haftada bir kez Salagnon'u ziyaret ediyordum. Voracieux-les-Bredins'e resim dersi almaya gidiyordum. Bu ismi bir Lyonlunun yanında telaffuz edin, hemen ürperecektir. İnsan bu ismi duyunca ya kasılır kalır ya da gülümser. Bu öyle bir gülümsemedir ki içinde bir sürü hikâye barındırır.

Yüksek binalar ve müstakil evlerden oluşan bu kasaba toplu taşıma hatlarının son durağıdır. Otobüsler daha ileri gitmez

1. Yazar burada Fransızca'nın sunduğu olanaklarla bir kelime oyunu yapmaktadır. Fransızca'da "hasta" sözcüğü aynı zamanda "sabırlı" anlamına gelmektedir. Yolda yapılan cümle şu şekilde de okunabilir: Doktorlar ve eczacılar zaten sabırlı olan insanları her geçen gün daha çok "sabra" teşvik ediyor."

çünkü artık şehir sona ermiştir. Metrodan indiğimde otobüs garının önüne çıktım. Güneşten ve yağmurdan rengi solmuş plastik çatıların altında peronlar sıralanır. Siyah zemin üzerindeki büyük turuncu numaralar otobüsün gideceği yeri söyler. Voracieux-les-Bredins'e giden otobüsler sık kalkmaz. Rengi atmış, üzeri tırnak izleriyle dolu, camı çatlamış bir rüzgârlığa dayalı bir koltuğa yöneldim. Ağrı kesicilerin yarattığı muhteşem dalgalanmalar ayaklarımı yerden kesiyordu. Kötü tasarlanmış koltuk da hiç yardımcı olmuyordu: fazla derin ve kenarları fazla yüksekti; bacaklarım havada duruyor ve ayaklarım lekelerle dolu zemine ancak dokunuyordu. Kentsel mobilyalardaki konforsuzluk bir hata değildir; bu konforsuzluk durup dinlenmek isteyenlerin gözünü korkutur ve akışkanlığı özendirir. Akışkanlık modern yaşamın bir koşuludur. Aksi takdirde kent ölür. Ama ben yuttuğum bütün o sakinleştiriciler nedeniyle kendi içimde zaten akışkandım, bedenimi güç bela hissedebiliyordum, koltuğumun üst kısmında hareket eden tek şey gözlerimdi.

Evimden uzaktaydım. Benim gibi insanlar Voracieux-les Bredins'e gitmez. Doğu yönündeki son metro istasyonu bu yerleşim biriminin servis kapısıdır. Bana hiç benzemeyen telaşlı bir kalabalık bu istasyona girip çıkar. Bu aceleci kalabalık, ellerinde kocaman bagajları, çocukları ve peron labirentinin içinde birlikte yol aldıkları pusetleriyle beni görmeden bana sürtünüp geçip gidiyorlardı. Ya tek başlarına, kafaları öne eğik ya da birbirine iyice sokulmuş küçücük gruplar halinde yürüyorlardı. Bana benzemiyorlardı. Tek bir gözden ibarettim, bedenim yoktu. Üzerimde hiçbir baskı yoktu çünkü kilomdan arınmış, dokunma duyumla bağlantımı koparmış, derimin içinde yüzüyordum. Birbirimize benzemiyoruz; birbirimizi görmeden birbirimize değip geçip gidiyoruz.

Etrafımda konuşulduğunu duyuyor ancak ne söylediklerini anlamıyordum. Bağırarak konuşuyor, söyleyeceklerini çok kısa parçalara, garip bir şekilde vurguladıkları kısacık ünlem-

lere bölüyorlardı. Söz konusu olan dilin Fransızca olduğunu anladığımda, her şeyi değişik bir gözle görmeye başladım. Zar zor sığdığım o koltukta, etrafımda, kendi dilimin yankılarla deforme oluşunu duyuyordum. O müziği takip etmekte zorlanmalıydım fakat boğazımdaki acıyı dindiren ağrı kesiciler beni ilgisizliğe teşvik ediyordu. Hangi garip, plastik mağaranın içindeydim ben? Buraya dair hiçbir şey bildiğim yoktu.

Hastaydım, muhakkak bulaşıcı, hem de ateşli bir hastalıktı ve her şey gözüme garip görünüyordu. Gidiyorlardı, geliyorlardı ve ben hiçbir şey anlamıyordum. Bana benzemiyorlardı. Çevremden gelip geçen tüm bu insanlar birbirine benziyor ama bana benzemiyorlardı. Yaşadığım yerde ise tam tersini gözlemlerim: karşılaştıklarım bana benzer ve kendi aralarında birbirine benzemez. Merkezde, kentin adının hakkını verdiği yerde, insanın kendinden en emin olduğu yerde, birey gruba üstün gelir, her birini tanırım, herkes kendisidir. Oysa burada, kentin kıyısında gözüme çarpan şey grup ve tüm üyelerini birbirine karıştırıyorum. Hep gruplarla özdeşim kurarız çünkü bu antropolojik bir ihtiyaçtır. Kalıtımsal toplumsal sınıf uzaktan görülür, bedende taşınır, insanın yüzünden okunur. Benzerlik bir aidiyettir ve ben buraya ait değilim. Otobüsü beklerken oturağımda sallanıp duruyorum, ayaklarım yere değmiyor, sadece bedenimle ilişkisini kesmiş, dönüp duran gözlerim görüyor. Vücudun dahil olmadığı bir düşünce eylemi de sadece benzerliklerle ilgilenebiliyor.

Onlar birbirini tanıyor, birbirlerini selamlıyorlardı ama ben bu selamlama şeklini bilmiyordum. Delikanlılar nasıl becerebildiklerini çözemediğim kesik kesik hareketlerle kendi aralarında parmaklarını birbirine vuruyor, yumruklarını birbirine çarpıyordu. Daha yaşlı erkekler büyük bir ciddiyetle el ele tutuşuyor ardından boşta kalan elleriyle karşısındaki kendine doğru çekerek dudaklarını kullanmadan öpüşüyorlardı. Daha az samimi oldukları birini selamlayacaklarında ise az önce karşısındakine dokundukları ellerini kalplerinin üzerine ko-

yuyorlardı ki bu benim gibi alışkın olmayan birinde baş döndürücü bir heyecan uyandırıyordu. Kıpır kıpır gençler otobüs beklerken oluşturdukları sık dairelerden dışarı doğru bakıyorlar, sonra ayak değiştirip, omuzlarını dalgalandırarak dairenin merkezine doğru geri geliyorlardı. Genç kadınlar ise kendi aralarında kimseyi selamlamadan açıktan dolaşıyordu. On beş yaşlarında bir genç kız, kıpır kıpır grubundan ayrılan on beş yaşlarındaki bir oğlanı selamladığında bunu öyle bir üslupta yapıyordu ki rengi atmış oturağımın üzerinde pelte kıvamı almış, ayakları yere güç bela değen ben şaşkınlıktan küçük dilimi yutuyordum: avucundaki eli bir iş kadını gibi sıkıyordu. Gergin kolunun ucundaki elini dümdüz tutuyor ve bir oğlan eliyle temas ettiği için kaskatı kesilmiş vücudunu bu işe hiç karıştırmıyordu. Sonra da kendine eşlik eden kız arkadaşlarına yüksek sesle onun kuzeni olduğunu söylüyordu. Öyle yüksek sesle söylüyordu ki ben duyayım, Voracieux-les-Bredins otobüslerini bekleyen herkes duysun diye.

Bu kuralları bilmiyordum. Metroda, başka türlü selamlaşılır. Peki ama teması sağlayan hareketler aynı olmadığında nasıl birlikte yaşayabiliriz ki?

İnsanları içine hapseden iki kara çarşaf geçti. Her şeyi gizleyen, rüzgârdan dalgalanan iki konserve kutusu gibiydiler. Siyah saten eldivenleri parmaklarını gizliyordu; sadece gözleri örtülmemişti. Birlikte yürüyorlardı, önümden geçtiler, gece gece görebileceğim o kadardı. Gözleri olan iki çarşaf otobüs durağını katetti. Bunlar görülmesi yasak olan kadınlar olmalıydı. Şehvet içeren bakışlarım onları şerefini lekeleyebilirdi çünkü kadınların vücut hatlarını görmek vücudumu uyarıp bana yalnızlığımı, dar plastik oturağımdaki rahatsız oturuşumu hissettirip beni kalkmaya, benim gibi hissetmesini istediğim o ötekini kucaklamaya yönlendirebilirdi. Vücut hatlarını görmemek bedenimi kendi haline bırakmak, uyurmuşçasına hissiz kalması ve kendini sadece soyut hesaplara adaması demekti. Sadece aklın saltanatı bile benden bir canavar yaratmak için yeterliydi.

Ona olan arzum bana onunla ilgili her şeyi affettirecekse ötekinin kalabalığına nasıl tahammül edebilirim? Eğer onları sadece görmekle dahi vücudum uyarıldığı için onları gözlerimle şöyle bir inceleyemeyecek, onları gözlerimle takip edemeyecek, önümden geçişlerini sevemeyecek ve bunu umamayacaksam onlarla nasıl birlikte yaşayabilirim? Nasıl? Eğer aramızda aşk mümkün değilse, geriye ne kalıyor ki?

Çarşaflılardan siyah çantalı olanı sokağın bir kısmını mülkiyetine geçirmiş. Kamusal alanın bir kısmını kendisi için çevirmiş. Beni bu alandan uzaklaştırıyor. Benim de bulunabileceğim bir alanı işgal etmiş ve benim tek yapabileceğim yanlışlıkla ona çarpmak ya da kendi kendime söylenerek ondan imtina etmek, bana vakit kaybettiriyor. Seyre dalamadığım ötekinin yaptığı tek şey beni rahatsız etmek. O bir fazlalık. Hiçbir şeyin görünmesine izin vermeyen biriyle yalnızca mantık üzerinden ilişki kurabilirim ve hiçbir şey mantıktan daha delibozuk değildir. Bakışların dışında birbirimizi arzulayamıyorsak bize geriye ne kalıyor? Şiddet mi?

İki kara çarşaf kimseye değmeden, kayıtsızca peronları katetti. Otobüslerin kalkış saatlerine baktılar ve bir otobüse bindiler. O esnada, çarşafları açıldı ve ayaklarını daha iyi gördüm. Birinin ayağında altın yaldızlı bir kadın ayakkabısı, diğerinde ise erkek ayakkabısı vardı. Otobüs hareket etti. O otobüse binmediğime sevindim. Birinin ayağında kadın ayakkabısı, diğerinin ayağında erkek ayakkabısı olan iki karanlık çarşafla aynı otobüse hapsolmadığım için sevinçliydim. Otobüs kavşakta kayboldu. Sonrasında neler olup bittiğini bilmiyorum. Muhtemelen hiçbir şey olmamıştır. Bir ilaç daha aldım, başım ağrımaya başlamıştı, yutkunmakta güçlük çekiyordum. Sümüklerim akıyor, kafatasım çatlıyordu. Düşünme organım ve dokunma organımdan çekiyorum. Komşuluk acılı, yakın olmak korkutucu bir hale geliyor; insan komşusuz, kendisi dışındaki herkesin lağvedileceği bir dünyanın hayalini kurmaya başlıyor. Şiddet temasın gerçek

leştiği yüzeyde kendini belli ediyor, acı orada ortaya çıkıyor, yok etme arzusu yok edilme korkusuyla aynı hızla oradan yayılıyor. Sümüklerim alev alıyor.

İnsan niçin kendini bu kadar büyük bir çarşafın altına gizler? Eğer nedeni karanlık planlar yapmak, vücutların sürgünlerde, inkârlarla, toplu mezarlarda kaybolduğunu ilan etmek değilse.

Salagnon bana gülümsedi. Elimi, hem yumuşak hem de dipdiri elinin içine aldı ve bana gülümsedi. Ah, o gülümseme! Sadece o gülümsemesi için bile insan onun yaptığı her şeyi affedilebilir. İnsan, yüzünün sert hatlarını, asker tıraşını, soğuk bakışını, korkunç geçmişini unutuyor; eline bulaşmış onca kanı unutuyor. Beni karşılarken sert dudaklarının kenarına yerleşen o gülümseme her şeyi siliyor. Victorien Salagnon gülümserken çıplaktır. Hiçbir şey demez, sadece kapıyı aralar ve taşınmadan önce, boş kalmış, güneşle yıkanan o apartman dairelerinden birine buyur eder sizi. Sert hatları açık bir pencerenin önünde dalgalanan ipek perdeler gibi yüzünün kemikleri üzerinde dalgalanır, arkadan gelen güneş yüzünün kırışıklıkları üzerinde oynaşır, hafif bir rüzgâr perdeyi kımıldatarak sokağın mutlu seslerini, kuşlarla dolu gölgelikli ağaçların mırıltısını taşır bana.

Elimi sıktığı anda bana tüm anlatacaklarını dinlemeye hazırımdır. Ben hiç konuşmayacağım. Dilimin arzusu olduğu gibi ellerime iner; fırçayı parmaklarımla kavramak, mürekkebe batırmak ve kâğıdın üzerine götürmekten başak hiçbir arzum yoktur. Tek hevesim ellerimin ürpermesi, fırçayı tutmaya dair duyduğum fiziksel arzudur. Sayfanın üzerinde belirecek ilk çizgi bir teselli, tüm ruhumun gevşemesi ve bir iç çekiş olacaktır. İsterim ki fırçanın o eşsiz güzergâhında bana yol göstersin, isterim ki doğrulayım ve ellerimle mürekkebin muhteşemliğini gözler önüne sereyim.

Tabii ki bu böyle devam etmez; zaten böylesi şeyler devam etmez. Bana kapıyı açar, selam verir, ardından ellerimiz ayrılır,

yüzündeki gülümseme silinir ve içeri girerim. Koridorda önümden yürür, ben de onun peşi sıra koridorun duvarlarına astığı hınzırlıklara göz ucuyla bakarak onu takip ederim.

Evinin duvarlarını tablolarla süsler. Başka eşyaları da vardır sergilediği. Duvar kâğıdı öyle karışık, aydınlatma öyle kördür ki peşi sıra onu takip ettiğim koridor bir mağaranın tünelini andırır, köşeler yuvarlaklaşır ve sürekli tekrarlanan motiflerin üzerinde neyin asılı olduğu hemen anlaşılmaz. Bu koridorda duraklamam, onu takip etmekle yetinirim. Geçerken "değişken" üzerinde takılıp kalmış ibreli bir barometre, akrep ile yelkovanının kımıldamadığını aylar sonra fark ettiğim Romen rakamlı bir duvar saati, hatta buraya nasıl geldiğini sorguladığım doldurulmuş bir dağ keçisi kafası bile görmüşümdür; onu satın mı almış? İyi de nereden? Miras mı kalmış? Peki ama kimden? Bizzat öldürdüğü bir hayvandan mı kesip almış? İyi de nasıl? Bu üç olasılıktan hangisinin midemi en çok bulandırdığını bilemiyorum. Bunların dışında, çerçevelerin içinde, zevksizlik örneği altın yaldızlı ahşap çerçevelerin içinde konusunu ve yoksunluğunu görebilmek için iyice yakından bakılması gereken kapkaranlık sözde Hollanda manzaraları, sahte mutluluklar ve tatsız uyumsuzluklarla dolu taşra manzaraları parıldar.

Evinin dekorasyonu konusunda Salagnon'dan başka şeyler beklerdim: Uzakdoğu'ya özgü biblolar, bir kesbah ambiyansı ya da hiçbir şey, beyaz bir boşluk ve perdesiz camlar. Onunla ilintili, az da olsa, küçücük dokunuşlarla da olsa kendi hikâyesiyle ilintili bir iç dekorasyon hayal etmiştim. İnsanı boğana dek sarhoş eden bu bayağılığı değil. Eğer var sayıldığı gibi herkesin evinin içi kendi ruhunu yansıtıyorsa, o zaman Eurydice ve Victorien Salagnon iç dünyalarını göstermemek konusunda bir hayli zevkliydiler.

Nihayet tüm cesaretimi toplayıp ona cilalı bir çerçeve içinde duran, kayaların ponza taşını, dalgaların reçine pıhtılarını ağırştırdığı (üstelik hiçbir şeye benzemeyen gökyüzünün

bahsini bile açmıyorum) kayalık sahildeki fırtınanın resmedildiği yağlı boya deniz manzarasını işaret ettiğimde, insanın süngüsünü düşüren o gülümsemesiyle yetindi.

"Ben çizmedim."

"Bunu seviyor musunuz?"

"Hayır. Sadece duvarda duruyor. Dekorasyon için."

Dekorasyon! Fırçasını titreten, fırçası mürekkebe doyduğu anda varoluşun nefesiyle hareketlenen o adam etrafını "dekorasyon" la çeviriyordu! Dekore edilmiş odalarda yaşıyordu. Bundan yirmi, bilemiyorum artık belki de otuz yıl öncesinin dekorasyon mağazasının kataloğunu evinde yeniden oluşturuyordu adeta. Zamanın önemi yoktu artık, yadsınmıştı bir kez, geçmek bilmiyordu.

"Biliyor musun, dedi. Bu resimler Uzakdoğu'da yapıldı. Çinliler bu uygulamada oldum olası mükemmeldir, vücutlarını istedikleri gibi eğip bükebilirler. Yağlı boya tekniklerini öğreniyorlar ve büyük atölyelerde Batı için Hollanda, İngiliz veya taşra manzaraları yapıyorlar. Hem de aynı anda birkaç tablo birden yapabiliyorlar. Bizim Pazar günü ressamlarımızdan daha iyi ve daha çabuk çiziyorlar ve bunlar buraya kargoyla, rulolanmış halde konteynerler içinde geliyor.

"Bu tablolar büyüleyicidir. Çirkinlikleri kimseye ait değildir; ne onları yapanlara ne de onlara bakanlara. Bu herkesi rahatlatır. Tüm yaşamım boyunca fazla göz önünde oldum, bundan yoruldum.

Çinlilerin düşünce tarzı bana iyi geliyor; onların umursamazlıkları bir tür tedavidir. Tüm yaşamım boyunca onların idealleri etrafında döndüm durdum ama Çin'e hiç ayak basmadım. Sadece bir kez uzaktan gördüm. Karşıda görünen tepeydi, üzerindeki köprüyü havaya uçurduğumuz bir nehrin karşı yakasıydı. Bir sürü Molotova kamyonu yanıyordu ve dumanların ardında, çam ağaçlarıyla kaplı o sarp tepeleri görüyordum. Tıpkı o tablolardaki gibiydi; bulutların arasından çıkıyorlardı. Ama o gün yanan benzin bulutları kimsede zevk namına bir

şey olmadığı için kapkara bir koyuluktaydı. "Demek ki Çin burasıymış" dedim kendi kendime. İki adım ötemdeydi ve ben oraya gidemeyecektim çünkü köprüyü havaya uçurmuştum. Uzun uzadıya da bakamadım çünkü kaçmak gerekiyordu. Dönüş yolunda günlerce koştuk. Benimle birlikte olan bir arkadaşım vardığımızda yorgunluktan öldü. Gerçekten yorgunluktan öldü, törenle gömdük.

"Resimlerinizi sergilemiyor musunuz?"

"Kendi yaptığım bir şeyi duvara asmayacağım. Bitti artık. O zamanlardan kalanlar ayağıma dolanıyor

"Sergilemeyi, satmayı, ressam olmayı hiç düşünmediniz mi?"

"Ben, benim gördüklerimi Eurydice de görsün diye çiziyordum. O gördükten sonra resim benim için bitmişti."

Salona geçtiğimizde iki kişi bizi bekliyordu. Onları kanepede yan gelip yatmış görünce, dekorun saçmalığı bir kez daha içimi kaldırdı. O ve karısı nasıl oluyordu da böylesi eğreti mobilyalarla yaşayabiliyorlardı? Sanki kesilip boyanmış köpüklerin dekor olarak kullanıldığı bu televizyon dizisi dekorunda nasıl yaşayabiliyorlardı? Şayet ki bilecek, diyecek şeyleri tamamen tükenmediyse.

Ancak, dekorasyonun absürdlüğü salondaki iki kişiden yayılan fiziki şiddetin gölgesinde kalmıştı. Sanki kendi evlerindeymiş gibi kanepeye yayılmışlardı. Sahte mobilyaların yapaylığının, duvar kâğıdının ahmaklığının oluşturduğu fonun önünde anaokulu mobilyaları arasında poz veren iki yetişkin gibi sırıtıyorlardı. Ellerini ayaklarını nereye koyacaklarını bilemiyorlardı; ağır bedenleriyle oturdukları kanepeyi adeta çökertmekle tehdit ediyorlardı.

Daha yaşlı olan Salagnon'u andırıyordu ama daha kiloluydu; davranışlarına katmaya çalıştığı enerji çabasına rağmen hareketlerindeki yavaşlığı gizleyemiyordu. Gözlerini pek iyi seçemiyordum çünkü kocaman renkli camlı tel çerçeveli bir gözlük takıyordu. Yeşile çalan camların ardındaki gözleri ak

varyum balıkları gibi gidip geliyordu ve yansıma yüzünden gözlerindeki ifadeyi göremiyordum. Kılığının bütünü bir garipti: kareli bol bir ceket, geniş yakalı bir gömlek, yakasında bir altın zincir, paçalara doğru genişleyen bir pantolon ve aşırı parlak mokasen ayakkabılar. Üzerindeki artık kullanılmayan renklerle otuz sene öncesinin göz alıcı zarafetini yansıtıyor ve insan görünce gerçekten de o zamanlardan bir figürün yeniden canlandığını zannediyordu. Varlığını kanıtlayan tek şey kıçının altında ezilen kanepedeki deformasyondu.

Diğeri ise olsa olsa otuz yaşındaydı. Deri montunun üzerinden küçük göbeği belli oluyordu, yuvarlak kafasını kazıtmıştı, kalın boynu kat kattı; kıvrımlar öne eğildiğinde çenesinin altında, başını arkaya devirdiğinde ise ensesinde toplanıyordu.

Salagnon, kaçamak bir üslupla bizi birbirimizle tanıştırdı. Mariani eski bir arkadaşıydı, diğeri ise onun adamlarından biriydi. Ben ise öğrencisiydim; fırça sanatı öğrencisiydim. Bu sözler 1972 model ceket giyen tipi çok güldürdü.

"Fırça sanatı ha! Hep kadın işleriyle meşgul oluyorsun Salagnon! İşleme ve el örgüsü: Uzun emekliliğinde bizlere katılacağına bu işlerle mi uğraşıyorsun?"

Sanki bunu gerçekten komik buluyormuş gibi yüksek sesle bir kahkaha koyuverdi ve adamı da ona eşlik etti ama daha zalim bir tavırla. Salagnon içeriden dört şişe bira ve bardak getirdi. Önünden geçerken Mariani kıçına bir şaplak yapıştırdı.

"Güzel hizmetçi! Muharebe zamanı bile herkesten önce kalkar bize kahve hazırlardı. Hiç değişmedi."

Mariani'nin adamı yine sırıttı ve şişelerden birini kaptığı gibi bardağı falan unutarak yapmacık bir tavırla doğrudan kafasına dikti. Gözlerimin içine bakarak erkeksi bir geğirtiye girişmişti ki yaşlı beyler buna sert bir bakış attı. O da geri yuttu, bir özür mırıldanarak içinde yok etti. Salagnon, keyfimi kaçıran bir sessizlikle, bir ev sahibinin terbiyeli alakasızlığıyla bize servis etti.

"Rahat olun, dedi nihayet Mariani bana doğru. Ona yarım yüzyıldır takılırım. Bunlar bizim aramızda yaptığımız şakalardır, başkasından gelse kesinlikle tahammül edemez. Her zamanki aptallığıma kendimi kaptırdığımda bile serinkanlılığını koruyarak bana dostluk etmiştir. Bana gösterdiği müsamaha ancak hayatta kalmayı başaranlara bahşedilir."

"Aşırılık konusunda ona birkaç yüzyıl fark atarım, diye ekledi Salagnon. Beni ormanda sedyeyle taşıdı. Beni taşırken canımı o kadar çok yaktı ki acıdan bayıldığım zamanlar dışında sürekli ona küfrettim."

"Yüzbaşı Salagnon gerçek bir yetenektir. Ben bu işlerden hiç anlamam ama bir gün bir yerlerde nöbet tutarken benim bir portremi yaptı. Bir not defterine birkaç saniyede çizdiği o portreyi defterden koparıp bana verdi. Benim gerçekçi yegâne resmimdir o. Nasıl becerdiğini bilemiyorum ama becerir. Belki kendi bile bilmiyordur. Onun bu havalı yetenekleriyle dalga geçmemin nedeni belki de telafi etmek içindir; onu sedyede taşırken bana ettiği okkalı küfürleri ona iade etmek içindir. Dostum Salagnon'un güçlü kişiliği hakkında hiçbir şüphem yoktur; o bunu yeterince kanıtlamıştır. Resme olan yeteneği ise birlikte yaşadığımız, sanatın pek icra edilmediği o yer ve zamanlarda bir gariplikten başka şey değildi. Sıfıra vurulmuş bir sürü kellenin arasında sarı bukleli saçlarla dolaşmak gibi bir şey. Ama bu onun suçu olmadığı gibi güçlü kişiliğini de hiç değiştirmemiştir."

Salagnon, oturduğu yerde bardağındakini yudumluyor, hiçbir şey söylemiyordu. İnsanı korkutan, buruşturulmuş bir kâğıda benzeyen o kemikten maskesini takınmıştı: yüzü ifadesiz ve bembeyazdı. Ama ben ince dudaklarında, sadece görmesini bilenlerin görebileceği bir kıpırtı görüyordum; bir bulutun gölgesinin hiçkimseyi rahatsız etmeden geçip gitmesi gibi bir gülümsemenin gölgesinin belirdiğini hissediyordum; hakkında konuşulmasına müsaade edenin müsamahakâr gülümsemesinin bir gölge gibi etin üzerinden geçip gittiğini gö-

rüyordum. Bunu fark edebiliyordum, onun en ufak bir hareketini bile biliyordum. Bana göstermek inceliğinde bulunduğu tüm resimlerini neredeyse gözlerim bozulana kadar incelemiştim. Her bir hareketini biliyordum çünkü mürekkeple yapılan resim mürekkepten ziyade hareketlerle dışa vurulan iç devinimlerle yapılır. İşte, ben bunların hepsini yüzünde okuyabiliyordum.

"Hepimizin Salagnon'a büyük hürmeti vardı; orada."

Mariani'nin adamı kıpırdandı ve elindeki bira şişesini salladı. İki yaşlı adam da aynı anda ona doğru döndüler, kırışıklarla dolu dudaklarında aynı gülümseme vardı. Rüyasında gördüğü av sahnelerinin heyecanıyla derin derin nefes alarak, iç geçirerek, patileriyle yumuşakça havayı döven köpek yavrusuna bakan insanların şefkatli ifadesi vardı ikisinin de yüzünde.

"Ya işte böyle genç adam! Orada!" dedi Mariani yanında oturan genç adamın dizine hafifçe vurarak. "Al işte sana bilmediğin bir dünya. Siz de tanımadınız o dünyayı" dedi beni işaret ederek. Yeşil camlı gözlükleri yüzünden gözlerindeki ifadeyi tam anlayamadım.

"Böylesi daha iyi, dedi Salagnon, çünkü geberip gidiyordun orada. Ya en ahmakça ya da en korkunç şekilde. Dönenler sapasağlam dönemedi. İnsanlar uzuvlarını, parça parça derilerini, ruhlarının tamamını orada bıraktı. Bilmemiş olmanız tek parça kalmış olmanız açısından daha iyi."

"Ama yine de yazık çünkü yaşamınızda sizi bir demir gibi döverek şekillendirecek böyle bir şey yok. İlk günkü gibi el değmemişsiniz, orijinal ambalajınızdasınız hâlâ. Ambalaj insanı korur ama ambalajlı yaşamak da yaşamak değildir."

Sevimsiz bir ifade takınmış genç adam yerinde kıpırdanıyor ama saygısından duruşunu bozamıyordu. İki yaşlı adam durup gülümseyip, bir de göz kırpınca nihayet araya iki çift laf sıkıştırıverdi.

"Sokak yaşamı, sömürgelerinizden daha iyidir." Kendini daha önemli göstermek için oturduğu koltukta dikleşti. "Size

bunun aşıldığını söyleyebilirim, artık insanlar ambalajdan çabucak sıyrılıyor. Okullarda öğretilmeyen bir sürü şey öğreniliyor."

Aslında bu taş bana atılmıştı. Ancak bu tür konuşmalara dahil olmak istemiyordum.

"Haksız sayılmazsın, dedi Mariani. Dişlerini göstererek gülümsedi. Sokak da orası gibi oldu artık. Tav edilme zamanı yaklaşıyor genç adam, yakında herkes ilk denemelerini evinde yapacak. Kim güçlü kim güçsüz göreceğiz. Sert görünenler ilk darbelerde paramparça olacaklar. Aynen orada olduğu gibi."

Genç sinirden köpürüyor, yumruklarını sıkıyordu. İki yaşlı adamın tatlı takılmaları onu kudurtmuştu. Onu dışlamaya çalışıyorlardı. İyi de kime sataşmalıydı? Onun için her şey demek olan o ikisine mi? Yoksa onun için düşman sınıfın temsilcisi olmaktan başka anlam ifade etmeyen bana mı? Ya da deneyim yoksunluğundan kumaşının ne olduğunu doğru dürüst kestirememiş olan kendisine mi?

"Biz hazırız, diye homurdandı.

Mariani "Umarım bu tür konuşmalarla sizi hayrete düşürmemişimdir" dedi bana dönerek varla yok arası bir hınzırlıkla.

"Ancak hayat çevre topraklarda sizin bildiğinizden farklı yaşanıyor. Çünkü biz oradayız: topraklarımızın dışında. Yasalar aynı değil, yaşam farklı. Ancak siz de yolunuzu buluyorsunuz çünkü kent merkezleri artık silahlı çetelerle kaplandı; gece gündüz kente sızıyorlar. Siz onların silahlı olduklarını görmüyorsunuz ama hepsi silahlı. Eğer onların üstleri aransa, gevşek cumhuriyetimizin yasaları onların üstlerinin aranmasına izin verse, her birinin üzerinden bıçak, falçata, hatta bazılarından ateşli silah çıkacaktır. Polis bizi salıp geri çekildiği ve aynı bizim orada yaptığımız gibi o bölgeleri kendi haline bıraktığı zaman yalnız kalacaksınız. Aynı korumaya gittiklerimizin yalnız ve kuşatılmış oluşu gibi. Sömürge haline geldik genç adam."

Yanında duran adamı kâğıt gibi incelmiş yastıkların arasında hareketsiz durmuş, sadece kafa sallıyordu. Hiçbir şey eklemeye cesaret edemiyordu çünkü her mühim lafın altını birasından aldığı kallavi bir yudumla çizdiğinden geğirtisini zor tutuyordu.

"Sömürge haline geldik. Bu kelimeyi telaffuz etmek gerek. Bu kelimeyi kullanma cesaretini göstermemiz gerek çünkü uygun kelime bu. Kimse bunu kullanmaya cesaret edemiyor ama durumumuzu tam olarak tanımlayan kelime bu: bir sömürge durumundayız ve sömürgeleştirilenler biziz. Bu kadar geri adım atarsak olacağı buydu. Arkamızda Vietnamlılar, ormandan geri çekilişimizi hatırlıyor musun Salagnon? Cezalandırılmayı göze almak pahasına karakolu terk etmemiz gerekiyordu. Biz de koşarak kaçtık. O zamanlar, fazla zaiyat vermeden temiz bir geri çekilme gözümüze zafer gibi geliyordu; hatta bunun için madalyayla bile ödüllendirilebilirdik. Lakin adını koymak lazım: ortada bir kaçış vardı. Biz kaçtık, Vietnamlılar peşimizdeydi ve biz hâlâ kaçıyoruz. Şimdi neredeyse merkezdeyiz, kendi kendimizin tam göbeğindeyiz ve hâlâ kaçıyoruz. Şehir merkezleri, siperlerle güçlendirilen karargâhımızın kazamatına dönüştü. Ama şehrin merkezinde dolaşırken, kendi varlığımızın tam göbeğinde dolaşırken herkes gibi görmemek için gözlerimi kapatıyorum; şehirde dolaştığım zaman duyuyorum. Yeterince elim olmadığından kapatamadığım, açıkta kalan kulaklarımla duyuyorum. O konuşulan Fransızca mı? Kendi içimizde gezinirken duymam gereken Fransızca bu mu? Hayır, duyduğum başka bir şey. Duyduğum şey, orasının kibirle çınlayan sesi. Beni ben yapan Fransızca'nın, zulmedilen, ayaklar altına alınan, zorlukla anlaşılabilen bir versiyonu duyduğum. Bu nedenle doğru kelimeleri kullanmak lazım çünkü hükmü veren kulaktır. Dinleyince artık evimizde olmadığımız çok açıktır. Dinleyin. Fransa geri çekiliyor, çürüyor, dinleyerek buna hükmedebilirsiniz; yalnızca dinleyerek çünkü insan artık hiçbir şey görmek istemiyor.

"Artık susayım. Zaman geçiyor; burjuva hanımın birazdan eve dönecektir. Sıkıntı olsun istemiyorum, senin de sıkılmanı istemiyorum. Sizi örgü dersinizle baş başa bırakalım artık."

Biraz zorlanarak ayağa kalktı, ceketinin buruşukluklarını düzeltti. Yeşil camlı gözlüklerinin ardındaki gözleri yorgun görünüyordu. Adamı aniden ayağa fırladı, yanında ayakta kaldı ve saygıyla beklemeye başladı.

"Her şeyi hatırlıyor musun, Salagnon?"

"Gayet iyi biliyorsun. Öldüğüm gün beni anılarımla birlikte gömecekler. Bir teki bile eksik olmayacak."

"Sana ihtiyacımız var. Şu kadın işlerini bırakıp sana layık görevlere dönmeye karar verirsen bize katıl. Gençleri eğitmek için enerjik ve her şeyi hatırlayan insanlara ihtiyacımız var. Hiçbir şeyin unutulmaması için."

Salagnon gözlerini kırpıştırarak onayladı; hem yumuşak hem de belirsiz bir ifadesi vardı. Uzun uzun elini sıktı. Her daim orada olacağını gösteriyordu; ancak tam olarak ne için olduğuna dair bir ipucu vermiyordu. Diğeri neredeyse yüzüne bakmadan elinin ucuyla tokalaştı. Onlar gittikten sonra derin bir soluk alabildim. Kadife koltuğa yaslandım, biramı bitirdim. Bakışlarım her türlü ruhtan yoksun, emek harcanmış bir çirkinliğe sahip mobilyaların üzerinde gezindi. Kadife yastıklar dalıyor, koltukları hiçbir konfor sunmuyordu; bu mobilyaların burada olma amacı bu değildi.

"Paranoyak ve köpeği" dedim ansızın tükürürmüş gibi.

"Böyle konuşma."

"Biri saçma sapan konuşuyor, diğeri havlıyor. Tek istediği şey kendisine itaat edilmesi. Arkadaşınız mı bunlar sizin?"

"Sadece Mariani."

"Garip söylemleri kadar saçma bir arkadaş."

"Mariani garip bir arkadaştır. Hayatta kalan tek arkadaşım. Herkes teker teker öldü, bir o ölmedi. O yüzden, ona sadık kalmak diğerlerine borcum. Geldiği zaman, onu doyururum. Susması için içecek ve yiyecek ikram ederim. Ağzı yerine bo-

ğazının çalışmasını tercih ederim. Bunların tümü için tek bir organımız olması ne büyük şans! Ama seni görünce yine başladı. Çok hassastır. Mariani sende senin kökenini saptadı."

"Kökenimi mi?"

"Farklılıklar karşısında bilinçli olarak kör kalan eğitimli orta sınıf."

"Bu farklılıklar muhabbetini anlamıyorum."

"Ben de aynı şeyi söylüyorum. Ancak seni görünce ekledi de ekledi. Yoksa çok zeki bir insandır, derinliği vardır."

"Verdiği izlenim bu değil ama."

"Heyhat! Biliyorum. Ona ateş edilmedikçe asla kimseyi öldürmedi. Ama etrafı dirseklerine kadar kana batmış köpeklerle çevriliydi. Ne zaman gırtlaklasak diye gözünün içine bakıyorlardı. Delice bir şey vardır Mariani'de. Uzakdoğu'da bir kırılma yaşadı, içinde bir şeyler yırtıldı, bir ip koptu. Ülkemizde kalmış olsaydı nefis bir adam olurdu. Ama oraya gitti ve oradaki ırk ayrılıklarını kaldıramadı. Elinde silahı, oraya gitti ve bir şey oldu. Bu şey onda amfetamin etkisi yarattı. Bir daha aramıza dönemedi. Bu, onun ruhunda bir delik açtı ve o zamandan beri bu delik büyüdükçe büyüdü. Artık dünyaya o delikten bakabiliyor ancak. Irkların farklılığı ekseninden. Orada yaşadıklarımız en sağlam yelkenleri yırtabilecek güçteydi."

"Siz öyle bakmıyor musunuz?"

"Ben resim yapıyordum. Olayların yırttıklarını tekrar dikmek gibiydi. Gerçi şimdi böyle söylüyorum kendime. Benim bir parçam her zaman oranın dışında bir yerdeydi; orada bulundurmadığım o tarafıma hayatımı borçluyum. Oysa o tek parça dönmedi. Geri dönemeyenlere sadakatimi koruyorum çünkü onlarla birlikteydim."

"Anlamıyorum."

Konuşmayı kesti; ayağa kalktı ve aptal salonunda yürümeye başladı. Ellerini arkasında kavuşturmuş, çenesini mırıldanıyormuşçasına oynatarak yürüyor, bu hareketi ihtiyarlamakla-

rını ve ihtiyar gerdanını titretiyordu. Aniden karşımda durdu ve şeffaf renkli berrak bakışlarıyla gözlerimin içine baktı.

"Biliyor musun, tek bir harekete bakar. Bir daha asla tekrarı olmayacak, çok belirli bir an, ilelebet sürüp gidecek bir dostluğun temelini atabilir. Mariani beni ormanda sırtında taşıdı. Yaralanmıştım, yürüyemiyordum, o da beni Tonkin Ormanı boyunca taşıdı. Oradaki ormanlar acayip eğimlidir. Vietnamlılar kıçımızın dibindeyken o ormanı sırtında benimle katetti. Beni ırmağın kıyısına kadar getirmeyi başardı ve ikimizi de kurtardılar. Bunun ne ifade ettiğini bilmiyorsun. Ayağa kalk."

Ayağa kalktım, yanıma yaklaştı.

"Taşı beni."

Aptallaşmış olmalıydım. Zayıftı, uzun boyluydu, çok ağır olmamalıydı; ama o zamana kadar hiçbir yetişkini taşımamıştım, Hiçbir erkeği, hatta bu denli iyi tanıdığım bir insanı bile taşımamıştım... Kafam karışmıştı: orada benden istediği şeyi hayatım boyunca hiç yapmamıştım.

"Taşı beni."

Ben de onu kollarımın arasına aldım ve taşıdım. Onu gövdeme yanlamasına gelecek şekilde tutuyordum, bir kolunu omzuma attı, ayakları havada asılı duruyordu. Kafasını göğsüme dayamıştı. Ağır değildi ancak sanki dört tarafım kuşatılmıştı.

"Beni bahçeye götür."

Dediği yere gittim. Ayakları yerleri süpürüyordu, salonu geçtim, koridoru geçtim, kapıları dirseğimle açtım, hiç yardım etmedi. Kendini tamamen bırakmıştı. Ağırlığı altında eziliyordum.

"Orada ölülerimizi alıp geri getirirdik dedi kulağımın tam dibinde. Ölüler ağır ve gereksizdir ama biz onları geri getirmeye çabalardık. Yaralılarımızı da asla bırakmazdık. Onları da toplardık."

Giriş kapısını açmak hiç de kolay olmadı. Sekinin basamaklarında biraz sendeledim. Dersi, in altından, göğsümü,

kollarımı zorlayan kemiklerini hissediyordum. İhtiyar derisinin parmaklarımın arasında kayışını, o ihtiyar yorgun adam kokusunu hissediyordum. Kafasının bir ağırlığı yoktu.

"Taşımak da taşınmak da az şey değildir" dedi hemen yanımdan.

Bahçesinin iki yanı çiçekli yolda kafası göğüs çukurumda, bedeni enlemesine kollarımda duran Salagnon'la salak bir halim vardı. Giderek ağırlaşıyordu.

"Beni bu şekilde yürüyerek evine götürmek zorunda olduğunu düşün. Bir de bunu saatlerce, yolu, patikası olmayan bir ormanda yaptığını hayal et. Ve çuvallarsan, peşindeki tiplerin seni öldüreceklerini; tabii ki beni de."

Bahçenin kapısı gıcırdayarak açıldı ve Eurydice içeri girdi. Demir kapılar gıcırdar çünkü onları yağlamaya nadiren vakit ayrılır. Elindeki alışveriş çantasından bir ekmek kafasını çıkartmıştı. Büyük adımlarla dümdüz yürüyerek geldi ve önümüzde durdu. Salagnon'u aşağı indirdim.

"Ne yapıyorsunuz, böyle?"

"Ona Mariani'yi anlatıyorum."

"O sersem mi? Yine mi geldi o?"

"Özellikle sen eve dönmeden gitmeye özen gösterdi."

"İyi yapmış. Onun gibi adamlar yüzünden her şeyimi kaybettim. Çocukluğumu, babamı, sokağımı, tarihimi yitirdim, tüm bunlar o ırk saplantısı yüzünden oldu. O yüzden, Fransa'da yeniden ortaya çıktıklarını görünce kafayı sıyırıyorum."

"Bab el-Ouedli bir Kaloyannis, dedi Salagnon. Eğitimini bir pencereden diğerine, sokaklardaki küfürlerle tamamladı. Hayal bile edemeyeceğin küfürler bilir. Hele sinirlendiği zaman yenilerini icat eder."

"Mariani karşıma çıkmamakla iyi ediyor. Gidip başka yerlerde halletsin savaşlarını."

Elinde içi sebzelerle dolu çantası ve dimdik yürüyüşüyle eve yöneldi. Kapıyı öyle bir enerjiyle kapattı ki çarpmasına ramak kalmıştı. Salagnon omzuma vurdu.

"Gevşe. İyi geçti. Beni düşürmeden bahçeme kadar taşıdın ve Bab el-Oued'in dişi kaplanının elinden canını kurtardın. Hayatta kalmayı başardığın verimli bir gün oldu."

"Mariani, hadi diyelim ki onu anladım. Peki, o tip heriflerle ne işi var?"

"Geğiren mi? O, GAFFES'den.[2] Saf Fransız Kökenli Olmaktan Şeref Duyan Fransızların Özsavunma Grubu. Mariani ise organizasyonun yerel sorumlusu. Etrafındakiler ise köpekleri, tıpkı orada olduğu gibi."

"Sonu i* ile biten Mariani mi? Saf köken mi?" Dedim böyle durumlarda başvurulan bir alaycılıkla.

"Köken psikolojisi karmaşıktır."

"Ağaç değiliz ki."

"Belki, ama köken işitilir. Okunur, bilinir. Kökenin değerlendirilmesi, hissedemeyene anlatması olanaksız, çok ince bir muhakeme sürecinden ileri gelir."

"Eğer izah edilemiyorsa, o zaman saçmalıktan ibarettir."

"Gerçekten önemli olan izah edilemez. Onu hissetmekle ve aynı şeyi hissedenlerle birlikte yaşamakla yetinir insan. Köken, bir kulak meselesidir."

"O zaman benim kulağım yok mu?"

"Hayır. Yaşam tarzı meselesi. Sürekli benzerlerinle birlikte yaşadığın için farklılıkları görmez olmuşsun. Aynı, yola çıkmadan önceki Mariani gibi. Peki, burada yaşasaydın ne yapardın? Ya da oraya gitseydin? Bunu önceden bilebilir misin? İnsan, bambaşka bir yerdeyken neye dönüştüğünü bilemez."

"Kökler, kökenler, bunlar ahmakça şeyler. Soyağacı sadece bir imge."

"Muhakkak. Ama Mariani de böyle. Bir parçası delinin teki; bir diğer parçası ise beni sırtında taşıdı. İnsanları sadece tek bir yönleriyle yargılamayı sadece fırçamla beceriyorum. Savaş-

2. Açılımı; Groupe d'Autodéfense des Français Fiers d'Etre de Souche: Fransız Kökenli Olmaktan Şeref Duyan Fransızların Özsavunma Grubu şeklinde tercüme edilebilir.

Yazar burada Mariani'nin İtalyan köklerine gönderme yapmaktadır. (ç.n.)

ta da öyleydi. Basitti, ortası yoktu: ya bizdi ya da onlar. Karşındakinin kimliğinden şüpheye düşüldüğünde de kıtır kıtır kesiliyordu; bazı kayıplara neden oluyordu ama basitti. Geri döndüğümüz bu barış ortamında ise o kadar uzun boylu değil; en azından haksızlıklar olmadıkça ya da barış bozulmadıkça. İşte bu yüzden bazıları tekrar savaş olsun istiyor. Bunları bir kenara bırakıp gidip resim yapmak istemez misin?"

Kolumdan tuttu ve birlikte içeri girdik.

O gün, fırçamın boyunu nasıl seçeceğimi öğretti. Kâğıdın üzerine bırakacağım izin kaplayacağı yeri nasıl kararlaştıracağımı öğretti. Bunlar düşünmeyi gerektirmez. Hatta elin, gerece doğru uzatılmasıyla karıştırılabilir, özen gösterilmesi gereken tutturulması gereken ritimdir. Bana çizgilerimin boyunu seçmeyi, resmin büyüklüğünü göz önünde bulundurarak çizgimin ölçeğine karar vermeyi öğretti. Daha doğrusu bunları bana söyledi. Bana yaptırıyordu ve ben, mürekkep kullanımının müzikal bir uygulama olduğunu, elin ama aynı zamanda tüm vücudun bir dansı olduğunu, benden daha derin bir ritmin ifadesi olduğunu anlıyordum.

Mürekkeple resim yapmak için mürekkep kullanılır ve mürekkep siyahtan, ışığın sertçe ortadan kaldırılmasından ve fırçanın çizgisi boyunca ortada olmayışından başka bir şey değildir. Siyahı fırça çizer; beyaz aynı hareketle belirir. Beyazın ortaya çıkışı siyahınkiyle eşzamanlıdır. Mürekkebe bulanmış fırça ardında karanlık bir kütle bırakarak ilerler; ilerlerken ardında beyazı doğurarak onu çizmiş olur. Bu ikisini birleştiren ritim fırçanın boyutuna bağlıdır. Dokunuşa kalınlığını, kıl ve mürekkebin miktarı verir. Bunlar kâğıdı kendilerine has bir biçimde doldurur. Çizilen siyahla oluşan beyaz ve benim çizdiğim çizgiyle bırakmadığım ama hep varolan yankı arasındaki dengeyi ayarlayan fırçanın boyudur.

El değmemiş kâğıdın beyaz olmadığını; beyaz kadar siyah da olduğunu; hiçbir şey olmadığını; her şey olduğunu; hatta o olmasa bile bir dünya olduğunu öğretti. Fırça boyunun seçimi

takip edilecek temponun, kaplanması uygun görülen alanın, nefesimizin takip edeceği yolun genişliğinin de seçimidir. Artık edilgen bir anlatım bırakılabilir, "sözde özne" den "biz" e geçilebilir; yakında "ben" diyeceğim.

Çinlilerin konik uçlu tek bir fırça kullandıklarını ve fırçaya uyguladıkları ağırlığı resmin gidişatına göre her an değiştirdiklerini öğretti bana. Mantık aynıdır çünkü ağırlık uygulamak doldurmaktan farklı değildir. Hafif bir bilek darbesiyle an be an resme ne kadar müdahil olacaklarını, her an eylemlerinin ölçeğini belirlerler.

"Savaş sırasında Hanoi'de şu usta ressamlardan biriyle görüşüyordum. Tek bir fırça ve sabuntaşından bir kâse içindeki bir damla mürekkep dışında malzemesi yoktu. Bu azıcık malzemeyle bir senfoni orkestrasının gücüne ve [repertuar] çeşitliliğine ulaşıyordu. Fırçasını, ibadet edermişçesine kullandıktan sonra temiz suyla uzun uzun yıkayıp ardından içi ipekle kaplı bir kutuya yatırıyordu. Onunla konuşuyor, ondan daha iyi bir dostu olmadığını ileri sürüyordu. Bir süre buna inandım. Oysa benimle alay ediyordu. Nihayet tek enstrümanın kendisi olduğunu, daha doğrusu her saniye neyin uygun olduğuna dair yaptığı seçim olduğunu anladım. Yerini çok iyi biliyordu ve bu yerini bilişin kendinden emin değişimleri resmi meydana getiriyordu.

Yorgunluktan bitap düşene kadar resim yaptık. İki kişi çiziyorduk; o bana nasıl yapılacağını öğretiyordu. Başka bir deyimle, ben fırça ve mürekkeple hareket ediyordum, o ise gözü ve sesiyle. El hareketlerimin sonuçlarını değerlendiriyordu. Ardından yeniden çizmeye başlıyordum; bitirmemiz için hiçbir neden yoktu. Ne kadar yorulduğumu fark ettiğimde çoktan gecenin bir yarısı olmuştu. Fırçamdan dökülen mürekkep artık sadece kâğıdı lekelemeye yarıyordu, hiçbir şey çizemiyordum. O da tüm gece boyunca evet veya hayırdan başka bir şey demezken, sonlara doğru sadece hayır der olmuştu. Eve gitme vaktimin geldiğini anladım. Vücudum artık arzularımı takip

edemiyordu, sürekli peşinden gittiği bu mürekkep iştahına rağmen uzanmak ve uyumak istiyordu.

Tam ayrılırken bana gülümsedi. O gülümsemeleri tüm ömrüm boyunca bana yeterdi. Tam ayrılırken aynı beni karşıladığındaki gibi gülümsedi bana. Bu bana da uyuyordu. Şeffaflıktan başka renge sahip olmayan, açık renk gözlerini bana açtı, ona doğru gitmeme izin verdi, ona bakmama müsaade etti ve ben kendi kendime nereye gittiğimi sormadan ona doğru gittim; hiçbir şey geri getirmeden, hatta hiçbir şey görmeden geri döndüm o yolculuktan ama bana armağan ettiği o erişim tüm ruhumu doldurmuştu. Ona gidiş gelişlerimde bana armağan ettiği o gülümseme boş bir odanın kapısını önümde ardına kadar açıyordu. Işık hiçbir engelle karşılaşmadan bu odaya doluyordu; içeride yerim vardı, [ışığın içeri girmesi] dünyamı genişletiyordu. Bu kapının önümde açıldığını görmek bana yetiyordu.

Voracieux-les-Bredins sokaklarına çıktım. Beynimden hâkim olamadığım karmaşık düşünceler fışkırıyordu; bir kenara bıraktım onları. Bir yandan yürüyor bir yandan da kendisine söylenilen her şeye körü körüne inandığı için söylenilen her şeyi yapan şapşal şövalye Perceval'i düşünüyordum.

Neden mi onu düşündüm? Victorien Salagnon'un gülümsemesinin kapısını benim için ardına kadar açtığı ışık dolu o boş oda yüzünden. Kapı açıldıktan sonra eşikte dikiliyordum, çünkü nedenini bilmememe rağmen mutluydum. *Kutsal Kâse Masalı* da işte hep bu andan söz eder durur: onu hazırlar ve onu bekler, tam yaşayacağı anda ondan kaçar ve sonra pişman olup yeniden onu aramaya başlar. Peki, olup biten nedir? Olabilecek en büyük tesadüfün ardından, hiçbir şeyin farkında olmayan Perceval, Balıkçı Kral'a ulaşır. Balıkçı Kral kendi elleriyle balık tutmaktadır çünkü dünyada onu bu denli eğlendiren başka bir şey yoktur. Derin bir nehirde oltasının ucundaki yeme, parlak, küçücük bir Golyan'dan daha büyük olmayan bir balık takılır. Balıkçı Kral o derin nehirde balık tuttuğu sanda-

lının dışında yürüyememektedir. Balıkçı Kral'ı odasına dört çevik ve kuvvetli hizmetkârı üzerine oturduğu örtünün dört ucundan tutup taşıyarak götürmektedir. Artık kendi başına yürüyememektedir çünkü iki kalçasının ortasına bir mızrak saplanmıştır. Artık sadece balık tutabilmektedir ve Percaval'i uzaktan görünmeyen şatosuna davet eder.

Şapşal Perceval hiçbir şey anlamadan şövalye olmuştur. Annesi uzaklaşmasından korkup ondan her şeyi saklamaktadır; babası ve ağabeyleri yaralanıp ölmüşlerdir. O da hiçbir şey bilmeden şövalye olmuştur. Görülmeyen şatoya varırlar ve o farkında olmadan Kutsal Kâse ona gösterilir. Balıkçı Kral'ın şatosunda birlikte yemek yiyip sohbet ederken önlerinden pek güzel nesnelerle birlikte gençler geçer sessizce. Bunlardan biri bir mızraktır ve demirinde hiç kurumayan bir damla kan durmaktadır; diğeri ise büyüklüğü ve derinliğiyle önüne konulanı memnun eden, içinde bol kanlı kıymetli etlerin bulunduğu bir tabaktır. Genç adamlar hiçbir şey demeden odanın içinden geçer ve Perceval hiçbir şey anlamadan onlara bakar; bunları kime sunacaklarını, görmediği kişinin kim olduğunu sormaz. Çünkü ona fazla konuşmaması öğretilmiştir. O an bir son olur, "Kutsal Kâse" yi bir daha asla o kadar yakından göremeyecektir, ama bunu bilmemektedir çünkü hiçbir şey sormamıştır.

Voracieux-les Bredins sokaklarında hiçbir şey anlamadığı için hak ettiği yere asla ulaşamayan absürd ve şapşal şövalye Perceval'i düşünüyordum. Diğer herkes için, dünya bir sürü nesneyle kaplı, ama onun için bomboş çünkü o anlamıyor. Annesinin ona anlattıkları dışında dünyaya dair hiçbir şey bilmiyor; annesi ise onu kaybetme korkusuyla ona hiçbir şey anlatmamış. İçi sadece sevinçle dolu. Hiçbir şey onu rahatsız etmiyor, hiçbir şey onun için engel oluşturmuyor, devam etmesini engelleyen hiçbir şey yok. Onu düşünüyordum çünkü Victorien Salagnon bana kendini açmıştı ve hiçbir şey görmeden görmüştüm; bu da hiçbir şey sormadan içimi sevinçle doldurmuştu. Belki de bu da yeterlidir diyordum kendime yürürken.

Birazdan gelecek olan sabahın ilk otobüsünü beklemek için cadde üzerindeki durağa doğru yürüdüm. Plastik banka oturdum, sırtımı camdan kafese dayadım, gecenin usul usul azalan soğuğunda uyuyakaldım.

Devasa bir fırçayı küçücük bir kâğıt parçası üzerinde gezdirebilmek için can atıyordum. Fırçanın sapı ağaç gövdesinden, tüyleri ise sıkıca biraraya getirilmiş hayvan kıllarındandı. Benden daha büyüktü. Mürekkebe bulanmıştı. Bir kova dolusu mürekkebi emebilirdi. Benden daha ağırdı. Hareket ettirmek için halatlar ve tavana tutturulmuş kasnaklar gerekiyordu. Bu devasa fırça ile tek bir hareketimle tüm kâğıdı kaplayabilirdim ve siyahın içinde hareketin izi fark dahi edilmezdi. Tablonun olayı görmesi zor o hareket olacaktı. Güç her şeyi dolduracaktı.

Gözlerimi açtım, ansızın, sanki düşmüştüm. Bir zırhlı birliğin araçları sessizce önümden geçiyordu. Ayağa kalksam metal kenarlarına ve boyum kadar yüksek, kurşun işlemez tekerleklerine elimi sürebilirdim.

Zırhlı birliğin araçları boyumu aşıyordu; camları tel örgülü mavi araçlar çakıl taşlarının ezilmesinden ve rölantide çalışan güçlü motorlarının homurtusundan başka ses çıkartmadan Voracieux-les Bredins'in, oradaki tüm caddeler gibi aşırı geniş, sabahın köründe bomboş olan ana caddesinde sıra halinde ilerliyordu. Bunları polislerle dolu kamyonetler takip ediyordu. Her bir polis ise şüphesiz ki düzenin sağlanması için gerekli olan ağır malzemelerle yüklü römorkları ardından sürüklüyordu. Birlik yerleşim bölgelerinin önünden geçerken bölündü; bir kısmı durdu, kalanı devam etti. Birkaç araç günün aydınlanmasını beklediğim durağın karşısına konuşlandı. Militarize polisler aşağı indi; başlarında miğferler, ellerinde uzun silahlar ve kalkanlar vardı. Bacak ve omuzlarındaki koruyucular siluetlerini değiştiriyor, alacakaranlığın madeni ışığında cüsselerine silahlı adam havası katıyordu. İçlerinden biri, açılmayan kapıları kırmak için kullanılan siyah, kulplu

geniş bir silindiri sırtlamıştı. Parmaklıklı bir girişin önünde bekliyorlardı. Çok sayıda araba geldi, aceleyle park ettiler ve içlerinden ellerinde fotoğraf makineleri ve kameralar bulunan siviller indi. Polislere katılıp onlarla beklediler. Yanıp sönen flaşlar alacakaranlığın turuncu ışıklarını örttü. Bir kamera projektörü açıldı anacak sert bir emirle tekrar söndü. Bekliyorlardı.

Bineceğim ilk otobüs geldiğinde içi çoktan uyuklayarak işe giden mütevazı insanlarla dolmuştu. Bir yer bulup kafamı cama dayadım ve uyuklamaya başladım; yirmi dakika sonra metro istasyonunun önünde otobüsten indim. Evime döndüm.

Devamını basından öğrendim. Polis güçlerince titizlikle riayet edilen yasal saatte sorunlu bir mahalleye büyük bir polis operasyonu düzenlemişti. Polislerce fişlenmiş kişiler, pek çoğu ailesinin yanında yaşayan gençler yataklarında gafil avlanmıştı. Müdahale timleri önce salonlarda belirmiş, ardından kapıları kırarak yatak odalarına girmişti. Kimse kaçmaya fırsat bulamamıştı. Evlerin içinde meydana gelen itiş kakışa, okkalı küfürlere, sakinleştirmek için atılan tokatlara, kırılan üç beş tabak çanağa ve özellikle annelerin ve büyükannelerin ama onlardan aşağı kalmayan genç kızların tiz çığlıklarına rağmen iş çabuk halledilmişti. Merdivenlerden ve pencerelerden beddualar yağıyordu. Kelepçelenen şüpheliler çabucak götürüldü; kimi kendi isteğiyle, kimi gerektiğinde güç kullanılarak. Her taraftan taşlar yağmıştı. Polisler, sert polikarbonun üzerinde seken taş sesleri arasında, hep birlikte kalkanlarını kaldırmışlardı. Taşlar geri sekmişti. Pijamalı, eşofmanlı insanlar uzakta toplanmışlar. Göz yaşartıcı bomba atıldığı için daireleri boşaltmak zorunda kalmışlardı. Operasyon düzenleyen kolluk güçleri düzenli bir şekilde geri çekilmişti. Ayakları çarıklı, terlikli, bağcıkları açık spor ayakkabılı genç insanları alıp götürüyorlardı. Başlarına bastırıp araçlara bindiriyorlardı. Açık pencerelerin birinden

savrulan bir çamaşır makinesi kulakları sağır eden bir gürültüyle zemine düşerek toprağa gömüldü. Sacın çıkarttığı gürültü herkesi yerinden zıplatmıştı. Neyse ki yaralanan olmamıştı. Makinenin kopan hortumundan yere deterjanlı su akıyordu hâlâ. Yavaş yavaş geri çekiliyorlardı, yayan olanlar kalkanlarının arkasına siper alıp tek sıra halinde geri çekilirdi her zaman. Alacakaranlığın gölgesinde kalan şaşkın insanlar yaklaşamıyor, adım adım ilerleyen zırhlı araçlara vuruyorlardı. Gözaltına alınan şüpheliler adalete teslim edilmişti. Nereden haber aldığı bilinmeyen basın görüntüleri yayınladı, yaşananları betimledi. Basının mevcudiyetine yoğunlaşıldı. Sadece basının mevcudiyeti üzerine yorum yapılıyordu. İnsanlar sahnelenen oyuna içerledi. Karşıydılar, karşı olmakla yetiniyorlardı; yaşananlara kimsenin diyecek bir şeyi yoktu. Ertesi gün hepsi serbest bırakıldı; hiçbir şey bulunmamıştı.

Kimse kamu düzeni koruyucularının militarizasyonuna dikkat çekmedi. Kimse, zırhlı polis birliklerinin sabahın köründe asi mahallelere girdiğini fark etmişe benzemiyordu. Fransa'da zırhlı birliklerin kullanılmasına kimse şaşırmadı. Halbuki konuşulabilirdi. Ahlaki açıdan tartışılabilirdi: militarize olmuş polisin pis veletleri yakalamak için kapıyı kırarak bir apartman dairesine girmesi doğru mudur? Herkesi itip kakarak, pek çoğunu gözaltına alarak ve sonunda suç unsuru bulamayarak hepsini salmak iyi bir şey midir? "Doğru" ve "İyi" ifadelerini kullanıyorum çünkü tartışma en temel seviyede yürütülmelidir.

Uygulama da tartışılabilirdi: Zırhlı birliğin ne olduğunu gayet iyi biliyoruz; bu da kimsenin buna dikkat etmediğini açıklıyor. Orada yaptığımız savaşları bunlarla yürütüyorduk ve o savaşları zırhlı birlik uygulaması yüzünden kaybettik. Zırhlar sayesinde kendimizi korunmuş hissediyorduk. Herkese şiddet uyguladık; çoğunu öldürdük ve sonunda savaşları kaybettik. Hepsini. Biz.

Polis memurları genç, çok genç. Yasak bölgelerin denetimini ele almak için zırhlı birliklerle genç insanlar gönderiliyor. Tahrip edip geri dönüyorlar. Orada olduğu gibi. Harp sanatı değişmiyor.

ROMAN IV

İlkler ve Ardı Sıra Gelenler

Victorien ve Eurydice sırayla dizilmiş tankların arasında ortadan kayboldular. Geceydi. Ancak pek de karanlık olmayan bir yaz gecesiydi. Gökyüzü yıldızlar ve ayın ışığıyla aydınlamış, böcek sesleri ve kampın gürültüleri her yeri sarmıştı. Tankların güzelliği, biçimlere karşı son derece hassas olan Salagnon'u büyülemişti. Beş tonluk demir kütlelerinin verdiği inatçılıkla, etrafa kütlesel dalgalar yayarak uyuklayan öküzler misali kımıldamadan duruyorlardı. Nitekim onları sadece görmek, gölgelerinin içinden geçmek ya da parmağının ucuyla şöyle bir dokunmak bile insanda toprağın en derinlerine demir atmış bir sarsılmazlık hissi uyandırıyordu. Yan yana dizil-

miş mağaralar gibiydiler. Öyle ki insan içine girse başına asla ciddi bir şey gelmezdi.

Ancak bu gücün kimseyi kurtaramadığını biliyordu Salagnon. Ölen tankçıların bedenlerinden geriye kalanları toplamak, sonunda içinde kaç tane farklı bedenin bulunduğunu bilemedikleri torbalara koymak için saatlerini harcamıştı. İnsan siperler, kaleler, zırhlarla kendini korunaklı hissetse de buna inanmak aptalcadır: kendini öldürtmenin en güzel yolu kendini güvencede sanmaktır. Victorien, zırhların nasıl kolayca delindiğini gözleriyle görmüştü çünkü bunları delebilecek gereçler vardı. İnsanların ardına saklandıkları demir plakaya çocuksu bir güven duyar. Bu plaka çok kalındır, çok ağırdır, ışığı hiç geçirmez ve arkasına saklanılabilir. O sebeple insan [düşman tarafından] görülmedikçe başına bir şey gelmez zanneder. [Hâlbuki] insan bu plakanın ardındayken tam bir hedefe dönüşür. İnsan bu durumda çırılçıplaktır, bir hiçten ibarettir; [basit] bir kabuğun koruduğu bir hedeftir. Birkaç kişi demir bir kutunun içine girer. Dışarısı posta kutusundan büyük olmayan küçücük bir pencereden görülebilmektedir. Görüş kötüdür, yavaş ilerlerler, başka başka tiplerle titreyen demir bir kutunun içine tıkışmışlardır. Hiçbir şey görünmemektedir. O yüzden insan görülmediğini zanneder; çocukçadır. Aslında tek görülen otların üzerindeki o koca makinedir; hedef odur. İnsanlar da içindedir. Diğerleri onu yok etmek için saldırır, tüm imkânlarını seferber eder: toplar, mayınlar, patlayıcılar, yola kazılan çukurlar, uçaklardan atılan roketler. Onu yok edene kadar hepsini denerler. Sonunda, içindekiler balyoz darbeleriyle açılıp yere bırakılmış bir sığır konservesi gibi, demir parçalarıyla harmanlanmış halde kutunun içinde un ufak olurlar.

Salagnon hedeflerden geriye kalanları görmüştü. Ne taş ne de demir darbelere engel olabilirdi. İnsan çıplak kalsa, hepsi birbirinin aynı adamlarla birlikte koşabilir ve tesadüfen atılan mermiler tereddüt edip hedeflerini kaçırabilir; olasılıklar insa-

nı bir zırhın kalınlığından daha iyi korur. İnsan çıplak kaldığında unutulur ama bir tankın korumasındayken ısrarla hedefte olacaktır. Etkileyici korunma yöntemleri güçlü olduklarına inandırır; kalınlaşır, ağırlaşır, yavaş ve görünür hale gelir ve kendi yok oluşlarına bizzat davetiye çıkarırlar. Güç kendini ne kadar çok olumlarsa hedef de o denli büyür.

Eurydice ve Victorien tek sıra halinde dizilmiş tankların arasındaki ufak açıklıklardan geçip tekerlek izleriyle kaplı, iki tarafı çitlerle çevrili bir yolu takip ederek kamptan uzaklaştılar. Karanlık olunca el ele tutuştular. Parlatılmışçasına belirgin yıldızlarla parlayan engin gökyüzünü izlediler. Dağılıp bozulan, önce açık seçik belli olup gözlerinizi ondan ayırdığınız anda başkalarına karışan desenleri çözmeye çalıştılar. Havada sıcak özsuyu kokusu vardı, bir banyo gibi ılıktı; giysiler eriyip yok olabilir, insanın teni ürpermezdi. Eurydice'in Victorien'in avucundaki eli minicik bir kalp gibi çarpıyordu. Victorien bu çarpıntıyı sıcaktan daha fazla hissetmese de hoş bir titreme, avuç içine gelip yerleşen çok yakın bir nefes olarak duyumsuyordu. Karargâhtan gelen mırıltıları, motor homurtuları, metal tıkırtıları ve sesleri artık işitilmez oluncaya kadar yürüdüler. Bir çayırlığa girip uzandılar. Otlar Haziran'da biçilmesine rağmen yeniden uzamıştı; sırtüstü uzanmış yatan ikisinin boyunu biraz geçiyor ve kafalarının etrafında uzun yapraklar ve başaklardan bir duvar, çizgileri daha az kara bir gökyüzünün karasından ayrılan kapkara, incecik bir taç örüyordu. Baktıkları gökyüzüne desenleri değişken yıldızlar serpiştirilmişti. Hareket etmeden öylece durdular. Etraflarındaki cırcır böcekleri şarkı söylemeye başladı. Victorien Eurydice'i öptü. Önce dudaklarını dudaklarına bastırarak öptü; hani şu mahrem bir ilişkiye girişin göstergesi olarak yapılması gerektiği bilinen öpücüklerdendi. İkisi de bu ilişkiye giriştiler. Sonra diliyle öptü çünkü dudaklarının tadına bakmak istemişti. Bu arzu daha önce hiç düşünmediği halde içini kaplamıştı ve kollarının arasındaki Eurydice de aynı arzuyla kıvranıyordu.

Otların üzerine uzanmışken dirseklerinin üzerinde doğruldular ve ağızları birbirleri için aralandı; dudakları birleşti; harikulade ıslaklıktaki dilleri bir kendi köşesine çekiliyor, bir karşısındakine doğru gidiyordu. Victorien hiç bu denli yumuşak okşamalar hayal etmemişti. Tüm gökyüzü sanki esnek bir metal levha sarsılıyormuşçasına bir gürültüyle bir uçtan diğer uca titredi. Çok yüksekten görünmeyen uçaklar geçiyordu. Bomba yüklü yüzlerce uçak gökyüzünün çelik tabanında birlikte yürüyordu. Victorien'in yüreği boynuna, kan dolu boyun damarlarına kadar çarptı, Eurydice'in karnı ürpertilerle kasıldı. Varlıkları ekmek parçacıkları atılan balıklar gibi yüzeye çıkıyordu; onlar gölün derinliklerindeydi, yüzey sakindi ve birdenbire diğerleri grup halinde geldi ve yüzey titremeye başladı. Eurydice'in teni yaşıyordu ve Salagnon bu yaşamın bir bütün halinde parmaklarının ucuna geldiğini hissediyordu ve göğsünü kavramak için elini göğüs çukuruna koyduğunda Eurydice'in bir bütün olarak orada yaşadığını hissetti; avucunun içinde sımsıkı ve yuvarlaktı. Kız hızlı hızlı soluyordu, gözleri kapalıydı, kendinden geçmişti. Victorien'in cinsel organı onu rahatsız ediyor ve tüm hareketlerinde sıkıntı veriyordu; pantolonunu açınca büyük bir rahatlama hissetti. Kendini daha önce hiç bu şekilde dışarı atmamış bu yeni uzuv Eurydice'in çıplak kalçalarını okşadı. Kendine özgü bir hayatı varmışçasına hareketlenmişti, ufak solumalarla tenini kokluyordu, minik sıçrayışlarla kalçası boyunca yukarı ilerliyordu. Onun içine yuvalanmak istiyordu. Eurydice çok derin bir iç geçirdi ve mırıldandı:

"Victorien, burada durmak istiyorum. Aklımı kaybetmek istemiyorum."

"Güzel değil mi?"

"Evet, ama çok büyük. Ayaklarım yere bassın istiyorum ama şu an vücudumun nerede olduğunu bile bilmiyorum. Kendimi kaybetmeden önce onu bulmalıyım."

"Ben nerede olduğunu biliyorum, benimkinin."

"Onu tam yanıma alacağım."

Cinsel organını kibarca kavradı. Evet, görüntüsüne rağmen kullanılması gereken kelime, en eski anlamıyla kullanılması gereken kelime buydu: cinsel organını büyük bir asaletle boşalana kadar okşadı. Sırt üstü serilmiş Victorien yıldızların kımıldadığını gördü, sonra aniden hepsi aynı anda söndü ve sonra yeniden yandılar. Eurydice ona iyice sokulup boynundan, şah damarının geçtiği kulağının arkasından öptü ve bedenindeki tambur usul usul son buldu. Kuzeye doğru gürlemelerin yankısı duyuluyordu. Bunların ayrıntılarını seçmek mümkün değildi; bir gürleme sesi hiç susmamacasına yankılanıyor, ufukta kırmızımtırak ışıklar, bir görünüp anında kaybolan sarı parlaklıklar görülüyordu.

İlk defa birisi onun cinsel organıyla ilgilenmişti. Bu onu o denli allak bullak etti ki başka hiçbir şey düşünemez oldu. Eurydice gelip iyice yanına sokulduğunda bulutların hemencecik dağıldığını gördü. Birbirlerini bir daha göremeyecek olsalar dahi o gencin hep orada olacağını biliyordu.

Roseval'e verdiği sözü tutup tutmadığını sordu kendi kendine. Karargâha geri dönerken Eurydice'in elini tuttuğu anda aklına gelmişti. Ilık gecede, aklına gelen şey yüzünden kızarsa da kendinden başka kimse farkına varmadı. Ancak kendine aynı soruyu sormaya devam ediyordu. Eurydice'i omuzundan kavrayıp, ona sımsıkı sarılmışken yanıtının evet olduğu sonucuna vardı. Yine de tam olarak değildi. Oysa her zaman öyle kalmak güzel olurdu. Başarının verdiği hayal kırıklığından kaçarmışçasına kaçıyordu eksikliğin acısından. Harbe dair sorumluluklar, aksi taktirde asla sürmeyecek o mükemmel vaziyette kalmasına olanak sağladı. Her gün çok sayıda yaralı geliyordu; onları yerden kaldırmak, bunun için her gün daha uzaklara gitmek ve hepsini kamyonla [karargâha] getirmek gerekiyordu. Onu Eurydice'den uzaklaştıran görevlere çağırıyorlardı. Yola çıkmadan önce, her defasında birkaç kelimeyi, bir çizimi, sevgi dolu hislerini kızla paylaşıyordu. Eğer acilen yola

çıkması, koşarak kamyona binmesi gerekiyorsa, ambalaj kâğıtlarına tek bir fırça darbesiyle bir kalp, bir ağaç, bir kalçanın kıvrımı, aralanmış dudaklar veya bir omuzun kavisini çiziktiriyordu. Kız, koşarken eline tutuşturulan yarım yamalak çizilmiş, mürekkebi bile kurumamış bu kıvrımlı desenleri hepsinden çok seviyordu.

Zırhlılar insanı etkilese de demirden bir mezardır. Ya zırhlı tren? O da tıpkı bir cam şişe kadar kırılgandır; darbe anında parçalara ayrılır. Sırt çantalarında sabun büyüklüğünde patlayıcılar taşıyan espadrilli iki adam tek bir bakış bile atmadan treni hareketsiz hale getirir. Birkaç dakikada, yolu havaya uçurur. İşin daha eğlenceli olması için, bir yandan çene çalabilmek için bu işi iki kişi yapa; yoksa bu iş için bir kişi de yeterlidir.

Saône Vadisi'ndeki zırhlı tren Chalon'dan öteye gidemedi. Tren geceleyin sabote edilmiş olan tren yolu yüzünden fren çığlıkları, birbirine sürtünen metalin katlanılmaz gıcırtıları, fışkıran kıvılcımlarıyla durdu. Patlamanın etkisiyle kıvrılan raylar fosilleşmiş fildişleri gibi yükseliyordu. Kırılmış traversler bir krater gibi çukurlaşmış demiryolunun üzerine kıymık misali saçılmıştı. Dört Amerikan uçağı, lokomotifi ve kum torbalarıyla tahkim edilerek öndeki ve arkadaki düz vagonlara bindirilmiş çok namlulu topları iki geçişte havaya uçurmuştu. Her şey birkaç saniye içinde ani bir ateş topuyla birlikte yok olmuş, kum torbaları delinmiş, toplar yan yatmış, askerler yanıp parça parça olup kumlarla karışmıştı. Trendekiler tren yolunun üzerine dağılmış, iki büklüm halde koşuyor, enkaz parçalarından korunmak için eğiliyor, demiryolunu döven mermi yağmuruna hedef olmamak için kendilerini yüzükoyun yere atıyorlardı. Yukarıdaki pilotlar kıyma makinesini çeviriyor, demiryolu boyunca bir ileri bir geri giderek çakıl taşlarını kana buluyordu. Hayatta kalanlar çitlere doğru atılıyor ve bir önceki günden beri orada saklanan Fransızların ellerine düşüyordu. İlk atlayanlar o karmaşa arasında öldürülmüş, diğerleri ise ellerini enselerinde tek halinde yüzükoyun

yere yatırılmışlardı. Tren alevler içinde yanarken gri giyimli bedenler demiryolunun yanındaki bayıra saçılmıştı. Uçaklar kanatlarını kıpırdattı ve yola çıktı. Hiç yalvarmadan yürüyen, dahası rahatlamış görünen, ceketleri omuzlarında, elleri ceplerinde, sonunda bitmiş olmasından ve hayatta olmaktan mutlu bir tabur esiri götürüyorlardı.

Albay, Naegelin'i görmeye gitti.

"Porquigny'dekiler bunlardı. Katliamı: kadınları, çocukları ve yaşlıları öldürenler. Sokakta yirmi sekiz, evlerde kırk yedi ceset bulduk. Hepsi soğukkanlılıkla öldürülmüştü, bazılarının elleri arkalarından bağlanmıştı."

"Peki, ne yapalım?"

"Kurşuna dizelim."

"Aklınızın ucundan bile geçirmeyin."

"O zaman, yargılayalım. Sonra da kurşuna dizelim."

"Kim yargılayacak? Siz mi? Bu öç almak olur, bir suç daha işlenmiş olur. Biz mi? Biz askeriz, yargılamak bizim işimiz değil. Sivil yargıçlar mı? Onlar da daha iki ay öncesine kadar Almanlar adına Direnişçileri yargılıyorlardı. Yasanın tarafsız olmasını istiyorum, ısrar etmenin anlamı yok. Bugün Fransa'da yargıçlık yapacak hiç kimse yok."

"Hiçbir şey yapmayacak mısınız?"

"Onları Amerikalılara göndereceğim. Sivil katliamına dahil olduklarını da bildireceğim. Onlar gereğini düşünüp karar vereceklerdir. Hepsi bu "albay"

Naegelin tırnak işaretlerini öyle güçlü vurgulamıştı ki Albay küçük bir el hareketiyle kovulmuş gibi hemen oradan uzaklaştı.

Esir aldıkları Almanları bir inek otlağına koydular. Onlara bırakılan kare şeklindeki otluk alanın etrafına dikenli teller çekildi. Silahları, miğferleri ellerinden alınmış, otlağa dağılmış tutsaklar hepsinin birarada hareket etmesini sağlayan örgütlenme olanağı olmadığında gerçek hallerine dönmüşlerdi: bunlar farklı yaş gruplarından, yüzlerinden yılların gerginliği,

korkusu ve ölümle kol gezişin ağırlığı okunan yorgun tiplerdi. Şimdi ise düzensiz kümeler halinde otların üzerine yayılmış, başlarını dirseklere üzerine ya da bir başkasının karnına yaslamış, gözlerini kapayıp bronzlaşmış yüzlerini güneşe vermişlerdi. Kemerleri ve miğferleri yoktu, ceketlerinin önü açıktı. Diğer dağınık gruplar ise dikenli tel tomarlarının önünde dikiliyor; sigara içiyor; tek elleri ceplerinde, hiçbir şey demeden ve neredeyse hiç hareket etmeden, dalgın bir havayla uzaklara, tüfekleri omuzlarında, sert görünmek için çaba harcayarak başlarında bekleyen Fransız nöbetçilerin olduğu yöne doğru bakıyordu. Kaşlarını çatabilmek için ne yol varsa denemiş olan nöbetçiler artık gözlerini ne tarafa çevireceklerini şaşırmışlardı. Bu durumla belli belirsiz eğlenen Almanlar boş gözlerle etrafa bakıyor, kapatıldıkları yerde hiç acele etmeden bekleşiyorlardı. Bu durumdan sıkılan nöbetçiler ise artık yere doğru, başında beklediklerinin ayaklarının dibine bakıyor ve bu yaptıklarını saçma buluyorlardı.

Amerikan üniformaları giymiş Makiciler, soyunmuş güneş banyosu yapan bu askerleri görmeye geliyorlardı. Bunlar, gözlerini kısıyor ve bekliyordu. Diğerlerinden ayrı duran bir subay mağrur şıklığıyla Salagnon'un ilgisini çekmişti. Önü açık üniforması bir yaz kıyafeti gibi duruyordu üzerinde. Oyunun sonunu beklerken ilgisizce sigara içiyordu. Tüh, kaybetmişti. Salagnon bu çehreye karşı garip bir çekim hissediyordu. Bunun bir çekim olduğunu düşünüyor ve gözlerini ona dikmeye cesaret edemiyordu. Sonunda anladi ki bir aşinalık söz konusuydu. Gidip önüne dikildi. Diğeri iki eli cebinde sigara içmeye devam ediyor, güneşten ve dudaklarının arasındaki sigarının dumanından kıstığı boş gözlerle ona bakıyordu. Aynı otlakta, karşı karşıya duruyorlardı ve onları birbirinden ayıran, dikenli tel tomarlarıyla sarılmış o iki metrenin aşılması imkânsızdı. Lakin, sanki aynı masada oturumuşçasına yakındılar.

"Babamın dükkânını denetlediniz Lyon'da, 43'te"

"Çok dükkân denetledim. O aptalca işe tayin edilmiştim; dükkânları teftiş ediyordum. Karaborsanın önüne geçmek için. Çok canımı sıkmıştı. Babanız beyefendiyi hatırlamıyorum."

"Yani beni tanımadınız mı?"

"Sizi tanıdım, evet. Hem de ilk bakışta. Bir saattir beni görmezden gelerek çevremizde dönüp duruyorsunuz. Değişmişsiniz ama çok da değil. Uzuvlarınızı nasıl kullanacağınızı artık öğrenmişsinizdir. Yanılıyor muyum?"

"Neden babamı görmezden geldiniz? Kaçakçılık yaptığını biliyordunuz.

"Herkes üçkâğıtçılık yapar. Kimse kurallara uymaz. O nedenle, ben de ya görmezden gelirim ya da mahkum ederim. Duruma göre değişir. Herkesi öldürecek değildik ya. Eğer savaş devam etseydi yapmış da olabilirdik. Tıpkı Polonya'da olduğu gibi. Ama artık bitti."

"Porquigny sizin eseriniz mi?"

"Ben, benim adamlarım. Yukarıdan gelen emirler doğrultusunda; hepimizin dahli var, hiçbirimizin özel bir katkısı yok. Sizin de dediğiniz gibi, direniş destekleniyordu. Biz de destekleri kırmak için insanları teröre boğduk."

"Kim varsa öldürdünüz."

"Sadece savaşanları öldürürseniz o yalnızca savaş olur. Terör ise üzerinde çok kafa yorulmuş bir unsurdur: yolumuzu açmak için etrafımızı şaşkına çevirmekle alakalıdır. Böylece biz usul usul ilerleriz ve düşmanlarımız desteklerini kaybeder. Bu gayri şahsi terör atmosferini yaratmak gereklidir; bu askeri bir tekniktir."

"Bizzat siz mi yaptınız?"

"Kişisel olarak kandan hazzetmem. Terör sadece bir tekniktir; uygulamak için psikopatlar, organize etmek için ise psikopat olmayan birisi gereklidir. Yanımda Rusya'da bulduğum Türkmenler vardı: şiddeti bir oyun olarak gören, yiyecekleri hayvanlarını gülerek gırtlaklayan göçebeler. Onların kandan

hazzettikleri kesin. Kendi sürülerine yaptıklarının daha fazlasını yapabilmelerine izin vermek yeterlidir. Canlı bir insanı testereyle kesebilirler; bunu bizzat gözlerimle gördüm. Terörün kaynaklarından, gizli bir silah gibi, o zırhlı trende benimle birlikteydiler. Onlar beni köpeklerimdi. Tasmalarından tutardım veya tasmalarını bırakırdım. Yani ben sadece tasmalarıyla ilgileniyordum. Peki, benim yerimde olsaydınız siz ne yapardınız? Bizim yerimizde olsaydınız?"

"Sizin yerinizde değilim. Sizin yerinizde olmamayı seçtim ben."

"Devir değişiyor, genç adam. Ben düzeni sağlamakla görevlendirilmiştim ve belki yarın o kişi siz olacaksınız. Dün içimdeki bir belirsizlik, sizin yapmış olduğunuz bir isim çekimi hatası nedeniyle sizi korumuştum ve bugün ise sizin tutsağınızım. O zaman efendi olan bizlerdik; şimdi ise bana ne yapacağınızı bilmiyorum."

"Amerikalılara teslim edileceksiniz."

"Devir değişiyor. Keyfini sürün, bu yepyeni zaferinizin keyfini çıkarın, bu güzel yaz mevsiminizin. 1940 yılı hayatımın en güzel yılıydı. Sonra, güzellikler azalır oldu. Devir değişti."

Olacağı buydu. O yöne doğru patlayıcılar atarak öldürmek isteye isteye neredeyse başardılar. Onu yaraladılar. Ceset toplama görevi esnasında ateş altındaydılar. Almanlar kırsalda aylak aylak geziniyor, havan topu mermileri gökyüzünün bombesini takip ederek yirmi kilometre uzağa düşüyor, kimi zaman tek bir uçak bulutların arasından alçalıp gördüğü ne varsa makineliyle tarıyor ve ortadan kayboluyordu. Yok yere ölmek olasıydı.

Salagnon ve Brioude su kulesine saklanmış nişancıdan kaçmayı başardı. Almanlar gitmiş, nişancı ise burada kalmıştı; belki de otuz metre yüksekteki beton döşemenin üzerinde unutulmuştu. Etrafındaki ölüler çayırları kaplıyordu. Etrafı; çayırlar, katılmak zorunda olduğu ve bitti zannedilen bir muhaberenin kalıntıları, tahrip olmuş makineler ve cansız beden-

lerle kaplanmıştı. Albayın Makicileri, ellerinde sedyeler, ikişerli guruplar halinde cesetleri toplamak için geldiğinde nişancı ateş etmeye başladı. Morellet'yi baldırından vurdu. Kendilerini bir çitin ardına atıp ateşle karşılık verdiler. Ancak Alman askeri menzil dışındaydı. Brioude ve Salagnon diğerlerinden ayrı düşmüştü. Cansız yatan bedenler ve hâlâ dumanı tüten makinelerle dolu su kulesinin dibindeki bu büyük otlaktan çıkmaları gerekiyordu. Nişancı onları hedef alıyor, acele etmiyor, onlar saklanamadan onları öldürmeye çalışıyordu. Çitin ardındaki manga, makineli tüfeklerle ateş ediyor fakat sadece betonu sıyırıp küçük parçalar koparabiliyordu. Böyle havada dururken menzil dışındaydı; geri çekiliyor, ardından geri gelip hedeflerinin bulunduğu istikamete doğru bir el ateş ediyordu. Brioude ve Salagnon kendilerini uzun otların arasına atıyor ve mermi toğrağa saplanıyordu. Ölülerin arkasına saklanıyorlardı, cesetler merminin yumuşak darbesiyle titriyordu. Yanmış bir cipin arkasına geçiyorlar, bu kez mermiler metale çarpıp yine onlara isabet etmiyordu. Tırmanıyor, doğruluyor, zıplıyor, yürek çarpıntısı içinde birbirlerine işaretler yaparak mütemadiyen duruşlarını değiştiriyorlardı ve nişancı her seferinde onları ıskalıyordu. Otlağı boydan boya geçebilmek için metre metre ilerliyor, asker onlara nişan alana kadar her seferinde yaşama doğru birkaç metre daha yaklaşıyorlardı. Nişancı da her seferinde ıskalıyordu. Nihayet manganın nişancıdan uzakta mevzilendiği çukur yola ulaştılar. Çiti geçip diğerlerinin yanına yuvarlandıklarında boğuk bir tezahüratla karşılandılar. Nefes nefese, ter içinde sırt üstü uzandılar ve kahkahalara boğuldular. Kazanmış olmaktan, hayatta kalmış olmaktan dolayı mutluydular.

Derken gökyüzü ipek bir perde gibi yırtıldı ve yırtığın ucundan çıkan devasa bir çekiç toprağı dövdü. Toprak tersyüz oldu; etrafları çığlıkların eşlik ettiği taş ve odun parçalarıyla kaplandı. Salagnon, önce bacağında baldırına doğru bir darbe hissetti. Sonrası ise sıcak ve ıslaktı. Bol, yumuşaktı, boşalıyor-

du; herhalde topraktan tütüyordu. Onu gelip aldılar, yürümesini engelleyen baş dönmesi yüzünden hiçbir şey göremiyordu, yatırıp taşıdılar. Bir tür ıslak duman görmesine engel oluyordu; ama duman sandığı gözyaşı da olabilirdi. Yakınında çığlıklar duyuyordu. Kendisini taşıyana bir şey söylemeye çalıştı. Üniformasının yeninden çekiştirip kendine doğru çekti, kulağına doğru alçak sesle mırıldandı: "Şunun durumu iyi değil." Sonra adamı bıraktı ve bayıldı.

Kendine geldiğinde Salomon Kaloyannis başucundaydı. Onu duvarında bir aynası, üzeri biblolarla kaplı bir etajeri olan küçük bir odaya yerleştirmişlerdi. Ahşap bir yatakta yatıyordu. Sırtını üzerine baş harfleri işlenmiş, kocaman yastıklarla desteklemişlerdi ve bacağını kımıldatamıyordu. Bacağını, bileğinden kasığına kadar sıkı bir bandajla sarmışlardı. Kaloyannis, başparmak uzunluğunda, eğri büğrü, ince uzun bir metal parçası gösterdi; kenarları bir cam parçası kadar keskindi.

"Bak, buymuş. Bombardıman esnasında ışıktan başka şey görünmez; insan havai fişek gösterisi var zanneder. Ancak, amaç etrafa bunları saçmaktır: demir parçaları. Çıplak insanların üzerine sapanla tıraş bıçağı atmak gibi bir şey. Ne korkunç yırtıklar dikmek zorunda kaldığımı bir bilsen. Harp bana insanları nasıl keseceğime ve dikiş tekniklerine dair pek çok şey öğretti. Ama sen uyandın şimdi, daha iyi görünüyorsun, ben giderim. Eurydice ziyaretine gelecek."

"Hastanede miyim ben?"

"Mâcon Hastanesi'ndesin. Artık iyice yerleştik. Sana bu odayı bulabildim, çünkü her taraf tıka basa dolu. İnsanları koridorlarda, hatta parklarda, çadırlarda yatırıyoruz. Seni bekçinin odasına koydum ki elimin altında olasın. İyileşmeden taburcu edilmeni istemiyorum. Bekçinin nerede olduğunu bilmiyorum. O yüzden, sağlığına yeniden kavuşana kadar küçük odanın keyfini çıkart. Sana gerçek bir defter bile buldum. Dinlen. Sağlığına kavuşman benim için çok önemli."

Yanağından bir makas aldı, yatağın üzerine ciltlenmiş büyük bir defter koydu ve stetoskopu boynunda, elleri beyaz önlüğünün cebinde odadan çıktı.

Öğleden sonranın güneşi pencerelerin ahşap panjurlarının yamru yumru çatlaklarından süzülüyor, duvarda ve yatağın üzerinde paralel hareler oluşturuyordu. Hastanedeki bitmek bilmeyen koşuşturmacayı, kamyonları, çığlıkları, koridorlardaki insanları, bahçedeki hareketliliği duyuyordu. Eurydice pansumanını değiştirmek için geldi; madeni bir tepsi içinde bandajlar, dezenfektan, pamuk ve üzerinde İngilizce ibareler olan bir kutu yepyeni kopça getirdi. Saçlarını sıkıca topluyor ve önlüğünü son düğmesine kadar ilikliyordu ama sadece kirpiklerini kırpıştırması, dudaklarını hafifçe oynatması bile Victorien'in onun çıplak bedenini, tüm kıvrımlarını ve yaşam dolu tenini düşlemesine yetiyordu. Elindeki tedavi malzemelerini bıraktı, yatağın üzerine oturdu ve onu öptü. Victorien onu kendine doğru çekti, kıvıramadığı bacağı ona rahatsızlık verse de kollarında ve dilinde onu içine çekebilmek için gerekli gücü hissediyordu. Kız yanına uzandı ve önlüğü kalçalarına kadar sıyrıldı. "Aklımı yitirmek isterdim" diye mırıldandı kulağına. Baldırı yaralı baldırına iyice yaslanmıştı, terleri birbirine karışıyordu, dışarıdaki bitmek bilmeyen gürültü azalıyordu çünkü öğleden sonraları çok sıcak olurdu. Victorien'in cinsel organı hiç bu kadar büyük olmamıştı. Hatta onu hissetmiyordu; nerede başlayıp nerde bittiğinin dahi farkında değildi; tamamen şişmiş ve hassaslaşmıştı. Tamamı Eurydice'in narin bedeninin içine yerleşti. İçine girdiğinde kız kaskatı kesildi. Ardından iç geçirdi. Gözlerinden yaşlar aktı, gözlerini kapayıp açtı. Kanıyordu. Victorien onu içeriden okşuyordu. Her ikisi de dengeli gidiyor, düşmemeye çabalıyor ve gözlerini diğerinin gözlerinden ayırmıyordu. Daha önce böyle bir mutluluk tatmamışlardı. Hareket, bu kadar çaba, Victorien'in yarası yeniden açıldı. Kanıyordu. Kanları birbirine karışıyordu. Uzun süre birbirlerini [illegible] atmaya devam ettiler, duvardaki paralel ışık

çizgilerinin usulca ilerlemesini, hiçbir şey yansıtmadan parlayan aynanın üzerinden geçmesini seyrediyorlardı.

"Pansumanını yenileyeceğim. Bunun için gelmiştim."

Pansumanını tazeledi, bu kez fazla sıkmamıştı, kendi uyluklarındaki kanları da temizledi, dudaklarından öptü ve yanından ayrıldı. Baldırındaki yaranın zonkladığını hissediyordu ancak yara kapanmıştı. Hissettiği hafif ağrı onu uyanık tutuyordu. Etrafına tamamen kendine ait olmayan ya da o güne kadar hiç saçmadığı bir koku yayıyordu. Salomon'un getirdiği beyaz sayfalı güzel defteri açtı. Soluk noktalar, esnek çizgiler çizdi. Mürekkeple çarşafların yumuşaklığını, uzayıp giden kıvrımlarını, kokusunu, duvardaki aynaya vuran paralel ışık huzmelerini, insanı kavrayan sıcaklığı, dışarıdaki gürültüyü ve güneşi çizmeye çabaladı. Dışarıdaki sesler yaşamın ta kendisi, güneş malzemesiydi ve bir de kendisi vardı bu gölgeli, hem merkezî hem gizli odada. Kocaman mutlu bir bedende çarpan bir yürekti.

İyileşti iyileşmesine ama savaş onun iyileşme sürecinden daha hızlı yol almıştı. Bindirilmiş Zuav birlikleri yaralılarını geride bırakarak kuzeye doğru ilerlemişlerdi. Salagnon ayağa kalkabildiğinde rütbesini alıp başka bir birliğe dahil oldu ve yolculukları Almanya'ya kadar devam etti.

'44 yazı boyunca hava güzel ve sıcaktı; kimse evinde durmuyordu; herkes dışarıdaydı! Son kopçasına kadar sıkılan deri kemerlerle tutturulmuş bosbol şortlar, göbeğe kadar açık gömleklerle dolaşılıyordu. Bol bol naralar atılıyordu. Hıncahınç dolu sokaklarda kalabalığa karışılıyor, yürünüyor, alkış tutuluyor, hiç acele etmeden geçen zafer geçitleri takip ediliyordu. İçleri oturmuş resmiyet taslayan askerlerle dolu askeri kamyonlar kalabalığı yararak adım adım ilerliyordu. Temiz üniformalar ve Amerikan kasklarına bürünmüşlerdi; kendilerini dümdüz karşıya bakmaya ve yiğitçe silahlarını tutmaya zorlasalar da tüm yüzlerine yayılan titrek bir gülümseme ile kurumlanıyorlardı. Onları, ellerindeki bayrakları ve muhtelif silahları

sallayan izci üniformalı delikanlılarla dolu, yeniden boyanmış araçlar takip ediyordu. Yolu, beyaz boyayla Fransız isimleri verilmiş tanklar için açan ciplerdeki subaylar onlara dokunmak isteyen yüzlerce insanla tokalaşıyordu. Ardından mağluplar geçiyordu; elleri dimdik havada, miğfersiz, palaskasız, ani hareketler yapmamaya ve kimseyle göz göze gelmemeye özen gösteren diğer askerler. En arkadan birkaç kadın geliyordu; etrafları kapanan kalabalıkla çevrili, hepsi birbirinin aynı, gözyaşlarının oluk oluk aktığı yüzlerini yere çevirmiş, kaskatı kesilmiş çehreleri tanınmaz hale gelmiş bu kadınlar korteji takip ediyordu. Zafer alayı onlarla sonlanıyordu ve kaldırımlara sıralanmış bu kadınların arkasından gelen neşeli kalabalıklar sokak ortasında birleşip kortejin peşine takılıyordu; herkes birlikte yürüyordu, herkes katılıyordu, kalabalık sağlı sollu iki kalabalığın arasından geçiyordu. Kalabalık zaferini haykırıyor ve övünüyor; şen kalabalık sessizce yürüyen, yuhalanan kadınlarca takip ediliyordu. Kadınlar da mağlup askerler gibi seslerini çıkartmıyor fakat [onlardan farklı olarak] diğerleri tarafından itilip kakılıyor, alaylara maruz kalıyorlardı.* Etraflarındaki silahlı adamlar silahlarını laf olsun diye tutuyor ve insanların onlarla alay etmelerine izin veriyorlardı. Üniforma niyetine kollukları vardı, berelerini eğik takmış, yakalarını açık bırakmışlardı. Başında kep olan bir subay onları, duyulan utancın silinmesi adına verilecek olan kısa bir mola için meydana doğru götürüyordu. Ardından daha sağlam, daha haşin, daha güçlü bir şekilde başka üslere doğru yola çıkacaklardı. Karnaval yığınlarını andıran kalabalıklar '44 yazının havasını derin derin soluyordu. Hepsi her şeyin olup bittiği sokağın özgür havasını teneffüs ediyordu. Fransa bir daha asla Almanya'nın orospusu, şampanyadan sarhoş olduğunda iç gı-

* Amerikan Birliklerinin Fransa'yı Alman işgalinden kurtarmasının hemen ardından işgal sırasında Almanlarla ilişkide bulunduğu iddia edilen binlerce kadın, işbirlikçi suçlamasıyla bizzat Fransızlar tarafından hiçbir yargılama yapılmadan önce saçları kazındıktan sonra sokaklarda dolaştırılarak teşhir edilmiş, ardından meydanlarda kurşuna dizilerek infaz edilmiştir. (ç.n.)

cıklayıcı iç çamaşırlarını çıkararak masaların üzerinde oynayan dansözü olmayacaktı; Fransa artık erkeksiydi, atletikti, Fransa yenilenmişti.

O öğleden sonra, herkesin dışarıda olduğu, tül perdelerin pencerelerde uçuştuğu, sıcak cereyanların bir odadan diğerine [estiği o öğleden sonra] zaferin uzağındaki sokaklarda, kapıları açık evlerde, boş odalarda silahlardan çıkan kurşunların yankısı duyulmuyordu. Hesaplaşmalar, fon transferleri, el koymalar ve kapıp götürmeler... İhtiyatlı beyefendiler ellerinde güvenli bir yere koymaları gereken valizlerle ara sokaklara yöneliyorlardı.

Güzel bir Fransız bayramı oldu. Tencerede et haşlarken et suyunun temel direği olan o kaynama anının gelmesi esastır. Her şeyin birbirine karışacağı, etlerin eriyeceği, liflerinin çözüleceği canlı bir çalkantı gerekir. Aromalar işte o noktada meydana gelir. '44 yazı tencerenin altındaki canlı ateşin ve devamında kısık ateşte saatlerce pişecek o yemeğin tadının yaratıldığı o andı. Tabii ki barışı elekten geçirmeleri uzun sürmedi ve bunu takip eden günler o eleği sabırla salladı durdu. Küçük insanlar deliklerden kayıp gittiler ve kendilerini diğerlerinden daha aşağıda buluverdiler, eskiden onların olduğu yerde şimdi o diğerleri vardı. Herkes çaplarına göre sınıflandırılmıştı. Ancak, birliktelik tadı veren bir şey meydana geldi. Fransa'ya tüm halkın paylaşabileceği heyecanlar, düzenli bayramlar gerekir: "herkes dışarı!" dendi mi hep birlikte dışarı çıkılır ve böylece uzun süre muhafaza edilen bir birlikte yaşamak zevki yaratılır. Aksi takdirde sokaklar boştur, insanlar birbirine ilişmez, hatta kendi kendine kiminle birlikte yaşadığını sorar.

Lyon'da kestane ağaçlarının yaprakları sertleşmeye başlıyordu. Dükkân tabii ki aynı yerde ve el değmemiş haldeydi. Kapının üzerinde büyük bir Fransız bayrağı dalgalanıyordu. Üç kumaş parçası birbirine dikilmişti ama renk tonları farklıydı; beyaz hariç çünkü o parça bir çarşaftan kesilmişti ama mavi

çok açık kalmış kırmızı ise solmuştu çünkü çok kullanılmış ve çok yıkanmış kumaşlar kullanılmıştı. Ama güneşin altında, '44 yazının o büyük güneşi vurduğunda, renkler gereken yoğunlukta parlıyordu.

Babası onu yeniden karşısında görmekten mutlu görünüyordu. Önce bıraktı ki oğlu sessizce ve uzun uzun annesine sarılsın. Sıra kendisine gelince oğlunu kucakladı. Ardından elinden tutup çekti, tozlu bir şişe şarap açtı.

"Dönüşün için saklamıştım. Bourgogne! Senin bulunduğun bölgeydi, değil mi?"

"Senin sözünü pek dinlemedim."

"Kendine göre doğru yolu seçmiştin. Bu nedenle ben de bir şey söylemedim. Şimdi ise her şey açık. Bak!" dedi açık kapıdan bakınca dalgalandığı görülen, özellikle yanlış seçilmiş mavisi sırıtan bayrağı göstererek.

"Sen de mi bu yolu seçmiştin?"

"Yollar çatallanır, gittiğini sandığın yöne gidemezsin... ama şimdi yollarımız buluşuyor. Bak."

Bir çekmece açtı. Bir sürü kâğıdı karıştırıp aralarından revolverli bir palaska ve üzerinde FFI* yazan bir kolluk çıkardı, masanın üzerine koydu.

"Kimse senden şüphelenmedi mi?"

"Kim şüphelenecek? Almanlar mı?"

"Hayır... diğerleri... daha önce yaptıkların nedeniyle..."

"Ah!... Elimde doğru insanların gereksinimlerini sağladığımı kanıtlayan gerekli tüm gizli belgeler var. Hem de doğru tarafa olan aidiyetimi şüphede bırakmayacak kadar uzun zamandır.

"Yaptığın bu muydu?"

"Tüm kanıtları elimde."

"Nasıl elde ettin peki tüm bu kanıtları?"

* "Forces Françaises de l'Intérieur /Dahili Fransız Kuvvetleri" olan Fransa'da Alman işgaline karşı direnen birçok silahlı gurubun 1 Şubat 1944 tarihinde birleşme kararı alarak oluşturduğu silahlı direniş gücü. (ç.n.)

"Kanıt üretmeyi tek bilen sen değilsin. Hatta bu çok yaygın bir yetenektir."

Kurnazca göz kırptı. Oğlunun üzerinde, eski göz kırpmaları gibi aynı etkiyi bırakmıştı.

"Peki, valilikteki o tipe ne oldu?"

"Off... Kim olduğunu bilmediğim birileri ihbar etmiş. Hapishanedeki akıbeti belirsiz. Tıpkı Almanlarla aşırı içli dışlı olan diğerleri gibi."

Tabancayı yıpranmış deri kılıfından çıkardı, özenle inceledi.

"Kullanıldı, biliyor muydun?"

Victorien inanmamış gözlerle babasına baktı.

"İnanmıyor musun bana?"

"İnanıyorum. Mutlaka kullanılmıştır ama nasıl olduğunu bilmem."

"Ustalıkla kullanılan bir tabanca sizin o askeri çatapatlarınızdan çok daha faydalıdır. Projelerin var mı?"

Victorien ayağa kalktı ve arkasına bakmadan yürüdü gitti. Dışarı çıkarken kapının üzerinde dalgalanan bayrağa dolandı. Asılınca gevşek dikişler parçalandı. Ardında, gidişine selam duran üç parçalı, her renge bir saçak düşen bir bayrak bıraktı.

Victorien, o yaz Özgür Fransa'yı bir uçtan bir uca dolaştı üniformasıyla. Ona sarıldılar, elini sıktılar, içki ikram ettiler, bazen kabul ettiği bazen de reddettiği mahrem ilişkiler önerdiler. Mezun olduğunda yeni Fransız ordusuna teğmen rütbesiyle atanacağı bir okula soktular.

Sonbaharda Alsace'daydı*. Çam ormanlarında, gövdesi toprakla sıvalı bir kaleyi koruyordu. Çam ağaçları gövdelerinin tabanındaki hatırı sayılır bir bükülme sayesinde eğime rağmen dimdik yükseliyordu. Hava saat dörde doğru kararıyor ve sonra da asla tam olarak gün doğmuyordu. Hava her geçen gün soğuyordu. Almanlar kaçmayı bırakmıştı, tepenin

* Fransa'nın Kuzeydoğusunda Almanya ve İsviçre'yle sınır oluşturan Fransa'nın en küçük coğrafi bölgesi. (ç.n.)

diğer tarafına, diğer eğimin içine gömülmüşlerdi ve onları gözetlemek için tepeye çıkmak gerekiyordu. Bitki örtüsünün renklerindeki pelerinlerine sarınmış, susmayı bilen ve koku alınca burnuyla takipe geçen köpeklerinin eşliğinde devriye geziyorlardı. Yıllardır kendilerine doğrultulmuş bir silah olmadan uyumanın nasıl bir şey olduğunu unutmuş bu adamlar el bombaları atıyor, kazamatları havaya uçuruyor, sadece birkaç hafta önce orduya yazılmış genç Fransızları esir alıyorlardı.

Yağmur yağdığı zaman, sular sel olup çamların iğne yapraklarıyla örtülü toprağın altından aktı, kazamatların zemini balçığa dönüştü, ağaç kütüklerini sıvamak için kullanılan toprak erimeye başladı. Almanlar yaşça büyük olmasalar da beş senedir sürdürdükleri hayatta kalma mücadelesiyle çelikleşmiş iradeleri ile genç Fransızların şevkini kırıyordu. Birbirleriyle yarışan, kanıtlayacak ya da unutturacak çok şeyleri olan Fransız subayları tarafından büyük saldırı emirleri verildi. Hafif birliklerini çukurlarda gizlenen Almanların üzerine saldırttılar ve bu birlikler paramparça oldu. Çoğu, Almanların bir adım bile geriye çekilmesini sağlayamadan yüzüstü pozisyon almışken soğuktan öldü. Yüksek rütbeliler işi ele aldı. Sabırlı, düzenli ve eşgüdümlü olmak gerekiyordu. Eldeki malzeme en iyi şekilde kullanıldı, askerler serinkanlı ve tedbirli bir hale büründü. Savaş artık kimseyi eğlendirmiyordu.

Bindirilmiş Zuav Birlikleri Afrika'ya döndü. Victorien bir grup genç insana teğmenlik ederek Almanya'nın kalbine kadar gitti; terk edilmiş çiftliklerde konaklıyorlar, Wehrmacht'ın artık nereye gideceğini bilemeyen son kalıntılarıyla vahşi ve hızlı çarpışmalara giriyorlardı. Teslim olmak isteyen herkesi esir alıyor ve insanı korkutacak kadar zayıflamış ya da bitkin düşmüş esirleri ise serbest bırakıyorlardı. Ancak bir deri bir kemik kalmışlıkları insanı cam gibi bakışlarından daha az ürkütüyordu; gözleri cam gibiydi. Bu esirlerin bakışlarında sadece iki hal vardı: kristalleşmiş ve boş ya da kırılmış.

'45 ilkbaharı rahat bir nefes alırmışçasına geçti. Salagnon elinde silah, harekete geçmek için asla tereddüt etmeyen güçlü kuvvetli gençlerden oluşan birliğiyle birlikte yerle bir olmuş Almanya'daydı. Her söylediği anında yerine getiriliyordu. Önlerinden kaçıyorlardı, teslim oluyorlardı, bildikleri kırık dökük Fransızca ile korka korka kekeleyerek konuşuyorlardı. Derken savaş sona erdi ve Fransa'ya dönmek zorunda kaldı.

Birkaç ay daha orduda kaldı, sonra yeniden sivil yaşama döndü. "Dönmek" denir ama sivil hayatı hiç yaşamamışlar için dönüş adeta bir tür çıplak kalma, yol kenarına bırakılma, onlara sunulan ancak onlar için hiçbir zaman var olmamış bir köke geri gönderilme hali olabilir. Elinden ne gelirdi ki? Ne yapabilirdi sivil olarak?

Üniversiteye yazıldı, dersleri takip etti, düşünce gücünü eğitmeyi denedi. Yerinden hiç kalkmayan, başları önlerine eğik genç insanlar bir amfi-tiyatroda karşılarındaki yaşlı adamın okuduklarını not ediyordu. Amfiler buz gibiydi, yaşlı adamın sesi tizlere kayıyor, öksürmek için sık sık duraklıyordu. Bir gün elindeki notları düşürdü; kâğıtlar yere saçıldı. Bunları kendi kendine mırıldanarak yerden toplaması ve sıraya sokması dakikalar sürdü; öğrenciler ellerinde kalem sessizce tekrar okumaya başlamasını bekledi. Okumasını istedikleri kitapları satın aldı ancak sadece *İlyada*'yı okudu, defalarca kez. Sıcak havalarda, altında bez bir pantolon, üstü ve ayakları çıplak, yatağına uzanıp, kış geldiğinde ise paltosuna sarınarak, battaniyesinin altına girip okuyordu. Bronzun uzuvları kestiği, gırtlakları deldiği, kafataslarını yarıp geçtiği, gözden girip enseden çıktığı, savaşçıları ölümün karanlıklarına gömdüğü o gaddarlıkları tekrar tekrar okudu. Akhilleus'un, Patroklos'un intikamını alırken saçtığı dehşeti ağzı bir karış açık, titreyerek okudu. Tüm kuralları ayaklar altına alarak, tutsak Troya'lıları gırtlaklıyor, cesetleri hırpalıyor, kahramanlık niteliklerinden asla ödün vermeden Tanrılara kafa tutuyordu. İnsanlara karşı, Tanrılara karşı, evrenin kurallarına

karşı olabilecek en alçak üslubu takınıyor ama hep kahraman olarak kalıyordu. İlyada'dan, Tunç Çağı'ndan beri okunan bir kitaptan kahramanın her zaman iyi olmayabileceğini öğrendi. Akhilleus etrafına canlılık saçıyor, ağaç nasıl meyve veriyorsa o da aynı doğallıkla ölüm getiriyor ve kahramanlıkları, cesareti ve yiğitliği ile eşsizleşiyordu; iyi değildi; ölüyordu ama iyi olması da gerekmiyordu. Sonrasında ne yaptı? Hiçbir şey. Onun üstüne daha ne yapılabilir ki? Kitabı kapattı ve bir daha üniversiteye dönmedi. İş aradı. Birçok iş buldu, hepsinden istifa etti, bunlar onu sıkıyordu. Yirmi yaşına girdiği yılın Ekim ayında toplayabildiği tüm parayı biraraya getirdi ve Cezayir'in yolunu tuttu.

Tüm gemi yolculuğu boyunca yağmur yağdı, kurum gibi bulutlar siyah denizin üzerinde birbirinden ayrışıyor, sürekli esen bir rüzgâr geminin köprüsünde durmayı güçleştiriyordu. Sonbahar denizinin alçak dalgaları kısa şaklamalarla geminin yanlarını dövüyor, boğuk yankıları insanı ürkütüyor, geminin tüm iskeletine ve uykuya dalmakta güçlük çeken yolcuların kemiklerine kadar sirayet ediyordu; darbeler yerdeki bir adama atılan tekmeler gibiydi. Akdeniz, otuz iki dişi meydanda gülümsemediğinde, kahkahalarla gülmediğinde korkunç bir zalimdir.

Sabahleyin hiçbir şeyin görülmediği gri bir sahile yaklaştılar. Dirseklerini köprünün tırabzanına dayamış kıyıyı seyrediyordu. Cezayir bahsedildiği gibi değilmiş, diye düşündü. Eğimli bir arazide asılı duran donuk bir şehri, pek dik olmayan, ağaçsız, sıcak havalarda çorak, o anda ise çamurlu olması muhtemel bir eğimin üzerindeki ufak şehri sadece ana hatlarıyla seçebiliyordu. Salagnon Cezayir'de karaya çıktığında aylardan Ekim'di ve Marsilya gemisinin oraya ulaşabilmek için yağmurdan perdeleri aşması gerekti.

Neyse ki gemi rıhtıma yanaştığında yağmur kesilmiş, yaya köprüsünden geçip rıhtımdan yükselen merdivenlere geldiğinde –çünkü Cezayir'in rıhtımı çukurdadır– bulutlar dağıl-

mış, gökyüzü yeniden mavi rengine kavuşmuştu. Binaların kemerli beyaz cepheleri çabucak kuruyor, hareketli bir kalabalık yeniden sokaklara doluşuyordu; küçük çocuklar kulak vermediği hizmetler teklif ederek etrafında dört dönüyordu. Başında yıpranmış, belki de resmi bir kasket olan ihtiyar bir Arap bavulunu taşımak istedi. Kibarca reddetti, bavulunun sapına daha sıkı yapıştı ve yol sordu. Diğeri hoş olmadığı belli olan bir şeyler homurdandı ve kentin bir bölümünü işaret etti belli belirsiz.

Eğimli sokakları takip etti, koyu bir su oluklardan denize doğru akıyordu. Arap mahallelerinden gelen kırmızımtırak bir balçık kentin Avrupalı bölümünü aşıp, sadece aşıp denizde kayboluyordu. Bu suyun içinde kalıntılar olduğunu ve bunların bazılarının pıhtılaşmış, neredeyse siyaha dönmüş kızıl kan yumakları olduğunu fark etti. Bulutlar kaybolmuştu; beyaz duvarlar güneşi yansıtıyor, ışıl ışıl parlıyordu. Sokak köşelerindeki madeni, mavi tabelaları okuyarak yönünü buluyordu. Bu levhalardaki yazılar Fransızca'ydı, ona o kadar doğal gelmişti ki fark etmemişti bile. Okuyabildiği kelimelerin altı Arapça vurgu işaretleriyle çizilmişti; bunları okumayı bilmiyordu. Zaten basit bir bezemeden fazlası değillerdi. Dümdüz yürüdü ve nihayet defalarca adresini yazdığı evi buldu; Salomon onu sevinçle buyur etti.

"Gel, Victorien, gel! Seni görmek beni pek mutlu etti!"

Salomon, onu kolundan tuttuğu gibi bulaşıkların evyenin içinde süründüğü, biraz pis, ufak bir mutfağa soktu. Bir şişe çıkardı ve bardaklarla birlikte muşamba kaplı masanın üzerine koydu. Temizliği şaibeli bir bulaşık beziyle üzerindeki ekmek kırıntılarını ve daha büyük lekeleri hızlıca sildi.

"Otur, Victorien! Burada olmandan öyle mutluyum ki! Tadına bak, Anisette bu. Burada bu içilir."

Bardakları doldurdu, önce onu oturttu, sonra kendi oturdu ve doğrudan konuğunun gözlerinin içine baktı. Oysa çevresi kızarmış gözleri doğru bakamıyordu.

"Kal, istediğin kadar burada kal Victorien. Burada kendi evindesin. Senin evin burası"

Sarılmaların ardından gittikçe daha çok kendini tekrar eder oldu, sesi gittikçe alçalıyordu. Sonunda sustu. Salomon yaşlanmıştı, artık gülmüyordu, sadece biraz yüksek sesle konuşuyor, eğreti hareketlerle Anisette servis ediyordu. Birkaç damla içki bardağın dışına döküldü çünkü elleri titriyordu. Elleri sürekli titriyordu. Ancak ellerinin titremesi fark edilmiyordu çünkü elinde bir şey olmadığında onları gizliyordu; ya masanın altında tutuyor ya da ceplerine sokuyordu. Havadislerden ve biraz da kendi hayatlarından bahsettiler.

"Peki ya Ahmed?"

"Ahmed mi? Gitti."

Salomon derin bir soluk aldı, bardağındaki son yudumu içti ve yeniden doldurdu. Artık hiç ama hiç gülmüyordu, çehresine hava katan o gülme çizgileri sanki yok olmuş ve yerine başkaları, onu yaşlı gösteren yenileri belirmişti.

"Geçen sene burada olup bitenleri bilmiyorsun, değil mi? Tek bir darbeyle her şey altüst oldu; sağlam sandığımız her şey meğerse kartondanmış. Püfff ve her şey uçtu gitti, parçalara ayrıldı, lime lime oldu. Ve bunun olması için tek bir bayrak ve tek bir kurşun yeterli oldu. Aperatif vakti sıkılan tek bir kurşun, tıpkı Bab el-Oued'e özgü bir trajedide olabileceği gibi."

"Almanlar kuzeydeki faaliyetlerini durdurma kararı aldıklarında Araplar zafer günü için gösteri yapmak istediler. Araplar, bizim kazanmış olmamızdan dolayı mutlu olduklarını hep birlikte ifade etmek istediler ama burada hiç kimse "biz" sözcüğünün ne demek olduğu konusunda hemfikir değildi. Zaferi kutlamak ve kazanmış olmanın verdiği mutluluğu dile getirmek istiyorlardı; bir de artık biz kazandığımıza göre hiçbir şey eskisi gibi olmayacak demek istiyorlardı. O yüzden düzenli bir şekilde yürümek istediler ve Cezayir bayraklarını çıkarttılar, ama Cezayir bayrağı yasaktı. Ben bunu bilhassa saçma bulurum, Cezayir bayrağıymış. Neyin bayrağı olduğunu anlayamı

yorum. Ama çıkartmışlardı bir kez ve bayrağı Müslüman izciler taşıyordu. Kafeden çıkan bir tip, bir aynasız ve bunları, yani ellerinde bayrakla sıraya dizilmiş Arapların oluşturduğu kalabalığı görünce kâbus gördüğünü zannediyor, korkuya kapılıyor. Kafeden çıkanın yanında silahı varmış, çıkardı, ateş etti ve Cezayir bayrağını taşıyan küçük Müslüman izci yere kapaklandı. Üzerinde silahıyla içki içmeye giden o ahmak aynasız bir ayaklanmayı tetiklemiş oldu. Olaylar yatıştırılabilirdi; o, bir hiç uğruna, sadece biraz sert bir tepki verdiği için öldürülen ilk Arap değildi. Bu sefer hepsi sıraya dizilmişti, yasak Cezayir bayrağı ellerindeydi ve tarih 8 Mayıs'tı. Yani zafer günüydü, "bizim" zaferimizin günüydü ama kimse "biz" kelimesinin ne anlama geldiği konusunda hemfikir değildi.

"Ve isyan o sırada orada bulunan herkesin üzerine çullandı. Çehresine, yüzündeki ifadeye göre insanların bağırsakları deşildi. Onlarca Avrupalı'nın muhtelif aletlerle karnı yarıldı. Bazı yaralarını ben diktim; korkunçtu, pisti. Paramparça olmaktan kurtulan yaralılar büyük ıstırap çekerek öldüler çünkü yaraları mikrop kapmıştı. Ama en çok acıyı korkunç bir terörden çektiler. Tüm savaş boyunca bizi ateş altında tutan şu yöntemli Almanlardan gördüklerimden çok daha kötüydü. Bu yaralılar bir kâbusun içindeydi çünkü birlikte yaşadıkları insanlar, her gün görmeden yanından geçip gittikleri insanlar, her gün sokakta sıyırıp geçtikleri insanlar kesici aletler onlara karşı dönmüş ve onlara girişmişlerdi. Yaradan da kötüsü, anlaşılmamaktan çekiyorlardı. Halbuki korkunç yaraları çok derindi çünkü muhtelif aletlerle açılmıştı; organları bahçıvan ve kasap aletleriyle deşilmişti ama insanların arasındayken, yaşadıkları yerde anlaşılmamak daha da derindi. Anlayışsızlık yüzünden, terörden ölüyorlardı: tıpkı sadık köpeğinin birdenbire sana karşı dönmesi ve seni ısırması gibi. Böyle bir şeye inanabiliyor musun sen? Sadık köpeğin, onu sen besliyorsun ve birden üstüne saldırıp seni ısırıyor."

"Araplar sizin köpekleriniz mi?"

"Neden benimle böyle konuşuyorsun, Victorien?"

"Siz öyle söylüyorsunuz."

"Benim bir şey dediğim yok ki. Güvene ihanetin karşısında duyulan şaşkınlık ve korkuyu anlayabilmen için bir karşılaştırma yapıyorum. İnsan köpeğinden daha fazla kime güvenebilir ki? Sizi öldürmek için gerekli olan şey ağzının içindedir ama bunu yapmaz. Yaptığı zaman ise, yani aslında her zaman hazırda bulundurduğu ve sizi ısırmamak için kendini tuttuğuyla sizi ısırdığı zaman güven ansızın yerle bir olur; aynı her şeyin size karşı döndüğü, her şeyin evcilleştirilmesinin üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen kendi doğasına itaat etmeye başladığı bir kâbus gibi. Bunun anlaşılır yanı yoktur ya da insanlar kendilerine söylemeye cesaret edemez ama bilirler. Köpeklerin âleminde böyle bir davranış akıllara kuduzu getirir: ısırıkla bulaşan ve ısırtan bu mikrop hayvanı deli eder. Bu her şeyi açıklar. Arapların nedeni ise bilinmiyor."

"İnsanlardan sanki köpeklermişçesine bahsediyorsunuz."

"Dil oyunlarıyla canımı sıkma. Victorien sen buralı değilsin; hiçbir şeyden haberin yok! Burada yaşadıklarımız o denli korkunç şeylerdi ki Françaoui'nin* zarafetini koruyacağız diye konuşma şeklimizi yasaklayamayacağız. Yaşananlarla yüzleşmek gerek Victorien. Eğri oturup doğru konuşmak gerek; gerçek konuşulduğu zaman insana acı verir."

"Ama gerçek denilen şeyin de doğru olması gerekir."

"Güvenden söz etmek istediğim için köpeklerden söz ettim. Bazen köpekler hiddetlenince kudurdu denir; bu her şeyi açıklamaya yeter ve köpek öldürülür. Araplar söz konusu olunca ise bilmiyorum. Şu ırk hikâyelerine asla inanmadım ama şimdi başka nasıl derim bilmiyorum, kandan başka nasıl izah edilir

* Fr. Söz konusu ifade Cezayir'in Fransız sömürgesi altında olduğu dönemine aittir ve ilk kez 1900'lü yılların ortalarında kullanıldığı rivayet edilmektedir. Yerel dile yerleşmiş ve aşağılama içeren bu ifade, Fransızlara sürekli "evet efendim" diyen, sömürgecinin üstünlüğüne boyun eğmiş yerlileri ifade etmek için kullanılmıştır. (çn.)

bilmiyorum. Şiddet kandan geliyor. İhanet insanın kanında. Başka türlü bir açıklama biliyor musun sen?"

Bir an sustu. Bardağına içki koydu; birazını da dışına döktü. Salagnon'a servis etmeyi unuttu.

"Ahmed, ortadan kayboldu. İlk başta bana yardım ediyordu. Tedavi etmem için yaralıları gönderiyorlardı, o da hep benimle beraberdi. Ancak, kartal burnu, pala bıyıkları ve aleni ten rengiyle yaralılara doğru eğildiğinde insanlar mızmızlanıyor ve benim de yanlarında kalmamı istiyorlardı. Uzaklaşmamam, onları onunla yalnız bırakmamam, özellikle gece kontrollerini onun değil de benim yapmam için yalvarıyorlardı.

"Ahmed'e bu konuda ne düşündüğünü sormayı unutmuş olduğumu şimdi hatırlıyorum ama bu tepkilerin beni güldürdüğü kesindi. Ahmed'in omuzuna vurup "Hadi, bırakın bana ben yapayım, iyi değiller, bıyık korkuları var" demiştim espri yaparmışçasına. Ama espri değildi, bedenlerinin yarısı bahçe edevatlarıyla açılmış insanlar şaka yapmaz.

"Sonra bir gece, çok geç bir saatte gün içerisinde kullandığımız aletleri yıkayıp, sterilize ederken ki tüm işimize gücümüze ve sorunlarımıza rağmen her şeyi bizim yapmamız gerekiyordu ve bu durum beraber geçirdiğimiz savaş yıllarındakinden farklı değildi, işte ikimiz araç gereçleri temizlemek için sterilizasyon cihazının önündeyken bana arkadaşı olduğumu söyledi. İlk önce hoşuma gitti. Yorgunluk, gece ve beraber geçtiğimiz sınavlar nedeniyle gevezeliğinin tuttuğunu düşündüm. Senelerdir, ta o ana kadar birlikte yaşadığımız şeylerden söz etmek istediğini sandım. Başımla onayladım. Onun da benim arkadaşım olduğunu söyleyecektim ki konuşmaya devam etti. Yakında Arapların tüm Fransızları öldüreceğini ve o gün geldiğinde arkadaşı olduğumdan acı çekmemem için beni bizzat öldüreceğini söyledi.

"Uyku tutmamış birkaç yaralıyla birlikte bir tek bizim uyanık olduğumuz, bir tek bizim ayakta, sapasağlam ve aklı başında olduğumuz o gece üzerinde bel kısmı kan lekeleriyle kaplı

bir önlük, elleri köpük içinde sesini yükseltmeden, bana bakmadan, işinden başını kaldırmadan konuşuyordu. Bu işi herhangi birinin herhangi bir şekilde yapmasına izin vermeyeceği konusunda bana teminat veriyor; üstelik bunu sipsivri bisturilerdeki kan lekelerini temizlerken, gerçek bir kasabı dahi ürpertecek bir skalpel, pens ve iğne yığınının önünde söylüyordu. Soğukkanlılığımı koruyarak güldüm ve teşekkür ettim, o da bana gülümsedi. Her şeyi yerleştirdikten sonra yatmaya gittik. Odamın anahtarını buldum; hiçbir işe yaramayacak adi bir kilidi çeviren küçücük bir anahtardı ama elimde sadece o vardı. Zaten yaşadığım olsa olsa bir kâbus olabilirdi. Odamın kapısını kapattım. Kâbusları kovalamak için bir ritüel yeterlidir. Ertesi sabah, kapıyı o kadar küçük bir kilitle kapattığım için kendime hayret ettim. Ahmed gitmişti. Mahalleli de üzerlerinde atlet, ellerinde tüfekler ve tabancalarla çıkageldi; hepsini tanıyordum. Onun nerede olduğunu sordular. Ama benim hiçbir fikrim yoktu. Alıp götürmek ve işini bitirmek istiyorlardı. Ama o gitmişti. Gitmiş olması beni rahatlatmıştı. Silahlı tipler eşkıyaların dağlarda cirit attığını söyledi. Ahmed'in belki de onlara katılmış olduğunu söylüyorlardı. Ancak o kadar tırmıklama, tasfiye, alelacele ve toplu halde gömme olmuştu ki belki o da kaybolmuştu; gerçekten hiçbir iz bırakmadan kaybolmuş olabilirdi. Kaç kişinin öldüğü bilinmiyor. Kimse saymıyor. Benim tedavi ettiğim yaralıların hepsi Avrupalıydı. Çünkü o tarihlerde, haftalar boyunca hiç Arap yaralı olmadı; Araplar doğrudan öldürülüyordu.

"Tırmıklamanın ne olduğunu biliyor musun? Taşrada tırmık geçirilir, yani kırsal bir bölge didik didik taranır ve kanun dışı insanlar avlanır. Haftalar boyunca 8 Mayıs dehşetinin faillerinin izi sürüldü. Hiçbirini elden kaçırmamak gerekiyordu. Herkes katıldı; tabii başta polis ama yeterli değildi. O zaman ordu dahil oldu ama o da yetmedi. Bunun üzerine taşrada oturan kırsal alana alışık insanlar girdi işin içine, şehirlerden de gönüllüler katıldı. O da yetmedi bu sefer donanma, sahillerdeki

Arap köylerini uzaktan bombalamaya başladı. Hava Kuvvetleri de ulaşılması zor köyleri bombalıyordu. Herkes eline silah aldı ve bu korkunçluklara uzaktan ya da yakından bulaşmış olmasından şüphelenilen tüm Araplar yakalandı ve tasfiye edildi.

"Hepsi dediğiniz kaç tane ediyor?"

"Bin, on bin, yüz bin, ne bileyim? Gerekseydi, bir milyonu, hepsi. Hainlik kandadır. Başka bir açıklama yok. Aksi taktirde, niçin birarada yaşarken üstümüze atılmış olsunlar ki? Gerekseydi hepsi. Hepsi. On senedir barış içindeydik."

"Onları nasıl tanıyordunuz?"

"Kimleri? Arapları mı? Dalga mı geçiyorsun Victorien?"

"Suçluları."

"Suçlular Araplardı. Kimsenin kaçmasına izin verilecek zaman değildi. Bedeli biraz ağır olduysa yazık! Hemen kesip atılmalı, dağlanmalıydı ki bir daha asla konuşulmasın. Arapların hepsinin az ya da çok tenkit edilecek bir şeyleri vardır. Nasıl yürüdüklerini ya da bize nasıl baktıklarını gözlemlemek bile yeterlidir. Yakından ya da uzaktan hepsi suç ortağıdır. Bunlar kocaman ailelerdir, bilirsin. Kabile gibi. Hepsi birbirini tanır, hepsi birbirini tutar. Bu nedenle öyle veya böyle hepsi suçludur. Onları tanımak zor değildir."

"44'te böyle konuşmuyordunuz. Eşitlikten söz ediyordunuz."

"Umurumda değil eşitlik. Gençtim, Fransa'daydım, savaşı kazanıyordum. Şimdi ise evimdeyim ve ödüm patlıyor. Buna inanabiliyor musun? Kendi evimdeyim ve ödüm patlıyor."

Elleri titriyordu; gözlerinin kenarları kıpkırmızı olmuş, omuzları öyle çökmüştü ki dertop olmuştu. Kendine bir bardak daha doldurdu ve sessizce içkisine baktı.

"Victorien, git Eurydice'i gör. Yoruldum ben. Arkadaşlarıyla plajda. Seni gördüğüne memnun olacaktır."

"Ekim ayında plaj mı?"

"Ne sandın ya Françaoui? Sizin orada insanlar Ağustos sonunda tatilden evlerine dönüyorlar diye plajları söküp kaldıra-

lım mı yani? Burada plaj hep yerinde duruyor. Hadi, git, Eurydice seni görünce sevinecektir."

Cezayir'de plajda denize girmek gerekmez. Kıyı çabucak denizle buluşur, kumluk sahil şeridi dardır; alçak dalgalar denizden başını çıkarmış kayaları haşin bir sabırsızlıkla döver. Kumlar yakıcı güneşin altında çabucak kurur, masmavi gökyüzünde tek bir leke dahi yoktur, oldukça net görünen bir bulut çizgisi tam kuzeyde, İspanya'nın ya da Fransa'nın altında, ufkun üzerinde dalgalanır.

Mayolarının üzerine giydikleri gömleklerini önü açık bırakan gençler gelip denizin karşısına, kayalıklarla çevrili plaja oturur. Yanlarında bir havlu, bir plaj çantasıyla kumların üzerine ya da derme çatma büfelerin çevresine yerleşirler. Bu büfeler beton bir sundurma, bir banko, birkaç sandalyeden ibarettir. Burada dışarıda yaşanılır, yarı çıplak gezilir, eldeki içki yudumlayarak hafif acılı, ufak tefek şeyler atıştırılır ve muhabbet edilir; kumun üzerine oturup hiç susmadan konuşulur.

Eurydice, esnek ve bronz, konuşkan ve eğlenceli bir grup gencin ortasında, beyaz bir havlunun üzerinde oturuyordu. Victorien'i görünce ayağa kalktı ve tereddütlü adımlarla ona yaklaştı çünkü kum durduğu yerde durmuyordu; zorlana zorlana koştu ve bronz kollarını boynuna dolayıp ona sarıldı. Sonra diğerlerinin yanına götürdü ve tanıştırdı. Gençler şaşırtıcı bir coşkuyla selamladı Victorien'i. Onu sorulara boğdular, şakalaşmalarına dahil ettiler, sanki uzun süredir tanıyorlarmış gibi konuşurken omuzuna, koluna dokundular. Yüksek sesle gülüyor, hızlı hızlı konuşuyor, incir çekirdeğini bile doldurmayacak şeylere sinirleniyor ardından tekrar gülmeye başlıyorlardı. Salagnon giderek ilgi odağı olmaktan çıktı. Hızlıca bir hayal kırıklığına dönüştü, canlılığı eksikti; onların çapında değildi.

Eurydice, ona kur yapmak için birbiriyle yarışan arkadaşlarıyla birlikte gülüyordu. Güneş iyice belirince, gözlerini ortadan kaldıran güneş gözlüklerini taktı, artık sadece eğlenen

dudakları kalmıştı ortada. Bir birine, bir diğerine dönüyor, omuzlarına dökülen açık saçları küçük bir gecikmeyle en küçük hareketini takip ediyordu. Her gülüşünde çevresindeki küçük bir maymun güruhuna hükmeder gibiydi. Salagnon'un suratı asılmıştı. Artık onlara katılmıyor, uzaklara bakıyor ve ufkun üzerinde, sağ tarafında dalgalanan bulut sırasının resmini yapmayı tercih edeceğini düşünüyordu. Yeteneği depreşmeye başlamıştı, elleri karıncalanıyordu. Sessiz kalmaya devam etti. O Salomon Kaloyannis denen konuşkan ihtiyarı o denli sevmiş olan Salagnon'un içini Cezayir'e karşı bir nefret kapladı aniden; Cezayir'den ve artık kendine ait olmayan bir dili çok hızlı konuşan, takip edemediği ve katılamadığı fazla yayvan bir dili konuşan Cezayir Fransızlarından nefret etti. Alaycıydılar, gaddardılar; etrafında hoplayıp zıplıyor ve Eurydice'in etrafına aşılmaz bir hendek kazıyorlardı.

Sonunda kayalar arasına yapılmış beton basamakları çıkarak şehre döndüler. Gençler onlardan ayrıldı. Eurydice'i öptüler. Victorien'in ise baştaki coşkunun çok uzağında, hatta ona ironik gelen bir tavırla elini sıktılar. Omuzları birbirine değe değe kentin dar sokaklarından geçerek evin yolunu tuttular ama artık çok geçti. Birbirlerine bakışlarında bir parça huzursuzluk vardı ve daha çok önlerine bakıyorlardı. Uzadıkça uzayan, yollarını tıkayan aceleci bir kalabalıkla dolu yolda ağır ağır havadan sudan konuştular. Salomon'la birlikte yedikleri akşam yemeğinde yapay bir kibarlık vardı. Yorgun olan Eurydice yemekten hemen sonra yatmaya gitti.

"Victorien, şimdi ne yapacaksın?"

"Sanırım geri döneceğim. Belki orduya devam ederim."

"Savaş bitti, Victorien. Yaşam yeniden filizleniyor. Hâlâ silahşorlara mı ihtiyacımız var? Zenginleş, önemli bir şeyler yap. Eurydice'in yüksekten atıp tutan bir askere ihtiyacı yok; artık onları devri kapandı. Oldum dediğin zaman buraya geri dön. Burada sadece çalçene tipler var ama sen de henüz hiçbir şey değilsin. Yaşa ve bize geri dön."

Ertesi gün Marsilya gemisine bindi. Geminin arka köprüsünde Eurydice'e yazmaya başladı. Cezayir sahili gittikçe küçülüyordu; uzaklaşan o sahili çizdi. Parlak güneş gölgeler oluşturuyor, *kasbah*ı* dantellerle süslüyordu. Gemiden ufak ayrıntılar çizmeye başladı; geminin bacasını, küpeştesini, dirseklerini dayamış denizi seyreden insanları çizdi. Mürekkeple küçük beyaz kartonların üzerine çiziyordu. Bunlardan bazılarını Eurydice'ye Marsilya'dan kartpostal olarak gönderdi. Sık sık gönderiyordu. Arkalarına hayatında olup biten yenilikleri yazıyordu; kısa kısa. Kız asla cevaplamıyordu.

Çinhindi'nden dönen dayısını gördü; bagajlarını dahi açmadan birkaç hafta bir odada kalmıştı, geri dönmek için gün sayıyordu. "Fransa'da yapacak hiçbir şey yok" diyordu. "Şimdi bir sandıkta oturuyorum." Bunu, karşısındakinin gözlerinin içine bakarak, gülmeden söylüyordu; diğeri ise gözlerini kaçırıyordu çünkü aklına çam ağacından yapılmış bir kutu geliyordu. Buna gülümsesin mi yoksa ürpersin mi bilemiyordu. Yeşile boyanmış, büyükçe, tüm eşyalarını alan ve gittiği her yerde onu takip eden metal bir asker sandığından bahsediyordu. Onu, Almanya'da, Kuzey Afrika'da ve Ekvator Afrikası'nda peşi sıra sürüklemişti. Şimdi de Çinhindi'ne sürükleyecekti. Boyası pul pul soyulmuş, çeperleri yer yer ezilmişti. Sevgiyle sandığına vuruyor, sandıktan kof bir ses geliyordu.

"Bu benim gerçek evim, çünkü bana ait olan ne varsa içinde. Sanduka insanın son mekânıdır ama ben şimdiden onun içindeyim. Eylemin önünden gidiyorum. Öyle görünüyor ki felsefe ölüme hazırlanmaktan ibaretmiş. Bunların anlatıldığı kitapları okumadım ben ama bu felsefeyi tatbik ederek anlıyorum. Zaman bakımından hatırı sayılır bir kazancım var çünkü

* Ar. Cezayir şehrindeki kale kastedilmektedir. Şehir kasbahı ile meşhurdur. Kasbah daha genel anlamıyla Kuzey Afrika şehirlerinin merkezindeki kaleyi, yani aslında etrafı surla çevrili eski şehri kastetmektedir. Türkçe'deki kasaba kelimesinin kökeni Arapça kasbahtır. (ç.n.)

zamanımın az olma tehlikesiyle karşı karşıyayayım: sürdürdüğüm bu hayat yüzünden pekçoğumuza göre daha önce göçüp gitme ihtimalim var."

Dayısı gülmüyordu. Victorien söylediklerine mizah katmadığını biliyordu; yalnızca söylemesi gerekeni söylüyor ancak bunu o denli dolaysız yapıyordu ki dalga geçtiği sanılabilirdi. Her şeyi olduğu gibi söylüyordu.

"Neden bırakmıyorsun?" diye sordu Victorien yine de. "Neden şimdi geri dönmüyorsun?"

"Nereye geri döneyim? Çocukluğumu geri bıraktıktan sonra sadece savaştım. Hatta çocukluğumda bile savaşçılık oynardım. Sonra askerlik hizmetimi yaptım ve hemen ardından savaşmaya başladım. Tutsak düştüm, tekrar savaşa dönebilmek için kaçıp kurtuldum. Tüm yetişkinlik çağımı savaşarak geçirdim, hiçbir tasarım olmadı. Ben her daim bir sandığın içinde yaşadım, hiç daha fazlasını düşlemedim; tam boyuma göreydi. Yaşamımı kucaklayabilir, fazla yorulmadan taşıyabilirim. Başka nasıl yaşamamı isterdin ki? Her gün çalışarak mı? O kadar sabrım yok. Kendime bir ev inşa ederek mi? Bana çok büyük gelir; kollarımın arasına alıp yerini değiştiremem. İnsan kendi kendine olduğunda, oradan oraya gittiğinde yanında bir sandıktan fazlasını taşıyamaz. O yüzden niçin geri döneyim ki? Evimi yanımda taşıyorum ve dünyayı dolaşıyorum, her zaman yapageldiğim şeyi yapıyorum."

Bu boş günlerini geçirdiği küçük odada sadece bir yatak ve üzerinde özenle katlanmış bir üniformanın durduğu bir sandalye için yer vardI. Victorien sırtını dayamadan dimdik oturabileceği küçücük bir yer bulmak için üniformayı kırıştırmadan biraz kenara doğru çekmişti. Yatağa uzanmış dayısı ayakları çıplak, bir bacağını diğerinin üzerine atmış, elleri ensesinde tavana bakarak onunla konuşuyordu.

"Issız bir adaya hangi kitabı götürürdün?" diye sordu.

"Hiç düşünmedim."

"Aptal bir soru. Kimse ıssız bir adaya gitmez; kendilerini öyle bir adada bulanlar ise bunu zaten öngörememişlerdir. Dolayısıyla kitap seçmek için zamanları olmamıştır. Aptal bir soru çünkü insana hiçbir taahhütte bulunmuyor. Ama ben ıssız ada oyunu oynadım. Bu sandık benim adam olduğuna göre sandığımda hangi kitabı taşırdım diye sordum kendime. Sömürgeci askerler eğitimli olabilir ve gemi seyahatleri ile sıcaktan uyumanın mümkün olmadığı yerlerdeki uzun bekleyişler esnasında okumaya ayıracak vakitleri vardır. Ben, evine dönmeye çalışan ama yolunu bulamayan bir adamın upuzun yolculuğunu anlatan Odysseia'yı[1] taşırım yanımda. O kendi yöntemleriyle dolaşırken, yurdunda her şey iğrenç ihtirasların, doymak bilmeyen açgözlü hesapların, yağma ve talanın pençesine düşmüştür. Sonunda ülkesine dönmeyi başardığında harbin verdiği çeviklikle temizliğe girişir. Iskartaya çıkarır, temizler, düzene sokar.

Bu kitabı, Homeros'un bilmediği coğrafyalarda bölümler halinde okurum. Kara gömülmüş Alsace'da uyuyakalmamak için çakmak ışığında çünkü o soğukta uyumak ölümüm olurdu; Afrika'nın gecesinde hasırdan örülmüş bir barakada, insanın derisini bile üzerinden atmak isteyeceği bir sıcakta bu sefer uykuya dalmaya çalışırken; bir kargo gemisinin köprüsünde sırtımı sandığıma yaslamış, kusmaktan başka şeyler düşünmek için okurum bunu; her top atışında titreyen, sayfaların üzerine bir parça toprak dökülen ve tavana asılı gaz lambasının sallanıp satırları birbirine karıştırdığı, palmiye kütüklerinden yapılmış bir koruganda. Satırları takip edebilmek için gösterdiğim çaba bana iyi gelir; bu çaba sayesinde dikkatimi toplar ve ölüm korkumu unuturum. Denir ki Yunanlar bu kitabı ezbere bilirmiş, bunu öğrenmek eğitimlerinin temelini oluştururmuş, hayattaki karşılaştıkları her durumda ezbere birkaç mısra ya da tüm bir bölümü okuyabilirlermiş. O nedenle ben de öğreniyorum, tamamını ezberlemek için yanıp tutuşuyorum. Sahip olduğum tüm kültür bu olacak."

1. Homeros, *Odysseia*, Çev. Azra Erhat & A.Kadir, İstanbul: Can Yayınları.

Neredeyse hiç boş yeri kalmamış küçücük odada, sandık yatağın ayak ucuyla sandalyenin arasında duruyordu; onun üzerinden onun hakkında konuşuyorlardı ve ondan dolayı Salagnon ayaklarını uzatamıyordu. Yeşil metalden sandık onlar konuştukça önem kazanıyordu. "Aç sandığı." Yarısı boştu. Özenle katlanmış kırmızı bir kumaş parçası sandığın içindekileri gizliyordu. "Kaldır." Altında, Odiseus'un sayfaları kopmaya başlamış ciltli kitabı vardı. Katlanmış başka bir kumaş parçası bunun altında yastık görevi görüyordu. "Elimden geldiğince korumaya çalışıyorum. Tonkin'in tepelerinde başka bir tane daha bulur muyum bilmem." Altında ise sadece birkaç parça giysi, deri kılıfının içinde bir tabanca ve temizlik malzemeleri vardı. "Aç o iki kumaşı." Aynı kırmızılık ve boyutlardaki iki bayrağın katlarını açtı. Birinin üzerinde, beyaz bir dairenin içinde yıpranmış boyası maviye dönmüş bir gamalı haç, diğerinde ise beş köşeli altın rengi tek bir yıldız vardı.

"Alboş* bayrağını Almanya'dan aldım, savaş sona ermeden hemen önce. Bir subayın otomobilinin anteninde dalgalanıyordu. Durdurduğumuz zırhlı birliğinin başında, sonuna kadar sergiliyordu bayrağını. Korunmuyordu, Kübelwagen'inin içinde, aralarındaki mesafeyi koruyarak düzgün sıra halinde ilerleyen tankların önünde ayakta gidiyordu. Depolarındaki yakıtı boşaltıyorlardı; yakıt bitince onların savaşı da bitmiş olacaktı. Asker şapkası onu temsil ediyordu; üzerinde eski ama tertemiz, iyi ütülenmiş bir üniforma ceketi vardı. Demir haçını pırıl pırıl parlatmış boynunda taşıyordu. İlk o yere düştü taviz vermeyen kibriyle. Zırhlıları birer birer biz durdurduk. Sadece kortejin en sonundaki kendiliğinden teslim oldu. Artık onları görebilecek kimse kalmamıştı; bu durumda teslim olabilirlerdi. Arkadaşlarım, subayın arabasının üzerindeki bayrağı yakmak istedi. Ben alıp sakladım.

* Fransızca'da halk ağzında Almanları ifade etmek için kullanılan, aşağılayıcı bir terim. (ç.n.)

"Ya diğeri? Altın yıldızlı olan? İlk defa görüyorum bu bayrağı."

"O Çinhindi'nden. Viet-minh* kendisine komünistlerinki gibi fonu kırmızı, sembolleri sarı olan bir bayrak yaptırmıştı. Bunu, Hanoi'yi ele geçirdiğimizde aldım. Dönüşümüzü bekliyorlardı; safları sıklaştırmışlardı. Yollar boyunca siperler kazmış, çimenlik alanlara tuzak çukurlar açmış, ağaçları keserek barikatlar kurmuşlardı. Kim olduklarını göstermek için kendilerine bayraklar dikmişlerdi; bazıları pamuklu kumaştan, diğerleri ise mağazalardan el koydukları mükemmel, giysilik ipek kumaşlardan yapılmıştı. Bize göstermek istiyorlardı ve biz de Japonlar tarafından püskürtüldükten sonra onlara göstermek istiyorduk. Her iki taraf da bayrağıyla gurur duyuyordu. Pek kahramanca oldu. Sonra onlar kaçtı. Bir gencin önümüzde diktiği bayrağı aldım. Genç enkazla kaplanmış yolun üzerinde ölmüş yatıyordu. Sanmam ki onu ben öldürmüş olayım ama sokak çatışmalarında insan hiçbir şeyden emin olamaz. Kitabımı sarmak için aldım; artık kitabım kuytuda duruyor.

"O adamların ikisi de beni korkutmuştu. Küstahlığında boğulmuş Nazi subayı ve galeyana gelmiş genç Tonkinli. Her ikisini de önce canlı sonra ölü gördüm. Ve Odisseus'umu korumak için her ikisinin de bayraklarını aldım. İkisi de beni korkutmuştu çünkü kaçıp saklanıp canlarını kurtarmak yerine o kıpkırmızı rengi göstermeyi tercih etmişlerdi. Bayrağı taşıyan gönderden başka bir şey değillerdi ve ölmüşlerdi. İşte sistemlerin korkunçluğu budur; faşizmin, komünizmin: insanın ortadan kalkması. Dillerinden düşmeyen tek şey insandır ama insanı ipledikleri falan yoktur. İnsanın ölüsünü kutsarlar. Ve başka şey öğrenmeye vaktim olmadığından harp eden ben, bana çok da kötü görünmeyen bir davaya hizmet etmeye çabalıyorum: insan olmak, kendim için. Sürdürdüğüm yaşam öyle

* Türkçe açılımı "Vietnam Bağımsızlık Birliği" olan, kuzeyde Tonkin, merkezde Annam ve güneyde Nam Kỳ' kolonisinden meydana gelen Fransız egemenliği altındaki Vietnam'ın bağımsızlığı için 1941 yılında Çinhindi Komünist Partisi tarafından kurulan politik ve paramiliter bir organizasyonun adı. (ç.n.)

olmak ve öyle kalmak için bir vasıta. Orada gördüklerimize bakarsan, başlı başına bir proje; tüm yaşamı, tüm güçleri doldurabilecek ve başarılabileceği kesin olmayan bir proje.

"Orası nasıl?"

"Çinhindi mi? Mars gezegeni gibi. Ya da Neptün, bilemiyorum. Buradaki hiçbir şeye benzemeyen bambaşka bir dünya: bir dünya düşün ki sağlam toprak diye bir şey olmasın. Her şeyin birbirine karıştığı, cıvık, pis bir dünya. Delta çamuru hayatımda gördüğüm en sevimsiz maddedir. Pirinçlerini orada yetiştirirler; pirinç orada insanı korkutan bir süratle yetişir. Tuğla yapmak için çamurun pişirilmesine şaşmamak gerek: katılaşması için ateşten geçirilmesi bir tür şeytan çıkarma gibidir. Radikal ritüeller gerektirir: bakarken de dokunurken de, hem ayağın altından hem avcun içinde sürekli kaçan toprağın karşısında hissettiğin hayal kırıklığından sağ çıkabilmek için fırın bin dereceye çıkarılır. O çamuru kavrayabilmek imkânsızdır, yapış yapıştır, gevşektir ve iğrenç kokar.

"Çeltik çamuru insanın bacaklarına yapışır, ayaklarını içine çeker, ellerinin, kollarının üzerine yayılır, sanki içine düşmüşçesine alnına kadar bulaşır. İçinde yürüdüğünde ise çamur üzerine sıvanır. Ve çevrende böcekler vızıldar, bazıları cızırdar ama hepsi sokar. Güneş insana ağır gelir, insan bakmamaya çalışsa da her su birikintisinin üzerinden insanın canını yakan ışıltılar saçarak parlar, bakışını takip eder, önüne baksa bile gözlerini kamaştırır. Ve kokar, ter koltukaltlarından, bacak aralarından akar, gözlerin içine sızar; ama yürümek gerekmektedir. Omuzlarımızı ezen teçhizatlarımızın hiçbir parçasını kaybetmememiz, çalışmaya devam edebilmeleri için silahlarımızı temiz tutmamız, kayıp düşmeden yürümeye devam etmemiz gerekir ve dizlerimize kadar çamura batmışızdır. Bu çamur, doğası itibariyle zehirli olmasının yanı sıra peşine düşülen tipler tarafından tuzaklarla donatılmıştır. Kimi zaman infilak eder. Bazen ayaklarının altından kayar, yirmi santimetre batarsın ve sivri bambu kazıklar ayaklarına

saplanır. Bazen bir köyün kenarındaki bir çalılıktan ya da bir bendin arkasından bir silah atılır ve bir adam yere düşer. Ateş edilen tarafa yönelirsin, o yapışkan çamurun içinde çabuk olmaya çabalarsın ama ilerleyemezsin ve nihayet oraya vardığında artık hiçbir şey yoktur, hiçbir iz kalmamıştır. Yerde yatan adamın başında, bize kocaman gelen gökyüzünün altında ahmak gibi kalakalırsın. Şimdi bir de onu taşımak gerekecektir. Sanki kendi kendine düşmüştür, tek bir darbeyle ve o düşmeden önce duyduğumuz tak sesi onu ayakta tutan telin kopma sesi olmalıdır. Deltada kuklalar gibi yürürüz, güneşi arkamıza alırız ve her bir hareketimiz sakar ve öngörülebilirdir. Uzuvlarımız odunlaşmıştır; sıcaklık, ter ve inanılmaz bir yorgunluk bizi hissizleştirip ahmaklaştırır. Geçişimizi izleyen köylülerin hareketlerinde hiçbir değişiklik olmaz. Köylerinin yüksekte kalmasını sağlayan bayırın üzerine kim bilir ne yapmak için çömelmiş ya da son derece iptidai aletlerle ekim yaptıkları o çamurun üzerine doğru eğilmişlerdir. Neredeyse hiç kımıldamazlar. Hiçbir şey söylemezler, kaçmazlar, sadece geçip gidişimizi izlerler; sonra yeniden iki büklüm olur, sanki yaptıkları iş ebediyete denkmiş de biz hiçbir şeye değmezmişiz, sanki onlar burada kalıcı ama biz yavaş yürümemize rağmen gidiciymişiz gibi o sefil işlerine geri dönerler.

"Küçük çocukları daha hareketlidir, mendirekler üzerinde koşarak bizi takip eder, bizim buranın çocuklarından çok daha tiz, küçük çığlıklar atarlar. Ama onlar da hareketsizleşir. Çoğu zaman siyah mandalarının sırtında uyurlar; mandalar da sırtlarında uyuyan bir çocuğun varlığından habersiz ilerler, otlar, derelerden su içerler.

"Biliriz ki hepsi Viet-minh'e istihbarat uçurmaktadır. Ona ne yöne hareket ettiğimizi, malzememizi ve sayımızı bildirirler. Hatta bazıları savaşçı dahi olsa, yerel Viet-minh milislerinin üniforması köylülerin giydiği siyah pijamadır. Tüfeklerini birkaç mermiyle birlikte ziftlenmiş çadır bezine sarar ve çeltik tarlalarının içine gömerler. Neresi olduğunu onlar bilir, biz bu-

lamayız; biz geçtikten sonra geri çıkartırlar. Bazıları, özellikle de çocuklar, uzaktan kumanda ettikleri tuzakları patlatırlar; bunlar, çamurun içine, mendireğin üzerindeki bir tutam ağaca sapladıkları bir kazığa tutturdukları, bi tele bağlı el bombalarıdır. Biz geçerken teli çekerler ve [bomba] infilak eder. Bu yüzden çocukları uzağımızda tutmayı, bize yaklaşmamaları için etraflarına ateş etmeyi öğrenmişizdir. Özellikle de o kara mandaların üzerinde uyuyormuş gibi yapan çocuklardan kendimizi sakınmayı öğrendik. Bir ucu ellerinde diğer ucu çamurun içindeki ip hayvanın yuları olabileceği gibi tuzağın pimini çeken ip de olabilir. Uzaklaşmaları için önlerine ateş ederiz, bazen makineliyle mandayı öldürdüğümüz de olur. Ateş edildiği zaman herkesi yakalarız, çeltik tarlalarında çalışan herkesi. Parmaklarını koklarız, omuzlarını açarız; barut kokanlara, omuzları geri tepme yüzünden kan toplamışlara haşin davranırız. Köylere yaklaştığımızda, daha fazla ilerlemeden önce köylerin önlerindeki çalılıkları tararız. Artık hiçbir şey kımıldamadığında gireriz [köye]. İnsanlar gitmiştir. Bizden korkarlar. Zaten Viet-minh de onlara köylerini terk etmelerini tembihler.

"Köyler adalar gibidir. Küçük bir tepeceğin üzerinde, kupkuru adalar gibidir neredeyse. Etrafları ağaçtan bir perdeyle örtülüdür; dışarıdan bakınca hiçbir şey görünmez. Köyde toprak sıkıdır, insan artık batmaz. Evlerin önündeyken neredeyse kupkuru bir toprağın üzerindeyizdir. Bazen insanlar görürüz. Bizimle tek kelime konuşmazlar ve bu, neredeyse her zaman tepemizin tasını attırır: bizi sinirlendiren sessizlikleri değil kuruda olmaktır. Sonunda bir şeyler görmektir. Sonunda birazcık toprağa dokunabilmek ve toprağın avucumuzda kalabilmesidir. Köyde eyleme geçebiliriz ve bizim için eylem eriyip yok olmaya, yutulmaya ve güçsüzlüğe duyulan bir tepkidir. Eyleme geçebildiğimiz andan itibaren gaddarca hareket ederiz. Köyleri yerle bir ettik. Buna muktediriz: bu

"Ne mutlu ki makinelerimiz var. Bizi birbirimize bağlayan telsizlerimiz; tepemizde homurdanan uçaklarımız, kırılgan ve yalnız ama yüzükoyun ilerleyen bize göre yukarıdan daha iyi gören uçaklarımız ve suyun üzerinde ve çamurda, karadaki kadar rahat ilerleyen, kimi zaman alev alev yanan zırhının üzerinde sıkışarak bindiğimiz yüzergezer tanklarımız var. Makineler canımızı kurtarıyor. Onlar olmasaydı gırtlağımıza kadar o çamurun içine batmış, pirinçlerinin kökleri tarafından yutulmuştuk olurduk.

"Bizim bildiğimiz hiçbir şeye benzemeyen ve ölmenin çok kolay olduğu Çinhindi, Mars gezegeni ya da Neptün olabilir, bilemiyorum. Ama kimi zaman gözlerimizi kamaştırır. Bir köye yerleşilir ve ilk defa hiçbir şey taranmaz. Köyün ortasında bir tapınak yükselmektedir; bu oradaki tek sağlam binadır. Tapınaklar çoğu zaman Viet-minh'e karşı çatışmalarda korugan görevi görür; bizim ya da onlar için. Bazen taptaze bir gölgeden içeri barış içinde girilir ve içeride, gözler loşluğa alışınca koyu bir kırmızı, karanlık bir ahşap, altın rengi ışıltılar ve onlarca küçük alev görür. Altın sarısı bir Buda gölgelerin arasında parlar, mumların titrek ışıkları etrafında tertemiz bir su gibi akar ve tenini insanı ürperten bir ışıkla donatır. Kapalı gözlerle bir elini kaldırır ve bu hareket insana delice bir huzur verir. Nefes alırsın. Diz çökmüş oturan keşişler büyük turuncu örtülere sarınmışlardır. Mırıldanır, gonglara vurur, tütsü yakarlar. İnsanın içinden kafayı kazıtmak, örtülere sarınmak ve orada kalmak geçer. Tekrar güneşe çıktığın, deltanın çamuruna yeniden battığın zaman, çamura gömülen ilk adımında hıçkırıklara boğulursun.

"Oranın insanları bizimle hiç konuşmaz. Bizden daha ufak tefektirler. Çoğu zaman diz çöküp otururlar ve terbiyeleri doğrudan karşıya bakmalarına manidir. Böylelikle bakışlarımız kesişmez. Konuştukları anlamadığımız, bağıran bir dildir. Marslılarla karşılaştığım ve bunları diğerlerinden ayırt edemeyip bazılarıyla savaştığım hissine kapılırım. Oysa bazen bizim-

le konuşurlar: köyün birindeki çiftçiler ya da bizim gibi okula gitmiş kentliler ya da bize katılmış askerler. Bizimle Fransızca konuşmaları tüm yaşadıklarımızın ve her gün yaptıklarımızın yükünü hafifletir; birkaç kelimeyle tüm o korkunçlukları unutacağımıza ve bir daha geri gelmeyeceklerine inanabiliriz. Bir tül, bir palmiye ya da rüzgârda dalgalanan esnek herhangi bir şey kadar güzel kadınlarına bakarız. Orada yaşamanın mümkün olduğunu düşleriz. Aramızdan bunu yapanlar olur. Havanın daha serin, savaşın daha az olduğu, sabah aydınlığında ışıltılı bir sis denizinin üzerinde yüzen dağlara yerleşirler. Sonsuzluğu düşleyebiliriz.

"Çinhindi'nde en büyük korkunçluğu ve en büyük güzelliği [birarada] yaşarız; dağda dayanması güç soğuğu, iki bin metre aşağıda ise sıcağı; sivri kireçtaşlarının üzerinde en şiddetli kuraklığı, deltanın bataklıklarında en büyük rutubeti; gece gündüz saldırı altındayken korkuların en süreklisini, yeryüzünde varlığından bihaber olduğumuz bazı güzelliklerin karşısında engin bir dinginliği. Bir yere büzülüp kalmak ile coşkunluk arasında gidip geliyoruz. Bu çok sarsıcı bir deneyim, aşırı uçlarda çelişkilere maruz kalıyoruz. Bir odunu bu tür denemelere tabi tutsan ortadan iki yarılır. Korkum o ki biz de o odun gibi olacağız. Devamında ne halde olacağımızı bilemiyorum; en azından ölmeyenler çünkü çabucak ölünüyor."

Elleri ensesinde kavuşturmuş, tavana bakıyordu.

"Orada o kadar çabuk ölünmesi delice bir şeydir" diye mırıldandı. "Gelen tipler ki her zaman Fransa gemisiyle gelirler, onları tanıyacak pek az zamanım olur; ölüverirler ve ben kalırım. Orada o kadar çabuk ölünmesi delicedir; bizi ton balıkları gibi öldürürler."

"Peki ya onlar?"

"Kim? Vietnamlılar mı? Onlar Marslı. Biz de onları öldürüyoruz ama nasıl öldüklerini bilmiyoruz. Hep gizlenmiş, hep gitmiş oluyorlar, asla yerlerinde kalmıyorlar. Zaten onları görsek de tanımamız olanaksız. Birbirlerine çok benziyorlar, aynı

giyiniyorlar, kimi öldürdüğümüzü bilemiyoruz. Ama bizi pusuya düşürdüklerinde, fil otlarının, ağaçların arasında duruyor ve bizi yöntemli bir şekilde öldürüyor, ton balıkları gibi işimizi bitiriyorlar. Ben hiç bu kadar kan görmedim. Yapraklar, taşlar, yeşil su birikintileri, çamur, hepsi kıpkırmızı olur.

"Dur, Odysseia'daki o pasaj gibi. O pasaj aklıma ton balıklarını getirdi."

"Orada ben şehri talan ettim ve erlerini öldürdüm."

"O zaman bizimkileri en çevik ayakla kaçmağa davet ettim, lâkin akılsızlar razı olmadılar."

"Bu ara Kikonlardan kaçabilenler, haykırarak komşuları olan öbür Kikonları imdada çağırdılar. Memleketin iç tarafındaki Kikonar daha çok ve daha cesur adamlardı; atlı erlerini yolladılar; bunlar gerek eyer üstünde, gerek yayan, iyi savaşabiliyorlardı. Çok geçmeden, baharda ağaçların üstündeki pıtrak yaprak ve çiçeklerden daha çok olarak yetiştiler: Zeus'un gazabına uğramıştık! biz talihsizler ne belâlar altında kaldık!" "Bütün şafak boyunca ve kutsal gün ışığının arttığı müddetçe savaşa dayanadurduk, onlar daha çok olmakla beraber! fakat güneş dönüp öküz salıverimine 1 gelince Kikonlar galip gelip Akhaiları bozdular. Güzel knemisli yarenlerden gemi başına altı kişi helak oldu; kalanlar ölümden, ecelden kaçıp kurtulduk.

Oradan gamlı yürekle eski seferimize devam ettik: ölümden kurtulmuştuk, ama sevgili arkadaşları kaybetmiştik! çifte küpeşteli gemiler palamarı çözmediler: Kikonların vuruşları altında, o ovada, can veren talihsiz yarenlerin adını üçer defa bağırıp anmadan."[2]

"Sıçtık! Burası değil. Yemin ederim ki bir ton katliamından söz ediyordu. Ver bana kitabı."

Yatakta doğruldu. Victorien'in yaprakları dökülecek diye korkudan itina ile tuttuğu yıpranmış kitabı elinden çekip aldı. Hiç umursamadan, sinirli sinirli yapraklarını çevirmeye başladı.

[2] *Odysseia*, Can Yayınları, s. 284

"Yemin ederim ki!.. Hah! İşte! Lestrigonlar. Ben Kikonlarla Lestrigonları karıştırdım! Dinle. *Gündüzün yolları gecenin yollarıyla yan yanadır*[3]... Dinle...

Bu arada ise Han şehir içinde vaveyla koparttı; işiten güçlü Lestrigonlar, *her yandan, binlerce üşüştüler: insandan ziyade devlere benziyorlardı. Kayalardan insanların kaldıramıyacağı iri taşlar koparıp fırlatıyorlardı; gemilerden korkunç bir vaveyla koptu: ezilen erlerden ve paramparça olan teknelerden!* Lestrigonlar *bizimkileri balık gibi şişleyip iğrenç şölenlerine taşıdılar.*[4]

"İşte, bak! Burayı dinle..."

Orada, iki gün iki gece yorgunluktan bitkin, gam yiyerek, serilip yattık.[5]

"Filme çekilen gündelik olaylardansa, asıl Homeros bizden bahseder. Sinemadaki o şatafatlı, ucuz filmler beni pek güldürür: hiçbir şey gösterdikleri yoktur. Şu ihtiyar Yunan'ın anlattıkları aylardır katettiğim Çinhindi'ne çok daha yakındır. Ama iki bölümü birbirine karıştırdım işte. Gördüğün gibi bu kitabı henüz bilmiyorum. Tamamını ezberlediğimde, bir Yunan gibi hiç şaşırmadığımda o zaman bitirmiş olacağım. Şimdilik hiçbir sorumluluk kabul etmem."

Eli, kapatıp dizlerinin üzerine koyduğu kitabın kapağının üzerinde, gözleri kapalı alçak sesle iki bölümü okudu ezberden. Yüzünde pek mutlu bir gülümseme vardı. "Odiseus firarda, postunun peşinde bir sürü tip var. Tüm yol arkadaşları tek tek ölüyor ama o hep hayatta kalıyor. Ve evine döndüğünde düzeni sağlıyor; ambarlarını talan ederleri öldürüyor, işbirliği yapan kim varsa yok ediyor. Ardından akşam oluyor, etraf artık hasarlar dışında kalabalık değil. Ve nihayet büyük bir barış ortamı oluşuyor. Bitmiştir. Nihayet yaşam yeniden başlayabilecektir, hayata dönmek için yirmi yıl gerekmiştir. Victorien, bu savaşı bitirebilmek için yirmi sene harcar mıyız sence? Bana

3. A.g.e. s. 326.
4. A.g.e., s. 329.
5. A.g.e., s. 286.

uzun geliyor. Evet, çok uzun, aşırı uzun..." Yeniden uzandı, kitabı göğsünün üzerine koydu ve başka şey söylemedi.

Kasım ayı hiçbir şey için elverişli değildir. Gökyüzü insanın üzerine çöker, hava kapar, ağaçların yaprakları can çekişen bir insanın elleri gibi kasılıp düşer. Lyon'da, yakılan yaprak yığınlarından yükselen ağır bir duman misali bir sis yükselir ırmakların üzerinden ama ters yöne doğru. Her şeyin aksi olur çünkü söz konusu olan duman değil nem, alev değil sıvı, sıcaklık değil soğuktur. Her şeyin aksi olur. Sis yükselmez sürünür ve yayılır. Özgürlüğün verdiği mutluluktan geriye bir şey kalmaz Kasım'da. Salagnon üşüyordu, paltosu onu hiç ısıtmıyordu, çatıların altındaki odasına dışarının soğuk havası giriyor, rutubetli duvarlar onu adeta evden kovalıyordu; o da elleri ceplerinde, mantosunun önü kapalı, yakası kalkık, binaların cepheleri boyunca akan, ıslak kâğıt parçacıkları gibi hafifçe yapışan sisler arasında saatler boyu amaçsızca dolaşıyordu.

Resim yapmak giderek zorlaşıyordu. Durup beklemek gerekir; kâğıda dökülecek şekiller için ilham gelmesine izin vermek, bu rutubetli soğuk yüzünden açıkta bırakılamayacak teni titretecek bir hassaslık gerekir. Ürperti ile titreme birbirine karışır, birbirine karşı gelir ve tek bir hareketin için eriyip gider: amaçsızca, sadece içindeki hareketliliğe gem vurabilmek için yürümenin.

Gerland tarafında dolaşırken bir Ölü İsa'nın önünde durdu. Usul usul öldüren Büyük Mezbahalar ve içini ot bürümüş, üstü açık Büyük Stad boyunca yürümüştü; Kasım ayında bütün bir gün, hiçbir yere çıkmayan bu cadde boyunca yürümüştü. Derken cephesinde dev bir İsa kabartması olan beton bir kilisenin önünde durdu. Kabartmanın tamamını görebilmek için insanın kafasını aşağıdan yukarıya kaldırması gerekiyordu: ayakları yerden başlıyordu ve daha ayak bileklerine geldiğinde insan boyuna erişiyordu, başı ise biraz yukarı çıkınca hiçbir şeyin görülmesine izin vermeyen yeşil sisin içinde kayboluyordu. Bu kadar yakınında olup görebilmek için başını kaldırmak zorun-

da olmak heykeli öyle bir perspektifle büküyordu sanki vücudu bir krampla deforme oluyor ve heykel bileklerindeki çivilerden kurtulup şöyle bir sallanıp Salagnon'u ezmekle tehdit ediyordu.

Dışarıyla aynı ısıda olmasıyla avunup kiliseden içeri girdi. Cılız Kasım güneşi kalın vitrayları aşamıyor, sönmeye yüz tutmuş kırmızı, mavi, siyah kömür ateşleri misali parlayan cam tuğlaların içinde kayboluyordu. Yaşlı hanımlar, küçük adımlarla sessizce ilerliyor, ezbere bildikleri kati görevleri başlarını kaldırmadan, bir farenin özeniyle yerine getiriyorlardı.

Kasım ayı hiçbir şeye elverişli değil diye düşündü, bedenini yeterince ısıtmayan, incecik paltosuna sarınarak. Oysa sadece gelip geçecek kötü bir dönemdi. Genç, güçlü ve özgür olmanın gelip geçecek kötü bir dönem olduğunu düşünmek onu perişan ediyordu. Hayata biraz hızlı başlamıştı ve şimdi ani bir yorgunluk hissediyordu. Koşanlara ve uzun süre koşmak isteyenlere fazla hızlı depar atmamaları, yavaşça başlamaları, bitişlerini tehlikeye sokacak şekilde soluk soluğa kalmaları ve göğüs sancısı çekmeleri durumunda kendilerine yedek kuvvet saklamaları önerilir. Ne yapacağını bilemiyordu. Hiçbir şey için elverişli olmayan, ışığını ebediyen yitirecekmiş gibi görünen Kasım ayı ona kendi sonuymuş gibi geliyordu.

Rahip gölgelerin arasından çıktı ve nefiy geçti. Adımları tonozların altında öylesine sert yankılanıyordu ki Salagnon elinde olmadan gözleriyle onu takip etti.

"Brioude!"

İsim kilisede öyle bir yankılandı ki yaşlı hanımlar yerlerinden fırladılar. Rahip aniden arkasına döndü, gözlerini kıstı, karanlığı taradı ve yüzü aydınlandı. Elini uzatarak Salagnon'un yanına gitti, cüppesi büyük ve aceleci adımlarına mani oluyordu.

"İyi denk geldin" dedi doğrudan. "Bu akşam Montbellet ile buluşacağım. Kırk sekiz saatliğine Lyon'a gelmiş, sonra bil-

mem nereye gidecekmiş. Bu fırsatı kaçırmamak gerek. Saat sekizde gel. Aşağıdan papaz lojmanının kapısını çalarsın."

Salagnon'un elini havada asılı bırakarak aynı acelecilikle arkasını döndü.

"Brioude?"

"Evet?"

"Bunca zamanın ardından... İyi misin?"

"Tabii ya. Bu akşam konuşacağız."

"Bu tesadüf şaşırtmadı mı seni: ben burada, sen orada?"

"Hayat artık beni şaşırtmıyor, Salagnon. Kabullendim onu. Bana gelmesine izin veriyor, sonra onu değiştiriyorum. Akşam görüşürüz."

Kilisenin gölgeleri içinde kayboldu. Ayakkabılarının çıkardığı sesler kilisenin taş zemininde uzaklaşarak bir süre devam etti. Ardından bir kapı açılıp kapandı. Sonra hiçbir şey duyulmadı. Yaşlı bir kadın ağzını şaklatarak Salagnon'a çarptı, bir aziz heykelinin önündeki demir kürsüye kadar ayaklarını sürükleye sürükleye yürüdü. Elindeki kısacık, kalın mumu dikti, yaktı ve yarım yamalak haç çıkardı. Ardından beklediğimiz şeyi yapmayan ya da kötü yapan ya da yapması gerektiği gibi yapmayanlara yöneltilen o kızgın bakışla, sessizce baktı azize.

Kafasını çevirdi ve kiliseden ayrılmak üzere olan Salagnon'a aynı bakışları fırlattı. Kilisenin avlusunda paltosunun yakasını kaldırmak istedi ama çok kısaydı; o da omuzlarını kaldırdı, kafasını boynunun içine gömdü ve korkutucu bir biçimde yamulmuş İsa'yı görmemek için arkasını dönmeden yürüdü gitti. Akşama kadar nerede oyalanacağını bilmiyordu ama gökyüzü daha o andan daha az hastalıklı görünüyordu; o kirli lastik görüntüsü giderek azalıyordu. Birazdan tamamen karanlık çökecekti.

Brioude'un kaldığı papaz evi sadece zaman zaman kalınacak bir yere, kimsenin kalmayacağı bir av kulübesine, insanın her an kalkıp gidecekmişçesine oturmaktan başka şansının olmadığı bir tavşan deliğine benziyordu. Duvarın pul pul dökü-

len boyasının altında eski badanaların katları görünüyordu; büyük soğuk odalar, tavan arasına yığılmış gibi duran mobilyalarla, istiflenmiş tahtalarla, sökülüp duvara dayanmış kapılarla doluydu. Yemeklerini, kötü aydınlatılmış, duvar kâğıtları soyulmuş, tozlu ahşap zemininin cilalanma zamanı gelmiş bir odada yediler.

Fazla pişmiş ve ılık makarna ile Brioude'un yamuk yumuk bir tencereden servis ettiği, önceden kalma, soslu bir eti hiç oralı olmadan yiyorlardı. Servis yaparken kepçenin tabağında sertçe çınlamasına aldırmıyordu. [Arkadaşlarına] odanın bir köşesinde, gölgede kalmış küçük bir fıçıdan koyduğu kıvamlı bir Côtes du Rhône doldurdu.

"Kilise kötü yemekler yer ama şarabı hep iyidir" diye bağırdı Montbellet.

"Onun için affediyoruz bu saygıdeğer kurumu. Çok günahlar işledi, çok yanıldı ama insanı sarhoş etmeyi biliyor."

"Demek öyle Papaz Bey. Bu hayatın sana cazip geldiğini bilmiyordum."

"Ben de bilmiyordum. Kan gösterdi bunu bana."

"Kan mı?"

"İçinde yıkandığımız kan. Çok fazla kan gördüm. Postalları öldürdüklerinin kanıyla dolmuş adamlar gördüm. O kadar çok kan gördüm ki bir çeşit vaftiz oldu benim için. Kan içinde yıkanmış ve sonra değişmiştim. Akan kan durunca, yakıp yıktığımız her şeyi yeniden inşa etmek gerekti ve herkes işe koyuldu. Ancak ruhlarımızı da yeniden inşa etmeliydik. Ruhlarımızın ne halde olduğunu fark ettiniz mi?

"Peki ya vücutlarımız? Vücutlarımızı gördün mü?"

Zayıflıklarıyla dalga geçiyorlardı. Kantara vurulsalar hiçbiri önemli bir ağırlık tutmazdı. Brioude bir deri bir kemik, Montbellet kavruk, Salagnon ise sıskaydı. Cildi yorgunluktan donuklaşmıştı.

"İtiraf edelim ki insan şu yediklerini yiyince...

"Sofra zevklerinin varlığını bile unutur."

"Aynen, beyler. Madem kötü o zaman ben de çok yemiyorum; bu dünyada asgari bir mevcudiyet sağlayabilmek için gerekli olan miktarı yiyorum sadece. Bizim zayıflığımız bir erdemdir. Etrafımızdaki herkes savaştan önceki kilosuna bir an önce dönebilmek için tıkınıp duruyor. Korumaya devam ettiğimiz zayıflığımız hiçbir şey yaşanmamış gibi davranmadığımızın göstergesidir. Biz en kötüsünü gördük. O yüzden daha iyi bir dünyanın arayışındayız. Geriye dönmeyeceğiz."

"Ancak benim zayıflığım kasıtlı değil" dedi Salagnon. "Seninki çilecilik, sen bir aziz figürüsün; Montbellet'ninki maceraperestlik; ama benimki fakirlikten. Tam yoksul tipi var bende."

"Salagnon! 'İnsandan büyük zenginlik yoktur.' Bu deyişi bilir misin? Eskidir, dört yüzyıllıktır, az ama öz söylenmiştir ama asla değişmeyen bir gerçeği ifade eder. 'İnsandan büyük zenginlik yoktur.' 1946 senesinde bu cümlenin ne anlama geldiğine iyice kulak ver. İnsanı maddi ve manevi açıdan yok etmek için en güçlü olanakların kullanıldığı zaman, işte tam o zaman insandan başka kaynağın, insandan başka zenginliğin, insandan başka bir kuvvetin olmadığı fark edildi. Batırılan madenî kasaların içinde kapalı kalan bahriyeliler, bombaların altında canlı canlı gömülen askerler, ölümüne aç bırakılan tutsaklar, en marazi yöntemlere uymak zorunda bırakılan insanlar hayatta kaldılar. Hepsi değil ama çoğu bu insanlık dışı durumlardan sağ çıktılar. Maddeten umutsuz durumlarda ellerinde cesaretleri dışında hiçbir şey olmamasına rağmen hayatta kaldılar. Artık bu mucizevi kurtuluşa dair bir şey duymak istemiyor insanlar; büyük korkular yaşandı. Yıkımın bu denli kıyısından geçmek ürkütücüdür ama son anda bizden ortaya çıkan yenilmesi olanaksız bu yaşam daha da ürkütücüdür. Makineler bizi eziyor ve son anımızda yaşam bizi kurtarıyordu. Maddeten yaşam bir hiçtir; yaşam bizi ezmeye çalışan o sonsuz maddelerden kurtarıyordu. O nedenle, insan nasıl olur da bu durumda bir mucize görmez? Ya da evrenin derin

bir yasasının ansızın ortaya çıkışını? Bu yaşamın fışkırabilmesi için yok etmenin korkunç vaadiyle yüzleşmek gerekiyor; böylece bunun ne kadar dayanılmaz olduğu anlaşılabilir. Çekilen acılar yaşamı fışkırttı; ne kadar çok acı, o kadar çok yaşam. Lakin yaşananlar çok ağır, insanlar zenginleşmek, bizi ezmek isteyenlerle birlik olmayı tercih ediyor. Yaşam maddeden, makinelerden, zenginlikten ileri gelmez. Yaşam, maddesel boşluktan, elindekine razı gelmen gereken fasfakirlikten fışkırır. Canlı olarak biz, tıka basa dolu mekâna karşı bir başkaldırıyız. Dolu, tıka basa dolu olma durumu bizim bütünlüğümüze ters düşüyor. İnsanın yeniden meydana gelmesi için boşluğa ihtiyaç var; bizi yok olmanın tehditinden son anda kurtaran, boşluğa olan bu rıza insanın aklının alabileceği en büyük korkudur ve bu korkunun üstesinden gelmek gerekir. Savaşın ivediliği bize bunun cesaretini veriyordu; barış ise bizi bundan uzaklaştırıyor."

"Komünistler de aynı şeyi söylemiyorlar mı, sadece insan var demiyorlar mı?"

"Onlar genel anlamda insandan bahsediyorlar. İmal edilmiş, fabrikada üretilmiş insandan. Hatta artık halk bile demiyorlar: kitleler diyorlar. Ben her insanın biricik bir yaşam kaynağı olduğuna inanıyorum. Her insan kurtarılmaya, sakınılmaya değer, hiçbiri diğerinin yerini tutamaz çünkü ondan her an yaşam fışkırabilir, özellikle tam da yok olacağı anda ve bir tek insandan fışkıran yaşam tüm bir yaşamdır. Bu yaşama Tanrı diyebiliriz."

Montbellet gülümsedi, birini karşılarcasına ellerini açtı ve "Neden olmasın ki?" dedi.

"Tanrı'ya inanıyor musun, Montbellet?"

"Ona ihtiyacım yok. Dünya tek başına güzel gidiyor. Güzelliklerin yaşamama daha büyük faydası var."

"Güzelliği de Tanrı diye adlandırabiliriz."

İki yana açtığı elleriyle yine aynı karşılama işaretini yaptı ve "Neden olmasın?" dedi.

Sol elinin yüzük parmağındaki yüzük her hareketinin altını çiziyordu. Eskitilmiş gümüşten, aşırı süslü bu yüzük bir kadın yüzüğü değildi. Salagnon bu tür yüzüklerin varlığından bihaberdi. Metale işlenmiş bezemeler koyu mavi renkli büyük bir taşı çerçeveliyordu. Taşın etrafını saran altın teller sanki kımıldanıyordu.

"Bu taş" dedi Brioude işaret ederek, "tezhipten bir gökyüzü gibi. Sanki ufacık bir mekânın içine her şey sığmış gibi. Taşların gökyüzünü simgelediği, kayalara oyulmuş bir Romanesk şapel gibi."

"Amma da yaptın. Bu sadece bir taş. Bir Afganistan lapis lazulisi. Şimdiye kadar aklıma şapel falan gelmemişti ama aslında haksız da sayılmazsın. Buna sık sık bakarım ve her baktığımda içinde meditasyona özgü bir keyif bulurum. Ruhum içine yuvalanır ve maviliğine bakar; o zaman, sanki gökyüzü kadar uçsuz bucaksız gelir bana."

"Öyle büyüktür ki Gökyüzü, tüm küçük şeylerin içinde vardır."

"Çok fenasınız, ah şu papazlar! Öyle güzel konuşuyorsunuz ki insanlar hep sizi dinliyor. Kelamınız o denli akışkan ki her yere nüfuz ediyor. Ve o güzel sözlerinizle her şeyi kendi renklerinize boyayabiliyorsunuz; kilisenin sarısıyla inceltilmiş, ilahi bir mavi ile Bizans'ın altın sarısının karışımına. Sen hayata Tanrı diyorsun, güzelliğe de, yüzüğüme şapel, fakirliğe ise varoluş. Ve bunu sen dediğinde insanlar sana inanıyor. Ve inanç senin konuştuğun müddetçe sürüp gidiyor."

"İyi de Brioude, bu sadece bir yüzük. Ben, Musée de l'Homme* adına Orta Asya'yı boydan boya kat ediyorum. Onlara objeler gönderiyorum, kullanımlarını açıklıyorum, onlar da bunları Fransa dışına hiç çıkmamış halka sergiliyorlar. Ben, geziyorum. Yeni diller öğreniyor, yabancı dostlar ediniyor ve

* Paris'te 1938 senesinde Chaillot Sarayı'nın bir kanadında açılan müze İnsan'ın ve toplumların gelişimini biyolojik, toplumsal ve kültürel vaklaşımlarla sergilme iddiasındadır. (ç.n.)

binli senelerin dünyasını arşınlarmış hissine kapılıyorum. Sonsuzluğa dokunuyorum. Yine de senin ne demek istediğini anlıyorum. Orada, Afganistan'da insanın boyu yoktur; basitçe ifade edersek ölçeklere uygun değildir. İnsan devasa çıplak dağların yanında bit kadardır. Nasıl olur da yaşarlar? Evleri etraftan topladıkları taşlardan yapılmadır, onları göremezsin. Toz, toprak rengi giysiler giyerler ve toprağın üzerine uzandıklarında, palto diye kullandıkları battaniyelere sarındıkları zaman gözden kaybolurlar. İnsan kendisine karşı böylesine kasıtsız bir düşmanlık besleyen, sadece onu yok sayan bir dünyada var nasıl var olabilir?

"[Afganlar] yürür, dağları aşarlar; insana dair tüm güzellikleri için barındıran ufacık nesnelere sahiptirler ve konuştuklarında, birkaç kelimeyle kalbinizi yıldırım çarpmışa çevirirler. Bunun gibi yüzükleri, yaşamın en büyük inceliklerini en büyük yabanıllığıyla birleştiren erkekler takar. Gözlerine sürme çekmeye, sakallarını boyamaya özen gösterirler ve silahlarını hep yanlarında taşırlar. Kulaklarının arkasına çiçek takarlar, erkek arkadaşlarıyla el ele dolaşırlar ve kadınlarını eşeklerinden bile hakir görürler. Davetsiz misafirleri vahşice katlederler ama sizi, çok sevilen, uzun zamandır yolu gözlenen ve nihayet çıkıp gelmiş bir kuzen gibi ağırlamak için deli divane olurlar. Ben, o insanları anlamıyorum, onlar da beni anlamıyorlar ama şimdi yaşamımı onlarla birlikte geçiriyorum.

"Bu yüzüğü taktığım gün bir adama rastladım. Çok yüksek olmayan, henüz tek bir ağacın yükseldiği bir dağ sırtında rastladım ona. Ağacın karşısında yol kenarında bir ev vardı. "Yol" dediğim de çakıl taşlarıyla kaplı toprak bir yol; "ev" dediğimde ise damı taştan, duman kokan, karanlık bir iç mekâna bakan daracık bir kapı ve bir pencereden başka açıklığı olmayan bir kulübe gelsin gözlerinizin önüne. Dağın sırtında, yokuş yukarı çıkan yolun bayır aşağı inmeden önce bir süre düz devam ettiği o noktada yolcuların soluk alması için bir çayhane yapmışlardı. Size bahsettiğim, o gün karşılaştığım adam da

oraya kadar çıkan yolcuları karşılıyor ve onlara çay servisi yapıyordu.

"Sohbet yatağını* ağacın altına yerleştirmişti. Bu eşyanın Fransızca'da bir adı var mıdır bilemiyorum. Yerden yüksek, kenarlarına ip çekilmiş ahşap bir kasa. Üzerinde uyunabildiği gibi, tek başına veya birkaç kişi ile birlikte bağdaş kurup oturabiliyor, yatağın dışındaki dünyada olup bitenlere bakılabiliyor. Sanki denizin üzerindeki bir gemide dalgalanıyor insan. Çatılar üzerindeki bir balkondaymışçasına etrafı seyredebiliyor. Bu mobilyanın üzerindeyken insanın içi harikulade bir huzurla doluyor. Dağ sırtındaki evin sahibi olan adam beni ve rehberimi oturmaya buyur etti. Çalı çırpıyla yaktığı ateşin üzerinde demir bir demlikte su ısıtıyordu. Ağaçtan hem gölge hem de dal parçaları elde ediyordu. Bize, içinde baharatlar ve kuru meyveler bulunan, demli bir dağ çayı ikram etti. Bu ırtifada biten son ağacın gölgesinden faydalandık, tek başına taştan bir kulübeye yerleşmiş adam tarafından özenle ağırlandık. Dağların arasında açılan, bu ülke için uçurum sayılabilecek vadileri seyrettik yukarıdan. Nereden geldiğimi anlatmamı istedi. Kısaca söylememi değil, anlatmamı istedi. O çaydan bardak bardak içtim ve ona Avrupa'yı, şehirleri, ufak manzaraları, rutubeti ve son verdiğimiz savaşı anlattım. O da bana karşılığında Gazali'den şiirler okudu. Şiirleri harikulade vurgularla okuyor, dağ sırtından yükselen rüzgâr ağzından çıkan her kelimeyi uçurtma misali havalandırıyordu; onları önce hançeresinde titretiyor sonra uçup gitmelerine izin veriyordu. Ancak mısraların basit ritmi ve anlayabildiğim kadarı bile tüm vücudumu titretmeye yetiyordu. Telleri ilikten bir lavta gibiydim ve bu yaşlı adam oturduğu telli yatağın üzerinde beni çalıyordu adeta; bende, varlığının farkında bile olmadığım öz müziğimi yankılandırıyordu.

* Kastedilen yatağın Türkçe'deki karşılığı sedirdir. Metindeki anlam bütünlüğü bakımından Fransızca'dan birebir çevirisi kullanılmıştır. (ç.n.)

"Yoluma devam etmek üzere ondan ayrılırken minnet doluydum. Ufak bir el hareketiyle beni yolcu etti ve kendine çay koydu. O dağ havasında uçtuğumu zannediyordum ve vadinin eteğindeki bahçeye vardığımızda, otların kokusunu duyup ağaçların nemini hissettiğimde mükemmel bir dünyaya, şiirlerle kutsamak istediğim ama beceremediğim bir cennete adım atmış hissine kapıldım. O yüzden, oraya geri dönmem lazım. Bana bu yolu o yüzük açtı; artık onu hiç çıkarmıyorum.

"Size imreniyorum" dedi Salagnon. "Bense yalnızca fakirim; ne kahramanlığım var ne de arzum. Zayıflığım soğuğun, sıkıntının ve yetersiz beslenmenin sonucu. Zayıflığım, vazgeçmeyi istediğim bir kusur; bilhassa bundan kurtulmak isterdim.

"Zayıflığın iyiye işaret, Victorien."

"Kilise ressamı!" diye bağırdı Montbellet. "Altın rengini eklemek için mavi boya kovasını ve fırçasını getiriyor! Seni yeniden boyayacak, Victorien, seni yeniden boyayacak!"

"İşaretler inatçıdır, imansızdır! İroniye bile direnirler!"

"Ona kendi minik yüzünü bir hayır duası gibi satarsın. İşte bu dinin tüm mucizesi bu; [göz] boyamak, diyeyim sana! Kilise mavi boyayla hayatı restore ediyor!"

"İşaretler tersyüz edilebilir, Montbellet."

"İşte, kilisenin güçlü olduğu konu da bu."

"Kilise işte tam da burada büyük: İnsanlar sendeledikten sonra yeniden ayağa kalkabilsin diye işaretleri doğru yöne yerleştirmekte. Doğru yön büyümeye izin verendir."

Bardaklarını yeniden doldurdular, içtiler.

"Tamam, Brioude, ben de durumu o gözle görmek isterim. Devam et."

"Zayıflığın, içine düşmüş olduğun bir esaretin işareti değil. Eskinin yükleri olmadan, sıfır noktasından yeni bir başlangıcın işareti. Sen hazırsın Victorien; artık seni tutan hiçbir şey yok. Hayattasın, özgürsün, tüm bunları anlaman için beyninde biraz oksijen eksik sadece. Telli bir çalgı gibisin, tıpkı Montbellet'nin lavtası gibi ama bir vakum kavanozunun içine

hapsedilmişsin. Hava olmadan ses duyulmaz, tel boşuna titrer, çünkü titretebileceği hiçbir şey yoktur. Kavanozun bir yerinden çatlaması lazım ki içeri hava girebilsin ve sonunda seni duyabilelim. Nefes alabilmen için etrafındaki şeyin kırılıp parçalanması lazım Victorien Salagnon. Belki de söz konusu olan yumurta kabuğudur. Seni havaya kavuşturacak olan kabuktaki çatlak belki de sanattır. Resim yapardın. Resim yap o zaman."

Montbellet ayağa kalktı; lambanın sönük ışığı altında, soğuk alacakaranlıktaki kan gibi sıcak, koyu kırmızı parlayan kadehini kaldırdı;

"Sanat, macera ve maneviyat müşterek sıskalıklarının şerefine içiyor."

İçtiler, güldüler, tekrar içtiler. Salagnon, iç çekerek tabağını itti; kalan birkaç makarna tanesi yapışkan bir sosun içinde donup kalmıştı.

"Gene de maneviyatın bu kadar kötü şeyler yemesi çok üzüntü verici."

"Ama şarabı mükemmel."

Brioude'un gözleri parlıyordu.

Victorien yeniden resme başladı; daha doğrusu, elinde mürekkep beyaz bir kâğıdın karşısına oturmaya başladı ama hiçbir şey çıkmıyordu. Beyaz, beyaz kalmaya mürekkebin karası kendi içinde durmaya devam ediyordu; hiçbir şey şekillenmiyordu. İyi de sadece bir kâğıdın üzerine eğilmekle ne çizebilirdi ki? Resim bir çizgidir; insanın içinde yaşayanlar bu çizgiyle dışarı çıkar. Oysa onun içinde hiçbir şey yoktu; Eurydice'den başka. Eurydice uzaktaydı, tersine dönmüş bu çılgın dünyanın öbür ucundaydı, ölümcül Akdeniz'in ötesinde, acıtan güneşin, boş sözlerin, alelacele gömülen cesetlerin cehennemindeydi; pek uzaktaydı, Fransa'yı ikiye bölen devasa nehrin ardındaydı. Ve dışarıda da kâğıt üzerine aktarabileceği bir şey yoktu; kendi rutubetleri içinde erimeye hazır binaların arasında gezinen yeşilimtırak bir sisten başka. Ağlamak istiyordu ama artık bu da mümkün değildi. Kâğıt bembeyazdı, üzerinde tek bir iz yoktu.

Dirseklerine dayanıp hiç kımıldamadan saatlerce oturdu kaldı. Karanlık odada ışık saçan tek şey el değmemiş beyaz kâğıttı; cılız parıltısı hiç sönmüyordu. Tüm gece böyle sürüp gitti. Gün, sevimsiz, madeni bir şafakla doğuşunu haber verdi; beliren şekiller derinlikten yoksundu, gölgeler ve ışıklar tek tip bir aydınlığın içinde eriyip gitmişti. Hiçbir çerçeve yoktu, her şey iç içe geçmişti, etrafını çeviren hiçbir şeyi seçemiyordu. Tek bir çizgi çizmeden, içinde ne bir hüzün ne de bir pişmanlıkla yatağına uzandı ve hemen uykuya daldı.

Uyandığında, Çinhindi'ne gönderilmek için gerekli formaliteleri yerine getirdi.

YORUMLAR V

Karın Hassas Düzeni

"Şu saçmalıkları dinle!" diye bağırdı televizyonun karşısındaki Mariani. "Duyuyor musun? Söylesene, duydun mu? Ya hu kazananın İrlandalı olduğunu söylüyorlar!"

"Neyi kazananın?"

"Beş bin metreyi, on dakikadan beri karşında koşuluyor! Uyukluyor musun sen Salagnon?"

"Eee, ne olmuş? İrlandalı değil mi?"

"Ama adam siyah!"

"Tüm cümlelerine 'ama' ile başlıyorsun Mariani."

"Ama çünkü 'ama'lık bir durum var, hem de kocaman bir 'ama'lık. "Ama" bir itirazı, bir paradoksu, bir zıtlığı belirtmek

için iki önerme arasında kullanılan bir bağlaçtır. Karşı geliyorum ve kendime karşı geliyorum. İrlandalı ama siyah. Şerh düşüyorum; paradoksu gösteriyorum, hem saçmalığı hem de saçmalığı görmeme ahmaklığını ihbar ediyorum."

"İrlanda adına koşuyorsa yasal olarak İrlandalıdır."

"Yasalar umurumda değil. Hem de hiç değil! Ben onların bin kez çiğnenip ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden inşa edildiğini gördüm. Umursamıyorum ve hiçbir zaman umursamadım. Ben sana gerçeklerden söz ediyorum. Gerçekte kare şeklinde daire olamayacağı gibi siyah İrlandalı da olamaz. Sen hiç siyah İrlandalı gördün mü?"

"Evet. Televizyonda. Hatta az önce beş bin metreyi kazandı."

"Salagnon, beni hayal kırıklığına uğratıyorsun. Olaylara ahmakça bakıyor, görüntülere takılıp kalıyorsun. Bir ressamdan fazlası değilsin."

Kendi kendime orada ne işim olduğunu soruyordum. Havada oturuyordum adeta; Voracieux-les Bredins'de Mariani'nin oturduğu gökdelenin on sekizinci katındaydım. Sırtımız pencereye dönük televizyon izliyorduk. Buradan uzaklarda bir yerlerde bir Avrupa şampiyonası vardı. Ekrandaki tipler, koşuyor, atlıyor, bir şeyler fırlatıyorlardı; spikerler yavaşlama ve ünlemlerin ustalıklı bir karışımından meydana gelen ses tonlarıyla gösteriyi daha ilginç kılmaya çabalıyorlardı. Sırtımızın pencereye dönük olduğunu özellikle vurguluyorum çünkü bu ayrıntı önemli: hiç korkmadan pencerelere sırtımızı dönebilirdik, güvenliydiler, önleri üst üste yığılmış kum torbaları ile kapatılmıştı! Şişkin kanepelere yayılmış, ışıklar açık bira içiyorduk. Beni Salagnon'la Mariani'nin arasına oturtmuşlardı ve etrafımızda kimi yere oturmuş, kimi arkamızda ayakta duran, kalanları ise diğer odalarda bekleşen Mariani'nin bir sürü adamı vardı. Hepsi birbirine benziyordu; iriyarı fizikleriyle insanı korkutan, çoğunlukla suskun, gerektiği zaman sesini yükseltebilen, büyük ve bomboş dairenin içinde kendi evlerindeymiş-

çesine gidip gelen tiplerdi. Mariani de Salagnon gibi dairesinin dekorasyonuna karşı ilgisizdi ama evini, kırılacakların koyulduğu kartonları köpüklerle doldurucasına manasız nesnelerle dolduran Salagnon'un aksine, yerinde duramayan bu çam yarmalarına evinde ağırlayabilmek için biraz boş alan bırakmıştı.

Pencerelerin önünü kapayan kum torbalarının arasına dışarıyı gözetleyebilmek için mazgal delikleri bırakmışlardı. Oraya vardığımızda bana göstermişti. Yerleştirmelerini gezmiştim; benimle konuşurken içi kum dolu jüt çuvallarına ufak ufak vuruyordu.

"Muhteşem bir buluş" demişti. "Dokun, bak"

Dokunmuştum. Kahverengi, pütürlü çuvalın içindeki kum, üzerine vurulduğu zaman sertmiş hissi verse de yavaşça dokunulduğunda akışkanlığı hissediliyordu; tıpkı su gibiydi ama daha yavaştı.

"Kum, koruma açısından betondan çok daha iyidir. Özellikle de bu" dedi boş ses veren duvara vurarak. "Bu duvarların mermilere dayanabileceğini sanmıyorum ama benim kum torbalarım dayanır. Mermileri ve küçük parçaları durdurur. Ancak bir az içine işler, hemen tutulur ve daha fazla ilerleyemezler. Bir kamyon kum getirttim. Adamlarım asansörle kova kova yukarıya taşıdılar. Yukarıdaki adamlarım ise kürekle çuvallara doldurdu ve usulünce yerleştirdi. Park yerinde bir kalabalık oldu ama uzaktaydılar, sormaya cesaret edemediler. Çalıştığımızı görüyorlardı, bu da onların kafasını kurcalıyordu, kendi kendilerine ne yaptığımızı soruyorlardı. Yer ve duvar döşemelerini yeniden yapıyoruz diye bir laf çıkardık. Hepsi onayladı. 'Gerçekten de ihtiyaç var' diyorlardı. İyi gülmüştük. Kumu, yukarıda çuvallara doldurup orada olduğu gibi nişan alınan açılara yerleştirdiğimiz akıllarına gelmiyordu. İşte, tahkimat sanatı böyle bir şeydir: uygulamalı geometri. Ateş hatları açık bırakılır, ölü açılardan sakınılır ve tüm satıha hâkim olunur. Şimdi biz Voracieux vadisine hâkimiz. Nöbetçilerimiz devriye geziyor. İstirdat günü ateş desteği vereceğiz. Ayrıca

aşağıdan gelebilecek saldırılardan korunmak için yatağımın altında epey kalınca bir tabaka kum yerleştirdim. Tavanlara hiç güvenim yok. İçim rahat uyuyorum."

Neyse ki ardından içecek bir şeyler ikram etti, kabarık koltuklara kurulduk ve televizyonda spor seyrettik. Mariani'nin adamları pek konuşmuyorlardı, keza ben de. Televizyonda spikerler gerekli yorumları yapıyorlardı.

"İrlandalılar siyah olmaz" diye yeniden başladı Mariani. "Aksi taktirde her şey anlamını kaybeder. Deve sütüyle Camambert yapılır mı? Yapılsa, adına hâlâ Camambert denilebilir mi? Ya da frenküzümü suyundan şarap yapılabilir mi? İnsan buna gülmeden şarap demeye cesaret edebilir mi? AOC* kavramını halklar arasında yaymak gerekiyor. İnsan peynirden daha önemlidir ve bir o kadar da toprakla ilişkilidir. İnsanlar üzerinde uygulanacak olan bir AOC sistemi yarışma kazanan siyah İrlandalı gibi saçmalıkları engel olacaktır.

"Emin ol vatandaşlığa geçmiştir."

"Ben de onu diyorum ya işte: kâğıt üzerinde İrlandalı. Milliyet kandan gelir, kâğıttan değil!"

"Kan kırmızıdır, Mariani."

"Ressam kafalı herif! Benim sözünü ettiğim derindeki kan, ufacık bir çizikte akan o kırmızı şey değil. Kan! Aktarılan! Tek geçerli olan!

"Artık sözcükler hiçbir şey ifade etmiyor" dedi içini çekerek. "Sözlük, fazla kesilmiş bir orman gibi çalı çırpıyla dolup taşıyor. Büyük ağaçlar kesildi ve yerlerinde dikenleri, narin kerestesi, zehirli özsuyuyla hepsi birbirinin aynı, bir sürü çalı türedi. Peki, ne yaptık büyük ağaçları? Ne yaptık bize siper olan o devlere? Ne yaptık yüzlerce yılda büyüyen o harikalara? Ya

* Açılımı "Appelation d'Origine Controllée", anlamı ise "Menşeine göre kontrollü adlandırma" olan, amacı bir ürünü coğrafi kökenine ve bazı özel üretim yöntemlerine göre sınıflandıran ve koruma altına alan resmi bir Fransız markalandırma kurumudur. AOC, özellikle sınırları belirlenmiş bir bölgede ve özel bir yapılış şekli ve bilgisiyle üretilen geleneksel gıda ürünleri için geçerli olup bu ürünlerin kökenini garanti eder. (ç.n.)

pirinç yemek için tek kullanımlık yemek çubuklarına ya da bahçe mobilyalarına çevirdik. Güzellik, rezilliğin içinde yok olup gidiyor.

"Artık konuşmaya bir son vermek gerek Salagnon, çünkü kelime kalıntılarıyla konuşulamaz. Gerçeğe dönmek gerek. Gerçeklere dönmek gerekiyor. Dönmek lazım. Gerçeğe döndüğün zaman en azından herkes kendi gücüne güvenebilir. Güç, Salagnon: bir zamanlar sahip olduğumuz ve parmaklarımızın arasından kayıp giden güç. Bir zamanlar sahibi olduğumuz, tüm ölen arkadaşlarımızın ellerinden kayıp giden, ülkemize döndüğümüzde bizden tekrar kaçan güç. Kum çuvalları ve silahlar bunun için: elimizden kaçıp giden gücün önüne set çekmek için.

"Silahların burada mı?" Salagnon'un sesini endişe kaplamıştı.

"Herhalde! Saf olma! Hem de gerçek silahlar, öyle sincap vurmak için karabinalar değil. Savaş mermisiyle can alan gerçek silahlar." Bana doğru döndü. "Sen hiç gerçek savaş silahı gördün mü sen? Elinle dokundun mu, evirip çevirdin mi denedin mi? Kullandın mı?"

"Onu bunların dışında tut, Mariani."

"Onu gerçeğin dışında tutamazsın, Salagnon. İstersen ona fırça tutmayı öğret, ben ona silahları göstereceğim."

Gitti ve geri geldi. Elinde kocaman bir tabanca vardı.

"İşte tam anlamıyla bir tabanca. 45'lik Colt, yakın mesafe korumam için yatağımın altında saklıyorum. 11,43'lük mermi atar. Neden bu denli karmaşık kalibre ölçüleri benimsenmiştir bilmem; tek bildiğim şey mermilerin büyük olduğudur. İri mermilerle kendimi daha güvende hissediyorum, özellikle de uykumda. Korunmasız uyumaktan daha beteri yoktur; uyanıp da kendini güçsüz hissetmekten kötüsü yoktur. Halbuki eğer çözümün yatağının altında durduğunu ve her an ateş etmeye hazır büyük kalibreli otomatik bir silahı bir saniye içinde kavrayabileceğini bilirsen; kendini savunma, hayatta kalma, güç

sayesinde gerçeğe dönme imkânın varsa o zaman güzel bir uyku çekersin.

"Uyumak bu denli tehlikeli midir?"

"İnsan birkaç saniye içinde kendini gırtlaklatabilir. Biz orada anca tek gözümüz kapalı uyurduk. Sırayla nöbet tutardık. Gözlerini kapamak her zaman risk almak manasına gelirdi. Ve şimdi burası da orası gibi oldu. O nedenle bu kadar yüksekte oturuyorum. O yüzden o mevzii adamlarımla tahkim ettim, dört bir yandan yaklaşsalar da görüyorum."

Kanepenin altından gösterişli bir silah çıkardı: bu, dürbünlü bir keskin nişancı tüfeğiydi. "Gel, bak" dedi. Beni pencerenin önüne götürdü, dirseklerini kum torbalarına dayadı, tüfeğin namlusunu mazgal deliğinden dışarı çıkarttı ve dışarıyı nişan aldı. "Tut" dedi. Aldım. Silahlar ağır nesnelerdir. İnsan metalin ağırlığını avucunda hisseder, en ufak temasta insanda şok etkisi yaratır. "Aşağıya bak. Kırmızı araba." Kırmızı bir spor araba diğerlerinin arasında hemen fark ediliyordu. "Benim arabam. Kimse elini süremez. Gece gündüz tepede nöbet tuttuğumu bilirler. Gece görüş dürbünü de var." Dürbün iyi büyütüyordu. On sekiz kat aşağıda, hiçbir şeyden şüphelenmeden gelip geçen insanlar görünüyordu. Dürbün insanların göğsü ile kafası arasındaki mesafeyi sınırlıyor ve bir çarpı işaret kurşunun saplanacağı noktayı seçmenize olanak sağlıyordu.

"Kimse benim arabama dokunmaz. Alarmı var ve ister gece ister gündüz kafalarına kurşunu anında yerleştiririm. Beni tanırlar. Uzak dururlar."

"İyi de kim?"

"Sen görünce tanıyamıyor musun onları? Ben tek bir bakışta tanırım: duruşlarından, kokularından, seslerinden. Anında tanırım onları. Kendilerine Fransız derler ve olmadıklarını kanıtlamamız için bizi kışkırtırlar. Kanıt diye nüfus kâğıdı dedikleri o kâğıt parçasını adamın gözünün içine sokarlar. İyice gevşemiş ve çekirdekleşmiş bir yönetimin yaltaklanmak için verdiği bir bez parçası.

"Çekirdekleşmiş mi?"

"Salagnon, sen bu çocuğa fırça sallamaktan fazlasını öğretmelisin. Dünyadan bihaber. Gerçeğin sadece kâğıtta yazanlardan ibaret olduğunu sanıyor."

"Mariani, kes artık!"

"İyi de baksana, oradalar işte! On sekiz kat aşağıda, her yerdeler ama ben onları dürbünle takip ediyorum. Çok şükür ki çünkü gerektiğinde güm güm! Baksana yerden bitiyorlar. Fotokopi makinesinde iki saniyede basıp basıp vatandaşlık veriyorlar bunlara; sonra da artık her şey kontrolden çıkıyor. Hepimize ölü bir ağaç gibi hükmeden o içi boş sözcüğün koruması atında giderek çoğalıyorlar: 'Fransız Vatandaşlığı'. Artık ne anlama geldiği bilinmiyor ama görülüyor. Ben çok iyi görüyorum kimin Fransız olduğunu, dürbünün vizöründen görüyorum, tıpkı orada olduğu gibi; kolayca fark ediliyor ve kolayca hallediliyor. O yüzden, konuşmayacağım diye boş konuşmanın ne âlemi var. Bize köstek olan tüm şu meşruiyet [meselesini], zihnimizi bulandıran ahlaksız söylemleri başımızdan defetmek için kararlı birkaç insan yeterli ve sonunda birbirini tanıyan insanlar olarak kendimizi sağduyuyla çekip çevireceğiz. İşte benim ajandam: sağduyu, güç, dirayet, birbirlerine güvenen insanlara iktidar verilmesi. Benim ajandam yalın bir gerçeklik."

Başımla onaylıyordum, refleks olarak onaylıyordum, hiçbir şey anlamadan başımı sallıyordum. Beni elimde silahla öylece bırakmıştı, ona bakmamak için dürbünden bakıyor ve on sekiz kat aşağıdaki insanları izliyor, çarpı işaretini kafalarına denk getirerek takip ediyordum. Onaylıyordum. O ise devam ediyordu; silahı ciddiyetle kavrayışımla onu güldürüyordum. "Keyif alıyorsun, öyle değil mi?" Silahı bırakmam gerektiğini biliyordum ama beceremiyordum; sanki silahı elime vermeden önce sanki şaka olsun diye tutkala bulamışlar gibi, ellerim silahın metaline, gözüm ise dürbünün vizörüne yapışıp kalmıştı. Dürbünle insanları takip ediyor ve gözümle kafalarını bir çarpıyla, hiç şüphelenmedikleri ve peşlerini bırakmayan

bir çarpıyla işaretliyordum. Metal kollarımın arasında ısınıyor, silah her hareketime itaat ediyor, nesne bakışıma uyum sağlıyordu. Silah insandır. "Bak Salagnon! Benden ilk tüfek dersini aldı! Ona bakan kim mevzilenebileceğine inanır ki? Onu pencerenin önünde bırakacağız, böyle bir nöbetçimiz olursa hiçbir şeyden korkmayız." Mariani'nin adamları hep beraber göbeklerini titreten bir kahkahayla güldü; bana güldüler, yanaklarım utançtan kıpkırmızı oldu. Salagnon hiç konuşmadan ayağa kalktı ve bir çocukmuşumcasına beni oradan götürdü.

Asansörün kapıları kapanır kapanmaz "Bunlar deli, öyle değil mi?" dedim ona. Asansörün kabini büyük olmasa da kapıları kapanınca insan endişelenmiyordu. Ufacık alan aydınlıktı; duvarları aynalar, zemini ise halıyla kaplıydı. Kapılar kapandığında kapalı yerde kalma korkusundan ziyade rahatladığımızı fark ettim. Bunun aksine, Mariani'nin oturduğu gökdelenin koridorları insanda karanlığa karşı duyulan o korkuyu uyandırıyordu: lambalar kırılmıştı, penceresiz katta kıvrılarak ilerliyor, yön mevhumlarını çabucak kaybediyor ve kapıları el yordamıyla arıyorlardı. İnsan nereye gittiğini bilmiyordu.

"Oldukça deliler" dedi ilgisizce. "Ancak, Mariani'ye karşı hoşgörülüyüm."

"Tamam da, silahlanmış tipler, tahkim ettikleri bir apartman dairesi..."

"Bunun gibi o kadar çok var ki; ama asla işin cılkı çıkmıyor. Mariani onları tutuyor. Gençler Mariani'nin yaşadıklarını yaşamanın hayalini kuruyorlar. O da kendi zaten yaşamış olduğu için onların önünü kesiyor. O ölünce, artık neyin hayalini kuracaklarını bilemeyecekler. Hepsi bir tarafa savrulacak. Sömürge karnavalının son aktörü de öldüğünde GAFFES da yok olup gidecek. Böyle bir şeyin mümkün olabildiği bile anımsanmayacak."

"İyimser olduğunuzu düşünüyorum. İnsanların ikamet ettiği bir gökdelende tepeden tırnağa silahlanmış öfkeli, kaçıklar var ve siz bu gerçeği elinizin tersiyle itiyorsunuz."

"On beş yıldır oradalar. Üzerinde gerçek isimleri ve fotoğrafları bulunan resmi üyelik kartlarıyla üye oldukları atış kulübünün dışında bir tek mermi bile atmadılar bugüne kadar. Yaşanan sapmalar kazanın doğası gereğiydi, onlar olmasa da yaşanacaklardı, hatta daha vahim sonuçlarla."

Asansör bizi sessizce yere indirdi. Salagnon'un sakinliği beni çileden çıkartıyordu.

"Sakinliğiniz beni çileden çıkartıyor."

"Sakin bir adamım ben."

"Bu tiplerin ahmaklıkları, savaşa olan iştahları, ölümden aldıkları tadın karşısında da mı?"

"Ahmaklık çokça paylaşılan bir şeydir; bizzat bende de bolca mevcuttur. Savaş artık bana etkileyici gelmiyor. Ölüme gelirsek; onu da iplediğim yok. Mariani de öyle. Ona olan hoşgörümün nedeni de bu. Sen benim söylediklerimi anlamıyorsun. Ölüme dair hiçbir şey bilmiyorsun. O nedenle ölümü iplememenin nasıl bir şey olabileceğini hayal edemiyorsun. Kendi ölümlerini zerre umursamayan insanlar gördüm, onlarla birlikte yaşadım. Ben de onlardan biriyim."

"Sadece kaçıklar korkmaz; hatta o bile şüpheli. Sadece belli tip kaçıklar diyelim."

"Ben korkmadığımı söylemedim. Sadece kendi ölümümün umrumda olmadığını söyledim. Ben onu görüyorum, nerede olduğunu biliyorum ama umursamıyorum."

"Laf bunlar!"

"Kesinlikle değil. Ben bu umursamazlığı yaşadım ve başkalarında da gördüm. Su götürmez ve ürkütücüydü. Oradayken, paralı askerlerin namluya sürüldüğüne şahit oldum."

"Namluya sürülmek mi? 20. yüzyılda mı?

"Üzerinize ateş eden tiplere doğru yürümek anlamına geliyor. Ben bunu gördüm. Oradaydım ama başımı eğip bir kayanın arkasına saklanmıştım; bu tür durumlarda herkesin yaptığı gibi yani. Ama onları namlunun ucuna sürdüler; yani subaylarının emriyle ayağa kalkıp ilerlemeye başladılar. Üstle-

rine kurşun yağıyordu. Her an tek bir kurşunla ölebileceklerini biliyor ama ilerliyorlardı. Hiç acele etmiyor, sadece kalçalarına dayadıkları makineli tüfekleriyle askeri tatbikat yapıyormuşçasına ateş ediyorlardı. Ben de yaşadım: üzerime ateş eden düşmanın üzerine yürüdüm. Oysa böyle durumlarda insan haykırarak koşar. Haykırmak düşünmeni engeller, koşmak ise kurşunlardan kaçabileceğini düşündürür. Ama onlar öyle yapmaz: ayağa kalkar ve yavaş yavaş ilerler. Ölürlerse yazık olur; bunu çok iyi bilirler. Bazıları düşüyor, bazıları düşmüyordu ve bu böyle sürüp gidiyordu. Oradaki o gösteri korkunçtu; kendi ölümlerini umursamayan insanlar. Savaşın temeli korku ve korunmadır. Halbuki bu adamların ayağa kalkıp ilerlemesi sadece ürkütücü bir eylemdir. Artık kural diye bir şey yoktur, artık [taraflar] savaşta değildir. O yüzden siper gerisinde korunarak ateş eden karşı taraf sıklıkla çareyi sıvışmakta bulurdu. Dehşetli bir korkuya kapılıp kaçarlardı. Kimi zaman ise gitmez, kalır ve bıçak, dipçik ve taş darbeleriyle can verirlerdi. Paralı askerler kendi ölümleri kadar başkalarınınkini de umursamazlar. Odalarını süpürmek gibidir onlar için birini öldürmek. Yaptıkları şeye mevziyi temizlemek der ve bundan duş almak gibi basit bir şeymişçesine söz ederler. Diğerlerinin hızını kesmemek için yorgunluktan ölen adamlar gördüm. Peşlerindekileri oyalamak için geride bir başına kalanları da. Hepsi de ne yaptıklarının farkındaydı. Bu tipler güneşe doğrudan bakmıştır ve güneş retinalarını yakmıştır. Kendilerinden bir parçayı bir çantaymışçasına yere bırakır ve her ne olursa olsun bir daha hareket etmezlerdi. Bana düşen bunların hepsini görmek oldu. Sonrasında, artık hiçbir şeyin eski anlamı yoktu; korkunun, ölümün, insanın, hiçbir şeyin."

Ne diyeceğimi bilemiyordum. Asansör hafif ve esnek bir sarsıntıyla durdu, kapı açıldı. Gençlerin bekleştiği bir avluya çıkmıştık.

Gençlerin yanından geçerken ne adımlarını değiştirdi, ne yavaşladı, ne hızlandı, ne sırtını eğdi; doğrulmadı bile. Genç-

lerle dolup taşan bina girişini boş bir odaymışçasına geçti. Kapıya doğru yanlamasına oturmuş bir tanesinin bacaklarının üzerinden son derece yerinde bir özürle atladı; diğeri de istemsizce, aynı tonda özür diledi ve bacaklarını topladı.

Diğerlerinin ölümünü umursamadıklarını söylemişti bana; bunun tam olarak ne anlama geldiğini bildiğimden emin değilim. Belki de onun bana dediği gibi yere kendilerinden bir parça bırakmışlardı ve o şey artık hareket etmiyordu. Gençler başlarıyla bizi selamladılar, biz de aynı şekilde yanıt verdik. Konuşmalarına bizim için ara vermediler.

Dışarı çıktığımızda kar yağıyordu. Ellerimiz paltolarımızın cebinde Voracieux'nün boş sokaklarında ilerlemeye başladık; Voracieux'nün her şeyden yoksun, insansız, cephesiz, güzellikten ve yaşamdan nasibini almamış sokakları; gökdelenler arasında kalmış devasa alanlardan ötesi olmayan acınası sokakları; kullanmaktan ve bakımsızlıktan aşınmış sokakları. Voracieux'nün sokakları bir Doğu kentinin sokakları gibi düzensizdir; her şey tesadüfidir, hiçbir şey birbiriyle uyumlu değildir. Hatta insana bile yer yoktur bu sokaklarda. Hatta dengesini kendiliğinden bulan bitki örtüsü bile: çıplak olması gereken toprağı yabani otlar sarmıştı ve patikalar çimenliklerin arasından geçiyordu. Gece düşen kar her şeye şekil veriyordu. Her şeyin üzerini kaplıyor ve her şeyi birbirine yakınlaştırıyordu. Park edilmiş bir otomobil; bir çalılıkla, bir süpermarketin yer aldığı alçak bir hangarla, kimsenin beklemediği bir otobüs durağıyla, caddenin sonuna kadar uzanan kaldırım kenarıyla aynı saf kütleye dönüşüyordu. Her şey, açıların sertliğini yumuşatan, dokuları tek tipleştiren, geçişleri silen kâğıt beyazlığında bir örtüyle kaplanıyordu; her şey sırf varlıklarıyla, aynı büyük örtünün altındaki ahenkli çıkıntılar olarak kendini belli ediyordu; karın altında hepsi birdi. Ne gariptir ki örtmek birleştiriyordu. İlk kez birleşmiş, beyaza bürünmüş, sessiz, karın sükûnetiyle her şeyin eşit bir yaşama kavuştuğu bir Voracieux'de yürüyorduk. Sessizce

ilerliyorduk, kar taneleri mantolarımızın üzerinde toplaşıyor, yünün üzerinde bir anlığına dengede duruyor, ardından kendi üzerlerine doğru eriyip yok oluyordu."

"Sonuç olarak GAFFES'in talebi ne?"

"Sadece basit şeyler ve sağduyu: insanlar arasındaki her şeyi halletmek istiyorlar. Hani şu hukukun uğramadığı küçük gruplar vardır ya. Güçlülerin güçlü, zayıfların zayıf kalmasını istiyorlar. Farkın görünür kalmasını istiyorlar. Ne olduğu malum olanın bir yönetim ilkesi olmasını istiyorlar. Tartışmak istemiyorlar çünkü malum olan tartışılmaz. Onlara göre güç kullanımı geçerliliği olan yegâne eylemdir; yegâne gerçektir çünkü güç konuşmaz."

Bu konu hakkında daha fazla konuşmadı, bu kadarı ona yetmiş görünüyordu. Her şeyi kaplayan karla sakin [bir örtüye bürünen] Voracieux'yü katettik. Sessizce hareket eden on bin kişi artık aynı beyaz suretin dalgalanmalarından fazlası değildi. Nesneler yoktu artık, yalnızca beyazın yanılsamaları vardı. Koyu renk paltolu biz ise tek bir hareketle boşluğu kateden ve arkalarında iki sıra bozulmuş kar izi bırakan iki fırçaydık.

Evinin bahçesine geldiğimizde kar durdu. Kar tanelerinin sıklığı azalmıştı, artık düşmüyor sadece uçuşuyorlardı. Derken son tanecikler de morumsu gökyüzünde kayboldular. Bitmişti.

Gıcırdayan kapısını açtı ve çalıların, kenar taşlarının, çimenlerin bir kısmının ve tanınmaz hale gelmiş birkaç nesnenin hatlarını belli eden, önünde uzanan enginliğe baktı. "Baksana, bahçemin eşiğine geldiğimde kar duruyor ve şu an her şeyi nasıl da güzel kaplamış durumda; bir daha asla bu kadar tutmayacak. Benimle biraz dışarıda kalmak ister miydin?"

Sessizce olduğumuz yerde kaldık. Baktığımız doğru düzgün bir şey yoktu; Lyon banliyösündeki müstakil bir evin biraz karla kaplı bahçesiydi karşımızdaki. Lambaların ışığı karın üzerinde mor yansımalar oluşturuyordu. "Uzun sürmesini isterdim, ama sürmüyor. Şu mükemmelliği görüyor musun? Daha şimdiden erimeye başladı. Kar durur durmaz erimeye

başlıyor; sıkışıyor, eriyor ve yok oluyor. Mevcudiyetin mucizesi ortaya çıkış anından fazla sürmüyor. Bu korkunç bir şey, ama mevcudiyetiyle mutlu olmak ve ondan daha fazlasını beklememek gerek."

İki yanı ağaçlı yollarda gezindik. Pudra halindeki yumuşak kar ayaklarımızın altında çöküyor; bir kum çıtırtısını, bir kocaman bir yorganın içindeki kuş tüylerinin poflamasını andıran harika bir gürültü adımlarımıza eşlik ediyordu. "Her şey mükemmel ve son derece yalın. Çatılara bak, nasıl da hoş bir eğimle sonlanıyorlar; çiçek tarhlarının, iki yanı ağaçlı yollarla nasıl da kaynaştığına bak; çamaşır ipine bak nasıl da güzel çizilmiş: şimdi görüyoruz onu." İki direk arasına gerilmiş çamaşır ipinin üzeri dengeli, ince ve yüksek bir çizgi halinde yekpare karla kaplanmıştı ve tek bir hareketle çizilmiş gibi duran bir kavisi takip ediyordu. "Kar, hiç niyeti olmadığı halde benim hep çizebilmeyi istediğim o kavislerden birini çiziyor. Hiçbir şey bilmeden, hiç şaşırmadan ipi takip etmeyi biliyor, ona ihanet etmeden kavisini belirginleştiriyor, o ipin kendi kendini belli edeceğinden çok daha belirgin kılıyordu. Eğer ben bir ipin üzerine kar koymuş olsam bu kadar güzel durmasını beceremezdim. Karın hiç aldırmadan başardığı şeyi yapmak istesem beceremem. Yer çekiminin o çok basit kurallarını, yani rüzgârınkileri, ısınınkileri ve biraz da nemliliğinkileri izleyerek düşüyor ve benim resim bilgimle beceremeyeceğim kavisler çiziyor. Karı kıskanıyorum; ben de böyle resim yapabilmeyi isterdim."

Yuvarlak bir masa ve boyanmış iki madeni sandalyeden ibaret bahçe mobilyalarının üzeri insanın mezurayla dahi kesmekte ve dikmekte zorlanacağı muntazamlıkta minderlerle zarifçe kaplanmıştı. Pul pul dökülen boyalarının altından pas fışkıran bu köhne mobilyalar karın altında ahenkli şaheserlere dönüşmüştü. "Bu aldırmazlığa, aldırmazlığın mükemmelliğine ulaşabilseydim, o zaman büyük bir ressam olurdum. Huzur içinde yaşar, etrafımdakilerin resmini yapar ve huzur içinde ölürdüm."

Yalnızca doğal güçlerin bir araya gelmesiyle biçimlenecek, mükemmel oranlarda bir yorganla örtülü masaya yaklaştı. "Bak, kendi haline bırakıldığında doğa ne güzel şeyler yapıyor. Ve bak, nasıl da kırılgan."

Yerden bir avuç dolusu kar kazıdı, avucunun içinde sıkıştırdı ve bana fırlattı. Kartopuna hedef olmaktan ziyade, kol hareketine bir tepki olarak eğiliverdim; şaşkınlıkla doğrulduğumda ikinci bir kartopu suratımda patladı. Kaşlarım karın pudrasıyla kaplandı ve kar anında erimeye başladı. Gözlerimi kuruladım, o ise koşarak uzaklaştı; bir yandan da kaçışını örtmek için yerden kar topluyor, bana fırlatmadan önce alelacele sıkıştırıyordu. Ben de cephane hazırladım ve peşine düştüm, bahçede çığlık ata ata koştuk, kar topu oynayabilmek için tüm kardan mantoyu mahvettik, giderek daha az sıkıştırarak, giderek daha az nişan alarak, giderek daha uzağa fırlatarak. Kardan bir bulut içerisinde kahkahalar atarak koşturuyorduk.

Beni arkadan yakalayıp mantomun yakasından içeri bir buz parçası atmasıyla birlikte kartopu savaşımız sona erdi. Tiz bir çığlık attım, gülmekten katılarak buz gibi zeminin üzerine koyuverdim kendimi. O ise karşımda ayakta duruyor, soluk alıp vermesini normale döndürmeye çabalıyordu. "Seni yakaladım... Seni yakaladım... Ama durmamız lazım. Takatim kalmadı. Zaten tüm karı da fırlattık."

Her şeyin düzenini bozmuş, her şeyi çiğnemiştik; dört bir yana dağılan ayak izlerimiz birbirine karışmış, geriye toprağa bulanmış bir sürü şekilsiz kar yığını kalmıştı.

"Artık içeri girme zamanı" dedi.

"Yazık oldu kara."

Doğruldum, ayağımla küçük bir kar yığınını düzeltmeye çalıştım; artık hiçbir şeye benzemiyordu.

"Onu yerine koyamazsın."

"Yeniden yağmasını beklemek lazım. Her zaman mükemmel yağar ama taklidi imkânsızdır."

"Hiç dokunmayacaktık."

"Evet, kımıldamamak, yürümemek, sadece bakmak, mükemmelliğini seyrederek ebediyen tatmin olmak lazımdı. Ama o bile, yağması durdu mu yok olmaya başlıyor. Zaman akıp gidiyor ve muhteşem kalıp bozuluyor. Bu tür güzellikler onları yaşamamıza tahammül edemezler. İçeri girelim."

İçeri girdik, ayakkabılarımızı temizledik ve paltolarımızı astık.

"En çok çocuklar sever karın müjdecisi olmayı. Oradan oraya koşuşturur, karın yağdığını haykırırlar ve bu da her daim neşeli bir hareketliliğe neden olur: anne babalar gülümser ve susar, okullar kapanabilir, dışarısı şekil verilebilen bir oyun alanına dönüşür. Dünya yumuşar, esnekleşir; [bu hamurdan] hiç düşünmeden her şey yapılabilir; sonrasında kuruyup katılaşacaktır. Bu anca şaşırılan o an, dile getirilen o an kadar sürer. Olsa olsa kar yağdığının müjdelendiği an kadar sürer ve bitiverir. Böylece düzen hayalleri de yok olup gider genç adam. Hadi şimdi resim yapalım."

Resimdeki en önemli çizgiler yapılmayanlardır. Boşluğu bunlar bırakır ve yalnızca boşluklar resimde yer açar: boşluk, bakışın, dolayısıyla düşüncenin hareket etmesine olanak sağlar. Resim, ustaca yerleştirilmiş boşluklardan oluşur; özellikle kendi içindeki bu bakışın dolaşımı sayesinde var olur. Mürekkep sonunda resmin dışındadır; ressam bir hiçle boyamaktadır.

"Sizin şu Çin paradokslarınız beni çileden çıkartıyor."

"Ama biraz ilginç olan tüm gerçekler ancak paradokslarla ifade edilebilir. Ya da hareketlerle gösterilir."

"O zaman o gazla, çizgilerin hepsini kaldıralım. Beyaz bir kâğıtla işi bitirmiş oluruz."

"Evet."

"Kurnazca."

Pencereden, altı üstüne gelmiş bahçe düzensiz siyah çizgilerle damarlanmış bir ışıkla usulca ışıldıyordu.

"Böyle bir resim mükemmel ama bir o kadar da kırılgan olurdu. Yaşam çok fazla iz bırakıyor" dedi.

Israr etmedim, yeniden resim yapmaya koyuldum. Her zaman alışık olduğumdan ya da niyet ettiğimden daha az çizgi çizdim; daha kötü olmuyordu. Ve kalan çizgiler, derinleşmiş beyazın etrafında kendi kendilerini çiziyorlardı. Yaşam kalanlardır, çizgilerin örtmedikleridir.

Yine de silah meselesine geri döndüm çünkü çatılarda mevzilenmiş, eli silahlı o soya sopa meraklı yobazlar beni endişelendiriyordu.

"Mariani, tehlikeli biri, değil mi? Adamlarında savaş silahları var. Milletin üzerine doğrultuyorlar."

"Sadece ellerini kollarını sallıyorlar. Aralarında eğleniyorlar ve birbirlerinin fotoğraflarını çekiyorlar. Onları görünce insanların ödü patlasın istiyorlar ama on beş senedir sadece ellerini kollarını sallıyorlar. Onlar olmadan da çıkabilecek birkaç taşkınlığın haricinde kimsenin canına kıymadılar. Verdikleri hasar sahip oldukları silah miktarının yanında hiç kalır."

"Siz onları ciddiye almıyor musunuz?"

"Yok canım ama insan onları dinlediğinde aşırı ciddileşiyor ve en vahim olan da bu. GAFFES'in on beş senedir söyledikleri, yağlı kaslarından, oyuncak silahlarından, arabalarında tuttukları kamçılardan çok daha etkili oldu."

"Irk mı?"

"Irk gelip geçicidir, gölge tiyatrosu için oda boyunca gerilmiş bir perdedir. Işıklar söner, gölgeleri yansıtan velet dışında herkes oturur. Gösteri başlar. İnsan kendinden geçer, alkışlar, eğlenir, kötüler yuhalanır, iyiler cesaretlendirilir. İnsanların tek muhatabı gölgelerdir. Perdenin gerisinde ne olup bittiği bilinmez, sanılır ki sadece gölgeler var. Perde arkasında görmediklerimiz gerçek aktörlerdir; perde arkasında her zaman toplumsal olan gerçek sorunlar çözüme kavuşturulur. Sesinde, o kahramanca titremeyle ırktan bahseden senin gibi bir tip gördüğümde GAFFES'ın kazandığına hükmediyorum."

"Ama ben onların düşüncelerine karşı çıkıyorum!"

"Karşı çıktığın zaman, paylaşıyorsun demektir. Katılığın onların işine gelir. Irk doğal bir olgu değildir, ancak sen ondan bahsettikçe var olabilir. GAFFES bu durumu kaşıya kaşıya herkesi ırkın en önemli sorunumuz olduğuna inandırdı. Havayı şöyle bir karıştırırlar ve herkes rüzgâr estiğini zanneder. Rüzgârı etkilerinden tenzil ederiz ve ırkı ırkçılıkla bir tutarız. Kazandılar. Herkes onlar gibi düşünüyor, taraftarları da muhalifleri de; onlar için hiç önemli değil. İnsanlar yine ırk ayrılıklarına inanıyor. Eurydice'imin çılgına dönmesini, Bab el-Oued'e özgü tüm o coşkusuyla onlardan nefret etmesini anlıyorum. Onu içinden çekip çıkardığım ortamı hayal bile edemezsin ve orada yaşananların aynısını, oradaki gibi burada yeniden inşa etmek istiyorlar."

"İyi de ne istiyorlar?"

"Tek dertleri istemiş olmak ve bunun sonuçlarının olması. Meydanın güçlü insanlara bırakılmasını isterler, herkesin yerini bileceği ve herkesin yeri herkesçe görünür olacağı tabi bir düzen isterler. Orada tepede, Mariani'nin gökdeleninin on sekizinci katında, bugünün Fransasının oradaki geçmiş yaşama dair kafasındaki hayali imgeye özgü bir komün yarattılar. Güç kullanmak mümkündü. Yasalarla dalga geçip hiçbirini takmıyorlardı. Tanıdık insanların eşliğinde yapılacak ne varsa yapılıyordu. İnsanlar bir göz kırpışla birbirine güven veriyordu, güveni insanların yüzünden okumak yetiyordu. Toplumsal ilişkiler güç ilişkileri üzerine temellendirilmişti ve bu hemen fark ediliyordu.

"Bir sürü kurmayı düşlüyorlar, avcı komandosu gibi yaşamak istiyorlar. Bunların o umutsuz ideali dağa çıkmış, sırtlarında silahları, bir komutanın çevresinde toplanmış bir grup delikanlınınkiyle aynıdır. Bu belli durumlarda daha önce yaşandı ama tüm bir ülke izci kampına dönüştürülemez. Sonunda yenilenin biz olduğunu unutmak vahim. Güç kendini asla haksız görmez. Güç kullanımı başarısız olduğunda hep zannedilir ki biraz daha güç kullanılmış olsaydı başarılırdı. Bunun

üzerine, yeniden başlanır, daha sert girişilir ve yine kaybedilir, üstelik artan kayıplarla. Güç asla hiçbir şeyi anlamaz ve onu kullanmış olanlar kendi yenilgilerini melankoliyle seyre dalmışken yeniden başlamanın hayalini kurarlar.

"Orada her şey basitti, yaşamımız kendi gücümüze dayanıyordu: bize benzemeyen insanlar bizi öldürmeye çalışıyordu. Biz de onları. Ya onları yenecektik ya da onlardan kaçacaktık; zafer ya da hezimet; yaşamımız zar atmak kadar basitti. Savaş basittir. Savaş neden sonsuzdur bilir misin? Çünkü o gerçeğin en yalın halidir. Herkes işleri basitleştirmek için savaş ister. İstenir ki yaşamın içindeki düğümler sonunda güç kullanarak kesilip atılsın. Düşman sahibi olmak en değerli mülktür, bize bir dayanak noktası verir. Tonkin Ormanı'nda, nihayet savaşabileceğiz diye düşman arıyorduk.

"Tüm problemlerin çözüm modeli çocuğa aşk edilen tokat ya da köpeğe savrulan tekmedir. İşte bunlar insanı rahatlatır. Herkes rahatsız edene, çocuğa ya da köpeğe yapılan gibi güç kullanarak haklı olduğunu bildirmek ister. Söylenileni yapmayana güçle haddini bildirmek gerekir. O sadece bundan anlar. Orada sağduyunun hâkimiyeti en aşikâr toplumsal eylem olan tokatla sağlanırdı. Orası çöktü çünkü insanları köpek yerine koyarak yönetemezsiniz. Sonunda bizim kaybettiğimizi unutmak vahimdir; biraz daha güç kullansaydık işi halletmiştik diye düşünmek ise bundan daha da vahim bir ahmaklıktır. Mariani ve adamları güçten teselli bulamamış öksüzlerdir. Onları ciddiye almak vahim bir durumdur çünkü onların bu ciddiyetleri bir mikrop gibi bize bulaşır. Bizi kendi hortlaklarından söz etmeye zorlarlar ve biz de onların istediğini yapıp onları yeniden hortlatır ve bu durumun sürmesini sağlarız.

"Eurydice'in öfkesini anlıyorum. Mariani'yi gördüğü zaman içinden gelen kalbine kazık saplamak, böylece bir daha asla gelmemesi, kendisine eşlik eden tüm hortlaklarla birlikte ortadan kaybolması. O buraya geldiği zaman, orası geri gelip yakamıza yapışıyor. Halbuki biz artık orayı hiç düşünmeden

yaşamımızı sürdürmek istiyoruz. Eurydice'in öfkesini anlıyorum ama Mariani de beni ormanda sırtında taşıdı."

"Ve bu size yetiyor öyle mi? Bu az bir şey."

"Fazlasını nerede bulacaksın? Arkadaşlık tek bir hareketle gelir, kendini birdenbire teslim eder ve devamında yuvarlanır gider. Büyük bir darbe onu yolundan etmedikçe de güzergâhını değiştirmez. Bir zamanlar elini omuzuna koyan o insanı sonsuza kadar seversin, hatta her sabah konuştuğun insandan bile fazla. Mariani, ormanda sırtında taşıdı beni ve o ahmak yerdeki köklere takılıp sendelediğinde sarsıntının verdiği acıyı hâlâ bacağımda hissederim. Artık onu görmemem için bacağımı kesmeleri gerek. Yaralıydım, benim sağlam olduğum yerden de o yaralıydı. Biz birbirimize neden yıprandığını bilen iki adam gözüyle bakıyoruz.

"Adamlarını sevmiyorum ama neden onlarla dolaştığını biliyorum. GAFFES'in siyasi görüşleri salakça, safi salakça. Bu tür salaklığı gayet iyi bilirim; asla yönetmeyi beceremediğimiz oradan tutundukları bir şey bu salaklık. De Gaulle oranın halkına ağlak muamelesi yapardı ve bu sinsiliğinde çoğu kez haklıydı. Orada, insanlar zırıldardı. İktidar başka yerdeydi, orada olmamasına rağmen insanlar ona güvenirdi ve işler kötüye gidince de ordu [yardıma] çağırılırdı. Yönetmesini bilmiyorduk, hatta yönetmeninin ne olduğunu bile bilmiyorduk; emrediyor ve en ufak itirazda da tokadı patlatıyorduk, çocukları tokatlar gibi, köpekleri döver gibi. Eğer köpek havlarsa, ısıracakmış gibi yaparsa bu sefer orduyu çağırıyorduk. Ordu bendim, Mariani'ydi, pek çoğu ölen bizim gibi insanlardı. Biz de var gücümüzle köpeği öldürmeye çabalıyorduk. Bir meslekten bahsediyoruz. Mariani o mesleğe inandı ve bir daha kendine gelemedi. Bana gelince, zannederim ki beni resim çizmek kurtardı. Daha kötü bir askerdim ama ruhumu kurtarıyordum.

"Köpek katili" diye mırıldandı. "Köpekler ölürken bir insanın gözleriyle bakarlardı bana, aslında insan olmaya hiç ara vermemişlerdi. Bir ömürden söz ediyoruz. Bir yaşamdan söz

ediyorsun. Eğer çocuklarım olsaydı, bunu onlara nasıl anlatabilirdim, bilmiyorum. Ama sana şunu söylüyorum, bilemiyorum beni anlıyor musun: Fransa'yla ilgili hiçbir şey bilmiyorsun, herkes gibi.

"Yine Fransa" diye iç geçirdim. "Yine o."

Fransa, vurgulu büyük "F" siyle, De Gaulle'ün, artık kimsenin telaffuz etmeye cesaret edemediği "F"si büyük telaffuzuyla beni illet ediyordu. Büyük "F"nin böyle telaffuz edilmesi artık kimseye bir şey ifade etmiyor. Victorien Salagnon'la tanıştığımız günden bu yana bahsettiğim bu büyük "F" den artık gına geldi. Hafif yan yatmış, kötü tasarlanmış, bir tehdit ıslığıyla telaffuz edilen ve yalnız başına dengesini sağlamaktan aciz bu büyük harften bezdim. Sağa doğru yatıyor, yere yığılıyor, asimetrik kolları onu aşağı çekiyor; "F" ancak güç kullanımıyla ayakta durabiliyor. Victorien Salagnon'u tanıdığımdan beri sürekli büyük "F"yi telaffuz eder oldum. Artık hiçbir şey olmadığımız halde galip olduğumuza kaleminin tek bir dokunuşuyla, tek bir sözüyle bizi inandıran de Gaulle kadar, o parlak yalancı, o dahi romancı kadar sık bahseder oldum sonunda büyük harfle başlayan Fransa'dan. Kaleminin gücüyle, küçük düşmüşlüğümüzü kahramanlığa çevirdi. Kim cesaret edebilirdi ki ona inanmamaya? Ona inanıyorduk. Öyle güzel konuşuyordu ki. İnsana öyle iyi geliyordu ki. Hepimiz gönülden inanmıştık yenildiğimize. Hepimiz samimiyetle yenildiğimize inanmıştık aslında. Ancak, kendimizi galiplerin masasında bulunca, köpeğimizi de yanımızda götürdük zenginliğimizi göstermek için ve gücümüzü kanıtlamak için bir de tekme savurduk ona. Köpek inledi. Bir tekme daha savurduk. Sonunda köpek bizi ısırdı.

Yanlış kurgulanmış bir harfle başlayan Fransa, General'in Colombey'deki haçı* kadar boğucudur. İnsan kelimeyi telaffuz

* Ölümünün ardından, Charles de Gaulle adına kendi isteği üzerine Fransa'nın Haute-Marne şehrinde dikilen, 22 milyon Avro'ya mal edilen haç şeklindeki devasa anıt. Devasa haç Anjou-Lorraine (Patrik Haçı da denir) haçı şeklinde olup İkinci Dünya Savaşı sırasında De Gaulle'ün isteği üzerine direnişin sembolü haline getirilmiştir. (ç.n.)

etmekte zorlanıyor, başlangıçtaki harfin tumturaklı büyüklüğü, peşi sıra gelen küçük harf topluluğunu doğru şekilde perdelemeyi engelliyor. Büyük "F" için son nefes verildiğinden kelimenin kalanına teneffüs edecek nefes kalmıyor. Sonrasında insan nasıl devam etsin ki konuşmaya?

Nasıl desem?

Fransa, insanın son nefesini vermesidir.

Burada herkes iç geçirir, kendi aramızda birbirimizi bu iç geçirmelerden tanırız. Hatta bu iç geçirmelerin aşırı bir hal almasından bunalan bazıları başka yerlere gider. Ben, gidenleri anlamam; sebepleri var, ne olduğunu da bilirim ama onları anlamam. Niçin o kadar çok Fransız'ın çekip gittiğini, benim bırakmayı hayal bile edemeyeceğim bu yeri niçin bıraktıklarını, niçin hepsinin gitmeye heves ettiğini bilmiyorum. Oysa onlar kitleler halinde giderler ve taşınmaları bir şeyi apaçık eder: sayıları bir buçuk milyon civarındadır, nüfusun yüzde beşi, seçmen nüfusunun yüzde beşi, faal nüfusun yüzde beşi buradan uzaktadır. Kısacası, içimizden kayda değer bir kesim firardadır.

Ben, asla başka bir yere gidemez, soluğum haline gelmiş bu dil olmadan asla nefes alamazdım. Soluğumdan vazgeçemem. Görünen o ki bazıları vazgeçebiliyor ve ben onları anlayamıyorum. Bunun üzerine, Fransa'dan temelli ayrılmış ve birkaç günlüğüne tatil için geri dönmüş birine, benim hayalini kurmaya bile cesaret edemeyeceğim kadar çok para kazandığı ülkeye geri dönmeden önce sordum: "Geri dönmek istemiyor musun?" Bilmiyordu. "Buradaki yaşamı özlemiyor musun?" Çünkü buradaki yaşamın başka yerlerde sevildiğini biliyorum, bunu sıklıkla dile getirirler. "Bilmiyorum" diye yanıtladı boş gözlerle "Geri döner miyim bilmem ama bildiğim bir şey var ki..." dedi. O noktada sesi sertleşti, doğrudan yüzüme baktı: " o da Fransa'ya gömüleceğim."

O kadar şaşırdım ki ne yanıt vereceğimi bilemedim. Hatta bırakın yanıtı konuşmaya nasıl devam edeceğimi bilemedim.

Başka şeylerden konuştuk ama o zamandan beri hep o konuşmayı düşünürüm.

Başka yerde yaşıyor ama Fransa'da ölmek istiyor. Halbuki ben, ataraksiyaya, sağırlığa, körlüğe, koku alma yitimine ve genel hissizliğe uğramış ölü bedenin, eriyip gideceği toprağı hiç de umursamadığını zannederdim. Öyle sanırdım ama öyle değilmiş! Ölü beden, bir zamanlar onu beslemiş, yürüdüğünü görmüş, ilk kelimelerini kendine has bir perdeleyişle geveleyişini işitmiş toprağa hâlâ bağlıymış. Fransa, bir yaşam biçiminden çok daha fazlasıdır; bir soluk verme, neredeyse son nefesini verme şeklidir; güç bela duyulan hıçkırıklı küçük harfleri peşine takmış darmadağın bir ıslık sesidir.

Fransa bir ölme biçimidir, Fransa'da yaşam kökü biten, uzun bir Pazar günüdür.

O Pazar bir çocuğun uyanma saatine göre erken başlar. Pencere hızla açılır, panjurlar dışarı itilir ve içeriye ışık dolar. Gözler kırpıştırılarak yataktan zıplanır, geceleyin buruş buruş olmuş, artık örtüyle âlâkası kalmamış nevresimin altına sığınılmak istenir ama kalkmamız söylenmektedir. Şiş gözlerle kalkılır, küçük adımlarla ilerlenir. Reçelli ya da tereyağlı kocaman ekmek dilimleri sıvıya bandırılır; bu manzara biraz mide bulandırıcıdır. İki elle tutulan ve uzun uzun yüzün önünde tutulan kâseyi bitirmek gerekir.

Yeni giysiler yatağın üzerine serilmiştir; hani şu bollaşmaması ve onları sevmeniz için fazla giydirilmeyen, giyildiği zaman da buruşturulmaması ve pisletilmemesi gereken giysiler. Bedenleri asla bedeninize tam oturmaz çünkü bu giysiler eskimez ve uzun ömürlü olur. Ayakkabılar azıcık giyildikleri için sımsıkıdır, yumuşamamış kenarları ayak bileklerini keser ve topuklardan vurup çorapları deler.

Hazırızdır. Çekilen sıkıntı ve azaplar görülmez. Dışarıdan bakıldığında her şey kusursuzdur; kimsenin bizi eleştirebileceği bir şey yoktur. Ayakkabılar cilalanır. Şimdiden vurmaya başlamışlardır ama önemi yoktur. Sadece biraz yürüyecektir.

Kiliseye gidilir; cemaatle buluşmaya gidilir. Gidilir, edilir dediğimizde eylemi gerçekleştiren belirli bir kimse değildir. Hep beraber gidilir ve gidilmemesi ayıptır. Oturulur, kalkılır, herkes gibi ilahilere eşlik edilir, hem de çok kötü söylenir ama birlikte olmaktan başka çare olmadığı için ilahiler söylenir ve kötü söylenir. Kilise avlusunda karşılıklı nezaket sözleri edilir; ayakkabılar çok sıkmaktadır.

Pasta alınır; pastalar sert, beyaz, tertemiz karton kutulara koydurulur. Karton kutu, tam ortasındaki fiyonktan tutularak özenle taşınır. Sallamadan taşınır çünkü içinde kremalı, karamelli ve tereyağlı küçük pastalar yan yana durmaktadır. Bunlar, çoktandır ocakta demlenen kallavi akşam yemeğinin tamamlayıcısı olacaktır.

Günlerden Pazar'dır, ayakkabılar sıkmaktadır, bize ayrılan yerde, tabağımızın önünde yerimizi alırız. Herkes bir tabağın önüne oturur, herkesin kendi tabağı vardır. Herkes rahatladığını belli eden bir iç geçirme ile oturur. Lakin bu iç geçirme biraz bıkkınlık, biraz haline razı olmaktan da ileri gelebilir, iç geçirmelerin anlamı asla tam olarak bilinemez. Herkes tamamdır, ama belki de başka yerde olmayı isteyenler vardır; [aslında] kimse gelmek istemez ama davet edilmezlerse de küçük düşmüş hissederler. Kimse orada bulunmayı istememekte ama dışlanmaktan da imtina etmektedir: orada olmak bir sıkıntıdır ama orada olmamak ıstıraptır. O nedenle, derin bir iç çekilir ve yemeğe geçilir. Yemek güzeldir ama uzundur, çok ağırdır. Çok yenir, arzu edilenden de çok yenir ama keyif alınır ve kemerler ufak ufak gevşetilir. Yemek sadece bir zevk değildir, aynı zamanda bir maddedir, ağırlığı vardır. Ayakkabılar sıkmaktadır. Kemer karna baskı yapmakta, nefes almayı güçleştirmektedir. Daha masadayken bile insan kendini kötü hisseder, havaya ihtiyacı vardır. O insanlarla o masada sanki ebediyete kadar oturulur ve insan kendine nedenini sorar. O halde yer. Yine aynı şeyi sorar kendine. Cevap verecekken bir lokma daha atar ağzına. Asla cevap verilmez. Yemeğe devam edilir.

Neden söz edilir? Yenilenden söz edilir. Önce ne pişirileceğine karar verilir, hazırlanır ve yenir: sürekli yenilenden bahsedilir, yenilenler insanın ağzını farklı şekillerde meşgul eder. Yemek yerken ağzımızı öyle bir doldururuz ki konuşmaya yer kalmaz; artık konuşamayalım diye, hem dışarıya hem içeriye açılan o dipsiz kuyuyu, tıkanması imkânsız o ağzı doldurur da doldururuz. Suskunluğumuzu meşru kılmak için sürekli onu doldurmakla meşgul oluruz.

Ayakkabılar sıkmaktadır. Çıkartırız masanın altından görülmez sadece biraz koku olur, o da önemli değildir. Kemerler ya kimseye çaktırmadan ya da kocaman bir kahkaha eşliğinde biraz gevşetilir. Masanın altında ayakkabılar vurmaktadır.

Sonra sıra gezintiye gelir. İnsanlar bu gezintiden biraz çekinir çünkü nereye gidileceği bilinmez. O nedenle çok bilinen bir yere gidilir; insan biraz yürüyeceğini umut eder çünkü bulunduğu yerde artık nefes alamamaktadır. Tereddütlü, yol almayan kararsız adımlarla, her adımda sendelenen paytak bir gezintiye çıkılacak. İnsanın hayatında hiçbir şey hep beraber yapılan bir pazar gezintisinden daha az ilginç olamaz. Bir türlü ileri gidilemez; adımlar zamanın tembel tanecikleri gibi akmaktadır; insan sadece ilerliyormuş gibi yapar.

Nihayet eve dönülür. Pencereyi açıp sırt üstü uzanıp biraz şekerleme yapılır. Kendini yatağın üstüne atarken ayakkabılar da fırlatılıp atılır. Ayağı vuran ayakkabılar koparırcasına ayaktan çıkartılır ve rastgele ayak ucuna fırlatılır. Gömleğin birkaç düğmesi açılır, kemer çözülür ve sırtüstü uzanılır çünkü karın aşırı şişmiştir. Dışarının sıcağı yavaş yavaş azalmaya başlar.

Kalp, odaya kadar çıkmaktan, karnın ve gıdının yayılmasını engelleyenleri aceleyle çözmekten, ayak parmaklarını büzüştüren ayakkabıları sabırsızlıkla çıkarmaktan ve kendini sertçe yatağa atmaktan dolayı biraz fazla hızlı atmaktadır. Somyadan yükselen gıcırtı giderek azalır ve sonunda sessiz kalan odaya ve sakinlemiş dışarıya bakılabilir. Boyundaki damarlar zonklamakta, aşırı şekerlenmiş ve ahenk ahenk akan

kanı, damarlardan zar zor geçen, akmak yerine kayan bol yağlı kanı acıyla aktarmaktadır. Kalp de zorlanmaktadır, sarf edilen bunca çaba karşısında bitap düşmüştür. Kan ayaktayken doğal olarak aşağıya doğru akmakta, yavaş tempolu bir yürüyüş hareket etmesine yardımcı olmaktadır; masada otururken kan sohbetle kızışır, uçucu alkolle hafifleşir ama öylece uzanınca kalınlaşmış kan yayılır, pıhtılaşır ve kalbi tıkar. Bir yatak odasında sırtüstü yatarken tıkanıp ölünür. Dramatik bir durum yaşamadan, hareketsizlikten, yağlı kanın pıhtılaşmasından ölünür çünkü yatay durumdayken damarlarda dolaşan hiçbir şey yoktur. Süreç uzundur, yalnız kalan her bir organ başının çaresine bakacak ve ardından hepsi sırayla ölecektir.

Fransa'da ölmek uzun bir Pazar'dır. Artık hiçbir yere akmayan, olduğu yerde kalan kanın aşamalı olarak durmasıdır. Karanlık kaynak artık hareket etmemektedir, geçmiş hareketsizleşmiş, hiçbir devinim kalmamıştır. Ölünür. İyidir böyle.

Açık pencereden alacakaranlığın yumuşattığı güzellikler gözler önüne serilmektedir. Çiçek kokuları etrafa saçılır ve birbirine karışır, bulutsuz gökyüzü kuşların bezlere sarılı çubukları küçük dokunuşlarla titrettiği bakır bir tepsidir. Yükselen mor alacakaranlıkta ötmeye başlamışlardır. Güzel giyinilmiş, önüne hiçbir şey dökülmemiş, doğru düzgün yerinde oturulmuş, diğer herkesle birlikte bu ziyafette yer alınmıştır. Şimdi de kan pıhtılaşmasından, kan dolaşımını durduran ağır bir damar sertleşmesinden ve kalbi sıkıştırıp bağırmaya engel olan bir solunum darlığından geberilmektedir. Yardım çağırmak için bağırmak demişken; kim gelecektir sahi? Şekerleme vakti kim gelir ki?

Fransa, Pazar günü öğleden sonra ölme halidir. Fransa, ölmeyi son anda becerememe halidir. Çünkü kapı havaya uçar; kafaları yuvarlak genç tipler doluşur odaya; saçlarını öyle kısa kesmişlerdir ki kafataslarının çevresinde sadece bir miktar gölge kalmıştır; omuzları kıyafetleri yırtarcasına germiş, kasla-

rı belli olmaktadır. Ellerinde ağır nesneler vardır; koşarak hareket etmektedirler; odanın içinde bir o yana bir bu yana atılmaktadırlar. Arkalarından daha yaşlı, daha zayıf, bağırarak emirler yağdıran ama ne yaptığını bilen bir adam gelir. Güven vermektedir çünkü her şeyi görmekte, işaret parmağı ve sesiyle her şeyi yönetmektedir; etrafındaki kurtlar da güç kullanmaktadır. Odada dört dönmektedirler ve daha iyi hissedilmeye başlanır; oksijen verirler ve oksijen solunur; portatif bir sedyeyi açarlar, ölümün eşiğindeki o hareketsiz bedeni üzerine yatırır ve koşar adım taşırlar. Soluğu kesilmiş bedeni taşıyan mekanik yatağı koridorda iter, merdivenlerde taşır ve motoru çalışır vaziyette bekleyen kamyonete koyarlar. Mekanik yatak tüm bu taşıtlara uygun olarak tasarlanmıştır. Şehri son sürat katederler; kamyonet canhıraş siren sesleriyle dönemeçleri yan yatarak alır, trafik ışıklarına riayet etmez, elinin tersiyle caka satarak tüm öncelikleri iptal eder, hiçbir kurala uymaz. Zira vakit kuralları gözetme vakti değildir.

Hastanede koridorlarda koşturur, üstünde boğulmakta olan bedenin yattığı tekerlekli sedyeyi iterek koşar, çift kanatlı açılır kapanır kapıları bir tekmeyle açar, yeterince hızlı kenara çekilemeyenlere çarpar ve nihayet yüzü maskeli bir adamın onları beklediği steril odaya varırlar. Bez maske yüzünü örttüğü için tanınmaz haldedir fakat duruşundan kim olduğu anlaşılır: son derece sakindir, kimsenin ondan fazla bilmediğinden öyle emindir; karşısında susulur. Gençlerin şefine sen diye hitap eder; birbirlerini tanımaktadırlar. Kontrolü ele alır. Etrafındaki maskeli kadınlar eline madeni aletler tutuşturur. Doğrudan vuran bir projektörün ışığı altında atardamarı keser; ameliyat eder; neşter kesiğini kadınlara özgü işlerde kusursuz başarılar kazanan bir adamın tekinsiz dinginliğiyle küçük noktalar halinde diker.

Temiz bir odada gözler açılır. Yuvarlak kafalı genç tipler boğulan başka insanları kurtarmak için yola çıkmıştır. Tanrının bir lütfu olan, bisturi ve iğneyle harikalar yaratan o adam mas-

kesini boynuna indirmiş, pencerenin önünde dalgın gözlerle sigara içmektedir.

Kapı sessizce açılır ve beyaz önlüklü hoş bir kadın tepsi içinde hafif bir yemek getirir. Kalın tabakların içindeki yiyecekler oyuncakları andırmaktadır: yağsız jambon, ince dilimlenmiş ekmek, küçük bir püre tepeciği, bir parça gravyer ve gazsız su. Yiyecekler her gün böyle olacaktır: iyileşene kadar incecik, ufacık şeyler yiyecektir.

Atletik yapılı gençler kendilerinden daha yaşlı ve da daha zayıf şefleriyle birlikte yeni operasyonlara gittiler; onların getirdiği neredeyse ölü, neredeyse cansız bedenleri de yüzü olmayan üstat basit bir hareketle kurtardı.

Fransa'da yaşam böyle sürer gider: hep kaybetmek üzeresinizdir, sonra bir bisturi darbesiyle kurtarılırsınız. Kandan boğulmak, sizi kımıldatmayacak kadar kalınlaşmış bir kandan boğulmak üzereyken bir darbeyle açılan yaradan fışkıran temiz kanla kurtulursunuz.

Kaybeder sonra kurtarılırsınız; Fransa, neredeyse ölmenin usulcacık hali, kurtarılmanın ise hoyrat bir biçimidir. Anlatmaya muktedir olamasam da yurtdışına göçmüş, buraya dönmek istemeyen adama sorduğumda niçin tereddüt ettiğini ve niçin buraya gömülmesi gerektiğini düşündüğünü anlıyorum.

Ben o ölümü, o lezzetli ve yavaş ölümü, koşarak hareket eden adamların o haşin can kurtarma operasyonunu, işinin ehli olan ve sonsuz bir minnet duyacağınız bir adamın attığı kesikle kurtulan canı bilmiyordum; böyle bir şey beklemiyordum. Bununla birlikte, Fransa'da bana tüm anlatılanlar, beni kateden bu dil sayesinde benim yaptığım ne varsa, tüm bildiklerim ve tüm söylenenler, tüm yazılanlar ve benim olan o dille tüm anlatılanlar güç kullanarak kurtarılmaya inanmaya hazırlıyordu beni ezelden beri.

"Fransa'yla ilgili hiçbir şey bilmiyorsun" diyordu bana Victorien Salagnon.

"Hayır, anlıyorum. Sadece nasıl ifade edebileceğimi bilmiyorum."

Bunun üzerine ayağa kalktım ve onu öptüm; artık eskisi kadar düzenli tıraş etmediği, biraz batan beyaz sakallarla kaplı, ihtiyarlıktan sertleşmiş yanaklarından usulca öptüm ve teşekkür ettim. Dönüş yoluna koyuldum, Voracieux-les-Bredins'in boş sokakları boyunca, ayakkabı ve tekerlek izleriyle mahvolmuş karın içinde yürüdüm. Henüz bozulmamış bir kar parçası, henüz basılmamış bir çimenlik ya da bir kaldırım karşıma çıkınca bozmamak için etrafından dolaşıyordum. Her halükarda sabaha çıkamayacak olsa da bu beyaz düzenin kırılganlığını fazlasıyla iyi biliyordum.

ROMAN V

Şu Kanlı Bahçedeki Savaş

Salagnon'nun dünya üzerinde Saygon'dan daha çok nefret ettiği bir başka kent olmamıştı. Her gün korkunç bir sıcaklık ve gürültü vardır. Nefes almak insanın soluğunu keser, sanki havaya sıcak su katılmıştır ve eğer insan kendini koruduğunu zannettiği pencereyi açarsa ne konuştuğunu duyar, ne düşünebilir, ne de nefes alabilir. Sokağın gürültüsü her tarafı işgal eder, hatta insanın kafatasını bile. Kapatıldığında ise nefes alamaz, sanki ıslak bir bez insanın kafasına çöker ve bastıkça basar. Saygon'daki ilk günlerinde, otel odasının penceresini defalarca açtı, kapadı ve sonunda vazgeçti: sırılsıklam yatağının üzerine donuyla uzandı ve ölmemeye gayret etti. Sı-

caklık bu ülkenin hastalığıydı; ya onunla yaşamayı öğrenmek ya da gebermek gerekiyordu. En iyisi alışmaktı, alışınca yavaş yavaş çekiliyordu sıcaklık. Artık onu düşünmeyince sadece bazı durumlarda basıyordu sıcak: üniformanın ceketinin bütün düğmelerini kapatmak gerektiğinde, çaba gerektiren bir hareket yapınca, en ufak bir ağırlık taşımak gerektiğinde, sırt çantanı kaldırdığında, merdiven çıktığında; sıcaklık sırtı, kolları, alnı ıslatan zalim bir dalga gibi geri geliyor ve açık renk üniformanın üzerine koyu renk lekeler peydah oluyordu. Hafif giyinmeyi, hiçbir şeyi önünü kapamamayı, az hareket etmeyi, teninin tenine değmemesi için hareketlerini geniş yapmayı öğrendi.

Üstüne üstüne gelen sokağı, hiç rahat vermeyen gürültüyü, karınca yuvasına benzeyen Saygon'u da sevmiyordu çünkü Saygon, amaçlarını anlamadığı, hepsi birbirine benzeyen sonsuz sayıdaki insanın dört bir yana hareket ettiği devasa bir karınca yuvası gibi geliyordu ona: askerler, şatafatsız kadınlar, göz alıcı kadınlar, anlamını çözemediği aynı giysileri giymiş adamlar, hepsi birbirinin aynı siyah saçlar, yine askerler, orada oraya koşturan insanlar, çekçekler, insan gücüyle çalışan araçlar ve kaldırımlarda deli bir faaliyet; yemekler, ticaret, berberler, ayak tırnağı kesicileri, sandalet tamircileri ve hiçbir şey yapmayanlar, üzerinde eski püskü kıyafetleri, kimi sigara içen kimi içmeyen, hakkında ne düşündükleri bilinmeyen hareketliliğe boş gözlerle bakan onlarca çömelmiş adam. Göz alıcı beyaz üniformalı askerlerin bir kısmı çekçeklere uzanmış halde bir yerlere gidiyor, diğer bir bölümü erkek erkeğe ya da upuzun siyah saçlı kadınlarla büyük kafelerin teraslarındaki masalara kurulurlardı. Altın yaldızlı üniformalar giymiş bazıları ise otomobillerin arka koltuğuna kurulmuş, kornalar, tehditler ve motor gürültüleriyle kalabalığın arasında kendilerine yol açar, boşalan yol otomobil geçer geçmez eski tıkış tıkış haline geri dönerdi. Gürültüsü, sıcağı ve korkunç kalabalığı yüzünden Saygon'dan ilk günden nefret etti. Ancak, kendisine civardaki

daha sakin, daha dinlendirici, bazılarında havuz ve hoş lokantaların bulunduğu kasabaları göstermek isteyen sevimli bir subayla birlikte şehir dışına çıkıp birkaç kilometre uzaklıktaki kırsala gittiğinde, hareketsiz bulutların altındaki dümdüz çeltik tarlalarına ayak basınca içine öylesine bir sessizlik, öylesine bir boşluk doğdu ki öldüğünü zannetti. Subaydan geziyi kısa tutup Saygon'a dönmelerini rica etti.

Hanoi'yi tercih etti çünkü oradaki ilk sabahında çan sesleriyle uyanmıştı. Yağmur yağıyordu, havada gri bir ışık vardı ve etrafını saran sabah soğuğunun hissettirdiği, sanki başka yerde olduğu, döndüğüydü; belki de Fransa'daydı ama Lyon'da değildi çünkü Lyon'da hiç kimsenin yolunu gözlemesini istemiyordu. Fransa'nın başka bir yerinde, kendini iyi hissedebileceği, yeşil ve grinin [birbirine karıştığı], masal kitaplarından çıkma hayali bir yerindeydi. İlk kez normal uyandı ve giyinirken terlemedi. Otelin barında randevusu vardı; "Pazar ayininden sonra" denmişti ona. Katedralde Pazar ayini ve Grand Hôtel du Tonkin'in barı; Fransız taşrası ile uzaktaki sömürge kavramlarının garip bir karışımıydı. Saygon'un renkli beneklerle kaplı, aşırı parlak, açık sarı güneş ışınları insanın gözlerini kamaştırırken siyahtan başka renk giymeyen insanlarla dolup taşan Hanoi'de güneş ışınları sadece griydi. Gününe göre iç karartıcı bir gri ya da melankoli dolu hoş bir gri olurdu. Yüklerle, iki tekerlekli arabalarla, konvoylarla, kamyonlarla tıka basa dolu sokaklarda ilerlemek bir o kadar zordu ama Hanoi çalışıyordu hem de ülkenin başka yerlerinde hafiften dalga geçilen bir ciddiyetle. Hanoi amacından asla sapmadan çalışıyordu; hatta burada savaş bile ciddiyetle yapılıyordu. Askerler daha zayıf, daha ağır ve çelik gibi gergindi; yorgunluktan çukurlaşmış gözlerinde derin bir bakış vardı; oyalanmadan, acele etmeden, hareketlerinde gereksiz hiçbir şeye yer vermeden sanki her saniye ölümleri ve yaşamları hakkında karar verirmişçesine tasarruflu davranarak ilerliyorlardı. Rengi atmış, eskimiş üniformalara bürünmüş askerlerin üzerinde asla Uzakdoğu'ya

ya süs püse dair bir şey olmuyor, izciler, kâşifler, dağcılar gibi yalın ilerliyorlardı. İnsan Alpler'de, Sahra'nın göbeğinde, Kuzey Kutbu'nda taşlık bir araziyi ya da buzulları geçerken onlara rast gelebilirdi; aynı zayıflık, bakışlarında asla değişmeyen aynı gerginlik ve hareketlerinde aynı tasarrufla çünkü hayatta kalmaya izin veren eksiksiz davranmaktır, hatalar değil. Ama o bunu daha sonra öğrendi, artık başka biri olduğunda. Çinhindi ile ilk teması tüm Saygon'u dolduran ve onu boğan, sıcak suya batırılmış o korkunç pamuktu.

Deniz aşırı bölgelerin yarası olan sıcak, Mısır'da, Çinhindi ile Fransa arasındaki seferleri yapan Pasteur Gemisi'nin Süveyş Kanalı'na girmesiyle başlamıştı. İnsan dolu gemi çölün ortasındaki su yolunu rölantide takip ediyordu. Denizin rüzgârı burada yoktu. Artık denizde değildiler ve köprünün üzerindeyken hava o kadar sıcaktı ki geminin madeni kısımlarına dokunmak bile tehlikeli bir hal almıştı. Hayatları boyunca hiç Afrika görmemiş genç insanlarla dolu ambarlarda nefes alınmıyor, insanlar sanki eriyordu. Birçok asker bayıldı. Sömürge doktoru bunları sert bir müdahale ile kendine getiriyor ve anlamaları için fırça atıyordu: "Şu andan itibaren *cangıl* şapkalarınızı* başınızdan çıkarmayacak ve tuz tableti alacaksınız; tabii ahmakça bir ölüm istemiyorsanız. Savaşa gidip de güneş çarpmasından ölmek çok aptalca olur değil mi? Ailelerinize gönderilecek mektubu bir düşünün! Orada öleceksiniz de doğru dürüst ölmeye gayret edin!" Süveyş'ten itibaren geminin dört bir yanına yığılmış genç insanların üzerine bir melankoli çöktü; işte ancak o an anlamışlardı; hepsi geri dönmeyecekti.

Gece, geminin güvertesinden denize atlayanların sıçrattığı suyun gürültüsü duyuluyordu. Lejyonerlerin kaçıp durduğu

* Çinhindi'ne çıkarma yapan Fransız askerleri başlarda sömürge tipi kasketlerden kullanmaktaydı fakat *cangıl*ın iklim koşullarında zorluk çıkaran bu kasketlerin yerine kısa bir süre sonra, ilk olarak Vietnam Savaşı sırasında Amerikan Ordusu'nca piyasa sürülen kovboy şapkasını andıran, kamuflajlı, safari tipi, pamuk ve çuhadan şapkalar aldı. Amerikan Ordusu aynı şapkaları Irak ve Afganistan işgallerinde de kullanmıştır. (ç.n.)

söylentisi yayıldı. Kanala atlıyor, kıyıya kadar yüzüp karaya çıkıyor ve karanlık çölde kimsenin haber alamayacağı bir başka yazgıya doğru sırılsıklam ve yayan yola çıkıyorlardı. Yedek subaylar atlamalarını engellemek için köprüde dönüp duruyordu. Kızıldeniz'e çıkınca esinti yeniden başladı ve hepsini Mısır'ın yakıcı güneşi altında kavrulup ölmekten kurtardı. Oysa, Saygon'da sıcaklık başka bir şekle girmiş halde onları bekliyordu: bir buğulama kabı, bir buhar banyosu ya da orada kaldıkları sürece kapağı hiç açılmayacak bir düdüklü tencere gibi.

Saint-Jacques Burnu'na vardıklarında *Pasteur*'den inip Mekong'u tırmanmaya başladılar. Mekong adı ve "tırmanmak"* fiili hoşuna gitmişti: ikisini, fiili ve adı birarada telaffuz ettiğinde uzaklarda olmanın, bir serüvene atılmanın mutluluğunu yaşasa da bu his çabucak yok oldu. Dümdüz nehrin üzerinde tek bir dalga yoktu; nehir esmer bir yağla kaplanmış sac yüzeyi gibi ışıldıyor ve onları taşıyan dubalar arkalarında pis köpükler bırakarak üzerinde adeta kayıyordu. Dümdüz ufuk çizgisi çok alçaktaydı, gökyüzü çok aşağılara kadar iniyor, kenarlara doğru beyazlaşıyor, hiç kımıldamayan beyaz bulutlar gökyüzüne asılı kalmış gibi duruyordu. Gördüğü her şey öyle düzdü ki nasıl adım atıp da ayakta durabileceklerini sordu kendi kendine. Yolculuktan ve sıcaktan bitap düşen genç askerler büyük mavnanın köprüsünde sırt çantalarının üzerinde, nehirden yükselen hafif balçık kokusunun içinde uyukluyordu. Arkadaki, üst bedenleri güneşten bronzlaşmış, şortlu tipler hareketli bir eksen üzerine yerleştirilmiş bir makineli tüfekle nehri gözlüyor, tek bir kelime dahi etmiyorlardı. Yüzlerinde hiçbir ifade yoktu; çömez askerlere, asker takviyesine yarayan ve kısa bir süre sonra yarısı yok olacak aydınlık ve temiz insan sürüsüne bir bakış atma zahmetine dahi girmiyorlardı. Salagnon, birkaç ay içinde

* Türkçe'ye "Mékong Nehri'nde yol almak/Mékong Nehri'nde yukarı doğru çıkmak" olarak tercüme edilebilecek deyim aynı zamanda askeri jargonda "serüvenleri, savaşlarını anlatmak" anlamına gelmektedir. (ç.n.)

yüzünün aynı ifadeye bürüneceğini henüz bilmiyordu. Mavnanın motoru suda homurduyor, sac zemini askerlerin altında zangırdıyor ve o tekdüze, o devasa gürültü Mekong'un akıl almaz genişliğinde bir başına kaybolup gidiyordu çünkü karşısına çıkan hiçbir şey, onu yerinden sıçratabilecek yüksek herhangi bir şey yoktu. Tüm yolculuk boyunca, ta Saygon'a kadar diğerlerine sokuldu, diğerleri gibi sessiz, diğerleri gibi yüreği ağzında, cehenneme özgü bir yalnızlık duygusu yaşadı.

Savaş idaresine dair değişmez fikirleri olan, Nam Kỳ'dan* ihtiyar bir subay tarafından çağrıldı. Albay Duroc onu odasında kabul etti. Bir Çin kanepesine uzanmış, buz kovasındaki buzlar erimediği sürece soğuk kalan şampanyasından servis etti. Üzerinde bir sürü yaldızlı şerit bulunan muhteşem beyaz üniforması biraz fazla küçük geliyor ve tepesindeki vantilatör bir yandan terlerini dağıtırken bir yandan da ondan yükselen kızarmış yağ ve kolonya karışımı kokusunu etrafa yayıyordu. Kapalı panjurlar arasından sızan göz kamaştırıcı tropikal güneş yükseldikçe yaydığı koku giderek ağırlaşıyordu. Sosis gibi kalın parmakları arasında tuttuğu ufacık bir şeyi gösterdi Salagnon'a.

"İnsanların burada nasıl günaydın dediğini bilir misiniz? Birbirlerine pirinç yiyip yemediklerini sorarlar. İşte tüm gücümüzle yükleneceğimiz ve kazanacağımız nokta tam olarak budur."

Parmaklarını kıvırarak sıktı ama Salagnon ona gösterdiği şeyin bir pirinç tanesi olduğunu anlamıştı.

"Genç adam, burada pirinci kontrol altında tutmak gerekiyor!" dedi coşkuyla. "Çünkü bu açlık ülkesinde her şey pirinçle ölçülüyor: insan sayısı, toprakların büyüklüğü, mirasların değeri ve yapılan yolculukların süresi. Her şeyin ölçüsü dediğimiz şey ise Mekong çamurunun içinde yetişiyor. O halde

* Vietnam'ın en güneyinde, Mekong nehrinin kanallarından oluşan düz delta ovasının bulunduğu idari bölge. En önemli kenti eski adıyla Saygon yeni adıyla Ho Şi Minh'dir. (ç.n.)

deltadan kaçan pirinci kontrol altında tutarsak yangını oksijensiz bırakır ve isyanı bastırırız. İster fizik, ister matematik, ister mantık, ne derseniz deyin. Pirinci kontrol edersek kazanırız." Yüzünün yağı, çizgilerini silikleştiriyor ve ona isteği dışında da olsa ifadesiz ve hafifçe neşeli bir hava veriyordu; ne niyetle olursa olsun, gözleri kıstığında Annamlılara* özgü iki yarığa dönüşüyor, bu da ona işini bilen bir hava katıyordu. Ülke uçsuz bucaksız, nüfus olsa olsa ilgisiz, askerler sayıca az ve donanımları köhneydi ama onun Uzakdoğu'da nasıl savaş kazanılacağına dair son derece sabit düşünceleri vardı. O kadar uzun zamandır burada yaşıyordu ki kendini buraya karışmış varsayıyordu. "Artık büsbütün Fransız sayılmam" diyordu ufak bir gülümsemeyle, "Ama Deuxième Bureau'nun ** hesaplarından yararlanacak kadar da Fransız'ım hâlâ. Asya'nın kurnazlığı, Avrupa'nın keskinliği: her iki dünyanın dehalarını birleştirerek büyük işler yapacağız." Kurşun kaleminin ucuyla şampanya kovasının yanında duran raporun üzerine vuruyordu; hareketindeki kendine güven görmeye değerdi. Rakamlar pirincin dolaşımı hakkında her şeyi söylüyordu: delta topraklarında ne kadar üretim yapıldığı, jonglar*** ile sampanların**** taşıma kapasiteleri, savaşçıların günlük tüketimleri, Uzakdoğulu vasıfsız işçilerin taşıma kapasiteleri, yürüyüş hızları. Tüm bunları hesaba katınca, deltadan çıkanın belirli bir yüzdesine el koymak pirincin önünü kesmek ve Viet-minh'i boğazlamak için yeterliydi. "Mideleri kazınınca dağlarından aşağı inecekler, ovalara gelecekler ve onları orada ezeceğiz çünkü güçlüyüz."

---

* Fransız egemenliği altındaki Vietnam'ın üç bölgesinden biri. Himaye altındaki üç bölgeden biri olsa da bahsi geçen dönemde Fransızca'da Vietnamlıları tanımlamak için çoğu zaman "Annamlı" ifadesi kullanılmaktadır. Metnin kalanında Annamlı dendiğinde Vietnamlı anlaşılmalıdır. (ç.n.)

** Fransızca'sı Deuxième Bureau olup 1871-1940 yılları arasında Fransız ordusunun İstihbarat Servisinin adıdır. Fransız Genel Kurmay Başkanlığı'na bağlı ikinci daire kapsamında kurulduğu için bu ad verilmiştir. (ç.n.)

*** Asya tipi açık deniz yelkenlileri. (ç.n.)

**** Altı düz tek yelkenli nehir gemileri. (ç.n.)

Bu muhteşem subay fosili planını ortaya dökerken heyecanla kıpırdıyor, tepesinde dönen vantilatör nemli kokusunu, buraya özgü ılık ve parfümlü, hafifçe mide bulandıran nehir kokusunu etrafa yayıyordu. Arkasında, duvarda, büyük bir Nam Kỳ haritası asılıydı; üzerini sarmış kırmızı çizgiler bir okun varacağı noktayı işaret edişindeki aynı eminlikle zaferi gösteriyordu. Sunumunu suç ortaklığına özgü bir gülümseme ile bitirdiğinde ortaya korkunç bir görüntü çıktı: tüm çenesi kırışmış ve bu kırışıklıkların arasından beklenmedik bir ter boşalmıştı. Ancak bu adam askeri olanakları paylaştırma yetkisine sahipti. Kaleminin tek bir darbesiyle pirinç muharebesinde zafer kazanmak için Teğmen Salagnon'un emrine dört adam ve bir jong verdi.

Victorien Salagnon dışarı çıkıp sokağın erimiş reçinesine, yoğun ve keskin kokularla yüklü, ne varsa insanın üzerine yapışan, fokur fokur kaynayan havanın içine daldı. Bu kokulardan bazılarını daha önce hiç almamıştı, hatta varlıklarından bile bihaberdi; bu denli sırnaşık ve zengin olmalarının yanı sıra kendi içlerinde bir tat, bir temas, bir nesne, uçucu ve ezgili cisimlerin akışını barındırıyorlardı. Bitkiyle eti harmanlayan bu kokular insanın ısırmanın hayalini kurduğu ya da insanı kendinden geçiren ya da kusturan, nasıl davranacağını bilemediği etten taç yaprakları olan dev bir çiçeğin, üzerinden kendi öz suyuyla nektarı akan bir etin kokusu olabilirdi. Acılı otların kokuları, şekerle tatlandırılmış etlerin kokuları, ekşi meyvelerin kokuları, dokununca insanda acıkmaya benzer bir özlem uyandıran balıkların miskli kokuları sokakta dalgalanıyordu. Saygon'un kokusu insanda bir parça içgüdüsel tiksinti ile merakla harmanlanmış içgüdüsel bir arzu uyandırıyordu. Bunlar yemek kokusu olmalıydı, çünkü Annamlılar yol boyunca, etrafı buharla çevrili ucuz lokantalarda bolca kullanılıp az bakılmaktan iyice eskimiş, leke içindeki derme çatma masalarda oturmuş yemek yiyorlardı. Etraflarını saran buhar insanın ağzının suyunu akıtıyor, açlığın fiziksel tezahürlerine

neden oluyordu. Halbuki içine çektiği tüm bu kokuları daha önce hiç almamıştı; bunlar yemeklerinin kokusu olmalıydı. Kâselerin içinden, hızlı hızlı yiyor, höpürdete höpürdete çorba içiyor, erişteleri ve yemek parçalarını maşa rahatlığıyla kullandıkları çubuklarla eşeliyor, çabucak ağızlarına atıyorlardı; içiyor, höpürdetiyor, ardından ağızlarına attıklarını küçük porselen bir kaşıkla içeri doğru iteliyorlardı; bakışları önlerindeki kâseye sabitlenmiş, hareketlerine yoğunlaşmış, hiç ara vermeden, omuz omuza oturdukları diğer insanlarla tek bir kelime dahi etmeden tıkınıyorlardı. Oysa Salagnon, onun varlığının ayırdında olduklarını, kafaları önlerine eğik olsa bile onu izlediklerini biliyordu; kapalı sanılan gözleriyle kokulu buharlar arasından tüm hareketlerini izliyorlardı. Hepsi, dört adamla birlikte ahşap bir jongun kumandasını emanet aldığı Deniz Kuvvetleri Karargâhı'ndan çıktıktan ve rastgele birkaç tur attıktan sonra kaybolduğu o sokaktaki tek Avrupalının tam olarak nerede olduğunu biliyordu.

Masalara oturmuş yemek yiyen bu Annamlılara nasıl hitap edeceğini, yüzlerindeki ifadeyi nasıl yorumlayacağını bilemiyordu. Sıkış tepiş oturmuşlardı, bakışlarını kâselerine eğmişlerdi, sadece yemek yemekle meşgullerdi. Bir pompanın homurtusu gibi höpürdetiyorlardı; bilinçleri dudaklarına doğru tuttukları kâse ile sürekli açık ağızları arasında gidip gelen küçük kaşığın kısacık güzargâhına indirgenmişti. Herhangi biriyle nasıl tek kelime edebileceğini, bu insanı nasıl seçeceğini, onu kenara çekip yemek yemekten başka hiçbir şeyle ilgilenmeyen bu gürültülü ve aceleci güruhun arasında nasıl sadece onunla konuşabileceğini bilemiyordu.

Sarışın bir kafa hepsi kâselerine gömülmüş siyah saçlı kafaların arasında dimdik duruyordu, ona doğru yaklaştı. Uzun boylu, gömlekli ve şapkasız bir Avrupalı lejyoner dimdik oturmuş Annamlılarla omuz omuza yemek yiyordu ama tam karşısında kimse oturmuyordu; boş yere beyaz kepini koymuştu. Acele etmeden yiyordu, önündeki kâseleri birer birer bitiriyor

ve her bir kâse arasında kısa bir mola vererek vernikli pişmiş toprak maşrapadan bir yudum alıyordu. Salagnon selam verdikten sonra geçip karşısına oturdu.

"Galiba yardıma ihtiyacım var. Yemek yemek istiyorum, tüm bunlar iştahımı kabartıyor ama neyi nasıl sipariş edeceğimi bilmiyorum."

Diğeri dimdik durmaya devam ederek ağzındakini çiğnemeye devam etti. Küçük maşrapasından bir yudum aldı. Salagnon yalvarmadan kibarca ısrar etti, sadece merak ediyordu, kendisine yol göstermesini istiyordu. Ne yapması gerektiğini sordu tekrar lejyonere. Çevrelerindeki Annamlılar başlarını kaldırmadan, önlerine eğilmiş, o höpürtü sesini çıkarmaya kendilerini zorlayarak yemeye devam ediyorlardı. Her konuda son derece temiz ve ketum olan Annamlılar iş bu gürültüye gelince yemek yerken sadece bu gürültüyü çıkarmak için kendilerini zorluyorlardı. Âdetlerin akıl sır ermez gizemleri vardır. Biri yemeğini bitirince, bakışlarını yerden kaldırmadan kalkıyor, yerini bir başkası alıyordu. Lejyoner masanın üzerindeki kepini işaret etti.

"Zaten iki kişi yemek" dedi ağır bir aksanla.

Maşrapasını kafasına dikti, bitirdi. Salagnon kepi özenle kenara itti.

"O halde üç kişi yiyelim."

"Para var sizde?"

"Gemiden harcırahıyla inmiş bir asker kadar."

Diğerinden dehşet verici bir bağırtı yükseldi. Çorbalarıyla meşgul Annamlıların kılı kıpırdamadı ama diğerleri gibi siyah giysili, ihtiyar bir adam yanlarında bitiverdi. Belindeki kemere sokuşturulmuş pis bez aşçı önlüğü olmalıydı. Lejyoner, gür sesiyle ve Vietnamca'da dahi fark edilen şivesi ile yaşlı adama tüm bir listeyi sıraladı. Birkaç dakika içinde yemekler geldi; bu renkli küçük küçük yemek parçaları üzerlerindeki sos sayesinde lake gibi parıldıyordu.

"Hızlı oldu...

"Çabuk pişirirler... Vietnamlılar çabuk pişirirler" dedi geğirerek ve kocaman bir kahkaha atarak yeni bir maşrapaya başladı. Salagnon'un önünde de aynısı vardı, içti; içimi sert, tadı kötüydü, biraz da kokuyordu. "Pirinç şarabı! Pirinçten alkol. Patatesten alkol gibi, bu da pirinçten alkol." Yediler, içtiler, kör kütük sarhoş oldular. Yaşlı aşçı, mutfaktaki yegâne alet edevatı olan kararmış kocaman tavanın altındaki ateşi söndürdüğünde Salagnon ayakta duramıyordu. Burun deliklerine kadar tuzlu, acı, ekşi, tatlı sosların karışımına batmıştı; tere batmış teninde parıl parıl parlayan sosların içinde yüzüyordu. Lejyoner ayağa kalktığında boyu neredeyse iki metreyi buluyordu ve normal bir insanın tortop olup rahatlıkla içine sığabileceği bir göbeği vardı. Alman'dı, tüm Avrupa'yı görmüştü ve Çinhindi'ni sevmişti. Sadece biraz sıcaktı, Rusya'dan daha sıcaktı ama Rusya'da Ruslar yorucu insanlardı. Kötü Fransızca'sı sözcükleri rendeliyor, tüm söylediklerine garip bir kısalık katıyor ve gerçekte söylediklerini duymayı imkânsız kılıyordu.

"Oynamaya gel şimdi."

"Oynamak mı?"

"Çinliler her zaman oynuyor."

"Çinliler mi?"

"Cholon, Çin şehri. Afyon, oyun ve çok orospu. Ama dikkat, yanımda kalmak. Problem çıktı, sen bağırıyorsun: "Lejyon buraya!" Hep yürümek, ormanda bile. Eğer yürümek yok, hep bağır."

Yayan gittiler. Yol uzun sürdü. "Eğer, çek-çek binersek, motor patlar" diye bağırdı lejyoner ağzına kadar dolu, yere çömelmiş Vietnamlıların kulağa kondansatörlerini çevirerek kaybolan istasyonların arandığı radyoların sesi gibi oynak ve yabancı gelen dillerinde çene çaldığı, küçük aydınlatmalar, lambalar, fenerler ve kaldırımlara serpiştirilmiş mumlarla bezeli sokaklarda.

Lejyoner hiç sendelemeden yürüyordu. Öylesine iriyarıydı ki sarhoş sarsaklıkları bedeninin bulunduğu zarfın dışına taş

mıyordu. Salagnon, el yordamıyla ilerlerken yaslandığı bir duvarmışçasına adama dayanmıştı. Yine de düşer de ezilirim diye korkuyordu.

Hiç kimsenin onları umursamadığı, aydınlık ve gürültülü bir salondaydılar. Mağrur genç kadınların iskambil kâğıtlarını ve markaları mümkün olduğunca az konuşarak karıştırdıkları büyük masalara adeta yapışmış insanlar kıpır kıpırdı. Ok yaydan çıktığı anda bir yıldırım şavkı tüm masayı katediyor, masaya eğilmiş tüm Çinliler susuyor, çekik gözleri neredeyse bir çizgiye dönüşüyor, saçları daha siyah, daha dik, daha sivri görünüyor ve mavi parıltılarla çevreleniyordu. Kartın açılmasına, zarın durmasına bir kasılma, bir haykırış, hem sinirli hem de sessiz bir iç çekiş eşlik ediyor ve ansızın tiz ve yüksek perdeden konuşmalar geri geliyor, adamlar ceplerinden devasa para tomarları çıkarıyor ve meydan okuyormuş ya da itiraz ediyormuşçasına sallıyorlardı. Kadınlar masanın çuhasının üzerine yayılmış yüzlerce markayı uzun saplı toplama sopalarıyla yelpaze sallıyormuşçasına önlerine doğru çekiyordu. Derken oyun yeniden başlıyordu.

Lejyoner, Salagnon'un son parasıyla oynadı ve kaybetti; bu onları çok güldürdü. Başka salona geçmek istediler çünkü kırmızı lakeli çift kanatlı kapının arkasında sanki daha büyük oynanıyordu, sanki daha zengin erkekler ve daha güzel kadınlar içeri girip çıkıyorlardı; bu da onları cezp etti. Kapıdaki siyah giyimli iki adam sadece ellerini kaldırarak önlerini kesti; zayıf ama adaleli, kemerlerinde tabanca taşıyan iki adam. Salagnon ısrar etti, ilerledi; ittiler. Kıçının üstüne düştü, çok kızmıştı. "Burada emirleri kim veriyor?" diye gürledi pirinç şarabının verdiği cesaretle. Güvenlikler ellerini göğüslerinde kavuşturup onlara bakmadan kapının önünde dikilmeye devam ettiler. "Emirleri kim veriyor?" Hiçbir oyuncu başını çevirmedi, tiz çığlıklarla masaların etrafında gidip geliyorlardı; lejyoner Salagnon'u tutup yerden kaldırdı ve dışarı çıkardı.

"İyi de burada emirleri kim veriyor? Burası Fransa değil mi? Ha? Emirleri kim veriyor?"

Konuşması lejyoneri güldürüyordu.

"Boşuna kendini yorma. Burada, sadece lokantada emir verebilirsin. Orada bile ne isterlerse onu getirirler. Viet-minh emir verir, Çinliler emir verir; Fransız da önüne koyulanı yer."

Lejyoner Salagnon'u tutup bir çek-çeke attı, Annamlıya tehditkâr talimatlar verdi ve oteline gönderdi.

Sabah baş ağrısı, leş gibi bir gömlek ve bomboş bir cüzdanla uyandı. Daha sonra ona ucuz atlattığını, bu tür gecelerin genellikle çıplak, boğazlanmış hatta iğdiş edilmiş halde bir nehirde sonlandığını söylediler. Bunun doğru olup olmadığını yoksa sadece öylesine mi anlatıldığını asla bilmedi ama Çinhindi'nde kimse gerçek hakkında bir şey bilmezdi. Bir nesneye şekil vermek için kat kat sürülen lak gibi gerçek de yalan katlarının bütünüydü ve katların birikmesiyle yeterince gerçek bir görünüme bürünüyordu.

Ona dört adam ve ahşap bir jong verdiler, ancak dört sayısı sadece Fransız askerlerini ifade ediyordu. Teknenin mürettebatı, sayılarını kestirmeyi bir türlü beceremediği Annamlılardı; beş ya da altı, o da olmadı yedi kişiydiler. Hepsi tek tip giyinmişti. Bazen uzun süre kımıldamadan duruyor, hiç haber vermeden ortalıktan kayboluyor, sonra tekrar ortaya çıkıyorlardı ama hangisinin hangisi olduğu bilinmiyordu. Birbirlerine benzemediklerini anlaması zamanını aldı.

"Annamlılar bize daha sadıktır. Genellikle Tonkinli olan Viet-minh'i sevmezler. Ancak yine de dikkatli olun çünkü bazı mezheplere, suç örgütlerine üye ya da suça meyilli basit haydutlar da olabilirler. Ani çıkarları ya da sizin anlamayacağınız uzun soluklu çıkarları için itaat edebilir, hatta size sadık kalmaya dahi devam edebilirler. Niyetlerini asla bilemezsiniz; yalnızca boğazını kesmeleri size ihanet ettiklerinin kanıtıdır ama o zaman da iş işten geçmiş olacaktır" demişlerdi ona.

Çin Denizi'ne açılmış Salagnon, ayağında şort, kafasında çöl şapkasıyla yaşamayı öğrendi; diğerleri gibi bronzlaştı, bedeni sertleşti. Yelpaze şeklindeki büyük yelkenlinin parçaları peşi sıra şişiyor, geminin parçaları gıcırdıyordu; küpeşteye dayandığında kirişlerin oynadığını hissediyor, yelkenin gölgesinde köprüye uzandığında biraz deniz tutuyordu.

Sahili gözden kaybetmiyor, deltadaki yerleşim birimleri arasında pirinç taşıyan mavnaları kontrol ediyorlardı. Kumun olduğu yerde kumun üzerine kurulmuş, olmadığı yerde ise sahilin çamuruna gömülü kazıkların üzerine, yani dalgaların hemen üzerine kurulmuş köyleri denetliyorlardı. Kimi zaman buldukları çakmaktaşlı eski bir tabancaya tehlikeli bir oyuncağa el koyarmışçasına el koyuyor, gerekli izinlere sahip olmayan mavnaları batırıyorlardı. İşçileri ise tekneye alıp sahilde bırakıyor ya da sahil çok uzakta değilse denize atıp yüzerek kıyıya çıkmalarını kahkalar eşliğinde yüreklendirerek, küpeşteye dayanarak izliyorlardı.

Üst bedenleri çıplak yaşıyorlardı; kafalarının etrafına bir fular sarıyor, bellerindeki kemere geçirdikleri palalarını üstlerinden hiç ayırmıyorlardı. Küpeştenin üzerinde ayakta durup yelkenin iplerine tutunup denize doğru sarkarak ellerini gözlerinin üzerine siper ederek uzaklara bakmak pek bir şey görmelerini sağlamasa da güzel bir poz oluşturduğu için onları pek eğlendiriyordu.

Sahildeki köyler, bir tanesi bile dik durmayan zayıf ahşap kazıkların üzerine oturtulmuş, üstleri saman kaplı bambulardan yapılma, aralıklı yerleştirilmiş sazdan kulübelerden oluşuyordu. Erkekler ortalıkta yoktu; onlara denize açıldıkları, balığa çıktıkları ya da dağa odun toplamaya çıktıkları, daha sonra dönecekleri söyleniyordu. Sahilde, akşamları kıyıya çektikleri daracık teknelerinin üzerine astıkları ağlarda küçük balıkları kurutuyorlardı; balıklardan, köylerin havasının, gıdaların, pirincin, hatta ağızlarını açmadan jongu kumanda

eden Annamlı denizcilerin içine işleyen korkunç ama yine de insanın ağzını sulandıran bir koku yayılıyordu.

Bir köyden üzerlerine ateş açıldı. Rüzgâra karşı gidiyorlardı, sahil hizasında ilerlerken ateş edildi. Makineli tüfekle yanıt verip bir kulübeyi yerle bir ettiler. Gemiyi diğer yana döndürüp sığ suya atladılar; hem coşkulu hem de temkinliydiler. Kulübelerden birinde bir Fransız tüfeği ve üzerinde Çince yazılar olan yarıya kadar el bombalarıyla dolu bir sandık buldular. Köy küçüktü, tüm köyü yaktılar. Hızla yanıyordu, saman dolu kafesler gibi. Kendilerini ev yakarmış gibi hissetmiyorlardı, yanan sadece kulübelerdi ya da çabucak canlı alev toplarına dönen, gürüldeyen, çatırdayan ve sonunda küçücük küllere dönüşen saman yığınlarıydı. Üstelik köylüler ağlamıyorlardı. Kadınlar, ufacık çocuklar ve ihtiyarlar sahilde birbirine sokulmuşlardı; genç erkekler ortada yoktu. Başları önlerine eğik, belli belirsiz mırıldanıyorlardı; sadece birkaç kadın tiz bir sesle bağırıyordu. Tüm bunlar savaşı öyle az andırıyordu ki. Yaptıklarının hiçbiri zulme, şehirlerin yanıp kül olduğu o tarihsel tablolara benzemiyordu. Kulübeleri, bir köy dolusu kulübeyi yerle bir ediyorlardı sadece. Ayakları kuma gömülmüş, alevlere bakıyorlardı. Kulübeler saman korları arasında çöküyor ve yükselen duman uçsuz bucaksız ve masmavi gökyüzünde kaybolup gidiyordu. Kimseyi öldürmemişlerdi. Arkalarında sudan başlarını çıkarmış, kararmış kazıklar bırakarak tekrar tekneye bindiler.

Çin malı el bombalarıyla bir kanalda balık avladılar. Suyun üzerine çıkan ölü balıkları elleriyle topladılar; mürettebat balıkları sadece koklamakla insanın gözlerinden yaş getiren bir biberle pişirdi. Acıdan inleyerek yediler ama tek bir tanesi bile tek bir lokmasını bırakmak istemedi. İki lokma arasında ağızlarını ılık şarapla çalkaladılar ve şortlu dört asker ile Teğmen Salagnon hep birlikte yedikleri büyük tabağı silip süpürdüler. Mide bulantısı ve alkolun etkisiyle uyuyakaldılar ve tek kelime etmeden gemiyi kullanan Annamlı gemiciler onları açık deni

ze götürdüler; kustular, açık denizin esintisi iyi gelmişti. Uyandığında, Salagnon' un ilk aklına gelen düşünce gemicilerinin kendisine sadık olduklarıydı. Biraz ahmakça gülümsedi onlara ve günün geri kalanını baş ağrısını sesini çıkarmadan savuşturmaya çalışarak geçirdi.

Küçük bir koyu aştıklarında Viet-minh ile karşılaştılar. Siyah giyimli bir dizi adam bir jongu boşaltıyordu; göğüslerine kadar suya batmışlardı ve her biri kafasının üzerinde yeşil bir sandık vardı. Kıyıda, açık renk üniformalı bir subay emirler yağdırıyor, yanındaki emir eri bir sandığın üzerinde not tutuyordu. Siyahlı adamlar başlarında sandıklarıyla sahili boydan boya geçtikten sonra sıcakta dalgalanan bir serap misali, kum tepeciklerinin ardında kayboluyorlardı. Beş Fransız keyiflendiler. Bir Vietnamlının pijamasından siyah bayrağı direğe çekip kıyıya bağlı teknenin üstüne saldırdılar. Subay onları işaret edip bağırdı, latanya* kaskları takmış askerler kum tepeciklerinin ardından fırladı, kuma mevzilenip makineli tüfekle ateş etmeye başladılar. Mermiler küpeşteyi dümdüz bir çizgi halinde biçti; makineli tüfeğin atışlarını kurşunların isabetinden sonra duyuyorlardı. Jongdan bir havan topu havalandı ve hemen önlerinde, suyun içinde patladı. Makineli tüfekten çıkan ikinci bir kurşun yağmuru yelkenlerinin ön tarafını boydan boya yırttı ve ahşap destekleri parçaladı. Annamlı gemiciler yelkenin halatlarını bırakıp tahrip olan küpeştenin arkasına sindi. Salagnon kendisine sıkıntı veren palayı çıkarıp kenara koydu, bez kılıfından tabancasını çıkardı. Yeni bir yaylım ateşi jongun direğini taradı. Jongları sallandı, serbest kalan yelken boşlukta dalgalanıyor, artık onları itmiyordu. Jong başı boş halde sahile doğru sürükleniyordu. Annamlılar kendi aralarında bir iki kelime etti. Biri bir soru sordu. Salagnon, sadece tonlamanın olduğu bir dilde anlamak zor olsa da soru sorulduğunu anladığını düşündü. Tereddüt ediyorlardı. Salagnon kurşunu namluya sürdü. Ona baktılar, ardından yelkenin ha-

Bir tür palmiye. (ç.n.)

latlarını tuttular, dümene yeniden asıldılar ve jongu çevirdiler. Yelken birdenbire şişti, jong olduğu yerde sıçradı, uzaklaşmaya başladılar. "Hasar var mı?" diye sordu Salagnon. "Her şey yolunda, Teğmenim" diye yanıt verdi diğerleri ayağa kalkarak. Dürbünden bakınca siyahlı adamların kasaları boşaltmaya devam ettiğini gördüler. Daha aceleci davranmıyorlardı, emir eri sandığının üzerinde her şeyi not ediyor, sandıkları taşıyan adamlar sıra halinde kum tepeceğinin ardında kayboluyordu. "Galiba bizden korkmuyorlar" dedi iç geçirerek dürbünle sahile bakan asker.

Diğer jongun acele etmeden demir aldığını ve salına salına bir koyun ardında kaybolduğunu gördüler uzaktan. Siyah bayrağı, başlarına sardıkları fularları, el koydukları geçen yüzyıldan kalma tüfekleri denize attılar; palalarını ormanda kullanılmak üzere kendilerine verilmiş malzemelerin arasına koydular. Annamlı gemiciler jongu yelkendeki kurşun deliklerine rağmen ustaca manevralarla kullanıyorlardı. Artık pirinç savaşının lafı açılmayan Deniz Kuvvetleri'nin limanına geri döndüler. Jongu iade ettiler.

"Sizin şu korsancılık hikâyeniz pek de ciddi değilmiş."

"Saygondaki Duroc'un fikriydi.

"Duroc mu? Artık orada değil o. Fransa'ya geri gönderildi. Sıtmalı, afyona bulanmış, ileri derecede alkoliğin tekiydi. Eski nesil bir ahmak yani! Sizi Hanoi'ye gönderiyoruz. Asıl savaş orada."

Hanoi'de, Albay Josselin de Trambassac, Sistersiyen* zevkleri olan, karabuğdayların gelgitine hâkim Krak kalesinde** yaşayan bir Kudüs şövalyesi misali soylu bir tavır taslıyordu. Üzeri bomboş çalışma masası üç ayaklı bir levhanın üzerine yapıştırılmış büyük bir Tonkin haritasının önünde duruyordu. Renkli iğneler karakolların yerlerini gösteriyordu; bir

* Hristiyanlığın Katolik koluna bağlı Sistersiyen Tarikatı mensupları her türlü gösterişten uzak durur, kendilerini dünyevi iş, nesne ve mallardan soyutlarlar. (ç.n.)

** Haçlıların XII. yüzyılda Suriye ve Filistin'de inşa ettikleri kalelere verilen ad. (ç.n.)

iğne ormanı Yukarı Bölge ve Delta'yı tamamen kaplıyordu. Bir karakola saldırıldığında karakola doğru kırmızı bir ok çiziyor, karakol düştüğünde ise iğneyi çıkartıyordu. Çıkardığı iğneleri tekrar kullanmıyor, kapağı kapalı, ince uzun, ahşap bir kalemlikte saklıyordu. Bu kalemliğe attığı her bir iğnenin Fransa'dan gelmiş genç bir teğmenin ve birkaç askerin mezara konması anlamına geldiğini biliyordu. Bir de yerlilerden meydana gelen yedek askerlerin. Ancak onlar kaçabilir, ortadan yok olabilir ve önceki yaşamlarına geri dönebilirlerdi. Oysa onun teğmeni ve onun askerlerinin cansız bedenleri Tonkin Ormanı'nın bir yerinde, karakollarının duman tüten enkazından bir kez unutuldu mu onlar bir daha geri dönmezdi. İğneleri yakında bir örnek iğnelerle dolup taşacak ahşap kalemlikte saklamak ve kimi zaman saymak onlara son kez ilgi göstermek demekti.

Trambassac, hiçbir zaman kendi rütbesine ait üniformayı giymez, leopar desenli, tertemiz, belden tiftiklenmiş bez bir kemerle sıkılmış, güneşten çatlamış kollarını açıkta bırakarak dirseğine kadar sıyırdığı kamuflaj giysisinden başka şeyle ortalıkta gezmezdi. Rütbesi operasyondaymışçasına göğsündeki şeritlerden anlaşılırdı ve koltukaltları asla ter lekeleriyle koyulaşmazdı çünkü bu zayıf adam terlemezdi. Misafirlerini sırtını göz kamaştıran güneşe vererek karşılar ve gelenler ona baktıklarında bir gölge, konuşan bir gölge görürlerdi: onun karşısına, güneşe doğru oturunca insan hiçbir şey saklayamazdı. Salagnon hazır oldan daha rahat bir duruşa geçti çünkü adam öyle emretmişti. Bekliyordu. Biraz daha geride, hasır bir koltukta oturan dayısı kımıldamıyordu.

"Sanırım birbirinizi tanıyorsunuz"

Belli belirsiz onayladılar. Salagnon bekliyordu.

"Sizin korsancılık serüvenlerinizden söz ettiler bana, Salagnon. Aptalcaymış, en önemlisi de boşu boşuna bir çabaymış. Duroc memur zihniyetinde bir subaydan ötesi değildir. Kendini odasına kapar, bir haritanın üzerine oklar çizerdi ve oklarını

güzelce boyadıktan sonra afyon ve viskinin etkisiyle bunların hareket ettiğini görürdü. Lakin bu gerzek serüveni iyi çekip çevirdiniz ve hayatta kaldınız: bunlar burada en önem verdiğimiz iki niteliktir. Artık Tonkin'desiniz ve burada savaş gerçek. Bizim hem işini hem de hayatta kalmasını bilen adamlara ihtiyacımız var. Sizi tanıyan bu Yüzbaşı sizi tavsiye etme nezaketini gösterdi. Yüzbaşılarımın sözlerine her zaman kulak veririm çünkü savaşan onlardır."

Sarı gözleri gölgede parladı. Gölgenin loşluğunda kımıldamadan ve konuşmadan hasır koltuğunda oturan dayıya döndü. Devam etti.

"Binlerce tankın, mayın döşeli uçsuz bucaksız alanlarda manevra yaptığı, insanların bomba yağmuru altında kitle halinde rastgele öldüğü, ölenlerin milyonlarla ifade edildiği Kursk'ta da Tobruk'da da değiliz. Bu savaş yüzbaşıların savaşı; Yüz Yıl Savaşları'nda, Xaintrailles'lerin* ve Rais'lerin** Savaşlarında olduğu gibi bıçağın ucunda ölünüyor. Tonkin'de, büyüklüğüne bakılmaksızın en önemli birim gruptur ve bunlar genellikle küçük gruplardır; merkezde ise grubun ruhu, tüm adamların ortak ruhu olan yüzbaşı vardır. Tek önemli olan yüzbaşıdır ve adamları gözü kapalı peşinden giderler. Bu*osta**** dönüştür Teğmen Salagnon. Yüzbaşı ve serüvenlerini paylaşan sadık, gözü pek marifetli şövalyeleri ile piyadeleri. Burada makinelerin pek az geçerliliği vardır. Olsa olsa arıza çıkartmaya yararlar. Öyle değil mi Yüzbaşı?"

"Siz öyle diyorsanız, Albayım."

---

* Jean Poton de Xaintrailles (1390/1400-1461) Fransa Kralının ahırlarından sorumlusu Gaskonyalı efsanevi savaş kahramanı Yüzbaşı rütbesiyle Yüzyıl Savaşları'nda, özellikle de 1424 yılındaki Verneuil savaşında büyük kahramanlıklar göstermiştir ve gözüpekliği ile ünlenmiştir. (ç.n.)

** Baron Gilles de Rais (tahmini 1405-1440) Breton kökenli şovalye Yüzyıl Savaşlarının önemli kahramanlarından biridir. Yüzbaşı olarak başladığı askeri kariyeri Mareşal unvanıyla sona ermiştir, özellikle Jeanne d'Arc'la birlikte katıldığı ve başarı kazandığı savaşlarla anılır. (ç.n.)

*** Ortaçağ'da vasalların derebeylerine vermek zorunda oldukları askeri hizmetlere verilen addır. (ç.n.)

Dalga geçermişçesine sürekli dayının fikrini soruyor ve hiç gelmeyen bir onay bekliyordu. Biraz durduktan sonra devam ediyordu.

"O zaman size bir birlik kurup savaşa gitmeyi öneriyorum. Along Koyu'ndaki adalardan partizanlar toplayın. Orada Vietminh'den korkmuyorlar, ne de olsa hiç çekmediler onlardan. "Komünist" ne demek bilmezler. O yüzden bizi destekliyorlar. Toplayın onları, sizi silahlandıralım, onlarla ormana savaşa gidin."

"Biz buralı değiliz, Salagnon. İklim, toprak, coğrafya, hiçbir şey bize uygun değil. Bu yüzden bizi hırpalayabiliyorlar. Toprağı tanıyorlar, üzerinde yaşamayı ve kaybolmayı biliyorlar. Partizanları toplayın; bu onların toprağında savaş başlatmak, onları iyi bildikleri bu topraklarda, bu toprakları en az onlar kadar iyi tanıyan insanların yardımıyla yenmek anlamına gelecek."

Üzerine oturduğu hasır loşluğun içinde gıcırdadı. Albayın dişleri yavaşça meydana çıktı; gün ışığında parlıyorlardı.

"Saçmalık!" diye homurdandı dayı. "Saçmalık!"

"Açık sözlülük yüzbaşıların diline işlemiştir ve biz bunu memnuniyetle kabul ederiz. Ancak tam olarak ne demek istediğinizi Teğmen Salagnon'a açıklayabilir miydiniz acaba?"

"Albayım, yer mevhumuna, insanın belirli bir toprağa kök salmasına yalnızca faşistler inanır."

"Ben buna inanıyorum. Hiç de..... faşist değilim, sizin ifade ettiğiniz gibi."

"Tabii ki inanırsınız. Zannederim soyadınızı Orta Çağ'dan beri taşıyorsunuz ve mutlaka Fransa'da bu ismi taşıyan bir köşe bucak vardır. Ancak bu toprak insanın kafa yapısını değiştirecek ve bedenini güçlendirecek bir buhar salgılamıyor."

"Madem öyle diyorsunuz..."

"Tonkinliler ormanı bizden daha iyi tanımıyor. Onlar deltanın köylüleri; evlerini tanıyorlar, çeltiklerini tanıyorlar, başka da bir şey bilmiyorlar. Silahlı örgütün yaşadığı şu dağlar;

onlar da orayı bizden fazla tanımıyorlar. Bizi benzetmelerinin nedeni sayıları, öfkeleri, sefalete alışkın olmaları ve özellikle de mutlak itaatleri. Ne zamanki onlar gibi üstlerimizin emriyle, balçık dolu bir delikte, sadece ve sadece bir kâse soğuk pirinç yiyip üç gün boyunca sessizce beklemeyi ve bir düdük sesiyle o balçık deliğinden fırlayıp gerekirse ölüme gidebilmeyi öğreniriz, işte o zaman biz de onlar gibi oluruz, biz de sizin ifade ettiğiniz şekliyle toprağı tanırız ve onları yeneriz.

"Diyelim ki bunlar orman insanları olsun; ben iddia ediyorum ki idmanlı, hedefe kilitlenmiş, bilinçli bir adam, yoğun eğitim almış biri *cangıl*da etrafına hiçbir özel ilgi göstermeden çocukluğundan beri buraya gidip gelen birinden çok daha rahat yaşar. Vietnamlılar Kızılderili değildir; bunlar avcı değildir. Onlar ormanlarda saklanan, bizim kadar şaşkın ve huzursuz, bizim kadar yorgun ve hasta köylülerdir. Ben ormanı onların birçoğundan daha iyi tanıyorum çünkü onu öğrendim, açlığı, sessiz kalmayı ve itaat etmeyi kabul ederek.

Albayın kedi gözleri –ya da yılan gözleri– parladı.

"Madem öyle Teğmen, ne yapmanız gerektiğini biliyorsunuz. Toplayın, eğitin ve bize, itaat etmeye, açlığa ve ormana karşı idmanlı bir birlik getirin. Eğer savaşçıyı yaratan yoksunluksa seferi kuvvetlerimizin imkânları da göz önüne alınırsa size destek olabiliriz."

Parlayan dişleriyle gülümsedi ve jilet gibi duran kamuflaj giysisinin üzerindeki toz zerreciğini bir fiskeyle uzaklaştırdı. Bu hareket veda vaktinin geldiğinin işaretiydi. Josselin de Trambassac sürelere karşı hassastı. Zarafeten durulması gereken yeri her zaman bilirdi. Zira söylenecek her şey söylenmişti. Gerisini ise herkesin bilmesi gerekiyordu zaten; her şeyi söylemek işin tadını kaçırırdı.

Salagnon çıktı, onu isteksizce selam verip kapıyı sertçe kapatan dayısı izledi. Uzun koridor boyunca, elleri arkalarında yer karolarına bakarak yürüdüler. Elleri kolları dosya yüklü emir erleriyle, hafifçe selam verdikleri güneşten yanmış subay

larla, onlar geçerken kenara çekilen beyaz ceketli Annamlı müstahdemlerle, sabahtan akşama kadar paspas yapan siyah pijamalı savaş tutsaklarıyla karşılaştılar. Üzerlerinde numara bulunan, hepsi birbirinin aynı kapıların karşılıklı sıralandığı bu koridorda ayak sesleri, yerinden oynatılan mobilyaların gıcırtıları, mırıltıya dönüşen daimi insan sesleri, daktilo şakırtıları, kâğıt hışırtıları, kızgın bağırışlar, sert emirler, emir erlerinin ve subayların dörder dörder çıkıp indikleri beton merdiven basamaklarından gelen postal sesleri duyuluyordu. Dışarıda hareket eden araçların motor gürültüleri duvarları titretiyor, ardından uzaklaşıyordu. Bir arı kovanı diye düşündü Salagnon, herkesin modern, hızlı ve gösterişsiz olmaya çaba gösterdiği savaşın merkezi bir arı kovanı gibiydi. Etkiliydi.

Dayısı, güven vermek istercesine Salagnon'un omuzuna koydu elini. "Gideceğin yer, biraz zor ama tehlikesiz olacak. Faydalanmayı bil. Öğren. Bende cip var. İstersen seni Haiphong trenine bırakabilirim."

Salagnon kabul etti; bu uzun koridor başını döndürüyordu. Modern bina yankılarla çınlıyor, kapılar sonsuza doğru uzanıyordu. Üzerlerindeki numara dışında hepsi birbirinin aynıydı. Eli kolu dosyalarla, kocaman dosyalarla, savaşı besleyen belge ırmağının sedleriyle dolu adamların geçişinde açılıp kapanıyorlardı. Savaş, bombadan ziyade kâğıt gerektiriyordu, düşmanı kullanılan kâğıt kütlesinin altında ezmek mümkündü. Dayısının trene kadar bırakma önerisine minnettardı.

Haiphong treni için gerekli olan geçiş iznini almaya gitti ama kapıları karıştırdı. Kapı aralıktı, itti, kapının eşiğinde durdu çünkü içerisi loştu; panjurlar kapatılmış, amonyaklı bir sidik kokusu tüm o loşluğa sinmişti. Önü karnına kadar açık, pis bir kamuflaj üniforması giymiş bir teğmen ona doğru seğirtti. "Ne bok yiyorsun sen burada!" diye böğürdü kararmış elini ileri uzatarak. Salagnon'un göğsüne vurarak itti, yuvalarından fırlayan gözlerinde deli bir pırıltı vardı. Kapıyı suratına çarparak kapattı. Salagnon orada kalakaldı. Odadan, tıpkı su dolu

bir çuvala sopayla vuruluyormuşçasına ritmik darbe sesleri geliyordu. "Gel. Odaları karıştırdın" dedi dayı. Salagnon kımıldamadı. Dayı ısrar etti: "Hey! Orada durma!" Salagnon ona doğru döndü ve usulca: "Bacaklarından baş aşağı asılmış çırılçıplak birini gördüm sanırım". "Öyle zannetmişsindir ama loş odaların içi iyi görünmez, hele ki kapalı kapılar ardından. Gel."

Elini omuzuna koydu ve önüne kattı. Dışarıda, askeri üssün çıplak ve devasa topraklarında tanklar, tenteli askeri kamyonlar, namluları havaya doğrultulmuş toplar sıralanmıştı. Cipli subaylar askeri malzemelerin önünden vızır vızır geçiyor, her seferinde araçları tam durmadan aşağı atlıyor ve her seferinde tek sıçramayla geri biniyorlardı. Üs adeta kaynıyor, vızıldıyordu. Kimse yürümüyordu çünkü burada sadece koşuluyordu. Savaşta koşulurdu; savaş halindeki Uzakdoğu'nun temel kuralı, makineleri üreten Batı'nın temel kuralı buydu. Sürat gücün kalıplarından biriydi. Silahlarının ağırlığı altında ezilen sıra sıra askerler ayaklarını sürüyerek, dolar dolmaz hareket eden tenteli kamyonlara doğru ilerliyor; paraşütçüler sırtlarından aşağı sarkan ve bacaklarını döven çantalarıyla koşar adım yuvarlak burunlu, kapıları açık, pervaneleri çoktan dönmeye başlamış Dakotalara doğru ilerliyorlardı. Herkesin koştuğu üste, canlı adımlarla dayısını takip eden Salagnon da koşuyordu. Tüm bu güç bizim gücümüz; artık hiçbir şey kaybedemeyiz diye düşündü. Büyük avlunun tam ortasında, çok yüksek bir direğin tepesinde, rüzgâr esmediğinden dalgalanmayan üç renkli bayrak asılıydı. Bu direğin altından, dikenli telle çevrilmiş kare bir alanda, onlarca Annamlı çömelmiş, hareket etmeden bekliyordu. Aralarında konuşmuyor, hiçbir yere bakmıyor, öylece duruyorlardı. Silahlı askerler başlarında nöbet tutuyordu. Üssün tekerleği dönüyordu ve çömelmiş bu insan karesi bu tekerleğin boş poyrasıydı. İçi kıpır kıpır olan Salagnon bakışlarını onlardan alamıyordu. Ellerinde kamıştan kırbaçlar olan subayların birkaç kez gidip geldiğini, Annamlıları sıralar halinde ayağa kal-

dırıp binaya götürdüklerini gördü. Diğerleri kımıldamıyor, askerler nöbet turlarına devam ediyordu. Etraftaki hareketlilik motorların, bağırışların ve uygun adımların gürültüsünün yarattığı kakafoniyle devam ediyordu. Kışlanın kapısı, siyah pijamalı ufak tefek adamların üstüne kapanıyordu. Hareketlerinde son derece tasarruflı davranarak yürüyorlardı. Salagnon yavaşladı; bu hareketsiz kare onu büyülemişti. Dayısı geri dönüp yanına geldi.

"Boş ver. Onlar Annamlılar, şüpheliler, tutuklanmış insanlar. Onlar orada duracak, tutsak onlar.

"Nereye gidiyorlar?"

"İlgilenme. Bırak onları. Bu üs hiçbir şeye yaramaz. Gücün karikatürü adeta. Biz ise ormandayız ve savaşıyoruz. Hem de dürüstçe çünkü canımızı riske atıyoruz. Risk onurumuzu temizliyor. Gel, burada olup biteni bırak; sen bizimlesin."

Onu, sert kullandığı, kaportasında ezikler olan cipe bindirdi.

"O kapalı büroda ne yapıyorlardı?"

"Yanıtlamamayı tercih ederim."

"Yine de anlat."

"İstihbarat üretiyorlar. İstihbarat karanlıkta üretilir; mantar gibi ya da hindiba gibi."

"Bu istihbarat ne hakkında?"

"İstihbarat, bir adamı söylemeye zorladığında söyledikleridir. Çinhindi'nde hiçbir anlam ifade etmez. O tonlamalı dillerinde "gerçek" sözcüğüne karşılık gelen bir kelime olup olmadığını dahi bilmiyorum. Her durumda söylemeleri gerekeni söylerler. Bu onlar için bir adabı muaşeret meselesidir ve burada adabı muaşeret yaşamın özüdür. İstihbarat savaşın pisliğidir. Dokunduğun zaman insanı lekeleyen pis bir şeydir. Bize ormanda pislik gerekmiyor, bize yalnızca ter lazım.

"Trambassac'da temiz bir adam havası var."

"Trambassac'a dair tek temiz olan kamuflaj üniformasıdır. Hem temiz hem de yıpranmıştır. Bunu nasıl yaptığını kendine

sormuyor musun? Onu çamaşır makinesinde ponza taşıyla yıkıyor. Her yere uçakla gidip geliyor; ayakkabı tabanları dışında hiçbir şeyi kirlenmiyor. Bizi operasyona bürosundan gönderiyor. Bu ülkede hayatımız çok garip insanlara bağlı. Fransız komutası bizim için en az Ho Amca* ve onun generali Giap** kadar tehlikeli. Kendinden başka kimseye güvenme. Hayatını avcunun içinde tutuyorsun. Çok dikkatli ol."

Dumandan kararmış, ne güzel ne de merhametli bir şehir olan Hayfong'un limanından trene bindi. Burada tıpkı Avrupa'daki gibi çalışılıyordu: kömür ve tomruklar taşınıyor; odun ve kauçuk gemiye yükleniyor; silah, uçak ve araç parçaları karaya indiriliyordu. Tüm bunlar, güzergâhından sürekli saptırılan zırhlı Tonkin treniyle taşınıyordu. Yolları sabote etmek devrimci savaşın en basit eylemidir. İnsan balastların bulunduğu yerden yüzükoyun baktığında sahneyi kolaylıkla gözünde canlandırabilir: telleri döşemek, plastik patlayıcıyı yerleştirmek ve konvoyun gelişini gözlemek. Ancak Salagnon bu kez söz konusu sahneyi, yüksekten, trenden, gövdelerinin üstü çıplak Senegalli askerlerin koca makineli tüfeklerle konuşlandırıldığı, kum torbalarıyla istihkâm edilmiş platformun arkasından hayal ediyordu. Ellerindeki koca makineli tüfeklerin delikli namlularını güzergâh boyunca, ardında bir insanın gizlenebileceği her şeyin üzerine doğrultuyorlardı yüzlerinde biraz sıkıntılı bir gülümsemeyle. Ağırlıkları kaslarını ortaya çıkartan upuzun mermi şeritlerini hareket ettiriyorlardı. Bu görüntü Salagnon'u rahatlatıyordu: her biri bir parmak büyüklüğündeki mermiler bir bedeni, bir kafayı, bir uzvu parçalayabiliyordu ve bu mermilerden dakikada binler-

* Halkı tarafından "Ho Amca" olarak anılan Vietnam bağımsızlık hareketinin önderi ve Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'nin ilk başkanı olan Ho Chi Minh (Mayıs 1890 - 2 Eylül 1969) kastedilmektedir. (ç.n.)

** General Võ Nguyên Giáp (1911-2013) Vietnam Bağımsızlık Savaşı'nda Ho Chi Minh'den sonra en bilinen askeri komutan ve politikacıdır. Viet Minh ve Vietnam Halk Ordusu komutanı olan Giáp savaşın sonuna dek gerçekleşen tüm askeri operasyonlara önderlik etmiştir. (ç.n.)

ce atabiliyorlardı. Hiçbir şey havaya uçmadı ve salınarak ilerleyen tren Hayfong'a vardı. Teknede yerini aldı. Adalar arasındaki ulaşım bir Çin jonguyla sağlanıyordu. Teknenin köprüsüne yerleşmiş aileler canlı tavukları, pirinç çuvalları ve sebze sepetleriyle birlikte yolculuk ediyorlardı. Küpeşteye gölge yapması için hasır örtüler astılar ve denize açılır açılmaz yemek hazırlamak için mangalları yaktılar.

Salagnon ayakkabılarını çıkarttı ve çıplak ayaklarını borda kaplaması boyunca sarkıttı. Bir sandık gibi inşa edilmiş tekne berrak suyun üzerinde kayarak ilerliyordu. Dalgacıklarla kıpırdanan gök mavisi bir çarşafın ötesinden denizin dibi seçiliyor, ta yüksekte mavi bir tepsinin üzerindeki çırpılmış krema misali bembeyaz bulutlar dalgalanıyordu. Ahşap yelkenli sallanan bir koltuğun gıcırtılarıyla hiç zorlanmadan uçuşuyordu. Çevrelerinde, göğe doğru yükselen kayalık adacıklar koydan aniden bitiveriyordu; kocaman yelkenli, bir uyarı niteliğindeki bu adacıkların arasından kolayca geçiyordu. Yolculuk rahat geçti, hava harikaydı, deniz meltemi sıcağı alıp götürüyordu; bunlar Çinhindi'deki seyahatinin en güzel saatleri oldu. Bu endişesiz saatlerde tek yaptığı berrak denizin dibini seyretmek ve dağınık ağaçların sıralandığı, sarp adacıkların defilesini izlemekti. Köprüde, bacaklarını küpeştenin korkulukları arasından geçirerek otururken kendini ahşap bir evin verandasında hissediyor ve manzara; kızgın sıvı yağın tatlı cızırtılarıyla sarmalanmış, pişirdikleri yemeğin muhteşem kokularının okşayışları misali altında, üstünde, çevresinde ve onunla birlikte akıp gidiyordu. Seyahat eden aileler denizi seyretmiyorlardı; bu insanlar daireler halinde çömeliyor ve yemek yiyor ya da uyukluyor, fazla konuşmadan birbirlerine bakıyor, yanlarında taşıdıkları canlı hayvanlarla meşgul oluyorlardı. Jongların kendine özgü bir rahatlığı vardır; bunların içindeyken insanın aklına deniz yolculuğu gelmez, insan bunlarla yolculuk ederken denizin uzağındadır. Çinliler denizi pek sevmezler, sadece ona alışmışlardır. Denizde yaşamak gerekiyorsa, yaşarlar ve

suyun üzerinde yüzen evler yaparlar. Teknelerini kirişler, bölmeler, yer döşemeleri, pencereler ve perdelerle inşa ediyorlardı. Eğer su kenarında oturacaklarsa, teknelerini bir nehrin, bir limanın, bir koyun kenarına demirliyorlardı. Burası sanki sokakların bir uzantısı oluyordu, orada oturuyorlardı. Tek farkı evlerinin suyun üzerinde dalgalanmasıydı. Halong Körfezi'ni hoş kokulu hülyalar içinde katetti.

Onu Ba Cuc'de, koyun labirentinde kaybolmuş, üç renkli bayrağın dalgalandığı son köyde bir subay karşıladı. El sıkış şeklinin askerlikle pek alakası yoktu. Salagnon'a birinde partizanların maaşlarının, diğer ikisinde ise tüfek ve mühimmatların bulunduğu zırhlı kasalar teslim etti, yeniden alelacele selam verdi ve hareket halindeki jonga atladı.

"Hepsi bu mu?" diye bağırdı Salagnon iskeleden.

"Gelip sizi alacağız" diye yanıtladı subay uzaklaşırken

"Peki, nasıl bir yol izleyeceğim?

"Göreceksiniz...."

Cümlenin gerisi, aradaki mesafede, iskelenin tahtalarının gıcırtıları ile açılan yelkenin hışırtıları arasında kaybolup gitti. Salagnon, etrafında pirinç çuvalları ve kafesteki canlı tavuklar taşınadursun, bagajlarının üzerinde oturdu kaldı. Bir adada, bir kasanın üzerine çökmüş, tek başınaydı, nereye gideceğini kestiremiyordu.

Bir topuk şakırtısıyla yerinden fırladı. Ağır bir aksanla verilen asker tekmilinden sadece, e olmadan ve *t* sesini hızlıca geçerek telaffuz edilen "Tmenim" kelimesini anlamıştı. Orta yaşlı bir lejyoner, kurallara harfiyen uygun, hata aşırı uygun bir şekilde hazır olda bekliyordu. Bedeni dimdik, çenesi yukarıda, heyecanla titriyordu; gözleri puslu, dudakları az bir tükürükle ıslanmıştı. Dengesini sağlayan tek şey hazır oldaki duruşuydu.

"Rahat!" dedi ama diğeri hazır olda durmaya devam etti, öyle tercih ediyordu.

"Er Goranidzé, sizin emir erinizim. Adada size kılavuzluk edeceğim" dedi.

"Ada mı?"

"Kumanda edeceğiniz ada, Teğmenim."

Bir adayı kumanda etmek oldukça hoşuna gitmişti. Goranidzé onu pat pat eden, insanın konuşmasına imkân vermeyen ve ardında, dağılması uzun zaman alan kara bir duman bırakan motorlu bir kayığa bindirdi. Kayalık bir dağın tepesinde, faleze asılı duran bir villayı işaret etti. Betondan, enlemesine inşa edilmiş, büyük pencereli bu villa yeni olmasına yeniydi ama daha o zamandan yıpranmıştı; kalker kayaya sabitlenmiş, çok yüksekten denize doğru çıkıntı yapıyordu.

"Eviniz" dedi yüksek sesle.

Villaya gitmek için balıkçıların güneşe yaydıkları filelerini onardıkları bir plajdan karaya çıkılıyordu; kayığın kumsala çekilmesine ve Salagnon'un ve emir erinin taşıdıkları kasaların boşaltılmasına yardım ettiler. Villaya bazı dikine bölümleri basamak halinde falezin içine oyulmuş bir patikadan çıkılıyordu.

"Tıpkı bir manastır gibi" dedi hafifçe kızarmış ve nefes nefese kalmış er Goranidzé. "Çocukluğumun geçtiği yerde de dağların üzerinde böyle duvara vidalanmış raflar misali manastırlar vardı."

"Çocukluğunuz nerede geçti?"

"Artık olmayan bir ülkede. Gürcistan'da. Devrimden sonra manastırlar boşaldı. Keşişler ya öldürüldü ya da kovuldu. Biz oralara oynamaya giderdik. Tüm odaların duvarları boyalıydı; İsa'nın hayatı anlatılırdı."

Villanın eşyaları boşaltılmış salonunun ve denize bakan odalarının duvarları da büyük fresklerle kaplıydı.

"Size söylemiştim, Teğmenim. Manastırlarda olduğu gibi."

"Ama buradakilerin İsa'nın yaşamını anlattığını sanmam."

"Bilmem. Ayrıntıları hatırlayamayacak kadar uzun zamandır lejyonerim."

Bütün odaları dolaştılar; villa rutubet ve terk edilmişlik kokuyordu. Odalarda, kirli, bazıları yırtılmış büyük tül perdeler camsız pencerelerin önünde masmavi deniz manzarasına karşı

dalgalanıyordu. Duvarlardaki fresklerde, normalden daha büyük resmedilmiş, İmparatorluk'taki tüm ırklara mensup kadınlar palmiyelerin ve çiçekli ağaçların gölgesinde, yemyeşil otların, sıcak renklerdeki büyük örtülerin üzerine çırılçıplak serilmişlerdi. Hepsinin yüzleri görünürdü; bakışlarını yere eğmiş gülümsüyorlardı.

"Mecdelli Meryem, Teğmenim. Size söylemiştim: İsa'nın hayatı. İmparatorluğun her bölgesi için bir tane: Böyle olması gerekiyor."

Sömürge valisinin yazlık konutu olan ve savaş başladığından beri ikamet etmediği villaya yerleştiler.

Salagnon tamamen açık bir duvarı açık denize bakan bir oda seçti. Kendinden çok daha büyük, hem enine hem boyuna upuzun, canının istediği yönde yatabileceği bir yatakta uyuyordu. Meltemin şişirdiği tül perde neredeyse hiç kımıldamıyor, o karanlık odada yatağa uzandığında falezin dibinde dalgaların kayaları dövüşünü hafif bir gürültü halinde duyuyordu. Rüya gibi, krallara özgü bir yaşam sürüyor, bol bol rüya görüyor, düş kuruyor, ayakları yere basmıyordu.

Odasının duvarlarına resmedilmiş kadın freskleri rutubet yüzünden soyulmaya başlamıştı. Ancak bozulmamış, tropikal özsuyla dolgunlaşmış şehvetli dudaklarındaki gülümsemeyi her birinde hâlâ görmek mümkündü: İmparatorluk'un kadınları ağızlarının görkemiyle tanınır. Tavana ise tek bir erkek çizilmişti; çıplak erkek her bir koluyla bir kadına sarılmıştı. Hali meydandaydı ve arzusu tahmin edilebiliyordu ama sadece onun yüzü görülmüyordu; kafasını çevirmişti. Büyük yatağa sırtüstü uzanmış, gözleri açık Salagnon, onu, tavana çizilmiş tek erkeği açık seçik görüyordu. Eurydice'in yanında olmasını çok isterdi. Bu uçan şatonun prensi ve prensesi olarak yaşayıp giderlerdi. Ona yazıyor, açık duvardan gördüğü göz kamaştırıcı sudan fırlayan, koy adacıklarından meydana gelen Çin manzarasının resmini yapıyordu. Mektuplarını, jongun demirlediği limana haftada bir gün uğrayan motorlu

kayıkla gönderiyordu. Goranidzé her şeyle ilgileniyordu: hiç bozmadığı o kusursuz dik duruşuyla evin erzakından postaya, yemeklerden çamaşırların yıkanmasına kadar her şey ondan soruluyordu. Ayrıca yerli halktan hatırı sayılır kişileri kapıda karşılıyor ve yüksek sesle kimin geldiğini haber veriyordu. Ancak haftada bir gün Salagnon'a saygı dolu bir tavırla o günün onun günü olduğunu bildiriyor ve anahtarları ona veriyordu. Tek başına kör kütük sarhoş oluncaya kadar içiyor, sonra da kendi seçtiği, hiç penceresi olmayan küçük odada sızıp kalıyordu. Salagnon'dan ricası odasının kapısını dışarıdan kilitlemesi ve alkolün etkisi geçene kadar anahtarı saklamasıydı. Pencerelerden aşağı uçmaktan ya da merdivenlerden yuvarlanmaktan korkuyordu ki [her ikisi] de orada ölümcül olurdu. Ertesi sabah, Salagnon gelip kapısının kilidini açar açmaz bir önceki gün yaşananları asla anmadan her zamanki ciddiyetine bürünüyordu. O gün kullanmadıkları odaları temizliyordu. Tedarikçiler, dağıtılacak silahların ve maaşların dışında ölçülü sarhoşluklar için yeterince şarap getiriyordu. Ama posta sadece tek yönde çalışıyordu; Eurydice gönderdiği resimlere; insanın gözüyle görmeden varlığına inanmayacağı, mürekkeple resmedilmiş sarp adacıklı manzaralara asla cevap vermiyordu. Halbuki istediği şey Eurydice'in bu resimler karşısında şaşkınlığa düşmesi ve tüm çizdiklerini gerçekten gördüğünü posta yoluyla kıza kanıtlayabilmekti. Düşüncelerinin gerçekliğini bir mektupla bile ona kanıtlayamadığı için çok üzülüyor; sanki yok oluyordu.

Partizanları toplamak kolay oldu. Nüfusu balıkçılar ve kırlangıç avcılarından oluşan bu adalarda para tedavülde değildi ve etrafta asla kullanılmayan köhne Çin tüfeklerinden başka silah yoktu. Teğmen Salagnon sadece her sabah gelip biraz eğitim görme sözü karşılığında bol bol mal mülk dağıtıyordu. Genç balıkçılar grup halinde geliyor, önce tereddüt ediyor, ardından diğerlerinin gülüşmeleri yüzünden gözü korkan bir tanesi taahhüdü imzalıyordu; pembe renkli bir formun alt kö-

şesine bir çarpı işareti koyuyorlardı. Rutubetten şişmiş kâğıt bazen yırtılıyordu çünkü kalemi doğru düzgün tutamıyorlardı. Bunun üzerine, elden ele gezen tüfeğini ve tütünü ile birlikte boynunun etrafına astığı kesesinin içine tıkıştırdığı bir paket bozuk parayı getiriyordu. Formlar çabucak tükendi. Artık kareli boş kâğıtlara imza attırıyor ve imzaları akşamları siliyordu. Ne de olsa önemli olan imzalamaktı, bu ada üzerinde hiç kimse okuma yazma bilmiyordu.

Sabah idmanlarını kumsalda düzenliyordu. Birçoğu gelmiyordu. Hesapladığı sayıya asla ulaşamıyordu. Sanki hiçbir şey öğrenmiyorlardı; silahlarını hâlâ aynı derecede kötü kullanıyorlardı. Sanki her patlayışında sıçrayıp gülüştükleri silah bir çakaralmazdı. Simalara ve akrabalık bağlarına alıştığında dönüşümlü geldiklerini farketti: her aileden bir kişi geliyordu ama gelen kişi her zaman aynı kişi olmuyordu. En beceriksiz, balığa çıkıldığında herkesin eline ayağına dolanan genci gönderiyorlardı. Bu onlar için pek az riskli oluyor, hem de [haneye] tüm ailenin bölüştüğü bir maaş getiriyordu. Köye gittiğinde sazlardan örülmüş uzun bir evde ağırlandı. Duman ve balık sosu kokan alacakaranlıkta yaşlı bir adam doğru düzgün anlamasa da büyük bir ciddiyetle, her cümlesinin sonunda, bilmediği o dildeki her soluklanışta başını sallayarak onu dinledi. Tercüme eden, Fransızca'yı kötü konuşuyordu ve Salagnon savaştan, Viet-minh'ten, partizanların toplanmasından bahsettiğinde karmakarışık uzun cümleler halinde çevirdi. Sanki Salagnon'un bahsettiklerini karşılayacak kelime yokmuşçasına bunları birçok kez tekrar ediyordu. Hiçbir şey anlamamışa benzeyen ihtiyar adam her seferinde kibarca başını sallıyordu. Derken gözleri ışıldadı, güldü ve doğrudan, biraz tesadüfi, kocaman bir gülümseme ile onaylayan Salagnon'a hitap etti. Gölgeye doğru seslendi ve upuzun siyah saçlı bir genç kız yanlarına geldi, gözlerini önüne eğip, karşılarında durdu. Kızın üzerinde dar kalçalarını saran bir peştamaldan başka hiçbir şey yoktu. Küçük memeleri öz suyuyla dolu birer tomurcuk

gibi başkaldırmıştı. Yaşlı adam tercümana dönerek, nihayet anladığını, kızın gidip teğmenle birlikte yaşayabileceğini söyledi. Salagnon gözlerini kapadı, başını salladı. İşler istediği gibi gitmiyordu. Görünüşe göre kimse hiçbir şey anlamıyordu.

Faleze tutunmuş villasında gün geçtikçe bozulan freskleri ya da hafifçe salınan tül perdelerin arkasından denizi seyrediyordu. İşler istediği gibi gitmiyordu ama bunu onun dışında hiç kimse fark etmiyordu. Ne önemi vardı ki? İnsan nasıl olur da Çinhindi'ni sevmezdi? Fransa'da akla hayale gelmeyecek bu yerler nasıl sevilmezdi? Ve insanın elini kolunu bağlayan gariplikteki bu insanlar? Burada yaşanılabilecek şeyler nasıl sevilmezdi? Dalgaların kayalara vuruşu sanki beşiğini sallıyor ve uyuya kalıyordu. Ertesi sabah idman yeniden başlıyordu. Goranidzé adamları sıraya sokuyor, tüfeği nasıl dik tutacaklarını, bacaklarını iyice yukarı kaldırarak uygun adım yürümeyi öğretiyordu. Kendini karmakarışık bir savaş silsilesinin içinde bulmadan önce kısa bir süre Çar'ın subay okullarından birinde öğrenci olmuştu. Talim ve kurallardan kadar sevdiği başka bir şey yoktu; hiç olmazsa bu değişmiyordu. Öğlene doğru balıkçılar denizden döner, kayıklarını sahile çeker, partizanlar sabah yaptıklarını anlatmak için gülüşerek dağılırdı. Goranidzé gölgeye çekilir ve baharat ve limon ile balıklarını iyice pişirir, ardından da siesta için yukarı çıkardı. Günün geri kalanı için başka şey öngörmek gereksizdi. Bu yüzden Salagnon odasından körfezi seyredalar ve denizden ansızın yükselen dikey adaları nasıl resmedebileceğini çözmeye çalışırdı. Ağacın tekinin gövdesine yapışmış, gün boyu hareketsiz durup kabuk değiştireceği günü bekleyen bir böcek misali faleze asılı bir yaşam sürüyordu.

Tonkin'e gönderildiklerinde, birliği taahhüt imzalatarak kaydettiklerinin dörtte birinden fazlası etmiyordu. Ülkeden ilk gördükleri anda hoşlanmadılar. Kızıl nehrin deltası yanlamasına uzanan balçıktan oluşuyor ama görüş alanları köyün çevresindeki bambularla son buluyordu. Hiçbir şey görülmü

yordu. İnsan kendini hem kaybolmuş hem de dar bir ufkun içine gömülmüş gibi hissediyordu.

Körfezdeki balıkçı aileleri, gençlerin, yerinde duramayanların, üstünkörü çalışanların, köyde yoklukları fark edilmeyecek olanların, biraz değişikliğin iyi geleceği tiplerin gitmesine göz yummuştu. Fransızca bilen tercümanlık yapacaktı ama o da birliğe yazılmasını bir seyahat olarak görüyordu. Gözlerinin önüne düşen sahra şapkaları, ağır mı ağır sırt çantaları ve kocaman tüfekleriyle sanki hepsi kılık değiştirmişti. Zar zor yürüyorlardı; çıplak ayakla yolu daha iyi hissettikleri için sandaletlerini sırt çantalarına bağlamışlardı. Yayan ilerleyen Viet-minh'i yerinden etmek için yayan ilerliyorlardı. Aralarında daha fazla mesafe bırakmaları ve çenelerini kapamaları için her on beş dakikada bir bağırmak zorunda kalan Salagnon'un arkasında, adeta birbirine yapışmış bir tek sıra halinde yürüyorlardı. Salagnon bağırınca aralarındaki mesafeyi açıyor ve susuyorlardı ama çok geçmeden, ufak ufak yeniden çene çalmaya ve kendilerine rehberlik eden subay beye farkında olmadan yaklaşmaya başlıyorlardı. Kuma ve kalkerli kayalara alışık olduklarından pirinç tarlalarının balçık setlerinde ayakları kayıyor ve kıç üstü çeltik suyunun içine oturuveriyorlardı. [Böyle bir durumda] hepsi duruyor, kümeleşip suya düşeni komiklikler yaparak çekip çıkarıyorlardı. Hepsi birden gülüyordu; çamura batan hepsinden çok gülüyordu. Gürültülü ve korunmasız bir vaziyette ilerliyorlardı; asla kimseyi gafil avlayamazlardı, aksine dümdüz ufukta mükemmel bir hedef oluşturuyorlardı. Sıcaklıktan çekiyorlardı çünkü ortada, bu çamur deryasının üzerine çöken parçalı bulutlu güneşi hafifletecek hiçbir deniz meltemi yoktu.

Ancak dağı gördüklerinde bu hiç hoşlarına gitmedi. Üçgen şeklinde tepeler ansızın alüvyon ovalarının üzerinde beliriyor, kat kat yükseklere tırmanıyor, pusa karışmış tepeleri bulutlarla iç içe geçiyordu. Viet-minh bu tepelerde yaşıyordu; tıpkı geceleri köyleri basıp önüne çıkanı gövdeye indiren vahşi bir orman hayvanı gibi.

Deltanın ağzını kapatmak, geçişleri kontrol altında tutmak için kilometre bazında aralıklarla karakollar inşa edilmişti. Etrafı bariyerlerle çevrili, biraz daha uzağı görebilmek amacıyla inşa edilmiş çok yüksek kare kulelerdi bunlar. Acaba içlerinde kaç kişi vardı? Su kanalları ve çalılıklar dolu delta labirentinde Fransa'nın mevcudiyetini sağlamak için üç Fransız ve yerlilerden oluşan on yedek asker bir köyü koruyor, bir köprüyü gözlüyorlardı. Genelkurmay karargâhında bu karakolların karşılığı her biri için haritanın üzerine iliştirilen küçücük bir bayraktı; karakol gece yok edildiğinde bayrağı çıkartıyorlardı.

Onları durumu hassas bir karakolu güçlendirmek için göndermişlerdi. Setin üzerindeki yoldan sıra halinde yaklaştılar. Bu sefer aralarındaki mesafe yerindeydi; her biri önünde yürüyenin ayak izlerine basarak ilerliyordu. Salagnon bunu onlara öğretmişti çünkü yollar gömülmüş tuzaklarla doluydu. Üst üste koyulmuş bambu saçakları karakolu koruyor, örme duvardan kuleye sadece daracık bir geçiş bırakıyordu; delikli namlulu bir mitralyöz bu geçişin hemen karşısındaki mazgal deliğine doğrultulmuştu. Bambuların sivri uçlarından kara bir sıvı akıyordu: bambular sebep olacakları yaralar daha da mikrop kapsın diye manda pisliğiyle sıvanırdı. Durdular. Mazgalın altındaki kapı kapalıydı; kapıyı hiçbir merdiven öngörmeden yükseğe yapmışlardı. İçeri girip çıkmak için, geceleri içeri alınan bir seyyar merdiven kullanılıyor olmalıydı. Aşağıdaki kazıkların tepesine iki kesik Vietnamlı kafası geçirilmişti, kesik boyunlar kapkara kana bulanmıştı, kapalı gözlerine sinekler üşüşmüştü. Karakolun önündeki açık alanda hava aşırı sıcaktı, etraftaki pirinç tarlalarından dayanılmaz bir rutubet yükseliyordu. Salagnon sineklerin gürültüsünden başka şey duymuyordu. Bazıları ona kadar geliyor, sonra geri havalanıyordu. İçeriye bağırdı. Güneşin altında kavrulan, su birikintileriyle dolu düz alanda sesi kendi kulağına incecik geldi. Daha güçlü bağırdı. Arka arkaya birkaç kez bağırdıktan sonra mitralyözün

namlusu hareket etti. Ardından mazgal deliğinden şüpheyle bakan yabanıl bir çehre belirdi.

"Kimsiniz?" diye bağırdı boğuk bir ses. Sarı tüylerin altında yuvasından fırlamış tek bir göz parlıyordu.

"Teğmen Salagnon ve körfezden oluşturulmuş yedek birliği. Size destek olmak üzere gönderildik."

"Silahlarınızı bırakın."

Mitralyöz çatırdadı ve mermiler düz bir hat halinde çamurda patlayarak hepsini çamura boğdu. Adamlar küçük çığlıklar atarak saf düzenini bozup Salagnon'un çevresinde kümeleştiler.

"Silahlarınızı bırakın."

Tüm silahlar yere atıldıktan sonra kapı açıldı, merdiven dışarı çıkartıldı ve şortlu, sakallı, üst gövdesi çıplak, tabancasını belindeki kemerinin içine sokuşturmuş bir Fransız basamakları seke seke indi. Siyah pijamalı, ellerinde Amerikan malı hafif makineli tüfekler olan iki Tonkinli onu takip ediyordu. Adamın üç metre gerisinde hiç hareket etmeden durdular.

"Siz ne halt ediyorsunuz?" diye sordu Salagnon.

"Ben mi? Hayatta kalmaya çalışıyorum, pabucumun teğmeni! Lakin sizden şüpheliyim."

"Kim olduğumu anlamadınız mı?"

"Ah, şimdi oldu. Kim olduğunuzu anladım. Ama prensip gereği her şeyden kuşku duyarım."

"Benden mi kuşku duyuyorsunuz?"

"Sizden değil. Kimse sizden kuşku duymaz. Ama bir Beyaz'ın peşi sıra gelen bir tabur Vietnamlı tehlikeli olabilir. Lejyoner oyunuyla tuzağa düşürülen karakolların sayısını tutmayı bıraktık. Avrupalı bir kaçak, yedek asker kılığına girmiş Viet-minhliler, insan hiçbir şeyden şüphelenmiyor; kapı kibarca açılır, merdiven aşağı indirilir ve göz açıp kapayıncaya kadar boğazlar kesilir. İnsanın kendi kanının aktığını gördüğünde kafasına dank ediyor ne kadar ahmak olduğunu. Bana göre değil!"

"Peki şimdi içiniz rahat etti mi?"

"Benim içim rahat ama sizin için aynı şey söylenemez. Adamlarınızın Viet-minhli olmadıkları kesin. İlk kurşun yağmurunda ciyaklayarak çil yavrusu gibi dağılmaları amatör sınıfına dahil olduklarını açıkça gösterdi."

Arkasında, ellerinde kullanıma hazır tuttukları hafif makinelileri, ifadesiz çehreleri, dimdik duran siyah giysili Vietnamlıları işaret etti başparmağıyla.

"Bunlar kazanılmış Viet-minhliler. Bu başka bir şey. Kurşun yağmuru onlara işlemez, hiçbir yüksünme işareti göstermeden parmağınızı şaklatmanızla itaat ederler.

"Peki, onlara güveniyor musunuz?"

"Artık onlarla aynı gemideyiz. Gemi bile değil, küçük bir sandal aslında. Tekrar karşı tarafa geçerlerse, siyasi komiser* saniyesinde yok eder onları. Savaşmayı bırakırlarsa bu kez köylüler linç eder. Bunu biliyorlar. Başka seçenekleri yok, benim de başka seçeneğim yok. Biz bir elin parmakları gibi bütünleşmiş bir tecilliler taburuz. Hayatta kaldığımız her gün bir zafer. Yukarı çıkalım mı Teğmen? Size içecek ikram edeyim. Adamlarınızdan da bir iki tane alabilirsiniz yanınıza, ama o kadar. Diğerleri aşağıda kalsın. Yerim yok."

Karakolun içi loştu, ışık sadece kapıdan ve her duvarda bir tane açılmış olan mazgallardan giriyordu; her birinden bir mitralyöz ucunu uzatmıştı. Adamları gözleri loşluğa alışınca fark etti. Kıyafetleri siyah, saçları siyah, gözleri neredeyse kapalı, tüfekleri kucaklarında, hareket etmeden sırtlarını duvara vermiş oturuyorlardı. Hepsi ona bakıyor ve her bir hareketini izliyordu. Anason ve havalandırılmamış yatakhane kokusu loş havada dalgalanıyordu. Teğmen, odanın ortasına yığılmış kasaların üzerine eğildi, bir nesne aldı ve Salagnon'a doğru fırlattı; o da refleks gereği yakaladı. Balon olduğunu sanmıştı. Oysa

* İlk kez Fransız Devrimi esnasında oluşturulduğu rivayet edilen, Kızıl Ordu, Çin Ordusu, Kuzey Kore Ordusu, Viet Minh ve Romanya'da kullanılmış, subay ve askerlerin ideoloji ve otoriteye olan sadakatlerini denetleme yetkisine sahip rütbe. (ç.n.)

bir kafaydı. Midesi ağzına geldi. Az kalsın yine refleks gereği elinden düşürüyordu ve yine ani bir refleksle elinde tuttu. Açık gözleri ona değil, yukarı doğru bakıyordu; bu onu rahatlattı. Titredi, sonra sakinleşti.

"Siz gelmeden önce dışarı atmak, aşağıdakilerle değiştirmek istiyordum. Onlar biraz fazla kokmaya başladı."

"Viet-minhliler mi?"

"Emin değilim ama olması kuvvetle muhtemel."

Yerden, üstünde sarı bir yıldız olan bir başlık aldı. Yıldız havan topu mermisinin içine çökmüş bir parçasından, elde üretilmişti.

"Takın onu. Kafasında onunla kesin onlardan olur."

Tek bir kafa, çok ağır değildir. Tıpkı bir top gibidir. Çevrilebilir, fırlatıp atılabilir ama koymak istendiğinde hangi yöne doğru koyulacağı bilinmez. O nedenle kazığa geçirmek pratiktir, insan nereye koyacağını bilir ve kafayı yerleştirir. Yabani teğmen ucu sivriltilmiş bir bambu uzattı. Salagnon bambuyu yutağına ya da nefes borusuna sapladı, ne yaptığının pek farkında değildi. Bambudan sıkı bir kauçuk gıcırtısı yükseldi, boynun içinde küçük bir şeyler yırtılmıştı. Ardından subay başlığını taktı. Duvar boyunca oturmuş adamlar hiçbir şey demeden ona izliyordu.

"Karakol şimdiye dek üç kez ele geçirildi. İçindeki askerlerden geriye pek bir şey kalmadı, el bombalarıyla icaplarına bakıldı. Bu yüzden onlara kimin kim olduğunu gösteriyorum. İçlerine korku salıyorum. Karakolun çevresine tuzaklar kurdum. Ben bir mayınım; bana yaklaşsınlar ve güüüüüm! Bana dokunsunlar güüüüüm! Hadi, bir şeyler içmeye hak kazandınız."

Adam, ucunda kafanın durduğu mızrağı altından tutarak geri aldı ve karşılığında Salagnon'a buram buram anason kokan dolu bir kadeh verdi. Bütün adamlar süt kıvamında, sarı opaklığı karanlıkta dahi parlayan bir sıvıyla dolu bardakları elden ele geçirdiler

"Bu hakiki bir pastistir*. Bizzat biz yapıyoruz. Boş zamanlarımızda içiyoruz. Gerçi burada tüm zamanlarımız boş zaman. Yıldız anasonu bilirsiniz; Fransa'ya özgü o kokunun Marsilya'ya ait olduğu zannedilir. Aslında memleketi burasıdır. Hadi, sağlığınıza. Peki ya siz? Siz nereye gidiyorsunuz böyle, bu çizgi roman kahramanlarıyla?

"Ormana."

"Orman, teğmenim, olmaz. Adamlar istemiyor."

"Neyi istemiyorlar?"

"Ormanda yürümek."

"Ben sizi bunun için işe aldım."

"Hayır, ormanda yürümek için değil, olmaz. İşe alındık silahımız ve maaşımız olsun diye."

Çok sinirlenmiş olmalıydı. Daha o gece birçoğu çekip gitti. Orman balıkçılara uygun değildi. Aslında kimseye uygun değildi. İlk kez üstlerine ateş edildiğinde, bunun tahayyül edebileceklerinden daha zor olmadığını fark ettiler. Ölümünüzün istendiğini, bunun kudurmuşçasına, inatla istendiğini düşünmek, oturup bunu düşündüğünüzde tahammül edilemez bir şeydir ama insan durup da bunu düşünmez. Makineli tüfek ateşi boyunca karanlık bir öfke savaşçının gözlerini kör eder. Düşünceler, duygular silinir gider. Sadece yollar, keşisen güzergâhlar, kaçışlar, hücumlar vardır. Oynanan korkunç ama somut bir oyundur. Ateş etmek ve ateş edilmekten ötesi yoktur. Bir anlığına durup soluklanmak, üzerine ateş edilmesinin dayanılmaz olduğunu düşünmek için yeterlidir ama üzerine düşünmemek de her zaman mümkündür.

İnsan, çok çetin düşünceleri kafasından uzaklaştırabilir. Lakin o düşünceler devamında uykuda, akşamın sessizliğinde, beklenmedik hareketlerle, nedeni bilinmediği için şaşkına çeviren ani korkularla birlikte geri döner. Yine de ne mutlu ki

* Anasondan yapıldığından tadı rakıya benzeyen ancak suyla karıştırıldığında mat kayısı rengi alan, özellikle güney Fransa'da ve Kuzey Afrika ülkelerinde içilen bir içki türü. (ç.n.)

çok daha sonra geri döner. O an için düşünmemek, bir hareketi bir sonraki hareketten ayıran sınırda dengeli yaşayabilmek mümkündür.

Düşüncelerin genişleyebilmesi ya da sönüp gitmesi, hiç susmamacasına gevezelik etmesi ya da hiçliğe, hepsi birbirinin eşi minicik sarsıntılarla dönen dişli çarkların tıkırdayan mekanizmasına indirgenmesi gariptir. Düşünce her zaman doğru sonuç vermese de sürekli devam eden bir hesap işçiliğidir. Yaprakların arasına uzanmış, burnunu toprağa gömmüş Salagnon bunu düşünüyordu; zamanı da değildi ama kımıldayamıyordu. Havan topu mermileri kulakları sağır eden bir sesle neredeyse aynı anda gönderiliyordu. Beş tane saymışlardı. Çıkardıkları ıslık sesleri birbirine karışıyor, havan topu mermileri düz bir çizgi halinde neredeyse aynı anda yere düşüyor, karnının altındaki toprak sarsılıyordu. Toprak ve ağaç parçaları demet halinde sırtlarına, *cangıl* şapkalarına, çantalarına yağıyordu; küçük taşlar silahlarının madeni kısımlarında çınlıyordu. Patladıktan sonra etrafa saçılan havan topu mermilerinin parçaları pek fazla can yakmaz ama bunlara dokunmamak gerekir çünkü insanın elini yakar, keserler. Ateş emriyle birlikte yan yana dizilmiş beş havan topu ateş ediyor. Annamlıların bu denli organize olabileceklerini hiç zannetmezdim. Ama bunlar Tonkinli; yapmaları gerekeni bir makine düzeninde yapan, şakaya gelmeyecek gerçek makinalar. Elindeki flamayla her hareketlerini kumanda eden dürbünlü bir subayla birlikte sıraya dizilmişler. Yeni bir yaylım ateşi yola çıkıyor ve bu sefer daha da yakınımıza düşüyor. Bir sonraki bizim için. Patlamalar toprağın üzerinde dümdüz bir çizgi halinde meydana geliyor ve yarıklar açıyor. Her biri arasında beş metre var. Her ikisi arasında yirmi saniye var: havalanan toprağın yere düşmesi, subayın sonucu görüp nişangâhı ayarlaması ve flamasıyla yeniden işaret vermesi için gereken süre. Havan topu mermileri beş metre ötemize düşüyor. Yöntemli bir şekilde ilerliyorlar. Yeni bir yaylım ateşine başlamadan

önce bir önceki atışın düşmesini bekliyor, hedeflerinin tek sıra halinde yüzükoyun yerde yattığını biliyor ve hepsini yöntemli bir biçimde tek vuruşta halletmek istiyorlar. Üç yaylım ateşinden sonra hepimizin sonu gelecek. Toprak titriyor; bir çakıl taşı ve kıymık yağmuru yeniden üzerimizi kaplıyor. "Bir sonraki atışta, havan mermileri patladığı anda koşmaya başlayacağız. Herkese duyurun. Doğrudan tam karşımızdaki çukurlara doğru koşacağız ve yaylım ateşinden önce saklanmış olacağız." Islık sesi gökyüzünü yırttı, yukarıdan düşen kurşun dolu kasalar misali toprağı yardı. Toprak parçalarının arasında yerlerinden fırladılar, toz bulutu arasından koşarak taze toprakta açılmış çukurların içine büzüldüler. Kalpleri yerinden fırlayacakmışçasına hızla atıyordu; ağızlarında enkazın çatırtısı, silahlarının dipçiklerine ve şapkalarına yapışmışlardı. Bir sonraki geldi. Yaylım ateşi tepelerinden geçip onları dilimlere ayırıp toprağa gömüp öldürecek bir dizi tırmık darbesi gibi biraz önce yüzü koyun yattıkları yere düştü. Hiçbir şey fark etmediler. Hayat tesadüflere bağlıdır.

Ateş kesildi. Düdük sesiyle birlikte, silahları karınlarının üzerinde enlemesine duran, hiçbir tedbir almamış latanya kasklı bir dizi asker sınır noktalarından dışarı çıktı. Paramparça olduğumuzu zannediyorlardı. Önce ateş ettik, ardından üstlerine doğru koşmaya başladık. Ya böyle olacaktı ya da yeniden başlayacaklardı. Her şey böyle cereyan etti, olanca vahşetle. Üzerine topluca ateş ettikleri bir dizi asker kukalar gibi yere yığıldı. Yerlerinden fırlayıp el bombaları attılar; üzerlerine doğru koştular; dört ayak üzerinde sürünenlerin, yerde oturanların, ters dönmüşlerin kafataslarını ve bedenlerini patlattılar; bir hançer darbesiyle ayaktakilerin bağırsaklarını çıkardılar ve çalılık toprağın üzerinde kireçle çizilmiş bir hattın gerisinde yan yana dizilmiş havan toplarına ulaşıp ağaçların arasına kaçışanlara ateş ettiler. Subay flamasını bırakmadan yere düştü, ayakları çizginin ucunda, dürbünü göğsündeydi. Onları dize getirmişlerdi. Göz açıp kapayıncaya kadar geçen

bu anlarda, gördükleriniz insan değildir. Bunlar ayağınıza dolanan kitleler, yırtılmamasını umarak bıçağı sapladığınız, ayağa dikilmiş, üzerine ateş etmenizle iki büklüm olup yere düşen ve artık ayağınıza dolanmadığından yolunuza devam ettiğiniz kum torbalarıdır. Sayım yaptılar. Birçok beden başlangıçta durdukları noktada havan topu mermilerinin hedefi olmuş yerde yatıyordu. Yerlerinden kımıldamamışlardı, yüzükoyun siper almış adamın yanındakine ilettiği emri anlamamış ya da harekete geçmekte geç kalmışlardı. Yaşam ve ölüm değişken hesaplara bağlıdır: buradaki hesap tam tutmuştu, gelecektekilere ise bakacalardı artık. Yukarılardan, ormandan upuzun düdük sesleri geliyordu. Sıvıştılar.

Haftalarca böyle devam etti. Balıkçıları güç bela hayatta kalıyordu. Körfezdeyken hiç rastlamadıkları hastalıklara yakalandılar. Askeri güçleri giderek eriyordu. İyileştiler derken bir akşamüstü hepsi birkaç saniyede yok oldu. Yüksekçe bir pirinç tarlası seti üzerinde tek sıra halinde ilerliyorlardı; güneş alçalıyordu, çeltik tarlalarının suyuna vuran gölgeleri uzuyordu. Balçıktan yapış yapış bir sıcaklık yükseliyor, gökyüzü turuncu bir renk alıyordu. Sessiz bir köy boyunca ilerliyorlardı. Bir bambu korusunun ardına gizlenmiş bir mitralyöz neredeyse tamamını delik deşik etti. Salagnon isabet almadı. Sadece hemen yanındakiler, yani telsizci, tercüman ve iki adamı hayatta kalmıştı. Gece inerken hava kuvvetleri köyü ateşe verdi. Şafak sökerken karayoluyla köye intikal eden bir başka birlik külleri eşelese de ne bir ceset ne de silah bulabildi. Yok edilen bölük idari anlamda lağvedilmişti. Salagnon Hanoi'ye döndü. Geceleyin, sırt üstü uzanmış, gözleri fal taşı gibi açık makineli tüfek atışının neden o kadar kısa sürdüğünü, neden hemen ona gelmeden önce durduğunu, neden tek sıra yürüyen bölüğün başına ateş etmekle başlamadıklarını soruyordu kendine. Hayatta kalmış olmak uykusunu kaçırıyordu.

"Fransa'dan yeni gelen genç bir teğmene biçilen yaşam süresi bir ayı geçmez. Hepsi değilse de çoğu ölür. Ancak, ilk ayda

yaşanan bu ölümleri göz ardı edersek, subaylarımızın beklenen yaşam süresi baş döndürücü bir şekilde yükseliyor."

"Söyleseniz Trambassac, bu uğursuz hesaplamaları yapabilmek için gerçekten vaktiniz oluyor mu?"

"Sayılardan faydalanmadan savaşmayı nasıl umabilirsiniz ki? Bu hesaplamalardan çıkan sonuç ilk ayı atlatabilen subaylara güvenebileceğimizdir, onlara kumandayı emanet edebileceğimizdir. Becereceklerdir çünkü becermişlerdir. "

"Salakça. Siz şimdi kumandanın hayatta kalanlara emanet edilebileceğini mi ispatlamış oldunuz? Kime edilecekti ki? Ölenlere mi? Elimizde sadece hayatta kalanlar var. O yüzden şu olasılık hesaplarınızı bırakın; savaş olası değil, kesindir."

Victorien Salagnon'un emrine dağlılardan meydana gelen Taylandlı bir manga verdiler. Bu kırk adam Viet-minh'in otoriter eşitlikçiliğini reddediyor ve delta Tonkinlilerinden nesillerdir hazzetmiyordu. Astsubayları hayal meyal Fransızca konuşuyordu. Fransa'da askeri okulu bitirip soluğu burada almış olan Asteğmen Mariani'nin dışında, nereden geldiklerini bilemediği Teğmen Moreau ve Asteğmen Gascard'ı da onunla göndermişlerdi. "Kadro bakımından pek alışıldık bir durum değil, değil mi?" diye sordu Salagnon. Kara Nehir boyunca akıntıya karşı yol almadan bir gün önce leylakların altında bir kadeh içmeye gitmişlerdi. "Evet, öyle" dedi Moreau. Salagnon'un sorusu onu gülümsetmişe benziyordu. Bir milimetreden de ince kesilmiş, briyantinli, siyah dümdüz bıyığının altında, zar zor görünen incecik dudakları arasında bir jilet kesiği kadar ince bir gülümsemeydi bu. Gülümseyip gülümsemediğini tam olarak bilmek dahi mümkün değildi. Pancar suratlı dev Gascard ise sadece kafasını sallamakla yetiniyor, bardağı bitince yenisini ısmarlıyordu. Güneş battı. Ağaç dallarına asılı fenerlerden rengârenk ışıklar yansıyordu. Moreau'nun düz bir çizgiyle ayırarak kafasına yapıştırdığı saçları parlıyordu. "Hatta fazla alışılmamış, özellikle iki başlılık açısından. Ama anlaşılabilir. Neyse ki sesi, o dümdüz, ifadesiz, aksi ol-

masa insanı ürkütecek suratından beklenmeyecek bir sıcaklıktaydı. Hiçbir şey söylemediğinde insanı endişelendiriyordu.

"Anlaşılabilir derken?"

"Kumanda eden sizsiniz, şansınız sayesinde rütbelerinizi ediniyorsunuz ve okulu yeni bitirmiş, kafasına güneş geçmiş ufaklığı öğrenmesi için yanınıza veriyorlar."

"Peki ya siz?"

"Biz mi? Biz yıldızlarımızı kazandıkça kaybediyoruz. Gascard, ayyaşlığından, ben ise düşmana karşı aşırı gayretkeş, üstlerime karşı ise bir parça saygısız olmaktan. Buna rağmen, yılmıyoruz. Bürokrasilerinde bize yer yok ama işlerini biliyorlar. O yüzden de bizi buraya koyuyorlar. Diyorlar ki: 'Bunları da başımızdan güzelce savdık! Ekibe gel: hayatta kalmayı başarmış bir tip, iki orman koşucusu, bir şeyler öğrenecek bir çaylak ve bir dolu silahlı adam. Bunları *cangıl*a salarız. Vietnamlı Beyler götünüzü kollayın!' Tablo vahimse, hurafeler de diğer şeyler kadar işe yarar."

Salagnon bu sözlere gülmeyi yeğledi. Bu ikisi ve kırk yiğitle dağa çıkıp deltanın köylülerine karşı eski yöntemlerle yapılacak bir savaş onun gözünde bir yaşam sigortasına eş değerdi. Epeyce içtiler. Ufaklık Mariani Çinhindi'nden hoşlanmışa benziyordu. Beyaz çiçeklerden yayılan incecik süt kokusu eşliğinde çakırkeyif halde karargâhlarına dönerken Grand Hôtel du Tonkin[1]'in ışıl ışıl vitrinlerinin önünde geçtiler. İçeride üst düzey sivil yöneticiler, üst kastlardan Vietnamlılar, omuzları açık giysiler içinde kadınlar, üç ordunun tören kıyafetlerine bürünmüş askerleri ve yine kamuflaj kostümüyle, ancak bu kez tüm madalyalarını takmış Trambassac vardı. Her yer ışıl ışıldı. Canlı müzik eşliğinde dans ediliyordu. Uzun siyah saçlı çok güzel kadınlar zarif adımlar ve Cefeo* askerlerini umutsuz

1. Fr. Büyük Tonkin Oteli.

* Fr. Açlımı Fransız Uzakdoğu Seferi Kuvvetleri (Corps Expéditionnaire Française en Extrême-Orient)'dir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Çinhindi'nde Japonlara karşı savaşmak üzere oluşturulmuş bu ordu Japonların koşulsuz şartsız teslim olmalarından sonra Çinhindi Savaşı'na yönlendirilmiştir. (ç.n.)

kara sevdalara düşürecek o aristokratik ağırbaşlılık ile vals yapıyorlardı. Moreau, sarhoş olmasına rağmen düzgün adımlarla kapıya yöneldi; kapıdaki görevliyi eliyle kenara itip dosdoğru hepsi yaldızlar içinde parıldayan general ve albayların alçak sesle konuşup, ayaklı kadehlerde şampanya içtikleri bara doğru ilerledi. Salagnon onu geriden, endişeyle takip etti. Onun üç adım gerisinde de Gascard ve Mariani vardı.

"Albayım, sabah şafakla birlikte yola çıkıyorum. Ölme ihtimalim oldukça akla yatkın. Her zamanki yemeklere elimi sürmedim, defalarca kez ısıtıldığı için pis kokuyordu ve bize verdikleri çeyrek litrelik kırmızı şarap o denli ekşiydi ki onunla silahlarımızı bile yağlayabilirdik."

Üst düzey subaylar araya girmeye cesaret edemeden endişe verici, çelimsiz, saçları kusursuzca taranmış, görünür şekilde sarhoş ancak diksiyonu tertemiz adama doğru döndüler. İpince bıyıklarının altındaki incecik ağzı insanı biraz endişelendiriyordu. Trambassac gülümsüyordu.

"Ancak, sizin şampanya içmiş olduğunuzu görüyorum. Tost ekmeklerinin üzerindeki kaz ciğeri bu sıcakta erimiyor mu acaba?"

Generallerin şaşkınlığı yerini önce öfkeye ardından ortalığı kırıp geçirmeye varacaktı; atletik yapılı birkaç albay kadehlerini bırakmış ve yanlarına yaklaşmıştı ki Trambassac babacan bir tavırla onları durdurdu. "Teğmen Moreau, davetlimsiniz. Siz de Salagnon ve sizin arkanıza saklanan o ikisi de". Garsonun getirdiği tepsiden aldığı ağzına kadar dolu kadehleri ağızları açık ona bakan gençlere verdi, bir kadeh de kendisine aldı. "Beyefendiler" dedi hepsine hitaben "karşınızda ordumuzun en iyi askerleri bulunmaktadır. Şehirde, gururları kolayca kırılan kibar beyefendiler, kırsalda ise kurtturlar. Yarın yola çıkıyorlar ve ben General Giap ve onun alçak ordusuna acıyorum. Beyefendiler, yaşasın paraşütçüler, yaşasın İmparatorluk, yaşasın Fransa; siz onun kılıcısınız ve ben kadehimi cesaretinize kaldırmaktan onur duyuyorum."

Kadehini kaldırdı, herkes onun yaptığını yaptı, içtiler, birkaç alkış sesi duyuldu. Moreau devamında ne yapacağını bilemedi. Kızardı, kadehini kaldırdı ve içti. Derken müzik ve ardından sohbetin uğultusu yeniden başladı. Hiçbir nişanı olmayan dört genç teğmenle artık kimse ilgilenmiyordu. Trambassac yarısı dolu kadehini yanlarından geçen bir garsonun tepsisine bıraktı ve Moreau'nun omuzuna vurdu. "Şafakta yola çıkacaksınız, evladım. Biraz daha kalın, keyfini çıkartın ama çok geç yatmayın. Gücünüzü toparlayın."

Rengarenk kalabalığın arasında gözden kayboldu. Kalmadılar. Salagnon Moreau'nun kolundan tuttu ve dışarı çıktılar. Dışarısının sıcak havası onları ayıltacak gibi değildi ancak devasa çiçekler güzel kokuyordu. Yarasalar sessizce etraflarında uçuşuyordu.

"Görüyorsun ya" dedi Moreau usulca "Hep kazıklanıyorum. Tekrar öfkelenmek için yarına kadar beklemem gerek."

İnsan orada bulunmadan oranın nasıl bir yer olduğunu bilemez; bunun için oraya gitmek gerekir ve gidildiğinde de dil zorlanır. O nedenle, insanın niçin sadece bilinen şeylerden bahsettiği, niçin sadece aynı fikirde olduğu, ne söyleyeceğini çoktan bildiği insanlarla konuştuğu kolayca anlaşılır. İnsan onlarlayken neredeyse söylemeye bile gerek duymaz, sadece şöyle bir zikretmek dahi yeter. Bilinmeyeni önce görmek, sonra anlatmak gerekir: bilinmeyen, bilhassa herkesin önceden bildiğine değinmek için yaratılmış dilin çabalarına rağmen hep biraz ötede, hep elinizin uzağında bulunur. Salagnon üç genç subay ve dillerini konuşmadığı kırk tane adamla ormanın derinliklerine gömüldü.

Uçaktan bakıldığında, orman kıvır kıvır kıpırdanmaktadır; bu, göze sevimsiz gelmez. Yukarı Bölge'nin engebelerini yumuşatır, sivri kalkerleri yeşil bir yün halıyla örterek hafifletir, uçağın kabininin altında yekpâre, sık bir parçaymışçasına akar gider ve yukarıdan bakıldığında insanda üzerine uzanma isteği uyandırır. Ancak içine atlarsanız, düzenli ve sık bitki örtüsü-

nü katederseniz, sadece beceriksizce dikilmiş paçavralardan meydana geldiğini fark edersiniz dehşet içinde.

Çinhindi ormanının bu denli kötü olduğunu düşünmemişlerdi; tehlikeli olduğunu biliyorlardı ki bu katlanılabilir bir şeydi ama orman ölmek için acınacak bir ortam sunuyordu. Burada genellikle yapılan şey buydu: ölmek. Hayvanlar zarafetle birbirlerini parçalıyor, bitkiler ise yere düşmeye dahi vakit bulamadan etrafta ve üzerlerinde bitenler tarafından ayakta, canlı canlı gövdeye indiriliyorlardı.

Fransa'da bakir ormanlara dair yanlış düşünceleri vardır çünkü macera romanlarındakiler aşırı ısıtılmış salonlarda, pencere yanında yetişen büyük bitkilerin taklididir ve *cangıl* filmleri de botanik bahçelerinde çekilir. Kitaplarda geçen bu etli butlu ormana hayranlık uyandıran bir verimlilik atfedilir; bu ormanda kalpte coşku, karında keşfetme sancısı, yalnızca nehirde bir banyonun yok edilebileceği keyifli terler dökerek, elde pala ilerlenebilecek bir düzen olduğu zannedilir. Halbuki bununla hiç alakası yoktur. Çinhindi ormanı içeriden bakıldığında berbattır, ziyadesiyle zayıftır, hatta yeşil bile değildir. Uçaktan yumuşak, uzaktan tıkız görünür; ancak içine girdiğinizde, ağaçların altına ayak bastığınızda, etrafınızda gördüğünüz sefil bir düzensizliktir. Bitkiler öylesine bitivermiştir, yan yana duran iki ağaç bile aynı değildir, her biri bir diğerinin üzerine bastırarak yarısının güneşini ve havasını kesmektedir, eğri büğrü bu ağaçlar ulaşabildikleri tüm dallara sarılmıştır. Hepsi zavallı, aşırı zayıf, düşen yaprakların bile tamamını kaplayamadığı bir toprağa zar zor kök salmıştır. Ağaçlar her yöne, her yüksekliğe çıkmışlardır ve yeşil bile değildirler. Grimtırak ağaç gövdeleri dik durabilmek için aralarında savaşır, hangi ağaca ait olduğu belli olmayan toprak sarısı hastalıklı dallar birbirine dolanır, gri benekli delik deşik yapraklar göğe ulaşmak için didinir, kestane rengi sarmaşıklar onların üzerine çıkmaya çalışan ne varsa engel olur tüm bunlar bitki örtüsünün ahenkli gelişiminden çok, bir

anlamda hastalığı ve bir kaçışı çağrıştıran bir acelecilikle filizlenir.

Hayal edilen sık bir orman; söz konusu olan ise bir tavan arasıdır. Adımlarınızı attığınız toprak seviyesi verimlilik değil yukarıdan düşen atıkları kusmaktadır. Ayaklarınız, ağaç gövdelerinin ortasından çıkan köklere takılır; ağaç gövdeleri sertleşerek dikene dönüşen liflerle kaplıdır; dikenler yaprakların kenarlarını sarar; yapraklar yaprakla alakası olmayan şeylere dönüşür: çok parlak, çok cansız, çok büyük, çok şişkin, üzerleri çok boynuzludur; "çok" bunlara dair yegâne düzendir. Rutubet yüklü sıcaklık insanın algılarını eritir. Böcekler sürekli vızıldar, küçük gruplar halinde tüm sıcak kan kaynaklarını takip eder ya da yaprakların üzerinde tıkırdar veya dalların arasında kaybolarak ağaç gövdelerine tırmanırlar. Toprağın üzerinde inanılmaz çeşitlilikte bir solucan nüfusu kaynaşır, yer sürekli hareket halindedir. İnsan, Çinhindi ormanında dört bir yanı örtülü, kapıları, pencereleri ve havalandırması kapalı ve kapağı açık bir sürü karavananın fokur fokur kaynaması için tüm ateşlerin açıldığı bir mutfaktaymış gibi kapana kısılmış hisseder. İlk adımdan itibaren ter akmaya başlar, tüm giysileriniz tere batar, hissettiğiniz rahatsızlık hissi hareketlerinizi yavaşlatır, yumuşamış toprak ayağınızın altından kayar. Her şeyden yayılan, bedenlerden fışkıran nem ve sıcağa rağmen ormanın verdiği baskın duygu marazi bir garibanlıktır.

"Ormanda yürümek" deyimi, sadece benzer ağaçların birbirlerini engellemeden sıralandığı, esnek, taze ve kuru zeminin adımların altında sadece biraz çatırdadığı, ağaçların arasından gökyüzünün görülebildiği, yerdeki köklere takılmaktan korkmadan gökyüzünü seyrederek yürünebilen Avrupa *Urwald**larında sağlıklı ve neşeli bir anlam taşır. "Ormanda yürümek" burada aynı anlama gelmez; kocaman ihtiyar sebze yığınları üzerinde biten devasa küflerin arasında yürürmüş gibi hisseder insan. Burada gezinti yapılmaz, iş icra edilir. Ki-

* Alm. Vahşi orman. (ç.n.)

mileri için ağaçların kauçuğunu akıtmak, kimileri için yabani bal toplamak, nadir maden yataklarının peşinden koşmak ya da götürmek için nehre kadar sürüklemek zorunda kaldıkları büyük hint meşesi ağaçlarını kesmektir. İnsan içinde yolunu kaybeder, içinde hastalıktan ölür, birbirini öldürür. Salagnon'un işi Viet-minh'i aramak ve eğer becerebilirse başarılı olmaktı. Becerebilirsem, bu küf deryasından çıkmayı becerebilirsem diye sürekli bunu tekrarlıyordu kendi kendine. Buradaki her şey yaşamı kırılgan ve nefretlik kılmak için komplo kuruyordu. Yolculuğunun büyük bölümünü gemiyle yaptığı için pişman değildi.

Çinhindi nehirlerinde insan taşımak için kullanılan gemiye LCT ya da "Landing Craft for Tanks"*'e adı hiç de uygun düşmüyordu. Bunlara daha çok mavna denir; bunlar motorlu demir sandukalardır ve her an boğulup kalacakmışçasına boğuk bir pat pat sesiyle, çok koyu, çok nemli, çok sıcak havada dağılmakta güçlük çeken bir gürültüyle kara nehri katederler. Belki de motorun gürültüsü kıyılara dahi ulaşmıyor ve kocaman kara mandaları süren çocuklar sesini duymuyordu; makinelerin nehri sessizce, zorlanarak, sıvı çamurdan usul usul kabarcıklar çıkararak geçişlerini görüyorlardı. LCT'ler bu amaçla yapılmamışlardı. Ağır malzemeleri Pasifik adalarına taşımak için alelacele ve alabildiğince basit imal edilmişlerdi. Bu nedenle orada kaybolurlarsa da arkalarından üzülmemek gerekiyordu. Savaş bittiğinde elde bunlardan bir sürü kalmıştı. Burada ağır malzeme sıkıntısı çekiliyordu: ya arızalanıyor ya da mayınların üzerine atlıyorlar, gizlenmiş insanlara karşı hiçbir işe yaramıyorlardı. O nedenle LCT'lerle nehirde asker taşınıyordu; askerler bu devasa teknelerin üstü açık büyük ambarlarına malzemeleri ve mühimmatlarıyla birlikte yükleniyordu. Tepelerine güneşten korunmaları için hafif bir çatı inşa edilmiş; kıyılardan ya da hemen yanlarından geçecek bir sampandan atılabilecek el bombalarına karşı sırıkların üzerine

* İng. 'tanklar için çıkartma gemisi. (ç.n.)

fileler gerilmişti. Branda ve bambudan çatısı, pasın kemirdiği metali, uyuklayan askerlerin doldurduğu ambarları, mermilerden yamulmuş ve delinmiş sacdan duvarları, Amerikan malı olan her şeyin olduğu gibi bu basit ve işlevsel Amerikan mavnaları Çinhindi'nin kalanı gibi tropik, gecekondumsu bir havaya, dizelin ıslak çekiç seslerinin daha da belirgin kıldığı bir yorgunluk ve eğretilik havasına bürünüyordu. İnsan her saniye boğulmasını ve her şeyin durmasını bekliyordu.

LCT konvoyunu kumanda eden denizci, Salagnon'un deniz kuvvetlerindeki rütbeler konusundaki cehaletinden dolayı Yüzbaşı diye hitap ettiği bahriye subayı yanına gelip dirseklerini bordaya dayadı ve akıp giden suyu seyredaldılar. Akış yönüne doğru usul usul yolundan saptırdığı kopmuş otları, salkım salkım su yosunlarını, ölü ağaç dallarını taşıyordu.

"Bakın burası biraz olsun temiz olan tek yol, yani nehir" dedi.

"Burası mı temiz?"

Kelime Salagnon'a komik gelmişti çünkü mavnanın çeperleri boyunca akan esmer su çamurdan o denli ağırlamıştı ki pruva bodoslamasından ve pervanelerinden hiçbir köpük çıkmıyordu. Balçık yüklü su onların geçişiyle biraz kımıldanıyor ardından çarşaf gibi dümdüz oluyordu; onu hiç bozmadan üzerinden akıp gidiyorlardı.

"Ben denizciyim, Teğmen, ayaklarıma gözüm gibi bakıyorum. Ve bunun için de bu ülkede asla yürümemek gerek. Toprağa güvenim yok. Burada yol yok zaten, olduğunda da kesiyorlar; geceleyin kestikleri ağaçlarla tıkıyorlar, enlemesine çukurlar açıyorlar, yok etmek için zemini kaydırıyorlar. Doğa bile bize düşman. Yağmur yağdığı zaman yollar çamura batar ve üzerine bastığınızda sıçrarsınız ya da çöküverir ve ayağınız arasından geçer, ayağınız çukurdadır ve çukurun ucunda dikenler vardır. Ben onların katı dediği ki değil, toprağa artık adım atmıyorum, sadece nehirlerin üzerinde, gemiyle yolculuk ediyorum. Deniz mayınları ya da torpiller olmadığı için nehir temiz

Peş peşe üç LCT nehir boyunca ilerliyordu. Ambarlardaki askerler branda bezinden tentelerin altında uyukluyor, teknenin sac bölümleri sarsılıyor, bulanık suyun gemilerin ince bordasına sürtünmesi hissediliyordu. Bu gölgesiz yolda, güneşin altında kavruluyor; sıcaklık etraflarını ışığın göz kamaştırıcı bir biçimde yansıdığı bir buhar halinde sarıyordu. Manzara kilden setlerin ardında gizleniyor, ağaç demetlerinin ve sazdan çatı kümelerinin ardında ortaya çıkıyordu. İçleri iki büklüm olmuş çamaşır yıkayan kadınlar, paçavralar içindeki balıkçılar ve geliş gidişlerine bakıp ardından gülerek suya atlayan çıplak çocuklarla dolu demirli kayıklar onların geçişiyle salınıyordu. Yerden gökyüzüne kadar her şey yeşile çalan sarımtırak bir rengin, kullanılmış askeri bir çarşafın ya da aniden üzerine ateş edildiğinde teslim olmaya hazır sömürge piyadesi üniformasının renginin içinde yüzüyordu. Motorların ıslak çekiç sesini hatırlatan gürültüsü tüm bunlara hep eşlik ediyordu.

"Bu nehirlerin sorunu kıyılar. Avrupa'da nehir kıyıları hep sakindir; biraz hazin ama huzur vericidir. Burada ise öylesine bir sessizlik hüküm sürer ki kıyılarda her an üstüne ateş edilecekmiş gibi gelir insana. Hiçbir şey göremezsin ama gözetlenmektesindir. Bana kimin tarafından diye sormayın bana çünkü bilmiyorum, bu pis ülkede kimse asla bir şey bilmez. Sessizliklerine tahammül edemiyorum; hoş, gürültülerine de tahammül edemiyorum ya! Konuşmaya başlar başlamaz bağrışmaya başlarlar. Sustukları zaman da sessizlikleri insanı korkutur. Farkettiniz mi? Şehirleri tam bir curcunayken kırsalları tam bir sessizlik kâbusu. İnsan bazen kulaklarına vuruyor hâlâ işlevsel olup olmadıklarını anlamak için. Burada işitilmeyen şeyler cereyan ediyor. Ben artık uyumuyorum; sağır oldum sanıyorum, yatağımdan fırlayarak uyanıyorum, motorun sesi rahatlatıyor, ama onun da durmasından korkuyorum. Kıyıları kontrol ediyorum ve asla bir şey bulamıyorum. Ama orada olduklarını biliyorum. Uyumama imkân yok. Huzurlu bir uyku çekebilmem için kıyıların gerçekten çok uzak olması gereki-

yor. Zannedersem açık denizde. Orada nihayet uykuya dalabilirdim. Nihayet [diyorum] çünkü birkaç yıla yetecek kadar uyuma ihtiyacı biriktirdim. Bu açığı nasıl kapatacağım, bilemiyorum. Açık denizde olsam nasıl uyurdum hayal bile edemezsiniz."

Yumuşak bir çarpma dikkatlerini dağıttı. Yüzü suyun içinde, kolları ve bacakları açılmış bir ceset gördüler. Hafifçe mavnanın bordasına çarpıyordu. Ardından hiç ısrar etmeden, mavnanın yan cephesi boyunca kayıp fırıl fırıl döndü ve suyun akışında kayboldu. Onu bir diğer takip etti; ardından bir tane daha, sonra daha pekçokları. Suyun üzerine uzanmış, karınlarının üzerinde dalgalanan, yüzleri insanda boğulmaya dair bir sıkıntı yaratırcasına suya gömülü ya da sırt üstü uzanmış, şişmiş suratları gökyüzüne dönük, gözlerinin olması gereken yer bir çizgiye indirgenmiş cesetler nehirden aşağı akıyordu. Kendi çevrelerinde yavaşça dönerek nehirden aşağı doğru kayıp gidiyorlardı.

"Bu da ne böyle?"

"İnsanlar."

İçlerinden biri LCT'nin yayvan ön kısmına sıkıştı, bedenin yarısı suyun üstüne çıktı, dimdik durdu ve öylece kalıp onlarla birlikte nehir boyunca yukarı ilerledi. Bir başka ceset arka tarafa doğru kaydı ve pervane girdabının içine çekildi ve su, çamurla karışmış kırmızı kan yüzünden kahverengimsi bir renk aldı. Bedenin yarısı yoluna devam ederken diğer yarısı LCT'ye çarptı ve battı. "Tanrı aşkına! Kenara çekin şunları!" Elleri kancalı denizciler gemiden aşağı sarkıp cesetleri mavnanın gövdesinden uzaklaştırdılar, onları kancalarına takıyor, itekliyor ve geminin onlara değmemesi için akıntıya doğru bırakıyorlardı.

"Kenara çekin şunları, Tanrım. Kenara çekin!"

Onlarca ceset nehirden aşağı akıyor, sonu gelmez bir ceset denizi nehirde sürükleniyordu. Kadınlar saçları etraflarına dolanmış halde, suyun üzerinde dalgalanıyor, çocuklar bir kez

olsun sert bir davranışa maruz kalmadan ilerliyor, erkekler tüm ülkeye üniforma vazifesi gören siyah pijamalarının içinde hepsi birbirinin aynı sürükleniyordu. "Kenara çekin şunları, Tanrım!" kaptan gittikçe tizleşen sesiyle sürekli aynı emri haykırıyordu: "Kenara itin şunları Tanrım!" ve sıkılı yumrukları giderek daha da beyazlaşıyordu. Salagnon, ağzını sildi; farkında olmadan kusmuş olmalıydı; ağzında hâlâ aniden burulan midesinden fışkıran birkaç acı köpük vardı.

"Kim bunlar?

"Köylüler. Ormanın yakasını bırakmayan yağmacılar, haydutlar tarafından öldürülen insanlar. Yoldan geçerken saldırıya uğrayan, ırzına geçilen, soyulan, nehre atılan insanlar. Görüyorsunuz işte bu ülkenin yollarını! Her gün korkunç şeyler oluyor."

Tek başlarına ya da birbirlerine dolaşmış gruplar halinde suda yüzen cesetler nehirden yukarı doğru çıkan üç LCT boyunca süzülüp nehrin aşağısına doğru sürükleniyordu; bazılarının üzerinde kahverengimsi üniformalar vardı ama insan emin olamıyordu çünkü burada giysiler birbirine benziyordu. Üstelik her şey ıslanmış, şişmiş, sarı renkli suya batmıştı. Uzaktan geçiyorlardı ve kimsenin gidip de kontrol edeceği yoktu. Dizel motorun gevşek pat patları ve kancaları tutanların ahlayıp vahlamaları devam ediyordu.

"Denizi tekrar görebilmeyi gerçekten çok istiyorum" diye mırıldandı kaptan ölü yığını geçtikten sonra. Elini mavnanın metal bordasından çekti ve Salagnon yanaklarının kurumuş derisinden içindeki devinimleri gördü: çene kasları bir kalp gibi çarpıyor, dili ısrarla dişlerinin üzerinde geziniyordu. Topuklarının üzerinde geri döndü, motorların yanındaki dar kulübeye kapandı ve Salagnon onu yolculuğun sonuna kadar onu görmedi. Belki de uyumaya çalışıyordu; belki de uyumayı başarmıştı.

Daha yukarıya vardıklarında yanmış bir köyün önünden çtiler. Hâlâ dumanı tütüyordu ama her anmıştı: sazdan

çatılar, bambu çitler, saç örgüsü şeklindeki ahşap bölmeler. Geriye sadece tepeleri kesik palmiye ağaçları ve domuz leşleriyle çevrili kararmış dikey kalaslar ve üzeri tüten yığınlar kalmıştı. Batmış kayıklar suyun üzerinden burunlarını çıkartmışlardı.

Aynı Fransa'dakiler gibi simsiyah bir önden çekişli belirdi setin üzerinde; böyle yerlerde beklenmedik bir durumdu. Gemilerle aynı yönde, sadece mandaların yürüdüğü su kenarındaki bir yolda yavaş yavaş ilerliyordu. Ardından toz bulutu kaldırarak bir müddet ilerledi, sonra durdu. Çiçek desenli gömlekler giymiş iki adam siyah giyimli, elleri arkasından bağlı, saçların dağınık, gözlerinin önüne kocaman bir perçem düşen bir Vietnamlıyı sürükleyerek araçtan indi. Omuzlarından tutarak adama nehrin kıyısına kadar eşlik ettiler ve orada diz çöktürdüler. Gömlekli adamlardan biri tabancasını çekti ve ensesine tek el ateş etti. Adam öne doğru sallandı ve yüzükoyun nehre düştü; silahın boğuk sesi mavnaya ancak ulaşmıştı. Ceset suyun üzerinde yüzükoyun dalgalanıyordu, sahilde kalsa da sonradan bir akıntı buldu ve yolundan sapmaya başladı. Ardından kıyıdan uzaklaşıp nehrin aşağısına doğru yol aldı. Çiçek desenli gömlek giyen adam tabancasını beline soktu ve LCT'ye selam vermek için kolunu havaya kaldırdı. Askerler ona karşılık verdi, kimileri belki de duymuş olabileceği hurralar savurarak gülüştü. Önden çekişlilerine geri binip set boyunca ilerleyip gözden kayboldular.

"La Sûreté"* diye mırıldandı Moreau.

Salagnon, onun geldiğini her zaman hissederdi çünkü Moreau uyanır uyanmaz saçlarını özenle tarar, dümdüz bir çizgiyle ikiye ayırır ve sıcakta eriyen, fındık büyüklüğünde bir parça briyantin sürerdi. Moreau yaklaştığında etrafı bir berber kokusudur alırdı.

* Fr. Çinhindi Genel Güvenliği (tam adı La Sûreté Générale Indochinoise), 1917 senesinde Fransız Çinhindi'nde Vietnam milliyetçiliğinin gelişmesini önlemek için kurulmuş güvenlik birimi. 1954 senesine kadar faaliyet göstermiştir. Önemli bir sömürge yönetim aracıolan birim işkenceleriyle ün salmıştır (ç.n)

"Uyudun mu?"

"Taylandlılarımın arasında, sırt çantamın üzerinde biraz kestirmişim. Onlar uyuyorlar, her ortamda uyumayı başarabiliyorlar, tıpkı kediler gibi. Mümkün olduğunca az hareket etmeye ve ses çıkarmamaya çalışarak ayağa kalktım. Performansımdan oldukça gurur duyuyordum ki yanımda yatan iki adamın ellerinin gözlerini bile açmadan hançerlerine gittiğini gördüm. Uyurken bile farkındalar. Benim katetmem gereken çok yol var daha."

"La Sûreté'nin adamlarını nasıl tanıyorsun?"

"Önden çekişli araç, çamaşırlarının içine soktukları tabanca ve bol gömlekler. Kendilerini belli ediyorlar, bunlar suç baronları, hükmediyorlar. Milleti enseliyor, sorgularlar ve kafalarına sıkıyorlar. Saklanmıyorlar, hiçbir şeyden çekindikleri yok ta ki birileri onların kafasına sıkına dek. Misillemeler böylece sürer gider."

"Peki, bir işe yarıyor mu bari?"

"Onlar polis, istihbarat peşindeler, işleri bu. Her yer Vietminhli kaynarken bir tanesi ile bile karşılaşmadan tüm ülke katedilebiliyorsa bunun nedeni istihbarat eksikliğidir. O nedenle istihbarata ulaşmak için ne gerekiyorsa yapılır. Enseler, sorguya çeker, fişler ve yok ederler; tam bir endüstri! Deltadaki ufak şehirlerden birinde bir tanesiyle tanıştım. Üzerinde aynı çiçekli gömlek vardı; çamaşırının içine soktuğu tabanca aynıydı. Acı içinde, umutsuz bir halde ortalıkta gezinir gibiydi. Görevi gereği istihbarat arıyor ama hiçbir şey bulamıyordu. Şüphelileri, şüphelilerin arkadaşlarını, şüphelilerin arkadaşlarının ilişki içinde olduğu insanları sorgulamış ama yine hiçbir şey elde edememişti.

"Viet-minhlileri bulamıyor muymuş?"

"Ah, işte o konuda kimse asla bir şey bilmez, o da bilmiyordu. Şüpheliler her daim sorgulanabilir, her zaman bir şeyler diyeceklerdir ki söyledikleri seni başka şüphelilere götürecektir. İş yok değildir ve her zaman meyve verir; meyvesinin ne

denli faydalı olduğu önemsizdir. Ancak Delta'nın küçük bir şehrinde polislik yapan bu adamı gerçekten umutsuzluğa düşüren şey o ana kadar en yüz adam temizlemesine rağmen ne bir takdir ne de bir terfi alamamış olmasıydı. Hanoi o sanki yokmuş gibi davranıyordu. Küskündü, cesareti kırılmış, artık ne yapacağını bilemeden küçük şehrin caddesini arşınlıyor, bir *kafe*den diğerine gidiyordu. Onunla karşılaşan herkes başını önüne eğiyor, yolunu değiştiriyor, ona yol vermek için kaldırımdan yola iniyor ya da ona gülümsüyordu. Yerlere kadar eğilerek sıhhati soruluyordu çünkü artık kimse ne yapacağını bilemiyordu; ondan kurtulmak için onunla konuşulmalı mı yoksa konuşulmamalı mıydı, haberli mi yoksa habersiz gibi mi davranılmalıydı. O ise hiçbir şey fark etmiyor, tabancası donunda emeğini tanımayan Yönetim'in uyuşukluklarına sövüp sayarak sokaklarda dolaşıp duruyordu. Hiçbir şey bulamamış ama etkili olmuştu; Viet-minh'in izini hiç bulamamıştı ama işini yapıyordu; kanunsuz bir şebeke şehre yerleşmek istemişse de potansiyel militanlar olmadığı, o onları tedbiren temizlediği için başaramamıştı ve hak ettiği değeri anlamıyorlardı. Bu da onun onurunu kırıyordu."

Moreau sözlerini küçük bir gülümsemeyle, nahoş olmadığı gibi hoş da olmayan o gülümsemesi ile bitirdi. İncecik burnu gibi, ipince dudaklarını katmerleyen ince bıyığı gibi, nedeni bilinmeden insanı buz kestiren kesin ve neşesiz bir gülümseme.

"Sonuç olarak, sömürgelerin iklimine tahammül edemiyoruz. İçten içe çürüyoruz. Bir tek sen hariç, Salagnon. Sanırsın hiçbir şey sana dokunmuyor."

"Ben gözlemliyorum. O yüzden de her şeye uyum sağlıyorum.

"Ben de her şeye uyum sağlıyorum. Zaten beni endişelendiren de bu. Uymuyorum, dönüşüyorum; geriye dönüşü olmayan bir şey bu. Artık asla aynı olamayacağım."

"Buraya gelmeden önce ilkokul öğretmenliği yapıyordum. Yerinde duramayan bir grup oğlan üzerinde nüfuz sahibiydim.

Onları sopayla, eşek kukuletasıyla*, gerekirse tokatla ya da sınıfın köşesinde, dizlerinin üzerinde bekleterek yönetirdim. Benim sınıfımda şamata falan olmazdı. Her şeyi ezberler, hata yapmaz, parmak kaldırmadan konuşmaz, eğer ortalık süt limansa benim emrim olmadan oturmazlardı. Bu yöntemleri Yüksek Öğrenim Okulu'nda ve kendi gözlemlerimle öğrenmiştim. Savaş patladı ve ben bir süreliğine mesleğimi değiştirdim ama şimdi nasıl olacak da geri döneceğim? Oğlanların karşısına yeniden nasıl çıkarım? Tüm bildiklerimle en ufak düzensizliğe nasıl tahammül ederim? Burada ise tüm bir halk üzerinde nüfuzum var, Yüksek Öğrenim Okulu'nda ve kendi gözlemlerimle öğrendiğim teknikleri kullanıyorum ama burada yetişkinler için bu teknikleri sonuna kadar zorluyorum. Bakış açımı genişletiyorum. Burada söz konusu olan akşam cezalarını versinler diye veletlerinin haylazlıklarını ihbar ettiğim ebeveynler değil. Her şeyi kendi başıma yapıyorum. Oğlan çocuklarının karşısına tekrar nasıl çıkabilirim ki? Düzeni nasıl sağlarım? Mesela ilk gürültüde refleks gereği birini mi öldüreceğim? Mürekkebe batırılmış kâğıt topu kimin attığını öğrenmek için geliştirilmiş sorgulama tekniklerini mi kullanacağım? Burada kalmam daha iyi olacak. Burada ölümün pek bir önemi yok. Bundan zarar görürmüş gibi bir halleri yok. Ölüler ve müstakbel ölüler arasında birbirimizi anlıyoruz. Oğlan çocuklarıyla dolu bir sınıfa geri dönemem; dehşet verici olurdu. Ne yapacağımı bilemiyorum ya da biliyorum; hatta çok iyi biliyorum ama bildiklerim çok daha büyük ölçekte. Burada sıkışıp kaldım; Fransa'daki oğlanların iyiliği için bir daha geri dönmeme umuduyla burada kalıyorum."

Ufuk çizgisi katlanmış bir kâğıt gibi yükseliyor, üçgen tepeler sanki birisi dümdüz toprağı katlamışçasına kabarıyor, nehir menderesler çiziyordu. Kesintisiz ilerleyen ormana daldılar.

* Fransa'da öğrencileri cezalandırmak için uygulanan bir cezalandırma biçimidir. Öğrenci kafasına tepesinde iki eşekkulağı olan bir tür şapka giydirilerek sınıf arkadaşlarının önünde, sınıfın bir köşesinde belirli bir süre ayakta bekletilir. (ç.n.)

Akıntı canlanıyordu, LCT'nin pervanesi suyu daha güçlü dövdükçe durmasından daha çok endişe duyuluyordu. Kadifemsi yoğun bir yeşil kıyı kenarlarını dağlamıştı, tepeler giderek yükseliyor, dikleşiyor, alçak bulutlara karışıyordu.

"Orman da daha iyi değil" diye homurdandı Yüzbaşı kabininden çıkarken. İnsan, boş olduğunu zanneder, temiz olduğunu sanır, nihayet huzur bulduğunu düşünür... Tabii tabii! Ormanın içi insan kaynar. Rastgele tara, on beşini öldürürsün. Hey sen! Tara kıyıyı."

Arkadaki makineli tüfeğin başındaki asker namluyu hareket ettirdi ve kıyıdaki ağaçları uzun uzun taradı. Askerler yerinden sıçrayıp alkış tuttular. İri mermiler ağaç dallarında patladı, maymunların çığlıkları yankılandı, kuşlar havalandı. Parçalanmış yaprak ve ağaç kırıntıları suya düştü.

"İşte" diye sonuca bağladı Yüzbaşı. "Bugün fazla değildiler ama bölge temizlendi. Başardığımızda memnun olacağım. Tüm bunlar sonra sona erdiğinde memnun olacağım."

Onları harap haldeki bir köyün delik deşik rıhtımında indirdi. Sırtlarında büyük harflerle PIM* yazan esirler onlara hiçbir önem atfetmeyen lejyonerlerin nezaretinde mühimmat kasalarını taşıdı.Tuğlalar kadar düzgün istiflenmiş kum torbaları evlerden geriye kalanların etrafını çeviriyor, tahkimatlarla dolu sokakları kapıyor, uzun namlularını havaya dikmiş, duman kümelerinin kayarak ilerlediği koyu yeşil tepelere doğru çevrilmiş topçu birliği silahlarını kuşatıyordu. Köy sakinleri ortadan kaybolmuştu. Tek geride kalan günlük yaşama dair kırık dökük kalıntılardı: sepetler, bir sandalet teki, kırılmış çanak çömlek. Miğferli lejyonerler kum torbasından siperlerin arkasından etrafı gözlerlerken, diğer bir kısmı ellerinde kürek kazmaya devam ederek köyü takviye ediyordu. Hepsi sessizce, Lejyon'un amansız ciddiyetiyle çalışıyordu. Kumanda merkezi

* Açılımı "Gözaltına alınmış askeri mahkûm" (Prisonnier Interné Militaire) olan, Çinhindi Savaşı esnasında Fransız ordusu tarafından hamal olarak kullanılan Viet-minh savaşçılarına verilen isim. (ç.n.)

için damı delinmiş bir kilise buldular. Kilisenin nefindeki molozları ve kırık oturma sıralarını bir kenarlara yığmışlardı. Mihrabı kaldırmışlardı ve boş kalan yere subaylar geçmişti. Kutsal masa aslına uygun şekilde yeniden düzenlenmişti: beyaz masa örtüsü, kenarları mavi çizgili porselen tabaklar ve masanın üzerinde çepeçevre dizilmiş mumların titrek ışıkları temiz tabakların ve kadehlerin üzerinde yansıyordu. Tozlu üniformaları, yanlarında tuttukları kusursuz beyaz kepleriyle oturan subaylara işinin uzmanı olduğu her hareketinden belli olan ceketli bir emir eri servis veriyordu.

"Kamyonlar mı? Adamlarınızı bindirmek için mi? Dalga mı geçiyorsunuz siz?" dedi ağzı dolu bir Albay.

Salagnon ısrar etti.

"Kamyonum yok ki. Benim kamyonlarım mayınların üzerinde havaya uçuyor. Kara konvoyunu bekleyin, elbet bir gün gelecek."

"Karakola dönmem gerekiyor."

"O zaman yürüyerek gidin. Şu taraftan gideceksiniz" dedi elindeki çatalla sivri kemerli pencereyi göstererek. "Şimdi bırakın da yemeğimizi bitirelim. Saldırı yüzünden dün yiyemediğimiz yemek bu. Neyse ki bozulmamış. Emir erimiz, Stalin'in çok namlulu roketatarları Berlin'i enkaz yığınına çevirmeden önce şehirdeki büyük müesseselerden birinin baş garsonu gibi hizmet etti. Servisi dört dörtlük, enkazdayken bile, onu yanımızda getirmekle iyi yaptık. Yemeklerin devamını getirin."

Söylenenlere kayıtsız kalan emir eri gerçekten de et gibi kokan bir et getirdi; bu Çinhindi'nde ender rastlanacak bir şeydi. Moreau bunun üzerine masaya yaklaştı.

"Albayım, müsaadenizle ısrar ediyorum."

Çatalı kanlı bir dilime çoktan batırmış diğerinin hareketi, tabağı ve açık ağzı arasında yarı yolda havada asılı kaldı; gözlerini kaldırıp kötü kötü baktı. Ancak Moreau'nun şöyle özel bir durumu vardı: bu ufak tefek, zayıf ve kaba saba adam asla yükseltmediği o ses tonuyla, incecik dudaklarının arasından bir

şey sorduğunda ortada bir ölüm kalım meselesi varmışçasına ona istediği verilirdi. Albay böylelerini çok görmüştü, kamyonları umurunda bile değildi ve yemeğini artık bitirmek istiyordu.

"Tamam. Mühimmatlar için size bir kamyon veririm ama elimde sadece bir tane var. Adamlarınız yürüyecekler. Yol güvenli sayılır. Ama artık sömürge [ordusunun] bize bel bağlamayı bırakması gerekiyor."

Moreau, Salagnon'a döndü, o da kafasıyla onayladı. Aslında uzlaşmacı bir tabiatı vardı ancak bundan gurur duymuyordu. Servis devam ederken dışarı çıktılar.

"Trambassac, haksız değil. Burada geçerli olan yüzbaşı, onun sadık çevresi ve silahlı adamları; herkes kendi çetesiyle."

"Al işte, bak, bu da senin çeten."

Mariani ve Gascard, sandıkların üzerine oturmuş onları bekliyorlardı. Taylandlı kırk yedek asker mızrak gibi tuttukları tüfeklerine dayanıp diz çökmüşlerdi. Onlar yaklaşınca Mariani ayağa kalktı, haberlere gülümseyerek yanlarına gitti; muhattabı Moreau'ydu.

Toprak yol üç günlerine mal oldu. Silahları omuzlarına çaprazlamasına asılı, tek sıra halinde tırmandılar. Güneşin altında, dik yamaçları tırmanırken çabucak ter içinde kaldılar. Kenarlardaki gölgelere yaklaşmıyorlardı; orası ormandı yani içi sonsuz zulalarla, tuzaklarla, bir ucu mayına bağlı iki ağaç arasına gerilmiş tellerle, dalların arasında oturmuş sabırlı nişancılarla doluydu. İki yeşil duvar üzerlerine baskı yaptığından güneşin altında, tam ortadan yürüyorlardı. Kimi kez karşılarına çıkan yanmış kenarlardaki ağaçsız yerler, uzun menzilli topların ya da hava kuvvetlerinin tesirini ortaya koyuyordu. Mermilerden delik deşik olmuş, kararmış, yan yatmış bir kamyon, tüm tanıkları ölmüş kimliği belirsiz bir çarpışmaya şahitlik ediyordu. Neyse ki ölüler öylece bırakılmıyordu yoksa toprak yol cesetlerden geçilmezdi. Cesetler geride bırakılmazdı, toplanırdı nehirdekiler hariç. Nehirdeki-

ler hariç diye düşündü Salagnon çantasının ağırlığı, omuzlarına çaprazlamasına astığı silahının ağırlığı altında zorlanırken. Peki, nehirdeki bu cesetler ne anlama geliyordu? İnsanlar cesetlere dokunmaktan iğrenir. O yüzden onları bazen oldukları yere bırakırlar ama neden nehre atarlar ki? Bu eğimli kötü yolda attıkları her adım işkence gibiydi ve yorgunlukla birlikte akıllarına nahoş düşünceler doluşuyor, kasların tükenmesiyle insanın cesareti kırılıyordu. Geceleri ağaçlara gerdikleri hamaklarda yattılar. İçlerinden yarısı uyanık kalıp uyuyanların başında nöbet tuttu.

Sabah, ormandaki toprak yolda yürümeye devam ettiler. Bir adımı diğer adımın önüne atmanın bu kadar zor olduğunu bilmezdi. Madeni eşyalarla dolu sırt çantası onu geriye doğru çekiyor, silahları giderek ağırlaşıyor, bacaklarındaki kasların asma bir köprünün telleri gibi gerildiğini, attığı her adımda gıcırdadığını hissediyordu; güneş kurutuyor, bedenindeki tüm su tuz yüküyle birlikte dışarı akıyor, onu beyaz harelerle çevreliyordu.

Üçüncü günün akşamı bir bayıra ulaştılar. Tepelerin manzarası, hızlı bir yelpaze devinimiyle yukarıdan aşağıya uzanıyordu. Akşam güneşinde altın ışıltılarla parlayan sarı otlar sarmıştı etraflarını; dümdüz toprağın üzerindeki yol, boyları omza kadar gelen bu otların ortasından geçiyordu, tıpkı karanlık bir hendek gibi. Bu bayırdan uzağı görebiliyorlardı; tepeler ufka kadar art arda sıralanıyordu; öndekiler kıymetli taşın ıslak yeşilinde, onları takip edenler ise turkuazın, giderek yumuşayan, mesafe içinde eriyip beyaz gökyüzüne karışarak kaybolan bir mavinin tonlarındaydı. Sırt çantalarının ağırlığı altında adeta kamburlaşmış, iki büklüm olmuş adamlardan oluşan upuzun kafile soluklanmak için durdu. İnanılmaz derecede hafif bu manzara içlerine bir soluk gibi doldu, soluk mavi ve yumuşak yeşil içlerini doldurdu ve bayırın tepesine konuşlandırılmış karakola doğru canlı adımlarla tekrar ilerlemeye başladılar.

Yerlilerden bir çavuş kapıyı açıp onları karşıladı, her şeyle ilgileniyordu. Nişancılar avluda, üzeri saman kaplı köşelerdeki kulelerde diz çökmüşlerdi. Salagnon etrafına bakınıp Avrupalı bir sima arandı.

"Subaylarınız?"

"Başçavuş Morcel orada gömülü. Asteğmen Rufin operasyonda, yakında dönecek. Teğmen Gasquier'ye gelince, odasından dışarı hiç çıkmıyor. Sizi bekliyor."

"Komuta kademesinden başka kimse yok mu?"

"Var Teğmenim, ben varım. Buradaki Fransız-Vietnamlı birlik fiilen Vietnamlı birliğine dönüştü. Olayların er ya da geç sözcüklere uyum sağlaması doğal değil mi?" diye bitirdi muzipçe gülümsedi.

Lisede öğretilen zarif bir Fransızca konuşuyordu, Salagnon'un oradan on bin kilometre uzakta öğrendiğinin aynısıydı, sadece müzikal bir aksanla renklenmişti.

Karakol komutanı, üzerinde karnına kadar açık gömleğiyle masanın başına oturmuş, eski bir gazetenin sayfalarına göz gezdirerek onları bekliyordu. Kızarmış gözleri gazetenin sayfaları üzerinde belirli bir noktaya kilitlenmeden bir sağa bir sola gidip geliyor, sayfaları çevirme zahmetine katlanmıyordu. Salagnon kendini tanıttığında ona bakmadı. Gözleri sanki onları yukarı kaldırmakta zorlanıyormuşçasına gazetenin sayfalarında gezinmeye devam etti.

"Gördünüz mü? diye lafı ağzında geveledi. "Gördünüz mü? Komünistler! İbret olsun diye yine bütün bir köyü gırtlaklamışlar. Çünkü köylüler onlara pirinç tedarik etmeyi reddediyormuş. Sonra da cinayetlerini maskeliyorlar. İnsanları bunu yapanın ordu, polis, Güvenlik Birimi, Fransa olduğuna inandırıyorlar! Oysa kafamızı karıştırıyorlar. Bizi kandırıyorlar. Çalıntı üniformaları kullanıyorlar. Hem herkes biliyor ki İstihbarat'ın içine sızmalar oldu. Tamamen sızdılar. Sızanlar emirleri Moskova'dan alan Fransız komünistleri. Bir de Pekin hesabına cinayet işleyenler. Siz Teğmen, siz burada çok yensi-

niz, sizi aldatmalarına müsaade etmeyin Dikkatli olun!" Sonunda gözlerini kaldırıp Salagnon'a baktı, gözleri fırıl fırıl dönüyordu. "Değil mi, Teğmen? Sizi aldatmalarına müsaade etmeyeceksiniz, öyle değil mi?

Bakışları ifadesizleşti, sendeledi. Alnını masaya çarptı ve hareketsiz kaldı.

"Yardım edin Teğmenim" diye mırıldandı yerli çavuş. Ayaklarından ve omuzlarından tutarak odanın köşesindeki kamp yatağına yatırdılar. Testisini sandalyesinin altında tuttuğu pirinç şarabının bir kâsesi de gazetenin ardında saklanıyordu. "Bu saatlerde uyur" diye devam etti astsubay, sonunda uykuya dalan bir bebeğin odasında kullanılan ses tonuyla. "Normalde sabaha kadar ama bazen gecenin ortasında uyanır ve tüm teçhizatlarımız ve silahlarımızla toplanmamızı ister. Viet-minhlileri geceleyin, hiçbir şeyden şüphelenmedikleri anda gafil avlamak için tek sıra halinde ormana gidilmesini ister. En büyük zorluğu vazgeçmesini sağlayıp tekrar uyutmakta yaşarız. Tekrar içki içirmek gerekir. Neyse ki ya Hanoi'ye ya da Fransa'ya dönüyor. Yoksa hepimizi öldürtecek. Siz onun yerine geçeceksiniz. Daha uzun süre dayanmaya gayret gösterin."

Kamyon ertesi gün mühimmat kasaları ve erzaklarla geldi; hiç beklemeden, hâlâ uyuklayan Gasquier'yi ve nişancı taburunu alıp tekrar nehre doğru yola çıktı. Düşüp yuvarlanmasın diye onu sandıkların arasına güzelce yerleştirmişlerdi; diğerleri de onları yayan takip ediyordu. Toprak yol toza bulandı ve Salagnon fazlasıyla yıpranmış fakat hayatta kalmış, yerli bir astsubayın akla yatkın fikirleri sayesinde postu kurtarmış bir öncekinin yerine geçerek karakolun yeni komutanı oldu.

Rufin öğleden sonra paçavralar içinde bir birliğin başında geri döndü. Ormanda günler boyunca yürümüş, dereleri aşmış, yapışkan çalılıklarda saklanmış, balçıkta uyumuşlardı. Funda topraklarına uzanıp beklemişlerdi, tuzlu terleriyle ışıldayarak yürümüşlerdi. İğrenç denecek kadar pistiler ve giysileri yağdan, terden, kandan, irinden keçeleşmiş, balçık

lekeleriyle kaplanmıştı. Ruh halleri de paçavraya dönmüştü; deliliğe mahkum eden, günler boyunca ormanda yürümelerini, koşmalarını ve gırtlak gırtlağa boğuşmalarını sağlayan yorgunluk, korku ve deli cesaretinin harmanı onu tüketmişti.

"Dört gün ve bilhassa dört gece" diye altını çizdi Rufin Salagnon'u selamlarken. Çocuksu güzel yüzü çukurlaşmıştı ancak gözlerinin önüne düşen sarı perçemi dalgalanmaya devam ediyordu; dudaklarında muzip bir gülümseme vardı. "Tanrı'ya şükürler olsun ki izci olmak beni uzun yürüyüşlere hazırladı."

İki büklüm olmuş adamlar toprak yolun kenarında yığılıp kalabilir, birkaç saat içinde eriyip yok olabilir ve funda toprakları arasında fark edilmezlerdi. Ancak tamamı dilenciye dönmüş bu adamlar pırıl pırıl parlayan silahlar taşıyorlardı. Silahlarını ilk günkü gibi dimdik, parlak ve yağlanmış tutuyorlardı; bedenleri tükenmiş, giysileri paçavraya dönmüş olsa da yorgunluk nedir bilmeyen silahları, saat kaç olursa olsun, ne kadar çaba gerektirirse gerektirsin güçlü ve bakımlıydı. Taşıdıkları metal parçaları yırtıcı kuşların gözleri gibi parlıyor ve yorgunluk, ışıltılarını söndüramıyordu. Yorgunluktan durma noktasına gelmiş dimağlarında silahlarının maddesel varlığından kaynaklanan tek şey -tek ve son şey- vahşi ve soğuk öldürme düşüncesiydi. Gerisi etti, paçavraydı ve kokuşmuştu; geri kalanı toprak yolun kenarına bırakmışlardı, onlara sadece iskeletleri kalmıştı: silah ve istek, pusuda cinayet. Silah, elin ya da bakışın uzantısı olmaktan çok kemiğin uzantısıdır ve bedene şekil veren kemiktir. Beden onsuz pelte gibi olurdu. Kas kemiğin üstünde asılıdır ve güç bu şekilde yayılır. Büyük yorgunluğun böyle bir tesiri vardır: adaleyi sıyırır ve kemikleri ortaya çıkartır. İnsan, kafası masaya düşene kadar çalışarak, güneşin altında yürüyerek, kazmayla çukur kazarak da aynı vaziyete gelebilir. İnsan her defasında geri kalana indirgenir ve geriye kalanın insana dair en güzel şey olduğuna addedebiliriz: inatçılık. Savaş da bunu yapar.

Adamlar gidip uzandılar ve uykuya daldılar. Dönüşlerinin yarattığı hareketliğin ardından karakola büyük bir sessizlik çöktü ve güneş alçaldı.

"Viet-minhliler mi?" dedi Rufin. "Her taraftalar, çepeçevre ormanın içindeler. İstedikleri gibi geçiyorlar, bizim artık gitmediğimiz Yukarı Bölge'den aşağı iniyorlar. Ama biz de onlar gibi yapabilir, ağaçlıkların arasına saklanabiliriz. Bizi göremezler."

Kafası hafifçe yana düşmüş, sırtüstü uykuya daldı ve o güzel, apaydınlık, pürüzsüz, tertemiz melek yüzü bir çocuğun yüzünü andırıyordu.

Çinhindi'nde gece oyalanmaz. Güneş battığında etraf birkaç dakikalığına artık hiçbir ağırlığı kalmayan porselenden dağların dağıttığı bir manzarayla çevrilirdi; maviye çalan doruklar toprakla bağlarını koparıp gökyüzünde dalgalanır, derken giderek bulanıklaşır, ortadan kaybolur, erir ve gece olurdu. Gece, görünenin azalması, uzakların yavaş yavaş silinmesi, topraktan fışkıran kara suyun istilasıdır. Konuşlandıkları dorukta sanki ayakları yerden kesiliyordu. Gökyüzünde dalgalanan dağların eşliğinde havada asılıydılar. Gece, vadilerin dibindeki yollardan yukarı tırmanan, kenarları koklayan, yokuşları aşan kara bir köpek sürüsü misali yayılıyor, her şeyi kaplıyor ve sonunda gökyüzünü yutuyordu. Gece, gaddar bir soluma, ısırma arzusu ve kocaman köpeklerden meydana gelen bir sürünün çılgın hareketliliğiyle aşağıdan geliyordu.

Gece çöktüğünde, kapıları kapanmayan kapalı bir odada, karanlıkta sızlanarak onları arayan kara köpeklerin nefesleri enselerindeyken sabaha kadar yalnız olacaklarını biliyorlardı. Kimse yardımlarına gelmeyecekti. Küçük şatolarının kapısını kapattılar ama kapı yalnızca bambudandı. Bayrakları uzun bir sırığın ucunda hareketsiz duruyordu ve kısa bir süre sonra gözden yitti, yıldızları da göremiyorlardı çünkü gökyüzü bulutlanmıştı. Gecenin içinde yalnızdılar. Hesabını özenle tuttukları mazot bidonlarıyla jeneratörü çalıştırdılar; karakolu

çevreleyen çukurdaki bambulardan geçen dikenli telleri yüksek akımda elektrikle beslediler. Avlunun köşelerinde bulunan, ağaç gövdesi ve topraktan yapılmış kulelerin üzerindeki projektörleri ve kazamatın tavanına asılı tek lambayı yaktılar. Aydınlatmanın kalanı gaz lambaları ve küçük gruplar halinde köşe bucağa çömelmiş yedek askerlerin kandilleriyle sağlanıyordu.

Akşam olunca çöken gece değildi; gece, karakolu çepeçevre saran uğultulu ovalardan, sarı otlarla kaplı sarp yamaçların ortasından yükseliyordu. Akşam olunca çöken kendilerine olan inançları, cesaretleri, bir gün gidip başka bir yerde yaşayabilme umutlarıydı. Gece çöktüğü zaman, sonsuza dek burada kaldıklarını, o gecenin son geceleri olduğunu, hiçbir çıkışı olmayan son anları olduğunu, Çinhindi ormanlarının asitli toprağında eriyip yok olduklarını, yağmurların kemiklerini önüne katıp götürdüğünü, etlerinin yapraklara dönüşerek maymunlara yiyecek olduğunu düşünüyorlardı.

Rufin uyuyordu. Mariani kazamatta radyoyla uğraşıyor, cızırtılar arasından Fransızca kelime kırıntılarını dinliyor, çalışıp çalışmadığını bin kez kontrol ediyordu. Yanında oturan Gascard ise sanki tatlı bir yaz akşamında aperatifini yudumlarcasına rahat ve vurdumduymaz bir tavır içinde güneş batar batmaz içmeye başlıyordu. Çok içse de anlaşılmazdı; asla düşmez, asla sendelemez ve lambanın titrek ışığı parmaklarının titremesini gizlerdi. Dışarıda kalan Moreau ve Salagnon dirseklerini toprak korkuluğa dayamış karanlığa bakıyorlardı; hiçbir şey görmüyorlardı ve sanki dünyayı kaplayan kara köpekler onları duyabilirmiş, kokularını alıp gelebilirmişçesine alçak sesle konuşuyorlardı.

"Biliyor musun, diye mırıldandı Moreau, buraya sıkışıp kaldık. Tek bir seçeneğimiz var: ya bugün ya da yarın gelip bizi ezmelerini ya da yatağımızdayken ya da nöbetteyken gırtlaklamalarını bekleyeceğiz. Ya da onlar gibi yapacağız, çalıların içine saklanıp bunlara geceleyin musallat olacağız."

Sustu. Gece, ağır, kokulu ve dipsiz bir su gibi kımıldıyordu. Orman çatırtılar ve çığlıklarla hışırdıyor, kaynağı herhangi bir şey olabilecek bir gürültü meydana getiriyordu: hayvanlar, kıpırdayan yapraklar ya da ağaçların arasında tek sıra halinde yürüyen savaşçıların gölgeleri. Salagnon elinde olmadan endişeli, nöbete özgü bir sessizliğe bürünmüştü. Oysa bu, bu karmaşık karanlıkta faydasızdı. O nedenle konuşması, hepsinin konuşması gerekiyordu. Kendine hatırlatmak, kendini hatırlamak için, hâlâ biraz kendi olarak var olabilmek için, bu kendilik hissi geceleyin yok olup gitmekle tehdit ettiğinden kazamatın elektrik lambasının altında durmadan Fransızca konuşmaları gerekiyordu. Salagnon, gelecek haftalarda akıl sağlığının ve hayatta kalmasının ellerinde kalan mazot bidonlarına bağlı olduğunu hissetti. Burada, karanlığın içinde insan kendini kaybediyordu.

"Pekâlâ, sen ne düşünüyorsun?

"Sana bırakıyorum."

Karakol gündüzleri kurşun askerlerin sıkıştırılmış kum, düz çakıl taşları ve çamların iğnelerinden yapılan kalelere benziyordu. Hepsi tatillerde ya da Perşembe öğleden sonraları bu kalelerden yapmıştı ve şimdi içinde oturuyorlardı. Küçük tabya tahta, toprak ve bambudan inşa edilmiş; Fransızların oturduğu kazamat ise kamyonlarla getirilen çimentoyla yapılmıştı. Kale burcunun boyu duvarlarınkini geçmiyordu. Dört gözü pek asker ve onların piyadeleri, göz alabildiğince yayılan, tepeden bakıldığında yemyeşil, nehrin esmer kollarının kestiği ormana hâkim çıplak bir tepeye tünemiş kalelerinde yaşıyorlardı. Bir kale manzaraya coğrafi bakımdan egemense "hâkim" denir. Ancak insan burada bu terime ancak gülümseyebiliyordu. Aşağıdaki ağaçların altından bütün bir tümen kimsenin ruhu duymadan geçip gidebilirdi. Salagnon her daim ormana doğru birkaç havan mermisi attırabilirdi. Her daim yapabilirdi.

Günler geçiyor ve üst üste birikiyordu; ormanı kollamakla geçen hepsi birbiri in eşi uzun günler. Askeri yaşam hiçbir

şey yapmadan geçirilen büyük boşluklardan meydana gelir. İnsan acaba bitecek mi diye sorar kendine ve az bir zaman sonra o soru da artık sorulmaz olur. Bekleme, gece nöbeti, nakliye... Hepsi zaman alır, insan asla sonunu göremez, her sabah yeniden başlanır. Derken zaman, bir saldırının ani kargaşasında yeniden yol alır sanki uzun süredir birikmiş olmanın acısını çıkartmak istercesine. Orada olup bitenler de zaman alır: uyumamak, dikkat kesilmek, çabucak harekete geçmek. Hiçbirinin sonu yoktur; bir tek ölüm hariç. Sivil yaşama dönen askerler zaman geçirmeyi herkesten daha iyi beceririer; bekleyerek, hiçbir şey yapmadan oturarak, suyun üzerinde sırt üstü yatmışçasına geçen zaman boyunca hareketsiz kalarak. Boşluğa diğerlerinden çok daha tahammüllüdürler ama onlarda eksik olan da boşluklar esnasında biriken ne varsa bir anda yaşatan ve savaştan sonra var olma amaçlarını yitiren o spazmlardır.

Sabahları, gece ölmemiş olmanın teskiniyle neşe içinde uyanıyor ve ağaçların arasından süzülen pusun içinden doğan güneşi izliyorlardı. Salagnon sık sık resim yapıyordu. Zamanı vardı. Oturup çini mürekkebiyle yıkama tekniğinde manzara denemeleri yapıyordu. Aslında söz konusu olan aynı şeylerdi çünkü toprakta ve havada bulunan su bütün ülkeyi yıkama tekniğiyle yapılmış bir resme çeviriyordu. Yüksek otların arasına ya da bir kayanın üstüne oturuyor, çini mürekkebiyle yamru yumru ufuk çizgisini, art arda sıralanan tepelerin şeffaflığını, bulutları delip geçen siyah ağaçları çiziyordu. Sabahları ışık daha sert olduğundan mürekkebi daha az sulandırıyordu. Karakolun avlusunda Taylandlı yedek askerleri çizerdi; biraz daha uzaktan ve sadece duruşları belli olacak şekilde. Uzanmış, oturur, diz çökmüş, iki büklüm olmuş halde ya da ayakta; Avrupalıların hayal edemeyeceği kadar çok pozisyona bürünebiliyorlardı. Avrupalı ya yatar ya da ayaktadır. Yoksa da oturuyordur; Avrupalı toprağa karşı, tepeden bakan ya da vazgeçmiş bir tavır içindedir. Taylandlılar ise ne üzerin-

de yürüdüğüne ihanet eder ne de ondan korkar gibi görünüyorlardı; onun üzerinde her şekle girebilir, mümkün olan tüm pozisyonlara bürünebilirlerdi. Onları çizerek insan vücudunun tüm duruşlarını öğrendi. Ağaçları çizmeyi de denedi ama sadece ağaç çizmekten hoşlanmıyordu. Ağaçların büyük çoğunluğu cılızdı. Ancak bir araya geldiklerinde korkutucu bir yığın oluşturuyorlardı. Tıpkı insanlar gibi, tıpkı haklarında pek fazla şey bilmediği buranın insanları gibi. Onunla birlikte yaşayan dört adamın portrelerini çizdi. Kayaları çizdi.

Moreau, böyle boğulmaya, kendini gündüz günden, gece geceden korumaya daha fazla devam edemeyecekti. O nedenle, akşam olunca Taylandlıları ile ormanın yolunu tuttu. Kendi adamları denebilirdi, iyelik burada enfestir. Bu, tüm Yüksek Bölge'ye bir sürü küçük Dugueslin serpiştiren Trambassac'ı mest ederdi. Donanımlarını hazırladılar ve güneşin altı tepeleri okşamaya başlayınca, karakolu çeviren otlar titrek bir bakıra döndüğünde, ışığı arkasına alan bir şişe dibinin koyuluğundaki yeşil ormanın rengi neredeyse karaya dönünce yola çıktılar. Tek sıra halinde gürültüyle yürüyorlardı; hepsi sussa bile yürümekte olan on beş adamın nefes alıp vermesi, giysilerinin hışırtısı, madeni şıkırtılar, usulca yere vuran kauçuk tabanları vardı. Uzaklaştıkça çıkardıkları sesler de azaldı. Ormana girdiler ve birkaç metre sonra dalların arasında gözden kayboldular. İyice kulak kesilirse, hâlâ duyulabiliyorlardı ama o ses de yavaş yavaş silinip gitti. Güneş engebelerin ardından hızlıca kayıyor, orman karanlığa gömülüyordu. Moreau ve Taylandlılarından hiçbir iz kalmamıştı. Gözden kaybolmuşlardı, artık onlara dair bir şey bilinmiyordu, geri dönmelerini ummaktan başka çare yoktu.

Gascard ise burada kalıp boğulacağını düşünüyordu. Boğulmanın en kolay ölüm şekli olduğu söylenir ahmakça; böyle bir söylenti yayılır sanki denenmişçesine. Neden olmasın, hele ki pastisten boğulmak mümkünse. Kendini pastise veriyordu, güzeldi. Akşamdan sabaha yıldız anasonun kokusunu içine çe-

kiyordu ve gün ayılabilmesine yetecek kadar uzun değildi. Salagnon onu fırçalıyor, tüketimini azaltmasını tavsiye ediyordu ama çok da değil, tamamen değil çünkü Gascard artık bir pastis balığı olmuştu ve suyunu elinden almak kesinkes boğulmasına neden olacaktı.

Beklenen kara konvoyu nihayet, akşam geldi. Bir gün önce gelmeleri bekleniyordu ancak gecikmişlerdi. Zaten hep gecikirlerdi çünkü yolculuk hiçbir zaman iyi geçmezdi, sömürge yolları asla boş olmaz, kamyon şoförleri her zaman sürmekten başka şeyler de yaparlardı. Önce, ufku dolduran belli belirsiz motor homurtuları duydular. Ardından ağaçların üzerinde bir bulut, mazota bulanmış koyu bir toz bulutu gördüler; bulut, sömürge yolundan kıvrımlar yapan taşlık yoldan onlara doğru yaklaşıyordu ve nihayet karakola varmadan önceki son dönemeçte sarsılarak ilerleyen yeşil kamyonları gördüler.

„Gürültüye bak! Viet-minhliler bizi ta uzaktan duyuyorlar. Nerede olduğumuzu biliyorlar; biz ise bilmiyoruz."

Eğer bir kamyon için nefes alıyor denebilirse, bunlar yokuşu nefes nefese çıktılar; boyaları pul pul dökülmüş, kocaman lastikleri eskimiş, yamru yumru çamurluklarının kimisi kurşun delikleriyle kaplı bu kamyonlar kötü toprak yolu öyle yavaş çıkıyorlardı ki insan koca motorlarından yükselen hırıltılı, boğuk, astımlı soluklarla devrile devrile gelirken çektikleri acıyı içinde hissediyordu. Karakolun önünde durdukları zaman herkes rahatlamıştı. nihayet dinlenebileceklerdi. İçinden çıkanların belden yukarısı çıplaktı, zorlukla yürüyor, alınlarındaki teri siliyorlardı; kıpkırmızı olmuş gözlerini kırpıştırıp duruyorlardı, kimse dokunmasa uzanıp uyuyacaklardı sanki.

"İki günümüzü aldı. Geri dönmek gerekecek."

Kamyonları Faslılarla dolu yarı paletliler izliyordu. Onlar da aşağı iniyor ama hiçbir şey söylemiyorlardı. Toprak yolun kenarına çömelip bekliyorlardı. Esmer ve zayıf yüzlerinden aynı şey okunuyordu: büyük bir yorgunluk, gerginlik ve kendini açığa vurmayan büyük bir öfke. Elli kilometrelik yolu iki

günde katetmişlerdi; sömürge yollarında durum genellikle böyleydi. Hayfong treni de daha hızlı gitmiyordu, rayların üzerinde salına salına gidiyor, tamir için duruyor, sonrasında da adım adım ilerliyordu.

Burada makineler insana zaman kaybettirir. Yük taşıyan binlerce erkek ve kadın yirmi kamyonluk bir konvoydan daha hızlı yol alır, daha ucuza gelir ve daha az savunmasız olurdu. Gerçek savaş makinası insandır. Komünistler bunu bilir, Uzakdoğulu komünistler daha da iyi bilir.

"Yükümüzü boşaltıyoruz!" Fas'ta kurumuş, şimdi ise Çinhindi ormanlarında ıslanıp yumuşamış, Gumiye* muhafız takımının kumandanı olan yüzbaşı, Salagnon'un yanına geldi, protokole girmeden onu selamladı ve ellerini beline dayadı ve ağır aksak ilerleyen konvoyunu izlemek için yanına geçti.

"Ormanda üç kasayı teslim edeceğiz diye adamlarımla atlattığımız tehlikelerden ne denli bezdiğimi bir bilseniz Teğmen. Hem de ilk ciddi saldırıda yerle bir olacak karakollar için" İç çekti. "Sizi tenzih ederim ama yine de... Hadi, çabuk boşaltın ki yola çıkalım."

"Size bir içki ikram edeyim mi, Yüzbaşım?"

Yüzbaşı gözlerini kısarak Salagnon'a baktı, bu hareketi göz kenarlarında sarkık kırışıklıklar meydana getirdi. Cildi bir dokunuşta yırtılacakmış hissi veren ıslak bir mukavva gibiydi.

"Neden olmasın."

Kamyonları boşaltmak için bir zincir oluşturuldu. Salagnon Yüzbaşıyı kazemata götürdü, dışarının sıcaklığından ancak bir iki derece serin bir pastis ikram etti. Elinden tek gelen buydu.

"Size canımdan bezdim dememin nedeni, tüm vaktimizi araç kullanmak ve refakat etmekten başka ne varsa yaparak geçirmemiz. Vinç, kazma ve kürek sallıyoruz. Üzerinden geçece-

* Fr. Gumiye (Goumier): 1908-1956 yılları arasında Fransa'nın Afrika Ordusu bünyesinde hizmet veren Faslı askerlerden oluşan hafif piyade birliklerine verilen ad. İkinci Dünya Savaşı'nın sonra ermesiyle birlikte Gumiveler Çinhindi Savaşına gonderilmiş ve 1954 yılına kadar orada kullanılmıştır. (ç.n.)

ğimiz yolu onarmak için sürekli yol işçiliği yapıyoruz. Geçişimizi engellemek için kazıyor, enlemesine çukurlar açıyorlar. Geceleri kazdıklarından öngörmemiz mümkün olmuyor. Yol ormandan geçiyor ve hop, kendimizi enlemesine bir hendeğin içinde buluyoruz. Düzgünce, yola diklemesine yapılmış, kenarları pek yüksek ve dibi dümdüz bir hendek çünkü bunlar vahşi değil, itinalı insanlar. Mecburen dolduruyoruz. Dolunca tekrar hareket ediyoruz. Birkaç kilometre sonra düzgünce kesilmiş, yanlamasına duran ağaçlar karşımıza çıkıyor. Mecburen vinçle kaldırıyoruz. Yolun kenarına itip yeniden yola çıkıyoruz. Sonra yine bir hendek. Bunlar için öngörmüş olduğumuz araç gereci kamyonda tutuyoruz, delikleri doldurmak için de tutsaklarımız var: ele geçirilen Viet-minhliler, hangi tarafta olduğu belli olmayan milisler, köylerde bulduğumuz şüpheli köylüler. Hepsinin üzerinde aynı siyah pijama var, kafalarını eğer ve asla tek kelime etmezler. Taşınacak bir şey ya da kaldırılacak toprak olan her yere onları da götürüyoruz. Yapmalarını söylüyoruz ve eğer fazla karmaşık bir iş değilse yapıyorlar. Şuradakiler yepyeniydi; başka bir şey arayan ve aradığını hâlâ bulamamış bir paraşütçü birliğinin yok ettiği bir Viet-minh birliği. Bunun üzerine, bunları deltaya indirelim diye bize emanet ettiler. Ama bu iş tam baş belası; gözümüzün üstlerinde olması gerekiyor, içlerinde cin gibi tipler, hangileri olduğunu çözemediğimiz siyasi komiserler var. Bu durum bizim için tehlikeli. Neyse, birinci hendeği kapattılar ama üçüncüsünde bu işin sonunun kötü olduğunu hissettim. Hendekler birbirine öyle yakındı ki saldırı kokusu aldım. Gözetlememiz gereken adamların yükü sırtımızdayken bir saldırı bizim için çok can sıkıcı olurdu. Ben de hepsini çukurun içine indirttim, makineliyle tarattım. Ardından çukur dolduruldu. Konvoy üzerinden geçti, sorun çözülmüş oldu." Bardağını bitirip şak diye masanın üzerine koydu. Biten bardağını masaya vurarak bıraktı. "Daha hafif kamyonlar sıkıntıdan kaçınmak anlamına geliyor. Sayıları konusunda da sorun yok: bize kaç tane verdik-

lerini bilmedikleri gibi dönüşte onları getirip getirmediğimizi dahi denetlemiyorlar. Üstelik şüpheliler de eksik olmuyor, onları nereye koyalım artık bilemiyoruz. Tüm Çinhindi şüphelilerle dolu."

Salagnon adama yeniden içki servisi yaptı. Adam tek dikişte yarısını içti ve gözleri daldı.

"Bakınız, konvoylar demişken, Viet-minh'in BMC'ye* saldırdığını biliyor muydunuz?"

"Askeri geneleve mi?"

"Evet ya, seyyar geneleve. Diyeceksiniz ki normaldir. Ormanda aylarını geçiriyorlar. Hem de tepelerinde bu konuya pek de sıcak yaklaşmayan Tonkinli yöneticiler varken. O yüzden muhtemelen cazibesine kapıldılar. İçlerinden biri fikri ortaya attı: "Hey, çocuklar! (Burada Vietnamlıların aksanını taklit ediyor) Kerhane geçiyor, pusuya düşürelim de biz de bir posta kayalım."

"Böyle olsaydı komik olurdu, ama böyle olmamış. BMC dediğimiz; garnizon garnizon gezen, Annamlı küçük kızlar ve birkaç Fransızla dolu beş kamyon fahişe ve başlarında albay görevi yapan bir mama. Kamyonlar; küçük yataklar, içinden kurdele geçen dantelli küçük perdelerle döşenmiş; sırayla bir taraftan içeri girip hiç utanıp sıkılmadan ve oyalanmadan bir posta attırıp diğer bir taraftan dışarı çıkıyorsun. Bunları korumak için de dört kamyon Senegalli var. BMC'yi kimin koruyacağını tayin etmek öyle kolay iş değil. Böyle bir iş Faslıları şoke eder: onlarda bu işler gaza dışında gizli yapılır ama orada da işleri bitince ya gırtlaklarlar ya da alır götürür ve evlenirler. Vietnamlıları da şoke eder: bunlar da sessizce el ele tutuşmayı seven geleneksel romantiklerdir. Üstelik memleketlilerini böyle bir durumda görmek henüz çok yeni ve bu nedenle de hassas olan ulusal haysiyetlerine dokunur. Lejyon ise bununla

* Fr. Askeri Taşra Genelevi veya Askeri Seyyar Genelev (Bordel Militaire de Campagne) Fransız ordusunda Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren askerin motivasyonunu artırmak amacıyla oluşturulmuş bir kurum. (ç.n.)

ilgilenmez, ilişkide erkek erkeğe toplu halde pozisyon alırlar. Sömürge kuvvetleri var ama onlar da caka satıyor, fahişelere takılıyor, onları alıp götürüyorlar. O nedenle onları güvenlik yapmak garantisiz olur. Geriye Senegalliler kalıyor. Onlar fahişelerle iyi anlaşıyorlar, kızları güldürüyorlar ve şu ufak tefek Annamlı kızlar onların boyutuna göre değil. Kısacası bunların hepsini kamyonlara doldurup *cangıl*daki garnizonlarda tura çıkılıyor. Ama bu seferki kötü gitti. Viet-minh tüm bir alayla, sanki Hanoi'yi almaya gidiyormuşçasına tam donanımlı halde tepelerine bindi.

"Bir genelevi pusuya düşürmek için mi?"

"Tabii ya. Hedefledikleri buymuş. Önce füzeleriyle kamyonların şoför kabinindekileri hallediyorlar; şoförlerden geriye tek bir parça bile kalmıyor. Sonra yarı paletli eskortların korkulukları arasını havan toplarıyla yaylım ateşine tutuyorlar, atlayıp kaçmaya çalışanları tarıyorlar. Birkaç dakika içinde hepsi ölüyor."

"Fahişeleri bile mi?"

"Özellikle fahişeleri. Yardım birliği oraya ulaştığında tüm kamyonları yolun ortasında yanarken buldu. Cesetler de yolun kenarına dizilmişti. Senegalliler, onların subayları, fahişeler ve mama, hepsi birbirine paralel duruyormuş. Hepsini aynı yönde dizmişler, kolları bedenlerine yapıştırmışlar ve her on metreye bir ceset yatırmışlar. Sanki ölçmüşler gibi, bu adamlar pek düzenli. Hepsi cetvelle ölçülmüş gibiydi. Yüz civarında ölü vardı, bu da yan yana dizilmiş bir kilometrelik bir ceset sırası meydana getiriyordu. Hayal edebiliyor musun? Yatağa yatırılmış gibi dizilmiş cesetlerden meydana gelen bir kilometre, bitmek bilmez. Ve kamyonların dumanı tüten gövdelerinin çevresinde gül, incik boncuk, yastık, iç çamaşırları, özel bölmeleri ayıran perdelerden oluşan enkaz yığınları."

"Peki gitmeden önce... işlerini görmüşler mi?"

"Cinsel anlamda hiç kimseye dokunmamışlar. Doktor inceledi ve kesin konuştu. Ama Annamlı fahişelerin kafalarını ke-

sip karınlarının üzerine koymuşlar; manzara insanın kanını donduruyordu. Kafaları kesilip karınlarının üzerine konmuş, makyajları bozulmamış, dudakları rujlu, gözleri açık yirmi kız. Ve yanı başlarına dikilmiş yepyeni bir Viet-minh bayrağı. Bu bir mesajdı: seferi kuvvetlerle sevişilmez. Savaşılır. Bunu demek için bir alay asker. Bu haber yayıldığında, Çinhindi'nin bütün genelevlerinde, ta Saygon'a işlerde kesilmeler oldu. Bazı Vietnamlı kızlar alacaklarını bile istemeden köylerine döndü. Seferi kuvvetler taşaklarından yara aldı."

Bardaklarındaki sessizce bitirdiler; dünyanın manasızlığı konusunda aynı düşünceyi paylaşmaktaydılar.

"Devrimci savaşı işaretlerin savaşıdır" dedi Salagnon sonunda.

"Orası benim için fazla karışık teğmen. Benim tek gördüğüm bir deliler diyarında olduğumuz ve burada hayatta kalmanın tam zamanlı bir iş olduğu. Karakollarının güvenli ortamında saklananlar gibi durup düşünmeye vakit yok. Ben kamyondayım ve çukurları dolduruyorum. Hadi, içki için teşekkürler. Cephaneniz indirilmiştir. Ben yola çıkayım."

Salagnon, sömürge yolundan aşağıya doğru yol alan konvoya baktı. "Yalpalaya yalpalaya" ifadesinin bundan daha iyi bir örneği yoktur diye düşündü; taşların üzerinde titreye titreye, madenî tıngırtılar, tekleyen motor homurtuları içinde ilerliyorlardı. Yoldan aşağıya tıpkı tek sıra halindeki yorgun filler gibi iniyorlardı ama Hannibal'inkiler gibi değil, savaş filleri gibi değil de emekli edildikten sonra hamallık yaptırılan ve bir gün yol kenarına çöküp kalkamayan sirk filleri gibi.

Karakolun avlusunda Taylandlılar mühimmat sandıklarını, yedek silahları, dikenli tel rulolarını, ışıldağı, hayatta kalmak için gerekli olan ne varsa yerleştiriyorlardı. Karakolların hayatta kalmasının tek yolu onları besleyen konvoylar; konvoyların var olmasının tek yolu ise ilerlemelerini sağlayan [sömürge] yoluydu. Seferi kuvvetler kazamatlarda durmaz, yüzlerce kilometre uzunluğundaki yollara yayılır: tıpkı en ufak darbede

çatlayıp akıp yok olan, incecik ve hassas kılcal damarların sonsuzluğundaki kanın yayıldığı gibi.

Ormanın içinde gözden kaybolan bu konvoy gideceği yere belki varacak, belki varamayacak, belki de sadece yarısı varacak. Belki yolda havan topu mermileriyle havaya uçurulacak ya da mermileri katlanmış bir kâğıdın katmanlarını aşarcasına kabine kadar girecek, makineli tüfek atışıyla delik deşik olacak. Kamyonlar devrilir, alevler içinde kalır, öldürülen şoförler direksiyona yığılıp kalır, yola yapışmış nişancılar hiçbir şey görmeden karşılık vermeye çalışır ve her şey son bulur. Konvoylar gidecekleri yere vardıklarında, onları sürenler güç bela ayakta durabilecek, hemen yatıp uyumak isteyecekler ama her şeye rağmen yeniden yola çıkacaklar.

Her konvoy kayıplara, hasarlara neden olur. Seferi kuvvetler yavaşça tükenir, damla damla kan kaybeder. Yol kullanılamaz hale geldiğinde karakollardan vazgeçilir ve bunlar terk edilmiş ilan edilerek komuta karargâhındaki büyük haritadan silinir. Buralardakilerin de geri dönmesi gerekir. Ne kadar becerebilirlerse. Fransız bölgesi giderek daralıyor. Tonkin de delta bölgesinden ibaret ki o da deltanın tamamı değil. Etrafında kilometre başı inşa edilmiş karakollar, yolları denetim altında tutabilmek için düzenli şekilde yerleştirilmiş kuleler yükseliyordu. Karakollar sayıca çoktur, her birinde pek az adam vardır ve dışarı çıkmaya tereddüt ederler. Su bir kevgirde muhafaza edilmeye çalışılıyor, biraz daha az su kaybetmek için deliklerin sayısı azaltılmaya gayret ediliyor ve tabii ki başarılı olunamıyor.

Beton kardılar. Konvoy, dört beton duvar yapmak için gerekli olan malzemeyi getirmişti. Her karakolda bulunan askeri tipteki, küçük beton karma makinesini onardılar. Makinenin mütevazı bir görünümü vardı ancak Çinhindi'ndeki Fransız mevcudiyetinin temel vasıtasıydı. Döndürmeye başladılar. Göğsü çıplak Gascard öne geçip suyun, kumun ve çimentonun insanın dişlerini gıcırdatan bir toz bulutu içinde fırınlandığı

en berbat bölümü kendine ayırdı. Güneşin altında üst bedeni çıplak halde tüm malzemeleri beyaz bir toz, tere karışmış bir toz elde edene kadar karıştırdı ve sıkılı dişlerinin arasından tek kelime çıkmadı. Sadece güç sarfederken soluğunu koyveriyordu; insan bu yaptığının ona iyi geldiğini zannedebilirdi. Betonu kovalarla tahta kalıplara kadar taşıdılar. Askerler çimentoyu tahta kalıpların olduğu yere taşıyordu. Karakolun köşesindeki ahşap ve toprak kulelerden birinin üzerine mazgalları olan küp şeklinde bir korugan inşa ettiler. İçine kundağının üzerinde hareket eden kocaman bir Amerikan mitralyözü yerleştirdiler. Üzerine de kamyonların getirdiği tırtıklı sacdan eğimli bir çatı yaptılar.

"Fiyakalı oldu, değil mi?" diye bağırdı Mariani. Bunun sayesinde postu deldirmeden tarayabileceğiz. Tatatatatatata! Çukurlar açacağız, bir tanesi bile yaklaşamayacak. Sürtünemeyecekler."

"Betonun kalitesine bakılırsa, hedefe atılmış bir top mermisine dayanamaz" dedi o ana kadar elini tek bir kovaya dahi sürmeden uzaktan seyretmekle yetinen Moreau.

"Hangi hedefe hangi top mermisi? Viet-minhlilerin topçu birlikleri yok. Ellerinde Çin topları olsaydı bile onları ormandan geçirebileceklerini mi zannediyorsun? Tekerlekli araçlar buradan geçemez. Bu konuda sen ne dersin Salagnon?"

"Bilmem. Ama iyi yaptık. Güç gerektiren işler Gascard'ın ayılmasını sağlıyor. Ayrıca, toprak bir koruganla karşılaştırıldığında içinde daha kuru kalacağız."

"Ben buna adımımı dahi atmam" dedi Moreau.

Herkes ona baktı. Elinin altında makineli tabancası, düzgün ayrılmış saçlarıyla öğleden sonranın sıcağında berber salonu kokusu yayıyordu etrafa.

"Nasıl istersen" dedi Salagnon.

Uzun bir hazırlık döneminin ardından yağmurlar geldi. Yelkenleri şişmiş savaş jongları gibi bulutlar Çin Denizi üzerinde birikiyordu. Parlak siyaha boyalı bulutlar havada salını-

yor, büyük gemiler gibi ilerliyor, geçtikleri yerin üzerinde kalın bir gölge oluşturuyorlardı. Bulutlar geçerken tepeler koyu bir zümrüt yeşiline dönüyor, içlerindeki kalın sıvı giderek daha ağdalı hale geliyordu. Muhtemelen birbirlerine çarparak, geçerken etraflarına korku salmak için gürlüyordu. Kocaman davulların gümbürtüsü giderek yükselerek, giderek yaklaşarak ovadan ovaya sıçrıyor ve bir yağmur perdesi tek seferde yere düşüyor, akıl almaz bir ılık su kütlesi hasır duvarların üzerinde zıplıyor, yapraktan çatıların üzerinde kayıyor, killi toprağın üzerinde binlerce kırmızımsı derecik halinde aşağı doğru akan derin yarıklar açıyordu. Salagnon ve Moreau onları takip eden gök gürültüsünü ve ağaçların üzerine inen yağmur perdesini duymuştu. Sağa sola savrulan ağaçlar, gök gürültüsü ve onlardan daha hızlı giden o gürültü peşlerinde yağmurlu yolda, yamaçta inşa edilmiş köye kadar koştular. "İnşa edilmiş" kuru yapraklardan çatısı, bambudan gövdesi olan bu kulübeler için fazla iddialı bir tanımdır; "kondurulmuş" ya da "dikilmiş" demek gerekir, aynı çalılıklar, içinde yaşanılabilen yenilebilir bitkiler gibi. Büyük bitkisel kulübeler ormanda bir açıklıkta, ölü yapraklara bulanmış zayıf bir toprağın üzerinde bitiyordu. Aşağıda ise çeltik tarlaları taraçalar halinde kocaman kayalar arasından akan bir dereye kadar iniyordu. Sömürge yolu tüm köyden geçiyordu, kara ırmak üç günlük yürüyüş mesafesindeydi.

Bu dağ köyünde her şey eğreti, geçici görünür. İnsanlar sanki geçerken uğramıştır; orman bekler, gök yüzü aldırış etmez. Köy sakinleri akşam için kurulmuş gezici bir tiyatro kumpanyasının oyuncularıdır, dimdik yürürler, tertemizdirler, az konuşurlar ve giysileri ormandaki bu açıklığa göre garip şekilde şatafatlıdır.

Salagnon ve Moreau yolda koşuyorlardı ve yağmur çoktan tepeleri kaplamıştı. Bulutlar gökyüzünü kuşatıyordu. Su yokuş aşağı onların koşabildiğinden daha hızlı akıyor, yuvarlak taşların üzerini süpürüyor, yokuşu adeta yerinden söken kır

mızımsı bir çamurla pasından arındırıyor, yol da sanki onlarla birlikte kaçıyor, onları geçiyor, bacaklarının arasında, ayaklarının altında kırmızı bir sele dönüyordu. Az kalsın kayıp düşeceklerdi, sağanağa yakalanmışlardı. *Cangıl* şapkalarını kenarları hemen yumuşamış, yönünü değiştirip yanaklarına doğru sarkmıştı. Diğerlerinin ortasında duran, süslü büyük kulübenin verandasına sıçradılar. Yarım daire şeklinde yere oturmuş erkekler yağmuru seyrederek onları bekliyorlardı. Gülerek üst başlarını düzeltmeye giriştiler; şapka ve gömleklerini çıkardılar, sıktılar. Başları ve göğüsleri çıplak kaldı. Köyün ileri gelenleri hiçbir söz etmeden onları seyrediyordu. Köyün şefi –görevini ifade eden kelimeyi tercüme etmeyi bilemediklerinden ona böyle sesleniyorlardı– ayağa kalktı ve gidip hiçbir formaliteye girmeden ellerini sıktı. Şehirler görmüştü; Fransızca konuşuyordu; ona göre büyük kabalık olsa da Fransa'da, orada, gücün bir çağdaşlık belirtisi, dolayısıyla da kibarlığın en uç hali olduğunu biliyordu. O nedenle, buna ayak uyduruyor, her birine duymak istediği dilden konuşuyordu. Tokalaşırken ellerini pek sıkıca kavramıyordu: şehirde böyle yapıldığını görmüştü, ona hiç uymasa da bu hareketi taklit etmeye çabalıyordu. Şefti, köyü yönetiyordu ve bu iş sarp kayalar arasında kayık idare etmek kadar zordu. Her an alabora olabilirlerdi; o da canını kurtaramazdı. İki Fransız, çatıların çıkıntısının altında kayıtsız duran ihtiyar beyefendilerin yanına gidip oturdu. Yağmur perdesini izlediler, parlak bir buhar bulutu onlara kadar geliyordu. İki büklüm olmuş ihtiyar bir kadın yanlarına gelip kâseler içinde pek güzel kokmayan ancak içlerini ısıtan bir alkol ikram etti. Su yokuş aşağı durmaksızın aynı yöne doğru akıyor, bu da köyün içindeki bir sokak gibi izi sürülebilen bir ırmak, bir kanal meydana getiriyordu. Diğer taraf ta, duvarları olmayan bir kulübe yapmışlardı; bu, odundan sütunların üzerini kaplayan samandan çatısıyla yerden yukarıda duran basit bir yapıydı. Kullanılan malzeme yeniye benziyordu,

özenle yapılmıştı, tüm açılar dikti. Çocuklar oturmuş ders dinliyordu. Üzerinde şehre özgü bir pantolon ve beyaz gömlek olan öğretmen ayakta, elinde bir bambu sopayla bir Uzakdoğu haritasını işaret ediyordu. O bir noktayı gösteriyor, çocuklar da adını söylüyordu; hepsi derslerini küçüklerin seslerine özgü o tonda, yani civciv cıvıltıları eşliğinde hep bir ağızdan tekrarlıyordu.

"Çocuklarımız, okumayı, sayı saymayı, dünyayı öğreniyorlar" dedi şef gülümseyerek. "Ben Hanoi'ye gittim. Dünyanın değiştiğini gördüm. Biz barış içinde yaşıyoruz. Delta'da olanların bizimle ilgisi yok, bize uzak, günlerce yürüyüş mesafesinde. Bizim hayatımızdan da uzak ama dünyanın değişmekte olduğunu gördüm. Köyün bu okulu yapması ve bir öğretmenimiz olması için çalıştım. Ormanda huzurun korunması konusunda size güveniyoruz.

Moreau ve Salagnon onayladılar, kâseler yeniden doldurul-du, içtiler, sarhoş olmuşlardı.

"Size güveniyoruz" diye tekrar etti. "Barış içinde yaşamaya devam edebilmemiz konusunda. Ve dünyanın değiştiği gibi değişmek konusunda ama hızla değil, tam kararında bir ritimde. Size güveniyoruz."

Alkolden kafaları dumanlı, samandan çatıların üzerinde sıçrayan yağmurun gürültüsü, etraflarında akan çağlayanların, su birikintilerinin üzerinde çatırdayan, toprağın üzerinde derin yarıklar açan çavlanların oluk oluk dökülüşleriyle sarıp sarmalanmış halde tekrar onayladılar dudaklarında Budistlere özgü bir gülümseme, başlarını müsamereye çıkmış çocuklarla aynı ritimde sallayarak.

Yağmur kesildiğinde, karakola çıktılar.

"Viet-minh burada" dedi Moreau.

"Nereden biliyorsun?"

"Okuldan. Öğretmen, çocuklar, Uzakdoğu haritası, eşrafın suskun kalması ve bizimle konuşan şef; konuşma şekli."

"Okul, iyi bir şey değil mi ki?"

"Fransa'da evet ama burada bağımsızlık hakkı dışında ne öğrenmelerini bekliyorsun ki? Hiçbir şey bilmemeleri daha iyi."

"Cehalet mi insanları komünizmden kurtaracak?"

"Evet. Kuşku duymalı, sorgulamalı, belki de işlerini bitirmeliyiz."

"Öyle yapmayacak mıyız?"

"Bu ölülere hükümdarlık etmek olur. O kurnaz da bunu biliyor. O da postunu tehlikeye atıyor. Viet-minh ile bizim aramızda kaldı, iki türlü ölümün arasında, kayığının önünde iki kayalık var. Hayatta kalmasını sağlayacak bir yol olmalı ama öyle dar ki ucu ucuna geçilebiliyor. Belki de ona yardım etmeliyiz. Bunun için burada değiliz ama bazen misyonumuzdan öyle bıkıyorum ki. Bu insanların benden sürekli çekineceklerine benimle barış içinde yaşamalarını tercih ederdim. Alkol yüzünden olmalı. İçine ne kattılar bilemiyorum. Onlar gibi oturup yağmuru izleyesim var."

Dünyanın neresinde olursa olsun akşamın çökmesi insanı hüzünlendiren bir zaman dilimidir. Yukarı Bölge'deki karakollarında akşam gelince zar zor nefes alabiliyor, gecenin ağırlığını kalplerinde bir sıkışmayla hissediyorlardı ama bu normaldi: güneş ışığının giderek azalması oksijenin giderek azalması gibi etki ediyordu. Hava, usul usul her şeyden çekiliyordu: akciğerlerinden, hareketlerinden, düşüncelerinden. Işık giderek hafifliyor, can çekişiyor, göğüs kafesleri güçlükle inip kalkıyor, yüreklerine bir telaş çörekleniyordu.

Hayatın mevcut olduğu tek yer radyonun içiydi. Genelkurmay müphem temayüllerin temasındaydı. Yolları kapamak lazımdı. Viet-minh evindeymiş gibi geçip gidiyordu. Hiçbir delik su sızdırmamalıydı. Delta'ya dokunmaması gerekiyordu. Dağı onlara zindan etmek gerekliydi. Temasa geçmek lazımdı. Seyyar birlikler göndermek, her karakolu sonuz gelmez ani saldırıların yol çıktığı bir üsse çevirmek lazımdı. Cızırdayan

radyo akşamları kazamatın tek lambasının ışığı altında onlara tavsiyelerde bulunuyordu.

Moreau akşamları Taylandlı adamlarıyla çekip gidiyordu. Karakolu Salagnon koruyordu, uyumakta zorlanıyordu. Kazamatın içinde, o tek lambanın altında resim yapıyordu. Elektrik üreteci usul usul horulduyor ve hendekteki kablolara elektrik akımı gönderiyordu. Mürekkeple çiziyor, Eurydice'i düşünüyor, tek kelime etmeden ona Tonkin'in Yüksek Bölge'sinde gördüğüne inandığı şeyleri anlatıyordu. Tepeleri, garip sisi, yayılırken ortaya çıkan o yoğun ışığı; sazdan ve bambudan kulübeleri, dimdik duran insanları ve karakolun çevresindeki sarı otların arasında dolaşan rüzgârı çiziyordu. Eurydice'nin, tüm manzaraya, en ufak bir ışığa, tüm gölgelere, yeşilliklerin arasındaki en ufak yeşil parıltıya yayılan güzelliğini çiziyordu. Hiç görmeden geceyi çiziyordu, Eurydice'nin her şeyin üzerini kaplayan imgesini çiziyordu ve Moreau onu sabahları nemden kabarmış bir kâğıt kümesinin yanında uyuyakalmış halde buluyordu. Kâğıtları yırtıyor, yarısını yakıyor ve kalanını özenle paketliyordu. Bunları, onlara mühimmat ve yiyecek taşıyan kara konvoylarına emanet edip Cezayir'e gönderilmelerini istiyordu, gerçekten gidip gitmediklerini ise bilmiyordu. Moreau bunları çizişini, aralarında tercih yapmasını ve bir kısmını yırtıp, diğer kısmını paketlemesini izliyordu. "İlerleme kaydediyorsun. Hem ellerini meşgul ediyorsun. Yapacak hiçbir şeyin olmadığında ellerine meşgale bulmak önemlidir. Benim sadece bir bıçağım var" diyordu. Salagnon çizimlerini ayıklarken Moreau hançerini bileyliyor, yağlanmış deriden kınının içine yerleştiriyordu.

Kaçınılmazın arifesindeki karakolda işler yolunda gitmiyordu. Uzun günler sündükçe sünüyordu. Bu günlerin kırılganlığının farkındaydılar: koruganları ormanın bir kısmına hâkimdi ve üzerinde durduğu tümseğin üzerinde tek başınaydı, kimse oraya yardımlarına gelemezdi. Taylandlılar topuklarının üzerine çöküp zamanın geçmesini seyre dalıyor, ince

sesleriyle çene çalıyor, yavaş yavaş sigaralarını tüttürüyor, sonu ayağa kalkıp sinirle uzaklaştıkları upuzun gizemli kavgalara varan şans oyunları oynuyorlardı. Bunları hiç beklenmedik barışmalar ve yeni oyunlar, güneşin batmasını beklerken ki yeni uzun sessizlikler takip ediyordu. Moreau avluya kurduğu bir hamakta uyukluyor ama kapalı gözkapaklarının arasından tüm hareketleri gözlüyordu ve günde birkaç kez silahları, hendekleri, kapıyı teftiş ediyordu; hiçbir şey gözünden kaçmıyordu. Salagnon çıtını çıkarmadan, hatta kendi içinde dahi tek kelime etmeden resim yapıyordu. Mariani yanında getirdiği küçük kitapları okuyordu; her sayfayı defalarca okumuştu. Öyle ki orada yazanları kendi düşüncelerinden iyi biliyor olmalıydı. Gascard Taylandlı bir manga ile birlikte fiziksel çaba isteyen görevleri üzerine almıştı: bambuları kesiyor, ustaca bir pala darbesi ile uçlarını sivriltiyor ve bunlardan karakolun çevresine tuzaklar serpiştiriyordu. Durduğunda oturuyor, bir kadeh bir şeyler içiyor ve akşama kadar yerinden kalkmıyordu. Rufin yedekte tuttuğu güzel kâğıtlarına mektuplar yazıyordu, satırları takip etmesini kolaylaştıran bir öğrenci duruşuna bürünüp kazamattaki masada oturup yazıyordu. Fransa'daki annesine oğlan çocuklarına özgü kişiliksiz bir el yazısıyla yazıyor, ona Saygon'da bir yazıhanede ikmallerden sorumlu olduğunu anlatıyordu. Gerçekten de bu yazıhanede çalışmış ama oradan kaçmıştı. Geceleri ormanda koşabilmek için kapıyı çarpıp çıkmıştı ve annesinin bunu bilmesini istemiyordu.

Zaman pek hızlı geçmiyordu. Tüm Viet-minh ordusunun üzerine saldırabileceğini biliyordu. Fark edilmeden geçip gitmeyi umuyordu. Betondan yeni bir kule inşa edebilirlerdi ama kara konvoyu artık onlara çimento getirmiyordu.

Salagnon bir akşam sonunda Moreau ile gitti. Önlerinden gidenin çantasının arkasında güç bela saklanarak ağaçların arasına süzüldüler. Rufin yolu açıyordu çünkü karanlıkta görebiliyordu ve insanın gündüz bile gözden kaybedebileceği en küçük patikaları bile tanıyordu. Moreau kimsenin yolunu kay-

betmemesi için en arkada yürüyordu ve o ikisinin arasında Salagnon ve Taylandlılar patlayıcılar taşıyordu. İlerlediklerini bile göremeden onları uyuşturan yorgunlukta mesafenin yavaşça birikmesini hissederek uzun süre boyunca adım üstüne adım attılar. Hudutlarını görmedikleri biraz daha karanlık bir açıklığa çıktılar; kendilerini daha rahat, daha az baskı altında hissettiler, ağaçların örtüsü altından çıkmışlardı. "Sabahı bekleyeceğiz" diye mırıldandı Rufin kulağına. Hepsi yattılar. Salagnon belli belirsiz bir uykuya daldı. Gecenin dağıldığını, ayrıntıların belirdiğini, yüksek otlarla kaplı geniş bir alanın madeni bir parıltının içinde yüzdüğünü gördü. Toprak bir yol bu alanın ortasından geçiyordu. Yüzüstü yatmış, burnunun ucundaki filizlerin arasından küçük kütüklerin arasından izler gibi etrafı izliyordu. Taylandlılar alışkanlıkları olduğu üzere kımıldamıyordu. Moreau dahil. Rufin uyuyordu. Salagnon öyle durmakta zorlanıyordu, otlar her yanını gıdıklıyor, bacaklarının arasından, kollarının altından, karnının üzerinden sıra sıra böceklerin geldiğini ve çabucak yok olduklarını hissediyordu. Kaşıntı yapan ter olmalıydı; aynı anda çöreklenen hareket etme korkusu ve hareketsiz kalma korkusu, tahta kurularına kütük niyetine geçmekten, otları kımıldatıp açığa çıkmaktan duyulan korku. Canlı bitkilerin ten üzerindeki teması nahoştur, küçük yapraklar insanın etini keser, çiçekler gıdıklar, kökler rahatsız eder, çürük toprak kımıldar ve yapışır. İnsan savaştıktan sonra tabiattan nefret edebilir. Gün doğuyordu, sıcaklık artmaya başlıyordu ve kaşıntı tere batmış vücudunun tamamını katediyordu.

"Ah işte biri. Orada, bak. Burası iyi, düşmanı kafasından tanıyoruz."

Bir delikanlı yol kenarını aşıp yola çıktı. Durdu. Kuşkuyla sağına soluna bakıyordu. Salınıp duran yüksek otlarla çevrili yolun görünümden hoşlanmamış olmalıydı. Vietnamlıydı. Uzaktan belli oluyordu: ortadan dümdüz ayrılmış siyah saçları, doğrudan bakan ince uzun bir çizgiden ibaret gözleri ona

nöbetçi bir kuş havası katıyordu. On yedi yaşında olmalıydı. Ellerinin arasında tuttuğu bir şeyi göğsüne bastırıyordu, bu tuttuğu şeye yapışmıştı. Ormanda kaybolmuş bir liseli gibiydi.

"Elinde tuttuğu şey el bombası. Pimi çekili. Eğer elinden bırakırsa patlar ve arkasından gelen alay bizi enseler."

Delikanlı kararını verdi. Yoldan ayrıldı ve otların içine doğru yürüdü. Zorlukla ilerliyordu. Taylandlılar hiç hareket etmeden daha da toprağa gömülüyordu. Moreau'yu tanıyorlardı. Delikanlı ilerliyordu, bir eliyle yolu açıyor, diğer elini göğsünün üzerinde tutuyordu. Ara sıra duruyor, otların üzerinden bakıyor, dinliyor ve devam ediyordu. Doğrudan üzerlerine geliyordu. Birkaç metre ötelerindeydi. Yüzüstü uzandıkları yerden gelişini görüyorlardı. İnce dallar onları güç bela saklıyordu. Filizlerin arkasında saklanıyorlardı. Üzerinde kırışık, kirli, kahverengi ve yeşil lekelerle kaplı, yarısı şortundan dışarı çıkmış beyaz bir gömlek vardı. Siyah saçlarının kesimi hâlâ düzgün görünüyordu, ayırma çizgisi hâlâ görünürdü. Uzun süredir ormanda yaşıyor olamazdı. Moreau aynı bir sürüngenin dilini şaklatması gibi hiç ses çıkarmadan hançerini yağlanmış kınından çıkardı. Delikanlı hareketsiz kaldı, ağzını açtı. Elbette ki bir şeyler tahmin ediyordu ama etrafta sürünen küçük bir hayvanın varlığına inanmak istiyordu. Ellerini aşağıya indirdi ve çok yavaşça açtı. Moreau otların arasından fırladı. Salagnon sanki bir iple birbirine bağlılarmış gibi bir refleksle peşinden gitti. Moreau delikanlının üzerine atıldı, yere kapaklandı. Salagnon el bombasını havada yakaladı ve sıkıca tuttu, emniyet pimi sıkışmıştı. Hançer hemen bıçağın keskinliğine dayanamayan boğazı buluverdi, kan yırtılan şahdamarından kesik kesik akmaya başladı, müzikal bir hışırtıyla fışkırdı. Moreau'nun anında ölmüş delikanlının ağzının üzerindeki eli ağzından en ufak bir inilti çıkmasını engelliyordu. Salagnon el bombasını titreyerek tutuyor, elindekiyle ne yapması gerektiğini bilemiyordu. Ne olup bittiğini tam olarak anlamamıştı. Kusabilir, güleblir da gözyaşlarına boğulabilirdi ama o hiçbir şey

yapmıyordu. Moreau bıçağını özenle çünkü aksi taktirde paslanıyordu ve ihtiyatla sildi çünkü eti bir tıraş bıçağından çok daha iyi kesiyordu. Salagnon'un eline küçük madeni bir halka tutuşturdu.

"Pimini geçir şunun. Onu ömrünün geri kalanı boyunca tutmaya devam etmeyeceksin herhalde. Elinde bir tek bu vardı: pimi çekilmiş bir el bombası. Onun için ya hep ya hiçti. Yürüyüş halindeki alayların etrafı hafif piyadelerle çevrilmiş. Eğer bize rastlarlarsa, kendilerini öldürtecekler, kendilerini patlatacaklar ya da üzerimize el bombasını atıp tüymeye çalışacaklar. Makiden gelenler için bu bir sınavdır ya da düzeni bozanlar için siyasi komiser tarafından kesilmiş bir cezadır. Hayatta kalanlar entegre edilir. Diğerleri gelmeden önce birkaç dakikamız olmalı."

El bombası Salagnon'un zihnine ömrünün sonuna kadar kazındı. Titeyen parmaklarla pimini geri taktı. Ağırlığını, kalın metalin yoğunluğunu, boyasının keskin yeşilini, üzerine büyük harflerle kazınmış Çince harfleri, hepsini hep hatırlayacaktı. Taylandlılar cesedi görüş alanlarının dışına taşıdılar ve bu işi iyi bilen Rufin'in emri altında şarjları birbirini izleyen iki sıra halinde patikanın üzerine yerleştirdiler, kabloları yaydılar.

"Konuşlanıyoruz" dedi Moreau.

Sonunda hareket edebilmiş olan Salagnon'un omzuna vurdu. Birkaç grup oluşturdular, patikayı bir kapanın dişleri gibi çevirdiler. Yeniden yere uzandılar, el bombalarını ve otları aşan FM'in namlusunu önlerine yerleştirdiler.

Viet alayı silahları karınlarına çaprazlamasına asılmış, miğferleri yapraklarla kaplı iki sıra halinde ormandan dışarı çıktı. Ses çıkarmadan, birbirlerine olan mesafelerini koruyarak uygun adım yürüyorlardı. Toprak yolun ortasında, askerlerin arasında Uzakdoğu'ya özgü hamallar devasa yüklerin altında iki büklüm olmuş halde ilerliyordu. Mayınların arasından geçtiler. Rufin makineli tüfeğine doğru eğildi; Moreau parmağını aşağı indirdi ve Taylandlı çavuş tellerin yanına vardı.

Tonkin ormanlarının üzerindeki gökyüzü çoğu zaman bulutludur, bitkilerin daimi coşkunluğu gökyüzünü sisle, bulutlarla, buharla besler ve gündüzün mavisiyle gecenin yıldızlarını görmeyi engeller. Fakat bir akşam tüm gökyüzü açıldı ve yıldızlar ortaya çıktı. Sırtını toprak bir istihkama, başını bir kum torbasına dayamış Salagnon onları seyredaldı. Muhtemelen yıldızlara pek sık bakmayan Eurydice'i düşündü. Çünkü Cezayir her zaman aydınlıktır. Çünkü Cezayir'de asla gökyüzüne bakılmaz. Çünkü Cezayir'de insanlar acele acele konuşur, geceleri durup da saatlerce yıldızlara bakacak kadar tek başına kalınmaz. Her zaman yapacak bir şey vardır Cezayir'de, söyleyecek bir şey, görecek biri vardır. Her şey buradakinin tersidir. Moreau da ona katıldı.

"Yıldızları gördün mü?"

"Sen onun yerine ormana bak."

Moreau ağaçların arasında bir yılan gibi kıvrılan şeyi işaret etti. Bitki örtüsünün tepesi boyunca parlayan ışıklar seçilebiliyordu ama bunlar sanki ayın altında parlarmışçasına farklı görünüyordu. Ama eğer uzun süre bakılırsa, yeterince uzun süre bakılırsa devam eden bir hat seçilebiliyordu.

"O nedir?"

"Deltanın içinde ilerleyen Vietli bir alay. Sessizce, ışık yakmadan yürüyorlar. Yollarını kaybetmemek için patikaların üzerine fenerler, yukarıya değil aşağıya doğru ışık veren, sadece patikayı aydınlatan gizli fenerler koyuyorlar ki muharipler nereye adım attıklarını görebilsin. Bizim saflarımızın içinden geçiyorlar. Tüm bir alay ve ruhumuz duymuyor."

"Geçmelerine izin mi vereceğiz?"

"Sen kaç kişi olduğumuzun farkında mısın? Topçular çok uzakta. Gece uçaklar hiçbir işe yaramaz. Eğer bizden gelen bir çağrıyı yakalarlarsa, bizi ezip geçerler. Güçlü olan biz değiliz. O nedenle uyurmuş gibi yapmak en iyisi. Köyden geçip gidecekler. Köyün eşrafı bayram etmeyecek, şef kafasını sallayacak."

"O zaman hiçbir şey yapmıyor muyuz?"

"Hiçbir şey."

Sustular. Sadece onlara görünür parlak bir hat manzaranın ortasından geçiyordu.

"Hepimiz öleceğiz, dostum, hepimiz öleceğiz. Er ya da geç."

Sabah köyden bir duman bulutu yükseliyordu. Gün doğarken gökyüzünde deltadan gelen bir dizi uçak belirdi. Yuvarlak burunlu DC3'ler bir dizi paraşütçüyü serpiştire serpiştire yumuşacık bir mırıltı içinde yaklaşıyorlardı. Pembe gökyüzünden çekingen papatyalar gibi taçyapraklar iniyor ve gölgeler tarafından aniden içeri çekiliyormuşçasına vadide birer birer siliniyordu. Topların gürültüsü tepelerin eteğinde yankılandı; orman bölüm bölün yandı. Giderek azaldı ve öğleden sonra telsiz güçlü ve berrak bir sesle onları çağırdı.

"Hâlâ orada mısınız? Hareketli birimler köyü geri aldı. Onlarla iletişime geçin."

"Köyü geri mi almışlar? Bir şey mi kaybedilmişti ki?" diye homurdandı Moreau.

Aşağı indiler. Bütün bir ordu sömürge yolunun üzerine yayılmıştı. Adamlarla dolu kamyonlar adım adım yokuşu tırmanıyordu, taretleri dumanı tüten tepelere doğru çevrilmiş, yol kenarına park etmiş tanklar nişan almıştı. Paraşütçüler ayrı duruyorlardı, otların üzerine uzanmış sigaraları elde ele geçirerek bu araç gereç sefihliğine seyrediyorlardı. Büyük kulübe yanıyordu, okulun çatısı açılmıştı, kıymıklarla çevrili bir krater kulübede delik açmıştı.

Köyün ortasına bir çadır kurulmuştu; haritalar ve esnek antenleri üzerinde salınan telsizler için masalar konulmuştu. Subaylar çadırın altında güvende, cihazlara mırıldanarak, emirlere sadece kısa cümlelerle cevap vererek, devamında hemen eylemle cevap verdikleri canlı sözler ederek oradan oraya gidip geliyorlardı. Salagnon, kafasında mikrofonlu bir kulaklık olan ve onu pek dinlemeyen bir albaya kendini tanıttı. "Karakoldaki herifler siz misiniz?" Bölgeden gelen geçene, köy yağ

malanmış. Siz ne yapıyorsunuz? Körebe mi oynuyorsunuz? Size bunu söylediğime çok üzgünüm ama bu oyunu Vietminhliler kazanıyor." Ve mikrofonundan nişan koordinatları, haritanın birinden okuduğu rakamları vermeye koyuldu. Salagnon omuz silkip çadırdan çıktı. Gidip Moreau'nun yanına oturdu. Sazdan bir kulübeye sırtları verip öylece kaldılar, Taylandlılar da onların yanına sıra halinde diz çöktü ve hep birlikte kamyonların, kundakları üzerinde topların, geçerken yeri göğü titreten tankların geçişini izlediler.

Alman gelip önlerine dikildi. Her zamanki gibi şıktı, sadece zayıflamıştı, üzerinde çavuş rütbesiyle Lejyon üniforması vardı.

"Salagnon? Karakoldaki siz miydiniz? Kıl payı kurtulmuşsunuz. Bütün bir bölük dün gece buradan geçmiş. Sizi unutmuş olmalılar."

İki lejyoner peşi sıra gitti. Karikatürlerdeki kadar sarışındılar. Silahlarını kalçalarına dayamışlardı, britleri omuzlarındaydı ve parmakları tetikteydi. Onlarla Almanca konuştu ve bunun üzerine ayakları açık, nöbetteymiş gibi pozisyon alıp insanı donduran bir dikkatle çevreyi gözleyerek arkasına yerleştiler. Salagnon ayağa kalktı. Bu denli ihtimal verilmeyecek bir vaziyeti hayal etmiş olsa bundan rahatsız olurdu ama ne şaşırtıcıdır ki çok basit olmuştu ve elini sıkarken hiç tereddüt etmedi.

"Avrupa genişliyor, değil mi? Sınırları genişliyor: dün Volga'ydı bugün Kara Nehir. Kendi evimizden giderek uzaklaşıyoruz. Avrupa bir kıta değil bir fikirdir. Ben bu fikrin koruyucusuyum, insanlar orada bunu bilmese bile."

"Her halükârda geçtiğiniz her yerde büyük hasarlara neden oldunuz" dedi Salagnon halen yanmaya devam eden köyün yönetim kulübesini ve yerle bir olmuş okulu işaret ederek.

"Ah, kulübeyi biz yakmadık. Viet bölük dün gece yaptı. Buraya vardıklarında herkesi biraraya topladılar. Geçtikleri köylerde yapıyorlar bunu. Meşalelerin ışığında büyük bir seremoni. Siyasi komiser bir masanın arkasında duruyor ve şüpheliler

teker teker geçiyor. Kendi özeleştirilerini yapma, en ufak bir şüpheye yanıt verme, siyasi şuurlarını kanıtlama işini halkın ve Parti'nin önünde yapmaları gerekiyor. Devrimci mahkemeyi kurdular ve Fransızlarla işbirliğine girdiği için o adamı mahkum ettiler. Adamı kurşuna dizip evini yaktılar. Hiçbir şey fark etmediniz mi? Siz karakolda, tepedeydiniz. Onu korumayı beceremediniz. Okula gelince, tabii eğer buna okul denebilirse, ona da uğursuz bir havan topu mermisi isabet etti. Topçularımız yirmi kilometre ötedeydi ve o uzaklıktan atılan mermiler her zaman isabet etmeleri gereken yere gitmiyor. Çadırımızın yerinde kurulmuş olan mahkemeyi hedef almıştık. Havadan çekilen fotoğraflar yeri bize gösteriyordu. Buraya vardığımızda ise her şey alev almıştı, herkes kaçmıştı, tüm sabahımızı onları yakalamakla geçirdik."

"Okula üzüldüm."

"Ah, ben de. Okul iyi bir şeydir. Lakin burada hiçbir şey masum değil; öğretmen Viet-minh'dendi."

"Bunu da hava fotoğraflarından mı biliyorsunuz?"

"İstihbarat dostum. Arkadaşlarınızla küçük kalenizde saklambaç oynamanızdan çok daha etkilidir. Gelin bakın."

Salagnon ve Moreau onu takip etti, Taylandlılar da geriden aynısı yaptı. Sazdan kulübelerin arasına girdiler. Buralarda köylüler yere çömelmişlerdi, başlarında lejyonerler nöbet tutuyordu.

"Benim müfrezem" dedi Alman. "Biz arama ve yok etmekte uzmanız. Bilinmesi gereken neyse öğreniriz, düşmanı bulur ve ortadan kaldırırız. Bu sabah herkesi bir araya topladık. Hızlıca şüphelileri saptadık: akıllıya benzeyenler, saklayacak bir şeyi varmış gibi duranlar, korkanlar. Bu bir tekniktir, öğrenilir; biraz pratikle, insan kokusunu da alır semerelerini de. Öğretmeni henüz bulamadık ama çok sürmeyecektir."

Dizlerinin üzerindeki bir Vietnamlının yüzü gözü şişmişti. Alman onun önünde eğildi. Silahları kalçalarında, parmakları tetikte sarışın uşakları etrafını çevreliyordu; soğuk bakışlarıyla

etrafındaki boşluğu denetliyorlardı. Aynı bir tiyatro sahnesi gibiydi ve herkes ne olup bittiğini görebilirdi. Alman yeniden sorguya başladı. Vietnamlılar başlarını eğiyor, birbirlerine sokuluyor, titreyen bir kütle halinde diz çöküyordu. Etraflarını saran lejyonerlerin umurunda bile değildi. Alman soğukkanlılığını asla yitirmeden aksanının zarif bir şekilde bozduğu Fransızca'sı ile bağırarak sorular soruyordu. Diz çökmüş, yüzü kanlar içinde Vietnamlı ise tek heceli, ağlamaklı ve zar zor anlaşılan bir Fransızca ile cevap veriyordu. Hiçbir cümlesini tamamlayamıyor ve kanlı tükürükler saçıyordu. Uşaklardan biri adama vurdu ve adam yere yığıldı. Bunu uzuvları artık kasılmayana kadar atılan tekmeler izledi. Kocaman ayakkabı tabanları yerdeki adamın yüzünü eziyordu ve diğer bir uşak silahı tetikte etrafa bakıyordu. Yerdeki Vietnamlı her tekmede sıçrıyordu, ağzından ve burnundan kan fışkırıyordu. Alman bağırarak ama sinirlenmeden - ne de olsa çalışıyordu- sorular sormaya devam ediyordu. Moreau bu sahneyi küçümseyerek ama hiçbir şey demeden izliyordu. Çömelmiş Taylandlılar kayıtsızca bekliyordu, Vietnamlıların başına gelenler onları ilgilendirmezdi. Kadınlar sıkıca çocuklarına sarılıyor, yüzlerini saklıyorlardı, öyle ince bir sesle çığrışıyorlardı ki bağırıyorlar mıydı yoksa ağlıyorlar mıydı anlamak mümkün değildi. Aralarındaki tek tük erkekler ise kımıldamıyordu, sıranın kendilerine de geleceğini biliyorlardı. Salagnon dinliyordu. Alman Fransızca sorguluyor, Vietnamlı Fransızca yanıtlıyordu. Her ikisinin de dili değildi ama Fransızca Tonkin *cangı*'nda ileri sorgulama tekniklerinin uluslararası diliydi. Bu Salagnon'un zihnini artık onu etkilemeyen fiziki şiddetten çok daha fazla bulandırıyordu. Kan ve ölüm artık onu ilgilendirmese de böyle bir şiddeti ifade etmek için ana dilinin kullanılması ilgilendiriyordu. Bu da geçecekti ve bu şiddeti ifade etmek için kullanılan kelimeler de yok olup gidecekti. O gün bunu, o kelimelerin bir daha kullanılmamasını, sonunda sessizliğin galip gelmesini umuyordu.

Alman bir kadını işaret ederek kısa bir emir verdi; iki asker diz çökmüş Vietnamlı grubun yanına gitti ve kadını ayağa kaldırdı. Kadın içini çeke çeke ağlıyor, darmadağın saçlarının ardında saklanıyordu. Fransızca'ya geçti: "Bu senin karın mı? Onun başına ne geleceğini biliyor musun?" Uşaklarından biri kadını tutuyordu. Diğeri kadının bluzunu yırttı ve kadının küçük, dik memeleri, dupduru tenindeki küçük tümsekler ortaya çıktı.

"Onunla neler yapabileceğimizi biliyor musun? Yok, öldürmek değil, canını yakmak da değil, sadece biraz eğleneceğiz. Ne dersin?"

"Okulun altında" dedi diğeri mırıldanarak.

Almanın bir hareketiyle iki asker koşarak gitti ve öğretmeni sürükleyerek geri döndü.

"Okulun altında bir gömü."

"İşte buyurun."

Alman elinin tersiyle kovarcasına bir hareket yaptı ve uşaklar sorgulanan Vietnamlıyı yerden kaldırdı, haşin davranmadan taşıdılar. Öğretmenle birlikte yolun kenarına, bir köşeye götürdüler. Bir sigara yakıp Salagnon'a doğru döndü.

"Onlarla ne yapacaksınız?"

"Ah, temizleyeceğiz."

"Öğretmeni sorgulamayacak mısınız?"

"Ne demeye? Teşhis edildi ve bulundu; sorun çıkaran oydu. Bir de ikili oynayan köyün şefiydi ama Vietminhliler onu bizden önce aldı. İşte, köy temizlendi. *Vietfrei*.

"Öğretmenin Vietminhli sorumlu olduğundan emin misiniz?"

"Diğeri onu ihbar etti, değil mi? Ve onun bulunduğu vaziyette inanın bana insan yalan söylemez."

"Rastgele iki adamı da temizleyebilirdiniz. Bir farkı olmazdı."

"Bunun hiçbir önemi yok genç Salagnon. Kişisel suçluluğun hiçbir önemi yoktur. Terör genel bir vazivettir. İyi yönetil-

diğinde, amasız, aralıksız ve zaafsızsa direniş çöker. Herhangi birinin başına herhangi bir şeyin gelebileceğini ve kimsenin bir şey yapamayacağını bilmek gerekir. Siz benim tecrübeme güvenin."

Kamyonlar sömürge yolunu tırmanmaya devam ediyor, içlerindeki asker yükü ile ormana dalıyorlardı. Paraşütçüleri başka maceralar için Hanoi'ye taşıyan diğerleri ise aşağı iniyordu. Son derece alçaktan uçan avcı uçakları aceleci sivrisineklere özgü bir gürültüyle geldi. Ağaçların tepelerine sürtündüler, hep birlikte yan yattılar ve aşağılarına kıvrıla kıvrıla yere doğru inen bir bidon bıraktılar. U dönüşü yaparak gözden kayboldular ve onların ardından orman içine kapandı, siyaha bulanmış devasa bir alev çemberinin içinde çabucak yanıp kül oldu.

"Ormanı Napalm'e buladılar, kalanları kızartmak için" diye gülümsedi Alman. İçeride önünüzdeki tümenden başkaları daha olmalı. Bu iş bitmedi."

"Gel" dedi Moreau.

Salagnon'u sürüklediği gibi ve peşlerinde ağızlarını açmayan Taylandlılarla karakola çıktılar.

"Sence umurlarında mı?" diye sordu Salagnon.

"Onlar Taylandlı, köylüler ise Vietnamlı. Umurlarında değil. Hem Uzakdoğuluların şiddet algıları bizimkinden farklı, hoşgörü eşikleri bize göre çok daha yüksek."

"Öyle mi dersin?"

"Hepsinin nasıl katlandığını görmedin mi?"

"Pek fazla seçimleri yoktu..."

"Sorun bizim ruh halimiz. Şu senin tanıdığın herif, Alman, yaptığı şeyi duygularını katmadan yapıyordu. Bize de biraz daha az ruh gerekiyor, onlar gibi olabilmek için halden hale girmeyen bir ruh. Viet-minh'in yaptığı bu ve bu yüzden kazanıyor. Ama sabır, sadece birkaç sene var, belki de birkaç ay. Bugün yaptığımızla, biz de yakında onun gibi olacağız; onlar gibi. İşte o zaman göreceğiz."

"İyi de biz bir şey yapmadık ki."

"Sen her şeyi izledin Victorien. Bu alanda, görmek ve yapmak arasında neredeyse hiç fark yoktur. Sadece biraz zaman vardır. Ben buna dair bir şey biliyorum: bakarak bir sürü şey öğrendim. Ve artık Fransa'ya geri dönebileceğimi hiç zannetmiyorum.

Bulutlu gecede pek bir şey görünmüyordu. Karakol saldırısı haşin oldu. Yüksek otların arasında gölgeler geziyordu. Lastik tabanlı sandaletleri hiç gürültü yapmıyordu. Bir borazan sesi herkesi uyandırdı. Hep bir ağızdan bağırarak koştular, en öndekiler uçları sivriltilmiş bambulara dolanmış kabloların üzerinde cızırdadı. Elektrik mavi kıvılcımlarla etrafa tükürükler saçıyordu. Önden gidenlerin bağırdığını gördüler, ağızları açık, bembeyaz dişleri ve kocaman açılmış gözleriyle. Salagnon üzerinde şortla uyuyordu, ayakkabılarını bağlamadan ayağına geçirdi, yataktan atladı, altında duran silahını kaptı ve kazamattan koşarak çıktı. Hendeğin içinde Vietminh'in gölgeleri kazıklı duvarın üzerinde istifleniyordu. Gascard'ın tuzakları işe yarıyor, siluetlerine indirgenen bedenler dengesini kaybediyor, aniden yere yığılıyor, ayakları kazıklarla dolu bir delikte acıyla bağırıyordu. Kulelerdeki mitralyözler tuvarların dibini devamlı mermi yağmuruna tutuyor, bunların ve el bombalarının ışıltısı ölüm anlarında yere düşenlere bir çehre kazandırıyordu. Salagnon'un diyecek bir şeyi, verecek emri yoktu, söylenen hiçbir şeyin duyulması mümkün değildi. Herkes kendi başına ne yaptığını biliyor, elinden geleni yapıyordu. Sonunun ne olacağını göreceklerdi. Toprak duvarın üzerinde bir korkuluğa yaslanmış, sırtlarını baskına doğru vermiş, açık bir kasanın yanında duran iki Taylandlıya katıldı. Ellerine bir el bombası alıp, pimini çekiyor, hiç bakmadan omuzlarının üzerinden ay çekirdeğinin kabuğuymuşçasına fırlatıyorlardı. Büyük bir ışık saçarak, kilden toprağı titreten bir sarsıntıyla duvarın dibinde patlıyorlardı. Devam ediyorlardı. Salagnon hızlıca bir bakış attı: bambudan kazıkların ucundan fırlayan

cesetlerden bir halı hendeği kaplamıştı. Elektrik sonunda kesilmişti, ilk dalga kabloları eritmişti, yeni bir müfreze baskına hazırlanıyor, bir önceki müfrezeyi merdiven olarak kullanıyordu. Mermilerin kulağının dibinde vızıldayışını duydu. Açık kasanın önünde Taylandlılarla oturdu ve o da onlar gibi el bombalarının kabuğunu soymaya ve hiçbir şey görmeden omzunun üzerinden atmaya girişti. Bir alev çizgisi geceyi yardı, bir boşluklu imla hakkı füzesi inşa ettikleri beton küpe çarptı ve içinde patladı. Kömürleşmiş beton blok çatladı ve devrildi, toprak kulenin yarısı çöktü. İki Taylandlı iki büklüm halde, enkazın üzerinde koşarak, ellerinde FM ile tırmanıp uzandılar. Bir tanesi nişan alıyor, diğeri omzundan tutuyor ve ona hedefleri gösteriyordu, kocaman bir yemliğin içinden aldığı şarjörleri ona uzatıyordu. Borazan son derece anlaşılır bir sesle öttü ve gölgeler yerde koyu lekeler bırakarak geri çekildi. Duvarın bir yerinden "Ateşi kes!" diye bağırdı Moreau. Salagnon sessizlikte kulaklarının içinin acıdığını hissetti. Ayağa kalktı ve gidip üzerinde iç çamaşırları, yüzü baruttan kararmış, gözleri parlayan, çıplak ayaklı Moreau'yu buldu. Oraya buraya dağılmış Taylandlılar ayağa kalkmıyordu. Adlarını bilmiyordu; o kadar uzun süre yanlarında yaşadıktan sonra onları tanımadığının ayırdına vardı. İçlerinde eksik var mıydı saysa da anlayamazdı.

"Çekip gittiler."

"Geri gelecekler."

"Neredeyse becereceklerdi."

"Tam olarak değil. O yüzden şimdi oturup tartışıyorlar. Komünist işi. İlk saldırıyı değerlendiriyorlar, tartışıyorlar, sonra en iyi açı neresiyse oradan saldıracaklar ve işe yarayacak. Yavaş ama etkili bir yöntem. Bize ulaşamayacaklar ama az zamanımız var. Tüyüyoruz."

"Tüyüyor muyuz?"

"Gece ormana süzüleceğiz, nehir boyunca ilerleyip seyyar birlikleri bulacağız."

"Başaramayız."

"Orada durmuş tartışıyorlar. Bir sonraki atakta nalları dikeceğiz. Kimse bizi aramaya falan gelmeyecek."

"Telsizi deneyelim."

Kazamatın içinde koşturarak seslendiler. Bolca telsiz cızırtısının ardından cevap geldi. "Seyyar birlik ele geçirilmiş. Nehrin üzerinde saptandık. Karakolu boşaltın. Bölgeyi boşaltıyoruz."

Toplandılar. Mariani, hâlâ mayalanan ve karmaşanın nedenini pek de iyi anlayamamış Gascard'ı uyandırdı. İki tokat attılar, kafasını suya soktular ve devamında yaşanacakların izahatı ayılmasını sağladı. Tüymek, ilgisini çekmişti. Doğruldu, el bombalarıyla dolu yemlikleri taşımak istedi. Rufin yola çıkmadan önce saçlarını taradı. Taylandlılar ellerinde sadece silahlarıyla sessizce çömelmişti.

"Gidiyoruz."

Aralarında iki metre bırakarak ormanda sessizce koştular. Sırtlarında sadece bir çanta, silahları ve mühimmatlarıyla koşuyorlardı. Vietminhliler yıkılmış kulenin kenarında toplanıyor ama bilmiyorlardı; şanslılardı ki Vietminhlilerin olmadığı taraftan geçtiler. O yolu güçsüz bir manga koruyordu. Bunları hiç gürültü çıkarmadan paladan geçirdiler ve parçalanmış, kanlı cesetleri yol kenarında bıraktılar. Yokuştan aşağı indiler ve sessizce ormanın içine sıvıştılar. Sadece önlerinde gideni görebiliyor ve arkalarından geleni duyabiliyorlardı. Üzerlerinde sadece silahları koşuyorlardı.

Arkalarında borazanın yeniden ötüşünü, sonra da kurşunları duydular. Sonra bir sessizlik oldu. Ardından, büyük bir patlama oldu ve uzaktan ışıltısını gördüler. Karakoldaki mühimmatlar patlıyordu, Moreau kazamatı tuzağa boğmuştu.

Yola, kilometreler boyunca, bir kabloya bağlı el bombaları koymuşlardı ve el bombası kabloya değildiğinde patlıyordu. İlk el bombasını duyduklarında takip edildiklerini anladılar. Köyden, ana yoldan kaçındılar, nehre varmak için ormanın içinden geçtiler. Arkalarından gelen patlamalar yöntemli bir

şekilde takip edildiklerini gösteriyordu; siyasi komiser her bir el bombasının ardından müfrezesini sıraya koyuyor, bir sıra başı seçiyor ve yeniden yola çıkıyorlardı.

Koşar adım kaçıyorlardı, ağaçların arasında koşuyorlardı, önlerine çıkan dalları keserek, geçtikleri yerleri işaretleyerek, yapraklara ve çamura basarak, dik tepelerden aşağı iniyorlardı. Kimi zaman ayakları kayıyordu, bir ağaç gövdesine takılıyorlardı ya da önüne geçtikleri bir adama takılıp birlikte düşüyorlardı. Gün doğduğunda takatleri kalmamış ve kaybolmuşlardı. Sis parçaları yapraklara asılı kalmıştı, giysileri çamura bulanmış, buz gibi suya batmıştı ama onlar ılık terden sırılsıklamdı. Koşmaya devam ettiler, karmakarışık bitkiler önlerine çıkıp duruyordu: kimisi yumuşak, kimisi kesici, kimisi de sicim gibi katı ve ipliksiydi. Ayaklarının altında uzanan çatlamış topraktan, omuzlarını kesen, göğüslerini sıkıştıran çantalarının britlerinden rahatsızlardı, boyunları acıyla zonkluyordu. Durdular. Yayılmış tek sıranın biraraya toplanması zaman aldı. Oturdular, sırtlarını ağaçlara, topraktan baş vermiş kayalara verdiler. Hiçbir şey düşünmeden soğuk pirinç topları yediler. Yağmur yağmaya başladı. Korunmak için yapabilecekleri hiçbir şey yoktu o yüzden hiçbir şey yapmadılar. Taylandlıların gür saçları sanki katrana bulanmış gibi yüzlerine yapışıyordu.

El bombalarının acı patlamaları çok uzakta çınlıyordu; yankıları tepelerin arasında sıçrıyor, birçok farklı yönden onlara ulaşıyordu. Mesafeyi değerlendiremiyorlardı.

"Bize, geciktirmek için arkamızı kollayacak bir ekip lazım. İçimizden biri ve dört adam" dedi Moreau.

"Ben kalırım" dedi Rufin.

"Güzel."

Sırtını çantasına dayamış Rufin artık canından bezmişti. Gözlerini kapadı, yorulmuştu. Orada kalmak koşmayı bırakacağı anlamına geliyordu. Yorgunluk zamanı bir hiçliğe indirgemişti. Orada kalmak, artık koşmamak demekti. Sonrasını göreceklerdi. Tüm el bombalarını, patlayıcıları, telsizi ona bı-

raktılar. Bir kayanın arkasına bir FM yerleştirdiler, bir diğerini karşısına koydular. Böylece tetiğe ilk basandan korunmuş olacaktı.

"Haydi."

Yolun eğimine göre, sömürge yoluna ve nehire doğru koştular. Yağmur durdu ama onlar geçerken, en ufak temaslarında ağaçlardan yağmur damlaları dökülüyordu. Vietminhliler peşlerinden gelmeye devam ediyordu. Öndekilerden biri dişlerini sıkıyordu ve kısa bir süre sonra mayınlı yol altında patladı. Sıranın başındaki Doc Lap için, bağımsızlık için, Salagnon'un duvarlara yazılmış sloganlar içinde okumayı bildiği tek kelime için kendini kurban etti. Kurban bir savaş silahıydı, siyasi komiser bunu idare eden kişiydi ve kurban edilenler mitralyözlerin altındaki dikenli telleri kesiyor, duvarlara atılıyor, kapıları açmak için patlıyor, vücutları yaylım ateşinden delik deşik oluyordu. Salagnon bu ölesiye itaati tam olarak anlayamıyordu; fikren anlamıyordu ama ormanda koşarken, silahından yılmış, kolları ve bacakları çizikler ve kan toplanmaları içindeyken, tükenmiş, yorgunluktan sersemleşmiş haldeyken ona emredilen her şeyi yapacağını biliyordu; diğerleri karşı ya da kendine karşı. Bunu iyi biliyordu.

Ve bir akşam Yüksek Bölge'nin küçük karakolları süpürüldü, haritada bir çentik açıldı, General Giap'ın tümenleri deltaya akıyordu. Kaçıyorlardı. Sömürge yoluna vardıklarında, dumanı tüten yan yatmış, ambar ağzı açık bir tank gördüler. Kararmış kamyonların gövdeleri terk edilmişti, değişik nesneler yere saçılmıştı ama etrafta hiç ceset yoktu. Yaya yolunun üzerindeki büyük otların içinde saklandılar; temkinli olsalar da yatar vaziyette durup hareket etmemek uyuya kalmaktan korkmalarına neden oluyordu.

"Gidiyor muyuz?" diye sordu Salagnon. "Arkamızdakiler geç kalmayacaktır."

"Bekle."

Moreau tereddüt ediyordu. İnce bir düdük sesi neme batmış havayı yırttı. Ormanda sessizlik hâkim oldu, hayvanlar sustu; ne bir çığlık, ne kırılan bir dalın çatırtısı, ne yaprakların sürtünmesi, ne kuşların cıvıltısı ne de böceklerin vızıltısı vardı. Yani her daim orada olan ama insanın sonunda duymamaya başladığı ne varsa artık yoktu. Her şey durduğunda, insan bunu anladığında, en kötüsünü beklemeye başlıyordu. Yolun üzerinde bir bisikleti iten bir adam belirdi. Onun arkasından gelen adamlar, her biri bir bisikleti iterek yayan ilerliyordu. Bisikletler göbekli ve kısa bacaklı küçük Asya atlarına benziyordu. İskeletinden tekerlekleri saklayan kocaman torbalar sarkıyordu. Yeşile boyanmış, Çince karakterlerle süslü silah kasalarını sırtlamışlardı. Hasır iplerle birbirine bağlanmış havan topu mermerileri yanlarından sıra sıra aşağı sarkıyordu. Gidona bağlı bir bambu kamışı yardımıyla, siyah pijamalı bir adam tarafından yürütülen her bir bisiklet yana doğru yatıyordu. Yavaşça, sıra halinde ve sessizce, etrafları kahverengi üniformalı, miğferleri yapraklarla kaplı, tüfekleri göğüslerine çaprazlama asılı askerlerle çevrili, yaklaşıyorlardı. "Bisikletler" diye mırıldandı Moreau. Ona İstihbarat'ın Vietminh'in ulaşım kapasitesinin hesap edildiği raporundan bahsetmişlerdi. Ne kamyonları ne de yolları vardır, koşum hayvanlarına nadir rastlanır, filler ise sadece Kamboçya ormanlarındadır; yani her şey insan sırtında taşınır. Bir hamal ormanda on sekiz kilo taşır, tayınını da taşımalıdır. Daha fazla taşıması mümkün değildir. İstihbarat, düşman bölüklerinin özerkliğini su götürmez rakamlardan yola çıkarak hesaplıyordu. Kamyon yok, yol yok, on sekiz kilodan fazlasını taşıyamadığı gibi tayınını da yanında taşıyor... Ormanda hiçbir şey bulunmaz, yanında taşınandan fazlasını bulamaz insan. Dolayısıyla, Viet-minhli bölükler birkaç günden fazla dayanamazlardı çünkü yiyecek hiçbir şeyleri yoktu. Kamyon yok, yol yok, fazla yük taşıyamayan ufak adamlardan başka kimseleri yok. O zaman, yollarda sayısız sardalye konservesi taşıyan kamyonlar sayesinde onlardan

daha uzun süre dayanabilirlerdi. Ama orada, tam karşılarında, Hanoi'den alınmış, belki de Haİphong'da bir depodan çalınmış bir Manufrance bisikleti parasına, her bir adam tek başına ve hiç zorlanmadan ormanda üç yüz kilo taşıyordu. Muhafız askerler gökyüzünü, yolu ve yol kenarlarını teftiş ediyordu. "Bizi görecekler" diye tereddüt etti Moreau. Yorgunluk onu köreltmişti. Hayatta kalmak ise doğru kararı vermeye, biraz da talihe bağlıdır ve bir yay kadar gergin olmayı gerektirir. Bu gerilim olmadan talih daha az işe yarar. Uçakların uğultusu nereden geldiği bell olmadan, odadaki bir sinekten daha güçsüz halde gökyüzünü kapladı. Muhafız takımından bir asker boynuna asılı düdüğü dudaklarına götürdü. Tiz sinyal havayı yırttı. Bisikletlerin hepsi aynı anda geri dönüp gözden kayboldu. Uçakların gümbürtüsü belirginleşiyordu. Yolun üzerinde hiç kimse kalmadı. Hayvanların gürültüsü yukarıdan duyulmuyordu. İki uçak alçaktan geçti, kanatlarının altına özel bidonlar asılmıştı. Uzaklaştılar. "Gidelim." Eğilmeye devam ederek, ormana girdiler. Ağaçların arasından sömürge yolunun uzağına, belki de onları halen bekledikleri nehre doğru koştular. Mesafe ve bitki örtüsünün boğduğu düdük sesi arkalarında yeniden çınladı. Ormanda koştular, eğimi takip ettiler, nehre doğru kaçtılar. Nefesleri kesilmeye başladığında, canlı adımlarla yürüyerek yollarına devam ettiler. Sıra halinde giderken, toprağın üzerini bir çekiç gibi dövüyorlardı. Düzenli soluk alıp verişleri, toprağın üzerindeki kalın ayakkabı tabanları, yumuşamış yaprakların sürtünmeleri, demir halatların zangırtısı. Tere batmışlardı. Yüz derilerine yorgunluk çöreklenmişti. Dışarıdan bakılınca sadece kemikler, harcadıkları çabanın bir kablo ağına benzeyen çizgileri, artık kapanmayan ağızları, ahlayan Avrupalıların kocaman gözleri ile küçük adımlarla koşan Taylandlıların bir yarığa dönmüş gözleri seçiliyordu. Sürekli devam eden, mesafe, bitki örtüsü ve birbirine karışmış ağaçlar yüzünden dağılan bir gürleme işittiler. Bombalar ve havan topları bir yerde, daha uzakta, onların gittiği tarafta patlıyordu.

Tesadüfen Viet-minhlilere rastladılar ama bu er ya da geç olacaktı. Sayıca, bu ıssız ormanları gizlice katetemeyecek kadar fazlaydılar. Vietminhli askerler yere oturmuş, sırtlarını ağaçlara dayamışlardı. Tüfeklerini birbirine çatmış, gülerek konuşuyorlardı, bazıları sigara içiyordu, kimisi samanlarla çevrili testilerden içiyordu, bazısı göğsü çıplak geriniyordu; hepsi çok gençti. Mola vermiş, hep birlikte çene çalıyorlardı. Çemberin ortasında, çantalarının üzerine yatırdıkları kocaman bir Manufrance bisikleti hasta bir katıra benziyordu.

Onlara uzun uzun bakmadılar ama düşünceler aklına hızla üşüştü ve birkaç saniye içinde gençlikleri, narinlikleri, zarafetleri ve protokolsüz bir arada otururken ki neşeli havaları Salagnon'a bir tokat gibi çarptı. Bu delikanlılar buraya tüm yükleri, Vietnam halkını bunaltan köylüleri, feodalleri, sömürgecileri yakalamaya geliyorlardı. Ormana vardılar mı, silahlarını bıraktılar mıydı, kendilerini özgür hissedip keyiften gülümseyebiliyorlardı. Bu düşünceler Salagnon'un aklına bir elinde silah eğimden aşağı inerken geliyordu, buruşturulup top yapılmış bir kâğıt gibi geliyordu, açılıp yayılmıyordu ama apaçık bir hali vardı. Genç Vietnamlıların bu savaşta gençlik, refah ve birlikte olmaktan duydukları haz bakımından; yorgunluk ve endişeden yıpranmış, bozuşma noktasında birbirine destek olan, gemi batarken birbirine yardım eden Fransız Uzakdoğu Seferi Kuvvetleri askerlerine göre üstünlükleri vardı. Fakat belki de [tüm bunlar gördüğü] çehrelerinin farklılığından ileri gelmekteydi, belki de [yüzlerindeki ifadeyi] yanlış yorumluyordu.

Hamallardan biri yan yatmış bisikletin arka tekerleğiyle meşguldü. Elinde bir pompa ile lastiği şişiriyor, diğerleri ise ona yardım etmek için kıllarını bile kıpırdatmadan, molanın tadını çıkartarak gülerek onu cesaretlendiriyorlardı. Son ana kadar onları görmediler. Silahlı Fransız çetesi adımlarına baka baka eğimden aşağı iniyordu; Vietnamlılar da elinde pompa, ufak hareketlerle [lastiği şişiren] hamalın hareketlerini izliyorlardı. Son anda görüldüler ve kimse ne yapacağını bilemedi,

hepsi istemsizce hareket etti. Moreau çaprazlama bir FM taşıyordu; silahın sallanmaması için elini sapının üzerine koymuştu, koşarken silahını ateşledi ve oturur vaziyetteki çok sayıda Vietnamlı yere yığıldı. Diğerleri ayağa kalkmaya çalıştı ve öldürüldüler; tüfeklerini almaya çalıştılar ve öldürüldüler; kaçmaya çalıştılar ve öldürüldüler. Çatılmış tüfekler yere kapaklandı. Bisikletinin önündeki hamal, elindeki pompası hâlâ lastiğine bağla halde ayağa kalktı ve yere yığıldı, tek bir kurşun göğsünü delmişti. Uzaklaşmış olan bir Viet-minhli, bir çalının ardında kemerini çözmüş ve buna bağlı olan bir el bombasını çıkartmıştı. Bir Taylandlı onu indirdi, adam el bombasını elinden bıraktı, bomba eğimden aşağı yuvarlanmaya başladı. Salagnon uyluğunda büyük bir darbe hissetti, kalçasındaki darbe bacaklarını biçti, yere düştü. Sessizlik oldu. Birkaç saniye sürmüştü: bir eğimden koşarak inmek için gereken süre kadar. Bunu dile getirmek o zamanı uzatmaktır. Salagnon ayağa kalmaya çabaladı, bacağı kalçasına takılmış bir kalas gibi ağırdı. Pantolonu ıslanmıştı, sıcacıktı. Üzerindeki, gökyüzünü saklayan bitki örtüsünden başka bir şey görmüyordu. Mariani üzerine eğildi:

"Berbat haldesin" diye mırıldandı.

"Yürüyebilir misin?"

"Hayır."

Bacağıyla ilgilendi, hançeriyle pantolonunu yırttı, uyluğunu sıkıca sararak pansuman yaptı, oturmasına yardım etti. Moreau yüzüstü uzanmış, Taylandlılar etrafında bir çember oluşturmuş hareketsiz duruyorlardı. "Bombadan öldü" diye içini çekti Mariani. "O mu?" "Tek bir parça; bıçak gibi keser. Senin uyluğuna isabet etti. Şanslısın. Onun boğazına. Tak!" Baş parmağıyla çenesinin altında bir taraftan diğerine düz bir çizgi çizdi. Moreau'nun tüm kanı yere akmıştı, boynunun çevresinde, toprağın üzerinde kopkoyu bir leke bırakmıştı. Esnek sırıkları kestiler, palalarını bileddiler, ölülerin üzerinden aldıkları gömleklerle sedyeler yaptılar.

"Bisiklet" dedi Salagnon.

"Ne bisikleti?"

"Onu da alıyoruz."

"Sen deli misin? Bisikletle başımıza bela almayacağız!"

"Alıyoruz. *Cangıl*da bisiklet gördüğümüzü söylersek bize asla inanmayacaklar."

"Orası kesin. Ama umurumuzda değil, değil mi?"

"Bir kişi tek başına *cangıl*da üç yüz kilo taşıyor. Alıyoruz. Onlara götüreceğiz. Onlara göstereceğiz."

"Peki. Tamam"

Salagnon'un sedyesini Mariani ve Gascard, Moreau'nun cesedini ise Taylandlılar taşıyordu. Vietnamlıları düştükleri yerde bıraktılar. Taylandlılar ellerini alınlarına götürerek cesetlere selam durdular ve yola çıktılar. Eğimden aşağı inmeye devam ettiler, artık biraz daha yavaş gidiyorlardı. İki adam sökülmüş, torbalarından kurtulmuş bisikleti taşıyordu; birinin elinde tekerlekleri, diğerininkinde ise iskeleti vardı. Moreau'yu taşıyan Taylandlılar, ağırlığı omuzlarında dengeleyerek taşıyanlara özgü yumuşak adımlarla ilerliyordu ve neredeyse hiç sarsılmayan cesetin de buna itirazı yoktu. Oysa Gascard ve Mariani oluşturdukları sedyeyle Salagnon'u sanki bir el arabasını tutar gibi öne uzattıkları kollarının ucunda tutuyor, bu da hoplamasına neden oluyordu. Her sıçrayışta Salagnon'un bacağı kanamaya, sedyeyi kirletmeye, kanı damla damla yere akmaya devam ediyordu. Her adım, belli ki büyüyen, etini yırtmak, açık havaya çıkmak isteyen kemiğinde çınlıyordu. Bağırmamak için zor duruyor, dudaklarını sıkıyor ve dişleri titriyordu; her nefes alıp verişine acı dolu bir inleme karışıyordu.

Elleri dolu iki taşıyıcı giderek sakarlaşıyordu; topraktan fırlayan enkaz parçalarına takılıyor, omuzlarıyla ağaç gövdelerine çarpıyor, duraklaya duraklaya ilerliyor ve bacağına gelen darbeler giderek dayanılmaz oluyordu. Önde duran Mariani'ye, kafasını kaldırdığında acıdan tek görebildiği o olduğu için söyüp sayıyordu. Her sarsılmada, her darbede en pis küfürleri

ona doğru bağırıyor ve tekrar edip durduğu küfürler gurultular, boğazlanıp yarım kalan sitemler halinde son buluyordu çünkü fazla bağırmamak için burnundan, boğazından, göğsünün hırıltısından yükselen gürültülü bir iç çekmeyle ağzını kapatıyordu. Mariani üflüyor, ah vah ediyor, yine de yürümeye devam ediyor ve ondan kimseden etmediği kadar, devamında onu öldürmeyi isteyecek kadar, gözleri gözlerinde, uzun süredir planladığı bir intikamın sonucunda yavaşça gırtlaklamayı isteyecek kadar nefret ediyordu. Salagnon gözlerini açık tutuyor, ağaçların tepesinin büyük bir rüzgâra tutulmuşçasına hareket ettiğini görüyordu. Oysa onları tere boğan boğuk ve aşırı sıcak havada yaprak kımıldamıyordu. Sedyecilerinin her bir adımını, çarptıkları her bir taşı, ayaklarının takıldığı her bir kökü, toprağın üzerini halı gibi saran ve üzerinde kaydıkları her bir yumuşak yaprağı bacağında hissediyordu; tüm bunlar yaralı kemiğinde, omurgasına, kafatasında çınlıyordu. Tonkin ormanındaki acı dolu yolculuğunu sonsuza değin aklının bir köşesine kaydetti, her adımını hatırlayacak, Yüksek Bölge'nin bu kısmındaki engebelerin her bir ayrıntısını anımsayacaktı. Kaçıyorlardı, soluklanmak için dursalar yükselen bir deniz gibi onları yutacak bir Viet-minh alayı tarafından takip ediliyorlardı. Devam ettiler. Salagnon sonunda bayıldı.

Bu köyün enkazı biraz daha fazlaydı ve daha iyi tahkim edilmişti. Hâlâ ayakta duran yapılar delik duvar yüzlerinden ibaretti. Sadece sağlam şekilde inşa edilmiş kilise halen ayaktaydı; sunağın üzerindeki çatının yarısı el değmemiş şekilde duruyordu. Üst üste dizilmiş kum torbaları insan geçebilecek büyüklükteki delikleri, hendekleri, namluları daha yakın vurabilmeleri için aşağıda tutulmuş topların mevzilerini saklıyordu.

Salagnon kilisede uzanmış yatarken bilinci yerine geldi. Işık demetleri duvardaki deliklerden içeri giriyor ve uzandığı alacakaranlığı pekiştiriyordu. Onu kana bulanmış sedyenin üzerinde bırakmışlardı. Palayla kesilmiş yeni değneklerden hâlâ biraz besisuyu akıyordu. Pantolonunu özenle kesmişler,

kalçasını temizlemiş ve üzerine pansuman yapmışlardı. Hiçbir şeyin farkına varmamıştı. Acısı yok olmuştu, sadece kalçası bir kalp gibi atıyordu. Ona morfin vermiş olmalıydılar. Diğer yaralılar da ona paralel şekilde, gölgede uzanmış uyuyorlar, düzenli nefes alıp veriyorlardı. Kilisenin bozulmamış apsisinde başka bedenler de seçti gözü. Bu kadar ufak bir alanda kalabalıktılar. Onları zor görüyordu; nasıl durduklarını anlayamıyordu. Gözleri karanlığa alışınca, ölüleri nasıl yerleştirdiklerini anladı. Odun gibi üst üste yığmışlardı. En üste duranların arasından, sırtından Moreau'yu tanıdı. Boğazı kapkaraydı ve incecik ağzı kasılıp kalmıştı, neredeyse gülümsüyordu. Taylandlılar cesedini kaldırmadan önce saçlarını taramış olmalıydılar çünkü saçının ayırma çizgisi çok belirgin ve küçük bıyığı pırıl pırıldı.

"İnsan etkileniyor, değil mi?"

Alman yanına diz çökmüştü. Geldiğini duymamıştı, belki de uyurken onu izlediğinden bir süredir oradaydı. Apsisi işaret etti.

"Stalingrad'da böyle yapardık. Ölüler öyle çoktu ki onları gömemezdik. Hem donmuş toprağı kazmaya ne halimiz ne de vaktimiz vardı. Cam gibi sertti. Ama onları öldükleri yerde bırakmayacaktık, en azından başlarda. O nedenle onları toplardık ve dizerdik. Buradaki gibi. Ama donmuş cesetler daha düzgün durur. Hiç hareket etmeden savaşmayı bitirmemizi beklerlerdi. Bunlarsa biraz yassılaşıyor."

Salagnon yanı başında istiflenmiş cesetleri saymayı beceremedi. Usulca iç içe geçiyorlardı. Bazen kimisinden ufak bir iç çekiş yükseliyor ve biraz daha çöküyorlardı. Pek hoş kokmuyordu. Ama ne yer, ne sedyesi, ne de barut, yanık, kauçuk ve benzin kokan havanın tamamı da pek hoş kokmuyordu.

"Onları asla gömmedik, bahar gelmedi. Rusların gömüp gömmediğini bilmiyorum. Ama bunlar, bunları götürmeye çalışacağız" diye devam etti Alman. "Ve sizi de. İçinizi ferah tutun, eğer becerebilirsek sizi sağ olarak götüreceğiz."

"Ne zaman?"

"Ne zaman götürebilirsek. Yola çıkmak her zaman zordur. Gitmemizi istemiyorlar. Her gün bize saldırıyorlar, karşı koyuyorlar. Eğer gidersek bizi sırtımızdan vuracaklar ve bu bir katliam olacak. O nedenle kalıyoruz. Bugün bize yine saldıracaklar; bu gece ve yarın; kendi kayıplarını hiç önemsemeden. Dertleri pataklayabildiklerini göstermek. Biz de tahliye etmeyi iyi becerdiğimizi göstermek istiyoruz. Dunkerque* dostum, ama bir başarı olarak görülmesi gereken bir Dunkerque. İşte bunun size bir şey hatırlatması lazım."

"Fazla küçüktüm."

"Size anlatmış olmalılar. Burada içinde bulunduğumuz vaizyette, iyi idare edilmiş bir geri çekiliş zafere eşdeğerdir. Bir kaçıştan canlı çıkanlar muzafferler gibi madalya alabilirler."

"Peki ama siz burada ne yapıyorsunuz?"

"Sizin başınızda mı? Haberlerinizi alıyorum. Sizden hoşlanıyorum genç Salagnon."

"Çinhindi'nde demek istiyorum."

"Savaşıyorum. Tıpkı sizin gibi."

"Siz Almansınız."

"Ne olmuş yani? Bildiğim kadarıyla siz de benim olduğumdan daha fazla Çinhindili değilsiniz. Savaşıyorsunuz. Savaşıyorum. İnsan bunu öğrendikten sonra bir kez olsun farklı bir şey yapabilmiş midir ki? Artık nasıl ve kiminle barış içinde yaşayabilirim? Almanya'ya tanıdığım kim varsa hepsi tek bir gecede öldü. Yaşadığım mekânlar aynı gece yok oldu. Benim bildiğim Almanya'dan geriye ne kaldı? Ne için geri döneyim? Yeniden inşa etmek için mi, yoksa sanayicilik ya da ticaret yapmak için mi? Bir evrak çantası ve minik bir şapkayla bir yazıhanede memur olmaya mı? Tüm Avrupa'yı ce-

* Dunkerque Tahliyesi ya da diğer adıyla Dinamo Operasyonu tarihe not düşülmüş en büyük geri çekilme harekâtlarından biri olarak kabul edilmektedir. 27 Mayıs - 4 Haziran 1940 tarihinde Fransa'nın Dunkerque şehrindeki Britanya, Fransa ve Belçika müttefik güçlerinin Alman işgalinden kaçmak için İngiltere'ye tahliye edilme operasyonudur. (ç.n.)

ketsiz, muzafferane katettikten sonra her sabah bir zafer edasıyla yazıhaneye gitmek için mi? Bu, hayatımı bitirmek için çok korkunç bir yöntem olurdu. Yaşadıklarımı anlatabileceğim kimsem yok. O nedenle yaşadığım gibi ölmek istiyorum, muzafferane."

"Burada ölürseniz, *cangıl*a gömüleceksiniz. Hatta toprağın üzerinde bırakılacaksınız, kimsenin bilmeyeceği bir köşede."

"Ne olmuş yani? Benimle savaşanların dışında beni artık kim tanıyor ki? Adımı hatırlayabilecek olanlar bir gecede öldüler, size bunu söyledim. Bir fosfor bombasının alevlerinin arasında can verdiler. Bedenlerinden geriye hiçbir şey, insana dair hiçbir şey kalmadı. Sadece külleri, kurumuş bir çeperle çevrili kemikleri ve sabah sıcak suyla temizledikleri yağ birikintileri vardı. Her insanda on beş kilo yağ olduğunu biliyor muydunuz? İnsan hayattayken bunu bilmiyor, eriyip akınca farkına varılıyor. Bedenden geriye kalan, bir yağ birikintisinin üzerinde dalgalanan kurumuş kese bir bedenden çok daha küçük ve çok daha hafiftir. İnsan ne olduğunu anlayamaz. Bir insana ait olduğunu aklına bile getirmez. O nedenle ben de burada kalıyorum."

"Bana kurban ayağı çekmeyeceksiniz, değil mi? En büyük kötülükleri siz yapmadınız mı sanki?"

"Ben bir kurban değilim Monsieur Salagnon. Bu nedenle, Francfort'un kurduğu bir yazıhanede muhasebecilik yapmak yerine Çinhindi'ndeyim. Hayatımı muzafferane bir biçimde bitireceğim. Uyuyun şimdi."

Salagnon soğuktan titrediği korkunç bir gece geçirdi. Yaralı uyluğu onu boğacak kadar şişiyor, derken şişkinliği iniveriyor ve dengesini yitiriyordu. Ceset yığınları karanlıkta parlıyordu ve Moreau birçok kez hareket edip ona hitap etmeye çalıştı. Saat be saat biraz daha çöken, sanki onlara bir soru sormuşçasına cevap vermeye hazır ölü istifine nazikçe bakıyordu.

Sabah, altın renkli bir yıldızla süslü büyük bir kırmızı bayrak göndere çekildi. Ormandaki patikada dalgalandı ve bir bo-

razan çaldı. Miğferleri yaprağa bulanmış bir yığın asker yuvarlanmış dikenli tellerin, hendekleri saklayan kum torbalarının, mayınlarla dolu çukurların, kargıların, tuzakların, namluları kızarana kadar ateş eden silahların üzerinden saldırdı. O kadar kalabalıklardı ki üzerlerine fırlatılan metali sanki emiyor, yürümeye devam ediyor, ateşe dayanıyorlardı. Salagnon'un üzerinde yattığı toprak titriyordu. Bu titreme canını yakıyor, bacağından girip kafatasına kadar yükseliyordu. Morfinin etkisi azalıyordu; kimsenin ona morfin vermeyi düşündüğü yoktu.

O köyün çevresinde çok kişi öldü. Savunma noktaları mahvolmuş, parçalanmış, yanmış cesetlerle dolup taşıyordu. Viet-minh ordusu güruh halinde ölüyor ve hâlâ ilerlemeye devam ediyordu; Lejyon'un adamları birer birer ölüyor ve Lejyon geri çekilmiyordu. Öyle yakındılar ki toplar susmuştu. El bombaları atılıyordu. Adamlar yüz yüze geliyor, birbirlerini gömleklerinden yakalıyor, bıçaklarla karşılarındakinin karnını deşiyordu.

Paletli tanklar kara ve parlak deniz kurbağaları gibi nehirden başlarını çıkarmışlardı; önlerinden alevler, arkalarından ise patırdayan bir duman geliyordu. Parıltılar saçarak balçıklı nehri tırmandılar ve karşı saldırıya geçtiler. Vınlayan küçük uçaklar ağaçların üzerinden geçti ve gerisinde orman, içindeki tüm adamlarla birlikte alev aldı. Sintineleri boş silahlı mavnalar nehri çıktı. Tahkim edilmiş hendekler boşaltıldı, araç gereç yok edildi, havan topu mermileri ve el bombaları tuzaklanarak bırakıldı. "Peki ya bisikletim?" diye sordu Salagnon onu taşırlarken.

"Ne olmuş bisikletinize?"

"Yanımda getirdiğim bisiklet. Viet-minhlilerden almıştım onu."

"Viet-minhliler *cangıl*da bisikleti mi biniyormuş?"

"Pirinç taşıyorlar. Hanoi'de bisiklete binmek lazım."

"Bisikletle başımıza bela alacağımıza inanıyor musunuz? Siz bisikletle mi dönmek istiyorsunuz Salagnon?"

Adamlar koşmadan kıyıya çıkıyor, yaralıları ve ölüleri taşıyorlardı. Havan topları rastgele düşüyordu; kimi zaman suya, kimi zaman ise çamur parçalarını hoplatarak kıyıya. Bir mavna isabet almış, bir havan topu mermisi içindekilerle birlikte sintinesini mahvetmişti. Rotasından sapmış, nehrin ağır akışı boyunca yanarak ilerliyordu. Gascard kanlı, boz bir girdabın içinde kayboldu. Titreyen metalin üzerine uzanmış Salagnon artık acıdan başka şey hissetmiyordu.

Askeri hastanede, yaralıları yan yana dizilmiş yataklara sıraladıkları büyük bir salonda uyandı. Bir deri bir kemik kalmış adamlar temiz çarşafların üzerinde uzanmış tavandaki vantilatöre bakarak hayaller kuruyor, iç geçiriyor ve kimi zaman serumun çıkmamasına ve pansumanlarına değmemeye gayret ederek pozisyon değiştiriyorlardı. Açık bırakılmış büyük camlardan, belli belirsiz uçuşan beyaz perdelerin maskelediği yumuşak bir ışık süzülüyordu. Perdeler duvarın, rengi solmuş, sömürge rutubetinin kemirdiği resimlerin üzerinde cılız gölgelerin kıpırdanmasına neden oluyordu. Bu sakin çöküş hali vücutlarını tüm ilaçlardan daha iyi tedavi ediyordu. Bazıları giderek ışığını yitiren bir yıldız gibi ölüp gidiyordu.

Yatak sırasının ucunda, pencerenin çok uzağında bacağı kesilmiş bir adamı uyku tutmuyordu. Almanca, alçak sesle sızlanıyor, çocuk sesiyle sürekli aynı kelimeleri tekrar ediyordu. Sıranın öbür ucundaki iriyarı bir tip yorganını sıyırdığı gibi bir anda ayağa kalktı ve topallayarak, yüzünü buruşturarak demir iskeletlerine dayanarak gıcırdata gıcırdata tüm yatakları aştı. İnleyenin yatağının önüne geldi, doğruldu, pijamasının içinde dimdik durdu ve adama Almanca sövüp saydı. Diğeri başını eğdi, karşısındakine Obersturmführer* diye hitap ederek başıyla onayladı ve sustu. Subay yüzünü buruşturmaya devam ederek yatağına döndü ve geri yattı. Büyük salonda, sakin soluk alıp verişler, sineklerin uçuşu ve tavandaki fazla hızlı dönmeyen büyük vantilatörün gıcırtısı kalmıştı sadece. Salagnon uykuya daldı.

* Nazi Partisi'nde üsteğmene denk gelen askeri rütbe. (ç.n.)

Peki ya sonra? Victoiren Salagnon'un yaraları iyileşirken dışarıda savaş devam ediyordu. Motorlu birlikler her an Hanoi'yi baştan başa katediyor, deltanın tüm köşelerine gidiyor, Yüksek Bölge'den geri dönüyordu. Kamyonlar yaralılarını, askerlerin sedyelerin üzerinde taşıdığı, pansumanı kötü yapılmış topalları hastanenin avlusuna boşaltıyor, hastabakıcılar da bunları daha az zarar görmüşler için ayrılmış boş bir yatağa kadar taşıyordu. İç çekerek yatağın üzerine çöküyor, temiz çarşafların kokusunu içlerine çekiyor ve kabuk bağlamış yaraları yüzünden çok canı yananların dışında genellikle yatar yatmaz uykuya dalıyorlardı. O zaman doktor uğruyor, morfin dağıtıyor, acıları dindiriyordu. Helikopter denilen o garip araç en kötü isabet almış, üniforması tanınmaz hale gelmiş, bedeni kararmış olanları çatıya bırakıyordu; etleri balon gibi şiştiğinden bunları hava yoluyla taşımak zorundalardı. Uçaklar; özel bidonlarla yüklü avcılar, paraşütçülerle dolu, sıra halindeki mırıltılı Dakotalar, Hanoi'nin üzerinden geçiyordu. Bazıları dengelerini belirsizleştiren kara, yoğun bir duman bırakarak geri dönüyordu.

Mariani onu görmeye geldi, tahliyeden tek parça çıkmıştı. Ona gazeteler getiriyor, haberleri yorumluyordu.

"Fransız-Vietnamlı bölüklerin şiddetli karşı atağı düşmanın Yüksek Bölge'deki ilerleyişinin durdurulmasına izin verdi" diye okuyordu. "Delta'nın savunmasını güçlendirmek için bir dizi karakolu tahliye etmek gerekti. Genelde iyi dayanıyoruz. Sonunda yatıştık. Kim biliyor musun?"

"Kim?"

"Fransız-Vietnamlı bölükler."

"Belki de bizizdir. Söylesene Mariani birbirimize karışmıyor muyuz biraz? Biz Fransız Ordusu'yuz ve bize karşı, Vietnam halkını korumak için dövüşen, onun bağımsızlığı için savaşan bize karşı gerilla savaşı yürüten bir hareketin düzenli ordusuna karşı partizan savaşı veriyor"

"Savaşmaksa savaşılıyor. Nedenine gelince umarım Paris'tekiler biliyordur."

Bu onları güldürdü. Beraber gülmekten zevk alıyorlardı.

"Rufin bulundu mu?"

"Son mesajını yakaladık. Transmisyondaki tipleri bana deşifrenin tam halini verene kadar canlarından bezdirdim. Pek bir şey dediği yoktu. 'Viet-minhliler sadece birkaç metre ötemdeler. Herkese selam.' Sonrası boşluk, sessizlik dedi transmisyondaki tipler. Daha doğrusu metal bir kutunun içinde çıtırdayan kuma benzeyen, yayın yapılmadığındaki o radyo gürültüsü.

"Sence kaçabilmiş midir?"

"Çok becerikliydi. Ama eğer kaçabildiyse de o zamandan beri *cangıl*da dolanıp duruyordur."

"Tam da onun tarzı olurdu. Kendi gerilla savaşını tek başına, burada ve ormanda sürdüren savaş meleği"

"Hayaller kurabiliriz tabii."

Hak ettiği destansı ölüme kavuşamayan Moreau'yu andılar. Öte yandan, her zaman çabucak ölünür. Savaşta alelacele ölünür. Lirizmle anlatıldığında riyâkar bir yalandır, konuşmuş olmak için konuşmaktır; uydurulur, çeke çeke uzatılır, sahneye koyulur. Gerçekte, gizlice, hızlıca, sessizce ölünür. Sonrası yine sessizliktir.

Dayısı Salagnon'u görmeye geldi. Yarasını bizzat inceledi, doktorun fikrini sordu.

Gitmeden önce "Sen bize sağlam lazımsın. Senin için projelerim var." dedi.

Dinleniyordu; vaktini o tropikal hastanede, ağaçların altındaki o büyük bahçede, sömürge Çinhindi denilen o yeryüzü saunasında yürüyerek geçiriyordu. "Pelte gibi oldum." diyordu gülerek zaman zaman onu görmeye gelenlere. Aynı, okyanusu kateden gemilerde yeniden tüketilebilmek için yumuşamaya bırakılan peksimetler gibi.

Tıpkı harap olmuş askelerin yaptığı gibi yaraları daha iyi kapansın diye pelteleşiyordu ama afyon ona hiçbir şey ifade etmiyordu. Tüketebilmesi için yatması gerekiyordu ve bu da onu uyutuyordu; o ise oturmayı tercih ediyordu çünkü böylece görebiliyor ve resmedebiliyordu. Fırçanın hareketleri üzerindeki ağırlığı azaltmaya, acıyı salıverip dalgalanmasına yetiyordu. Dışarı, Hanoi sokaklarına çıkıyor, kaldırım kenarındaki ucuz lokantalarda üzerinde parçaların yüzdüğü çorbalar içiyordu. Sokaktaki insanların arasına çöküyor ve uzun süre oturup seyre dalıyordu. Ağaç altında iki masa ve birkaç tabureden meydana gelen çayhanelerde oturuyordu. Zayıf, şortlu bir adam yamru yumru bir ibrikle gezinip içi, rengi giderek açılan ve tadını kaybeden aynı çay yapraklarıyla dolu aynı kâseye sıcak su dolduruyordu.

Acele etmiyor, bakmanın tadını çıkartıyor ve sokaktaki insanlarla çete halinde koşan çocukları çiziyordu; kadınları çizmekten de zevk alıyordu. Onları çok güzel buluyordu ama bu güzellik resme özgüydü. Yeterince yanlarına yaklaşamadığından onları bir çizgiden daha başka göremiyordu. Dalgalanan kumaşların, ipe asılmış çamaşırların saf hatlarına sahiplerdi ve uzun siyah saçları fırçanın bıraktığı bir mürekkep seli gibiydi. Çinhindi'ndeki kadınlar zarafetle yürüyor, oturuyor ve huni şeklindeki hasır şapkalarını zarafetle tutuyorlardı. Pek çoğunu çizdi ve hiçbirine yanaşmadı. Çekingenliğiyle alay edildi. Sonunda fazla ayrıntıya girmeden Cezayirli bir Fransızla nişanlı olduğunu çıtlatıyordu. Bir daha onunla dalga geçirmediler ama anlayışlı gülümsemelerle cesaretini övdüler. Suç ortağıymışçasına Akdenizlilerin ateşli mizaçlarını, trajik kıskançlıklarını, benzersiz cinsel saldırganlıklarını hatırlattılar. Uzakdoğulu kadınlar bir örtünün hışırtısıyla, mağrur, zarif, ulaşılamazlık taslayarak ve etrafında bıraktıkları etkiyi gizlice teyit ederek uzaktan geçmeye devam ediyorlardı. Böyleyken soğuk bir havaları vardır deniyordu. Ama bu engeli aşınca, o tetik bulunursa, o noktada, o zaman... Bu kadarı her

şeyi açık ediyordu. Daha fazlasının söylenmemesi ona göre münasipti.

Tüm bu işsizlik anlarında Eurydice'in hayaleti ona görünüyordu. Ona hâlâ yazıyordu. Canı sıkılıyordu. Tek karşılaştığı yakın olmayı arzu etmediği insanlardı. Ordu değişiyordu. Fransa'dan genç insanları askere alıyorlardı; kendini yaşlı hissediyordu. Maaş, macera ya da unutmanın derdinde bir aptal ordusu gemiyle gelmişti; bu işe atılıyorlardı çünkü Fransa'da iş bulamıyorlardı. İyileşmeyi beklerken Hanoi'de yürüdüğü o haftalarda Çin fırça sanatını öğrendi. Gerçi bu alanda öğrenecek bir şey yoktu: sadece pratik yapılması gerekiyordu. Hanoi'de öğrendiği fırça sanatının varlığıydı ve bu sanat öğrenilmeye değerdi.

Ustasıyla tanışmadan önce, parmaklarını oyalamak, yürüyüşlerine bir amaç katmak, gözlerinin önünde olanı daha iyi görebilmek için bol bol çizmişti. Eurydice'e ormanlar, geniş nehirler, pusa bulanmış dik tepeler gönderiyordu. "Sana ormanı engin bir kadife, derin bir sedir gibi çiziyorum" diye yazıyordu. "Ama aldanma. Resmim yanlış. [Konunun] dışında kalıyor, *cangıl*a asla adımını atmayacaklara –o mesut insanlara– hitap ediyor. Öyle pek sağlam, derin ve yoğun değil, hatta bu haliyle zayıf, bu kompozisyonundayken son derece karışık. Fakat onu böyle çizersem kimse ortada bir *cangıl* olduğuna inanmaz, sadece melankolik olduğumu düşünür. Çizimimi hatalı bulurlar. O yüzden ben de yanlış çiziyorum ki doğru olduğuna inansınlar."

İki yanı Frangipani [çiçekleriyle] çevrili geniş caddede bir ağaca sırtını verip oturuyor ve ağaçların arasındaki güzel konutlara bakarak gördüklerini fırçasıyla çiziktiriyordu. Bakışları yapraklardan kolonyal cephelere kayıyor, bir detay arıyor, fırçası bir anlığına yanına koyduğu mürekkep şişesinin üzerine asılı kalıyordu. Konsantrasyonu, onunla konuşmaya cesaret edemeden etrafında diz çökmüş çocuklarınki kadardı. Resim sayesinde, Uzakdoğulu bir velet sürüsünü yavaşlatıp sessiz kıl-

ma mucizesini gerçekleştiriyordu. Alçak sesle, kuş cıvıltısını andıran tek heceli kelimeleriyle, resimdeki bir ayrıntıyı göstererek bağırıyor, parmaklarını sokağa doğru tutarak işaret ediyor, sonra da gerçekliğin ellerinin ardında böylesine şekil değiştirdiğini görünce gülüyorlardı.

Baştan aşağı beyazlara bürünmüş, bastonunu sallayarak caddeyi arşınlayan bir adam Salagnon'un arkasında durdu ve eskizine baktı. Başında yumuşak bir hasır şapka vardı. Cilalı bambudan bastonuna dayanmasına dayanıyordu ama yalnızca hafifçe ve şık durmak için.

"Çok sık ara veriyorsunuz genç adam. Çizdiğinizin sizin kadar, çizmek istediğiniz şu ağaçlar kadar doğru olup olmadığını doğrulamak istemenizi anlıyorum ama nefesinizi tutmamanız lazım. Fırçanın tek bir çizgisinin sizi yönlendirmesine izin vermelisiniz."

Salagnon sesini çıkarmadan bekledi; son derece iyi giyimli, yanına gelip düstursuzca, bakışlarını yere eğmeden, onunkinden daha rafine bir Fransızca ve ayırt edilemez bir aksanla konuşmaya başlayan bu garip Annamlıyı inceliyordu fırçası havada. Küçük çocuklar biraz rahatsız olmuş, ayağa kalkmışlardı ve bir Fransız'ın karşısında iki büklüm olmadan konuşan, bu son derece aristokratik adamın karşısında hareket etmeye cesaret edemiyorlardı.

"Tek bir fırça darbesiyle mi?"

"Evet genç adam."

"Bu, Çin işi bir şey mi?"

"Bu, en yalın tabiriyle fırça sanatıdır."

"Resim yapar mısınız Mösyö?"

"Zaman zaman."

"Benim gördüğüm, dağlı, bulutlu ve küçücük insanlı Çin resimlerini yapmayı biliyor musunuz?"

Son derece şık adam teveccühle gülümsedi; böylece küçücük kırışıklıklar yüzünü bir ağ gibi sardı. Muhtemelen çok yaşlıydı ama öyle göstermiyordu.

"Yarın şu adrese gelin. Öğleden sonra. Size göstereceğim."

Verdiği Çince, Vietnamca ve Fransızca yazılmış, oradaki ressamların eserlerini imzalarken kullandığı kırmızı mühürle süslü bir kartvizitti.

Salagnon onu tanımayı öğrendi. Sık sık görmeye gidiyordu. Yaşlı adam siyah saçlarını geriye doğru yapıştırıyor, kendine Arjantin usulü bir saç biçimi yapıyordu. Yalnızca açık renk takım elbiseler giyiyor, bunları da her zaman taze bir çiçekle süslüyordu. Onu ceketinin önü açık, sol eli cebinde samimiyetle buyur ediyor, hevesli bir çeviklik, tüm âdetlere yönelik neşeli bir mesafeyle elini sıkıyordu. "Buyurun genç adam, buyurun!" Ve bir hareketle ona evinin geniş, tamamı boş, korkunç iklimin kemirdiği duvar boyalarının kornişlere doğru pastel tonlara döndüğü odalarını açıyordu. Aksanın sadece özgün bir melodi olduğu, zar zor ayırt edilebildiği, sanki eğlence olsun diye korunduğu hafif bir yapmacıkmışçasına, mükemmel bir Fransızca'yla konuşuyordu. Sadece Paris'te, belli yerlerde işitilebilecek akademik ifadelere ve her zaman doğru anlamında kullandığı, özenle seçtiği kelimelere başvuruyordu. Salagnon ana dili hakkında onun dahi sahip olmadığı kadar malumat sahibi olunmasına şaşıyordu. Bunu ona da söylüyor, sözleri ihtiyar adamı gülümsetiyordu.

"Bilirsiniz genç dostum, Fransız değerleri en iyi, renkli denilen insanlarda vücut bulur. Bahsi geçen şu Fransa'yı; büyüklüğü, mağrur hümanizmi, açık fikirliliği ve dil kültüyle, saf haliyle Antilles'de, Afrikalılarda, Araplarda ve Hindiçinlilerde bulursunuz. Dar Fransa denilen bölgelerde doğmuş beyaz Fransızlar okulda duydukları, onlar için ulaşılmaz ütopyalar, bizim için ise hayatın ta kendisi olan o değerlerin bizde o denli vücut buluşunu şaşkınlıkla izlerler. Biz Fransa'yı hiç durmadan, taşkınlığa mahal vermeden, kusursuzca vücuda getiririz. Biz, diğer eğitimli yerliler İmparatorluk'un şanı, ispatı, başarısıyız ve onu çöküşüne sürükleyecek olan da budur."

"Neden çöküşüne?"

"Bu denli Fransız olup da yerli denilen şey olmak ister miydiniz? Tercih yapmak lazım. Ya biri ya diğeri; bu ikisi aynı kavanozun içine koyulmuş ateş ve su gibidir. Birinin diğerini, sürükleyip götürmesi gerekecek. Hem de hızla. Boşverin, gelin de resimlerime bakın."

Eski evinin, tavanı köşelerde kararmış, sıvası pul pul etrafa saçılmış en büyük odasında mobilya namına büyük hasır bir koltuk ve demir bir halkayla kapatılmış kırmızı lake bir dolap kalmıştı. İpek bir kabın içinde duran, iplerle bağlanmış rulolar dolaptan dışarı çıkıyordu. Salagnon'u koltuğa oturtturdu, küçük bir süpürgeyle yeri süpürdü ve ruloları ayaklarının ucuna koydu. İplerini çözdü, kılıflarını çıkardı, nazikçe eğdi ve yavaşça yere yaydı.

"Çin geleneğine özgü resimlere böyle bakılır. Duvara asılmaları uygun değildir, hani bir yol önünde uzanıp gider ya, onları da o şekilde sermek gerekir. Böylece zamanın ortaya çıktığını görür insan. Onlara bakarken geçen zamanda onları anlamak ve yapmak için gereken zamanlar birleşir. Bunlar bakılmadıkları zamanlarda, açık değil rulo halinde, bakışların, hatta kendilerinin uzağında tutulmalıdır. Bunlar sadece bu açılışın kıymetini bileceklerin önünde açılır. Böyle tasarlanmışlardır; aynı bir yolun tasarlanışı gibi."

Ölçülü hareketlerle, genç adamın yüzünde belirecek hisleri gözleyerek Salagnon'un ayaklarının ucunda büyük bir manzaranın rulosunu açtı. Salagnon başını yavaşça kaldırıyormuş gibi hissetti. Engin dağlardan bulutlar fışkırıyor; bambu sapları başlarını kaldırıyor; ağaçların orkidelerin narin tomurcuklarıyla kaplı dalları salınıyor; sular bir düzlemden diğerine düşüyor; sivri kayaların ve kayalara ellerinden geldiğince tutunan, hatta kayadan ziyade pusa kök salmış eğri büğrü çamların arasından geçen dar bir yol dağa doğru tırmanıyordu.

"Ve sadece mürekkep kullanıyorsunuz" dedi şaşkınlıkla Salagnon.

"Başka şeye ihtiyaç var mıdır ki? Resim yapmak, yazmak, yaşamak için? Mürekkep her şeye yeter genç adam. Tek bir fırçadan, sulandırılan katı bir mürekkep çubuğundan ve onu koyacağın derin bir taştan başka şeye ihtiyaç yoktur. Biraz da su tabii. Bir ömre bedel bu malzemeler bir cepte taşınır ya da o da yoksa omza asılı bir çantada. Çinli bir ressamın malzemeleriyle hiç yorulmadan yürüyebilir insan; o resim çizen, yolculuktaki bir insandır. Ayakları, bacakları, omuzları, nefesi, her adımındaki bütün bir yaşamıyla. İnsan fırçadır, yaşamı ise mürekkep. Adımlarının bıraktığı izler resimdir."

Daha başka rulolar da açtı.

"Bunlar Çin işi, çok eskiler. Şuradakileri ben çizdim. Ama artık çizmiyorum."

Salagnon hemen yanında diz çöktü, ruloları dört ayağının üzerinde takip ediyordu, hiçbir şey anlamadığını düşünüyordu. Önünde duranlar tam olarak tablo değildi, ortada ne görecek ne de anlayacak bir şey vardı. Hem kararlı hem soyut, bir minik işaretler bolluğu sonsuza doğru kımıldıyordu ve bu insanın ruhunda bir coşkunluk, evrene karşı bir arzu seli, yaşamın tamamına karşı bir atılım duygusu uyandırıyordu. Sanki müziği görürmüş gibiydi.

"Resim yapan insandan bahsediyorsunuz ama ben kimseyi göremiyorum. Ne bir siluet ne de bir kimse. Portre yaptığınız da oldu mu?"

"İnsan yok mu? Genç adam yanılıyorsunuz ve beni şaşırtıyorsunuz. Buradaki her şey insandır."

"Her şey mi? Ben sadece bir tane görüyorum."

Salagnon pilili bir elbiseye bürünmüş, fark etmesi güç, patikanın ilk çeyreğini

tırmanmakta olan, serçe parmağın tırnağı büyüklüğünde, bir tepenin ardında kaybolmaya hazırlanan minicik bir figürü işaret etti. Diğeri sabırsız bir havayla gülümsedi.

"Genç dostum, sizde bir parça saflık var. Bu hoşuma gitse de beni şaşırtmıyor. Bu saflık üç şeyden ileri geliyor: gençlik-

ten, askerlikten ve Avrupalı olmaktan. Bu denli körpelik barındırdığınız için tüm iyi niyetimle gülümsememe izin verin: bu da benim yaşımın ayrıcalığı olsun. Hiçbir insan vücudu görmemenizin nedeni bu resmin tamamında insanın olmaması değildir. İnsanın varlığına kanaat getirmek için insanı görmek gerekir mi? Bu çok sıradan olurdu, değil mi?

"Bu ülkede insani olmayan hiçbir şey yoktur. Halk her şeydir Teğmen Salagnon. Etrafınıza bakın: her şey insandır, manzara bile; özellikle de manzara. İnsan gerçek olanın bütünüdür. Aksi takdirde, ülke sertlikten yoksun, mevcudiyetsiz, Kızıl Nehir'in taşıdığı, dalgaların sürüklediği, küfün erittiği bir çamurdan ibaret olurdu. Buradaki tüm sert toprak varlığını insanın emeğine borçludur. İlgi gösterilmediği anda, süregelen emek kesintiye uğradığında her şey çamura döner, nehre düşer. İnsandan başka bir şey yoktur burada: toprak, zenginlik, güzellik. Halk her şeydir. Komünizmin burada bu denli iyi anlaşılması şaşırtıcı değildir. Biraz Marksizm'den bahsetmek, sadece toplumsal yapıların gerçek olduğunu söylemek burada beylik laflardır. O nedenle, savaş insanın üzerinde talim edilir: savaş meydanı insandır, mühimmat insandır, mesafeler ve nicelikler insan adımı ve insanın taşıyabileceği yük ile ifade edilir. Katliam, terör, işkence; savaşın insanın üzerine gitme biçiminden başka bir şey değildir."

Resimlerini yeniden rulo yaptı, ipekli bağlarla yeniden bağladı.

"Eğer isterseniz beni görmeye yine gelin. Size fırça sanatını öğreteceğim çünkü belli ki bilmiyorsunuz. Yeteneğiniz var, yaptığınız işte gördüm ama sanat, yetenekten çok daha ustalık isteyen bir haldir. Onun ötesindedir. Yeteneğin sanata dönüşebilmesi için kendi kendinin ve sınırlarının bilincinde olması ve onu tartışılmaz bir istikamete yönlendiren bir amaçla donanmış olması gerekir. Aksi taktirde, yetenek kımıldanır durur; boş konuşur. Beni görmeye yine gelin, bu bana zevk verir. Size yol gösterebilirim."

Salagnon tüm nekahati boyunca, onu aynı zarafet, aynı atik hareketler, tüm kelimelerinde aynı keskin çeviklikle karşılayan ihtiyar adamın evine gitti. Ona rulolarını gösteriyor, resimlerini nasıl yaptığını anlatıyor, hem basit hem de gizemli tavsiyelerde bulunuyordu. Salagnon bu tavsiyelerin dostaneliğine inandı. Bu konuyu dayısına heyecanla açtı.

"Beni evine kabul ediyor, orada hep hoş karşılanıyorum. Evimmiş gibi içeri giriyorum ve dolaplarda sakladığı resimlerini gösteriyor bana. Saatlerce bunların üzerine konuşuyoruz."

"Dikkatli ol Salagnon."

"Kendi medeniyetinin daha iyisini yaptığını bana göstermekten keyif alan ihtiyar bir adamdan ne diye çekineceğim ki?"

Kurduğu cümle dayısını güldürdü.

"Baştan sona yanılıyorsun."

"Ne hakkında?"

"Hepsi hakkında. Dostluk, medeniyet, keyif."

"Beni evine buyur ediyor."

"Kendince ayak takımıyla düşüp kalkıyor ve bu hoşuna gidiyor. O soylu bir Annamlı ve soylu bir Annamlı soylu bir Fransızdan çok daha kibirlidir. Bizim orada aristokratları budadık. Artık bir kenarda sessizce duruyorlar ama burada öyle değil. Onlar için "eşitlik" kelimesi tercüme edilemez bir kelime, hatta fikri bile onları Avrupai bir bayağılık işitmişçesine gülümsetiyor. Buranın tanrıları soylular, köylüleri ise köpeklerdir. Fransızların bunu görmüyormuş gibi yapması onların hoşuna gider. Oysa onlar bilir. Avare geçmişinden bahsetmek için seni evine buyur etme onurunu sana bahşetmesinin nedeni bunun onu eğlendirmesi, daha yüksek ilişkilerin yorgunluğunu üzerinden atmasıdır. Muhtemelen senin sokakta peşi sıra onu izleyen sevgi dolu genç bir köpek olduğunu varsayıyordur. Herhangi bir formalite olmadan bir Fransız subayıyla görüşmek de aynı şekilde o ya da bu biçimde işine yarayan bir çağdaşlık taslamaktır. O tipi biraz bilirim. Hani şu doğru düz-

gün terk etmeden basıp gideceğimiz bir Çinhindi'nin imparatoru yapılmak istenen o sersem Bảo Đại'yle akraba. Fransa'yla ittifak halinde olmak o ve onun gibileri, yani soylu Annamlıları ilgilendirmez. Senin saatleri sayışın gibi yüzyılları sayar onlar. Fransa'nın mevcudiyeti Tarih'in kapıldığı bir soğuk algınlığından başka bir şey değildir. Biz geçer gideriz, onlar sümkürür ve kalırlar; başka diller öğrenmek, başka kitaplar okumak, başka şekillerde zenginleşmek için bu durumdan faydalanırlar. Hadi git, resim yapmayı öğren ama ne dostluğuna kan, ne de seninle kurduğu diyaloga. O seni hor görüyor ama aynı zamanda onu keyiflendiriyorsun; her şeyden bihaber olduğun bi piyeste bir rol vermiş sana. Bundan faydalan, öğren ama sakınımlı ol. Onun her daim olduğu gibi."

Salagnon eve vardığı zaman, efendisinden çok daha yaşlı, cılız mı cılız, kamburu fırlamış ihtiyar bir uşak ona kapıyı açıyor ve boş odaları onun önünde katediyordu. İhtiyar adam yüzünde kurnaz bir gülümseme, irileşmiş gözleriyle onu ayakta karşılıyor ve sağ eliyle sıkıca tokalaşarak Fransızca selam veriyordu. Salagnon tokalaşmak, resim yapmak, rulolarını bağlamak, küçük çay kâsesini ağzına götürmek için sadece sağ elini kullandığını fark etti. Sol elini asla kullanmıyor, açık renkli şık takım elbisesinin cebinde tutuyor, oturduğu zamanlar masanın altında, bacaklarının arasında saklıyordu. Eli titriyordu.

"Ah, işte geldiniz! Ben de sizi düşünüyordum" diyordu her defasında ve en büyük odalarından birine yerleştirttiği uzun bir masanın üzerinde, kapalı halde duran yeni bir ruloyu işaret ediyordu. Birinciye ikinci bir hasır koltuk eklenmiş ve bu ikisinin arasına üzerinde resim malzemelerinin durduğu bir orta sehpa yerleştirilmişti. Resim yapmak için yerlerini aldıklarında bir başka uşak, zayıf ve bir kedi gibi hareket eden çok genç bir adam onlara dumanı tüten bir çaydanlık getiriyordu. Asla vahşi bakışlarını yerden kaldırmıyor, aşağı bakan öfkeli gözleri ara sıra sağa sola oynuyordu. Efendisi gelişini hoşgörülü bir gülümseme ile izliyor ve beceriksizce çay servisi yapar ve her

seferinde kâsenin dışına biraz soğuk su dökerken asla ağzını açıp da bir şey demiyordu. Efendi usulca teşekkür ediyor ve o gencecik adam etrafına kötü ama kısa bakışlar atarak hızla arkasını dönüyordu.

Üstadın koyuverdiği soluğun ardından fırça sanatı eğitimi başlıyordu. Eski bir rulonun bağını açıp yere seriyor ve birlikte manzaranın görünümünü değerlendiriyorlardı. İhtiyar adam sağ elinin düzenli ritmiyle ipek levhayı çözüyor ve bir parça titreyen sol eliyle fazla üzerinde durmadan bazı çizgileri işaret ediyordu; beceriksiz eli nefesin bulanık ritmini vurguluyor ve normalde sarılı duran rulodan canlı ve taze bir edayla fışkıran mürekkebin solunumunu titreyerek takip ederek, giderek büyüyen resmin üzerinde dans ediyordu. Kimi zaman masa resmin uzunluğuna yetmiyordu. O zaman resmin baş kısmını sarılı tutup uç kısmını açıkta bırakarak birkaç seferde inceliyorlardı. Birlikte bir mürekkep yolunun üzerinde yürüyorlardı, ihtiyar az sözle ve az hareketle ona ayrıntıları gösteriyordu. Salagnon ise minik homurtular ve baş sallayışlar eşliğinde takdir ediyordu. Artık ona öyle geliyordu ki çizgilerin sessiz müziğini anlar olmuştu. Öğreniyordu.

Bir katı mürekkep çubuğunu bir damla su ile birlikte oyulmuş taşa sürterek mürekkebini hazırladı. Bu ufak hareketler onu çizmeye hazırlıyordu. Emiciliği yüksek bir kâğıdın üzerine çizdi; öyle ki sadece tek bir çizgi, geri dönüşü olmayan, katı ve nihai tek bir çizgi çizebiliyordu. "Her çizgi doğru olmalıdır genç adam. Ama olmazsa da mühim değil. Öyle bir çizersin ki ondan sonra gelenler onun yanlışlığını düzeltir."

Salagnon parmaklarının arasında telafisiz bir şey tutuyordu. Başlangıçta, bu onu korkutsa da sonrasında özgür kıldı. Eski çizgilere geri dönmesine gerek yoktu, yapacak bir şey yoktu onların çizimi bitmişti. Ama devamında gelecekler bunları düzeltebilirdi. Zaman akıp gidiyordu; endişelenmek yerine ona sıkıca tutunmak yeterliydi. Eğitimi esnasında ihtiyar adama anladığını söylüyor, adam ise aynı sabırlı gülümseme ile

onu dinliyordu. "Anlayın genç adam, anlayın. Anlamak her zaman iyidir. Ama çizin de. Fırçanın biricik çizgisi hayatın biricik yoludur. Kendi kendine yaşabilmek için bu yolu kendi kendinize izlemeniz gerekiyor."

Bu gidişlerin bir sonu oldu. Bir gün, her zamanki saatte Salagnon kapıda durdu. Kapı aralıktı. Uşakları çağırmaya yarayan çanı çaldı ama kimse gelmedi. İçeri girdi. Resim yapmaya ayrılmış ihtişamlı odaya varana kadar büyük, boş odaları tek başına katetti. Kırmızı lake dolap, koltuklar ve masa ormandaki terk edilmiş tapınaklar misali öğleden sonra güneşinin tozlu ışığında öylece duruyordu. İhtiyar uşak kapının önünde enine yatıyordu. Kafatasında, gözlerinin arasında bir delik açılmıştı ama bu delikten neredeyse hiç kan akmıyordu. İhtiyar vücudunda herhalde daha fazla kan kalmamıştı. Efendisi resim masasının başındaydı, alnı kati surette mahvolmuş eski bir rulonun üzerinde duruyordu. Ensesi kanlı bir bulamacın içinde kaybolmuştu, resim malzemeleri devrilmişti, kana karışmış mürekkep masanın üzerinde koyu kırmızı, parıltılı bir birikinti meydana getirmişti. Kan katı görünüyordu; Salagnon dokunmaya cesaret edemedi.

Genç uşak bulunamadı.

"Bu o" diye onayladı Salagnon dayısının önünde.

"Ya da değil."

"Kaçmamıştır."

"Burada ne yaparsan yap kaçarsın. Özellikle de dayanağı kalmamış genç bir adamsan. Eğer polis onu sorgulamış olsa, suçlu bulunurdu. Bunu yapmayı pek iyi becerirler. İnsan onlarla oldu mu itiraf eder; her şeyi. Sömürge polisimiz dünyanın en iyisidir. Suçluları sistemli bir biçimle bulur. Tutuklanan herkes suçludur ve sonu itiraf etmek olur. O nedenle ufacık bir şeye şahit olmuş olan bile kaçar ve böylece bir suçluya dönüşür. Bundan kaçmak imkânsızdır. Çinhindi'nde bir suçluyu bulmanın tek güç yanı seçim yapmaktır; toplamak yeter, sokaklar bunlarla kaynıyor. Sen bile olabilirdin.

"Benim yüzümden mi öldü?"

"Mümkündür. Ama kendini fazla önemseme. Soylu bir Annamlının ölmek için pek çok nedeni olabilir. Herhangi birinin bundan çıkarı olabilir. İbret olsun diye, fazla dikkat çeken batılılaşma hareketlerinin cesaretini kırmak için diğer aristokratlar; sömürge çukurunu derinleştirmek ve çaresiz olduğuna inandırmak için Viet-minh; herkesin kasası dolduğundan Bảo Đại'nin, bizim ve Viet-minh'in onayıyla afyon kaçakçılığı yapan ve kumarhaneleri tekelinde bulunduran Çinli tacirler; ipuçlarını karartmak ve yapanın başkaları olduğuna inandırmak için bizim servislerimiz. Sonra da hepsi birbirini öldürür. Belki de kişisel sebepler nedeniyle şu genç yerli uşağıdır. Ama o bile sana sıraladığım o tipler tarafından manipüle edilmiş olabilir. Ve onlar da başkaları tarafından manipüle edilmiştir, bu sonsuza kadar böyle uzar gider. Çinhindi'nde belirsiz nedenlerle, hızlıca ölündüğünü fark etmişsindir. Fakat nedenler belirsiz olsa da her zaman belirgin bir biçimde ölünür. Bu, bu berbat ülkedeki tek belirgin şeydir. Sevmeye başlıyoruz.

"Çinhindi'ni mi?"

"Ölümü."

Salagnon dışarıda çiziyordu. Etrafını hayal dahi edilemeyecek bir çocuk kalabalığı çeviriyor, bağırıp çağırıyor, cıvıldıyor, çivilemesine nehre atlıyor, çıplak ayaklarla toprak yolun üzerinde koşturuyorlardı. Tozları kaldırarak, siyah yakıt yağları tüketerek kamyon kafileleri geçiyordu. Bunların önünde pes bir homurtuyla ilerleyen iki motosiklet, üzerlerinde ise kocaman gözlükleri ve deri kaskları ile dimdik oturan pilotları vardı. Veletler koşarak peşlerinden gidiyor, sürekli çete halinde, koşarak hareket ediyorlardı. Minnacık çıplak ayakları yerin üzerinde şaklıyordu. Kamyonların arkasında oturan, onlara el işaretleri yapan bitkin askerlerle dalga geçiyorlardı. Derken kafile metal şakırtıları, motor homurtularıyla hızlanıyor, sarı toprağı tozutarak ardında bir duman bulutu bırakıyor ve veletler bir sığırcık sürüsü gibi dağılıyordu. Ardından yeniden bir-

leşip, başka bir yöne doğru koşturuyor ve hep birlikte nehre atlıyorlardı. Burada çocukların ne kadar çok olduğu hayal bile edilemez, Fransa'dakinden çok daha fazladır, insan bereketli topraktan fışkırdıklarını yerden bittiklerini ve hareketsiz göllerin üzerindeki su sümbülleri gibi çoğaldıklarını zanneder. Bereket versin ki burada çabuk ölünür. Zira gölün üzeri yeniden çiçeklerle dolar; bereket versin ki aynı hızla çoğalırlar. Zira o kadar çok ölünür ki aksi taktirde ülke nüfussuz kalır. Aynı *cangıl*daki gibi, her şey bitiveririr ve sonra da çöker; ölüm ve yaşam tek bir hareketle aynı andadır. Salagnon suyu çevresinde oyun oynayan çocukları çiziyordu. Onları fırçasının temiz, gölge bırakmayan, titreşimli bir hareketiyle resmediyordu. Su yüzeyinde, ufuk çizgisinin üzerinde sürekli hareket halindeydiler. Bu ülkede ölüme ve kana battıkça Eurydice'e giderek daha da zarif çizimler yolluyordu.

Kızıl güneş batıda yok olurken Hanoi hareketlenmeye başlıyordu. Salagnon yemek yemeye giderdi. O akşam da bir çorba sipariş etmişti. Hayatında hiç bu kadar çok çorba içmemişti. Bu çorbalar kocaman kâselerde kokulu bir et suyunun içinde yüzen başlı başına birer dünyaydı; aynı nehirlerinin suyu üzerinde, et ve çiçek kokularının arasında yüzen Çinhindi gibi. Küp küp kesilmiş sebzeler, şeffaf erişteler ve şerit halindeki etlerin durduğu kâsesinin içine tüm pençeleri dışarı fırlamış bir tavuk ayağı koydular. Bu ilgiye teşekkür etti: tanınıyordu. Etrafındaki Tonkinliler arada durup soluklanarak hızlı hızlı yiyorlardı, Fransız askerler yeni bir bira siparişi veriyor ve altın rengi kanatlarla süslü kasketlerini masanın üzerine koymuş hava subayları kendi aralarında çene çalıyor ve her birinin arka arkaya anlattığı hikâyelere gülüyordu. Onu da davet etmişlerdi ama o fırçasını ve beyaz bir sayfası açık defterini göstererek bu teklifi geri çevirmişti. Anlayışlı bir havayla selam vermiş, muhabbetlerine geri dönmüşlerdi. Salagnon yalnız yemeyi tercih ediyordu. Dışarıdaki hareket durulmuyordu, içeride Tonkinliler yemek yemek için sıra bekliyor, hızla yiyip

çıkıyorlardı; Fransızlar ise içip muhabbet ettiklerinden masada uzun uzun oturuyordu. Yemekleri, saçları permalı, gözlerine mavi far, dudaklarına da kıpkırmızı ruj sürmüş orta yaşlı bir kadın getiriyordu. Tek kelime etmeden barda servis yapan, yırtmaçlı bir elbise giymiş genç kızı hiç durmadan azarlıyordu. Kız askerlerden kaçınmak için bir yılanbalığı gibi kıvrak hareket ediyor, askerler ise gülerek onu yakalamaya çalışıyordu. Hızını azaltmadan masalara bira götürüyordu. Salagnon, patron kadının ona askerlerin elinden kaçma mı yoksa kendini onlara bırakma emri mi verdiğini çözemiyordu.

Gün ışığı azalıyordu. Gıcırdayarak dönen vantilatör durdu. Bunun üzerine, bir alkış, kahkaha ve korkmuş taklidi yapan çığlıklar serisi başladı. Hepsi Fransızca'ydı. Dışarıda, gökyüzü hâlâ ışıldıyordu ve sokaktaki barakalara asılmış gaz lambaları titrek bir ışık yayıyordu. Silah sesleri duyuldu. Tonkinliler tek kelime etmeden hep birlikte dışarı çıktı. İki kadın ortadan kaybolmuştu, artık sesleri gelmiyordu ve Fransızlar lokantanın içinde yalnız başlarına kalmıştı. Susup ayağa kalkmaya başladılar, siluetleri ve dışarıdaki lambaların turuncu alevlerinin yüzlerindeki yansıması görünüyordu. Salagnon ışıklar söndüğünde ellerinin arasında içmekte olduğu kâsesi ile şaşırıp kalmıştı. Karanlıkta pençeleri dışarıda duran tavuk ayağını yutarım korkusuyla devam edemedi. Gözler karanlığa alışıyordu. Sokakta bir kalabalık belirdi. Koşma, çığlık ve silah sesleri duyuldu. Şaşkın, genç bir Vietnamlı salonda belirdi. Hafifçe titreşen alevler kırmızı bir ışıkla bu genci aydınlatıyordu. Elindeki tüfeği doğrulttu ve bakışıyla kalabalığı taradı. Yaldızlarla süslü beyaz gömleklileri gördü ve bağırarak subayların üzerine ateş etti: "Caniler! Caniler" diye bağırdı ağır bir aksanla. Subaylar yere düştü, ya isabet almış ya da kendilerini yere atmışlardı. Tüfeği havada, kapının pervazında kaldı. Kâsesi elinde oturan Salagnon'a doğru döndü. Tüfeği havada, Vietnamca bir şeyler haykırarak ona doğru yaklaştı. Ateş etmek yerine konuşması Salagnon'un şansı oldu. Salagnon'un iki

metre önünde durdu, doğrudan ona bakıyordu, parmaklarını çatırdattı ve silahını kaldırdı. Kâsesine mi, üzerinde yüzen tavuk ayağına mı, onu tehdit eden ele mi, siyah namluya mı yoksa hafif makineli tüfeğinin ateşinin patırtısı ile yere yığılacak olan Vietnamlı'ya mı bakacağını bilemeden iki eliyle çorba kâsesini tutan Salagnon'un iki gözü arasında bir noktaya nişan almaya çabalıyordu. Masanın üzerine yüzükoyun düştü ve buradan da yere yığıldı. Salagnon bir refleksle ayağa fırladı, hâlâ iki eliyle tuttuğu çorba kâsesini kurtardı ve kırılan mürekkep şişesini düşürdü. Işıklar yandı ve vantilatör her zamanki gıcırtısıyla yeniden çalışmaya başladı.

Lokantanın girişinde silahlı iki paraşütçü yavaşça etrafı kolaçan ediyordu, zayıf vücutları makineli tüfeklerinin üzerine bir yay gibi eğilmişti. Avcı gözleriyle salonu tarıyorlardı. İçlerinden biri yere yığılan Vietnamlıyı ayağının ucuyla ters çevirdi.

"Şansınız varmış Teğmenim. Biraz daha sürseydi, yakın mesafeden bir tane yapıştıracaktı size."

"Evet, sanırım. Teşekkür ederim."

"Her halükarda pilotlarımızdan daha şanslıymışsınız. Onlar kanatları olmadığında zorlanırlar."

Hava subaylarından biri doğruldu, gömleği kanla kaplanmıştı. Hâlâ yerde yatan diğerlerinin üzerine eğildi. Paraşütçü hızlıca Vietnamlının üzerini aradı. Kolyesini, deri bir ipin ucuna asılı, tırnak büyüklüğünde gümüş bir Buda'yı çekip aldı. Salagnon'a döndü ve kolyeyi ona doğru attı.

"Alın Teğmenim. Bununla ölümsüz olması gerekiyordu ama şans getirdiği kişi siz oldunuz. Saklayın bunu."

İpi kanlanmıştı ama hâlâ kuruydu. Salagnon kolyeyi nereye koyacağını bilemediğinden boynuna taktı. Çorbasını bitirdi. Pençeleri açık haldeki tavuk ayağını kâsenin dibinde bıraktı. İki kadın ortaya çıkmadı. Ölüleri ve yaralıları taşıyarak hep birlikte oradan ayrıldılar.

YORUMLAR VI

Onu Hep Görüyordum Ama Onunla Konuşmaya Hiç Cesaret Edememiştim

"Peki ya sonra?"

"Hiçbir şey. Olaylar kendiliğinden, kendi uğursuz akışında devam etti. Ben hepsinden sağ çıktım; bahsedilmeye layık en temel olay bu oldu. Bir şey beni koruyordu. Etrafımda herkes ölürken ben hayatta kalıyordum. Yanımdan ayırmadığım o küçük Buda etrafımda mevcut olan tüm talihi emip bana iletiyor olmalıydı. Ben değil bana yaklaşanlar ölüyordu. Baksana, hâlâ bende."

Gömleğinin birkaç düğmesini çözdü ve gösterdi. Bir zamanlar nehirlerin aktığı aşınmış, kurumuş bir ovaya benzeyen zayıf göğsünü gösterdi bana. Gri kıllar bu göğsü güç bela kaplıyor, eti geri çekiliyor, derisi kemiklerinin üzerinde katlanıp küçük buruşukluklarla kaplanıyordu. Tüm bunlar hiçbir sıvının akmadığı Mars nehirleri benzeri fosil bir ağı hatırlatıyordu ama belki de altında, derinlerde hâlâ biraz kan akıyordu.

Daha önce hiç fark etmediğim deri bir bağcığın ucunda küçük, gümüşten bir Buda sallanıyordu. Bağdaş kurmuştu, diz kapakları pilili eteğinin altından belli oluyordu, açık tek elini havada tutuyordu ve çok dikkatlice bakıldığında yüzündeki gülümseme seçilebiliyordu. Gözleri kapalıydı.

"Bunu hep taşıyor musunuz?"

"Hiç çıkarmadım. İlk günkü gibi bıraktım. Bak."

Bana heykelciğin boyun, katlanmış bacaklar gibi kat yerlerindeki kabuklaşmış pası gösterdi.

"Hiç temizlemedim. Gümüş paslanmaz, paslanan o diğerinin kanı. Ölüm günümün hatırasını yanımda tutuyorum. O an hayatta kalmaman gerekiyordu, hayatımın kalanı bana fazladan verildi. Bunu göğsümde taşıyorum, bu benim elimden olan ölümlerin, şansı yaver gitmeyenlerin anısına ve gidenlerin sağlığına bir anıt. Bunu bir ganimet gibi temizleyebilirdim ama bu bir adak. O nedenle olduğu gibi bıraktım."

Deri bağcık parlıyordu, onlarca yıllık terin cilası üzerindeydi. Bağcığı değiştirmek zorunda da kalmamıştı, Çinhindi'nde, geçmiş yüzyılların derinliklerinde otlayan kara bir mandanın derisinden olmalıydı. Belki de bu nedenle belli bir kokusu vardı ama bunu bilebilecek kadar yakınında değildim. Kolyeyi yeniden göğsüne yasladı ve düğmelerini iliklediği.

"Bu minik adam kapalı gözleriyle kalbime dokunuyor. Onu kendimden uzaklaştırmaya, uzun süre çıkarmaya asla cesaret edemedim, bir şeylerin duracağından, gerçekten biteceğinden korkuyordum. Bir kurşun, alışıldık yollarla öldürülemeyen kurt adamlara, vampirlere, meşum yaratıklara karşı kullanılan

gümüş bir kurşun dökmeye yetecek kadar gümüşten yapılmış. O yüzden ben de onu aldım, bana ulaşamayan o kurşunu, üzerinde adım yazan bir biletten farksız o kurşunu aldım ve onu güzelce saklı tuttuğum sürece, onu göğsümde sakladığım sürece bana ulaşamayacak. Beni çıplak gören Eurydice'in ve donla ya da duş alırken gören ama artık hepsi ölmüş olan paraşütçü arkadaşlarım ve senin dışında kimse bu Buda'yı görmedi.

"Size orayı hatırlatacak hiçbir egzotik obje getirmediniz mi? Ya da saklamadınız mı?"

"Hayır. Bir tılsım ve yaralarım dışında hiçbir şey getirmedim. Hayatımın o yirmi senesinden bolca yaptığım ve şimdi kurtulmaya çabaladığım resimlerim dışında hiçbir şey yoktur. Oradaki sıcaklık egzotizmimi tedavi etti. Yine de Çinhindi acayip bir pazardı, herkes kucağındakileri döküyordu, orada ne ararsan vardı: Amerikan silahları, Japon askerlerinin kılıçları, Michelin lastiğinden Viet-minhli sandaletleri, Çin'den antik objeler, kırık dökük Fransız mobilyaları, oraya taşınan her şey tropikal bir hal alıyordu. Ben hiçbir şey saklamadım. Her şeyi bıraktım, yavaş yavaş kaybettim; ayrıca kimileri benden alındı, yok edildi ya da kimilerine el koyuldu ve kalabilecek olanları da, ihtiyar bir askerin tavan arasında kalabilecek olanları da, yani bir bere ya da bir nişan, bir madalya, kimi kez bir silahı da ben attım. Bana hiçbir hatıra kalmadı. Burada, bununla ilgili hiçbir şey kalmadı."

Odayı süsleyen, aptallıkları dışında başka hiçbir şey dışarı vurmayan, kendilerinin dışında başka hiçbir şeyle ilişkileri olmadığını açıkça ortaya koyan tüm o aptal objelerle etrafımız çevriliyken ona kolayca inandım.

"Bana kala kala sadece sana az önce gösterdiğim o gümüş Buda ve hâlâ kullandığım, üstadım olanın tavsiyeleri üzerine Hanoi'den aldığım fırça kaldı. Bir de fotoğraf. Sadece bir tane.

"Niçin o?

"Bilmiyorum. Küçük Buda'dan ayrılamıyorum, elli seneden beri bir kere bile elimin uzağında olmadı; fırçayı hâlâ kullanı-

yorum ama fotoğrafı neden hâlâ sakladığımı bilmiyorum. Belki benimle kalışı sadece tesadüftür çünkü bir şeyin de kalması gerekir. Yirmi sene boyunca elime aldığım nesneler arasından kaçıp gidenler oldu. İnsan bunları bazen buluyor ve kendine niçin olduğunu soruyor.

"Onu yırtmaya, atmaya karar verebilirdim ama yüreğim hiç elvermedi. Bu fotoğrafı sakladım, kaybolmanın tüm çeşitlerinin üstesinden geldi ve hâlâ burada. Tıpkı etrafındaki her şey yok olurken insanın kendi kendine yüzyılları nasıl devirebildiğini sorduğu bir kalıntı gibi, kumdaki bir iz, eski püskü bir sandalet, pişmiş kilden bir oyuncak gibi. Bazı kalıntıların hiç nedensiz ayakta kalabilmesini sağlayan arkeolojik bir tesadüf biçimi vardır."

Ufak boyda, bir kartpostalın yarısından biraz daha büyük, etrafı o zamanlar yapıldığı üzere beyaz olup dantel şeklinde kesilmiş bir fotoğraf gösterdi. Bu küçük alanın üzerinde makinenin karşısında, ayakta duran insanlar kocaman bir paletli tankın etrafında bir araya toplanmıştı. Siluetlerin boyu ve kontrastı iyi ayarlanmamış gri tonlar yüzünden pek bir şey görünmüyordu. Fotoğraf kâğıdından ve kimyasallardan tasarruf ediliyordu ve Çinhindi'nin küçük şehirlerindeki fotoğrafçılar çok hızlı çalışan amatörlerdi.

"Bakınca hiçbir şey görmemek ondan aklımda kalanlara katkıda bulundu. Bu fotoğraftakileri her daim hatırlayacağıma ve geride kalanları sayabileceğime kendi kendime söz veriyordum. Bekleye bekleye bu sayı sıfıra doğru düştü. Zannedersem benden başka kimse kalmadı, belki bir de ormanda paslanmakta olan şu kocaman makine. Beni bulabildin mi?"

İnsan, yüzleri seçmekte zorlanıyordu. Yüzler sadece gri birer lekeden ibaretti: minnacık koyu noktalar gözleri, beyaz bir noktacık ise gülümsemeyi temsil ediyordu. Makineyi tanımakta zorlandım, kısa bir borudan daha uzun olmayan tareti tanklarda gördüklerimden değildi. Geride belli belirsiz yapraklar seçilebiliyordu.

"Tonkin Ormanı; biz *cangıl* da derdik ama bu telaffuz kayboldu. Beni buldun mu?"

Sonunda uzun boyundan, narinliğinden ve başını muzaffer bir edayla dimdik tutuşundan, yere çakılı gibi duran duruşundan onu tanıdım.

"Şu mu?"

"Evet. Yirmi sene boyunca beni gösteren başka tek bir fotoğraf yok ve zar zor tanınıyorum."

"Neredeydiniz?"

"O esnada mı?" Her yerde. Biz ihtiyat kuvvetiydik. İşlerin yolunda gitmediği neresi varsa oraya gidiyorduk. Nekahet döneminin ardından beni oraya tayin etmişlerdi. Formda, şanslı, ölümsüz adamlara ihtiyaçları vardı. Sadece koşarak yolculuk ediyor, düşmanın üzerine atlıyorduk. Bizi çağırıyorlardı: biz de gidiyorduk.

"Uçaktan atlamayı öğrendim. Çok atlamazdık, genellikle yayan giderdik ama atlamak zorlu bir iştir. Dakota'nın yolcu kabininde sıraya girdiğimizde betimiz benzimiz atmıştı, suspus olmuştuk, motorun sesinden başka şey duymuyorduk. Bir hiçliğe açılan, korkunç hava akımlarının, pervanelerin gürültüsünün, altımızda yeşilin binbir tonunun akıp gidişinin birbirine karıştığı açık kapının önünde bekliyorduk. İşaretin verilmesiyle aşağıdaki düşmanın üzerine birer birer atlıyorduk; ağzı açık, dişleri parıldayan, pençeleri gergin, gözleri kırmızı düşmanın tepesine atlıyorduk. Kendimizi karmakarışık vahşetin içine atıyor; hızlı bir uçuşun; boşluğun içinde çıplak bir bedenden başka bir şey olmadığımız, yanaklarımızın titrediği, karnımızın korkudan ve öldürme arzusundan burulduğu bir düşüşün ardından üzerlerine saldırıyorduk.

"Paraşütçü olmak öyle kolay iş değildir. Biz atlettik, piyadeydik, vahşi savaşçılardık. Bize gereken uyumamak, geceleri atlamak, günlerce yürümek, hiç yavaşlamadan koşmak, dövüşmek, korkunç ağırlıktaki silahları taşımak, onları temiz tutmak ve karna bir hançer saplayabilmek için her daim yete-

rince güçlü bir kola sahip olmak ya da taşınması gereken yaralıyı taşımaktı.

"Şimdi ise sırtımızda katlanmış ipek bir paketle büyük, yorgun uçaklara biniyor, tek kelime etmeden uçuyor ve yukarıdan bakıldığında yeşilin tonları gibi görünen ama aslında içinde bir sürü farklı dünyayı barındıran, bir sürü kendine has acı, tehlike, değişik ölüm türünün bulunduğu ormanın, bataklıkların, fil otu enginliklerinin tepesine geldiğimizde atlıyorduk. Otların ve çamurun içinde, ağaçların altında saklanan düşmanın üzerine atlıyorduk; tuzağa düşürdükleri, istila edilmiş karakolunda, saldırıya uğramış konvoyunda ölmek üzere olan ve bizi aramış arkadaşımızı kurtarmak için düşmanın tepesine atlıyorduk. Başka hiçbir şeyle ilgilenmiyorduk: kurtarmak; hızlıca gitmek, dövüşmek, sonrasında da kendimizi kurtarmak. Temiz kalıyorduk, bilincimiz açıktı. Bu savaşın pis bir havası varsa bunun tek nedeni çamurdu: biz bu savaşı rutubetli bir ülkede sürdürüyorduk. Aldığımız riskler hepimizi temizliyordu. Bir şekilde hayat kurtarıyorduk. Tek meşgul olduğumuz şey buydu. Kurtarmak, kendimizi kurtarmak ve bu esnada koşmak. Hepimiz muhteşem birer makine, bir kedigil ve bir manevracıydık; hava yoluyla taşınan hafif piyade birlikleriydik, zayıf ve atletiktik, kolayca ölüp gidiyorduk. Bu şekilde temiz kalıyorduk biz, Fransız Ordusu'nun güzel makinaları, savaşın asla var olmamış en güzel adamları.

"Görüyorsun ya faşistlerde her şeye muktedir olan o yalın zalimliğin yanı sıra hayatın en güçlü olduğu anda yaşama elveda demelerine neden olan bir tür ölümcül romantizm; bir coşkunluk hali içinde yaşamı, diğerlerininki kadar kendi yaşamlarını da hor görmelerine neden olan karanlık bir neşe vardır. Faşistlerde, en ufak bir harekette, en ufak bir sözde ifadesini bulan, madeni bir pırıltıyla parlayan gözlerinden okunabilen melankolik bir makineleşme vardır. Bunun için biz de faşisttik. En azından, öyleymiş gibi yapıyorduk. Bu nedenle atlamayı öğreniyorduk: aramızda en iyi olanları seç-

mek, şok anında fikir değiştirenleri elemek, kendi ölümüyle alay edenlerden başka kimseyi tutmamak için. Gözlerini ölümün gözlerine diken ve ilerleyenler dışında kimsenin kalmaması için.

"Tek yaptığımız çarpışmaktı, kaybolmuş askerlerdik ve kendimizi kaybetmek bizi kötülükten koruyordu. Ben mürekkep yüzünden biraz daha fazla görüyordum. Mürekkep beni saklıyordu, mürekkep kendimden bir parça uzaklaşmamı, biraz daha iyi görmemi sağlıyordu. Mürekkeple resim yapmak oturmam, susmam ve sessizliğin içinde görmem demekti. Görüşümüzdeki darlık bize akıl almaz bir bağlılık katıyor, bunun devamında birer yetime dönüşüyorduk. Omuz omuza bir delikanlılık ütopyası yaşıyorduk; göğüs göğüse çatışmada aynı ordudaki gibi sadece yanındakinin omzu vardır. Hep böyle yaşamak ve herkesin böyle yaşamasını istiyorduk. Kanlı dostluk gözümüze her şeyi çözebilecekmiş gibi görünüyordu."

Yine sustu.

"Şu paletli alet, sizi onunla mu aşağı atıyorlardı?" diye çıktı ağzımdan.

"Öyle olduğu da oldu. Bizi ormanda tahkim edilmiş ordugâhlar kurmamız için parçaları ayrılmış ağır silahlarla aşağı gönderiyorlardı. Böylece Viet-minhlilerin dikkatini çekip onları kazıklarımıza oturtabilirdik. Yem görevi görüyorduk. En büyük arzuları paraşütçü taburlarını yok etmekti; biz ise onların bizim çapamıza uygun tek birimi olan düzenli birliklerini yok etmekten fazlasını istemiyorduk. Onların lehine olan, beşe karşı bir durumundaki bir çarpışmayı eşit sayıyorduk. Saklambaç oynuyorduk. Kimi zaman gökyüzünden bize şu büyük makinelerden gönderiyorlardı. Bunları yerden söküp çıkarıyor, yeniden birleştiriyorduk. Bozulup duruyorlardı. O berbat ülkede bizden başka işleyen tek bir şey yoktu: elinde silah tutan çıplak bir adam.

"Taretin şekli garipmiş."

"Alev saçan bir tank o. Sahil şeridindeki saldırılarda kullanılan, Pasifik Cephesi'nden alınmış bir Amerikan tankı. Bununla, Japonların tüm adalarda kurduğu hindistancevizi ağacı gövdesinden sığınakları yakıyorlardı. O sığınakları yapması kolaydı: lifli gövdeleri, kum, sert mercan blokları ile bu sığınaklar mermilere ve bombalara dayanıyordu. Onları yok etmek için, mazgal deliklerinden içeri sıvı alevler fışkırtmak ve hepsini içeriden yakmak gerekiyordu. Ancak bu şekilde ilerleyebiliyorlardı.

"Siz de mi öyle yapıyordunuz?"

"Viet-minh'in sığınakları yoktu. Varsa da öyle iyi saklanmıştı ki onları bulamıyorduk. Ya da tankların gidemeyecekleri noktalardaydılar."

"O zaman sizin tankınız ne işe yarıyordu? Sanki en sevdiğiniz filmmişçesine hepiniz etrafına dizilmişsiniz."

"Bizi sırtında taşımaya ve köyleri yakmaya yarıyordu. Hepsi bu."

Bu sefer susan ben oldum.

Çinhindi'nin üzerine tek misyonu başının çaresine bakmak olan garip bir ordu atmışlardı. Eski aristokratlar ve kafası karışık direnişçilerce idare edilen uyumsuz bir ordu. Avrupa'nın çok sayıda ulusundan gelen döküntülerden, romantik ve iyi eğitimli genç insanlardan, bir sürü sıfırı tüketmişten, sersemden, pislikten ve kendini çok anormal bir durumun içine bulduğundan asla dönüşme imkânı bulamayacağı hale gelen çok sayıda normal tipten meydana getirilmiş bir ordu. İşte hepsi fotoğraf çekimi için makinenin etrafında poz vermiş ve fotoğrafçıya gülümsüyorlar. Onlar karmakarışık bir orduydu, onlar Darius'un* ordusuydu, İmparatorluk'un ordusuydu, bu ordu yüzlerce farklı şekilde kullanılabilirdi. Oysa makinenin son derece açık bir kullanım şekli vardı: ateşe vermek. Ve burada ateşe verilebilecek tek şey köyler, samandan ve ahşaptan evler ile içindekilerdi. Aletin kendisi bile olayların farklı şekilde gelişmesine engel oluyordu.

* Pers hükümdarı Büyük Darius kastedilmektedir. (ç.n.)

Ev ve içinde kim varsa hepsi yandı. Söz konusu saman olduğu için kolayca yanıyordu. Çatıyı meydana getiren kuru yapraklar alev almıştı, ateş hasırdan duvarı ele geçiriyordu. Sonunda ahşap sütunları ve döşemeyi kapladı ve bu da tüm çığlıklara bir son veren büyük bir hırıltı sesine yol açtı. Oradaki insanlar yalnızca çığlıklardan ibaret olan ve sanki ormandaki sesleri taklit eden dilleriyle bağırıyor, çığlıklar atıyorlardı ve yangının hırıltısı çığlıklarını bastırıyordu. Alevler sakinleştiğinde geriye bir tek kararmış sütunlar ve dumanı tüten döşeme kaldı. Geride kalan tek şey büyük bir sessizlik, çatırtılar, korlar ve yanmış yağdan, karbonlaşmış etten çıkan ve ormandaki açıklığın üzerinden günler boyunca gitmeyen iğrenç bir kokuydu.

"Böyle mi yaptınız?"

"Evet. Öyle çok ölüm görüyorduk ki... Yığınla, içi içe geçmiş ölü yığınları. İşimiz bittiğinde, yani köyü aldığımızda ya da Viet-minhli bir alayla çarpıştıktan sonra buldozerlerle gömüyorduk onları. Bir daha görmüyorduk. Kokuları canımızı sıktığından hepsini gömerek kendimizi korumaya çabalıyorduk. Ölüler sorunun yalnızca bir parçasıydı, öldürmek sadece bir yapış biçimiydi. Gücümüz vardı. O nedenle gücümüzü kullanarak zarar veriyorduk. Saklanıp duran bir ülkede hayatta kalmaya çalışıyorduk: Üst üste durmayan hiçbir şeyin üzerine adımımızı atmıyorduk. Bitkiler kaşıntı verici, toprak gevşek, insanlar kaçaktı. Bize benzemiyorlardı, hiçbir şey bilmiyorduk. Hayatta kalmak için *cangıl* ahlakına uygun davranıyorduk: birbirimizden ayrılmıyor, ayağımızı nereye bastığımıza dikkat ediyor, yolumuzu palalarla açıyor, uyumuyor, vahşi hayvanların varlığını duyar duymaz tetiğe basıyorduk. *Cangıl*dan böyle bir bedel ödeyerek çıktık. Ama asıl gereken oraya hiç gitmemekti."

"O kadar kan" diye mırıldandım.

"Evet. Kan oldukça büyük bir sorundu. Ormanda günlerce tırnaklarımın içi bana ait olmayan bir kanla dolu halde gez-

dim. Sonunda duş alabildiğimde su önce kahverengi sonra kırmızı aktı. Üzerimden pis ve kanlı bir su akıyordu. Sonra su berraklaştı. Temizlenmiştim."

"Bir duşla her şey bitti mi yani?"

"En azından yaşamaya devam edebildim. Her şeyden sağ çıktım ve bu kolay olmadı. Savaşı anlatanların hayatta kalanlar olduğunu fark etmiş miydin? Onları dinleyince insan savaştan rahatça çıkabileceğini, bir koruyucunun sizi koruduğunu ve dışarıdaki ölümün sadece diğerlerine uğradığını zanneder. Ölümün ender başa gelen bir tesadüf olduğuna bile inananlar olur. Benim bulunduğum yerlerde insan kolayca ölürdü. Benim yaşadığım Çinhindi hayatın son bulma yöntemlerine dair bir müze gibiydi: insanlar kafataslarına bir kurşun yiyip, vücutları yanlamasına makinelinin mermileriyle delik deşik olup, mayının bir bacaklarını koparmasıyla, saplandığı yerden insanın içini boşaltan bir obüsle, hedefini bulan bir havan topu mermisinin biçmesiyle, ters dönmüş bir aracın demir hurdasının altında ezilip, zırh delen füzelerle sığındığı yerde yanarak, zehirli bir tuzağın açtığı yarayla, hatta çok daha basit bir şekilde, gizemli de olsa yorgunluk ya da sıcaktan ölüyordu. Ben hepsinden sağ çıktım ama kolay olmadı. Aslında burada olmamın çok mühim bir nedeni yok. Sadece hepsinden kaçabildim. İşte şimdi buradayım. Mürekkebin bana yardım ettiğine inanıyorum. Beni gizliyordu.

"Ama artık son geldi. Gerçekte buna inanmasam da yakında yok olacağım. Sana tüm bu anlattıklarımı daha önce hiç kimseye anlatmadım. Bunu yaşayanları bunları duymaya ihtiyacı yok, yaşamayanlar ise dinlemek istemiyor. Eurydice'e ise hareketlerimle anlattım. Onun için çizdim. Sanki güzelmiş gibi, hiçbir şey eklemeden ona gösterdim ve hiçbir şeyden haberdar olmaması için etrafını siyah mürekkeple çevirdim.

"Peki niçin ben?"

"Çünkü artık bu son. Sen ise mürekkebin gözüyle bakabiliyorsun."

Bana söylediklerini anladığımdan emin değildim. Sormaya da cesaret edemiyordum. Ayakta durmuş, sırtı bana dönük dışarıya bakıyordu. Pencereden, bitmek bilmez bir kışın gri ışığında Voracieux-les-Bredins'in etrafı gökdelenlerle çevrili kulübelerini görüyor olmalıydı.

"Ölüm" dedi.

Ve bunu o Fransız sesiyle, kilise ve saraya özgü o sesle söyledi. Eminim ki Bossuet'ninki* de bu sesin aynısıydı; burnunun içinde bir fagotun dili gibi titreşen, bağırarak konuştuğunda kelimelerdeki vurguları kaldıran fakat korkunç bir tona bürünen; doğruladığımız, karşısında aciz kaldığımız ve ancak yaşamaya devam etmek gerektiğinden ancak bağırıp çağırabildiğimiz nevi şahsına münhasır durumlara özgü o tonla konuşmuştu.

"Ölüm! Sonunda geliyor! Bu ölümsüzlükten bıktım usandım. Bu yalnızlık bana ağır geliyor ama sakın Eurydice'e söyleme. O benden destek alıyor."

Lyon'a kadar yayan döndüm. Öyle ki hiç kimse yayalar için böyle bir yolun kullanımını ön görmemişti. Yumruk haline getirdiğim ellerimi mantomun ceplerine sokmuş, dişlerimi sıkmış ilerliyordum.

Voracieux-les-Bredins'de yürünebileceği ön görülmemişti, kimsenin yürüdüğü yoktu. Gayri menkullere dair iyileştirmeler belirsizliklere takılır ve ötesi hiç düşünülmez. Dertop olmuş yürüyordum. Kalbimin minik tamburu, adımlarımın tamburu, yürüdüğüm yol boyunca arka arkaya kondurulmuş büyük binaların büyük tamburundan adeta bir ritim ortaya çıkıyordu. Kalabalıklar için tasarlanmış alanların ve yolların ortasından geçip gidiyor, çarpık çurpuk duvarların üzerinden atlamak, kocaman, tüylü çöp bitkilerinin pantolonumu ıslattığı, ayakkabılarımın içine gömüldüğü toprak yollardan aşağı inmek, bağlantısı doğru düzgün yapılmamış mekânlar arasın-

* Jacques-Bénigne Bossuet (1627-1704) 14. Louis'nin saray vaizi. Pek çoklarınca tüm zamanların en başarılı hatiplerinden kabul edilen Fransız piskopos ve ilahiyatçı. (ç.n.)

da çer çöple dolu, yıkık dökük patikaları takip etmem gerekiyordu. Kâğıt üzerinde arabayla geziliyordu, o zaman rahattı tabii ama vücut ölçeğinde değerlendirildiği bu mekânlar adımların getirdiği terle gevşekçe [üzerinize] yapışıyordu. İnsanlar yine de geçiyordu, şehir planlamasının öngörmemiş olduğu patikalardan kıvrılıp gidiyordu. Birisinin bir yerden diğerine yürüyerek gidebileceği hiçkimsenin aklına gelmemişti. Voracieux-les-Bredins'de hiçbir şey birarada yürümez. Böyle tasarlanmıştır.

Keçi yollarından gide gide bu şehri katederken yan yana uzanan tüm duvarlarda onlarca GAFFES afişi gördüm. Aceleye getirilen şehir planlaması ardında sayısız boş duvar bırakır; bunlar üzerine ancak yazı yazılabilecek büyük gri tablolardır. Sizi çağırırlar, yağmurun usul usul söküp attığı graffiti ve afişlerle süslüdürler. GAFFES'inki maviydi; üzerinde burnu, kepi, Londra zamanlarına özgü ufak bıyığı ve boynunun dimdik, kibirli duruşuyla kolayca tanınan De Gaulle vardı. Üzerinde, beyazla yazarak patlattıkları, mecburen okunan uzun bir alıntı vardı:

Sarı Fransızların, Siyah Fransızların, Esmer Fransızların olması çok güzel. Bu insanlar Fransa'nın tüm ırklara açık olduğu ve evrensel bir çağrıda bulunduğunu gösteriyorlar. Fakat küçük bir azınlık olarak kalmaları şartıyla. Aksi taktirde, Fransa artık Fransa olmayacaktır. Biz ne olursa olsun her şeyden önce beyaz ırktan, Yunan ve Latin kültürlerinden ve Hıristiyanlık dininden Avrupalı bir halkız.

Hepsi bu kadardı, logolarıyla GAFFES diye imzalanmıştı. Bu tür sözleri duvarlara asarlar ki bunları bir romancının yazdığı düşünülsün. Üzerine başka bir şey eklenmez, Voracieux-les-Bredins'in boş duvarlarının her köşesine asarlar. Görünüşe göre bu yetmektedir, insanlar karşılıklı anlaşmaktadır. Voracieux-les-Bredins karanlık düşüncelerimizin mayalandığı yerdir. Duvara bir metin asılır, kahramanlık döneminde olan bir çehreyle üst üste konur ve bu yeter de artar. Hiçbir referans verilmez. Bu metini bilirim: Romancı onu asla kaleme almadı.

Sadece telaffuz etti ve o sözler söyleşilerde yayımlandı. Şöyle başlar: "Boş konuşmamalı." Oysa konuşulur, o da bunu bilir. Not almakta olan muhatabının karşısında sinirlenip hızını alamayıp: "Birbirimize hikâyeler anlatmayalım! Siz Müslümanları gidip gördünüz mü? Türbanlarına ve çarşaflarına baktınız mı? Onların Fransız olmadığı ortada. Entegrasyonu göklere çıkaranlar alim olsalar da kafalarında sinekkuşu kadar beyin yok. Sirkeyle yağı birbirine karıştırmayı deneyin. Sallayın şişeyi. Bir süre sonra, yeniden birbirlerinden ayrılacaklardır. Araplar Araptır, Fransızlar da Fransız. Fransız nüvenin on milyon Müslümanı, hatta yarın yirmi daha sonra kırk milyon olacak Müslümanı içine alabileceğine inanıyor musunuz? Eğer entegrasyonu başarsaydık, eğer bütün Arap ve Cezayir Berberileri Fransız sayılsaydı, buradaki yaşam standartları çok daha yüksekken bunların gelip de metropole yerleşmelerine nasıl engel olacaktınız? Köyümün adı artık Colombey-les-Deux-Églises yerine Colombey-les-Deux-Mosquées* olacak."

Kelimeleri telaffuz ederken sesi iyi duyulur. Onu iyi duyarsınız çünkü tanırsınız: genizden gelen sesini, ironi dolu heyecanını, dikkat çekmek, cezp etmek, gülümsetmek, bakış açılarını bulandırmak ve alay etmek için dilin tüm oyunlarını kullanan konuşma ustalığını bilirsiniz. Söz sanatının tüm imkânlarını ustaca kullanır. Kendini her zaman zevkle dinletir. Ama gülümsemesi yüzünden bir kez kayboldu mu eğer dikkatlice bakılırsa tahminlerin, kötü niyetin, hor gören o körlüğün ve o edebî üstatlığın bolluğu yüzünden hayrete düşülür. Temelini sağduyuda bulan berrak bir bakış açısı zannedilen şey dinleyene boyun eğdirmek, aklını karıştırmak, lafı ağzına tıkamak için telaffuz edilen bir kahvehane sohbetinden ötesi değildir. Romancı konuştuğunda en sığ güdülerle harekete geçmiş bir adamdan başka bir şey değildir. İnsan ne her durumda, ne de her gün büyük adam olabilir.

* Colombey İki Kilise şeklinde tercüme edilebilecek köyün adının Colombey İki Cami olacağı söylenmektedir. (ç.n.)

İyi de okuyun o zaman! Burnuslar*, türbanlar! Bunun anlamı nedir? Cezayir'de, Oran'da kim oturuyor bakın, gerçek doğalarını bu kadar mı gizliyorlar? Sinekkuşu kadar mı? Dahiyane! Hadi insan kuş kadar demesini bekliyor da... Egzotik dil oyunları, insan gülüyor ve gülerek oyuna bir sıfır yenik başlıyor. Sirke ve zeytinyağı mı? Peki kim zeytinyağı, kim sirke ve niçin insan? Doğası gereği gayet güzel birbirine karışabilirken niçin birbirine karışmaz bu iki sıvı örnek veriliyor? Araplar ve Fransızlar mı? Sanki tanımları hiçbir noktada eşit olmayan iki zümreyi karşılaştırmak mümkünmüş, sanki bu iki zümrenin temeli doğadaymış gibi. İnsanı gülümsetiyor, esprili çünkü mizah Fransız dehasının ayırt edici bir unsurudur. Nedir mizah? İnancın bönlüğün külfetlerinden arınmış tüm avantajlarıdır. Tufaya gelmezmiş gibi yaparak aptallığın kesin kurallarına göre hareket etmektir. Çekicidir, çoğu zaman eğlencelidir. Lakin insan bunu aptallıktan daha kötü bulabilir. Zira insan gülerek bundan kaçındığını zanneder oysa bu atlatılabilecek bir şey değildir. Mizah, cehaleti gizlemenin yollarından biridir sadece. Kırk milyon diyor, bize göre çok daha hızlı gebe kalan, bizim dışımızda kırk milyon insan daha. Demografi bombasına sürekli düzenlenen bir suikast. Burada açığa vurulan şey, hep korkulan, sürekli korkulan, diğerinin, o diğerinin gerçek güce, cinsel iktidara sahip olduğu değil midir?

Romancı bol bol süslü vaatlere başvuruyor. Parıldayan ne varsa bulup önümüze koyuyor, biz de onları bir hazine gibi topluyoruz. Oysa hepsi sahte. Eğer benzerlikten söz edeceksiz, hep duyarız, benzerlik ilk düşünce biçimimizdir. Irk, sırtını benzeyişe duyduğumuz çılgın açgözlülüğümüze dayamış tutarsız bir düşüncedir; kuramsal ispatlara müracaat eder ama

* Ar. Burnus ya da burnuz, Kuzey Afrika'da yaşayan Mağribî Arapların ve Berberilerin giydiği, yünlü, genellikle beyaz kumaştan, uzun ve kapüşonlu geleneksel bir giysi. Türkçe'deki bornoz kelimesinin etimolojik kökeni burnus'a dayanmaktadır. Burnus aynı zamanda, Fransız Sömürge Ordusu'ndaki Sipahi askerlerinin üniforması ın dikkat çeken bir parçasıydı. (ç.n.)

bulamaz çünkü öyle bir şey yoktur. Ama bu onu ilgilendirmez; önemli olan duyurmaktır. Irk, toplumsal yapının osuruğu, hazımsızlık çeken bir toplumun sessiz tezahürüdür. Irk kalabalığı eğlendirmek, insanları kimlikleriyle, tanımlamaya çabaladıkları ama tanımlanamaz o zımbırtıyla meşgul etmek içindir. Kimlik tanımlanamaz, o nedenle de insanları meşgul eder. GAFFES'ın amacı vatandaşları ten renklerine göre tasnif etmek değildir, GAFFES'ın amacı eşitsizliktir. Hayalini kurdukları budur; bu, gücün aptalca, hiç frene basmadan, aralarındaki en saygıdeğer tiplerin sonunda özgür olacağı şekilde kullanımıdır. Halk bu küçük ırksal kukla oyununa alkış tutadursun, geride, aşağıda, perde arkasının karanlığında, her daim toplumsal olan gerçek meseleler sürmeye devam eder. İşte böyle böyle çelik kadar dayanıklı olduğu zannedilenleri onların ruhları bile duymadan tuzağa düşürür, en uca kadar, sömürgenin renk yasasına kadar çekerler. *Pieds-noirs*; Fransa'nın şimdiki haliyle, tüm Fransa'yla, paniğe kapılmış, sömürgeye özgü çürüme yüzünden kendi dilinden mikrop kapmış Fransa ile karşılaştırıldığında ufak kalıyordu. Bir şeyin eksik olduğunu biliyoruz. Fransızlar bunu arıyor, GAFFES da bunu ararmış gibi yapıyor. Biz onu arıyoruz: kayıp kuvvetimizi; onu talim etmeyi öyle isterdik ki.

Kamburumu çıkarmış yürüyordum. Nerede olduğumu bilmiyordum. Belli belirsiz batıya doğru ilerliyor, uzaktan Lyonnais ve Pilat Dağlarını görüyordum. Çok şükür ki burada dağlar var da nereye gittiğinizi anlayabiliyorsunuz. Uçsuz bucaksız banliyöde, nerede olduğumu bilmiyorum, saatin kaç olduğunu bilmiyorum. Yalnız yaşamanın, pek az çalışmanın, böyle kendi kendine kalmanın avantajı ve sakıncası budur. İnsan kendine döner ve benlik bir hiçliktir.

Bir çocuk sürüsünün sallanılıp tırmanılan oyuncakların etrafında koşturduğu, etrafı duvarlarla çevrili bir yere vardım. Saat beş civarı olmalıydı ve büyük kapısıyla bu dümdüz bina da bir okuldu herhalde. Çocuklar düzenli göçlere boyun eğer-

ler. Gidip yanlarına, annelerden boşalan bir banka oturdum. Sıkılı yumruklarım cebimde, yakam kalkık oturmuştum; çocuğumu getirmediğim belliydi. Beni gözlediler. Mantolara sarınmış çocuklar mütemadiyen bağırıp çağırarak kaydırakların önündeki merdivenlere tırmanıyor, birbirini takip ediyor, yaylı tahterevallilerin üzerine sıçrıyor ve hiçbiri bir yerini acıtmıyordu. Çocukların canlılığı onları her şeyden korur. Düştükleri zaman, çarpışma zayıftır, çabucak ayaklanırlar. Oysa ben düşsem, bir yerimi kırardım.

Koşturmaları beni çileden çıkarıyordu. Etrafımda öyle bir gürültü patırtı çıkarıyorlardı ki. Onlara benzemiyorum. Voracieux-les-Bredins'in çocukları sayılamayacak kadar çoklar, sürekli hareket halindeler, berelerinin, baş örtülerinin altında kara ve esmerler. Karanın ve kahverenginin değişik tonlarındalar, hiçbiri benim gibi beyaz değil. En tehlikeli sıçramaları yapıyorlar, başlarına hiçbir şey gelmiyor, canlılıkları onları koruyor, her düşüşün ardından eski formlarına geri dönüyorlar. Kendi kendine çoğalan, her tarafı çatlamış belediye binasını kendiliğinden tamir eden çimento gibiler. Doğru renk tonu değil. Pekâlâ, evi boyadığımızı var sayalım. Öncelikli olarak, tepemize yıkılmayacak, bizi koruyup barındıracak bir çatıya ihtiyaç duyarız. Duvarların rengi çatının dayanıklılığına etki etmez. Sadece dayanıklı olması yeterlidir.

Yaylı tahterevallilerin üzerinde uluyarak oynaşan şu kara ve esmer çocukları neye benzetiyordum? Bir mantoya sarınmış ve bir bankın üzerine oturmuş benim geleceğim olan onları neye benzetiyorum? *Görünüşte* hiçbir şeye ama biz aynı dilin sütünü içmiştik. Biz dil kardeşiydik ve bu dilde söylenen şeyi birlikte duyduk, bu dilde fısıldananı daha işitmeden birlikte anladık. Sövüp sayarken bile birbirimizi kavrarız. "Birbirimizi kavrarız" ifadesi harikuladedir. Her birinin diğerinin bir parçası olduğu mahrem bir iç içe geçmeyi, temsili imkânsız ama dilin bakış açısından bakıldığında apaçık olan bir duruşu tasvir eder: biz dilin o içten kavrayışıyla birbirine geçmişiz. Yüz-

leşme bile bu bağı yok edemez. Bir yabancıyla ağız dalaşına girmeyi deneyin: asla bir taşa çarpmaktan fazlası yaşanmaz. İnsan ancak kendinden olanla gerçekten dövüşebilir ve ancak aynı kozada yaşayan bu ikisi karşılıklı birbirini öldürebilir.

Çocuklara dair hiçbir şey bilmem. Bana anlattığı şeylerin ardından sakinleyebilmek için eve yayan dönmek zorunda kaldığım bir adamla aylarımı geçirmiştim resim çizmek için. Bunları duyduktan sonra yıkanmam gerekirdi, hiçbir şey duymamış olmayı tercih ederdim. Oysa hiçbir şey duymamak varolanı ortadan kaldırmaz: orada olan sessizce hareket eder, aynı yer çekimi gibi.

Şimdi anımsaması güç olsa da ben de çocuk oldum. Ben de bağırdım, hem de sadece capcanlı olduğum için. Ben de amaçsızca koşturdum durdum. Kendimi eğlendirdim ki kendini eğlendirmek fiili o tuhaf dönüşlü biçimiyle çocukluğun temel eylemidir. Fakat şimdi oturduğum şekilde yani yumruklarım sıkılı, omuzlarım kambur, eğik çenemi saklayan mantomun kalkık yakasıyla otururken o zamanları hatırlamam zor. İstikameti belirsiz bir banliyöde bir banka oturmuşken şimdiki zamanda takılıp kaldım. İşte başarısızlık, işte felaket: şimdiki zamanda takılıp kalmak. Yaşanmış olandan ürkmek, yaklaşmakta olandan korkmak, hareket edenden rahatsızlık duymak ve orada kalakalmak; ve her şeyin o zamandan ibaret olduğunu düşünmek.

Koşmakta olan küçük bir oğlan –hepsi koşarak bir yerden bir yere gider– önümde durdu. Bana bakıyordu, küçük burnu atkısından, kara bukleleri ise beresinden dışarı fırlamıştı, kara gözleri tatlı tatlı parlıyordu. Yün eldivenli eliyle atkısını indirdi, soğuk havada beyaz buharlar eşliğinde çocuk nefesini üflediği küçük ağzını meydana çıkardı.

"Sen niye üzgünsün?"

"Ölümü düşünüyorum. Ardımızda bıraktığımız tüm ölüleri."

Bana bakıyordu, kafasını salladı. Ağzı açıktı ve nefesini vermesiyle çıkan buhar etrafını kuşatıyordu.

"Ölümü düşünmezsen yaşayamazsın."

Ve yaylı tahterevallinin üzerinde diğerleriyle oynamak, bağırıp çağırmak, tüm düşüşleri yumuşatan kauçuk halının üzerinde sağa sola koşmak için koşarak uzaklaştı.

Hay sıçayım! Dört yaşından fazla olamaz ve yanıma gelip bunu söylüyor. Bile isteye dediğinden emin değilim, dediği şeyi anladığından emin değilim, ama dedi, benim önümde söyledi. Çocuk belki konuşmaz ama söyler; söz o farkına varmadan çocuktan geçer gider. Birbirimizi dilin faziletleri sayesinde kavrarız. İç içe geçeriz.

Bunun üzerine kalkıp gittim. Artık yumruklarımı sıkmıyordum. Zamanda bir şey yeniden işlemeye başlamıştı. Evime kadar yayan gittim, ben geçerken sokak lambaları yanıyordu, burada sokaklar çok daha iyi çizilmişti, binaların cepheleri çok daha düzgün sıralanmıştı. Sonunda düzene giren düşüncelerime benzeyen bir şehirde, Lyon'daydım. Sakin sakin şehir merkezine doğru yürüyordum.

Ben de çocuk oldum ve o dönemdeki diğer pek çok çocuk gibi ben de yüksek bir binada ikamet ediyordum. İnsanlar parkların içindeki açık renk betondan yüksek, upuzun ve daracık apartmanlara yerleştirilirdi. Dikey yapıda inşa edilen apartmanlar kitaplar gibi yan yana sıralanırdı; iki cephelerinden ev sırasına yapışık, petekli bir mazgal görünümündeki bu apartmanların pencereleri ön cepheye, balkonları arka cepheye bakardı. Arkaya bakan balkondan herkes istediğini sergilerdi. Merkez çimenlikten, park alanından bakınca tüm katlar ve çözmesi size kalmış balkonlar görünürdü; aynı, rafın üzerine dizilmiş, adları sırtlarından okunan kitaplar gibi. İnsan burada dirseklerini dayayıp gelen geçene bakabilir; çamaşırlarını olması gerekenden daha uzun süre asılı bırakabilir; kavgaya tutuşabilir; çocuklar hakkında tartışabilir; oturabilir; oturup okuyabilir; bir sandalye ve ufacık bir masa çıkarıp ev işleri, sebze ayıklamak, çorap yamamak, küçük ölçekli sanayi için fason işler gibi işlerini halledebilirdi. Tüm sınıflar birbirimizin

bakışları altında birbirine karışmış bir halde yaşıyorduk. Herkes balkonlardaki yaşamı keyifle seyreder ama [bir yandan da içinde] bir kaçma arzusu biriktirirdi. Herkesin derdi kendi evini satın alabilecek, onu inşa ettirip yalnız yaşayabilecek kadar zenginleşmekti. Bunun olduğu çok oldu. Ama benim çocuk olduğum yıllarda inşalarının ardından altın çağlarını yaşayan sitelerde hâlâ bir arada, karışık sınıflar halinde yaşıyorduk. Yeniydiler, yeterince alanımız vardı. Çocuk boyumla, oyunlar oynadığımız bir servinin dikili olduğu ana çimenlikten baktığımda insan deneyiminin raflarının etrafımda yükseldiğini görürdüm; tüm çağlar, zenginliğin -mütevazıdan vasata- tüm halleri, tüm ailevi yapılar orada sıralanırdı. Çocuk boyumla, toplumsal asansörün kabininde bir arada duran bunları alttan çekimle görürdüm. Oysa daha o zamandan hepsi satın alıp bir ev inşa ettirmenin ve mazılarla çevrili ıssız bir manzaranın ta ucunda tek başına yaşamanın hayalini kuruyordu.

Oyun oynardık. Asfaltlı yollar otomobillerin arasından patenle kaymamıza elverişliydi. Bir pinpon topu ve çivilenmiş iki levhadan yapılma bir dipçikle hokey oynardık. Mobiletlerin çıkardığı gürültüyü taklit etmek için bisikletlerimize kartondan diller takardık. Asla bitmeyen şantiyelerin, ardında üst üste yığılmış bir dolu toprak bırakan, sürekli işleyen şantiyelerin döküntüleri arasında oynardık; yelken bezlerinin üzerine dökülen kum yığınları, çimentoya bulanmış sürüyle büyük levha, kovaların üzerine çıkmamıza yarayan kenevirden halatlarla üzerine tırmandığımız inşaat iskeleleri ve üzerinde sıçradığımızda bizi havaya fırlatan uzun elastik levhalar. Ah, o sene bunlardan kaç tane yapıldı acaba! Biz de kendi kendimize sürekli devam eden birer inşaattık. Tek yapılan buydu: inşa etmek, tıraşlamak, yeniden inşa etmek, kazmak ve doldurmak, tadilat yapmak. BTP*'nin kodamanları dünyanın efendileriydi; manzara, habitat ve düşünce karşısında her şeye muktedir

* Fr. Açılımı "Batiment et travaux publics" olan, "imar işleri" olarak tercüme edilebilecek kadeyle inşaat sektörü kastedilmektedir.

efendilerdi. O zaman varolanla şu an gördüklerimizi karşılaştırdığımızda her şey bambaşkadır. Buraya yaşamaya gelmiş insanları barındırmak için dört bir yanımızda binalar yükseliyordu. Bunlar hızla inşa ediliyor, çabucak bitiriliyor, damları alelacele konduruluyordu. Bu apartmanlara ardiye değil, sadece mahzenler konuluyordu. Saklı korkularımız dışında net bir fikrimiz, oradan saklayacağımız herhangi bir anımız yoktu. Toprağın altına gömülü mahzen şebekesinde, ham moloz taşlarının koridorlarında, esnek ve ölülerin teni gibi soğuk kil toprağın üzerinde, çiğ ışığı uzağı aydınlatmayan, gölgeden korktuğundan çabucak son bulan, köşeleri aydınlatmaya cesaret edemeyip onları karanlıkta bırakan, bir ızgaranın ardındaki çıplak ampullerin aydınlattığı aralıklarda oynardık. Mahzende ne çok vahşi, ne çok cinsel içerikli savaş oyunları oynardık; çocuktuk. Karanlığın içine dalıp tık tık ses çıkaran plastik hafif makineli tüfeklerimizi ve polietilenden yumuşak tabancalarımızı ateşler, her birimiz yanaklarını kendince şişirip çıkaracağını varsaydığımız gürültüyü taklit ederdik. Mahzende yakalanıp bağlanmış gibi yaptığımı, diğerlerinin oyun esnasında beni sorgularmış ve konuşmamı isteyip bana işkence yaparmış gibi yaptığını ve yanağıma gerçek bir tokat patlattıklarını hatırlarım.

Kıpkırmızı olmuş ve oyunu aniden kesmiştik; hepimiz heyecanlanmış, hararetlenmiştik, nefesimiz hızlanmış, alınlarımız alev gibi olmuştu. [Bu oyun] fazla ileri gidiyordu. Alev alev yanan yanağım fazla ileri gittiğini gösteriyordu. Kekeleyerek oyunun sona erdiğini, geri dönmek gerektiğini söylemiştik. Hepimiz evimize, açık havaya çıkmıştık; katlarımıza çıkmıştık.

Çocuktuk, ne şiddet ne de aşk hakkında ne laf edeceğimizi bilmiyor, bilmeden yapıyorduk. Söyleyecek sözümüz yoktu. [Sadece] eyleme geçiyorduk.

Bir yaz akşamı asfalt zeminin üzerine tebeşirle oklu büyük kalpler çizmeye kaptırdık kendimizi. Pembe, iç içe geçmiş,

dantellerle çevrili kalpler çiziyor ve ortasına aklımızdan geçen tüm isimleri yazıyorduk. Şevkle, tebeşirlerimizi kıran neşe dolu bir şevkle, kibarından küfürler yazmanın tatlı etkisiyle, sırayla kargacık burgacık yazıyorduk ve eğer anne babalarımızdan biri gelse, tebeşir tozuna bulanmış ellerimizle, ne neşemizi ne de huzursuzluğumuzu açıklamaktan aciz halde kızararak ve kıkır kıkır gülüşerek dağılırdık. Bu resimleri bir yaz gecesi gencecik bir çiftin yakın zaman önce taşındığı, yerden bir metre yükseklikteki, birinci kattaki bir balkonun altında yaptık. Bir çocuk sürüsü balkonlarının önünde iç içe geçmiş kalpler çiziyor, gökyüzü yavaşça pembeden mora dönüyordu. Hava ılıktı, keyifliydi ve ikisi birbirine yaslanmış, kadının başı adamın omzunda resim yapmamızı izliyorlardı. Hiçbir şey demeden gülümsüyorlardı ve akşamın mavi ışığı yavaşça koyulaşıyordu.

Yapıyorduk, şevkle yapıyorduk; yaşça büyüklerimizle imar çalışmalarına duyduğumuz tutkuyu paylaşıyor ve her gün minyatür şantiyeler tertipliyorduk. Misket oynayabileceğimiz düz bir zemin, küçük Majorette otomobillerimizin rahatça ilerleyebileceği düşey yarış pistleri elde etmek için gevşek toprağı belliyorduk. Oyuncaklarımızın birer parçası olan metal bıçaklı küçük buldozerlerle başlıyorduk. Hemen ardından, bunlar yetmez oluyordu. Kesik betonlarla, her yerin kazacak kumla kaplı olduğu deniz kenarına götürdüğümüz oyuncak küreklerle, minik tırmık ve kovalarla kazardık. Burada evlerimizin üzerine inşa edildiği toprağı kazdık. Koku çabucak yayılmaya başladı.

Sitedeki üç yüksek bina eğimli bir toprağın üzerine inşa edilmişti. Büyük binaları dikmek için bu üç nokta toprakla doldurulmuştu. Otopark paten oyunlarımız için iyi bir eğim teşkil ediyordu. Buradan çıkıp şehre giden yol; etrafı çimentodan, tepesi düz, en uzak ucu –ki buraya bizim erişmemiz mümkün değildi– en az iki metre uzunluğundaki bir duvarla çevrili ufak bir bayır meydana getiriyor ve bizim oturduğumuz

diğer uca doğru, enlemesine alçalarak ilerliyordu. Bu dümdüz çimento duvar oyunlarımızda büyük bir rol oynuyordu. B muhteşem otoyol, Majorettelerin minicik trafiğine uyum sağlamış, tüm sitede en iyi yol alınan yerdi. Her gün çok sayıda oğlan çocuğu otomobillerini ve kamyonlarını ağızlarıyla öttüre öttüre önce duvarın katran zeminle birleştiği noktadan, sonra da duvarın aracı tepeye doğru itmeye devam edemeyeceğimiz kadar yükseldiği noktadan U dönüşü yaptırarak bir ileri bir geri kaydırıyordu. En büyükleri, U dönüşünü biraz daha yukarıdan yapıyordu.

Yan tarafından eğim yapan bu duvar, henüz düzenlenmemiş, tüm şantiyelerimizin bakir toprağı olan topraklı bir bayıra dayanıyordu. Otlar bu toprağa tutunmayı beceremiyordu çünkü yollar; garajlar; yemek ve atıştırma saatlerine kadar kesilmeyen minyatür araç trafiğinin mütemadiyen aktığı otoyol boyunca uçaklar için iniş pistleri kazıyorduk hiç durmadan. İyice coştuğumuz bir gün, gecenin inmekte tereddüt ettiği bir yaz akşamı daha da çok kazdık. Elimizde tırmıklar, kovalar, sopalar ve bir delik açma arzumuzla sayıca çok fazlaydık. Koku bizi cezbediyordu. Biz kazdıkça koku artıyordu. Bir sürü çocuk toprak bayırın üzerinde, artık hiçbirimiz onlarla oynamayı düşünmediğinden küçük otomobillerin park ettiği duvarın üzerinde kımıldayıp duruyorduk. En büyükler, en gözü açıklar kazıyor, köklere karışmış toprağı yerinden söküyor, kazılan toprağı ciddi bir havayla boşaltıyor, kimileri doğaçlama bir şekilde ustabaşını oynuyor ve kovaların gidiş gelişini organize ediyordu. Çoğunluk hiçbir şeye elini sürmüyor, aşırı bir heyecanla, kâh burunlarının üzerini kırıştırarak, iğrendiklerini belli eden minik çığlıklar atarak, kâh bu çığlıkları tüm uzuvlarını titreterek tekrar ede ede gidip geliyorlardı. Koku topraktan çıkıyordu; aynı üzerinde bir delik açılmış ve ağır, yapışkan, kazılan yerdekinden daha yoğun, pis kokulu bir katman gibi. Dişler bulduk. Ağzımızdakilerin tıpatıp aynısı, insana ait olduğu her halinden belli dişlerdi bunlar. Sonra, kemik parçaları

bulduk. Bir yetişkin eğlenerek bizi izliyordu; bir diğeri mutfağının camından seyrediyordu. İğrenç koku onlara kadar ulaşmıyor, toprakta kalıyordu. Bizi ciddiye almıyor, oyun oynadığımızı zannediyorlardı. Halbuki artık oyun oynamadığımız izlenimindeydik. Berbat koku gerçeğe dokunduğumuzu kanıtlıyordu. Öyle kokuyordu ki gerçek bir şey yaptığımızdan emindik. Kemik parçaları ve dişlerin sayısı artıyordu. Büyük bir oğlan bir tanesi alıp evine götürdü ve geri döndü. "Babam bunun bir mezar olduğunu söylüyor. Buranın önceden mezarlık olduğunu söyledi. Üzerine inşa edilmiş. 'Mezarlık iğrençti ve üzerinin kapanması, bir daha oraya değmemek gerekiyordu' dedi."

Sonunda akşam oldu, grup yavaş yavaş dağılıyordu, pis koku dizlerimize kadar çıkıyordu, çömeldiğimizde kokuyu alıyorduk. Tereddüt eden birkaç kişi kalmıştık sadece. İğrenç koku gecenin tazeliğinde dağılmıyordu. Ayağımızın ucuyla deliği doldurduk. "Gidip ellerinizi yıkayın çocuklar. Tüm bunlar iğrençti." Gülümseyerek bizi izleyen yetişkin sonuna kadar kalmıştı. Yaklaşmış, çömelmiş, hiçbir şey demeden, hep gülümseyerek hareketlerimizi takip etmişti. Ancak gitmeye başladığımız o an bizimle konuştu. "Gelin, ben hemen şurada, giriş katında oturuyorum. Ellerinizi yıkamanız lazım. İğrenç." Yüzünde hiç kaybolmayan bir gülümseme ve çocuksu, biraz ince, bizimle arasında bir bağ kuran ve bizi biraz endişelendiren bir sesi vardı. Israr etti. Üç kişi onu takip ettik. Giriş katında, apartmana girdiğinizde karşınıza çıkan ilk dairede oturuyordu. Tüm panjurlar kapalıydı. İçerisi pek de güzel kokmuyordu. Kapıyı arkamızdan kapattı, madeni bir gürültü yükseldi. Hiç durmadan konuşuyordu. "O koku berbattır. Biliyorum o kokuyu, bir kere duydunuz mu her zaman tanırsınız o kokuyu. Mezar kokusudur, mezar açılınca öyle kokar. Ellerinizi yıkamanız lazım. Bir güzel yıkayın. Hemen. Yüzünüzü de. Gerçekten iğrenç, çürüyen toprak, içindeki parçalar, kemikler; hastalıklara neden olur."

Az aydınlatılmış, ne olduğu anlaması güç nesnelerle dolu bir salonu geçtik: parıldayan bir raf, duvara asılı bir tüfek, bir çiviye asılı kılıfında bir hançer ve üzerinde duvar kâğıdına saçma bir şekilde iğnelenmiş bir deri parçası.

Banyo ufacıktı. Üçümüz lavabonun önünde durunca rahat edememiştik, aynaların üzerindeki çiğ ışık ödümüzü koparıyordu, kafalarımızın üzerinden gülümsediğini, konuşurken kıvrılan dudaklarını görüyor ve hiç hoşumuza gitmeyen pis dişlerini seçebiliyorduk. Banyoda sabunu verirken, musluğu açarken bize hafifçe dokundu. Soluğumuz kesiliyordu. Çabucak yıkandık, bir an önce çıkıp gitmek istiyorduk. "Geri dönmemiz gerekiyor. Gece oldu" dedi sonunda içimizden, adamın sözünü kesme cüretinde bulunan biri." "Hemen mi? Peki, öyle istiyorsanız." Karanlık salondan sanki savaş meydanında geri çekiliyormuşçasına birbirimize yaslı vaziyette yeniden geçtik. Tüfeği duvardan aldı ve bana doğru uzattı. "Tutmak ister misin? Gerçek, kullanıldı. Savaş tüfeği." Hiçbirimiz elini uzatmadı, ellerimizi vücudumuzun iki yanında tutuyor, havaya kaldırmamaya çabalıyorduk. "Babam silahlara dokunmamı istemiyor" dedi içimizden biri. "Yazık. Haksızmış." İçini çekerek silahı geri astı. Duvara iğnelenmiş deri parçasını okşadı. Hançeri duvardan indirdi, kınından çıkardı, paslanmış bıçağına baktı ve onu da geri astı. Kapıya yöneldik. Vitrinli rafı açtı ve siyah bir nesne çıkarıp yine bize doğru uzattı. "Tutun." Yaklaştı. "Tutun. Elinize alın. Ne olduğunu söyleyin bana." Elimize almadan kemiği tanıdık. Yuvarlak ucu son derece tanıdık olan, kömürleşmiş gibi duran kupkuru bir deriyle çevrili, büyük bir kalça kemiğiydi. "Tutun, tutun." "Bu nedir? Mangaldan mı kalma? Köpeğiniz istemedi mi ki?" Donup kaldı, sustu, bakışları bir noktaya sabitlendi. "Köpeğiniz yok mu?" "Köpek mi? Ah, evet bir köpeğim vardı ama öldürdüler. Köpeğimi boğdular." Sesi değişiyor, bu da karanlık salonda ödümüzü koparıyordu. Duvara anlamsızca asılmış deri parçasından sevimsiz, pembe bir ışık yansıyordu. Topuklarımızın üzerinde geri döndük, ka-

pıya yöneldik. Kapalıydı ama sadece sürgüsü takılıydı. "Hoşça kalın Mösyö. Teşekkürler Mösyö!" Sadece sürgüsü takılıydı, çevirmek yeterliydi ve dışarı çıkıvermiştik. Gökyüzü eflatun rengindeydi, sokak lambaları yanmıştı, otopark boştu ve o ana kadar engin alanları, bomboş mekânları, açık havanın verdiği hissi hiç bu kadar hissetmemiştim. Birbirimize bakmadan dağıldık, her birimiz oturduğu apartmana doğru koştu. Ben toprak bayırdan aşağı indim. Geri doldurduğumuz toprak ayaklarımın altında eziliyor, ben ise toprağa batıyordum. Toprağı tersyüz etmiştik; içi, kemik ve dişlerle doluydu. Çimento duvarın üzerine sıçradım, asfalta çıktım. Koştum. Merdivenleri, küçücük bacaklarımın atabileceği en uzun adımlarla üçer üçer çıktım. Eve döndüm.

Bir daha asla o kadar derin kazmadık, yüzeyde kaldık, küçük otoyolun üzerindeki üstünkörü çalışmalarla yetindik. En büyük kazıları başka yerlerde, uzakta yaptık. Ben saklı bir mezarlığın üzerinde büyüdüm, toprağı kazdığımız zaman iğrenç kokardı. Bana daha sonra söylediler: terk edilmiş bir mezarlığın üzerinde oturuyorduk. Orta yaşlı insanlar hatırlıyordu. Mezarlık doldurulmuş, üzerine inşaat yapılmıştı. Her şeyden bihaber etrafında oynadığımız, ana çimenlikteki büyük servi dışında hiçbir şey kalmamıştı.

Şimdi ise kendime soruyorum acaba içinde yaşadığımız binalarda katiller var mıydı diye. Kesin olarak söyleyemem ama istatistikler [bu soruma] cevap veriyor. O mutlu sitede yaşadığımız dönemde yirmi beş ile otuz beş yaş arası tüm erkeklerin, anne babamın bütün arkadaşlarının katil olma imkânı vardı. Hepsinin. Fırsatı vardı. İki buçuk milyon eski asker, vatanından koparılan iki milyon Cezayirli, kovulan bir milyon *Pieds-noirs*, Fransa'nın bugünkü nüfusunun onda biri. Sömürgeciliğe özgü şerefsizlikle doğrudan lekelenmişlerdi ve bu şerefsizlik geçici, temasla ve sözle bulaşıyordu. Arkadaşlarımın babalarının içinde, anne babamın arkadaşlarının içinde bununla lekelenmiş [katiller] olmalıydı. Dilin gizli faziletleriyle hepsi

lekelenmişti. "Cezayirli" kelimesi kısacık ama kulağın seçebileceği bir tereddüttün ardından telaffuz ediliyordu. Çünkü kulak sesteki en ufak ton değişimlerini fark eder. Onlara nasıl seslenileceği bilinmiyor, o nedenle de suratlar buruşturuluyor, hiçbir şey dememek tercih ediliyordu. Onları görmüyorlardı; sadece onları görüyorlardı. Onlara uyan bir ad yoktu. O nedenle isimsiz yaşayıp gidiyor, bizi tedirgin ediyorlardı. Kelime dilimizin ucundaydı; dil yüzlerce kez deneyerek onu bulmaya çalışıyordu. "Cezayirli" bile yansız durur çünkü Cezayir Cumhuriyeti'nin vatandaşlarını ifade eder. Uymuyordu çünkü başkalarını kastediyordu. Fransızca bir savaş ganimetidir* diyordu bu dilde yazan bir yazar ve çok haklıydı ama Cezayirli ifadesi de bir savaş ganimetidir. Kanın, deriye hâlâ yapışık duran kurumuş kan pıhtılarının halen meydanda olduğu koparılmış bir pöstekidir. Cezayir'in merkezinde ev sahiplerinin terk ettiği boş apartmanlarda oturan bazıları gibi bir isimde ikamet ederler. Artık ne deneceği bilinmiyor. "Arap" kelimesi onu diyenler tarafından kirletildi, "Yerli" etnolojik anlamını yitirdi, "Müslüman" öyle olmayanların altını çiziyor. Oradan bir dolu küfür getirip burada kullanıldı, nitelenemeyenleri nitelemek için "gri" diye bir kelime icat edildi, sanki Latince bir çiçek adı söylermişçesine inanmadan telaffuz edilen "Mağribî" ifadesi önerildi. Sömürgeci çürümüşlük dilimizi kemiriyordu; biz onu kazmaya teşebbüs ettikçe, o kokular saçıyordu.

Giriş katının pencereleri benim hatırladığım sürece kapalı kaldı ve kaçtığımız için neye dönüşebileceğini asla bilemeyeceğimiz çocuk sesli o adamı bir daha hiç görmedim. Oradan sonra anne babamla gidip kırsala yerleştik, tek başımıza, bir çitin kestiği manzaraya karşı. Bir tepenin üzerine tünemişken, yapraktan duvarların ardından geldiğini görebiliyorduk.

O korkunç başıboşluk yirmi sene, aynı şeyin bir an bile kesilmediği yirmi sene boyunca sürdü. Her savaşın işlevi bir öncekini silmekti. Kan şöleninin ardından masayı temizlemek,

* Kateb Yacine (1929-1989) Fransızca yazan Cezayirli şair ve yazar. (ç.n.)

masanın lekesiz olması, sofranın yeniden donatılıp birlikte yenmesi için üzerine sünger çekmek gerekiyordu. Yirmi sene boyunca savaşlar birbirini izledi ve her biri kendinden öncekine sünger çekti, her birinin katilleri bir sonrakinde gözden yitti çünkü bu savaşların her biri köpeklerini ne dövmüş ne de dövmeyi aklına getirmiş insanlardan katiller yaratıyordu. Bu savaşlara bir yığın çıplak ve bağlanmış insan teslim ediliyordu; uzuvları kesilmiş insan sürülerine, sayısı bilinmeyen kitlelere hükümdarlık etmeleri sağlanıyordu. Bu kitlelerin bir kısmı geriye kalan kısmı koruyabilmek için öldürülebilirdi. Tıpkı hayvan sürülerini salgın hastalıklardan sakınmak için yapıldığı gibi. Kanın tadını alanlar bir sonraki savaşta ortadan kayboluyordu. Savaşın kullandığı zalimler ve deliler; bilhassa savaşın meydana getirdiği tipler; hayatları boyunca kimseyi yaralamayı dahi düşünmemesine rağmen kan içinde yüzenler; tüm o savaşçı yığını; pekâlâ, hepsi birer üretim fazlasıymışçasına piyasaya sürülüyordu. Aynı aşırı sayıda üretilmiş silah fazlası gibi. Bunlar kendilerini düşük yoğunluklu pis savaşların, alçak suikastların ya da terörist saldırılarının içinde, serserilerin arasında buluyordu. Peki ya diğerleri? Peki ya tüm o son savaşlarımızdan kalan insan fazlası nereye gitti?

Yaşım göz önüne alınırsa, belki de çocukluğumda okulda, sokakta, apartmanımızın merdivenlerinde onlarla yan yana gelmiştim. Arkadaşlarımın ebeveyni, benim ebeveynimin arkadaşları, beni öpen, tutup yerden kaldıran, kucağına oturtan, masada yemek veren o yetişkinler belki de aynı ellerle tetiğe basmış, boğazlamış, boğmuş, karşılarındakini inim inim inleten elektrikli pensleri çalıştırmıştı. Bizim çocuk seslerimizi işiten kulaklar, insan çığlığı tüm değişimi tepetaklak ettiğinde belki de iğrenç iniltiler duymuştu: bir çocuğun, bir köpeğin, bir maymunun, bir sürüngenin çığlığı, nefessiz kalan balığın iç çekişi ve son olarak üzerine basılan bir solucanın yapış yapış parçalanışı. Belki de sadece benim uykuda olduğum bir kâbusu yaşadım. Hayaletlerin arasında yaşadım, onları duymuyor-

dum, her biri kendi derdine düşmüştü. Böyle yapması öğretilenler neredeydi? Sonunda dövüşmeye ara verdiğimizde tüm o son savaşlarımızdaki katillerin üzerine nasıl sünger çektik? Belli belirsiz bir temizlik yapıldı. Şiddet tabi bir işlevdir, kimse bundan yoksun değildir, içeride hapistir; fakat eğer yuları serbest bırakılırsa yayılır ve zembereğinin kaynağı olan kutu açılınca bir daha içine geri koyup da ağzını kapatmak imkânsızdır. Kana bulanmış tüm o ellere ne oldu? Etrafımda, çocukluğumu geçirdiğim beton binalara sessizce yerleşmiş olmalıydılar. Şiddetin lekeledikleri, insanı rahatsız eder çünkü sayıları çoktur ve onların üzerine bir sünger çekmek için ulusal kini barındıran hareketler dışında yapabilecek hiçbir şey yoktur.

"Ben mi?" dedi Victorien Salagnon. "Ben Eurydice için resim yapıyorum. Beni kinden koruyor."

Bana resim çizmeyi öğretiyordu. Düzenli olarak onu görmeye gidiyordum. Onun kendiliğinden sahip olduğu ve büyüklüğünü bir ustanın yanında sezinlediği fırça sanatını öğretiyordu bana. Korkunç döşenmiş kulübesinde en ince sanatı öğretiyordu; bu sanat öyle inceydi ki bir desteğe neredeyse hiç ihtiyacı yoktu; nefes yetiyordu.

Voracieux'ye metroyla, otobüsle gidiyordum; hattın sonundaydı, uzaktaydı; zamanım vardı. Şehir manzarasının, gökdelenlerin ve yan yana binaların, eski kulübelerin, tesadüfen orada bırakılmış kocaman ağaçların, sırayla dikilmiş küçük ağaçların, fabrikaların modern formu olan kapalı hangarların ve büyüklükleri yüzünden bir ucundan diğerine giden yayaların güç bela seçilebildiği devasa otoparklarla çevrili alışveriş merkezlerinin önümden tek tek geçişini izliyordum. Otobüsün camının ardından, sessizce resim yapmayı öğrenecektim. Manzara değişiyordu, banliyö hiç durmadan yeniden inşa ediliyor, unutuluş dışında hiçbir şey saklanmıyordu. Hayal kuruyordum, resim sanatını düşünüyor, şekillerin otobüsün camlarındaki dalgalanışını izliyordum. Derken yapılı, karşı-

sındakini etkisiz hale getirmeye yarayan silahlar kuşanmış belediye polisleri gözüme ilişti. Geniş caddeler boyunca grup halinde yürüyor, üzerine mavi çizgi çekilmiş, bir siren yerleştirilmiş bir aracın çevresinde duraklıyorlardı. Kavuşturdukları kolları ve gövdelerinden sarkan silahları ile alışveriş merkezlerinin köşelerinde duruyorlardı. Benim için şaşırtıcı oldu; bu yegâne imgeden anlayıverdim: şiddet yayılır ama hep aynı biçimde kalır. İster küçük olsun ister büyük, söz konusu olan hep aynı savaş sanatıdır.

Vaktiyle, hepimiz birden şiddetimizi Devletimize tevdi ederdik ve belediye polisleri insanı gülümsetirdi. Bunlar kır bekçilerinin bir türeviydi, yalnızca bıyıkta basit bir ufaltmaya gidilmişti ve davulları yoktu. Belediye polisi uzun süre mobiletiyle gezen ve sinirlenip durduğunda hayır buraya park edemezsiniz diyen, ardından araçlarından çıkan kötü kokulu benzinle karışmış yağlı bir bulutun içinde yollarına devam eden, kaskları kafalarının bir hayli tepesinde duran adamlardı. Pek yakışan üniformalarının içinde sokaklarda dört dönerek yanlış park edenleri arayan orta yaşlı kadınlar da belediye polisi olurdu; Saône'a atlayan ergenlere eğer atlarlarsa onları aramaya gelmeyeceklerinin sözünü vererek vaaz eder ve tezgâhın temizliği, ortalıkta bırakılmış süprüntüler, uzağa atılmış su kovaları gibi meseleler hakkında satıcılarla ağız dalaşına girerlerdi. Derken bu iş de diğer her şey gibi mükemmelleşti. Başka tür insanlar bu işe alınır oldu. Daha kalabalıklardı. Ateşli silahları yoktu ama kullanmayı öğrendikleri çatışma aletleri vardı. Güç temeli üzerine inşa edilmişlerdi, savaşçılara benziyorlardı.

Ortaya çıktıklarını seçimlerden sonra gördüm. Voracieux'de gruplar halinde geziyorlardı. Ulusal polislerle aynı omuz genişliğinde ve aynı kuptaydılar. Kemerlerinde sapı yanlamasına olan polis coplarından taşıyorlardı. İnsanları etkiliyorlardı. Ben onları otobüsün camından gördüm, daha önce hiç görmemiştim. Kendi kendime sordum: acaba Fransa'da, devlet polisinin dışında, hepsi yüksek konçlu ayakkabılarının, ayak

bileklerinden büzülü pantolonlarının, maviye çalan bluzlerinin içinde kaç tane yerel polis, gözcü, gece bekçisi vardı? Sokaklar militarize oluyor, tıpkı oradaki sokaklar gibi.

Voracieux'de bu yeni polis türü belirdi çünkü o bizim geleceğimiz. Şehir merkezleri konservatuvarlar, kıyıdaki mahalleler ise o zamana değin olanların uygulama alanıdır. Resim çizmeye gitmek için bindiğim otobüsün penceresinden şehre özgü atletik çavuşlar gördüm. Gökdelenlerle kaplı mahallenin ortasından geçerken, bir duvarın üzerine bir levha vidaladıklarını gördüm. Rahatça görünen levhanın beyaz fonunun üzerinde siyah bir harf vardı. Bu harfi bir nokta ve daha küçük bir rakam izliyordu. Levhayı, kocaman bir matkapla girişin yanındaki sert betonun içine gömdüler. Öyle ki uzakta olmama rağmen, cama rağmen, tıklım tıklım otobüsün içindeki gürültüye ve nedenini bilmesem de her zaman açık radyoya rağmen çıkardığı gürültüyü duydum. Bu levhalardan daha başka da gördüm. Gökdelenler mahallesinin tüm gökdelenlerinin üzerinde. Her birinin üzerinde farklı, uzaktan görülebilen siyah bir harf vardı. Diğerleri ise kavşaklardaki tabelaların üzerine sabitlenmişti ve sokakları işaret ediyordu. Belediye polislerinin niçin teçhizat ihtiyaçlarıyla meşgul olduklarını sordum kendi kendime. Ama bunun üzerine daha fazla düşünmedim.

Salagnon'un evine vardığımda Mariani de oradaydı. Üzerinde yeşil kareli korkunç bir ceket, gözlerinde ise bakışlarını bulanıklaştıran yarı saydam gözlükleri vardı her zamanki gibi. Hayran kalmıştı, büyük hareketlerle konuşuyor ve iki cümlede bir gülüyordu.

"Gel de bak delikanlı, böyle şeyler senin ilgini çeker ama bulaşmaya cesaret edemezsin. Sorunlarımızın çözümüne yönelik bir adım attık. Sonunda, bizi dinliyorlar. Yeni belediye başkanı beni ve adamlarım arasından biraz olsun eğitim almış olanları huzuruna kabul etti. Yine de hep ben konuşurum ve hep bana yanıt verilir. Seçilmeden önce söz verdiğinden bizi kabul etti. Ama o konuyu ifşa etmedi çünkü bizi sevmezler.

Gerçekleri söylediğimiz için, herkesin gizli kalmasını tercih ettiği şeyi, yani ulusça aşağılanmışlığımızı haykırdığımız için bize kızıyorlar. İnsanlar başlarını eğmeyi, bir servet yapmayı ve bu geçene kadar beklemeyi ya da bir kez zenginleştiler mi basıp gitmeyi tercih ediyorlar, O yüzden biz onların başını havaya kaldırmayı denediğimizde canları yanıyor, aşağıda tuta tuta kasları sıkışmış, bize kızıyorlar. Lakin belediye başkanı fikirlerimizi biliyor. İhtiyatlı davrandı çünkü bizi sevmezler. Sessiz kaldı ama bizi anlıyor.

"Sizi anlıyor mu?"

"Tam olarak bize söylediği bu. Bizi bürosuna buyur etti, beni ve adamlarımı, hepimizin elini sıktı, oturmamızı söyledi. Tıpkı bir iş toplantısındaki gibi karşılıklı oturduk. Bize söylediği 'Sizi anladım. Burada ne yaşandığını biliyorum' oldu."

"Aynen bunu mu dedi?"

"Aynen. Kelimesi kelimesine. Ve aynı tonda devam etti: 'Ne yapmak istediğinizi biliyorum. Ben de burada işlerin değişmesini istiyorum.' "

"Konuyu nereye getirdiğini soruyorum kendime" diye kıkırdadı Salagnon.

"Bilmem. Garip şeyler okumuş olmalı. Ya da karşısında bizi görünce adama ilham geldi, Tarih'teki rolünü görüverdi ve Eskiler onun vasıtasıyla bizimle konuştu."

"Ya da dalga geçiyordu."

"Hayır. Çok hevesliydi; ciddiydi. Vorecieux'nün yönetimi, halkın kontrol etmek için polis güçlerinin en iyi nasıl kullanılabileceği konusunda fikrimizi sordu. Beni güvenlik işleri konusunda danışman tayin etti."

"Seni mi?"

"Zaten referanslarım da var ama bu, hayalî bir görev. Bizi sevmiyorlar, bizi hor görüyorlar. Halbuki bizim ifşa ettiğimiz pek çok insanın rüyası. Belediye polisine tavsiyelerde bulunacağım ve tavsiyelerim bir kulaklarından girip diğerinden çıkmayacak. Fikirlerimizi hayata geçireceğiz."

"Şu yeni devriyeler, yeni sırt genişlikleri ve gökdelenlerin üzerindeki levhalar sizin işiniz mi?"

"Bendim. İşaretlemek, kontrol etmek, istihbarat toplamak ve harekete geçmek. Polisin artık uğramadığı yerleri yeniden fethedeceğiz ve onları yatıştıracağız. Orada olduğu gibi. Güç bizde."

Sesi biraz titriyordu, hem yaşından hem de neşesinden ama onu dinleyeceklerini biliyordum. Duraklamış olan Tarih bıraktığımız yerden yeniden başlıyordu. Hayaletler bize ilham veriyordu: sorunları geçmiştekilerle karıştırmayı deniyor ve daha öncekileri çözmeyi beceremediğimiz için bunları çözmeye çabalıyoruz. Gücü çok seviyoruz, onu kaybettiğimizden beri öyle çok seviyoruz ki. Biraz daha güç, sahip olduğumuzdan her daim biraz daha fazla güç bizi kurtaracak, hâlâ inanıyoruz. Ve yine başarısızlığa uğrayacağız.

Artık kim olduğumuzu bilmediğimizden, bize benzemeyenlerden kurtulacağız. Böylece kim olduğumuzu bileceğiz çünkü birbirine benzeyenler arasında yaşıyor olacağız. Biz olacağız. Geleceğe kalacak olan bu "biz", kendilerine benzemeyenlerden kurtulmuş olanlar olacak. Kan bizi birleştirecek. Kan her zaman birleştirir, yapıştırır. Akan kan birleştirir, birlikte dökülen, diğerlerinin birlikte döktüğümüz kanı birleştirir. Bizi, damarı tıkayacak kocaman bir kan pıhtısının içinde katılaştıracak.

Güç ve benzerlik akıl almaz bir manyetizmadan kaynaklanan iki salak düşüncedir; insan kendini bunlardan kurtarmayı beceremez. Dünyamızın fiziki meziyetlerine olan iki inanç, küçücük bir çocuğun anlayabileceği basitlikle iki fikirdir ve güç sahibi bir insan çocuklara özgü fikirlerle harekete geçtiği zaman korkunç tahribatlara neden olur. Benzerlik ve güç, insanın kavrayabileceği en hızlı fikirlerdir; bunlar öyle açık seçiktir bunlar hakkında hiçbir öğretisi olmayan herhangi biri bunları uydurabilir. Bu temeller üzerine *akıllara yatacak* (bu ifade bir kehanettir) entelektüel bir yapı, bir fikirler hareketi,

cazip bir hükümet projesi inşa edilebilir. Lakin [aslında] öyle saçma ve öyle yanlıştır ki en ufak bir uygulamada yıkılacak ve çökerken binlerce kurbanı ezip geçecektir. Ama bundan hiçbir ders çıkarılmayacak; güç ve benzerlik asla evrilmez. Başarısızlığın ardından, ölüleri sayarken sadece biraz daha güç kullanmış olsak, benzerlikleri sadece biraz daha ince bir ölçüme tabi tutmuş olsak yeterli olurdu diye düşünülür. Ahmakça fikirler gönlümüzden geçtikleri müddetçe ölümsüzdür. Bunlar bir çocuğun düşünceleridir: çocuklar hep daha fazla gücün hayalini kurar ve benzeyecek birini ararlar.

"Bunlar bir çocuğun fikirleri" dedim yüksek sesle.

Mariani durdu, Salagnon'un acınası salonunu arşınlamaya bir son verdi ve doğrudan bana baktı. Birası elindeydi, bıyığındaki birazcık köpük parlıyordu. Evet bıyığındaki. Gri bir bıyığı vardı. Artık kimse bıyık bırakmıyor, herkes bıyığını kesiyor ve ben nedenini bilmesem de anlıyorum. Yorgun gözlerini, onları alacakaranlığın tonuna bürüyen renkli camların ardından üzerime dikmişti. Ağzı açık bana bakıyordu; görünen dişlerinin gerçek olup olmadığı belli değildi. Çiğ renkteki ceketi mobilyaların korkunç kumaşlarıyla harika bir uyumsuzluk içindeydi.

"Onlara göstermek lazım."

"İyi de kaç zamandır onlara gösterip her seferinde başarısız oluyorsunuz?"

"Bizi kesip biçmelerine izin vermeyeceğiz; tıpkı... tıpkı oradaki gibi."

"İyi de kim tarafından?"

"Çok da iyi biliyorsun, sen farklılıkları görmeyi reddediyorsun. Görmeyi reddedersen seni gelip biçerler. Halbuki aptal da değilsin kör de; gözlerini, Salagnon'un renklendirme dersleriyle eğitiyorsun; gayet de görüyorsun onu, farklılığı."

"Benzerliğe erdemler yüklemek çocukça bir fikir. Benzerlik hiçbir şeyi kanıtlamaz; daha onu bulmadan önce bile ona inanıyor olunması dışında hiçbir şeyi. Herhangi biri herkese ben-

zeyebilir ya da hiç kimseye benzemez, ne aradığınıza göre değişir."

"Benzerlik diye bir şey var, aç gözlerini. Bak."

"Tek bir sesle konuşabilen, "biz" diyebilen farklı farklı insanlar dışında bir şey göremiyorum."

"Salagnon, senin bu çocuk kör. Resim derslerine bir son vermen lazım. Ona müzik öğret."

Muhabbet Salagnon'un hoşuna gitmişti ama araya girmiyordu.

"Madem müzikten bahsettin..." diye takıldı ona "...ve benim adımı andın, biz üçümüzün, hatta birazdan gelecek Eurydice'i de eklersek dördümüzün içinde adı klasik Fransızca'ya ait hecelerle söylenenin bir tek ben olduğumu fark ettin mi? Küçük o kadar da saçmalamıyor."

"Sen de ona uyma! Rotasını şaşırmayan bir tek ben varsam bu hepimizi kesip biçecekler demektir. Biçmek diyorsam, bilin ki çim biçme makinesinden ya da herhangi bir kesici aletten çok daha beterini yapmayı bilir onlar. Bir bıçak darbesi almadan aralarından çıkmanız mümkün olmayacak."

"İyi de kimsenin bıçağı yok ki!" diye bağırdım.

Kimsenin bıçağı yok. Kesici aletler, ateşli silahlar, klor bombaları var ama bıçak yok. Artık kimse ne bıçak kullanmayı ne de sokakta sergilemeyi biliyor ama sürekli bıçak darbesi almaktan bahsediliyor. Eskinin kötü delikanlılarının, deniz ötesindeki oğlanların, erkekliklerinin bir simgesi olarak taşıdıkları bıçak yaraları vardı. Konuştuğumuz tam olarak buydu: eskiden kalma cinsel bir saldırganlık. Kaybeden bundan mahrum bırakılır, diğerinin toprağında yolunu kaybeden bu saldırganlıktan nasibini alır. Biz bu oyunda yeterince güçlüydük. Askerlerimiz bu oyunu iyi beceriyordu.

"Ne önemi var, o sadece bir imge. İmgeler dikkatimizi cezbeder ve aklımızda kalır, işimize yarar."

"Ve siz orada yaptığınızı yeniden yapacaksınız öyle mi?

"Peki sen ne yapardın acaba orada?"

"Ben orada değildim."

"Ne de güzel bir bahane. Peki ya orada olmuş olsaydın? Neler yapabileceğini gördün mü sen? Biz senin gibi insanları savunuyorduk. Terörü durduruyorduk."

"Terör tohumlarını ekerek."

"Bizimkilere neler yaptıklarını biliyor musun sen onların? Ve senin gibi insanlara? Bu çehreye sahip, böyle giyinen insanlara? Karınlarını deşip içini taşla dolduruyorlardı. Bağırsaklarıyla boğuyorlardı. Biz bu şiddetin karşısında yapayalnızdık. Sıçrayan kanlardan saklanan, kendini onlardan sakınan bazıları bu şiddetin sömürgeci vaziyetten kaynaklandığını söylemeye cüret ediyordu. Ama vaziyet ne olursa olsun o derecede şiddete başvuramayız. İnsani olmaz. Zulmün karşısındaydık ve yalnızdık.

"Sömürgedeyken, tam anlamıyla insan değillerdi; resmi olarak değillerdi."

"Benim birliğimde Vietnamlılar, Araplar ve yolunu şaşırmış bir Madagaskarlı vardı. Biz silah kardeşiydik."

"Savaş hayatın en basit kısmıdır. Kolayca kardeş olur insanlar. Ama sonra, savaştan çıkınca, her şey karışır. Bazılarının savaştan çıkmak istememesi bu nedenledir."

"Sen olsan ne yapardın kurbanlar ve molozlarla kaplanmış bir *kafe*nin terasının önünde, insanlar inlerken, kendi kanlarına ve gözyaşlarına bulanmış, cam parçaları her yerlerini yırtmış, bir bacağı kopmuş çocukların karşısında? Her şeyin yeniden başlayacağını bilirken ne yapardın acaba? Baltayla, bombayla, palayla, değnekle. Sadece benzerlikleri yüzünden diri diri parçalara ayrılanların karşısında ne yapardın? Biz yapmamız gerekeni yaptık. Yapacak tek bir şey vardı.

"Terörün sahasını genişlettiniz."

"Evet. Bizden bunu istediler. Biz de yaptık. Onu sona erdirmek için terörü yaydık. O an sen olsan ne yapardın acaba? Yani, ayakların kana batmış, ayakkabıların pislenmiş, cam parçalarının üzerinde çıtırdayan ayakkabı tabanlarınla hâlâ

kanları akan et parçalarının üzerinde yürürken, canlı canlı parçalananların inlemelerini dinlerken. Ne yapardın?

"Başarısız oldunuz."

"Bu sadece bir ayrıntı."

"Temel olan bu."

"Neredeyse başaracaktık. Sonuna kadar arkamızda durmadılar. Saçma sapan nedenlerle alınan bir karar onca yıllık emeğin içine etti."

Salagnon'a bakıyordum ve bunun ona göre olmadığını gayet net görebiliyordum. Hiçbir şey ona göre değildi, ne Mariani ne ben. Ayağa kalkıyor, biraları kaldırıyor, pencerenin yanına gidiyor, geri dönüyor ve bacağını sürüyordu: yaralı kalçasının üzerinde zor dönüyordu. Bu rahatsızlık hiçbir şeyin ona uygun düşmediği bu anlarda geri geliyordu. Hatlarını bildiğim çehresinden iyi olmadığını görebiliyordum. Istırabını görüyordum; niçin olduğunu sormak isterdim ama son sözü söylemenin, diğerini susturmanın derdine düştüğümüz bu laf dalaşının esiri olmuştum. Nihayetinde susanın etmiş olduğu tüm sözler bayağılaşacaktı. Susturmakla öyle meşguldüm ki dinlemeyi denemiyor ona hiçbir şey sormuyordum.

"Savaşlar anlatılırken basittir" diye içini çekti Salagnon. "Bizim yaptıklarımız dışında. Onlar öyle karmaşıktı ki herkes bu savaşlardan kendine has, ağlak bir roman çıkararak sıyrılmaya çalışıyor. Şayet ki savaşlar bir kimlik kurmaya yarıyorsa, biz gerçekten de başarısızlığa uğradık. Bizim sürdürdüğümüz o savaşlar birlikte olmaktan duyulan zevki yok etti. Şimdi durup da onları anlattığımızda dağılmamızı hızlandırmaya devam ediyorlar. Biz bu savaşlardan bir şey anlamıyoruz. Bu savaşlarda gurur duyabileceğimiz hiçbir şey yok; biz de eksik olan bu ve hiçbir şey söylememek yaşamamıza olanak vermiyor."

"Ne yapardın" diye yineledi sertçe Mariani. "Karışmamak için saklanır mıydın? Sıvışır mıydın? Hareket etmemek için hastayım diye bahane mi bulurdun? Kaçar mıydın? İyi de ne-

reye? Yatağının altına mı? Saklanan nasıl haklı olabilir ki? Orada olmayan nasıl haklı olabilir?"

Mariani bu kışkırtıcı üslubuna rağmen haksız da değildi. Bizim tek zaferimiz okulu kırmaktı. Katılımcı olmak o ya da bu şekilde arka çıkmayı getiriyordu; yaşamak bile kefil olmaktı. O nedenle sanki bir bahanemiz varmışçasına daha az yaşamaya, orada olmamaya çabalıyorduk.

Orada olmadığımız o zamanlarda nerede olmamız gerektiğini bilmiyorum. Bazı şeyleri nasıl yapacağımızı sinemayla öğreniyor ve deniyoruz. Sinema, bir koltuğa çakılı izlediğimiz, yetişkinliğe açılan bir penceredir. Kovalamaca esnasında nasıl araba kullanacağımızı, bir silahı nasıl doğrultacağımızı, muhteşem bir kadını beceriksizlik etmeden nasıl öpeceğimizi, asla yapmayacağımız ama bizim için önemli olan her şeyi ondan öğreniriz. Kurguyu bu yüzden severiz: onlar, gerçek yaşamda içinden çıkılmaz durumlara çözümler üretir. Fakat doğru çözümleri yanlışlarından ayırmaktır hayatta kalmaya izin veren. Sinema birden çok yaşama imkân tanır. Erişemeyeceğimiz pencereden, reddetmemiz ve model almamız gerekenleri izleriz. Kurgular, nasıl yapacağımıza dair öneriler sunar ve herkesin izlediği filmler en genel çözümleri ortaya koyar. Salona girip oturulduğunda susulur, olanlar, olmuş olabilecekler, beraberce izlenir. Büyük Fransız filmlerinde orada olmamaya nasıl göğüs gerileceğini görürüz. Elbette ki hiçbir çözüm uygun değildir çünkü yokluğun çaresi yoktur; çarelerin her biri aşırıdır ama hepsine başvurulmuştur, hepsi inanılabilecek bir mazeret sunar; bunlar bizim mazeret cümlelerimizdir.

İzlemeden çok önce *Visiteurs du soir*'dan[1] bahsedildiğini duymuştum. Bu film miras niteliğindedir; ona estetik nitelikler, ahlaki erdemler, tarihi bir bakış atfedilir. 1942 senesinde çekilmiştir. Senaryosu bir ortaçağı masalıdır. Salonda yerime geçerken bir sinemasever refleksiyle kendi kendime 1942 ve

1. Akşam Ziyaretçileri, yönetmen Marcel Carné, 1942.

bir ortaçağ masalı arasında nasıl bir bağ bulabileceğimi sormuştum. Akademik refleksler vardır, bir film ile çekildiği dönem arasında bir bağ olduğu düşünülür. Ama bu sefer risk yok diye düşündüm koltuğuma kurulurken. Oysa bu film 1942'deki ayaktakımımızı anlatıyordu. Şeytan çıkagelir, aşık bir çiftin postunun ve ruhlarının derdindedir, onları yok etmek istemektedir. Çift ise kızgın Şeytan'ın karşısında taşa dönüşür; artık ruhlarını alamayacaktır. Vücutları hareket etmemekte, kalpleri ise çarpmaya devam etmektedir, bu hallerinin geçmesini beklerler. Evet ya, dedim kendi kendime *Les Visiteurs du Soir*'ı sonunda izleyebildiğimde: işte kötülük sorununa Fransız usulü bir çözüm: konu hakkında bir fikrin olsa da hiçbir şey yapmamak, heykeli oynamak. Böylece kötülük artık hiçbir şey yapamaz. Ama biz de yapamayız.

Tarihimizdeki hassas zamanlar üzerine kesin bir şey söylememek uygun düşer; biz orada değildik. Gerekçelerimiz var. Neredeydik? De Gaulle, *Mémoires*'ında anlatır: biz Londra'da, sonra ise her yerdeydik. O, kahramanlığa duyduğumuz iştahı tek başına tatmin eder.

Hareket etmiş gibi de davranılabilir, ama tek başına hareket etmiş gibi. Herkesin kendi gerekçeleri vardır. Bu noktada, sinemamızın en zehirli ve halk tarafından çok sevilen filmine gelelim. Gücün şahsi kullanımını en ince ayrıntısına kadar anlatır ve buna bir de gerekçe uydurur. *Vieux Fusil*'in[2] ana kahramanı güzeller güzeli karısıyla mükemmel aşkı yaşar ve daha fazlasını da istemez. Tarih umurunda değildir, yıkıntı halinde bir şatosu vardır, Fransızdır. Mesafeli ama düzgün bir ilişki içinde olduğu Almanlar çıkagelir. Karısını vahşi bir şekilde öldürürler. Kamera bu noktada yavaşlar. O da hepsini korkunç bir şekilde öldürmeye karar verir. Kamera, hiçbir cinayetin sadist hünerini kaçırmaz. Film gasp eder: güzel eş son derece acımasız bir şekilde öldürülmüştür, öylesine güzel bu kadının tüm bunlarla hiçbir alakası yoktur, o

Fr. Eski Tüfek, yönetmen, Robert Enrico, 1975.

kadın ki kırsaldaki bir şatoda huzur içinde bir hayat sürmektedir. Canlı canlı yakılışının detaylarını gören seyirci ondan sonraki tüm ölümlere en ince ayrıntısına kadar şahit olacak ve bunlardan zevk almasına müsaade edilecektir, bunlardan zevk almaya zorlanacaktır. Birinci cinayetin suç ortağı olduğundan, ilkini takip eden cinayetlerden keyif almamak ona yasaklanacaktır. Salonun karanlığında gözleri kocaman açılmış izleyiciler şiddete zorlanır; kadına uygulanan ve hoşa gitmek için ayrıntılandırılan şiddet yüzünden suçlulara uygulanan şiddetin suç ortakları olurlar. Şiddet kaynaştırır, filmin çıkışında izleyiciler artık suç ortağıdır. Bu filmin zamanında Fransızların en sevdiği film olduğu varsayılıyordu. Midem kalktı. Sonunda, tüm kötüler öldükten sonra, başroldeki temizlenmiş şatosunda yalnız kaldığında direnişçiler ellerinde Lorraine haçları, başlarında bereleriyle önden çekişli araçlarıyla gelir. Ne olduğunu, yardıma ihtiyacı olup olmadığını sorarlar. Hiçbir şeye ihtiyacı olmadığı cevabını verir. Hiçbir şey olmamıştır. Direnişçiler gider. İzleyici gülümser, kolektif bir harekete katılan bu direnişçilerin bir taraflarının saçma sapan bir şekilde *memurvari* olduğunu düşünür. Derken seyirci kendine göre gerekçeleri olan adamla yalnız kalır. Seyirci kana bulanmıştır.

Nasıl yapılır bilmem. Bu kanı söküp atacak bir duş yoktur, orada değilmiş gibi yapmadıkça temizlenmesi mümkün değildir. Ben bu yaşanmamış gibi yapamam: aşağılama, yok olmalar, katliam yoluyla kurtuluş ve bunları izleyen, içinde büyüdüğüm, gücün ve kan ile ilgili tüm düşüncelerin yasaklandığı zahmetli sessizlik. Uygun düşen şey bunun hakkında konuşmamak, sessizce hor görmekti; asker yeşiline tahammül edememek, ordularımızın daimi başarısızlıklarına neşelenmek, kısacık saçlı kafalarda vahşi budalalığın ayan beyan cisimleştiğini görmekti. Şiddet uzaktaydı, bizim dışımızdaydı. Biz değildik. Güçten vebadan korkarmış gibi korkuyorduk; utanç duyulacak hayallerimizde onu düşlüyorduk.

Yirmi Yıl Savaşı'nın ardından toprağın üzerini örten aklî yıkıntıların arasında, kendi acıları dışında hiçbir şeyi bilmek istemeyen kurbanlar vardı sadece. Kurbanlar molozların arasında cellatlarının izini arıyordu çünkü böylesi bir acı bir cellat olmadan başa gelemezdi. Bu şiddeti onlara uygulayan birinin, baştan aşağı kötü birinin olması gerekiyordu ve hâlâ da öyledir çünkü böylesi bir alçaklık kolay kolay tedavi edilemez: bu alçaklık kandan ileri gelmektedir. Toplumsal yapı sonsuz sayıda mağdur topluluklarına bölünmüştür; her biri kendi celladını gösterir, her biri maruz kalmıştır, her biri tüm masumiyetiyle oradan geçmektedir ve diğerleri onun tepesine binmiştir.

Çok fazla şiddet, çok fazla kurban, çok fazla cellat vardır. Bu birliktelik karmaşıktır. Tarih ayakta duramaz; ulus bir harabedir. Şayet ki ulus; irade ve gururdu, küçük düşme bizimkileri paramparça etmiştir. Ulus ortak hatıralarsa, bizimkiler kısmi anılara bölünmüştür. Ulus birlikte yaşamak arzusuysa, bizimki mahalleler ve parseller inşa edildikçe, birbirine karışmayan alt gruplar çoğaldıkça parçalara bölünür. Artık birlikte yaşamak istemediğimiz için yavaş yavaş ölürüz.

"Bu savaşların ardından herkes masum, herkes mağdurdu. Tıpkı Porquigny'de olduğu gibi" diye anlatıyordu Salagnon. "Yeniden Porquigny'ye gittim. Sadece bir kez. Katliam hatırlanıyor, hatta tek hatırlanan o. Otobüsle gidiliyor ve tabelalar gezilebilecek yerleri gösteriyor. Küçük bir müze yapılmış, orası geziliyor. İçinde Alman silahları, Gençlik Şantiyeleri'nden şortlar, havan topu mermisi parçaları, hatta zırhlı bir trenin maketi bile var. Yeni bir ad verip Cehennem Treni demişler. Benim ölüsünü gördüğüm genç kadının kana bulanmış elbisesini, el değmemiş şekilde görmek mümkün. Köyde, mermi delikleriyle kaplı bir duvar parçasını korumuş, bozulmasın diye etrafını camla kaplamışlar. Kanı ve sinekler saklanabilse onlar da saklarlardı. Köyün sokaklarına Şehit Sokağı, Katledilen Masumlar Sokağı demişler. Belediyenin önünde, kireçtaşından bir levhaya yirmi santimetrelik harflerle tüm ölenlerin adı

kazınmış. Kakmalı yaldızlarla süslü son satır şöyle diyor: 'Yolcu, hatırla.' Sanki bu köyde insanın unutma ihtimali varmış gibi, sanki hafıza egzersizlerini yapmayı unutabilirlermiş gibi. Fransa'da her zaman ödevlerimizi yapmakta iyi olduk.

"Levhanın yanı başına, keskin hatlı, hiçbir celladın varlığına gerek duymadan kurban olduğu alenen belli olan masumların görülebildiği bronz bir heykel dikmişler. Bunlar yabani, başlarına geleni anlamıyorlar. İnsanların unutmaması için belediyenin karşısındaki meydana 20 Ağustos 1944 Meydanı adını vermişler. İster Katliam Günü Meydanı olsun, ister Ölüm Günümüz Meydanı! İyi de Poquigny'de yaşanan tek şey bu değil ki! Niçin bu meydana başka bir isim vermezler, niçin felaketi ve ölümü sonsuza kadar hatırlamak isterler? Niçin meydana Özgürlük Meydanı, Yeniden Kavuşulan Haysiyet Meydanı, Bindirilmiş Zuav Birliklerinin Tam Zamanında Gelişi Meydanı, Öldürdüğümüz 120 Alman Askeri Meydanı, Sonunda Yok Ettiğimiz Zırhlı Tren Meydanı demediler?

"Buna karşılık Sencey'de hiçbir iz yok. Sadece bir Belediye meydanı, bir Cumhuriyet Caddesi, 1914'te ölenler anısına bir anıt var. Anıtın altında kalan bir yere 44'te ölen yedi kişiyi temsilen bir levha vidalanmış. Ama bunlar ellerinde silahla ölmüş. Oysa Porquigny'dekiler bağlandı, işkence gördü, bir duvarın dibine götürülüp katledildi. İnsan, masum kurbanları hatırlamayı ve böylece savaşın bir kötü hava koşulu olduğuna inanmayı tercih eder: Fransa ihlal edilmişti, onun bir suçu yoktu. Anlamadı, hâlâ da anlamıyor; bizim şiddete müsaademiz vardır. Fransa sızlanır ve tehdit eder; ayağa kalkmasının nedeni köpeğine tokatı basmaktır. Hafıza egzersizlerinizi yapın, onlar size meşru şiddeti kullanma hakkı verecektir."

"Salagnon" diye sızlandı Mariani "çok konuşuyorsun, eşeledikçe eşeliyorsun da nereye varacaksın? Sen de bizimle olmalıydın."

"Eurydice birazdan gelir."

"Siz ondan korkuyor musunuz?" diye sordum eğlenerek. "Ah! O güzel kadın, havada taşınan hafif piyade askeri!"

"Eğer sorun yumruklarla çözülseydi, bir saniye tereddüt etmezdim ama Eurydice sorunu hallolmaz. Beni gördüğünde başını çevirir; onun evinde olduğumda dişlerini sıka sıka evininin içinde dört döner, surat asar, kapıları çarpar ve bir süre sonra patlar."

"Size küfür mü ediyor?"

"Kişisel olduğunu zannetmiyorum ama bunu kişisel algılayan benim. O herkese sinirleniyor."

"İşe bulaşmış herkese kızıyor, hepsini yerin dibine sokuyor" diye ekledi Salagnon. "Cesareti de var! Akdeniz'e özgü, trajedi dolu yüzyılların, Yunan'ın, Yahudi'nin, Arap'ın acılarının dışa vurulduğu yüzyılların şekil verdiği, sağlam bir cesaret; geçmişe dayanıyor."

"Ben kalmamayı tercih ederim. Bana söyledikleri beni yaralıyor ve aslında haksız olmadığını düşünüyorum."

"Sizin yüzünüze vurduğu şey nedir?"

"Onu korumak zorundaydık ama bunu yapmadık."

Mariani sustu; bakışına ara renkleri katan alacakaranlığın tonlarındaki gözlüklerinin ardında yorgun ve yaşlı bir hali vardı. Yeniden söze başlayan Salagnon'a doğru döndü:

"Terör ektik ve en beterini biçtik. [Eurydice'in] bildiği ne varsa, sevdiği ne varsa alevlerin ve cinayetlerin içinde çöktü gitti. Her şey yok oldu. Sülalerinden kopup kendilerine ait olmayan saraylara savrulan, geçmiş yaşamları katliam ve yangınlarla yok olmuş Truva prensesleri gibi acı çekiyor. Hafızası reddediliyor. Yakınmasını kabul etmiyoruz, onu anlamayı reddediyoruz. Bunun üzerine o da katledilenlerin cenazelerindeki gözü yaşlılar gibi haykırıyor, intikam çağrısından bulunuyor."

"Beni gördüğünde ben ona bunu hatırlatıyorum: içindeki iyi bir parçanın ve onları, yani onu ve yurttaşlarını örten sessizliğin yok oluşunu. İnsanı huzursuz ediyorlar. Tüm kinleri, tüm acıları sanki bir termosun içine tıkılmış da benim varlı-

ğım termosun kapağını patlatıyor ve her şey dışarı fışkırıyor, hem de ilk günkü haliyle. Olduğu gibi bırakılmış bu ağdanın nasıl koktuğunu hayal bile edemezsin. Ona, onu anladığımı, duygularını paylaştığımı söylemek isterdim ama o istemiyor. O benim salak kafama bir tane çarpıp canımı sıkmak istiyor. Sıkıyor da. *Pieds-noirs*, onlar bizim vicdan azabımız, onlar bizim halen canlı olan başarısızlığımız. Yok olup gitmelerini çok isterdik ama bir yere gittikleri yok. Zırıltılarını ve sözlü taşkınlıklarını hâlâ duyarız. Yok olmanın eşiğindeki aksanları sürekli duyulur, tıpkı pis pis kahkaha atan hayaletler gibi."

"İyi de o iş bitmişti, öyle değil mi? Onlar ülkelerine geri gönderildi."

"Beni güldüren de o söz. Çünkü herkes ülkesine geri gönderildi. Geriye göç bizim umutlarımızın ötesine geçti. Oraya gönderdiğimiz ne varsa hepsini geri getirdik. Bu kelime insanlar için kullanıldığında saçmaydı ama dendi de dendi: Fransa'ya hiç görmemiş birini nasıl ülkesine geri gönderirsin? Sanki Fransız olmak bir mizaçmış gibi; zaten bu durum öyle bir şey olmadığının iyi bir örneğidir. Bizim ülkelerine geri gönderdiğimiz insanlar değildi, oraya gönderilmiş olan hudutlar düşüncesiydi, şiddet kullanarak ele geçirme zihniyetiydi, öncül olmanın yasadışılığı, kendi kozası içinde yaşayanlara karşı şiddet kullanımıydı. Bunların hepsi geri döndü."

62 gemilerini şimdi anlıyorum. Mavi, yakıcı bir çarşafa benzeyen bir öğle denizinin üzerinde belirdiklerini görüyorum. Beyaz hava bulutsuz gökyüzüne varana kadar denizin üzerinde kabarıyor, yavaşça yaklaşan, sıcak ve zalim denizin üzerinde ancak gözlerinizi kıstığınızda görülebilen gemilerin siluetini eğip büküyor. Işıklar serpiştirilmiş gecenin içinde belirdiklerini görüyorum, 62 gemilerinin. Dön dön tükenmişler, sinirden ve ağlamaktan titreyen, köprüleri, hangarları ve kabinleri kaplamış, birbirine dayanmış insanlarla; askerler, mülteciler, katiler ve masumlar, geri dönen çağrılanlar ve yola çıkan göçmenlerle dolular. Ve içlerinde, 62 gemilerini ağzına

kadar dolduranların arasında ülkesine geri gönderilen hayaletler var. Bu hayaletler insanların arasında, dilin bazı kullanımlarında. Oturan, uzanmış, dertop olmuş, dirseklerini küpeşteye dayamışların, köprüleri arşınlayanların, valizini elinden bırakmayanların ve hiçbir şey yapmadan duran, tamamı kızgınlıktan ve ağlamaktan titreyenlerin, 62'nin gemileriyle ivedilikle taşınan insanların arasındaki hayaletler uyumuyordu. Tüm yolculuk boyunca uyanık kaldılar; istikrarlı ve basitlerdi. Dar Fransa'nın kıyılarına varır varmaz, şimdi olduğu gibi, yolunu kaybetmiş insanlarla tıklım tıkış Marsilya Limanı'ndan karaya çıkar çıkmaz zenginleştiler.

Hayaletler dilden, yalnızca dilden yapılmadır, bir çarşafın altına saklanmış halde tasvir edilirler ama bu metni ya da görüntünün yansıtıldığı ekranı anlatmak için bir metafordur. Oradakiler ise kökenini unuttuğumuz söyleyiş üsluplarından yapılmaydı; bazı kelimelerden, bazı imalardan, bazı zamirlere görünmez olan yan anlamlardan, yasayı belli bir şekilde ele alıştan, gücü belli bir şekilde kullanma isteğinden yapılmaydı. Ülkesine geri göndermeler her türlü tedbirin de ötesine geçerek başarı kazandı. 62 gemileriyle ülkelerine geri dönen hayaletler kendilerini rahat içinde buldu, Fransa'nın geneli içinde eridi gitti, biz onları benimsedik; onları başımızdan savmamız artık mümkün değildi. Onlar bizim vicdan azabımızdır. Bize dadanan bu hayaletler için burası aynı orası gibidir.

"Benim kaçmam lazım." dedi Mariani.

"Bizim ufaklıkla konuşulabildiğini gördün."

"Evet ama benim için yorucu oluyor."

"Peki ya size, size de sövüyor mu?" diye sordum Salagnon'a.

"Bana mı? Hayır. Ama ben asla onu karşıma almam. Onun için çiziyorum, yalnızca onun için. Mürekkebi püskürtüyorum; püskürtünce çıkan bulutun ardına saklanıyorum. Biz orada yaşıyoruz, hiçbir şeyin görünmesine izin vermiyoruz ve eğer Mariani geri dönmeseydi tüm bunların uzağında olacaktık. Ama ona burayı gelmeyi yasaklamayacağım, onu görmek-

ten vazgeçemem. O yüzden mevcudiyetler ve yokluklarla hokkabazlık yapıyorum, karşılaşmamalarına çaba gösteriyorum."

"Kaçıyorum" dedi Mariani.

İkimiz; Salagnon ve ben kaldık. Sessizdik. Belki de ıstırabının ne olduğunu sorma zamanı gelmişti ama yapmadım.

"Resim çizmek ister misin?" diye sordu sonunda.

Hevesle kabul ettim. Üzerine; resim malzemelerini, mürekkebi geriye dönüşsüz bir şekilde emen beyaz kâğıdı, küçük bir askılığa asılı Çin fırçalarını, içleri azıcık suyla dolu oyulmuş taşları, minik hareketlerle çözülmesi gereken sıkıştırılmış mürekkep çubuklarını koyduğu sahte ceviz ağacından, kocaman masaya oturduk. Bir şölene otururmuş gibi oturdum masaya, avuçlarım biraz terlemişti, parmaklarım terden sanki ağzım sulanmışçasına kayganlaşmıştı. Acıkmıştım.

"Ne çizeceğiz?" diye sordum ona etrafıma bakıp da mürekkebe yaraşacak hiçbir şey bulamayınca. Fırçanın tasvirini hak edecek hiçbir şey yoktu ortada. Bu onu gülümsetti, sorgulayan gözlerim, bekleyişim, öğrenci bakışım onu eğlendiriyordu. "Hiçbir şey. Çiz." diye yanıtladı.

Berbat dekorasyonlu küçük kulübesinde [çizmek için] bir nesneye gerek olmadığını öğretti bana; sadece çizmek yeterlidir. Herhangi bir şeyin çizmeye değer olduğunu bana öğrettiği için ona minnettarım. O bana bunu öğretmeden önce kendime her zaman ne çizeceğimi sorardım; bir cevap veremeden işime gelecek bir nesne arar, bulamaz, nesneyi arayışım giderek öyle zahmetli hale gelirdi ki tükenir [sonunda] hiçbir şey çizmezdim. Bunu ona anlattım, bu anlattığıma da gülümsedi; bu önemsizdi. "Ağaçları çiz, kayaları çiz, gerçek ya da hayali; bunlar sayıca sonsuzdur; hepsi aynıdır, hepsi farklıdır. Bir tanesini seçip çizmek yeter. Hatta seçmek bile değil, resim çizmeye kadar vermek yeterlidir ve ondan itibaren önünde sonsuz bir resim evreni uzanacaktır. Her şey resmin konusu olabilir. Çinliler var olmayan aynı kayaları, su olmadan dökü

len aynı nehirleri, işaretten ötesi olmayan aynı dört bitkiyi, mürekkebin yokoluşu olan aynı bulutları yüzyıllardır çiziyorlar; resmin ömrü, konusunda değil fırçanın gördüğünden bıraktığı çizgidedir."

Bana bunu öğrettiği için ona minnettarım, bunları bana laf arasında söyledi. Hemen sonrasında mürekkeple çalıştık ve siyahın en koyu tonuyla ağaçları simgeleyen çok güzel çizgiler çizdik. Bu bilgi içimi ferahlatır: sadece mürekkep ve nefes vardır; izler bırakan eller vasıtasıyla yaşamın gelip geçişi vardır. O bana bunu öğretti; söylemesi kısa sürse de anlaması uzun sürüyordu. Bana bunun öyle ya da böyle unutulacak, kişiye ihanet edecek tüm atölye sırlarından daha önemli, tüm teknik bilgilerden daha temel olduğunu öğretti. Bir konu seçmek faydasızdır. Sadece çizmek yeterlidir. Ah! Bu nasıl da içimi ferahlatıyordu! Konunun önemi yoktur.

"Çiz; öylesine. Herhangi bir şeyi. Sadece çiz" diyordu. "Bir ağacın karşısına geç, hayal et onu, onun yaşamını çiz. Bir taş al, onun var oluşunu çiz. Bir adam düşün, onun mevcudiyetini çiz. Sadece bunu çiz: biricik mevcudiyeti. Dümdüz çöl bile çakıllarla dolu olsa da çizilmeye müsaade eder. Etrafına bakmak başlamak için yeterlidir."

Kaynakların sonsuzluğu içimi rahatlattı: orada olmak ve icra etmek yeterliydi. Bana kan ırmağını görmeyi, onu artık ürpermeden çizmeyi, içimdeki mürekkep nehrini korkmadan hissetmeyi ve içimde akmasına izin vermeyi öğretti. Görüp, anlayıp çizebildim. Sadece çizdim.

İnsanların çok olduğu yerlere gidiyordum. Kim olursa çizmek için gara gidiyordum. Bekleme koltuğu işlevi gören bir hizadaki plastik kozalardan birine gidip oturuyor ve peronlar boyunca akan girdabı seyre dalıyordum. Lyon'un büyük garı kombine bir merkez, insanların içinden gelip geçtiği büyük borulardan bir ağdır. İnsanlar durmadan buraya gelir. Gelip geçeni çizmek, herhangi birini çizmek için oraya konuşlanıyordum. Aralarında seçim yapmıyordum, onları bir daha gör-

meyecektim. Büyük gar gelenleri çizmek için mükemmel bir yerdir.

Yanımda oturan adamın ne yaptığını anlamam uzun sürdü. O da benim gibi gelip geçenlere bakıyordu ve dizlerinin üzerine koyduğu bir plançetaya sabitlenmiş, basılı bir kâğıttaki kutucukları işaretliyordu. Ne işaretlediğini bilmiyordum, madde başlıklarını okuyamıyor, neyi saydığını anlamıyordum. Garı arşınlayan polis memurlarını gözleriyle takip ettiğini gördüm. Atletik görünümlü gençler kalabalığın içinde volta atıyordu. Kalçalarını döven copları, silah kemerleri, baktıkları yönü gösteren kasketlerinin kırık siperiyle kümeler halindeydiler. Ara sıra denetim yapıyorlardı. Bagajları yere koyduruyor, bilet soruyor, kolları kaldırtıp cepleri karıştırıyorlardı. Belge sorup kimi zaman telsizle konuşuyor, kimseyi durdurmuyorlardı. Yanımdaki adam böyle olduğunda işaretliyordu.

"Neyi sayıyorsunuz?"

"Kontrolleri. Kimi kontrol ettiklerini bilmek için."

"Kimmiş?"

"Herkesi kontrol etmiyorlar. Fark gözetirken ki temel faktör etnik aidiyet."

"Bu hükme nasıl varabiliyorsunuz?"

"Gözümle. Onlar gibi."

"Pek kesin bir ölçü değil."

"Ama gerçek. Etnik aidiyet tanımlanamaz fakat etkilidir: sınırlanamaz fakat ölçülebilir eylemleri tetikler. Araplar sekiz kat daha fazla, Siyahlar ise dört kat daha fazla kontrol ediliyor. Gerçi hiç kimse tutuklanmıyor. Söz konusu olan sadece teftiş."

Muamele aynı değil ya da aynı olduğunu ileri sürmek sayıca sekiz kat fazla olduklarını söylemenin bir başka yolu. Orada olduğu gibi. Orası yine geri geliyor. Onların bir ismi yok ama hemencecik tanıyor insan onları. Oradalar, etraftalar, karanlıktalar, kalabalıklar. Oranın boğuk hatırası rakamlara dahi dadanıyor.

Sonra onu, arkasından gelen tekerlekli bir valizi çekerek garı bir uçtan diğer uca kateden, onda sevdiğim, onu yürürken gördüğümde kendi kalçalarımda, ellerimde hissettiğim o kalça esnekliğiyle yürüyen onu gördüm. Ayağa kalktım, işaretlemeye devam eden sosyoloğa selam verdim ve onu takip ettim. Uzağa gitmedim. Bir taksiye binip ortadan kayboldu. Kendi kendime artık onunla tanışmam, ona hitap edip onunla konuşmam gerektiğini söyledim.

Sosyal açıdan benimki kadar parçalanmış bir durumdayken hâlâ bir aşk hayatına sahip olabileceğim hayal edilebilir mi? Kadınların onları kollarıma almamı hâlâ kabul etmeleri nasıl anlaşılabilir? Bilmiyorum. Biz hâlâ İskitli süvarileriz. Atlarımızın kuvvetini, yaylarımızın gücünü, koşuşumuzun hızını kadınlarımıza borçluyuz. İtiraz edecek olanlar istatistiklere ilgi duymalıdır. İstatistikler hiçbir şey demezmiş gibi durur. Oysa, farkında bile olmadan nasıl davrandığımızı gösterir. Toplumsal bozulma insanları yalnızlığa sürükler. Toplumsal bütünleşme ise bağları destekler. Dibe vurmuş sosyal durumum da göz önüne alındığında nasıl oluyor da bazıları hâlâ beni öpmeyi kabul ediyor? Bilmiyorum. Onlar oksijen, ben ise alev. Kadınlara bakıyorum, başka hiçbir şey düşünmüyorum, sanki hayatım buna bağlıymış gibi: sanki onlarsız boğulacakmışım gibi. Onlara aceleyle onlardan bahsediyorum. Onlara anlattığım hikâye yine onlar. Onlar bununla meşgul olurken ben de rahat bir nefes alırım. İşte bu, işte tam olarak bu, der kadınlar bana onların bana dediklerini onlara anlattıkça. Alev parıldar. Ardından bunalırlar. Solukları kesilir. Onları soluk soluğa bırakırken ben de neredeyse tükenmiş olurum.

Ama o, nedenini bilmesem de içimi titretiyordu; artık bir mum alevi değil her şeyi eritmeye muktedir, kocaman bir korla ileri atılmak için daha fazla oksijenden başka şey beklemeyen harlı bir ateştim.

Onu sık sık, sadece sokakta görüyordum. Onu hep uzaktan seçiyordum. Bana öyle geliyordu ki varlığımın hassas kısmı,

gözüm, retinam, beynimin gören kısmı, bende duyarlı olan ne varsa işte o, neredeyse mevcudiyetini seziyor ve otomobil, gaz bulutu, scooter, bisiklet, görüşünüzü kapayan büyük otobüsler, dört bir yana ilerleyen yaya kalabalığının ortasında, tüm bunların ortasında onu hemen görüveriyordum. Açgözlü retinamdaki izi hazırdı; en küçük bir işaret bana yetiyor ve hareket halindeki binlerce yayanın ortasında, farklı yönlere kıvrılan yüzlerce otomobilin arasında onu görüyordum. Sadece onu görüyordum. Mevcudiyetini, manyeto optik tuzaklara özgü bir hassasiyetle tanımlama becerisine sahiptim. Onu sık sık görüyordum. Yakınımda oturuyor olmalıydı. Ona dair hiçbir şey bilmiyordum; hareketleri ve dış görünümü dışında.

Sokakta canlı bir yürüyüşle ilerliyor, yürüyüşe özgü [bir beceri olan] sıçramayı da işin içine katıyordu. Onu sık sık görüyordum. Benim ayak sürüdüğüm sokakları; zarif kıvrımlarla sıçrayan, güçünü asla kaybetmeyen, gücünü şeklinden alan, gücünü malzemesinden alan ve yere değdiğinde yeniden zıplayan bir topun esnekliğiyle aşıyor ve topu yeniden yeniden sıçratıyordu. Tıklım tıklım ve gürültülü sokakta, neredeyse bir hiçlikten yola çıkarak mevcudiyetini biliyor, kalabalığı aşan, dans eden yürüyüşünü yakalıyor, her şeyin içinde sadece onun hareketini görüyordum. Ve çok uzaktan saçlarını. Tamamen beyaz ufak bir kısmı dışında tüm saçları griydi. Ve bu, ani belirişlerine garip bir berraklık katıyordu. Saçları ensesinin çevresinde, adımlarıyla aynı canlılıkla dans ediyordu. [saçlarında] hiçbir donukluk yoktu, canlı ve kabarıklardı, parlaklardı ama beyaza karışmış gri renktelerdi. Yüzünün etrafında mükemmellik, denge ve açıklık ile tüylerden, beyaz kuştüylerinden bir mücevher, bir ağacın yapraksız dallarındaki karın keskinliğiyle yerleştirilmiş canlı bir bulut meydana getiriyorlardı. Şekilli ağzına, dolgun dudaklarına ruj sürüyordu. Yaşını bilmiyordum. Bu çelişkili işaretler belli belirsiz canımı sıkıyordu. Çok sıkıyordu. Yaşsız gibiydi, sanki benimle yaşıttı. Gerçi ben de yaşımdan öyle bihaberdim ki zaman zaman hesap ediyordum.

Oysa yaş konusundaki bu bilmezlik, benimkini, onunkini bilmezlik bir hiçlik değil, bir süreydi, kendi zamanının sakin akışıydı. O tüm yaşlardaydı, aynı gerçek insanların olduğu gibi, geçmişi yanında taşıyor, şimdiyle dans ediyor, gelecek için endişelenmiyordu.

Hiç konuşmamış olsak da onu avucumun içi gibi biliyordum. Şehir hayatı yollarımızı senede birkaç kez kesiştirse de benim hissettiğim şey her gün karşılaştığımıza inanmamı sağlıyordu. Onu ilk görüşüm sadece birkaç kısa saniye sürdü. Düşük vitesteki bir otomobilin bir mağazanın vitrinini aşması için gereken süre kadar. Vaktimin büyük bir bölümünü park etmeye, o trafik lambası senin bu trafik lambası benim gezmeye, diğerlerinin arkasına sıraya girmeye harcadığım bir arabam vardı yine ve bu şekilde sokaklarda gezinirken yayalardan çok da hızlı ilerlemiyordum. Onu birkaç saniyeliğine gördüm ama bu ilkin imgesi zihnime bir yayanın taze kil üzerindeki adımı gibi kazındı. Atılan bir adımdan daha uzun sürmez ama adımının en ufak ayrıntısı kaydolur ve eğer kurursa, uzun süre izi kalır. Eğer pişerse, sonsuza kadar kalır.

Hâlâ bir karım vardı. Karanlık çökmüş sokaklardan geçerek arabayla eve dönüyorduk ki bildiğim bir pastanenin aydınlatılmış vitrininde ansızın onu gördüm. Beyaz neonların ışığında ayakta duruyordu. Renklerini anımsıyorum: siyahla çevrili gözlerinin menekşe tonu; dudaklarının kırmızısı; minicik çillerle kaplı teni; yıpranmış deriden bluzunun ışıltılı kahvesi; yüzünün çevresinde birbirine karışmış gri ve beyaz; hareketlerine, güzelliğine, hatlarının dolgunluğuna kusursuzca konduruluş parıltılı bir kar. O birkaç saniye nefesim kesildi. Defalarca katlanmış küçücük bir not gibi, birkaç saniyelik bir evrene sıkışmış bir kâğıt gibi bir yaşam verilmişti bana. Neonlarla aydınlatılmış bir vitrinin önündeki o birkaç saniyenin olağanüstü bir yoğunluğu, ruhumu akşam, gece ve ertesi gün huzursuz eden bir ağırlığı vardı.

Arabayı sokağın ortasında durdurmalı, orada, kapıları açık

halde bırakmalı, pastaneye girip ayaklarına kapanmalıydım diye düşünüyordum. Buna gülerdi herhalde. İçinden bembeyaz kreması akan kocaman bir şu* topağı verirdim. Ben dilimi yutmuş, kelimeleri arayıp onu izler, o ise dilinin ucuyla akışkan kremayı tadarken dar sokağın ortasına bıraktığım kapıları açık otomobilim trafiği tıkardı. Diğer arabalar arkasına sıra olup o sokağı, ardından bitişik sokakları, derken tüm mahalleyi ve sonunda Lyon'un yarısını tıkardı. İlerleme umudunu yitirmiş şekilde köprülerde ve rıhtımlarda arka arkaya sıralanmış araçların hepsi sinirle kornalarına basardı. Hiç durmadan. Ben kelimelerimi ararken herkesin tek yapabildiği ilk ilanımın çekingenliğine kornaların muazzam konseriyle eşlik ederek yüksek sesle yakınmak olurdu.

Böyle yapmadım, bunu hemen düşünemedim, yaşadığım sarsıntı öyle büyüktü ki aklım durmuştu. Vücudum yalnız başına arabayı sürmeye devam etmiş, arabayı park ettikten sonra eve dönmüştü. Vücudum yalnız başına soyunmuş ve yatmıştı. Alışkanlığı olduğu üzere etten gözkapaklarımı kapatarak uyumuşsa da ruhum onların ardında uyumuyordu, kelimeleri arıyordu.

O farkında olmadan onu görüyordum; bu öyle bir ritimdeydi ki sanki biraz da onunla yaşadığıma inanmamı sağlıyordu. Gardırobunu biliyordum. Şemsiyesini uzaktan tanıyordum, yeni bir çanta taktığı zaman fark ediyordum. Tek yaptığım ona doğru dönmekti. Hiçbir şey yapmadım, ona hiçbir şey demedim. Onu asla takip etmedim. Bir sansürcünün becerisiyle kimi zaman ona eşlik eden adamların yüzlerini hafızamdan siliyordum. Değişiyorlardı, sanırım; aralarındaki bağı asla bilmiyordum. Hayatım değiştikten sonra Lyon'a geri döndüğümde onunla yeniden karşılaştım, onunla sık sık karşılaştığım aynı sokaklardan geçiyordu, mekânın ruhu gibi daimiydi.

* Fr. Şu hamuru (choux) Fransız mutfağında profiterol, ekler gibi tatlıların temel malzemesi olan hamur çeşidi. (ç.n.)

Yaşanması gerekenin yaşanacağını düşünen insanlar vardır, ben ise bilmem. Oysa fırsat defalarca kapımı çalmıştı, ısrarla, sebatla. Asla cevap vermemiştim, asla kapıyı açmamıştım ve sonunda onunla konuşmak istedim. Boş büyük bir *kafe*ye oturdum ve o orada, birkaç masa ötemdeydi ve ben buna şaşırmıyordum bile. Bir adam onunla konuşuyor, o da neşeli bir mesafeyle dinliyordu. Adam aniden kalktı gitti, yaralanmış, darılmıştı. O ise kendisini ışıl ışıl kılan o belli belirsiz gülümsemesinden vazgeçmiyordu; o ışığın farkındaydı ve yaydığı şeyden hoşnuttu. Adamın uzaklaştığını görünce içim rahatladı. O *kafe*nin boş salonunda yalnız kaldık. Birbirinden uzak sandalyelerde, sırtımızı aynalara vermiş, sonunda sağlanan bu sessizliğe minnettardık. İkimiz de sinirli hareketlerle uzaklaşan adamı izledikten sonra o, kapının eşiğini geçer geçmez birbirimize baktık. Her ikimiz de boş salonda, aynaların yansımalarında çoğalarak birbirimize gülümsedik. Salona 50 kişi sığabilirdi, biz ise sadece iki kişiydik, dışarısı karanlıktı, hiçbir şey göremiyorduk, sokak lambalarının turuncu ışığı ve aceleci siluetler dışında. Ayağa kalkıp karşısına oturdum. O çok güzel gülümsemeyi dolgun dudaklarında tutmaya devam etti, onunla konuşmamı bekledi.

"Biliyorsunuz" diye başladım, "ne bileceğinizi bilmeden. Biliyorsunuz, benim yıllardır sizinle bir hikâyem var."

"Ve ben hiçbir şeyin farkında değil miyim?"

"Oysa ben her şeyi hatırlıyorum. Beraber sürdürdüğümüz bu hayatı size anlatmamı ister misiniz?"

"Siz anlatın. Bitince içinde benim olmadığım bu hayatın hoşuma gidip gitmediğini size söyleyeceğim."

"Siz de içindesiniz."

"Haberim olmadan."

"İnsan ne yaptığını her zaman bilir mi? Bilip bilinecek olan karanlık ormandaki ağaçsız bölgenin etrafındaki birkaç ağaçtır. Aslında yaşadığımız her zaman daha engindir."

"Anlatmaya devam edin."

"Nasıl başlayacağımı bilemiyorum. Daha önce hiç kimseye böyle yanaşmamıştım. Ayrıca daha önce hiç kimseyle onun bilgisi dahilinde olmadan bu kadar uzun süre yaşamamıştım. Her zaman bana bağlı olmayan bir şeyin beni arzuladığım kadına bağlamasını, bir şeyin önceden, benim dışımda orada olmasını, eşlik etmeyi arzuladığımın elini tutmama izin vermesini bekledim. Ama sizin hakkınızda hiçbir şey bilmiyorum, tesadüfen karşılaşıyoruz, bu beni öyle rahatlatıyor ki. Tekrar eden bu tesadüf bir hikâye yaratıyor. Kaç tane karşılaşmanın ardından bir hikâye başlar? Size anlatmam lazım."

O karşılaşmaları ona anlattım. Renginin gözlerimi kamaştırdığı ilk karşılaşmadan başladım. Beni dinliyordu. Bana adını söyledi. Onu yeniden görmemi kabul etti. Beni eritip bitiren bir gülümsemeyle yanağımdan öptü. Evime döndüm. Ona yazmak istiyordum.

Eve âdeta koşarak döndüm. Gözüme pek uzun görünen o merdivenleri tırmandım. Tutukluk yapan kilitle kavga ettim. Anahtarlarım yere düştü. Sinirden titriyordum. Sonunda açtım, çarparak kapattım. Ceketimi, ayakkabılarımı çıkardım. Aynı anda birçok işlevi olan ahşap masamın başına geçtim. Bir gün yazmaya yarayacağını çok iyi biliyordum. Sonunda, ona yazmaya koyuldum. Onunla konuşmanın onu alıkoymaya yetmeyeceğini iyi biliyordum. Ancak kelimelere bulanmış yapraklar onu biraz yanımda tutabilirdi. Onları yazdım. Ona yazdım. Sayfalarca mektup yazdım. Zarfı ağırdı. Söz konusu olan aşk mektupları değildi. Ona bir hikâye, hikâyemi, onunkini betimliyordum. Ona Lyon'daki her bir adımımı anlatıyordum, sokaklarda karşıma çıkan nesnelerin üzerinde bir yakamoz gibi parlayan varlığını anlatıyordum. O varken Lyon'u, yürüyen kendimi, onun etrafımdaki ışıltılı bir gaz misali varlığını tasvir ediyordum. Bir tür ateş hali içinde, akıldışı bir coşkunluk içinde yazdım ama yazdıklarımda bir portrenin, arka planda engin bir manzarayla karışmış gülümseyen bir portrenin dinginliği vardı. Portre onda gördüklerime benzi-

yordu ve o bana bakıyordu, arka plandaki manzara birlikte yaşadığımız, tamamen onun renklerine boyanmış şehirdi. Beni yeniden görmek istedi. Mektuplarımı okumuştu, onları okumayı sevmişti, rahatlamıştım. "Bunların hepsi bana mı?" deyip usulca gülümsedi. "Bu yalnızca başlangıç. Olabileceklerin en azı" dedim. Soluğunu koyuverdi ve bana doğru gelen o hava, oksijen, alevimi titretti.

Ama özellikle de onu çizmek istiyordum çünkü bu ona onu göstermenin en kolay yolu olurdu. Tek bir hareketle. Dış görünüşüne, sürekli etrafına yaydığı o akışkan harekete hayrandım. Bir badem şeklindeki vücuduna hayrandım; o şekli avuç açmış dururken ellerimi parmak uçlarımdan birleştirdiğimde görebiliyordum.

Vücudunun şeklini fırçanın tek bir darbesiyle çizebilirdim, sanırım. Onu seyretmek ruhumu dolduruyordu. Nezaket gereği biçimi olan varlığı tercih etmek gerekir, fakat vücut olmadığı taktirde varlık görünmez. Vücudu ruhumu gizemli bir yoldan keyiflendiriyordu ve onu çizmeyi yürekten arzuluyordum çünkü bu şekilde onu ortaya koyacak, gösterecek, mevcudiyetini doğrulayacak ve böylece ona katılabilecektim.

Onu tamamen katedebilmek için çizilmesi gereken, yeri okşayan ayaklarından yüzünü haleleyen gümüşi kuş tüylerinden buluta kadar uzanan kıvrımını seviyordum. Kolumun yuvarlağını çağıran omzunun yuvarlağını seviyordum. Yüzünde en çok sevdiğim şey ise burnunun canlı çizgisiydi: hatlarının güzelliğini tek kelime etmeden düzenleyen o çizgiyi seviyordum. Burun insanın çehresinin mucizesidir, tek bir çizgiyle etrafa dağılmış tüm ayrıntıları, gözleri, kirpikleri, dudağı, narin kulaklara kadar organize eden bir mantıktır. O, laubali düşünceler ile kaba saba düşünceler, gülünç düşünceler ile çıkarsız düşünceler, eğlenceli düşünceler, çabucak tükenen düşünceler ve kendini zorla kabul ettirip sonsuza kadar kalan düşüncelerdir. Evrensel kadın güzelliğine Akdeniz'in katkısı bir matadorun hareketiyle, hiçbir pişmanlık duymadan çizil-

miş burunlarının kibridir: bu da bizim olmuş olan bu denizi çevreleyen tüm dillere çevrilebilmelidir.

Ona hayrandım, görünüşüne hayrandım ve iki elinizi sadece parmak uçlarınızı birleştirecek şekilde birbirine yasladığınızda meydana gelen bir bademin şeklindeki vücudunu çizmeyi her şeyden çok arzuluyordum. Ben de bunu yaptım.

ROMAN VI

Üç, Altı, On İki Köşeli Savaş; Otofagositoz* Canavar

Cezayir'den böyle ayrılınmaz. Deniz bu kadar kolay geçilmez. Bu kendi kendine yapılamaz: bir yer bulmak gerekir. İnsan Cezayir'den kendi imkânlarıyla, yayan, kırlarda yürüyerek, çalıların arasından süzülerek ayrılamaz. Olmaz. Yapamaz. Çalı da yoktur, kır da. Sadece su vardır, sadece aşılmaz deniz vardır. Bir gemide ya da uçakta yer bulmadan Cezayir'den ayrılınmaz. Limanın üzerinden korkuluklardan denize ve ufka

* Yunanca auto-kendi ve phagein-yemek'ten türeyen kelime tıp dilinde yaşlanmış ve bozulmuş hücre bölümleri in hücrenin kendi tarafından sindirilmesini ifade etmektedir. (ç.n.)

bakabilir insan. Ama bundan fazlası için bir gemi, bir bilet, bir mühür gerekir.

Victorien Salagnon gemisinin oradan uzaklaşması için günlerce bekledi. Denize baktığında tüm bir ülkenin ağırlığını sırtında hissediyordu. Cezayir'in gürültülü ve kanlı kalabalığı ardında uğulduyor, aynı bir buzul gibi suya sokuluyordu. O ise dikkatini aşmak istediği denize ve dümdüz ufuk çizgisine veriyor, gitmek istiyordu.

Son yaz, sabahın gri renkli erken saatlerinde birkaç sömürge paraşütçüsü *cip*leriyle limanın dışına taşan République Bulvarı'na geldi. Bu bulvarın tek bir cephesi vardır, diğeri denizdir. Durdular ve gerine gerine *cip*lerinden indiler, yavaş adımlarla korkuluklara kadar gidip dirseklerini dayadılar. Pembeleşen gri denizi seyre daldılar.

Leopar desenine bürünmüş adamlarla dolu bir *cip* kaldırımın herhangi bir yerinde durursa oradan uzaklaşılır; aşağı atlar, koşar, bir binaya dalar, basamakları dörder dörder çıkar, bir tekmeyle kapıları açar ve sendelemeden onları takip etmeye çabalayan tiplerle aşağı inerler. Oysa o gün, gri sabahın erken saatlerinde, orada oldukları o son yaz, acele etmeden araçlarından indiler ve gerindiler. Kolları sıvanmış, leopar desenli üniformalara bürünmüş beş sömürge paraşütçüsünün her biri sanki tek başınaymışçasına, yavaş hareketlerle, ellerini ceplerinden çıkarmadan yürüdü. Tek kelime etmeden, kayıtsız ve yorgun adımlarla yürüdüler. Limana bakan korkuluklara kadar gidip aralarında birkaç metre bırakarak dirseklerini dayadılar. Ağır bir duman sokaklarda asılı duruyordu. Hava ara ara bir patlamayla sarsılıyor, pencere camları berrak bir gürültüyle yere düşüyordu. Alevler binaların kırılmış pencerelerinde çıtırdıyordu. Kızıllaşan denize bakıyorlardı.

Sabahlara özgü o tazeliğin tadını çıkarmak için dirsekleri korkuluklara dayalı, boş gözlerle uzaklara bakıp o an ufkun ötesinde olmanın hayalini kurdular. Sanki uykusuz bir gece, uykusuz onlarca gece, hatta uykusuz yıllar geçirmişçesine, ta

derinlerde bir yerde yorgunlardı. Harap olmuş Cezayir'in karşısında korkunç bir akşamdan kalmalıktan mustarip, sessizce orada durdular.

Tüm bunlar hiçbir işe yaramamıştı. Kan hiçbir şeye yaramamıştı. Boşuna akmıştı. Hem artık akmayı bırakmış, Cezayir'in eğimli sokaklarından çağlayanlar gibi boşalıyordu. Oluk oluk kan kendini denize vuruyor ve çürüyen bir örtü gibi yayılıyordu. Sabahları, güneş doğmaya başlar başlamaz deniz kızıllaşıyordu. Limana bakan korkuluklara dayanmış sömürge paraşütçüleri denizin kızarmasını, koyulaşmasını, bir kan gölüne dönmesini izliyordu. Arkalarında, geceleyin yıktıkları tüm binaların kırılmış pencerelerinden alevler fışkırıyor, kara dumanlar sokaklara yayılıyor, her yandan çığlıklar yükseliyordu. Vahşi eziyetlerin, nefretin, kızgınlığın, korkunun, acının sesleri. Siren sesleri, nedeni bilinmese de hâlâ çalışmaya devam eden son ilk yardım servislerinin mucizevi sirenleri şehri katediyordu. Derken güneş tam manada doğuyor, deniz mavileşiyor, hava ısınmaya başlıyor, sömürge paraşütçüleri gelip geçenlerin korkuyla uzaklaştıkları kaldırımlara park ettikleri *cip*lerine geri biniyorlardı. Hiçbir şeyden pişman değillerdi ama bunu kime diyeceklerini bilemiyorlardı. Tüm bunlar hiçbir işe yaramamıştı.

Sonunda büyük bir gemiyle oradan ayrıldılar. Paketlerini hazırlamışlardı. Her şeylerini pek pratik olmasa da taşıması kolay olacak biçimde silindir şeklindeki bir çantanın içine yığmış; şehri, çadır beziyle kaplı olduğundan pek bir şey göremedikleri kamyonlarla katetmişlerdi. Cezayir yanıyordu. Duvarları bomba darbeleriyle un ufak oluyor, kan birikintileri kaldırımlarda pıhtılaşıyordu. Kapıları açık otomobiller sokaklarda rastgele duruyor, kırılmış mobilyalar kapıların önünde yanıp kül oluyor, çöken vitrinlerin cam parçaları tepeler halinde yükseliyor ama hiç kimse içeri girip yağmalamıyordu. Yolcu köprüsünden yapmayı iyi bildikleri şekilde düzgün bir sıra halinde gemiye bindiler ve son kez sıraya girdikleri hissine ka-

pıldılar. Tüm bunların hiçbir işe yaramadığı ve onların hiçbir işe yaramadığı izlenimine kapıldılar; artık hiçbir işe yaramayacaklardı.

Yola çıktıklarında, gemi rıhtımdan ayrıldığında içlerinden pek çoğu hiçbir şey görmemek, makinelerin gürültüsü yüzünden işitmez olmak ve sonunda uyuyabilmek için kendini geminin ambarına attı. Diğerleri güvertede kaldı ve uzaklaşan Cezayir'e, limana, dalgakırana, tüm bu kanın aktığı, buzları çözülen bir kümbeti andıran *kasbah*a, limandaki karışıklığa, deniz tarafındaki kalabalığa baktı. Cezayir uzaklaşıyor ve boğazlanan *harki*lerin* inlemeleri onlara kadar geliyordu. Kendi kendilerine dedikleri buydu: harkiler boğazlanıyordu. Oysa [böyle demelerinin nedeni] kendilerinde bir parça nezaket, bir parça incelik saklamaktı. Oysa çok iyi biliyorlardı, bu kan ülkesinde yaşamışlardı; sahil şeridindeki kalabalıktan yükselen çığlıkların parçalara ayrılan, iğdiş edilip canlı canlı yakılan ve kanlı gözyaşlarıyla buğulanmış gözleriyle gemilerinin kalkışını izleyen *harki*lerden yükseldiğini çok iyi biliyorlardı. Yola çıkanlar kendi kendilerine, duydukları o çığlıkların boğazlanan *harki*lerden geldiğini söylediler. Kendilerini rahatlatmak için, gözlerinin önüne sonsuza kadar gözlerine uyku girmesine engel olacak çok daha vahşi imgeler gelmesin diye böyle söylediler. Ama çok iyi biliyorlardı. Uzaktan, hiçbir farkı yoktu. İnsanın bağırma kapasitesi belliydi: o sınıra bir kez ulaşıldı mı boğazlanması ile derisinin marangoz gereçleriyle parça parça yüzülmesi arasında bir fark yoktu. Geminin güvertesinde Cezayir'in uzaklaşmasını izleyen sömürge paraşütçüleri uluyan bu adamların öldürüldüğünü, ölümlerinin hem onlar hem de kendileri için hızlı olduğunu düşünmeyi tercih ediyordu. Nezaket gereği.

* Arap ülkelerinde siyasi ya da dini otoritenin yetiştirdiği milis (harka)lerdeki askerlerin her birine verilen ad. Harkiler 1954-1962 yılları arasında Cezayir Savaşı'nda Fransız birliklerinin yardımcıları olarak önemli rol oynamıştır. Sayıları 100.000'i bulan harki Fransız yönetimlerince terk edilmiş, Ulusal Kurtuluş Ordusu (A.L.N.) ve Ulusal Kurtuluş Cephesi (F.L.N.) tarafından öldürülmüştür. Ancak 20.000 kadarı Fransa'ya göçmüştür. (ç.n.)

Gemi Akdeniz'in ortasına gelip yönünü makinelerin boğuk dövme seslerinin ritminde Fransa'ya doğru çevirirken, güvertedeki Victorien Salagnon gecenin bir vakti ağladı. Hayatında ilk ve son kez. Çok uzun zamandır içinde biriktirdiği gözyaşları ansızın boşaldı. Onu terk eden insanlığına ve bütünüyle fethetmeyi ve saklamayı beceremediği erkekliğine ağladı. Sabah olduğunda güneşli Marsilya'yı [karşısında] gördü. Tükenmiş ve gözleri kurumuştu.

Oysa her şey iyi başlamıştı. Cezayir'e kış ortası, güneşin gri ve çelik bir bıçak kadar keskin bir rüzgârın ardına saklandığı zalim Akdeniz kışında varmışlardı. Başlarında; şaşılacak şekilde dik, her bir hareketi şaşılacak derecede keskin, şaşılacak derecede güçlü Josselin de Trambassac'la şehrin Avrupalı bölümündeki sokaklarda geçit yapmışlardı. Yüzbaşı Salagnon sokaklarda adamlarının başında, Lyon'a, Marsilya'ya benzeyen ve onları alkışlayan Fransızlarla dolu Avrupa şehrinin sokaklarında geçit yaptı. Sömürge paraşütçüleri tümeninin tamamı yenileri kıvrılmış tertemiz üniformaları, bir heykelinkine benzer gülümsemelerle sıkılmış çeneleri, zayıf ve idmanlı bedenleriyle uygun adım ilerliyordu. Bu sefer kazanacaklardı. Şehre giriyorlardı, kazanmak için canlarının istediğini yapabilirlerdi; eğer sonunda kazanacaklarsa canlarının istediğini yapabilirlerdi.

O Ocak günü, kış güneşinin altında Cezayir'e girdiler. Avrupalı kalabalığın alkışlarıyla sokaklarda birlikte yürüdüler. Atik, ince ve yenilmezlerdi; tüm kuruntulardan arınmış, insanın yaşayabileceği en vahşi savaşın zorluklarına alışmışlardı. Hayatta kalmışlardı, her şeyden canlı çıkıyorlardı, kazanacaklardı. Her biri ruhsal gelgitler yaşamayan bir savaş makinesiydi ve Salagnon bu makinenin pilotlarından biriydi. O bu güruhun şefi, bir centurio*, emrindeki genç insanların rehberiydi ve Cezayir'deki Fransız nüfus sokaklarda onları alkışlıyordu. Fransız nüfus; çünkü sanki başka bir nüfus var mıydı ki? Başkasını görmüyorlardı.

* Roma Ordusu'nda 80 kişilik birimleri komuta eden rütbeye verilen ad. (ç.n.)

Cezayir'de bombalar patlıyordu. Sık sık. Her şey patlayabilirdi: barın tekindeki bir tabure, yere bırakılmış bir çanta, bir otobüs durağı. Uzaktan bir bomba sesi duyulduğunda insanlar önce sıçrıyor, birkaç dakika sonra ise içleri rahatlıyordu. Rahat bir nefes alıyorlardı. Derken kalpleri yeniden sıkışmaya başlıyordu; oldukları yerde bir başkası patlayabilirdi. Yerde bir çukur açılabilirmiş, yer her an ayaklarının altından kayabilirmişçesine yürümeye devam ediyorlardı sokaklarda. Çanta taşıyan bir Arap'tan uzaklaşılıyordu; [bombayı] saklayabilecek beyaz çarşaflara sarınmış kadınlarla karşı karşıya gelmekten kaçınılıyordu; artık bir şey yaşanmaması için bunların artık hareket edememesi, belki de hepsinin öldürülmesi arzu ediliyordu. Hatları ya da kılığı bir bakışta kestirilemeyenler karşısında sevimsiz bir huzursuzluk hissediliyordu. Gelip geçenlerin suratındaki ifadeye göre kaldırım değiştiriliyordu. Öyle görünüyordu ki benzerlikler hayat kurtarıcı olabilirdi. Ne yapılacağı bilinemiyordu, onları da bu nedenle çağırmışlardı. Onlar, Çinhindi'nden dönen cılız kurtlar ne yapılacağını bilirdi; onlar hayatta kalmıştı. Onların gücüne bel bağlanıyordu.

Cezayir'in tepesinde Mağribi üslubunda inşa edilmiş büyük bir villaya yerleştiler. Villanın geniş bir bodrum katı, pencereleri parmaklıklı küçük odaları, sımsıkı kapalı odalara böldükleri tavan araları, eskiden balo salonu işlevi görmüş ihtişamlı büyük bir odası vardı. Josselin de Trambassac; ayakta ve rahat komutunda olsa da elleri bellerinde, boşvermişliğe asla mahal vermeyerek onu dinleyen subaylarını bu büyük salonda topladı. Çok uzaklarda bir bomba patladı.

"Siz paraşütçüsünüz beyler, harp insanısınız. Sizin nelere bedel olduğunuzu biliyorum. Lakin harp değişiyor. Artık uçaktan atlamak, ormanda koşmak söz konusu değil, artık söz konusu olan bilgi. Azincourt* döneminde yay kullanmak, hiç

* Yüzyıl Savaşları esnasında, 1415 senesinde gerçekleşen Azincourt Muharebesi kastedilmektedir. (ç.n.)

risk almadan uzaktan öldürmek şövalyeliğin şerefiyle bağdaşmazdı. Fransız şövalyeleri ahşap yaylar kuşanmış alçaklarca öldürüldü. Siz Fransa'nın yeni şövalyelerisiniz, modern savaş silahları kullanmayı reddedebilirsiniz ama bu sefer de öldürülürsünüz.

"Gücümüz var; bize yenme görevi tevdi edildi. Cezayir'in düşmanlarımızın sığındığı kısmını Amerikan pilotları gibi yerle bir edebiliriz ama bu hiçbir işe yaramaz. Molozların arasında yaşamaya devam ederler, ortalığın yatışmasını bekler ve bu esnada çoğalır ve yeniden hücum ederler. Bizimle savaşanlar saklanmıyorlar ama kim olduklarını bilmiyoruz. Sokakta onlarla karşılaşıp selamlarını alabiliriz; bize saldırmadan bizimle konuşabilirler ama [aslında] bekliyorlar. Çehrelerin ve bedenlerin arkasına gizleniyorlar. Düşmanı suratların ardından çekip çıkarmak lazım. Onları bulacaksınız. Gerçek suçluları haşince, o pek meşhur ve tiksindiğimiz yöntemlerle sorgulayacaksınız ama siz kazanacaksınız. Kim olduğunuzun farkında mısınız? O halde, kaybetme lüksümüzün olmadığını da bilin."

Kısa söylevini bir gülücükle bitirdi. Atik ve sert adamların çehrelerinden bir gülümsemenin gölgesi geçiverdi. Hepsi topuk selamı verdi ve Mağribî büyük villanın her bir köşesine dağılmış okul masalarıyla yaptıkları büroya geri döndü. Josselin de Trambassac ihtişamlı odaya oklarla birbirine bağlanan boş kutucukların bir piramit şekli meydana getirdiği bir şema astırdı. Her bir kutucukta bir isim vardı, her biri diğer üç tanesinden başkasını bilmiyordu.

"Bu düşman karargâhı, düşmanın savaş düzeni. Her bir kutucuğa bir isim yazmanız ve hepsini tutuklamanız gerekiyor. Hepsi bu kadar. Kutucukların hepsi dolduğunda, meydana çıkacak ordu ortadan kalkacak."

Bu, Mariani'nin hoşuna gitti. Artık pek fazla okumuyordu, kitaplardan elde ettiği o mükemmel zekâsını büyük şemayı doldurmaya adadı. Adamları kelimeymişçesine kullanıyordu.

İsimleri not ediyor, siliyor; kurşun kalem ve silgi kullanıyordu. Gerçekte ise, beyaz tablonun üzerinde sergilenen kanlı düşüncenin bir yankısıymışçasına vücutlar yakalanıyor, manipüle ediliyor, [gereken] isimler onlardan alınıyor ve atılıyorlardı.

İnsanları nasıl buluyorlardı? İnsan bir *zôon politikon**dur, asla yalnız yaşayamaz, bir insan her zaman başka insanları tanır. Zıpkınla balık avlamak, silahı çamurlu suya rastgele sallamak ve ne çıkacağına bakmak gerekliydi. Her tutuklama peşi sıra diğerlerini getiriyordu. Yüzbaşı Salagnon silahlı iki adamıyla birlikte şehir polisinin karakoluna gitti. Arap nüfusunun nezaret fişlerini istedi. Ceketsiz memur fişi ona vermek istemedi: "Bunlar polise ait gizli belgeler." "Ya verirsiniz ya da almasını bilirim" dedi Salagnon. Tabancasını tual bezinden kemerine takılı kılıfında taşıyordu. Ellerini arkasında tutmaya devam etti, yanındaki iki adamı makineli tabancalarını bellerinde tutuyordu. Gömlekli adam Salagnon'a bir rafı işaret etti ve içi fişlerle dolu kahverengi ahşaptan kasalarla oradan çıktılar.

Bunlarda polisin bir zamanlar fişlediği insanların adlarını ve adreslerini buldular. Bunlar serseriler, tahrikçiler, sendikacılardı; bir şekilde milliyetçilik, harekete geçme iradesi ya da isyan fikriyle haşır neşir olmuşlardı. Tüm fişler şart kipinde kaleme alınmıştı çünkü muhbirler eksikti, polisler eksikti, söylentilere göre hareket ediliyordu. Arap Cezayiri'ndeki taşkınlıkların tüm tohumları bu kutuların içinde duruyordu.

Fişlerde bahsi geçen insanları bombaların niçin patladığını, onları kimin yerleştirdiğini sormak için Mağribî villaya getirdiler. Eğer bilmiyorlarsa onlara bilebilecek bir insanın adını sordular ve gidip onu buldular ve [sorguya] yeniden başladılar. Paraşütçüler öğrenmek için buradaydı, bunun için bu göreve getirilmişlerdi. Ara vermeden sorguluyorlardı. Vücut kalabalığının içinde kovalıyor, pusu kuruyor, düşmanı arıyorlardı. Di-

* Aristoteles'in meşhur "insan politik bir hayvandır" sözüne gönderme yapılmaktadır. (ç.n.)

renç gösterildiğinde yok ediyorlardı. Bir bilgi kopardıklarının bir bölümünü ise bir daha görmüyorlardı.

Villanın etrafı gece gündüz yoğun bir *cip* trafiğiyle vızıldıyordu. Giyimli, pijamalı, aptallaşmış, ödü patlamış, kelepçeli, ender de olsa yaralı ya da yüzü gözü şişmiş, sadece koşarak hareket eden paraşütçülerin itip durduğu adamlar getiriyorlardı. Hızlı olmak gerekliydi. Mağribi villanın bodrum katında bir isim elde ettiklerinde, leopar üniformalarına bürünmüş dört paraşütçüyle dolu *cip*ler yola çıkıyor, son hızla keskin virajları alarak aşağıya iniyor, bir binanın sundurmasının önünde duruyor ve bu adamlar araçlar daha durmadan yere atlıyor, koşarak binaya giriyor, merdivenleri koşarak çıkıyor ve yanlarında motorunu kapatmadıkları arabaya bindirdikleri bir ya da iki adamla geri dönüyordu. Giderken ki gibi oturarak Mağribi villanın olduğu tepeye çıkıyorlardı; tek fark bu sefer sadece sırtını gördükleri bir ya da iki adamın ayaklarının ucuna çömelmiş olmasıydı. Yeniden bombaların niçin patladığını öğrenmeye çalışıyorlardı, ısrar ediyorlardı ta ki bir başka *cip*, içinde leopar üniformalı dört paraşütçüyle tekerlerini gıcırdata gıcırdata yola çıkana kadar. Bir saatin sonunda ne pahasına olursa olsun yeniden öğrenmeye çalışacakları yeni adamlarla geri dönüyorlardı. Bu böyle devam ediyordu. Bir isim alındığı zaman söyleyen adam derhal leopar desenli dört adam tarafından *cip*e taşınır ve bu kez adını telaffuz edilen aynı bodrum katında sorguya alınırdı. Sözlerin madde üzerinde etkisi oluyordu, sadece Fransızca konuşuluyordu. Sabahleyin, subaylar bir kurşun kalem, biraz kırışmış, kimi zaman kirlenmiş bir not defteri ile bodrumdan yukarı çıkıyor ve doğan güneşin vitraylı camlardan süzülerek büyük tabloyu aydınlattığı ihtişamlı salona gidiyordu. Güneş ışığından, duvarların arasındaki mekânın boşluğundan, sabahın sessizliğinden büyülenmiş bir vaziyette büyük odanın eşiğinde duruyorlardı. Geriniyorlardı, pembeleşen gökyüzüne bakıyorlardı. Ardından şemaya yaklaşıyor ve not defterlerinin sayfalarını kopyalayarak bazı kutu-

cukları dolduruyorlardı. Salagnon tablonun her geçen gün, sanki bir baskı makinesinden çıkarmışçasına kutu kutu dolduğunu görüyordu. Dolduğu zaman, tüm bunlar bitmiş olacaktı.

Joselin de Trambassac tablosunun gelişimini bir İmparatorluk mareşalinin iğnelerle kaplı bir haritanın önündeki ilgisiyle takip ediyordu. Tabloyu sabahları dolduruyorlardı ve bodrum katından gelen adamlardan ilk istediği şey ona ellerini göstermeleriydi. Elleri geçen gecenin işi yüzünden kirlenenleri sinirli hareketlerle büronun lavabolarına yollardı. Ellerini yıkamalı ve güzelce kurulamalıydılar. Sadece eli temiz olanlar şemaya yaklaşıp onun doldurulmasına katılabilirdi. Josselin de Trambassac lekelenme ihtimâline tahammül edemiyordu. Lekelendiği taktirde tamamen yeniden yazılması gerekiyordu.

Villa palmiyelerle kaplı tozlu bir bahçeyle çevriliydi. Gölgeler parça parça ve hareket halindeydi. Kimse bu gölgelerin altında yürümez, kimse etrafı ağaçlarla çevrili yolu örten ölü palmiyeleri toplamakla vakit kaybetmezdi. Parmaklıklı panjurlar aynı bir kedinin gözleri gibi yarı kapalı dururdu. Cezayir'de güne dair gördükleri, dışarının parlaklığı, gölgedeki güneş ışınları ve palmiyelerin hareketinden ibaretti. Panjurları asla açmazlardı. İçerisi çeşitli şekillerde pis kokardı: ter kokusu, sigara kokusu, kötü yemek kokusu, tuvalet ve daha başka bir sürü koku. Kimi zaman aşağıdan, denizden biraz, çok ama çok az rüzgâr gelirdi. Ağustosböcekleri çam ormanlarının kokusu olmadan öterdi. Şehirdeydiler, çalışıyorlardı.

Müzik çalma, bodrum katında çalışırken kocaman pikaba plak koyma fikri ilk olarak Mariani'nin aklına geldi. Villa, bahçenin bitiminde sokağa bakıyordu, önünden insanlar gelip geçiyordu ve villanın katlarından mahzendeki işlerin sesi duyuluyordu. Bu sürekli rahatsızlık veriyordu. Bazı saatlerde, sanki bir parti veriyormuşçasına gürültülü müzik çalarlardı. Villanın önünden geçenler sesi sonuna kadar açılı pikaptan şarkıları, moda olan bir şarkıcının plağının tamamını duyarlardı. Ancak, müziğe karıştığında güç bela duyulabilen gürül-

tüler yine aynı şekilde güç bela duyulabilen, sadece yarattıkları açıklaması güç rahatsızlık yüzünden seçilebilen uyumsuz seslere neden oluyordu. O esnada Mağribî villanın önünden geçip de bu Fransız-Akdeniz çeşitliliğini duyanlarda garip bir huzursuzluğa yol açıyordu.

Yüzbaşı Mariani altın çerçeveli siyah pilot gözlüğüyle çalışma odasına girdiğinde, sandalyesinin üzerindeki şüpheli bilincinde olmadan bacaklarını sıkar.

Mariani, üzerinde tek bir kâğıt ya da kurşun kalem bulunmayan çalışma masasına gülümseyerek kıçını dayar. Burada erkek erkeğe çalışmaktadırlar. Etrafındaki köpekleri en ufak bir hareketine itaat eder. Giysileri yırtılmış genç bir Arap karşısındaki sandalyeye bileklerinden bağlanmıştır. Kan toplamış kısımlar yüzünün komikçe kasılmasına neden olmaktadır.

"Ne yapıyorsun sen?"

"Ben hiçbir şey yapmadım Subay Bey."

"Bana martaval okuma. Ne yapıyorsun?"

"Ben tıp öğrencisiyim. Hiçbir şey yapmadım."

"Tıp öğrencisi demek? Fransa'dan faydalanıyor ve ona yardım etmiyorsun."

"Ben hiçbir şey yapmadım Subay Bey."

"Erkek kardeşin kayboldu."

"Biliyorum."

"Nerede olduğunu biliyorsun."

"Bilmiyorum."

"Siz hepiniz kardeşsiniz, değil mi?"

"Hayır, sadece erkek kardeşim var."

"Peki, nerede o zaman?"

"Bilmiyorum."

"Erkek kardeşin makide*."

"Bilmiyorum. Bir gece ortadan kayboldu. Ben hiçbir şey bilmiyorum. Onu aramaya geldiler."

* Burada kastedilen İkinci Dünya Savaşı esnasında bahsi geçen makiye çıkmak değil, gizli silahlı örgüte üye olmaktır. (y.n.)

"Erkek kardeşi makide olan bir adama nasıl güvenilir?"

"Ben erkek kardeşim değilim ki."

"Ama onun erkek kardeşisin. Ona benziyorsun. İçinde ondan bir parça var ve o da makide. O halde sana nasıl güvenelim? Bize onun nerede olduğunu söylemeni istiyoruz. Kiminle iletişime geçti. Makiye nasıl gidildiğini bilmek istiyoruz."

"Ben bunlar hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Ben tıp öğrencisiyim."

"Erkek kardeşinin nerede olduğunu bize söylemelisin. Birbirinize benziyorsunuz. Anlarsın ya yüzünden okunuyor. Erkek kardeşinin yüzünü alıp seninkine monte edebiliriz. Nasıl bilmezsin?"

Diğeri başını sallar. Acıdan ve korkudan çok umutsuzluktan ağlamaktadır.

"Ben hiçbir şey bilmiyorum. Ben tıp öğrencisiyim. İşim gücüm derslerim."

"Evet ama kardeşinin de kardeşisin ve o makide. Senin ona benzeyen kısmın onu nerede olduğunu biliyordur ve sen bunu bizden saklıyorsun. Bize söylemelisin."

Mariani oturur, eliyle adamı köpeklerine gösterir. Genci kollarının altına alıp taşırlar. O, çalışma masasında, ifadesiz bir suratla oturmaya devam eder; altın çerçeveli siyah gözlüklerini gözünden çıkarmaz. Parmaklıklı panjurlar boş masanın üzerinde ışık çubukları meydana getirir. Geri dönmelerini, bir sonrakini ve ondan sonrakileri, arka arkaya bürosuna gelecekleri bekler. Bildiklerini söyleyeceklerdir, her şeyi anlatacaklardır. [Mariani] işini yapmaktadır.

Salagnon aşağı inerken her zaman nefesini tutuyor, aşağı indikten sonra da kalbinde bir çarpıntıyla nefes alıyor, derken alışıyordu. Kötü kokular asla kalıcı olmaz. Ancak birkaç nefes alışta hissedilirler; kalıcı olanın kokusu alınmaz. Boğuk gürültüler kapalı kapıları aşıyor, tonozların altında yankılanıyor, bir mahzenin hacmine sığdırılmış bir tren garının gürültüsüne karışıyordu. Burada şarap saklamışlardı; onlar da kalanları bi-

tirmiş, mahzene elektrik çekmiş, tonozlara çıplak ampuller takmış, daracık merdivenlerden zorlana zorlana metal masalar ve küvetler indirmişlerdi. Burada kalan paraşütçülerin üniformaları pis, ceketlerinin önü karınlarına kadar açık, pantolon ve gömlek kolları nemli nemliydi. Kapıyı dikkatlice kapamadan asla koridora çıkmıyorlardı. Yüz hatları yorgun, gözleri alev alev, gözbebekleri ise insanın içine korku salan bir kuyunun ağzı gibiydi. Trambassac onları böyle görmek istemiyordu. Adamlarının temiz, tıraşlı, capcanlı olmasını istiyordu. Üniforma başına bir paket deterjan diye öneriyordu ve [adamları] onun önünde düzgün konuşuyor, hareketlerinde tasarruflu davranıyor, her saniye ne yapmaları gerektiğini biliyorlardı. Basında kusursuz, esnek ve tehlikeli adamlarının açık renk gözlerinin her şeyi gördüğünü, Cezayir'i incelediğini, yüzlerin ardından düşmanı çekip çıkardığını, vücutlar labirentinin arasında onun izini sürdüğünü ibraz ediyordu. Oysa aralarından bazıları günler boyunca Mağribi villanın altındaki hapishanelerde kalıp geziniyor ve yeryüzünde kalan, *cip*lerin sonu gelmez gidiş gelişlerini organize eden, şüphelileri yakalayan, büyük tabloyu dolduran paraşütçüleri bile korkutuyorlardı. Bunlar Trambassac'a gösterilmiyordu; zaten o da onları görmek istemiyordu.

Buraya getirilenlerin bazıları, silahlı paraşütçüler tarafından kelepçeleniyor, sürükleniyor, itilip kakılıyordu; mahzenin rutubetli kokusunu alır almaz, koridorda karşılaştıkları, üniformalarının önü açık, önleri ıslak hayaletlerin yağlı tere bulanmış bakışlarında kendi yansımalarını görünce dizlerinin bağı çözülüyordu. Diğerleri başlarını kaldırıyor ve kapıyı yavaşça arkalarından kapatıyorlardı. Kendilerini birkaç kişi ile birlikte bir mahzende, çıplak ampulün altında, elinde not defteriyle soru soran, çok az soru soran bir subayın ve kirli ve daha az konuşkan, yorgun iki otomobil tamircisine benzeyen diğer iki, üç subayın karşısında buluveriyordu. Bodrum katın gürültüsü duvarlar boyunca akıp giden çığlıklarla kesintiye

uğruyordu. Mahzenin ortasında araç gereçler, bir leğen, akım için gereken malzeme, varlığı şaşırtabilecek ağzına kadar dolu bir küvet vardı. Küveti dolduran su artık su olmaktan çıkmış, tonozdan sarkan çıplak ampulün altında pis pis ışıldayan, karışık bir sıvıydı. İşe koyuluyorlardı. Sorular soruluyordu. Konuşmalar Fransızca'ydı. Yukarı çıkardıklarını bazen taşımaları gerekiyordu. Bunları geri vermiyorlardı.

Salagnon isimlerin not edildiği not defteriyle birlikte yukarı çıkarken kafası son derece karışık, kendi kendine eğer bombaları yapanları çabucak yakalarsak, onları koyanları içeri alırsak, belki de bir otobüste bomba patlamayacak diyordu. Hepsi üç aşağı beş yukarı aynı şeyi söylüyordu kendi kendine; bodrum katındaki hayaletler dışında. Artık içlerinden hiçbiri, bunların, suyla işkence edildiğinden su tükürmekten cevap veremeyenlere, elektrik yüzünden titreyen çenelerinden ses çıkmayanlara yorulmak bilmeden aynı soruları tekrar ederken ne düşündüğünü bilmiyordu. Trambassac basına son derece açık bir biçimde açıklıyordu: "Hızlıca ve ruh halimizi işin içine katmadan hareket etmeliyiz. Her an patlayabilecek yirmi adet bomba koymuş ve konuşmak istemeyen birini karşınıza getirdiklerinde, onları nereye koyduğunu söylemek istemediğinde ve bu bombalar patlayacaksa, bunları engellemek için sıra dışı yöntemler kullanmak gerekir. Eğer bomba sakladığını bildiğimiz teröristi yakalar ve çabucak sorgularsak, yeni mağdurların olmasını engeleriz. Bu bilgileri çok çabuk elde etmek zorundayız. Her türlü yöntemi kullanarak. Buna direnen her kimse suçludur çünkü ellerinde ölmekten kurtarılabilecek onlarca kurbanın kanı vardır."

Böyle bakıldığında her şey kusursuzdur. Bu akıl yürütmenin hiçbir eksiği yoktur. Uygulanabilir. Beceriksizlerinki dışında akıl yürütmelerin asla eksiği gediği olmaz çünkü onlar böyle meydana getirilmiştir. Doğru olan doğrudur çünkü prensip budur. Gerçekten de bomba koyduğu bilinen bir terörist yakalandığında uygun olan onu sorularla sıkıştırmaktır.

Sıkıştırmak, ezmek, baskı uygulamak, sıkmak, artık her neyse... Çabuk olmak gerekir. Bu açıdan bakıldığında, bu yapılan kaçınılmazdır. Fakat sorun şu ki hiçbir zaman yirmi tane bomba koyduğunu bildikleri birini almadılar. Yirmi dört bin kişiyi tutukladılar ve hiçbiri olanlara dair bir şey bilmiyordu. Hepsini Mağribî villaya götürdüler ve onları bunun hakkında sorguladılar. Bu insanların yaptığı şey sorgulamayla iskan etmekti.

Trambassac, duymak isteyenlere suçluları tutukladıklarını ve onları, suçluluklarını kanıtlamak için değil kötülüklerini sınırlamak için sorguladıklarını ileri sürüyordu. Oysa suçluları tutuklamıyorlardı: tutuklama ve sorgulamalarla onları yaratıyorlardı. Tesadüfe bakın ki bazıları önceden de öyleydi, diğerleri ise değildi. Suçlu olsun olmasın pek çoğu ortadan kayboluyordu. Fileleri atıyor ve tüm balıkları tutuyorlardı. Harekete geçmek için suçluyu bilmeye hiç gerek yoktu. Bir isim yeterliydi ve bu her şeye yetiyordu.

Trambassac o gün bir dahi gibi davrandı. Ona sorular soran basına söyledikleri, Mağribî villada olup bitenlere kattığı akıl, bir yarım yüzyıl daha üç aşağı beş yukarı aynı şekilde tekrar edilecek. Zihinlerde yer etmek, düzenli olarak alıntılanmak, ilk defa kimin yazdığı artık bilinmeden hafifçe değiştirilmek büyük edebî yaratıların özelliğidir: bu özel durumda bu Josselin de Trambassac'tır.

Teitgen'in bir başka siville birlikte bodruma indiğini gördüler. Yanındaki hani şu yetkileri feshedilmiş şehir polislerinden bir komiserdi. Ellerinde bir tomar oturma izni, idari belgeler, imzalanacak ada yazılı formlar vardı. Bir de fotoğraf albümü. Bunu karşılarına çıkan herkese gösteriler, Trambassac'a gösterdiler: albümün içinde Alman kamplarında kesilmiş korkunç vücutların fotoğrafları vardı.

"Biz bunları bizzat yaşadık ve burada aynısıyla karşılaşıyoruz."

"Ben de yaşadım Teitgen. İzin verin de burada yaşananları size göstereyim."

Écho d'Alger*in bir nüshasını havaya kaldırdı. Gazetenin ne mutlu ki siyah beyaz ilk sayfasının tamamında Otomatik'in** harap edilişi, vitrinin enkazı içine gömülmüş, parçalanmış müşteriler görülüyordu.

"İşte bizim aradığımız: bunu yapanları. Onları bulmak ve durdurmak için her şeyi yapılacak. Her şey.

"Her şey yapılamaz."

"Kazanmak zorundayız. Eğer kazanamazsak, haklısınız, bu beyhude bir kasaplıktan başka bir şey olmayacak. Eğer barış getirirsek, bu yalnızca ödenmesi gereken bir bedel olacak.

"Çoktan bir şeyler kaybettik."

"Kastettiğiniz nedir? Yasalar mı? Yasaları, yaşadığımız bu günler için biraz gülünç bulmuyor musunuz? Yasalar harp zamanları için değildir, onlar tekdüze gündelik düzeni yönetmek içindir. Ancak belgelerinizi sırasıyla imzalamak isterim."

"Yasaya aykırı davranmamızın önemsiz olduğu konusunda sizinle aynı fikirdeyim Trambassac. Lakin artık o noktada değiliz. İmzasız ve sorumsuz işlere girişiyoruz, bu da bizi savaş suçları işlemeye yönlendiriyor. Sizin de dediğiniz gibi belgelerimde, belgelerimin hepsinde bir kişinin adını ve görünür bir imzasını istiyorum."

"Teitgen bırakın da çalışayım. Adamlarımın içinde bunu yapmak istemeyenler yapmazlar ama yükünü başkalarının omzuna yüklemek istemeyenler de o zaman bu yükü taşıyacaklar."

"Bu işi yapmayanlar bile kirlenecek. Hepimizin üzerine bulaşacak. Ta Fransa'ya kadar."

"Bırakın beni Teitgen, işim var."

Merdiven sahanlıklarında, koridorlarda, yatak odalarında hep operasyondaydılar. Kapılara hücum ediyor, kilitleri patlatıyor, koridorlarda pusuya yatıyor, girişleri, pencereleri,

* Fr. Cezayir'in Yankısı (Sesi) 1912-1961 yılları arasında başkent Cezayir'de yayımlanmış, sahibi Fransız olan günlük gazete. (ç.n.)

İtalya menşeli bir tür otomatik tahrikli uçaksavar silahı. (ç.n.)

çatıları, arka bahçeleri kapatıyorlardı. Gece gündüz çalışıyorlardı. Mağribî villanın bodrum katı artık bir an bile boş kalmıyordu. Gündüzü görmüyorlardı. Sıcaklık asla değişmiyordu; hava, çıplak bir ampul ışığının altında sıcak ve nemliydi. Salagnon uykusuzluktan zor ayakta duruyordu. Çok az uyuyordu. Yukarıya çıktığında ihtişamlı odada günün sürekli değişken olmasına şaşırıyordu. Hızlı gitmek; isimleri, yerleri bulmak; onlar kaçmadan şüphelileri enselemek gerekiyordu. Duvarlara isimler yazmışlar, tutukladıklarının üzerini kırmızıyla çizmiş, hâlâ saklanmakta olan yöneticilerin fotoğraflarını duvarlara asmışlardı. Bunları her gün görüyor, bunlarla yaşıyor, yüzlerini ezberliyorlardı; eğer sokakta karşılaşsalar onları tanırlardı. İçinde saklandıkları kalabalığın arasında onları tanıyabilirlerdi. Saklanıyorlardı. Düşman sahte tavanların, sahte bölmelerin ardında saklanıyordu; düşman apartmanlarda saklanıyordu; kalabalığın arasında saklanıyordu; yüzlerin arkasına saklanıyordu. Onu oradan koparıp almak gerekiyordu. Bölmeleri yıkmak, bedenleri el yordamıyla aramak, yüzlerden sığınakları yok etmek lazımdı. Gece gündüz çalışıyorlardı. Dışarıda bombalar patlıyordu. Onlarla konuşan insanlar öldürülmüştü. Daha hızlı davranmaları gerekiyordu. *Cip* trafiği Mağribi villanın bodrum katına mütemadiyen korkmuş insanlar getiriyordu. Teitgen bunların sayılmasını, villaya girerken isimlerinin not edilmesini istiyordu. Öyle yapıldı. Kocaman gözlüklerinin ardında çirkince, tropikal giysilerinin içinde terleyen, ufak tefek, az kilolu ve az saçlı Teitgen oradaki tek sivildi ve ısrar ediyor, ayak diriyordu; isimleri koparan, merdivenlerdeki kısa bir koşunun ardından adamları yakalayan atletik kurtları hiç umursamıyordu. Ama Teitgen keçi gibi inatçıydı. Kâğıtlarını imzalamak gerekiyordu. Her gün geliyordu; yirmi dört bini için imzalandı. Ve bir adamı serbest bıraktıklarında kontrol ediyordu. Listeleri karşılaştırıyordu. Eksik buluyor, soruyordu. Ona kaybolduklarını söylüyorlardı.

"Onları böyle teslim edemeyiz..." diyordu Mariani aşırı yıpranmışları kastederek "...her halükârda hayatları kaymış zaten." Salagnon teslim etmeyecekleriyle dolu tenteli bir kamyonu sürüyordu. Gece boyunca Zéralda'nın ötesine kadar kullanıyordu. Kamyonu projektörlerle aydınlatılmış bir çukurun yanında durduruyordu. Mariani'nin köpekleri orada oluyordu Yükü aşağı indiriyorlardı. Kolları vücutları boyunca aşağı sarkıyordu, kiminin elinde tabanca, kiminin hançer vardı. Salagnon ateş sesleri duyuyor ve ardından, yumuşak bir şeyin yumuşak bir şeyin üzerine düşüşünden çıkan yumuşak gürültüyü işitiyordu: aynı çantaların üzerine düşen bir çanta gibi. Bazen düşüş sesi öncesinde hiçbir şey olmadan, hiçbir ateş sesi gelmeden, sadece insanı yerinden dahi sıçratmayan bir çağıltı ile birlikte duyuluyordu ve en korkuncu da bundan en ufak bir ürperme hissetmemekti.

Trambassac'dan artık bunu yapmak zorunda olmamayı, kamyonları Zéralda'ya, limana ya da denizin üzerinde bir tur atmak için gecenin bir vakti yükselen helikopterlere kadar sürmemeyi talep etti.

"Peki Salagnon. Eğer bunu yapmak istemiyorsanız, yapmayın. Başka biri yapacaktır." Bir anlığına sustu. "Ama yaparsanız memnun olacağım bir şey var."

"Nedir Albayım?"

"Adamlarımın resmini çizmeniz."

"Resim çizmenin zamanı mı?"

"Ya şimdi ya hiç. Zaman zaman bunun için vakit ayırın. Adamlarımın, arkadaşlarınızın portrelerini yapın. Siz hızlı çiziyorsunuz, sanmam ki poz vermelerine gerek olsun. Kendilerini görmeye ihtiyaçları var. Şu an olduklarından daha güzel halde görmeye. Yoksa burada yaptıklarımız yüzünden onları kaybedeceğiz. Onlara insanlıklarını biraz olsun geri verin. Bunu yapmayı biliyorsunuz değil mi?"

İtaat edip o garip şeyi yaptı: yorgunluktan düşüp bayılana kadar, sabah akşam çalışan, mümkün olduğunca az düşünen,

aynalardan kaçan sömürge paraşütçülerinin portrelerini çizdi. Bir sonraki şüpheliyi yakalamaktan ötesini düşünmeyen adamların kahramanvari portrelerini yaptı.

En büyük gerilimlerin ardından gelen gözü yaşlı sessizlikte, kan, salya ve kusmuğa bulanmış tipin etrafındaki coşkunluk hali azaldığında karşılarındakini daha iyi görüyorlardı: dışkıya bulanmış, kokusu hepsini ele geçiren bir vücut. "Buna yeniden elektrik vermeyeceğiz" diyordu Mariani ve her şeyi tahliye ediyorlardı. Yalnız kalıyorlardı. Şunu ya da bunu kimin yaptığı, kimin daha az ya da daha çok yaptığı, kimin dokunmuş ya da bakmış olduğu pek de umurlarında değildi. Tek yaptığı diğerleri gibi görmek ya da duymak olanların hepsi onlar için birdi. Hiçbir şey bilmezmiş, hiçbir şeye karışmamış gibi yapanları horgörüyle bir kenara atıyorlardı. Bunların kafasını kana batırmayı ya da Fransa'ya geri göndermeyi isterlerdi. Salagnon'un onları çizmesi onlara hiçbir şey ifade etmiyordu. Hep beraber ya da gerçekten de tek başına olmayı tercih ediyorlardı. Yattıklarında, çarşaflarının içine gömülüyor ve duvara doğru dönüyorlardı. Örtünün altına uzandıklarında uyusalar da uyumasalar da hiç kımıldamıyorlardı. Beraberken yüksek sesle gülmeyi, bağırmayı, açık saçık konuşmayı ve yere düşüp kusana kadar ne kadar içebilirlerse o kadar içmeyi tercih ediyorlardı. Şimdi ise Salagnon gelmiş hareket etmeden, hiçbir şey demeden durmalarını istiyordu. Bundan hoşlanmasalar da Salagnon onlardan biriydi. O nedenle hepsi teker teker kabul ediyordu. Onları soğuk, sert ve gergin gösteren mürekkepten büyük portrelerini yaptı. Sallantıdaki yaşamlarının ve etraflarındaki ölümün bilincinde olsalar da poz veriyor ve gözlerini açık tutuyorlardı. Ona söylemeseler de bu kara romantizmden hoşlanıyorlardı. Onlarla konuşmayıp resimlerini çizen Salagnon'un karşısında sessizce poz vermeyi kabul ediyorlardı. Trambassac portrelerinden birçoğunu bürosuna astı. Albayları, generalleri, yüksek kademeden devlet memurlarını, hükümet temsilcilerini, resmedi-

len paraşütçülerinin kara bakışlarının altında ağırlıyordu. Her zaman onlardan bahsediyordu. Onları işaret ediyor, bir yandan konuşarak parmağıyla onları gösteriyordu: "Bahsedilen kişiler onlar. Sizi koruyanlar. Onlara iyi bakın." Etraflarına karanlık ve çılgın bir hava yayan bu portreler, bürosunda neredeyse her gün gerçekleşen kahramanlık şantajlarına dahil oluyordu. 1957 senesinin Cezayiri'nin eli oraklı Azrail'i mekanik bir biçerdöverdi ve Salagnon'un portreleri de aynı boyalı metalden bir araç iskeleti gibi onun bir parçasıydı: her şeyi bir arada tutmaya, her şeyin ayakta durmasına katkıda bulunuyordu. İşe yaradı da. "Hepsi suçlular ama sizin için böyle oldular. Birbirlerine destek oluyor, bir arada duruyorlar. Ne yaptıkları çok da önemli değil. Beraber yapıyorlar. Tek önemli olan bu. Gevşeyene ne mi olur? Gitmesi gerekir. Ona bu nedenle kızılmaz ama ortadan kaybolmak zorundadır."

Siviller sonuç almak için geldikleri bu büroya artık sadece tiksintiyle adım atıyorlardı. Trambassac onları kusursuz üniformasının içinde karşılıyordu ve arkasında, yeni gelenlere duygusuz bakışlarıyla izleyen kahramanlar duruyordu: sonuçlarını, muhteşem, etkileyici sonuçlarını, elenen terörist sayısını, yakalanan bombaların listesini sergiliyordu. Şaşırtıcı derecede anlaşılır tablolarını gösteriyordu. Teitgen ondan hesapları istiyor, kendi mahkeme listelerini yanında getiriyordu. Kocaman gözlük çerçevelerinin ardında, titremiyor, toplama işlemleri yapıyor ve sonuçları Trambassac'a gösteriyordu. "Albayım eğer doğru hesap ediyorsam sizin hesabınızda iki yüz yirmi adam eksik. Ne oldu onlara?"

"Pekâlâ, adamlarınız kayboldu!"

"Nereye?"

"Bunu size sorduklarında, Trambassac imzaladı diyeceksiniz."

Teitgen titremiyordu, ne korkudan, ne tiksintiden, asla cesareti kırılmıyordu. Büyük gözlüklerinin ardında doğrudan karşısına, karşısında oturan Albay'a, duvarlara asılmış mürek-

kep mezarlığına, ölülerin kalıntısı olan hesaplara bakıyordu. İnsanların hesabını tutan bir o vardı. Sonunda istifa etti, nedenlerini herkesin içinde açıkladı. Tavırları ve doldurulmasını istediği belgeleriyle onu gülünç bulmak mümkündü. Bir kurtlar meclisinden hesap soran bir kurbağaya; ama doğaüstü bir enerjiyle hareket eden, sözleri kendine ait olmayıp olması gerekenin dile getiren bir kurbağaya benziyordu. Tüm Cezayir Savaşı boyunca Cehennem'in kapısına postalanmış bir Kurbağa Tanrı'nın yerini tuttu: Ruhları tartıyor ve her şeyi Ölüler Kitabı'na not ediyordu. İnsan; sıcaktan bunalan, kocaman gözlüklerinin ardından bakan, diğerleri dirseklerine kadar kana bulanmışken o doldurulması gereken belgelerle uğraşan bu küçük adamla dalga geçebilirdi ya da tam aksine, Mısır'daki hayvan biçimli tanrılara duyulduğu gibi ona hayranlık duyabilir ve ona ölçülü bir şekilde tapabilirdi.

"Mariani pek iyi değil. Onunla konuşun. Ona üç günlük izin veriyorum. Size de. Tutun onu, nerelere kaydığını bilmiyorum. Sınırlar aşıldığında nereye gidileceğini kimse bilemez."

Cezayir sokakları Saygon'unkilerden daha hoştu. Burada sıcağa rağmen rutubet yoktu, güneşten kaçılabiliyordu, hareketli ve muhabbeti bol *kafe*ler gölgeli mağaralar gibi sokağa açılıyor, sokakta bir masaya oturmak gelip geçeni izlemeye olanak tanıyordu. Mariani ve Salagnon bir masaya oturdular; üniformaları üzerlerindeydi; öldürülebilirlerdi ama boy gösteriyorlardı. Mariani sürekli taktığı siyah gözlüklerini çıkardı. Uykusuzluğun mahvettiği gözleri kırmızı ve dertliydi.

"Kötü görünüyorsun."

"Bittim tükendim."

Lyre Sokağı'ndan geçen akşam kalabalığına baktılar.

"Bu sıçanların hiçbiri bana tahammül edemiyor. Bizden nefret ediyorlar. Bizimle karşılaştıklarında suratlarından kölelikleri dışında hiçbir şey belli olmuyor; ama o suratların ardında katiller saklanıyor. Salagnon, bizden kopuyorsun. Zımbırtılarla uğraşıyorsun, ya çocuk ya da genç kız zımbırtı-

larıyla... Çinhindi'de de çiziktirip çiziktirip duruyordun ama başka şeyler de yapıyordun."

"Ben bunları sevmiyorum Mariani."

"Ne olmuş yani? Ben da dağlarda koşturmak isterdim ama düşman orada. Çok yaklaştık, avucumuzun içindeler. Bizimle misin değil misin?"

"Ben de o tipleri enselemek istiyorum. Ama pijamalı olduklarında rahatsız oluyorum. Bundan sonrasına ise, onları alıp getirdiğimizde yapılanlara ise artık katlanamıyorum."

"Seni artık tanıyamıyorum Salagnon."

"Ben de Mariani."

Sustular. İnsanların gelip geçişine baktılar, küçük yudumlarla *anisette* içtiler, yeniden başladılar. Salagnon, Mariani'nin suratındaki, rüzgârdaki bir çamaşır gibi dalgalanan ifadeleri çözmeyi beceremiyordu. Aniden sertleşti.

"Benden sıçanları yok etmemi istiyorlar, ben de yapıyorum ya da daha kesin konuşmak gerekirse, diğerlerini yok ediyorum" diye sırıttı. Yüzü artık sert ve duygusuzdu, artık kimseye bakmıyordu, Salagnon'a bile. "Ben burada iyiyim..." diye devam etti. "... gitmek zorunda kalmak istemezdim. Ben burada evimdeyim."

"Her halükârda dönmemiz gerekecek. Değiştik. Fransa'da bize ne olacak?"

"O zaman Fransa da değişecek."

Cezayir'e gelmişti çünkü Paris'te onun ve onun gibi olanların orada olmasının iyi olacağına karar verilmişti. Güç kullanmaya karar verilmişti ve kimse bu işe *cangıl*da idman yapmış soluk benizli kurtlardan daha uygun değildi. Gemiyle usul usul gelmiş, donuk mavi renkli Ocak denizini aşmış, Cezayir'in ufukta yaklaştığını görmüşlerdi. Rıhtıma adım atarken Eurydice'i düşünmemeye özen göstermişti. Gece gündüz çalıştığından artık ona yazmaya vakti yoktu ama yorgunluk ve korkunçluklardan bunaldığında; sessizce, neredey-

se kendinin bile haberi olmadan kendin dışındakilerin kanına bulanmışken hep onu düşünüyordu.

Onu aramıyordu. Onu bulan Salomon oldu; Mağribî villanın eşiğinde burun buruna geldiler. Güneş daha yeni doğuyordu, Salomon Kaloyannis kuru palmiyeler ve kimsenin süpürmeyi akıl edemediği, kumla kaplanmış merdivenleri çıkıyordu. Başında siyah bir şapka, elinde ufak bir doktor çantası vardı; Salagnon hafif makineli tüfeği omzunda hızla çıkıyordu. Onu bekleyen *cip*in motoru merdivenlerin alt kısmında kükrüyordu. İkisi de duruverdi; ikisi de diğeriyle orada, her birinin yalnızca kendinin bildiğini zannettiği o yerde, her birinin tamamen yalnız olduğunu sandığı, her birinin amacı ne olursa olsun o yolu yalnız katetmek zorunda olduğunu zannettiği o noktada karşılaşmaktan dolayı şaşkındı.

*Cip*in motoru gürlüyordu, diğer üç paraşütçü çoktan yerlerini almıştı. Ayaklarını gösterge paneline koymuş, bacaklarını *Cip*in kapısının üzerine atmış, korkuluklara asılmış, makineli tüfeklerini omuzlarına asmışlardı. Salagnon adresi ve karalanmış isimleri göğüs cebinde taşıyordu.

"Beni görmeye gel Victorien. Eurydice'i görmeye gel, bu onun hoşuna gidecektir."

"Evlendi mi?" diye sordu Salagnon; bu o anda aklından geçmişti, Mağribî villanın merdivenlerindeyken söylemeyi akıl ettiği tek şey bu olmuştu. Bunu daha önce hiç düşünmemişti.

"Evet. Onu güldüren bir tiple. Bir de sıkıntıdan. Sanırım senden sıkılmıştı."

"Benden mi?"

"Evet. Palavracı askerlerin zamanı geri geldi. Neyse ki aslında hiç geçmemişti. Uygun olduğun bir gün beni görmeye gel."

Küçük çantasını da beraberinde sürükleyerek Mağribî villaya girdi, Salagnon biner binmez Cip yola çıktı. Her virajda yoldan çıkmak pahasına Cezayir'e doğru rampayı indiler. Ön cama yapışmış Yüzbaşı Salagnon "Daha hızlı, daha hızlı" diye

mırıldanıyor; yükselen, Cezayir sahilini, beyaz evleri ve rıhtımdaki gemileri aydınlatan berrak güneşin tadını çıkartıyordu keyifle.

Geçen on iki sene, özellikle de orada geçtiğinden Salomon Kaloyannis'te kendini belli ediyordu.

"Her sene, taşıdığım yüke bir büyük taş daha ekledi. Her yeni sene taşlar büyüdü. Yılların ağırlığı üzerimde, belimi büküyor, o taşlar beni aşağı çekiyor; sırtıma bak, dik durmaktan bile acizim. Ağzıma bak, kırışıklıklarım sarkıyor ve dudak kenarlarımı yukarı kaldırmayı becerdiğimde ortaya çıkan şeyin bir gülümsemeyle olan alakası giderek azalıyor. Artık kimseyi güldüremiyorum Victorien ve etrafımdaki hiçbir şeyi artık eğlenceli bulmuyorum. Bu, dört yanımı saran bir pas ya da sönen bir lamba gibi. Bunun farkındayım, yeniden alevlenmek istiyorum ama beceremiyorum.

"Villada ne mi yapıyorum? Acıyı ölçüyorum. Bodrum kattaki tiplere artık bir an geldiğinde durmaları gerektiğini ya da devam edebileceklerini söylüyorum. Söz konusu olan basit bir bayılma mı yoksa mutlak bir ölüm mü onu söylüyorum. Savaş bu Victorien. Ben askeri tabiptim, Almanya'ya kadar gittim, öleçek birinin verdiği işaretleri okumayı bilirim. Niçin ben? Niçin, Bab el-Ouedli gariban bir doktor olan ben villaya kadar ufak çantamla geliyorum? İleride çocuklarınıza anlatmaya asla cesaret edemeyeceğiniz şeyleri yapmanıza niçin yardım edeceğim? Onların şiddetinden korkuyorum Victorien. Onların burun, kulak, dil kesişlerini gördüm. Boğazladıklarını, karın deştiklerini, bağırsakları söktüklerini gördüm. Lafın gelişi değil kelimenin tam manasıyla yaptıklarını gördüm. Simaen tanıdığım genç insanların katil olup suçsuzluğunu kanıtladığını gördüm. Bu zincirden boşalıştan korktum Victorien. Hepimizi alıp götürmelerinden korktum. Bundan bir o kadar çok korkuyorum çünkü çok iyi biliyorum ki katillerin kaynağı asla tükenmez çünkü sömürgedeki adaletsizlik aşikâr. Bizi katletmeleri i engelleyen tek şey korku. Birbirlerini öldürü-

yorlar. Ama artık korktukları falan yok, korku bizim tarafımızda. Ben korktum Victorien. Şimdi de her yere bomba koyuyorlar Victorien. Bu bombalar herhangi bir yerde patlayabilir ve benim için en değerli olana erişebilir. Daha fazla adalet gerektiğini gayet iyi biliyorum ama bombalar da bunun değişmesine yardımcı olmuyor, bombalar terör yaratıp kanımızı donduruyor. Victorien açık farkla kızımın yaşamını her türlü adalete tercih ederim. Ben sizin gücünüzün ardına sığınmaya geldim. Siz dünyanın en iyi askerleri oldunuz. Bunu durduracaksınız; siz yapamazsanız kimse yapamaz."

Sustu. Kadehini kaldırdı, Salagnon da onu taklit etti ve *anisette* içtiler. Sirkeli havuç ve birkaç tane acı bakla yediler isteksizce. Kalabalık her iki yöne doğru akıyor, Trois Horloges'u tırmanıyor ve Bouzaréah'ya gidiyordu.

"Ama yine de abarttığınızı düşünüyorum" dedi usulca.

Onu gördü. Oysaki Bab el-Oued'in sokakları insan kaynar, küçük çiçek desenli elbiseleriyle esmer güzel kadınlarla dolar taşar. Elbiselerinin [kumaşı] öyle incedir ki kalçalarının etrafında dalgalanır, her bir adımlarında ayaklanır ve [bu kadınlar] adım attıkça arkalarında, otların arasından geçen rüzgâr misali hoş kokular ve bakışlarla dolu bir iz bırakırlar. Onu gördü; oturmakta olan onlara doğru gelen küçük bir siluet en mahrem düşünceleriyle birlikte gözünde yavaşça büyüyordu. O olduğunu biliyordu; bunu kanıtlayan hiçbir şey yoktu; kalabalığın içinde, uzakta belirdiği an bunu anlamıştı. Zar zor görebildiği o silueti gözleriyle takip ediyordu. 'Hatıram olağanüstü ve o geliyor; beni büyüleyen, zar zor görebilsem de beni büyüleyen muhteşem bir güzellik hatırlıyorum. Gözlerim yanıyor, yüzüm yanıyor, vücudum alev alıyor ve o geliyor. Birazdan karşımda olacak ve geçen on iki senenin, onu görmeden geçen on iki senenin izlerini yüzünde taşıyan bir kadından fazlası olmadığını; yüzünü ahenkli fakat yaşlanmış bulacağım, etinin bir nebze iğrenç ağırlığını tüm kıvrımlarında sergileyen sıradan bir kadın, teni sertleşmiş bir kadın

olduğunu fark edeceğim' diye düşündü hemen, iç içe geçmiş kelimeler ve birbirine girmiş düşüncelerle. Kalçalarının gelişini gördü, bakışındaki ışığını gördü, ona yönetilmiş ışık saçan bir gülücükle açılan dudaklarını gördü ve kadın onu öptü. Büyülenmişti, sadece ona gülüşünü görüyordu. Bir ışık halesinin içinde dalgalanan bir gülüştü bu. Bir mucize oluyordu, güzelliğini mükemmel, kusursuz bulmuştu.

"Pek az değişmişsin Victorien. Sadece biraz daha güçlü, biraz daha yakışıklı olmuşsun. Tıpkı olmanı dileyeceğim gibi."

Resmi bir edayla kalktı, bir sandalye çekti ve onu yanına oturttu. Bacakları sanki hiç uzak kalmamışçasına birbirine değiyor, her biri diğerinin bedenini kendi içinde hissediyordu. Uzun süre giydiğim bir giysi gibi üzerime oturuyor, güzelliğiyle ışıldayan yüzü beni büyülüyor ve ona bakınca tenini görmeyi beceremiyorum diye düşünüyordu hâlâ aynı kafa karışıklığıyla. Hiçbir şey yapmadan beni heyecanlandırıyor. O tam benim ruhum. Bana öyle gülerek baktığında, içim rahatlıyor, sanki evime dönmüş gibi hissediyorum. Ruhumun kapladığı hacmi bütünüyle dolduruyor ya da benim ruhum onun giysisi ve o benim üzerime tam oturuyor. Uzaktan fark ettiğim güzelliği sanki içime doğdu. Eurydice, ruhum, işte senin karşındayım diye düşünüyordu.

Eurydice, Victorien'in kalbindeki yerini alıyordu. Onda ne varsa; gözleri, sesi ve gülümsemesi, tüm vücudu on iki sene önce ve on iki sene boyunca onu aydınlatmış olan aynı ışıkla parlıyordu. "Beni nasıl da büyülüyor" diye mırıldandı; belli belirsiz ağzında geveledeğinden sadece Salomon duymuştu. Her şey hızlanıyordu, her şey, sanki boğuluyor, kelimeler aklına gelmiyor, ağzını açıp da bir şey diyemiyordu. Çok şükür ki daha çok Salomon konuştu; ışık saçıyordu, konuşkanlığı geri gelmişti.

Havadan sudan konuşuyor, heyecanla sesini yükseltiyor, kahkahalar atıyor, yoldan geçen tanıdıklarına selam veriyor, kızına takılıyor; kızı ise cevap vermiyor, yakışıklı Victorien'i

gözleriyle yiyor, zamanın tortusundan geçmiş olgun yüzünü seyrediyordu. Babası bunun farkındaydı, kızını seyre dalmalarıyla baş başa bırakıyor, Yüzbaşı Salagnon'a yolculukları, maceraları, keşifleri hakkında sorular soruyordu ve Victorien ona cevap verirken zorlanıyor, karmaşık cevaplar veriyordu. *Cangıl*dan, ıslak ormandaki küçük suyollarından ve gece kaçışından bahsediyordu. Hatıralarını deşiyor, onlardan sanki bir dizi kartpostal gönderirmişçesine bahsediyordu; koleksiyonunu göstermekten iyisini yapamıyordu çünkü gönlünün kaynakları Eurydice'in yüzünü okumak ve masanın altındaki bacaklarına hafifçe değmekle meşguldü. O bacakların etini, kıvrımını ve ağırlığını sanki kendi bacaklarıymışçasına iyi hatırlıyordu.

Eurydice'in kocası geldi, herkese sıcak bir selam verdi ve yerleşti; hemencecik muhabbete dahil oldu, bu konuda çok iyiydi, Salomon için mükemmel bir partnerdi. Teatral, esmer ve bukleli yakışıklı bir adamdı; önü açık parlak beyaz gömleği esmer göğsünü açıkta bırakıyordu. Ustalık bakımında Salomon'la birdi, etrafına akıllıca ve eğlenceli sözler savursa da bu sözler ikna etmek, söylemek hatta büyülemekten çok insanı serserilemeye yönelikti. Ona uyan, duyduklarına abartılı tepkiler vermek ve sık sık gülmekti. Salomon bu işte ustalaşıyordu, Salagnon hemen konuşmanın gerisinde kaldı, çabucak soluğu kesildi ve bakmakla yetindi.

Güneşten beslenen, kelimeleri bir dans müziği çalgısı gibi kullanan bu esmer adam çok yakışıklıydı ama Victorien onu görür görmez, adamın masanın önünde durduğu an, elini uzatıp ışıltılı gülümsemesiyle onlara doğru eğildiği an kendi kendine Eurydice'in onunla ne işi olduğunu sormuştu. Adamın onunla ne işi olduğunu gayet iyi biliyordu. Eurydice, Salomon Kaloyannis'in değerli hazinesi, sadece arzulanabilecek bir harikaydı; ama o adam ona layık değildi. Victorien bir paraşütçü subayına özgü o sert ama güzel gülümseme ile elini sıktığı o an bunu çok net bir şekilde kendi kendine söylemişti. Kendi içinde bu adamı elinin tersiyle itmişti. Ona layık değil diyordu sa-

dece, o yer onun değil benim. Oysa bunu izleyen, espriler ve ünlemlerle, gelip geçenlere verilen selamlar ve gülüşlerle süslenen uzun muhabbet boyunca; *Trois Horloges*'un hemen yanında, dışarıda oynanan *Patatouète* tiyatrosu süresince Salagnon pek konuşmadı. Buna zamanı yoktu; o kadar hızlı değildi; diğerleri soluklanırken araya zekice bir şey sokuşturmayı bilmiyordu; bolca gürültülü ile boş şeyler sahnelemeyi bilmiyordu. Baba ile koca rollerini oynarken, o Eurydice'e bakıyordu ve Eurydice yavaşça kızardığını hissediyordu.

Kadın mektupları, çizimleri, [Victorien'in] on iki sene boyunca hiçbir cevap almadan sürdürdüğü tüm o yazışmaları ve mürekkebe bulanmış fırçasının ruhunu okşayan, tüylerini ürperten yumuşacık tüylerini hatırlıyordu. Sözün sokak sanatı olduğu şu tuhaf Cezayir'de resmin hiçbir görsel yanı yoktu; sessiz, yavaş ve dokunmaya özgüydü.

Ayrılırlarken, koca, Victorien'e erkeklere özgü bir selam verdi ve onlara davet etti; Eurydice rahatsız olmuş bir ifadeyle onayladı. İkisi, o güzel çift uzaklaştılar. Adamın dediğini duydu; sesi gürdü ve Victorien'in keskin, *cangıl* terbiyesinden geçmiş kulakları vardı ya da koca duyulmak istiyordu: "Bu herifler de tam yalancı pehlivan. Evet, kelime bu, yalancı pehlivan. Hele o kılıçları ve rüküşlükleri. O komik şapkaları, daracık pantolonları ile caka satıyorlar ama karşı karşıya gelince, ağızlarından tek kelime çıkmıyor."

Kolunu, ağzını bıçak açmayan Eurydice'in omzuna attı ve Bab el-Oued'in kalabalığında gözden yittiler. Victorien artık onları görmeyene, hiçbir şey duymayana dek onları izledi ve hiç hareket etmeden, gözleri Cezayir'in insan ormanının onları yuttuğu köprüye sabitlenmiş vaziyette öylece kalakaldı.

"Kızım güzel değil mi!" diye laf attı Salomon bacağına vurarak. Heyecanı öyle keyifliydi ki Victorien'den bir gülümseme koparmayı başardı.

Dayısı villanın önünde kaldırıma park etmiş bir *Cip*in içinde onu bekliyordu. Koltuğunda yarı uzanır vaziyette, elini

camdan sarkıtmış, boşluğa bakarak sigara içiyordu. Salagnon sonunda çıktı, konuşmadan onu öptü ve yanına bindi. Dayısı sigarasını bir fiskeyle omzunun üzerinden attı ve hiçbir şey demeden yola çıktı. Onu Cezayir Koyu'nun önlerinde açıldığı tepelerde ufak bir *kafe*ye götürdü. Çam ağaçlarının gölgesi terasa vuruyor, ağaçların arasından kuru kalker kayalıklar uç veriyordu; kışın bile Akdeniz'in kıyısındaydılar. İriyarı bir *Pied-noir* olan patron son derece alışageldiği üzere mecbur kalmamak için ağız kalabalığı yapıyor ve mekânının müdavimi olan paraşütçülere *anisette* ikram ediyordu. Göbeğine sardığı önlüğü ile barın çevresinde dolaşıyor, kendine de içki koyuyor ve yüksek sesle, sesini duyurmak için parmaklarını tezgâha vurarak etrafını cesaretlendiriyordu. "Bu küçük sıçanlara günlerini göstermek gerek. Onlar yalnızca şiddetten anlar. Gardını düşürürsün tokadı suratına yersin; diğer yanağını dönersin, seni gırtlaklayıverirler. Sırtını dönersin, bıçaklarlar ve bıçağın geldiğini de görmezsin ha. Ama doğrudan gözlerinin içine bakarsan hareket edemez, donup kalırlar. Bütün bir gün boyunca hareket etmeden öyle durmaya muktedirlerdir. Kendime soruyorum bunların kanında ne var diye. Kesinlikle soğuk ve yapışkan bir şey. Tıpkı kertenkeleler gibi."

*Anisette*i masaya koyuyor, ilerleyen dakikalarda yanına biraz da meze ekliyordu. "Sağlığınıza beyler, bunlar benden" deyip barına geri dönüyor, alçak sesle ağdalı ve bitmek bilmez şarkılar çalan radyosunu dinleyerek bardaklarını kuruluyordu.

Salagnon ve dayısı ayaklarının altında uzanan koyun karşısında sessizce oturuyordu. Çarşaf gibi kış denizi donuk mavi renkteydi, sakin beyaz binalar kıyısında iç içe geçmişti.

"Hep bunu söylüyorlar: onları tanıdıklarını çünkü okula beraber gittiklerini. Zaten bu yüzden bu kadar korkutucu. Tam olarak bu yüzden" dedi sonunda dayısı.

"Neden bu yüzden?"

"*Pieds-noirs* onlara uygulanan şiddeti anlamıyorlar. Eskiden çok iyi anlaştıklarını zannediyorlar. Ama ne gariptir ki

tüm Araplar uygulanan şiddeti anlıyor. O yüzden ya bunlar birbirinden çok farklı türler ya da birbirinden ayrı iki dünyada yaşıyorlar. Aynı okula gidip de sonrasında iki farklı dünyada yaşamak saatli bir bomba gibidir. Özgürlük, eşitlik ve kardeşliği; bunları onlara uygulamayı reddettiğin insanlara zarar vermeden öğretemezsin."

İçtiler, dümdüz ufuk çizgisine baktılar, kış güneşi yüzlerini ve her daim sıvadıkları asker ceketlerinin yenlerinden dışarı çıkan kollarını ısıtıyordu.

"Sen ne yapıyorsun?" diye sordu Salagnon sonunda.

"Senin gibi, hayal ediyorum. Ama başka yerleri."

Daha fazlasını anlatmadı. Dayısının yüz hatları gergindi. Cildi biraz hastalıklı, bembeyazdı; ağzının kenarları aşağı sarkmış, dudaklarıyla usul usul birleşen yanaklarına doğru sokulmuştu.

"Eğer hiçbir şey beceremezsek, eğer bir gün buradan ayrılmak zorunda kalırsak, bu sadece bir suç olacak. Bizden nefret edecekler" diye fısıldadı zar zor duyulur bir sesle.

Yeniden sessizlik oldu; bu sessizlik Salagnon'a ağır geliyordu. Etrafında konuşmanın seyrini değiştirmeye yarayacak bir ayrıntı aradı. Çam ağaçları usulca salınıyor, dümdüz Akdeniz ufka doğru uzanıyor, beyaz evler alçıdan bloklar gibi yukarıdan aşağıya sıralanıyor, birbirine yaslanıp gölgeli sokaklar meydana getiriyordu.

"*Odysseus*'unu ezberlemeye devam ediyor musun?" diye sordu.

Dayısının yüzü gevşedi, hatta gülümsedi.

"İlerliyorum. Biliyor musun çok garip bir şey okudum. Odisseas, kâhin Teiresias'dan tüm olan bitenin nasıl biteceğini öğrenmek için ölüler ülkesine gider. Ölülere bir kurban sunar ve [kana] susamış Teiresias çıkagelir.

Haydi, çukurdan çekil, sivri kılıcın ucunu uzaklaştır, kandan içeyim ve sana gerçeği söyleyeyim.[1]

1. Homeros, *Odysseia*, Can Yayınları, Çev. Azra Erhat & A.Kadir, s.

"Sonra, [Teiresias] ona nasıl biteceğini anlatır: geri dönebilmek için on sene boyunca savaşacak, on sene boyunca yoldaşlarının şana kavuşamadan birer birer düşeceği vahşet dolu maceralar ile her şeyi sonlandırmak için bir kıyım yaşayacaktır. Sadece Odisseas'ın sağ çıkacağı yirmi senelik katliam. Ölülerin sesi olan, gerçeği söylemek için kurbanın kanını içen Teiresias bunlardan nasıl sıyrılacağını, savaşın sonunda nasıl hayatta kalabileceğini de açıklar.

...tekrar yola düşeceksin: Omzunda gemi küreği olarak yürüyeceksin, ta deniz bilmez insanların iline gelinceye kadar... Ne zaman başka bir yolcuya rastlarsan, o da şanlı omuzunda ne için harman küreği taşıdığını sorarsa, işte o zaman yeri kazıp içine gemi küreğini çak ve Poseidon Hana güzel kurbanlar kes: Bir koç, bir boğa ve yetişkin bir domuz aygırı kurban et; sonra evine gelip göklerin sahibi bütün tanrılara gereğince yüzlük kurbanlar sunarsın. Tatlı ölüm sana denizden gelecek; ancak mutlu ihtiyarlığına eriştikten sonra, her yanında mutlu budunlar olduğu halde öleceksin.[2]

"Artık hiç kimse savaş aletlerini hatırlamadığında, bitmiş olacak."

Hemen altlarında, gökyüzüne ayna tutan denizin üzerinde beyaz bir gemi Cezayir'e doğru geliyordu. Usulca büyüyor, kış güneşinde parıldıyor, telaşsız mavi denizin rahatını belli belirsiz bozarak ardında çabucak kapanan bir dümen suyu bırakıyordu. İçinde yolcular, evine dönen insanlar, Fransa'dan devlet memurları ve çağrılanlar, yapacaklarını hayal bile edemeyecekleri şeyleri yapmak için buraya çağrılmışlar olmalıydı. Kimileri geri dönemeyecekti, diğerleri kana bulanmış, hepsi lekelenmiş halde geri dönecekti.

"Bunun bir gün biteceğini düşünüyor musun?"

"*Odisseas*'ın evine dönmesi yirmi yılını aldı. Yirmi sene, bu bir borcun geri ödenmesi için verilen olağan süredir. [Burada işimizi] tamamen bitirmedik."

Devam ediyorlardı. Cezayir'i en ufak bir isyan damlasını çekip alana kadar sıkıştırıyorlardı. Ellerinde kalan kuru derileri fırlatıp atar olmuşlardı. Evlerin üzerine katranla büyük rakamlar yazıyorlardı. Her birini tanıyorlardı; her ev üzerinde isimlerin yazılı olduğu bir fişti. Duvarcıları sorguluyorlardı çünkü zulalar inşa edebilirlerdi; ilaç satıcılarını sorguluyorlardı çünkü patlayıcılar için madde sağlayabilirlerdi, saatçileri sorguluyorlardı çünkü bomba mekanizmalarını imal edebilirlerdi. Uygunsuz bir saatte dışarı çıkanları sorguluyorlardı; iyi aile babaları olarak evlerinde olmaları gereken saatte evde olmayanları sorguladıkları kadar ailevi nedenler zorunlu kılmadığı halde bir başkasının evinde olanları da sorguluyorlardı. Fişteki en ufak bir sapmanın aydınlatılması gerekiyordu. Bir *Cipe* [doluşmuş] dört paraşütçü onlara açıklama yapabilecek kişiyi almaya gidiyorlardı. Mağribi villanın bodrum katında ona sorular soruyorlardı.

İfadelerin altını deşiyor, beden *cangıl*ının içinde iz sürüyor, karşılarında bağlı duranın içinde düşmanı kovalıyorlardı. Alet yardımıyla yapılan Orta Çağ İşkencesi içerideki bu savaşa, bu ihanet savaşına, herkesin içinde yaşandığından görülmeyen bu savaşa müdahale etmenin tek yoluydu. Ulaşabildikleri ipuçlarından faydalanıyor, yüzleri sınıflandırıyor, acının gerçekliğine inanıyorlardı. Sorularını aceleyle soruyorlardı. Acele ede ede, ellerinde bir kenara attıkları ölü derilerden başka şey kalmadı. Kazanamadıkça yakıp yıkıyorlardı; bu iç savaşta insanlar güç bela dövüşebiliyordu. Verdikleri savaş hem bilişsel, hem etnik hem de askeri bir hadise oldu; bu savaşta değerli yenilikler, yepyeni polis teknikleri, yasaların ve insanların ayaklar altında çiğnenmesi, sağduyunun henüz erişilmemiş bir seviyede kullanımı türedi ve çarpıcı bir başarı kazanıldı ki bu da top yekün başarısızlığını hazırladı.

Cezayir'de hiçbir bomba patlamadığında son buldu. Mağribî villanın bodrumundan kaçılması imkânsız ağır bir gaz gibi havada asılı duran berbat bir koku dışında hiçbir ses

gelmiyordu. Tüm azmettiriciler ayıklanmış ya da kaçmışlardı. Bir karşıtlığı dile getirebilecek kim varsa susturulmuştu. Geriye sadece dilsiz, paylaşılan, sakinleşmiş sokaklarda atan sağır bir kalp misali bir nefret kalmıştı. Arap şehrinin sokaklarında yürürken onu duyabiliyordunuz ama kimse ona doğru gitmiyordu. Paraşütçüleri kanun kaçaklarının izini sürmek için çeteler halinde yaşadıkları ülke içlerine gönderdiler. Paraşütçülerin görevi makicileri yok etmekti. Cezayir'in suyunu boşaltmışlardı, balık artık orada yaşamıyordu.

Fransa'dan gelen gençleri ona emanet ettiler; bunlar okuldan yeni çıkmış henüz ergin olmayan, ailelerinden ilk kez ayrılmış, gemiden elinde kocaman yeşil bir çantayla inen oğlanlardı. Pek konuşkan olmayan, vücutlarına oturan ve yenileri sıyrılmış üniformalar giyen paraşütçülerin sürdüğü kamyonlara biniyor ve bir kamyonun arka koltuğunda oturup tıkış tıkış dolu kocaman yeşil çantaları bacaklarının arasında alıp Cezayir'i baştan sona katediyorlardı. Çoğunluğu hayatında daha önce hiç böyle bir şehir görmemişti: Bu kadar hareketli, deniz banyolarıyla dolu, bitli, tıklım tıklım, sokakları birbirine görmeden birbirine değip geçen garip giysili insanlarla ve bir de askerlerle dolu; her yeri değişik üniformalı, silahlı, devriye gezen, nöbet tutan, geçip giden, yürüyen, *Cip*le gezen, hafif zırhlı araçların ya da tozlu kamyonların içindeki askerlerle kaplı bir şehir. Eğer güneşin beyaz cepheleri aydınlattığı güzel bir havada gelmişlerse şehrin bir havası olurdu ve boyalı sac levhadan gökyüzünden düşen, yakıcı ve mavi o sıhhatsiz gerilim onları heyecanlandırırdı. Kamyonlar kışlanın tahkim edilmiş, kazıklı duvarlar ve kum torbalarıyla kapatılmış girişini aşar ve silahların durduğu mevkide dururdu. Tepesinde bayrağın dalgalandığı, güzelim baş kısmından tutulup gövdesinin dibinden toprağa dikilmiş, uzun ve dimdik işaret direğinin yanında leopar üniformalı Yüzbaşı Salagnon bacakları açık, elleri arkasında birleşmiş, hafifçe eğdiği kırmızı beresiyle beklerdi. Kamyondakilerin hiçbiri henüz bu berelerin renklerianlama geldiğini bilmezdi. Diğer pek çok şeyle birlikte

bunu da öğreneceklerdi. Ama gariptir ki berelerin rengi ile üniformaların rengi burada öğrenecekleri en önemli şeylerden biri olacak; mavileri, yeşilleri, kırmızıları, siyahları birbirine karıştırmamaları ve şu ya da bu rengi taşıyanlara karşı aynı hisleri beslememeleri gerekecekti. Onları aşağı indirir, bağırmaya başlar, çantaları ayaklarını ucunda hazır olda sıraya sokarlardı. Çeneleri havada, bayrağın önünde dikilen Yüzbaşı Salagnon'un karşısında beklerlerdi. Gençler Fransa'dan geliyordu ve daha önce hiç bu kadar uzağa gitmemişlerdi, hepsi gönüllüydü. Pürüzsüz yüzlerinden ne oldukları çözmek mümkündü. Derslerini Fransa'da görmüş; ateş etmeyi, atlamayı ve taşımayı öğrenmişlerdi. Atlamayı dediysek de sadece atlayıp atlayamayacaklarını görmek içindi çünkü bunu asla uygulamayacaklardı; yere neredeyse konmuş, kanatları dönen bir helikopter pervazı atlayıp atlayabilecekleri en yüksek yer olacaktı. Açık renk bakışlarında her ikisi de çocukluklarından gelen bir saflık ile bir sertlik birbiriyle çekişiyor, küçük bir alevi besleyerek birbiriyle kavga etmek istiyordu. Sonunda hepsi hareketsiz kaldığında, sonunda sessizlik galip geldiğinde Salagnon yüksek sesle ve tane tane konuşarak onlara hitap ediyordu. Onlarla hep böyle konuşulacaktı; duyabilmeleri için yüksek sesle ve anlayabilmeleri için tane tane. "Beyler, sizi paraşütçü yapacağım. Bu hak edilir; zor olacak. Savaşçı olacak ve etrafınızda saygı uyandıracaksınız; daha önce hiç çekmediğiniz kadar acı çekeceksiniz. Size hayran olacak, sizden nefret edecekler. Ancak benim izimden gelenleri asla geride bırakmayacağım. Size bir tek bunun sözünü verebilirim."

Ve sözünü tuttu. Daha fazlasını beklemiyorlardı; bunun için gelmişlerdi.

İlk buluşmaları Lyre sokağındaki küçük bir otelde oldu. Salagnon önce gelmiş, yatağa uzamış onu bekliyordu. Rengi solmuş duvar kâğıdı, modası geçmiş ve çok koyu renkli mobilyalar, yarısını deforme ederek yansıtan bir aynı, rengi atmış perdeler, sokağın hiç kesilmeyen gürültüsü ona göre değildi. Diğerinin de hoşuna gitmeyecekti. Ayağa kalkıp başka bir

oda istemeyi düşündü ki kapıyı çaldı, içeri girdi ve o doğrulmaya vakit bulamadan ona katıldı. Vücudunu Victorien'inkine yasladı, yüzünü boynuna gömdü, kulağına adını ve anlamadığı başka bir şey fısıldadı. Doğruldu ve arzuyla ona baktı.

"Bu anı bekledim Victorien. Vaziyet kötüleştikçe, ben sizi buraya yollamalarının hayalini daha çok kurar oldum. Savaşın zorluklarına alışan küçük Victorien'i buraya yollamalarını, onun bizi, özellikle de beni kurtarmaya gelmesini, bizi tüm bunlardan, bu korkunç vahşiliklerden, bu aptallıklardan, bu ihanetlerden, bu bitmek bilmez can sıkıntısından kurtarmaya gelmesini hayal ettim.

"Bana hiçbir şey demedin."

"Tam olarak bilmiyordum. Bunu sana söylerken keşfediyorum ama her zaman hissettim. Gazetede sizi buraya yolladıklarını okuyunca kalbim sevinçle çarpmaya başladı. Dile getirmediğim dileğim gerçekleşiyordu. Tüm bunlar, tüm bu savaş, tüm bu şiddet ve bizi bu zamana, şu an durduğumuz yere getiren tüm o vahşet anları... Ne kadar uzaktaydık, birbirimizde öyle uzakta doğmuştuk ki bizi birleştirmek için iki savaş gerekti. Gizli gizli durumun vahimleşmesini umuyordum ki sen çabucak gelebilesin. Diğerleri niçin dövüştüklerini bilmiyorlar; nedenini bilen tek kişi benim: Onlar bizim için savaşıyor, birbirimize kavuşabilelim diye.

Kadın onu öptü. Artık odanın görünümünü kafasına takmıyordu. Artık oda falan yoktu. Tüm gün ve gece orada kaldılar ama ertesi gün ayrıldılar. Yüzbaşı Salagnon sabah saat altıda adamlarla dolu kamyonlardan meydana gelen konvoyun başındaki araca bindi; operasyon için yol çıktılar.

Ona kısa bir mektup yazdı; içine de tek bir fırça darbesiyle kalçasının kıvrımını, hatırladığı kadarıyla çizdi. [Eurydice'in] cevap verebilmesi için kampının adresini de ekledi. Eurydice babasının 2 CV'sini* ödünç alıp onu görmeye gitti. Dişlerinin

* Citroen'in 1948 model bir otomobili. (ç.n.)

arasında sıktığı beyaz bir *haik** giymişti. Ardında şaşkın ve eğlenmiş bir kalabalık bırakıyordu. Beyaz *haik* giymiş bir kadının kırsalda son sürat araba kullanması pek alışageldik değildir. Fark edilmeden geçip gidemedi: o geçerken biri kılık değiştirmiş kaçıyor diye düşündüler. Kim olduğunu bilinmez ama saklandığı bilinir çünkü olmaya çalıştığı kişiyle alakası yoktur. Bir hayalet misali, heyecanla paraşütçü alayının konakladığı yere girdi. Şaşırıp kalmış emir erine Yüzbaşı Salagnon'u sordu. Konuşurken haikini sıyırıyordu. Kapıyı zorladı. Şaşkın Victorien'in kollarının arasına düştü. Victorien delirdiğini, ihtiyatsız davrandığını, yolda başına her türlü şeyin gelebileceğini söyledi.

"Saklandım, kimse beni görmedi" dedi gülerek.

"Savaş var Eurydice, oyun oynamıyoruz."

"Buradayım."

"Kocan?"

"Öyle biri yok."

Bu cevap ona uyuyordu.

Kısa bir yağmur havadaki ağırlığı almıştı. Hızlıca kurumuş ve uzakları, gökyüzünü ve ufku etrafta uçuşan ve hepsini perdeleyen tüm aşıboyalı tozlardan arındırmıştı. Manzara, duru mavi rengi gökyüzünün altında yıkanmış, parlak bir çamaşır gibi dört bir yana yayılıyordu. Salomon'un 2 CV'si ile küçük *Om Saada* Boğazı'na doğru taşlı yoldan yola çıktılar. [Victorien] orada ağaçlar, gölgeler ve üzerine uzanabilecekleri cılız otlar olacağını biliyordu. Yanında taşıdığı resim defterini Eurydice'e göstermiş ve ona söylemeden ön koltuğun altına kılıfında bir tabanca sokuşturmuştu. Çene çalıp gülerek yavaşça ilerliyorlardı. Sıcak çakıl taşı, kavrulmuş kokulu otlar, reçineye bulanmış çam gövdeleri kokan başına buyruk havanın içeriyi havalandırması için tüm pencereleri açık bırakmışlardı. Kötü yol 2 CV'nin gevşek süspansiyonlarını mahvediyor, otomobil zemberekleri üzerine monte edilmiş hafif, küçük bir

* Müslüman ülkelerde kadınların giysilerinin üzerine giydiği, dikişsiz, tek parça giysi. (ç.n.)

gemi gibi sırsıla sarsıla titriyordu. Gülerek birbirine çarpıyor, birbirini kalçasından ya da kolunda yakalıyor, kimi zaman öpüşmeye çalışıyor ama kafa kafaya tokuşmaktan korkuyorlar ve bu aptalca risk onları güldürüyordu. Eurydice kullanıyordu. Victorien mutlulukla kendini onun şoförlüğüne bırakmış, etrafında ne varsa; manzarayı, göğün berraklığını ve insana dokunan bir dikkatle süren kadını izliyor, koltuğunun altına sokuşturduğu silahı unutuyordu. *Om Saada Boğazı*'na gelince onları bir çam ormanın kıyısına götüren dar bir yola saptılar. Onları kesilmiş otlarla kaplı bir çayır karşıladı. İlkbaharda bitkiler taşları yenebileceklerini zanneder: yeşilin güzel ve canlı bir tonunda puf puf bitkiler, kısa saplı çiçekler, çimen parçaları dünyayı fethetmeye gidiyordu. Yazın bundan yeniden söz edilecekti ama o gün, o mevsime özgü yaşam gücü kendine fazla güveniyordu. Otomobili park ettiler; kalça kadar geniş en alçak dalları toprağın üzerinde bir yılan gibi kıvrılan çamların gölgesine oturdular. *Haiki* yanında getirmişti, beyaz bir örtü gibi otların üzerine serip üzerine uzandılar. Etraflarında, aynı odalarının zemini gibi yukarıdan aşağıya, yeşil ve altın renklerinde küçük dağlardan bir halı, masmavi gökyüzünün altında ufka kadar uzanıyordu. Ne yol ne de köy görülüyordu çünkü bunlar sayıca pek az ve ufacıktı, insanın yaptığı her türlü inşa oradan görülemeyecek kadar sadeydi. Ilık hava hareket ediyor, akciğerleri şişen yelkenler gibi titriyor, manzarayla dolup taşıyordu. Mutlu Cezayir* önlerinde uzanıyordu.

O günü böyle geçirdiler: neşe içinde çene çaldılar, dilleri acıyana kadar öpüştüler, çıplak kıçlarını güneşe vererek sevişttiler, yalnız oldukları bu uçsuz bucaksız manzaraya karşı yanlarında getirdikleri piknik sepetini boşalttılar, biraz resim yaptılar, birbirinin kollarında uyudular, etraflarında uçup duran can sıkıcı tek bir sineği ani hareketlerle kovaladılar. On iki senenin onları ayırabilmiş olmasına şaştılar. Upuzun on iki sene; [on iki senelik] bir tünel, ucunda duran hatıralar uzak-

Ülke kastedilmektedir. (ç.n.)

lıkların pusunda silikleşmiş olmalıydı, değişmiş olmalıydılar. Ama hayır. On iki sene sadece bir sayfa olmuştu: bir sayfayı okumak zaman alır, eğer satırları takip ediyorsanız yanındaki sayfayı okumak da. Oysa bir önceki sayfa o yaprağın hemen arkasındadır; başka bir yerdedir ama hemen yanındadır.

Akşam gayretliydi, kocaman güneş her şeyi bakır rengine bürüyordu. Birbirine yaslı tenleri birbirinin içinde eriyordu. Victorien'in cinsel organı yorulmak nedir bilmiyor, sadece biraz ağrıyordu. Girip çıkmak, tatlı bir suymuşçasına Eurydice'in içine dalmak için sonsuza kadar dimdik kalabilirdi. Bu, Eurydice'i güldürüyordu; hani havuzda, serin sular ılınmış tene sıçrarken ve sınırsız bir özgürlüğün tadını çıkarırken gülündüğü gibi.

"Artık durup geri dönmemiz" lazım diye fısıldadı kulağına.

"Subay Bey, sokağa çıkma yasağı başladı mı?"

"Subay Bey bu ülkede ne yaptığını biliyor. Gel."

Otomobil yola çıkamadı. Tozlu yolun kenarına doğru yan yattı. Salagnon kontağı çevirdiğinde motor sadece iniltili bir soluk koyuverdi. Motoru karıştırdı, kabloları eliyle yokladı, hiçbir şey olmadı. Güneş batmıştı, gökyüzü mavileşiyordu.

"Burada kapana kısıldık."

"Yayan dönelim. O kadar uzak değil." Victorien hayır anlamında başını salladı.

"Bizim için gece yolculuğu yapmak çok tehlikeli."

"Biz derken?"

"Teki subay iki Avrupalı. Bu bölgede barış sağlanmadı Eurydice."

"Bunu buraya gelmeden önce de biliyor muydun?"

Cevap vermedi. Tabancasını koltukaltından çıkardı ve kemerindeki kılıfına yerleştirdi. *Haiki* ve yiyeceklerden kalanları aldı.

"Ne yapacağız?"

"Saklanıp bekleyeceğiz, biraz uyuyacağız. Ve şafakla birlikte bizi aramaya gelenlerle buluşmaya gideceğiz."

"Bizi bulacaklar mı?"

"Evet" diye gülümsedi. "Eğer biraz şansımız varsa hayatta kalmış ve canımızı kurtarmış olacağız; bu ormanlardaki hain kurtlarla karşılaşmışsak ise ölmüş ve çok kötü muamele görmüş olacağız."

Otların üzerine, iki kayanın kapkara gölgesinin arasına yerleştiler. Uzandılar; kapkara gökyüzünde, belki Fransa'da beraber oldukları bir akşamı saymazsak daha önce hiç bu kadar çok yıldız görmemişlerdi. Kocaman yıldızları, ortalama büyüklüktekileri ve karanlığı aydınlatan minik yıldızların sonsuz tozunu görebiliyorlardı. Hava çam kokuyordu.

"Başa dönüş" dedi Eurydice elini avucunda sıkarak.

"Yeni bir başlangıç" dedi Victorien onu kendine doğru çekerek.

Victorien uyumamak nedir biliyordu. Sadece uyuklamayı, zihinsel ve fiziksel aktivitesini kış uykusuna yatmışçasına en aza indirgemeyi ama bir yandan, ani gürültülere, seslere, taşların yer değiştirişine, dalların kırılmasına kulak kabartmayı bilirdi. Sol koluyla ona sarılıyor, sağ eli ise açık kılıfının içinde ılınmış silahın üzerinde duruyordu. Uyuklamaları arasında birilerinin fısıldadığını duydu. Fısıltılar gecenin hafif esintisinde çevrelerinde dolaşıyor, uzaklaşıyor, ardından yeniden onlara doğru sokuluyordu. Arapça konuşulduğunu işittiğini sandı; birçok ses cevap veriyordu. Sesini duydukları djounnoud* muydu yoksa cin miydi bilemiyordu. Eli ılık silahına gitti, işaret parmağını yavaşça tetiğin üzerine koydu. Eurydice saçları yüzüne düşmüş ona yaslanmış uyuyordu. Ona göz kulak oluyordu. Kadın usulca iç geçirdi. Boynuna doğru nefes alıp veriyor, gülümsüyordu. Cinsel organının büyüdüğünü hissediyordu. Zamanı değil ama en azından ses çıkarmıyor diye düşündü. Mırıltılar yok oluyordu.

Gecenin karanlığı giderek azaldı. Onu uyandıran, kurşun-

* Cezayir Savaşı esnasında Ulusal Kurtuluş Ordusu (ALN) ile birlikte savaşan Cezayirli askerlere verilen addır. (ç.n.)

lardan korunmak için çok yüksekten uçan, dış paneli pleksiglastan helikopter *Alouette** oldu. Uzaktan gelen pervane gürültüsü sabahın taze havasını çalkalıyor, pembe güneş şeffaf ön panelin üzerinde parıldıyordu. [Victorien ve Eurydice] ise yerde hâlâ gölgedeydiler. Salagnon büyük bir kayanın üzerine çıktı ve kollarını salladı. *Alouette* minik daireler çizerek yanıt verdi ve geri döndü. Victorien, kırışmış, toprağa ve yeşile bulanmış *haik*e sarınmış yatan Eurydice'in yanına dönüp çömeldi. Eurydice ona öyle derin bakışlarla bakıyordu ki Victorien hemencecik güm güm atan tek bir kalp kesildi.

"Haberler iyi. Bizi canlı bulacaklar."

Kadın çarşafı açtı; Victorien'e öyle geldi ki sanki uyumuş, yüreği sızlamış ve hafifçe incinmişti ve ona gülümsüyordu; sadece ona yöneltilmiş olan bu gülümseme havada dalgalanıyor ve büyüleyici oklarını ona doğru fırlatıyor, Victorien'in gözü onun için ışıldayan bu gülümsemeden başka şey görmüyordu.

"Yanıma gel. Geliyorlar."

Uzaktan, motorların yaklaştığını duydular. Toprak yolun üzerinde bir *cip*, mitralyözlü yarı paletli bir araç ve iki kamyon sarsıla sarsıla ilerliyordu. Saçlarını ve giysilerini düzeltip 2 CV'nin yanında onları beklediler. Salagnon silahını kemerine geri takmıştı.

"Bunların hepsi bizim için mi?" diye sordu rahat bir nefes almış, onları selamlayarak *Cip*ten atlayan teğmene.

"Bölge güvenli değil Yüzbaşım."

"Biliyorum. Haritanın üzerine küçük bayrakları diken benim."

"Tekrar etmeme izin verin: Yalnız yola çıkmak ihtiyatlı değil Yüzbaşım."

"Ama ben yalnız değilim ki."

Teğmen sustu ve Eurydice'e baktı. *Haik*i bir şal gibi sarmış kadın bakışını ona iade etti.

"Siz her seyi atlatan Yüzbaşı Salagnon'sunuz. Bir gün bu

* Fr. Martı. 1957 senesinde üretilen bir helikopter modeli. (ç.n.)

ölümsüzlüğün size ağır geleceğini biliyorsunuzdur" diye içini çekti.

2 CV'yi çekecek aracı sürmeye gitti.

Bu tip benden on yaş ufak ve ne yaptığını biliyor diye düşündü Salagnon. Savaş mühendislerinden oluşan bir kuşak yetiştiriyoruz. Peki sonrasında ne yapacaklar?

"Karargâha tırmanırken..."

"Burç* Yüzbaşım, burç..." diye sözünü kesti Chambol. "Ben bu ifadeyi seviyorum. Arapça kule demek ve onların dilinde çok anlamlı bir kelime. Çöldeki işareti ifade eden soylu bir kelime.

"Pekâla sizin... burcunuza doğru çıkarken yol boyunca eşek leşleri gördük. Bir sürü, her biri çürümenin farklı bir safhasındaydı."

"Orası yasak bölge Yüzbaşı."

"Eşeklere de mi yasak?"

"Oranın nüfusu boşaltıldı. Her türlü geçiş yasak. Kimsenin oraya gelmemesi, kanun kaçaklarını besleyecek bir trafik olmaması için nöbet tutuyoruz. Aç kalınca ormandan başlarını çıkarıp savaşmaya geliyorlar. Kural basit ve ülkeyi bu sayede elimizde tutabiliyoruz yüzbaşı: O bölge yasak dolayısıyla orada görülen kim varsa kanun kaçağıdır."

"İyi de eşekler?"

"Cezayir'de eşekler bir taşıma aracıdır. O yüzden bu bölgede eşek bir düşman konvoyudur."

Salagnon düşünceli bakışlarla ciddi bir ifadeyle konuşan Albay Chambol'a bakıyordu.

"Pusu kurduğumuz zamanlarda çok eşek öldürdük. Zeytin ya da buğday taşıyorlardı. Buna bir hata olarak bakılabilir ama buna böyle bakmak hatadır: isyanı aç bırakıyoruz."

"Onları gördünüz mü, savaşçıları?"

* Ar. Metinde *bordj* olarak geçmekte ve Arapça "kule, tahkim edilmiş yer" anlamlarına gelmektedir. Dilimizde de aynı kelime kullanıldığından Türkçe kelime tercih edilmiştir. (ç.n.)

"Kanun kaçaklarını mı? Asla. Henüz ormandan çıkacak kadar acıkmamış olmalılar. Ama biz onları bekliyoruz. Beklemeye sabrı olan zafer kazanacak."

"Ya da orada değiller."

"O zaman şu noktada sözünü keseyim. Silah taşıyan bir eşeğin yolunu kestik. Eşeğe eşlik edenlerin ayağında erkek ayakkabıları vardı; şüphe uyandıran da bu oldu. Hepsini derhal öldürdük. Cesetleri incelediğimizde, bunlar gerçekten de erkek çıktı ve eşek, irmik çantalarının altında, küfelerinin içinde iki tüfek taşıyordu. Bu ölü eşek diğer tüm ölümleri haklı çıkarmaktadır yüzbaşı. Doğru yoldayız."

"Sanırım eşekleri kovalamaya devam ediyorsunuz."

"Devam edeceğiz. Vazgeçmeyeceğiz. Karakterinin sağlamlığı bir insanın en önemli meziyetidir. Zekâdan çok daha önce gelir."

"Görüyorum. Gerçek, ölü eşeklerle kaplı uzun bir yoldur."

"Ne demek istiyorsunuz yüzbaşı?

"Hiçbir şey albay. Tüm bunlara bir mana bulmaya çalışıyorum."

"Buluyor musunuz peki?"

"Hayır. Sanırım, zayiat devam edecek" diye gülümsedi.

Chambol anlamadan, gülümsemeden ona baktı.

"Tam olarak ne amaçla buradasınız Yüzbaşı Salagnon?" diye sordu sonunda.

"Gerçekten silah taşıyan bir *katiba*nın* yolunu kesmek için."

"Bizim onu ele geçirmeye muktedir olmadığımızı mı düşünüyorsunuz?"

"Bizim gibi silahlı, iyi idmanlı ve kulağı kirişte yüz yirmi adam albayım. En azından istenmeyen pozisyonda olmayacağız."

"Nasıl isterseniz ama yer değiştirmekten imtina edebilirdiniz."

---

* Cezayir Savaşı esnasında bağımsızlık isteyen savaşçı gruplarına verilen isim. (ç.n.)

Salagnon cevap verme zahmetine girmedi. Paraşütçüler Chambol'un yazıhanesine yerleştiler, yer açıp bir PC telsiz kurdular, bir kara tahta astılar, katlanmış haritaları açtılar. Hareketliliğin ortasında hiçbir talimat vermeyen, herkesin yerine geçmesini bekleyen Salagnon'un çevresinde toplaştılar. Chambol kollarını göğsüne kavuşturmuş bir köşede sinirden köpürüyordu; onaylamadığı bariz, son derece barizdi.

"Vignier, Herboteau?"

"Emret Yüzbaşım."

"Siz onların yerinde olsaydınız nereye giderdiniz?"

İki genç teğmen haritanın üzerine eğildi. Büyük bir ciddiyetle haritayı incelediler. El kol hareketleriyle neyin üzerinde durduklarını gösteriyorlardı: biri burnunun ucuna ufak ufak vuruyor, diğeri baş parmağı ve işaret parmağıyla dudağıyla oynuyor, ardından birer birer parmaklarını haritanın ustaca çizilmiş kabartmaların değişik kısımlarının üzerine koyuyor, bir yandan da tereddütlüymüşçesine söyleniyorlardı. Kafa yorduklarını gösteriyorlardı, bu soruya kallavi bir cevap vereceklerini gösteriyorlardı. Yalnız başlarına olsalar bu kadar çaba göstermezlerdi ama Salagnon'un bakışları altında kafa yoruyorlardı.

Üniformanın dışında birbirine benzemiyorlardı. Hiçbir şey Vignier ve Herboteau kadar birbirine aykırı olamazdı: biri kocaman diğeri iğne iplik gibiydi; biri geveze ve matrak; diğeri donuk ve ketumdu; biri *Denain*li bir işçinin oğluydu, diğeri isi *Bordeaux*lu bir burjuvanın; birinin geleceği kendine bağlıydı diğeri ise varisti ve mucize eseri mükemmel anlaşıyorlardı. Daha cümlenin başında birbirini anlıyor, biri olmadan diğeri asla bir yere gitmiyordu. Paraşütçü teğmen olmak dışında hiçbir ortak noktaları yoktu. Sanki ikisi arasına konmuş, diğerlerini pek eğlendiren bir sirk aynası vardı; biri ufak ve tombul, diğeri uzun ve cılız, aynı anda aynı hareketleri yapıyorlardı.

Salagnon, bir soru sorduğu anda cevap vermek için ciddi ciddi çabalayan bu çocukları seviyordu. Onları eğittiğini dü-

şünmek hoşuna gidiyordu. Onlara savaş saklambacını öğretmişti.

"Burası Yüzbaşım" dedi Vignier parmağını dar bir vadi boyunca gezdirerek.

"Ya da burası" diye ekledi Herboteau bir başka vadiyi göstererek.

"İki cevap fazla. Birini seçmeniz lazım."

"Ne diye bu tiplerin ne düşündüğünü çözmek istiyorsunuz?" diye homurdandı Chambol.

Onlara yazıhanesini ödünç vermişti ama paraşütçülerin o orada değilmiş gibi kullanmalarına tahammül edemiyordu. Haritalar büyük masasının üzerine serilmişti, hiç özen göstermeden masasını iptal etmişlerdi, bölgenin havadan çekilmiş fotoğraflarına stereoskopik gözlüklerle bakıyorlardı. Sanki engebeleri üzerine çıkmadan bilebilirlermiş gibi. Oysa ona sormaları yeterliydi. O Chambol'dü, bölgeyi saran karakol ağının ana noktasıydı ve kemikleri görünen kafataslarının üzerinde o gülünç küçücük kasketlerini sergileyebilmek adına ağır mığferleri taşımayı reddeden, palyaço üniforması içindeki şu tipler onu görmezden gelirmiş gibi yapıyordu.

"Canları nasıl istiyorsa öyle ortadan kaybolurlar, kimse onları bir daha bulamaz."

"Sizin karakollarınıza rağmen öyle mi?"

"Kaybolacaklarının kanıtı da o zaten."

"Yoksa sizin karakollarınız kör mü, yoksa hiçbir işe yaramıyor mu?"

"Biz bölgeyi denetim altında tutuyoruz."

"Saygımdan şu kadarını söyleyeyim ki Albayım hiçbir şeyi denetim altında tuttuğunuz yok. Biz de bu nedenle buradayız."

"Onlar toprağı tanıyorlar. Sıcak ekmeğin üzerindeki tereyağı gibi ortadan kayboluverirler. Hiçbir şey bulamayasınız."

Benzetmesi istediği etkiyi yapmadı. Salagnon sesini çıkarmadan gözlerini ona dikti. İki yüzbaşı başlarını kaldırıp bekledi. Radyoyla ilgilenen emir erleri hareketlerini yavaşlattı, kara

tahtanın yanında duranlar görünmez bir hazır ol pozisyonuna geçip kaskatı kaldı.

"Toprağı tanımanın hiçbir manası yok Albayım. Hep öyle denir ama hiçbir anlamı yoktur."

"Onlar kendi evlerinde, toprağı tanıyorlar, gözlerimizin önünde canlarının istediği gibi kayboluyorlar."

"Söz konusu olan silah kasaları ve mühimmat taşıyan yüz yirmi adam. Bir eşek konvoyu Albayım. Tüm bunlar bir kayanın ardına saklanamaz. Geçtikleri yer görülür."

"Size toprağı tanıyorlar diyorum."

"Bu tiplerin hiçbiri buralı değil. Yarısı şehirde büyümüş, sizin ve benim gibi, diğerleri de başka başka yerlerden geliyor. İnsan sadece kendi evinin yöresini bilebilir. O da ancak yürüyen biriyse. Aradıklarımız çoban değil, gizlice yer değiştirmeyi bilen becerikli ve ihtiyatlı tiplerden kurallara göre kurulmuş bir ordu. Sizin karakollardaki adamlarınız, asla yürüyüşe çıkmıyor ve geceleri uyuyor. Yaşadıkları yere dair hiçbir şey bilmiyor, geri dönecekleri günü bekliyorlar."

"Onlar Arap değil ve biz Cezayir'deyiz."

"Arap olmak Cezayir'i bileceğiniz anlamına gelmez Albayım. Cezayir'de yaşayan Arap onu tanımayı öğrenir, diğer herkes gibi."

Chambol sabrının sonuna gelmiş bir edayla gözlerini havaya dikti.

"Hiçbir şey bildiğiniz yok Salagnon. Ne bu ülkeyi, ne bu insanları tanıyorsunuz."

"Ama silahlı bir grupsanız bir bölgeyi geçmek ne demektir biliyorum. Ben silahlı bir çeteyi tek başıma takip ediyorum. Dünya herkes için aynıdır Albayım." Teğmenlerine döndü. "Beyler?"

"Burası!" diye bağırdı hepsi tek ağızdan her biri farklı bir vadinin üzerine parmağını koyarak.

"Aptalca. Oradan geçerlerse yolu katetmeleri gerek ve karakollardan birinin menziline girmiş olurlar."

"Ama bu en kısa yol ve ormanın içinden geçmek işlerine gelir."

"Peki ya yol, karakol?"

"Enikonu silahlı, yolu zorlamaya muktedir yüz yirmi adamlar; karakolun onlar için sorun teşkil etmeyeceğine dair bahse bile girerler."

"Niçin?"

"Kendiniz söylediniz: karakollar onları görmüyor. Gözlerini kapatıyorlar ya da başka yere bakıyorlar. Bölgeyi korumuyor, kendilerini koruyorlar. Karakollar sadece bizim adamlarımızı hareketsizleştirmeye, onları bir hedef tahtası gibi ülkenin tamamına serpiştirmeye yarıyor. Bunların birincil meşgalesi hayatta kalmak.

"Gülünç."

"Başka şekilde ifade edemezdim. Ve işte nasıl pozisyon alacağımız."

Düzeni; bekleme pozisyonlarını, toplanma noktalarını, paraşütle atlama bölgelerini Chambol'un alaycı bakışları altında kara tahtaya çizdiler.

"Harika bir fare kapanı Beyler. Onları beklemekten usandığınızda sizi akşam yemeğine bekliyoruz."

Paraşütçüler koca kayaların üzerine uzanır. Güneşin altında kalmış yüzeylerine dokunduğunuzda elinizi yakan kalker bloklarının karşısındaki bayırlar boyunca saklanırlar. Kışın (iyi de burada kış olur mu ki? Her yaz kışın [varlığını] unutturur) gürül gürül akan derenin şimdi incecik akan bir suya, zakkumların bittiği topraktaki esmer deliklere, kuru çiçekleri güneşin altında parlayan buğdaygillere ve ağaçlara indirgendiği kurak vadiye hâkimlerdir. Dere boyunca devam eden ağaçlardan, çarpık dallardan, parlak yapraklardan, tüm vadiyi tırmanan ve altına saklanılacak uzun bir çatı şeklini alan merhametsiz bir orman ortaya çıkar. Bu ağaçların altında, taşlı bir yol vadiyi tırmanır; belki Roma döneminden kalma, akan suya göre fazla geniş kalsa da fırtına zamanı su taşkınları için bir

önlem niteliğindeki bir köprü sayesinde dereyi aşar ve karşısındaki diğer eğimi tırmanarak diğer bayırı geçer. İkinci bir müfreze buradadır. O da kocaman kayalarla yerin üzerinde parça parça gölgeler oluşturan gri çalı karmaşasının arasında saklanmaktadır. Görülmemektelerdir, dürbünle dahi. Tozlu kamuflaj üniformaları her şeyi, vadinin eğimini, yükselen karşı eğimi ve sonsuza uzayan diğer tepeleri kaplayan kayalara karışır. Renkleri iç içe geçmiş üniformaları onları ortadan yok etmektedir. Bunların rengi solmuştur, kıvrımları kullanılmaktan yıpranmış, kumaşı tiftiklenmiş, kimi yerlerde açılmıştır; yeşil kumaştan ağır üniformaları onları yormaktadır. İş giysilerini giyerler. Silahları bile, sürekli kullanılan araç gerecin ele uyum sağlayışı gibi çizgi çizgi ve yamru yumrudur. Üzerine uzandıkları kaya parçaları onları bakışlardan korusa da sıcaktan korumaz. Bir duvarın üzerine konuşlanmış kertenkeleler gibi hareket etmeden dururlar, gözleri birer çizgiye dönüşür. Çevreyi gözetler, arada kestirirler. Geceden beri oradadırlar, güneşin yükselişini gün boyunca sırtlarında hissetmişlerdir. Gökyüzünün önce mora, sonra yazın Fransa'da olduğu gibi güzel bir maviye ve sonunda günün kalanı için beyaza döndüğünü görmüşlerdir: aynı son ana kadar yavaş yavaş ısıtılan metal bir levhanın aldığı tüm renkler gibi. Hareket etmeden nefes alıp verirler.

Uzun saatlerdir kelimenin tam manasıyla hareket etmeden duran Salagnon 'belki de artık terlemiyorum ya da terlediğimi hissetmiyorum' diye düşündü. 'Vücut alışmaz ama insan önemsemeyebilir. 'Sıcak beni takip etti; tüm yaşamım ter içinde geçti. Oysa burada en azından kendi özsuyumun içinde yüzüyorum. Çinhindi'nde ise tüm atmosfer beni zehirliyordu. Hava göğsüme baskı yapıyordu. Üzerime yapışıyordu; buharın içinde, herkesin bir araya gelmiş yapış yapış terinin içinde pişiyordum. Burada sadece kendi terim üzerime yapışıyor. Daha iyi.'

Çatırdayan tozlu yapraklarla kaplı karanlık ormandan geçişi gözlüyorlardı. Silahlı yüz yirmi adamlık bir konvoyun bura-

dan çıkacağını, ardından yolu korunmasız bir şekilde katedeceklerini öngörmüşlerdi. Onları bekliyorlardı. Yüz yirmi adam: bu savaşın ölçeğine göre bütün bir ordu ederdi. İnsan çoğu zaman hiçbir şey görmez. Eşeler ama bir şey bulamaz. Saklı olduklarını bilir. Bir *cip* ıssız bir yolda saldırıya uğramıştı. Sanki taşlar, çalılar saldırmıştı ve yolcuları yol kenarında parçalara ayrılmış halde bulmuşlardı. Bu savaş demekti. En yakındaki taştan köyü yerle bir etmekle, ele geçirdikleri kim varsa sorgulamakla yetindiler. [Sorgulananlar] soruları, onlar ise cevapları anlamıyordu. Bu yaptıkları karşı taarruza tekabül ediyordu. O nedenle teselli içinde silahlı yüz yirmi adamı bekliyorlardı. Çarpışmak birilerinin sizi yakalamasından korkarak yaşamaktan her zaman yeğdir. Taşların arasına uzanmış gençler güneş çarpması yüzünden bayılmamaya, kalplerinin çarpıntısına söz geçirmeye ve kaslarının içinde bir gece lambasınınki kadar minik bir ışığı korumaya çabalıyorlardı. Silahlı yüz yirmi adam ağaçların örtüsünden çıktığında coşmaya hazırdı.

Salagnon telsizi cılız bir mimozanın altına yerleştirmişti, anteni dallara karışıyordu, hiçbir şey seçilmiyordu, madeni pırıltılar ve kumun eskittiği dokulu yeşil boyanın içinde solmuştu. Oradan otuz kilometre uzakta, iki helikopter bekliyordu. Tam donanımlı, bir müfrezeyi gerekli yere bırakmaya, ardından adamları şuraya buraya yerleştirmeye hazır halde bekleyen pilotları gölgede oturuyordu. Trambassac helikoptere son derece düşkündü. Haritanın üzerine küçük bayraklar dikiyordu. Bunları, eşyükselti eğrilerinin temsil ettiği engebelerin üzerine iğneliyordu. Telsizden ne zaman orada olacaklarına dair bilgi veriyorlardı. Küçük iğnelerden balık avlama sepetleri yapıyor, haritaların üzerinde tavla oynuyor, düşmanı hapsediyordu; geçişini kapıyordu; dönemeçte onu bekliyordu; etrafını iğnelerle sarıyordu. Ve orada, taşların arasındaki sıcağın içinde, tam bir tur atan ufkun ortasında çakıl taşlarının üzerinde sürüne sürüne göğüs geriyorlardı. Bir parmağıyla işaret edi-

yordu; adamları parmağının haritanın üzerinde durduğu yere naklediyorlardı.

İki Siko H 34 bir müfrezeyi herhangi bir yere bırakabilirdi. Otuz adam çok değildir ama bileklerinin gücü, dakiklikleri, tedarik ettikleri otomatik silahlar sayesinde ölümcül darbeyi indiriyorlardı. Her bir helikopterdeki on beş adam birbirine güvenebileceğini biliyordu. Birbirini tanıyan ve sayan genç insanlardan meydana gelen bir tabur yenilmezdir çünkü kimse arkadaşlarının önünde tabanları yağlamaya cesaret edemez, beraber savaştığı, beraber yaşadığı kişiyi yüzüstü bırakmaz çünkü bu kendini yüzüstü bırakmak demektir.

Salagnon kepinin altında gözleri yarı kapalı, bir şeyin hareket etmesini bekliyordu. Kıvırıp cebine koyduğu beyaz sayfalı küçük bir defterin üzerine kurak vadiyi çiziktiriyor, minik kurşun kalem darbeleriyle bir eskizini yapıyor ardından ayrıntıları derinleştirerek gölgelendiriyordu. Sonrasında sayfayı çeviriyor ve yine aynı şeyi çiziyordu. Gözledikleri o vadiyi her bir deliğini, her bir ağacını ezberleyene kadar çizdi; yüzyıllardan beri orada biten hiçbir kuru çalı gözünden kaçmadı. Hızlıca bir resimden diğerine geçerken neyin hareket edip etmediğini seçmek mümkün diyordu kendi kendine. Telsizi yanında, sırtını bir ağacın gövdesine yaslamış, kepinin eğik siperliğinin altında uyukluyordu.

Vignier tek birini bile yerinden oynatmadan taşların arasına süzüldü ve bir anda önünde belirdi. Salagnon yerinden sıçradı ama genç adam parmağının ucuyla dokunup onu sakinleştirdi ardından dudaklarına götürdü.

"Bakın yüzbaşım, dere yönünde, köprünün yanında" diye fısıldadı.

Salagnon mekanik bir hareketle dürbününü eline aldı.

"Hayır. Yansıma riskini göze alamayız. Oradalar" dedi Vignier kısık sesle.

Dürbünü bıraktı, gözlerini kısarak baktı. Sık ağaçların arasından ihtiyatlı siluetler çıkıyordu. Etrafı sarılı ağaç gövdeleri-

nin altındaki gövdeler son ana kadar onları saklamıştı. Sırayla ilerliyorlardı. Yanlarındaki eşeklerin sırtlarına kasalar yüklemişlerdi. Yoldan motor gürültüleri duyuldu. Bir toz hortumu yavaşça, askeri kamyonların korkunç gürültüsüyle onlara doğru geliyordu. Salagnon bu kez her türlü tedbiri unutup dürbünü aldı ve ayağa kalktı. İçi insan dolu kamyonların önünden bir *cip* geliyordu. Vadiyi tırmanıyorlardı, köprünün üzerindeki dümdüz yoldan geliyorlardı.

"Hay sıçayım. Ah şu Chambol salağı!"

Dere yatağından atılan ilk havan topu mermisi *cip*in önündeki yola isabet etti. Araç kontrolden çıktı ve yol kenarında durdu. Bir diğeri kamyonun tekinin motoruna çarptı ve motor alev aldı. Adamlar aşağı atladı, etrafa dağılıp yere yapıştı, üzerlerine açılan ateş taşları yerinden kaldırıyordu.

"Aptallar! Aptallar! Gidelim!" diye bağırdı Salagnon.

Saatler süren uğraşı sonucu özenle kurulmuş fare kapanı vakitsiz tetiklenmişti. Havan topu mermileri dere yatağında patladı, taşların arasına gizlenmiş makineli tüfekler ateş etmeye başladı ve [böylece bir olup] havayı çatırtı ve patırtıya doyurdular. Saklanmış bekleyen müfrezeler tırmanarak ilerliyordu ve *katiba*nın adamları geri dönmeye kalkışınca ayağa kalktılar ve koşarak hücum ettiler. Eşeklerin bir çoğu alarm gıcırtılarının içinde yere yığıldı, eşeklerin başındakiler tereddüt etti ve onları kasalarının altında yatar bırakarak ağaçların arasına sıvıştı. Yoğun bir ateş başladı, kısa makineli tüfekler arka arkaya ateş ediyor ve paraşütçüler kendilerini yere atıyordu. Bunu yaralandıkları için yapıp yapmadıklarını ayırt etmek ise imkânsızdı.

"Olmaz böyle şey! Yok böyle bir şey!" diye homurdanıyordu Salagnon.

Trambassac'ı aradı, vadinin ağzını kapatma, tuzak kurma, helikopterlerin seçili müfrezeleri öngörülen noktalara bırakması emrini verdirdi. Paraşütçüler adım adım ilerliyorlardı. Dere yatağına vardılar. Yoldakiler için işler daha yolunda gidi-

yordu. İhtiyatla doğruldular. Uzaktan, sanki atış egzersizinin bir parçasıymışçasına düzenli ateş sesleri geliyordu. *Katiba* vadiyi tırmanıyor ve bayırların üzerine serpiştirilmiş destek noktalarına rastlıyordu. İki helikopter büyük bir gürültüyle gökyüzünde tur atıyordu.

"Yine bile az çok işe yarıyor ama nasıl da yazık oldu!"

Üzerlerinde, düzenli bir ordu kurmaya çalışan ama tam anlamıyla beceremeyen ALN*'nin yıpranmış üniformaları olan ölmüş adamlar kurumuş dere yatağının içinde yatıyordu. Yerdeki yaralılar ani hareketler yapmamaya çabalıyor, sabit gözlerle ceset ceset gezen silahlı paraşütçülere sessizce bakıyordu. Yerdeki adamların arasında ağır silah kasalarının altına yığılmış eşekler de vardı, bazıları başını kaldırıyor ve eşeklere özgü o yüksek sesle ağzını kocaman açarak anırıyordu. Büyük mermilerin ve havan topu mermilerinin açtığı korkunç yaralar hepsinin canını yakıyordu; işkembeleri yere akmış, kürkleri kana bulanmıştı. Bir çavuş elinde tabancası eşek eşek dolaşıyor, usulca yanlarına sokuluyor, tabancanın namlusunu hürmetle alınlarına dayıyor ve tek bir el ateş ediyor, ardından ayağa kalkıyor, anırmayı bıraktıklarında, ayaklarının kasılması son bulduğunda uzaklaşıyordu. Sessizlik olana kadar yaralı eşekleri birer birer öldürdü. Her ateş edişinde hareketsiz yaralılar yerinden sıçrıyordu. Kanun kaçakları üniformalıydı, savaş silahları taşıyorlardı. Bir araya getirildiler. Fazlasıyla askere benzeyenleri ayırdılar. Onları geri getirmeyeceklerdi. Fransız Ordusu'na geçtiği apaçık belli olanlar asker kaçağı sayılacaktı. Alıkoyduklarının ellerini bağladılar, silahları kalçalarında bekleyen paraşütçülerin yanına oturmalarını emrettiler. Bir subayın üzerinde haritalar, kâğıtlar, belgeler buldular.

Vignier eğimde yatıyordu. Mermi alnına, kaşlar çatıldığında oluşan çizginin tam ortasına denk gelmişti. Anında ölmüş olmalıydı; ayaktayken vurulmuş ve düşüp ölmüştü. Herboteau

* Cezayir'in bağımsızlığı için savaş Ulusal Kurtuluş Ordusu. Ulusal Kurtuluş Cephesi FLN'nin silahlı koludur. (ç.n.)

bir an durup sessizce onu izledi. Sonra cebinden bir mendil çıkarıp diliyle ıslattı ve kafatasını delen yusyuvarlak deliğin etrafındaki kanı temizledi.

"Böyle daha iyi. En azından temiz bir ölü olacak."

Doğruldu ve mendilini özenle geri koydu. Silahını aldı ve *katiba*yı takip etmek için izin istedi ve adamları ile birlikte uzaklaştı. Uzakta, derenin yukarılarında, içine girmesi pek zor ormanlarda hâlâ çarpışıyorlardı.

*Cip*ten düşen Chambol ayak bileğini burkmuştu. Sıçrayarak yürüyordu. Kamyonun içindeki adamlar sendeleye sendeleye bir araya toplandı, emir almadan araçlarının etrafında biriktiler. Gençtiler, yüzleri henüz bir çocuğunki kadar pürüzsüzdü, üzerlerine büyük gelen piyade üniformaları sanki bedenlerine göre olmayan bir kostüm sandığından araklanmış gibi duruyordu. Bunlar askere daha yeni çağrılanlardı. Çok korkmuşlardı. Salagnon tokat atmakla teselli etmek arasında tereddüt etti. Beceriksizce silahlarına sarılmışlardı. Kafalarının üzerindeki ağır miğferleri yan yatmış, yanlış takılmış ve fazla büyüktü. Paraşütçüler çarpışmaya giderken iyi giyinir. Önemsiz gibi görünse de bu her şeyi değiştirir. Hepsi bir araya geldiğinde onlara ne yapacaklarını söyleyecek iki çavuştan başka kimseleri olmadığını gördü. Biri alkol kokuyor, diğeri ise yorgun görünüyordu; onlarca seneden beri, savaştan çok uzun zaman önceden beri tükenmekte olan bu ülkede yaşıyor olmalıydı. Aptal gibi dışarı çıkıp beklenmedik bir kurşun yemektense karakollarına gidip emniyette olmaları daha iyi olacaktı. Ayağını yere koyarken acıdan yüzünü buruşturan Chambol gözüne ilişti.

"Ne halt etmeye buradaydınız?"

"Karakollarımızdan birini tahkim edecektik"

"Öylesine, aptallar ağınızdaki rastgele bir karakolu mu?"

"Bir muhbir karakolun saldırıya uğrayacağını söyledi bize. Onları orada bekleyecektik. Oraya vardıklarında karşılarında durumdan haberdar bizi bulacaklardı. Onları hızlıca halledeceğimizi düşünüyorduk."

"Siz muhbirlerinize inanıyor musunuz?"

"Adam eski bir muharip, güven duyulan biri."

"Etrafınıza bakın, yerlere, bizim yüzümüzden öldürülmüş şu adamlara. Bunların arasında da eski muharipler var. Buradaki hiç kimseye güvenemezsiniz. Benim adamlarım dışında. Siz bir aptalsınız Chambol.

"Sizi görevinizden aldıracağım Salagnon."

"Ben sizin postunuzu kurtarmak için burada değilim. Ne yapacaksınız? Aptal karakollarınızda saklanıp bekleyecek misiniz? Sizi aramaya gelmeleri için ne kadar zamana ihtiyacınız olacak? Saygısız paraşütçüleri görevden aldırın da *fellaga**lar gelip gece yatağınızda taşaklarınızı kessin. Hem de nöbetçilerinizin ruhu bile duymadan. Onları öyle bir atlatırlar ki ancak bıçağın soğuğunu gırtlaklarında hissedince, etrafınız size astsubaylık yapan döküntülerle çevriliyken kamyonlarınıza atıp yanınızda taşıdığınız kırık kolları görünce anlarlar ne olup bittiğini.

"Böyle konuşmaktan menederim si..."

"Beni hiçbir şeyden men edemezsiniz Albayım. Hadi şimdi nasıl dönüyorsanız öyle dönün. Yapacak başka işlerim var."

Gece olduğunda Ahmed Ben Tobbal'ı yanına götürdüler. Onu o koca, kapkara bıyığından tanıdı; henüz kendi tıraş olmadığı zamanlarda bu bıyıktan çok etkilenmişti. Bıyığı hâlâ duruyordu; gür ve karman çormandı. Yüzü zayıflamış, hatları keskinleşmişti. Akşam oluyor, artık çarpışma sesleri duyulmuyor ve gökyüzünden hafif bir esinti yayılıyordu. Burunlarına, reçineli ağaçların, yoğun bir koku yayarak kendini bırakan lezzetli bitkilerin, çakmaktaşı kokusu saçan ısınmış kayaların kokuları geliyordu. Paraşütçüleri elleri bağlı mahkûmlara eşlik ederek; içlerinden ikisi enlemesine, diğer hepsi her iki yanında sandıklar taşıyan eşeklere rehberlik ederek ve ayaklarını biraz sürüyerek geri dönüyordu. Mahkûmu, bir Roma sancağı

* Ar. Fransız otoritesine başkaldırmış Tunuslu ya da Cezayirli özgürlük savaşçılarına Fransızlar tarafından verilen ad. (ç.n.)

gibi ölülerin arasında toprağa dikilmiş, otuz altı saattir uyumadığı yüzünden okunan, leoparlı kumaşa bürünmüş Yüzbaşı Salagnon'a götürdüklerinde, onu tanıdı ve gülümsedi.

"Eğer benim avucuma düşseydin küçük Victorien, sana iyi şeyler yapmazdım" dedi Ben Tobbal.

"Biz sizin avucunuza düşmüyoruz Ahmed. [Onlar] biz değiliz."

"O da olur Yüzbaşı, o da olur."

"Ama olmadı."

"Olmadı. Demek ki benim sonum buymuş. Ve umarım yeterince çabuk olur" diye ekledi tüm yüz hatlarını geren bir gülümsemeyle. Sanki rahat bir soluk koyuvermişti, sanki uzun bir yürüyüşün ardından gerinip uykuya yatacaktı; bu gülümseme kimseye değildi ve insan sırf bunun için ona karşı muhabbet hissedebilirdi.

"Bunun olmasına izin vermeyeceğim."

Omuzlarını silkti.

"Bu seni aşar Yüzbaşı. Adamların kafama sıkmadı çünkü konvoyun şefi bendim. Beni o yüzden getirdiler. Beni kime vereceğinizi gayet iyi biliyorum. Ve eğer ki beni serbest bırakırsanız, diğer tarafta işimi bitirirler. *Katiba*mı kaybedip kendimi tutuklatmam beni kirletti ve bizde temizlik basittir: kanla olur. Bu ülkede temizliğin her zaman kanla olduğunu fark ettin mi? Bol kanla, hani bol suyla dendiği gibi. Burada su azdır ama kan değil." Buna güldü. Yere çömeldi, üzerine hafif bir sarhoşluk benzeri bir dinginlik çökmüştü. "Kısacası, geleceğimi gayet iyi görüyorum. Sen beni dinleme nezaketini göstersen de küçük Victorien, geleceğim kısa. Doktor Kaloyannis seni pek severdi, kızıyla evlenmeni istemiştir. Ama işler değişti, niye bilmem. İyi kalpli doktor korkak bir adama dönüştü, güzel Eurydice onu hak etmeyen bir adamla evlendi, ben hastabakıcıyken boğaz keser oldum ve sen küçük Victorien, güzelim resimler yapan sen, işte sen de benim infazıma birkaç saat ya da birkaç gün kala kibir dolu bir savaşçı olmuşsun. Her şey kötü gitti ve

her şey daha da kötü gidecek, ta ki herkes herkesi öldürene kadar. Hayatımın bitmesinden hoşnutsuz değilim. Köyde savaşarak, sizi elimizden kaçırarak, karşıma çıkan herkesi önünde sonunda öldürerek geçen yılların ne kadar yorucu olduğunu hayal edemezsin. Bittiği için kırgın değilim."

"Ben Tobbal, sen sadece mahkûmsun."

Bu onu daha da güldürdü; yere çömelmiş, ihtimamla ona doğru eğilmiş paraşütçü yüzbaşına aşağıdan bakıyordu.

"Oradaki, Fransa'daki arkadaşını hatırlıyor musun? Soyadımı soran ilk Fransız'dı. Diğerlerine göre bir Arap'ı ifade etmek için bir ön ad yeterliydi. Ve bana sen diye hitap ediyorlardı çünkü benim dilimde senli konuşulduğunu söylüyorlardı. Ama bunu söyleyenlerin hiçbiri benim dilimi konuşmuyordu; *Françaoui*ler bizim hakkımızda bir şeyler bilir. Arapça konuşmazlar ama bir Arap'ı her zaman tanırlar."

Herboteau yüzünde sert bir ifadeyle Ben Tobbal'ı inceliyordu ve parmakları sanki kendini zor tutarmışçasına gergin hareketlerle kasılıyordu.

"Ona ne yapılsın Yüzbaşım?" diye sordu gözlerini ondan ayırmadan.

"Buradan çıkar. Mahkûm sorgulansın."

Herboteau içini çekti.

"Napalım Teğmen. Bir kez olsun kuytularda adam gırtlaklamak yerine savaş verelim; savaş kanunlarını uygulayacağız" diye ısrar etti Salagnon.

"Hangi kanunlar?" diye homurdandı Herboteau.

"Kanunlar."

Matarasını çözdü ve yere çömelmiş mahkûma verdi; Ahmed içini çekerek içti, bıyığını kuruladı.

"Sağ ol."

"Seni almaya gelecekler."

Helikopter yaralıları, cesetleri ve o mahkûmu almak için birkaç dakikalığına yere kondu. Akşam olmasına rağmen güneş gözlüklerini çıkarmayan, pervanelerin rüzgârı yüzünden

kambur duran Mariani yıpranmış deriden evrak çantasını aldı. Bu küçük muhasebeci çantasının içinde FLN'nin* tüm belgeleri, formülerleri, liste ve haritaları vardı.

"Bu kadarı yetmeli" dedi helikoptere doğru yürüyen Ben Tobbal'e bakarak.

Elleri bağlı, beceriksizce helikoptere biniyordu. Salagon'a belli belirsiz, bir göz kırpış gibi, acizlik bildiren bir hareketle selam verdi ve kokpitin içinde gözden yitti.

"Ona göz kulak ol" dedi Salagnon.

"Sorun yok" diye cevap verdi Mariani evrak çantasına tıklatarak. Ardından büyük bir gürültüyle yerden yükselen araca bindi.

Bayırlardan taze bir rüzgâr esiyor, mor gökyüzü koyulaşıyordu. Helikopter pembe bir ışıkla parlayan kadar yükseldi: bunlar o yüksekliğe vuran son güneş ışıklarıydı. Yönünü Cezayir [şehrine] çevirdi. Güneş battı batacaktı ve eflatun renkli gökyüzünde bir siluetin helikopterden aşağı düştüğünü, havada fırıl fırıl dönerek karanlık tepelerin arasında kaybolduğunu gördüler. Helikopter yolundan sapmadı ve karanlık gökyüzünde kayboldu. Artık sesi duyulmuyordu.

"Böyle olacağını biliyor muydunuz?" diye sordu Herboteau.

"Söz konusu Mariani ise, insan bunu bekleyebilir. Artık dönüyoruz."

Onları almaya kamyonlar gelmişti. Yanık farları ıssız taşlık yolu aydınlatıyordu. Herboteau parmaklarını sıkmayı bırakmıştı. Sarsılıp duran kabinde yorgunluktan tükenmiş, oturakların üzerinde uyuyan diğerlerinin aksine onun gözüne uyku girmiyordu. Ayakta uyuyor ve bir mide bulantısı gözlerini kapamasına engel oluyordu. Yol yüzünden sarsıldıklarından, sonunda bir mide bulantısı için durmayan şoförü kendine sövdüre sövdüre pencereye kustu.

"Hasta mısınız Herboteau?" diye sordu Salagnon vardıklarında.

* Ulusal Kurtuluş Cephesi. (ç.n.)

"Evet Yüzbaşım. Ama baş edemeyeceğim bir şey değil."
"Düzelecek misiniz?"
"Evet."
"Çok güzel. Hadi gidin yatın."

Uyumaya gidiyorlardı. Uykusuzluk; yürüyüşler; beklemeler; birden harekete geçmek zorunda kaldıkları, onları soluk soluğa bırakan, plajın, taze biranın ve yataklarının hayalini kurduran olağanüstü yiğitlikler göstermelerine olanak sağlayan ani çarpışmalar yüzünden bitmiş tükenmişlerdi. Yıpranıyorlardı. Kamplarının düşük voltajla aydınlatılmış koridoru gözlerine upuzun görünüyordu; yeri göremiyor, eskimiş, tozlu lastik tabanlarını köhne muşambanın üzerinde sürüye sürüye yürüyor, mekanik adımlarla uykuya doğru ilerliyorlardı. Dönen bölük hiç de çevik değildi; gözleri kıpkırmızı, üniformaları pislikten kaskatı olmuş, derileri başa belası terden yapış yapıştı. Bölük olarak tereddüt içinde koğuşlarına, çarşaflarının içine girip bir daha hareket etmeyecekleri demir yataklarına doğru yürüyorlardı. Bu sefer neredeyse hepsi geri dönmüştü, cesetlerin ağırlığını beraberlerinde sürüklemiyorlardı: sadece üç ölü ve onlar vardı; kendi yorgun derileri, bolca kana bulanmış, karanlığın içinde parlayan ruhları. Aslında her şey iyi gitmişti, şaşırtabilirlerdi, onlar şaşırmamıştı, neredeyse bir arada geri dönüyorlardı. Aslında. Kampın kör ışığında hiçbir birbirinden ayırt edilemiyordu; ışık sıkılı dudaklarının çevresindeki sırıtışı belli ederek kafalarındaki tümsekleri, derin yüz hatlarını belirginleştiriyor. Çukurlarına kaçmış, feri sönmüş gözleri artık görmüyordu. Yorgunlardı, kendilerini sevmiyorlardı, dirsek dirseğe, omuz omuza birbirlerine yaslanmışlardı. 'Uyumak istiyorlar' diye düşündü Salagnon. 'Sadece uyumak. Sineklerin etrafında cirit attığı o sırımsı ışığın altında geri dönüşlerini izliyorum; ayaklarını sürüdüklerini, kampın şu rezalet koridorunda uyumayı akıllarından geçirdiklerini görüyorum. Kendini güçlü hisseden bu grup şimdi [illegible]

ben onların şefiyim. Şimdi gece, sabah olacak, mahzene geri döneceğiz ve döşeme taşını arkalarından kapatacağım, günü orada geçirebileceğiz. Yaşamaman gerektiği halde yaşamaya devam ediyorum, etrafımı mezardaki buhar gibi saran terin nedeni bu. Ben Çinhindi'nde öldürüldüm. Hiç beklemediğim bir anda tavuk ayağı yerken. Burada olmamalıydım. Yine de devam ediyorum. Hepimiz devam ediyoruz, burada olmamalıydık. Bu yaşadıklarımıza, bu yaptıklarımıza kimse dayanamaz, kimse bunlardan sağ çıkamaz ama yine de devam ediyoruz, biz yeryüzüne yayılmış bir zombi ordusuyuz ve her yere felaket getiriyoruz. Karnımız doyunca, günü geçirmek için mezarımıza geri dönüyoruz; bir sonraki gece kanın kokusunu alıp yine dışarı çıkacağız. Bu daha ne kadar sürecek? Ta ki çöldeki kurumuş cesetler gibi toza dönüşene kadar; bunları yerinden fazla oynatırsanız kumdan fazlası olmadıklarını görürsünüz. Suyu, tüm suyu boşaltmak gerekiyordu, böyle karar verilmişti. Toprak kurumalıydı, hiçbir balık yaşayamasın diye; tozdan başka hiçbir şey kalmasın diye. Biz de öyle yaptık: ve gecenin sonunda günü geçirmek için mahzene geri dönüyoruz.'

"Mermilere dayanıklı. Test ettim. Belki on metreden değil, ama buradan öyle. Her halükârda göreceğiz. Benim doğrulayabileceğim bir FM'in elli metre uzaktan gelen makineli tüfek ateşini durdurduğu. Bir kurşun geçebilir ama şans benden yana" dedi. Şoför aracın kapısının üzerine vidaladığı sac levhaya hafifçe vurdu. "Zırhlı camları tercih ederdim ama ben de devlet başkanı değilim. Zırhlı camı herhangi bir atölyede bulamazsın" diye devam etti.

İki günlük pusunun ardından Salagnon'u ve adamlarını aramaya gelmişti. Kabinin içinde oturan Salagnon kendini açık pencereden içeri giren akşam rüzgârıyla serinlemeye vermişti. Teni, yüzü ile solgun renkteki üniformasının üzerinde beyaz kristaller meydana getiren kurumuş ter ve kumla kaplıydı.

"Ben bakırcıyımdır ve yöntemliyimdir" dedi şoför gözlerini yoldan ayırmadan. Yoldaki çukurları takip etmesi gerekiyordu, kamyon sarsılıyordu; burada yol dedikleri yaz fırtınaları esnasında toplu halde yer değiştiren, hiçbir uyarıda bulunmadan çöken, uzun sonbahar yağmurları esnasında akarsu yataklarına dolan, irili ufaklı, ezilmiş taşlarla kaplı yollardı.

"Ve bu size yardım ediyor, öyle mi?" diye sordu Salagnon dalgın dalgın, gözlerini manzaradan ayırmadan.

"Şöyle ki benim konumum sizinkine göre çok daha tehlikeli."

"Öyle mi düşünüyorsunuz?"

"İstatistikler Yüzbaşım. Şoför ölümleri paraşütçü subay ölümlerinden daha fazla. Buna karşın biz kıçımız koltukta, kafamız direksiyonda, yanan kamyonların içinde ölüyoruz. Siz ise dışarıda, kollarınız çaprazlamasına, gökyüzüne karşı alnınızda bir kurşunla.

"İyimser gördüm sizi" diye gülümsedi Salagnon.

"Bu bir imge ama pusularda şoförlere nişan alıyorlar. Böylece kamyon, arkasındaki tüm bir konvoyla birlikte duruyor. Hareketsiz FM'den hepsini bombalıyorlar. İlk talihli direksiyondaki tip, yani bendeniz oluyorum. Direksiyonda olduğum bazı zamanlar, kabak gibi ortada olduğumu bildiğimden başım çatlıyor.

"Çelik zırhtan da mı?"

"Onu takmam lazım ama yolu da görmem lazım. Ama şimdi beni vurmak için çok kaliteli bir silaha ihtiyaçları var ve iyi nişan almaları gerek. Menzillerinin uzağında, daha zor bir hedef haline geldim. Başka bir kamyondaki başka bir tipe nişan almaya çalışacaklar. Kâğıt üzerinde, atlatıyorum."

"Yöntemlisiniz" diye güldü Salagnon.

"Ve bakırcıyım. Göreceksiniz, bu el işidir. Aynı kâğıt kesme sanatı gibi kat kat levhadan yapıldı. İşçiliği güzeldir Yüzbaşım."

Yol kenarına park etmiş *cip*inin içinde ayakta duran Chambol'un yanından geçtiler. Ön cama yapışmış, yukarıdan aşağı inen köye bakıyordu. Akşamın eğik ışığı yüzünü şekil-

lendiriyor, ona asker heykellerine özgü bir çehre katıyordu. Hareketsizdi.

"Bu salak ne demeye burada acaba?"

Salagnon'un parmaklarının ucunu oynatarak selam verdiği adam çenesini belli belirsiz kaldırarak cevap verdi. İki yarı paletli köyün girişini tıkamıştı. Ağır miğferleri aşağı düşmüş, tüfeklerini süpürge gibi tutan, kocaman pantolonlarının içinde çocuk gibi kalmış işsiz güçsüz genç askerler şurada burada dikiliyordu. Güneş ufka doğru iniyor, havada asılı duran tozlar bakır rengi ışıltılara bürünüyor, askerlerin genç çehrelerinden sersemlik okunuyordu. Nereye konuşlandırıldılarsa orada kalmaya devam ediyor, ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Akşam yelinde, gözleri kamaştıran bir alacakaranlık güneşinin sıcağında sinekleri duydu. Amber renkli ağır havayı titretiyorlardı. Tüfeklerini yanlış tutan askerler hareketsiz bekliyor ve susuyorlardı. Yarı paletlilerin nişancıları ellerini mitralyözlerin namlusunda tutuyor, dimdik karşıya bakıyor ve diğerlerinden fazla hareket etmiyorlardı. Bir bağırış duydu; birisi Fransızca bağırıyordu hem de ses tellerini yırtacakmışçasına. Ne söylediğini anlayamıyordu. Evlerin arasındaki taşlık yolda çok sayıda ceset yatıyordu. Sineklerin vızıltısı buradan geliyordu. Üzerlerinde yükselen çamurdan duvar düzensiz bir sıra halinde delik deşik olmuştu. Bir çavuş yerde yatan bir Arap'ın başında bağırıyordu; yerdeki, dişleri eksik diş etleri arasından mırıldanıp duran, kasılıp kalmış yaşlı bir adamdı. Kimisi elleri ceplerinde bir sürü asker bu manzaraya seyirci kalıyor, teki bile ne bir şey demeye ne de bir şeye girişmeye cesaret edemiyordu. Çavuş ses tellerinin kapasitesinin ötesinde uluyarak yaşlı adamı tekmeliyordu. Salagnon sonunda ne olduğunu anladı:

"Nerede o? Nerede?"

"Çavuş, bir şey mi arıyorsunuz?"

Çavuş ayağa kalktı. Gözleri parlıyordu, nefes almadan bağırmaktan dudaklarının kenarında biraz tükürük kalmıştı.

"Bize sahte istihbarat veren o pisliği arıyorum. Bu işte dört adamımı kaybettim, dört tane oğlanı ve o pisliği bulmak istiyorum."

"O bir şey biliyor mu?"

"Hepsi biliyor. Ama hiçbir şey söylemiyorlar. Hepsi birbirini koruyor. Ama ben bulacağım. O bana söyleyecek. O pislik bunun bedelini ödeyecek. Bunun bedelini ödemeleri için tüm köyü talan etmem gerekse, edeceğim. Bunlara gününü göstermek lazım. Hiçbir şeyin geçmesine izin vermiyoruz."

"Bırakın şu adamı. Hiçbir şey bildiği yok. Sorduğunuz soruları bile anlamıyor."

"Hiçbir şey bilmiyor mu? Pekâlâ hemen duralım o zaman, haklısınız."

Yedek tabancasını kemerindeki kılıfından çıkardı ve tek bir hareketle yaşlı adama doğrultup tetiği çekti. Kafatasından sıçrayan kan en yakındaki askerin ayakkabılarına sıçradı. Gözleri fal taşı gibi açılmış askerin tüfeğinin namlusundaki parmakları kasılıverdi ve kurşun fırlayıp toprağa saplandı. Yer sarsıldı ve bolca toz havalandı. Sanki suçüstü yakalanmış gibi kızardı, ağzında özürler geveleyip durdu. Salagnon yaklaştı, diğeri boş gözlerle gelişini izledi; alkol kokuyordu. Salagnon çenesine bir yumruk attı. Çavuş yere yığıldı ve yerde hareketsiz kaldı.

"Yolu boşaltın. Şu tekerlekli sandıklarınızı kenara çekin."

Yarı paletliler bir dizel bulutu içinde emri yerine getirdi, askerler kenara çekildiler. Salagnon kamyonuna geri döndü. Köyü, yolların üzerindeki çukur ve büyük taşlardan kaça kaça yavaşça geçtiler. Sineklerin bitmek bilmez gürültüsü motorlarınkine karışıyordu. Çavuş hâlâ yerdeydi. Apışıp kalmış askerler hareket etmiyordu; tüfeklerini yere doğrultmuş, akşam güneşinde gözlerini kırpıştırıp duruyorlardı. Yerde yatan cesetler karanlığa karışıyordu.

"Bir parça düzenleme yapılması gerekiyordu. Biz olmadan da bu işin içinden çıkacaklardır" diye homurdandı Salagnon.

"Pek çekingen bir halleri yok" diye fikrini belirtti şoför.

"Etrafları aptallarla çevrili, bir operet albayının komutası altındalar, onlardan korkunç şeyler yapmaları istendi ve hiçbirinin belirli bir nedeni yoktu. Bu yüzden bizden nefret edecekler, uzun süre."

58'de Romancı yeniden devletin başına geçti. O *askeri yazar*dı. İmparatorluk'un ya da *Grand Siècle**'in önemli şahıslarından biri gibiydi; haritaların üzerine kırmızı kurşun kalemlerle büyük hakaretler yazacak; kamp alanlarında metreslerini itip kakacak; ordusunu, köpek sürüsünü koşarken tanırmışçasına yollardayken tanıyacak; apaçık prensin isteklerine itaat edecek ama kampanyalarında kendininkiler dışında başka hiçbir fikrin peşinden gitmeyecek; muharebelerinin arifesinde parlak mektuplar, son günlerindeyken ise ciltler dolusu Hatıra yazacak tarzda biriydi. Devletin başına geldi ama asla hiçbir savaşa önderlik etmedi, hiçbir metresini asla ilan etmedi ve itaat edecek hiçbir prens bulamadı.

58'de askerler Romancı'yı devletin başına getirdi; burada sadece bir kişiye yer vardı. Bir prens için yapılmış bu yere bir askerin yerleşmesi düşününce insana garip gelir. Çarpışmayan, tek numarası hitabeti olan, kendini muhteşem edebî dehası sayesinde inşa eden bir askere sadakat göstermek tuhaftı. Yüce eserinin tamamı kitaplarında değildir; özellikle söylevlerinde, tiyatro oyunlarında, vahiy benzeri kısa nutuklarında ve önüne konulan anekdotlarında yer almaktadır. Bu anekdotların pek çoğu düzmecedir çünkü asla hepsini söylemeye zamanı olmadığı halde hepsi eserinde yer almaktadır. Nefesi kuvvetliydi, kelimelere manevra yaptıran askersiz büyük generalin romansı bir soluğu vardı. Bundan kitaplarında ve onu okuyanların zihninde faydalandı. Romancının eserini Fransızların zihin yapısı meydana getirdi: onları yeniden yazdı, Fransızlar onun büyük romanı oldu. Hâlâ okunmaktadır. Espriliydi, bu espri kelimeleri kullanmanın Fransızlara özgü biçimiydi,

* Ülke tarihinin en zengin dönemlerinden biri olarak kabul edilen 17. yüzyıl Fransası kastedilmektedir. (ç.n.)

onunla ve ona karşı. Yazılanlardan sıkılan askerler onu devletin başına geçirdi; onu Tarih'i yazmakla görevlendirdi. Zaten birinci cildinde yazmaya başlamıştı; onu devamını yazmakla görevlendirdiler. Elli milyon kişilik bu romanda her şeyi bilen anlatıcının yerindeydi. Gerçeklik tamamen onun dediklerine göre şekillendirildi; onun söylemedikleri var olmamıştı, üstü kapalı telkin ettikleri ise var olacaktı. Bu adamın hikâye etme becerisi hayranlık uyandırıcıydı. Ona kelimelerle yaratma yetkisi verildi; insanlar onunla roman karakterlerinin yazarları ile girdikleri, az bilinen o ilişkiyi kurdu. [Bu karakterler] genellikle susar, sadece bir başkasının sözleri olup hiçbir özerklikleri yoktur. Yalnızca anlatıcının söz hakkı vardır; o doğruyu söyler; doğrunun kriterlerini söyler; doğrunun duyulmasını sağlar ve geriye kalan, onun anlattıklarına göre kategori dışında kalan ne varsa gürültüden, yakınmadan, geğirme ve gurultudan ibarettir ve yok olmaya mahkûmdur. Şahıslar o denli az olmanın acısı çeker ve bu onları büyük bir gürültüyle param parça ederek öldürür.

Helikopterden avcı komandoların* kırsalda çarpıştığını, yasak bölgenin tenhalarında tespihe benzer uzun konvoylar halinde yürüdüklerini görüyordu. Tepeden, açık renk kayaların üzerinden karanlık, kalabalık siluetlerin noktalı hattını, ağır çantalarını, su bidonlarını, omuzlarına yanlamasına astıkları silahlarını görüyordu. Kuş uçurtmadan bölgeyi kateediyor; yok edilmiş *katiba*dan kalanların izini sürüyor; Çek silahları taşıyan, geceleri yürüyüp gündüzleri mağaralarda geçiren, karnı aç ufak grupları öldürmek için arıyorlardı. Avcı komandolar çok yürüyor ve çoğu zaman hiçbir şey bulamıyor ama kasları sert kablolara dönüyor, ciltleri esmerleşiyor, kalpleri kan geçirmez oluyor, zihinleri düşmanı yüzünden, adından, sesinin tonundan tanır hale geliyordu. Salagnon helikopterle bölgenin üzerinden uçuyordu; süngüyü düşür-

* Fr. Commandos de chasse, Cezayir Savaşı için eğitilmiş Fransız komando kuvvetleri. (ç.n.)

mek için tek yumruk olmak gerektiğinde en doğru noktaya iniş yaptı. Heybetli adamları ile oldukça kalabalıklardı. Bir mağaraya saldırdılar, Doğu Avrupa'da eğitilmiş subaylarla dolu güçlü bir çeteyi ele geçirdiler. "Biz şok taburlarıyız..." diyordu Trambassac yaşı geçkin muamelesi yaptığı diğer subaylara. "....çarpışacağız ve kazanacağız." Helikopterlerle yer değiştiriyorlardı, her zaman galip geliyorlardı; kamyonlarla yol çıkıyorlardı. Ve tüm bunlar hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Kırsalı boşaltıyorlardı, nüfusun büyük bir kısmı tutuklu kamplarındaydı, her operasyonun ardından öldürülen kanun kaçaklarının hareketsiz bedenlerini sergiliyorlardı, hesaplarını tutuyorlardı ve tüm bunlar hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Cezayir şehrinde halkın kini Fransız Cezayiri'ni kemiriyordu. Yöntemli uygulanan terör korkuyu, her şeyi beyazlatan kalın tozu, gitmek bilmeyen inatçı kokuyu, artık temizlenmeyen ve her yere yayılmış yapışkan çamuru dört bir yana saçmıştı. Akılcı terör; endüstriyel atık gibi, kirlilik gibi, fabrikaların tükürdüğü yağlı duman gibi ve bunlara bulanmış gökyüzü, toprak ve bedenler gibi korku üretiyordu. Salagnon ve adamları orada burada var güçleriyle saldırmaya devam ediyor ve bu hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Korku üzerinde yürünen taşların, solunun havanın içine işliyor, teni ve ruhu toza buluyor, kanı kalınlaştırıyor, kalbi sıkıştırıyordu. İnsanlar eli kolu bağlı olduğundan, kanının pıhtılaşmasından, dolaşım sistemindeki genel sıkıntı yüzünden ölüyordu.

"Bu iş bitmez. Konuşacak Arap kalmadı..." diyordu Salomon. "Ya öldüler, ya firariler ya da susuyor, onaylamıyor ve acı dolu bir ifadeyle bana bakıyorlar; onlarla konuştuğumda artık bana cevap dahi vermiyorlar. Benden kaçıyorlar. Sokakta yürüdüğümde kendimi bir derenin ortasındaki bir taş gibi hissediyorum. Su benden kaçıyor, etrafımda dolaşıyor, beni güç bela ıslatıyor, çevremden akıp gitmeye devam ediyor ve taşların içine işleyemediğim için, su geçirmediğim için ve etrafımdaki su beni yok sayıp akmaya devam ettiği için mahvoluyorum.

Ben bir taştan başka bir şey değilim Victorien ve taşlar nasıl mutsuzsa ben de öyle mutsuzum*.

"Seni tanıdığını iddia ediyor" dedi Mariani.

Şişmiş gözüne, şiş yüzüne, önü lekelenmiş kırış kırış giysilerine, tek bir ipliğe bağlı, düşmesine ramak kalmış tek düğmesi ve yırtık yakasına rağmen Brioude'u tanıdı. Onu tanıdı. Brioude sırtını duvara verip hafifçe yanlamasına yere oturmuştu; elleri arkasında bağlıydı. Yanında oturan genç Arap tam olarak onunla aynı vaziyetteydi; yalnız ne gariptir ki yırtık ceketinin iç yüzünde gümüşten küçük bir Latin haçı taşıyordu.

"Peder Brioude, Katolik rahibi, bu bilgiler kesin ve iddia ettiğine göre eski muharip. Diğerinin adı Sébastien Bouali, papaz okulu öğrencisi" diye devam etti Mariani.

"Lübnanlı mı?"

"Cezayir Müslümanı. Din değiştirmiş. Hesabı biraz kabarık."

Mariani onu çağırttığında Salagnon Mağribî villanın bodrum katındaki buzdolabına, adamları beklettikleri o çıplak mahzene gitmişti. Kimi zaman buzdolabından birkaç saat yeterdi çünkü duvarlardan geçip giden çığlıkları duyar ve havaya çökmüş pis kokuyu alırlardı, ceketlerinin önü açık iriyarı tiplerin gelip geçtiğini görür ve kör ışığın altında, bunların kuyu kadar karanlık göz çukurlarına kaçmış gözlerini görmeyi beceremezlerdi. Onları buzdolabına koymak korkunun onları teslim almasına bazen yeter, bazen ise yetmezdi. O halde onları Mağribî villanın bodrum katındaki başka bir mahzene götürür ve orada cevap verene ya da ölene kadar sorgularlardı.

Brioude pek değişmemişti, hatta açmayı başaramadığı tek gözüne rağmen daha kurumlu, daha sabırsız, dünyanın karşısına dikmekte inat ettiği engeller karşısında daha öfkeliydi. Salagnon yanına diz çöktü ve onunla sessizce konuştu.

"Burada ne işin var?"

* Fransızca "taşlar kadar mutsuz olmak" deyimi çok mutsuz olmak anlamına gelmektedir. (ç.n.)

"Yardım ediyorum dedem. Yardım."

"En azından kime yardım ettiğinizi biliyor musunuz Peder?" diye sordu Mariani sertçe.

"Elbette oğlum" dedi incecik dudaklarını alayla büken bir gülümsemeyle.

"Sokaklarda rastgele adam öldürmek için bombalar patlatan katillere yardım ediyorsunuz. Siz FLN'nin ne olduğunu biliyor musunuz?"

"Biliyorum."

"Madem öyle nasıl olur da sizin gibi bir Fransız onları destekleyebilir. Hatta onlara akıl erdirebilir? Hadi komünist olsanız neyse de siz rahipsiniz!"

"Onların kim olduklarını biliyorum: kendi kendimize ürettiğimiz korkunç bir karışım. Lakin ne olurlarsa olsunlar, Cezayirliler bizi kapının önüne koymak istemekte haklı."

"Cezayirliler, buranın Fransızları ve burası da Fransa."

Salagnon ayağa kalktı.

"Ne yaptı?"

"Henüz bilmiyorum. FLN için ajanlık yaptığından şüpheleniliyor."

"Boş versene."

"Dalga mı geçiyorsun? Onu tutuyoruz, salmayacağız. Bize vereceği bilgiler hiç de fena olmayacak."

"Bırak. Onu bildikleriyle Fransa'ya yolla ki kesinlikle pek az biliyordur ve kimseyle de paylaşmamıştır. Daha önce bu şekilde yeterince hırpalandı. Savaşta benimle birlikte savaştı. Bu noktada birbirimizden kopmayacağız."

Ayağa kalktılar, kelepçelerini çıkardılar ve Brioude rahatlayarak kızarmış bileklerini ovuşturdu.

"Peki ya o?"

Ayaktaki üçlü duvara dayanmış, hiçbir şey demeden gözleriye onları izleyen genç Arap'a baktı.

"Soyadı ve küçük haçı birer tezgâh mı?"

"Sahiden Katolik'tir. Vaftiz edildi. Vaftiz olurken adını değiştirdi çünkü eskisi peygamberinin adıydı ve onu bu meselenin dışında bırakmak istedi. Rahip olabilmek için din değiştirdi. Tanrı'yı tanımak istiyor ve İslami uygulamaları aptalca buluyordu. Kırk çocuk, en ufak hatada sopa atan manyak bir tipin karşısına oturmuş anlamadan Kuran'ı tekrar ediyor. Bu, sadece itaate yol açar ama Tanrı'ya değil, sopaya itaate. Sevgi ve Enkarnasyon*, öncesinde hissettiklerinden daha yakın geldi ona. Artık Müslüman değil Katolik'tir. Ben ona kefilim, onu çözüp benimle birlikte Fransa'ya gönderebilirsiniz.

"Bizimle kalacak."

"Hiçbir şey bilmiyor ki."

"Ona biz karar vereceğiz."

"Size söylüyorum Müslüman değil. Sizin ve benim gibi Fransız olmasına karşı olan hiçbir durum yoktur."

"Siz Cezayir'in ne olduğunu tam olarak bilmiyorsunuz Peder. O [her zaman] Müslüman kalmaya devam edecek, yani Fransız uyruklu olacak ama vatandaş olamayacak. Arap, yerli, ne isterseniz onu deyin..."

"O din değiştirdi."

"Din değiştirmekle Müslüman statüsünden ayrılmış olmaz. Canı istiyorsa Katolik olabilir, bu onu ilgilendirir ama Müslüman kalır. Bu bir sıfat değildir. İnsan tabiatı değiştiremez."

"Din bir tabiat değildir!"

"Cezayir'de öyledir ve kuralları tabiat koyar ve yine o kaldırır."

Duvara sırtını verip çömelmiş genç adam ne hareket ediyor ne de karşı çıkıyordu. Kederli, yılgın bir havayla konuşmayı takip ediyordu. Korku daha sonra gelecekti.

"Haydi Peder. Onlar ne yaptıklarını biliyor. Söyledikleri saçma gelebilir ama burada haklılar."

* Hıristiyanlık'taki enkarnasyon doktrini kastedilmektedir. Kelime anlamı olarak vücutlanma, insan vücuduna dönüşme anlamlarına gelen enkarnasyon geleneksel Hıristiyanlık inancında İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğu, diğer bir deyişle Tanrı'nın İsa'da vücuda geldiği inancıdır. (ç.n.)

"Bu yüzbaşıların savaşı" diye fısıldamıştı ona dayısı.

Ateşe atılan kuru çalı çırpı aniden alev aldı ve etrafı aydınlattı. Artık üniformaları seçmiyordu bile; yaşamını üniforma giyen insanlardan başka paylaştığı kimse yoktu. Arkadaşlarının sadece yüzlerini ve ellerini; yüzleri saçlardan, elleri ve bilekleri hepsinin sıyırıp kullandığı yenlerden bağımsız görüyordu. Çalı çırpıdan yükselen büyük alevler etrafındaki insanların üzerinde keskin gölgeler halinde dans ediyordu. Mürekkebi düşündü. Alevler söndü. Üst üste yığdıkları kalın dallar ve sert köklerden sakin ve dayanıklı bir ateş meydana geliyordu. Yıldızları yeniden gördüler. Havada açık hava kokusu vardı; geceleri dağda geçiriyorlardı.

"Bunlar bizim adamlarımız. Bize doğru gelen yere gideriz, onlar da peşimiz sıra gelir. Biz yüzbaşıyız. Hayatımız ve ölümümüz bize bağlıdır. Arzu ettiğini burada bulamadın mı?"

"Yo."

Korlar yüzlerini ısıtıyordu. Küçük mavi alevler kırılmış kara dalların üzerinde dans ediyordu. Kalın odun parçaları geceyi aydınlatan bir sıcaklık yayarak usul usul yanıyordu.

"Victorien, bizimle misin?"

"Tam olarak ne için?"

"İktidarı ele geçirmek, gerekirse de Gaulle'ü öldürmek, Fransa'yı yayılma alanı ile birlikte muhafaza etmek, yaptıklarımızı korumak için. Kazanmak için."

"Artık biraz geç. O kadar çok ölüm oldu ki. Konuşabileceğimiz kim vardıysa hepsi öldü."

"FLN ile halk bir değil. FLN terör ile tutunuyor. Onların önünü açmamak, onu halktan yavaşça ayıklamak gerekiyor."

"Ben tüm bu ölümlerden ve bundan sonrakilerden yoruldum."

"Şimdi bırakamazsın. Şimdi olmaz."

"Bizi kovmak istemekte haksız değiller."

"Niçin gitmemiz gerekiyor? Cezayir'i kuran biziz."

"Evet ama kendi içimizde yaralar açmak pahasına. Sömürge, Cumhuriyeti kemiren bir solucan. Solucan, denizin bu tarafında bizi kemiriyor ve geri döndüğümüzde, burada yaşananları görenlerin hepsi geri döndüğünde, sömürgenin çürümüşlüğü de bizimle birlikte denizi geçecek. Onu kesip atmak gerek. De Gaulle kesip atmak istiyor."

"Bu korkaklık Victorien, buradan gitmek ve herkesi kendi haline bırakmak. De Gaulle de ete kemiğe bürünmüş bir cinastan fazlası değil. Onun Fransa'sı bir kelime oyunu, Fransız zihniyetinin bir tezahürü. Biz yeniden fethetmeye çok yakınken o bizi paramparça etmeye karar verdi. Bizimle gel Victorien, olmak istediklerin adına."

"Olmak istediğimin bu olduğunu zannetmiyorum."

"Bunu Eurydice için yap. Eğer buradan gidersek, o artık bir hiç olacak."

"Onu koruyacağım. Kendi başıma."

Dayısı içini çekti ve uzun süre sustu. "Nasıl istersen Victorien." Kordan çemberin etrafında, askeri uyku tulumlarının içinde birer birer uykuya daldılar. Kayaların arasına konuşlanmış nöbetçiler onlara göz kulak oluyordu.

Harekâtlar birkaç hafta sürüyor, ardından Cezayir'e dönüyorlardı. Kafaları karışmasın diye geçen günlerin hesabını; yakıcı bir sıvı misali sıcak güneşli haftaların, fırın kokulu moloz yığınlarının, etrafı toza bulayan yaylım ateşlerinin, çalıların ardına kurulan pusuların, karanlık gökyüzünde parlayan soğuk yıldızların altındaki sevimsiz gecelerin, madeni tattaki yudum yudum ılık suların ve aynı kutudan yenen yağlı sardalyelerin ince hesabını titizlikle tutuyorlardı. Cezayir'e kamyonla dönüyorlardı. Kamyonun arka kısmında, sıraların üzerinde sıkış sıkış uyukluyorlardı. Salagnon ise önde, sürücü kabininde, başını cama dayıyordu. Hepsi geri dönmüyordu, tam olarak kaç kişinin eksik olduğunu biliyorlardı. Kaç kilometreyi yayan, kaç kilometreyi helikopterle katettiklerini biliyorlardı. Kaç mermi attıklarını biliyorlardı, bu sayı levazım subayınca

hesaplanıyordu. Dünyayı öldürmüşlerdi, tam olarak kimleri öldürdüklerini ise bilmiyorlardı. Muharipleri, muharip sempatizanlarını, çarpışmaya cesareti olmayan hoşnutsuzları ve oradan geçen masumları; hepsi birbirine benziyordu. Hepsi ölmüştü. Oysa madem hepsi akrabaydı, masum olduğu düşünülenler masum olabilir miydi? Eğer şiddeti yaratan sömürgeyse, onların hepsi kan bağı sayesinde sömürgedeydi. Kimi öldürdüklerini bilmiyorlardı; herhalde muharipleri, kimi zaman köylüleri, yoldan geçen çobanları; taşlık yollarda, çalılıklarda, köylerde artlarında bıraktıkları cesetleri saymışlardı; düştüğünü, kaybolduğunu ve götürüldüğünü gördükleri cesetleri de ekleyip bu sayıyı arttırmışlardı. Tüm bunların sonucunda ortaya bir toplam sayı çıkıyor, onlar da bunu kaydediyorlardı. Her bir ceset bir kanun kaçağınınkiydi. Ölülerin, hepsinin suçlanacak bir şeyi vardı. Cezalandırma suçluluk duygusunun belirtisiydi.

Cezayir'e kamyonla, acele etmeden dönüyorlardı; şoförler ilk defa hız sınırlarına ve önceliklere riayet ediyor, aracı fazla sarşmamaya çabalıyor, yoldaki çukurlara girmemeye dikkat ediyorlardı çünkü dinlenmeye gönderilen bir dolu adamı taşıyorlardı. Cezayir sokaklarında yavaşça ilerliyor, yol veriyor, ışıklarda duruyorlardı. Keskin, kapkara bakışlı, bolca gülen ve gevezelik eden kıpkırmızı dudaklı, vücutlarının üzerinde dans eden, her bir adımlarında bacaklarını meydana çıkaran çiçekli elbiseler giymiş esmer Cezayirli kızlar onlara ufak işaretler yapıyordu. Diğerleri sayılmazdı. Cezayir'in bir milyonluk nüfusunun yarısının söz hakkı vardır. Diğerleri doğumlarıyla birlikte susar. Onların dili yoktur çünkü düşüncenin, iktidarın ve gücün ifade edildiği bu dile hâkim değillerdir. İktidarın diline ne pahasına olursa olsun ortak olmak isteğiyle bu dile söz geçirebildiklerinde ise tebrik edilirler. Ve en küçük bir aksanın, en ufak bir yerelliğin, en ufak bir uygunsuzluğun peşine düşülür. Bulunacaktır, hata arandı mı bulunur. Mutlaka alışılmadık ufak bir perdelenme olacaktır. Gülümsenir. Bu

hâkimiyetten dolayı kutlanırlar ama bu dile ortak olamayacaklardır. Değillerdir, bu ayan beyan ortadadır. Kontroller artırılır; bir iz bulunacaktır: vücutlarında, ruhlarında, yüzlerinde, seslerinin tonunda. Dile olan bu hâkimiyetlerinden dolayı onlara teşekkür edilecek ama asla tam olarak söz sahibi olamayacaklardır. Bunun sonu gelmez. Beraber yapmış olmaktan gurur duyacak bir şey lazım bize diye düşünüyordu Salagnon. Bize iyi gelecek bir şey. Bunlar çocukça fikirlerdi ama insan ancak çocukça fikirlerle heyecan duyabilir.

Boyun eğmeyi reddedişten gurur duyabiliriz. Kalanının üzerine utana sıkıla perde çekilecek. Ve bu perde, yüzü gözü dağılmış cesetlerin üzerine örtülen bu kumaş bizi boğacak. Ama Cezayir'in saçları açık, bacakları güneşten esmerleşmiş, cüretkâr bakışlı genç kızları o an için bize işaretler yapıyor; bize, dağdan inen, zayıf ve çobanlar gibi kararmış, billurlaşmış ter ve kararmış kan lekeleriyle kaplı, doğru düzgün tıraş olmamış, etrafına yorgun bir yırtıcı hayvanın, üstesinden gelinse de hissedilmiş korkunun, barutun, silah yağının ve dizel yakıtın kokusunu yayan, kamyon içindeki savaşçılara. Güç bela cevap verdiğimiz ufak işaretler yapıyorlar. Diğerleri sayılmaz. Paraşütçüler kamyondaki sıraların üzerinde uyukluyorlar; başları sallanarak yanındakinin omzuna doğru düşüyor; bacakları açık; iyice yağlanmış silahları ayaklarının ucuna bırakmışlar. Hepsi geri dönmedi. Tam oldukları gibi görünüyorlar: birbirine sokulmuş on dokuz yaşında delikanlılar. İçlerinden biri kamyonu sürüyor; onlardan daha yaşlı Salagnon sürücü kabininde ve tek bir hareketle gideceksiz yönü gösteriyor. Onlara nereye gideceklerini söylüyor. Gözü kapalı peşinden gidiyorlar.

Kocaman GMC merdivenlerle kesilip duran *Kasbah*'ın dar sokaklarında ilerleyemiyordu. Başka bir şekilde yapmalıydılar, askerlerle dolu, motorları homurdanan, benzin kokan kocaman kamyonları Arap mahallesinden geçirmeliydiler çünkü yasanın erişemeyeceği hiçbir yöre olmamalıydı: bu savaşta

göstermeliydiler, onlara göstermeliydiler. Ama büyük tekerlekli kamyonlar engebeli dar sokaklardan geçemiyordu. Bu yüzden, beyaz evlerden meydana gelen, aynı bir karınca yuvası gibi insan kaynayan, mahallenin çevresinden dolanıyor, Bab el-Oued'i baştan sona katetmek için tırmanmadan önce Randon ve Marengo* caddelerinden aşağı sallanıyorlardı.

Kamyonlar yavaşladı, insanlar yol ortasında yürüyordu, sayılamayacak kadar çoklardı. Bunlar onlar! dedi Salagnon aniden kendi kendine ve aniden uyanıp doğruldu. Onlar! Bu ünlemin saçmalığına hayran oldu: işte bu kadar basitti! Arkadaki adamlar da kulağı kirişteki av köpekleri gibi doğruldu, artık uyumuyorlardı. *Onlar*. Kamyonlar tıka basa dolu sokaklarda adım adım ilerliyor, onlara bakmayan, bakışlarını GMC'lerin tozlu büyük lastiklerin hizasından ayırmayan, tek dertleri ayaklarının ezilmemesi olan yayaları sıyırıp geçiyordu. Onlar. Çok kalabalıklar, bir nehir gibiler ve biz de içine sızılmaz taşlarız, öyle kalabalıklar ki bizi yutacaklar diye düşündü.

Haftalardır dağda harekâtta olmaktan bitkindi, saatlerdir kamyon konvoyunun tatlı homurtusuyla birlikte sanki beşikte sallanıyordu, Cezayir'e girerken içini demografi korkusu kaplamıştı. Belki kalabalık yüzünden, belki yolların darlığı yüzünden, belki de kocaman motorların kapalı sokakları saran siyahımsı gazının zehri yüzünden. Doğurganlık rakamları karşısında duyduğu ani tiksinti demografi korkusunu getirmişti. Bir rakam karşısında tiksintiye kapılmak bir çeşit deliliktir ama söz konusu ırk oldu mu her şey delicedir. Ölçüler delidir.

Araplar gözlerini kaldırmıyor, bakışlarının yönünü değiştirmiyor, onlara bakmıyordu; bizi dışlıyorlar diye düşündü Salagnon. Sadece gitmemizi bekliyorlar. Ve hepsini mahvetmeden gitmek yapabileceğimiz bir şey değil. Bire karşı sekiz ve bir

* Kasbahı ikiye ayıran meşhur iki caddeden Randon şehrin Avrupalı kısmıyla bir sınır meydana getirirdi. Randon'un adı savaşın ardından Ammar Ali olarak değiştirilmiştir. FLN savaşçısı Nam-ı diğer Ali la Pointe ülkesinde (Ammar Ali) Cezayir Savaşı'nın kahramanlarından biri olarak kabul edilmektedir. (ç.n.)

sürü çocuk. Kocaman bir nehir ve biz sadece birkaç büyük taştan ibaretiz. Su her zaman yolunu bulur. Onların sabrını çekemeyip bugün ya da yarın gideceğiz.

Onlar ve biz; bize bakmadan bizi görmesi gerekenler. Onlar yokuş aşağı iniyor, biz kocaman kamyonların içindeyiz, hiçbirimiz karşıya bakmıyor, hepimiz başka bir şeye bakıyoruz ama kesintisiz bir temas içindeyiz. Biz daha da biziz; onlar kendileri oldukça, onlar bizi dışladıkça biz de bizliğimize daha sıkı sarılıyoruz. Burada olduğumdan beri bir tanesiyle bile tanışmadım diye düşündü Salagnon. Bir tanesiyle bile duymayı istediğim cevabın beklentisi içinde olmadan konuşmadım, teki dahi yapacaklarım yüzünden tir tir titremeden bana hitap etmedi. Hiç içlerinden biriyle konuşmadım ve bunun nedeni dil meselesi değildi. Fransızca'yı susturmak için kullandım. Sorular sordum; cevapları zorakiydi. Aramızdaki kelimeler demir teller gibiydi ve önümüzdeki onlarca yıl boyunca, burada kullanılmış olan kelimeler kullanıldığında elektriğe tutulmuş gibi olacağız. Bu kelimeler telaffuz edildiğinde çene elektik akımına kapılmış gibi kaskatı kesilecek, konuşamayacağız.

Yine de adım adım ilerleyen kamyonuna değip geçerlerken yüzlerini görüyordu; çehreleri okumayı biliyordu çünkü onları çok kez çizmişti. Bizi dışlıyorlar diye düşünüyordu, bunu görüyorum, gitmemizi bekliyorlar. Bir olup, dik durup bizi dışlamaktan gurur duyuyorlar. Bir arada katlandıkları şeyler yüzünden bir gün çekip gideceğiz ve onlar katlanmış olmaktan dolayı gururlular. Olup bitenleri anlamıyor ayağına yatıyoruz. Birbirimize benzediğimizi kabul etsek, onları anında anlardık. Birbirine benzer arzuları paylaşıyoruz, FLN'nin değerleri bile Fransız ve bu dilde dile getiriliyor. Görev emirleri, hesaplar, raporlar, ölü subaylardan alınan kana bulanmış tüm belgeler Fransızca yazılı. Güneşte parlayan Akdeniz bir ayna. Bizim birimiz bir tarafta, biri diğer tarafta; birbirimizin titreyen yansımalarıyız ve ayrılığımız korkunç derecede acılı ve kanlı; birbirine pek yakın biraderler gibi en ufak anlaşmazlıkta birbi-

rimizi boğazlıyoruz. En uçlara kaymış şiddet, hafifçe bozuk gösteren aynaların önündeki yansımalı bir eylemdir.

Konvoyun başındaki kamyon durdu, sokaktaki kalabalık Arap mahallesine doğru birikiyor, daha fazla ilerlemiyordu. Motorunu bağırttırdı, pes ve güçlü kornasını öttürdü ve insanlar yavaşça kenara çekildi; yavaşça çünkü omuz omuzaydılar. O kadar kalabalıklar ki bizi yutacaklar diye düşündü Salagnon, bire karşı sekiz ve bir sürü de çocuk. Fransa hükümeti oy hakkını istemiyor çünkü bu, buradan yüz milletvekilinin meclise girmesi demek. Buradaki Avrupalılar eşitlik istemiyor çünkü aksi taktirde hepsi yok olacaklar. Sekize ve bir sürü çocuğa karşı...

Güç bizde. Eğer bize bir dayanak noktası verilse dünyayı yerinden kaldırırız. Dayanak noktası sadece küçücük bir kelime: "*onlar*". "*Onlar*" ile güce başvurabiliriz. Aynadaki bu savaşta, aynalar galerisindeki bu katliamda her birimiz sırtını diğerine yaslıyor. "Biz" "onlar" ile tanımlanıyor; onlar olmadan biz yokuz. Onlar bizim sayemizde meydana geliyor; biz olmasak onlar olmazdı. Herkes, hiçbir ortak noktamız olmamasından büyük çıkar sağlıyor. Onlar farklılar. Nasıl farklılar? Dilleri ve dinleriyle. Dilleri mi? İnsan olmanın tabi hali bunlardan hiç olmazsa iki tane konuşmaktır. Din mi? O kadar mı önemli? Hadi diyelim ki onlar için evet. Diğeri her zaman akıldışı davranır; fanatik olan biri varsa o diğeridir.

İslam bizi birbirimizden ayırıyor. İyi de buna kim inanır ki? Kim dine inanıyor ki? Din, *cangıl*daki, günün birinde haritanın tekine çizilmiş, sonrasında dokunulmaması kararlaştırılmış ve sonunda doğal olduklarına inanılmaya başlanan o sınırlara benzer. Fransa İslam'a bir tür engele; vatandaşlar ve [Fransa] uyruklular arasındaki, varlığı tabi gibi görünen bir engele tutunur gibi tutunur. Cumhuriyet'te, vatandaşlar ile tebaanın aynı topraklar üzerinde yaşıyor oluşunu haklı gösterebilecek hiçbir şey yoktur. Din bu ihtiyacı karşılar, yaradılıştan gelen, [babadan oğula] aktarılan bir nitelikmişçesine kimileri-

nin tabiatına iliştirilir ve böylece onları her türlü demokratik vatandaşlık hakkına uyumsuz kılar.

FLN, İslam'ı; sömürgedeki tebaa ile Fransa'yı birbirine uyumsuz kılmaya olanak sağlayan, neredeyse fizikî, miras alınan bir özellik gibi ele alır ve geleceği sadece Arapça konuşan yeni bir İslam ulusunun tam bağımsızlığı olarak düşünür.

Korkulan nedir? Diğerinin gücü, kontrolün kaybedilmesi, doğurganlıkların karşı karşıya gelmesi. Gücün kaldıracı, her şeyden çok sevilen o minicik "onlar" kelimesine uygulanır. İslam ortak bir uzlaşıyla tüm manzarayı kaplar. Böyle şeylerle hiç ilgilenmeyen insanlar bundan başka şey düşünmemeye zorlanır, bunun üzerine düşünmek istemeyenler dışarıda bırakılır. Herkesten sınırın, kâğıt üzerindeki sınırın ki artık o sınırın doğal sınır olduğu düşünülmektedir, her iki yanındaki tarafını seçmesi istenir. [Hâlbuki] kaldıracın altına konulan küçük taşı kaldırmak, "*onlar*"ı kaldırmak, daha büyük ebattaki *bizden* başkasını kullanmamak yetecektir. *Onlar* ve *biz* söz konusu oldukça gitmemizi istemekte haklılar. Burada kalarak sadece kendi yarattığımız ve bizi kaynaştıran ilkeleri çiğniyoruz. Gerilimlerin en büyüğü bizim içimizde, çelişkilerin yok ettiği biziz, bu çelişkiler bizi içimizden parçalıyor. Onlara çektirdiğimiz acı onları serbest bırakmadan gideceğiz. Gideceğiz çünkü o kelimeyi kullanmaya devam ediyoruz: *Onlar*.

Bu daha ne kadar sürecek?

Etrafına ışık saçan Eurydice altıncı katta, balkonu sokağa bakan ufak bir apartman dairesine yerleşmişti. Siyah demir korkuluklara dayanmış, yukarıdan, çok yukarıdan, dudaklarında mutlu bir gülümseme ile [aşağıdaki] karışıklığı izliyordu. Victorien gelip ona katılıyor, altı katı koşarak çıkıyor ve onu kollarına alıyordu. Hızla atan kalpleri bir atmaya başlıyor, Victorien soluk soluğa kalışına gülüyor ve dağlarda yürümesine, koşmasına, her türlü zorluğa dayanabilecek bacaklara sahip olmasına rağmen gülüşü derin nefes alışlarla kesiliyordu. Nefes alıp verişi normal seyrine döndüğünde, ağzını sadece

nefes almak için kullanması gerekmediğinde uzun uzun öpüşüyorlardı. Kadın, Hüsein Dayı'da* hemşirelik yapıyordu. Kimi zaman gündüz, kimi zaman gece. Gece çalıştıysa sabah eve dönüyor ve binanın ön cephesi boyunca yükselen, balkonu geçip yarı açık panjurları aşarak beşiğini sallamak için ona kadar gelen karışıklığın içinde uykuya dalıyordu. Victorien onu uyandırmadan, yanına sokuluyor; kadın gözlerini açtığında kendini onun kollarında buluyordu.

Kadın, normal seyrinden sapmış saat düzeninin uzun saatlerini dışarıya bakarak, yatağının üzerindeki tavanı izleyerek geçiriyor ve hiçbir şey yapmadan geçirdiği bu zamanlarda sonsuz bir mutluluk duyuyordu. Victorien'in mektuplarını okuyor; ona gönderdiği çizimleri inceliyor; çizgileri, dokunuşları, mürekkebin yarattığı tüm etkilerde onun en ufak bir hareketinin ufacık bir izini arıyordu. Artık ona cevap veriyordu. Victorien düzensiz aralıklarla geliyordu; bölüğü dinlenmek, yaralarını tedavi etmek, çukurları doldurmak, yeniden yola çıkmadan önce kafa dağıtmak için bir kalafat yerine** demirlemişçesine birkaç günlüğüne şehre geri döndüğünde. Asla tamamı geri dönmüyordu. Altı katı koşarak çıkıyor, kimi zaman en güzel, ütülenmiş üniforması üzerinde, yıkanmış tıraş olmuş; kimi zaman ise tere ve toza bulanmış halde geliyordu. Kaldırıma öylesine bıraktığı *cip*i herkesi rahatsız etse de duruşu ve eskimiş üniforması Cezayir'de nasıl istiyorsa öyle davranmasına izin veriyordu. Hatta *cip*inin etrafından dolaşmak zorunda kaldıklarından kaldırımdan inerken dahi ona selam veriyorlardı. Bir duş alıyor ve onun yanına kıvrılıyordu; aleti sürekli hazır oldaydı.

"Peki ya kocan?"

"Umurunda değil. Vaktini arkadaşlarıyla geçiriyor, çok sık buluşuyorlar. Babamla, babam onu zevkine pek düşkün bulduğu için tartıştılar. Zannederim ki benim taşınmamda hiçbir

* Hüseyin Bin Hüseyin (1765-1838) Cezayir dayısı Hüseyin Paşa, Osmanlı İmparatorluğu egemenliğindeki Cezayir'in son yöneticisidir. (ç.n.)

** Gemi ve kayıkların onarıldığı yer. (ç.n.)

uygunsuzluk görmedi. Erkek arkadaşlarıyla silahlar hazırlıyor, yüksek sesle konuşuyorlar. Apartmanımızı tahkim ettiler. Bana orada yer yok. Bab el-Oued'i bir kaleye, kimsenin onları ele geçiremeyeceği, zaptolunmaz bir Estergon Kalesi'ne çevirmek istiyorlar. Arapları öldürmek istiyorlar. Seninle ben dile düşmedikçe, ne yaptığım onun umurunda değil ve eğer biri onu hapsetmeye kalkarsa onu öldürür. Eğer seni benimle yakalarsa, seni öldürür."

Bunu garip bir gülümsemeyle söyledi ve onu öptü.

"Seçtiği yoldan ayrılmayacak" deyip gülümsedi Salagnon.

"Cezayir ölüyor Victorien. O kadar çok silah var ki herkes istiyor. İnsanlar içinden geçirdiklerini, sadece konuşmakla yetindiklerini artık yapar oldular. Hastanede bir apandisit patlaması, bir doğum, bisiklet kazası sonucu kırılan bir kol gördüğümde ne kadar mutlu olduğumu hayal bile edemezsin. Yani diğer hastanelerin tedavi ettiği o vakaları... Çünkü benimkine gece gündüz mermilerin, bıçakların yaraladıkları, patlamalarda yananlar geliyor. Koridorlarda silahlı polisler, odaların önünde birileri gelip içeriyi taramasın, hastayı boğazlamasın, kaçırmasın, işini bitirmesin diye bölük bölük askerler duruyor. Basit bir salgının, mevsimsel bir gribin hayalini kuruyorum; önemsiz yaraları tedavi edeceğim, hafiften kafayı kıran yaşlıları rahat ettireceğim barış zamanlarında hemşirelik yapmayı düşlüyorum. Beni kollarına al, öp beni, bana gel Victorien."

Çok uzun süre birbirine sarılı, tere batmış, nefes nefese, gözleri kapalı kalıyorlardı. Bazen denizden hafif bir meltem esiyor, pencereden içeri girip tenlerini okşuyordu. Çiçek kokuları ve ızgara et de kokuyordu. Yarı açık panjurdan, sokağın gürültüsünü ve kimi zaman bir patlamanın havayı sarsışını duyuyorlardı. Yerlerinden sıçramıyorlardı.

Dayısı onu bulmaya geldi.

"Ne istediğimizden emin olmanın zamanıdır Victorien. Ve benim istediğim kazanımlarımızı muhafaza etmek. Onurumuzu kurtardık. Onu muhafaza etmemiz lazım."

Trambassac'ı görmeye gittiler. Değişik renkte bereler takmış silahlı tipler gruplar halinde koridorlarda volta atıyordu ve gruplar karşılaştığında tam olarak ne yapacaklarını bilemeden birbirlerinin yüzüne dik dik bakıyordu. Bereleri ölçüp biçiyor, nişanları değerlendiriyor ve sağ işaret parmakları silahlarının tetiğinde, omuzlarının üzerinden kuşkulu bakışlar atarak yollarına devam ediyorlardı. Darbe geneldi, hepsi kendi hesabına darbeciydi. Trambassac yazı masasının arkasında oturur vaziyette duruyordu. Tüm dosyalarını düzenlemiş, elindeki işlerden kurtulmuş, duvarda sadece resimleri bırakmıştı; bunlar olmasa her şey taşınmak için hazırdı. Bekliyordu.

"Ne yapacaksınız Albayım?"

"Hükümete itaat edeceğim Beyler."

"Hangisine?"

"Hangisi olursa. Onu da değiştirin, yenisine itaat edeceğim. Ama değiştirmek konusunda bana bel bağlamayın. Ben itaat ederim. Benden bazı nedenlerle fethetmem istendi, fethettim. Başka ya da aynı nedenlerle bırakmam isteniyor, bırakıyorum. Emir ve karşı emir, askeriyenin rutini budur.

"Bizden vazgeçmemiz, kazandıklarımızdan vazgeçmemiz isteniyor Albayım."

"Askeri muhakeme böyle ayrıntıların üzerinde durmaz. Biz eylem adamıyız; yerine getiririz. Bozmak da yapmak demektir. İleri, marş! Geri çekil! Ben itaat ederim. Benim görevim düzeni korumaktır." Eliyle havada bir yuvarlak çizerek üniformasını, çalışma odasını ve Salagnon'un duvarda asılı çerçeveli resimlerini işaret etti. "Benim ne yaptığım önemsizdir. Benim düzeni korumam gerek."

Siyah mürekkepten paraşütçüler hiçbir sorunun sarsamayacağı bir şeref kıtası gibi sabit bakışlarla onları izliyordu. Hepsinin bir adı vardı, çoğu ölmüştü; Trambassac büyük bir özenle onları saklıyordu.

"Bunu saklıyorum. Bu adamlarla gurur duyuyorum. İtaat ediyorum. Siz yapmanız gerekeni yapın Beyler" dedi.

Dayısı aniden ayaklandı ve sinirle dışarı çıktı.

"Peki ya sen Victorien?"

"Ben iktidar istemiyorum."

"Ben de. Sadece yaptığımız şeye saygı duyulmasını istiyorum. Bunu başaracağız. Bunu başarmalıyız. Bunu başaracağım. Aksi taktirde yirmi senedir süren bu küçük düşmeyi asla atlamayacağım. Ve etrafımı çeviren tüm bu ölüler bir hiç için öldürülmüş olacaklar."

"Benim de etrafım ölülerle çevrili. Sanki dokunduğum ölüyormuş gibi hissediyorum. Tüm bunlar fazla ileriye gitti. Durmam gerek. Çoktan durmalıydım."

"Şimdi durmak her şeyi kaybetmek demek. Önceden olan her şeyi kaybetmek."

"Çoktan kaybedildi."

"Bizimle misin?"

"Bensiz yap."

Resim yapmak hayatını ve ruhunu kurtarıyordu. Pek çok gününü başka hiçbir şey yapmadan geçirdi. Resim yapmak, artık dilin geçerli olmadığı o muhteşem hale ulaşmaya olanak sağlar. Hareketlerinin sessizliğinde, orada olduğundan fazlası değildi. Eurydice'i çizdi. Cezayir'i çizdi. Nerede olduğu bilinsin diye bu mahallelerde uyuyordu. Darbeyi izleyen karmaşada onu tutuklamaya geldiler. Sivil giyimli dört adam odasına gelip huzursuz olmamak ve herhangi bir kör nokta kalmaması için yarım daire şeklinde etrafını sardı. Katı ama inceden inceye endişeli bir sesle onları takip etmesini istediler. Ani olmayan hareketlerle, ellerini görünür tutarak ayağa kalktı; fırçalarını yıkadı ve onları takip etti. Dayısı ortadan kaybolmuştu, İspanya'ya firar ettiğini öğrendi. Sivil giyimli tipler onu uzun uzun ama hiç dokunmadan sorguladı. Onu tecrit ettiler. Bir defter ve bir kurşun kalem tutmasına izin verdiler. Uzun süre böyle, avuç içi kadar beyaz bir kâğıda razı olmuş halde kalabilirdi

Onu serbest bıraktılar. Herkesi tutuklamamışlardı. Öyle olsa hapishaneyi kim koruyacaktı? Yeniden yapılandırılmış ve adı değiştirilmiş taburuna geri döndü.

Hazır bulunan kuvvetlerin sayısı artıyordu. Elinde silahı olanlar bir tek onun gibi muharipler değildi. Ailelerinden henüz ayrılmış çömezlerin de silahı vardı. Üniformalı polislerin de silahı vardı. Çeşitli polis servislerinin de silahı vardı. Fransa'dan gelmiş sivil giyimli adamların da silahı vardı. Cezayir'deki kafası karışık ve öfkeli Avrupalıların da silahı vardı. Coşkulu ve disiplinli Arapların da silahı vardı. Saat başı dört bir yandan yaylım ateşleri yükseliyordu. Boğuk patlamalar camları sarsıyordu. Yaralıları Hüseyin Dayı'ya götüren Ambülanslar Cezayir'i siren seslerine boğuyordu. İnsanlar evlerde birbirini gırtlaklıyordu. Harekâtlar durdurulmuştu, artık arama yapılmıyordu, hayatta kalınıyordu. Diğerleri çarpışıyor, *kafe*lere pusu kuruyor, villaları patlatıyor, parçalanmış cesetleri denize atıyordu. Trambassac işe yaramaz güzelim çalışma odasında sıkıntıdan patlıyordu.

Onları ülkelerine geri gönderdiler. Denizi gemiyle geçtiler. Salagnon Almanya'ya atandı. Yine oradaydı. Ama nasıl da dolambaçlı oldu diye gülümsedi. Onu bir tank alayı eşliğinde bir üsse yerleştirdiler. Betonun üzerinde sıralanmış helikopterler havalanmıyordu. Hepsi yepyeni, kocaman Alman evleri sadece ikamet etmek için kullanıyordu; orada ne varsa hepsi işlevseldi; sokaklar yaşamaya olanak vermiyordu. Sürekli bulutlu, her an düşmeye hazır inanılmaz miktarda suyla şişmiş ve sürekli sızdıran gökyüzü gri kumaştan bir sirk çadırına benziyordu.

Orada savaş bittiğinde istifa etti. Yakın zamanda başka savaş olmayacaktı ve kendini tankları başka tanklara karşı rastgele manevra yaptırırken hayal edemiyordu. Mariani ile iletişime geçti. Sözleşmesini sonlandırmıştı ve ne yapacağını bilmiyordu. Temmuz'da Cezayir'e gitmek için uçağa bindiler.

Birbirine olan benzerlikleriyle; sırt genişlikleri ve asker tıraşlı kafaları, keskin hareketleri ve sürekli kuşkulu bakan göz-

leri, pantolonlarının üzerindeki renkli gömlekleri ile gizli görevdeyken gizli ajan kılığına girmiş gizli ajanlara benziyorlardı.

Yolcu kabinindeki yan yana koltuklarda sadece onlar vardı. Hostes bir süre çene çaldı ardından ayakkabılarını çıkarıp boş koltuklardan birine oturup uyukladı. Artık kimse Cezayir'e gitmiyordu ama uçak geri dönerken ağzına kadar dolu kalkacaktı, insanlar bineceğim diye birbirine girecekti. Denizin üzerinden, çok uzaktan, sütun şeklindeki kara dumanları gördüler. Uçak pist sırasına girmek için ekseni çevresinde döndü ve uçağın penceresinden, çok iyi bildikleri beyaz sokakların üzerindeki yangınların dumanının onlara kadar çıktığını gördüler. Her birinde küçük bir seyahat çantası ve gömleklerinin altında, pantolon kemerlerine tutturulmuş bir tabanca vardı. Onları kontrol etmediler, artık kimsenin herhangi bir şeyi kontrol ettiği yoktu; birbirlerine ikizmişçesine benzemeleri, sırt genişlikleri ve savaşçılara özgü yapılı vücutları, şüphe çeken küçük çantaları, her şey normal görünüyordu. Askerler, baştan aşağı silahlı polisler, sivil görünümlü ajanlar geçmelerine izin verdiler, onlar geçerken kenara çekildiler, selam verdiler. Havaalanındaki binalar öbek öbek bavulun üzerine çökmüş ailelerle doluydu. Çocuklar, ihtiyarlar, herkes çok sayıda bavulla oradaydı; beyaz gömleklerinin içinde terleyen koltukaltları beyaz halelerle lekelenmiş erkekler volta atıyor; çok sayıda kadın hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Hepsi Avrupalıydı. Temizlik, servis ve bagaj için ihtiyaç olduğunda Arap çalışanlar kimi zaman kalabalığın içinden geçiyordu; kimseye çarpmamaya gayret ediyor, ayaklarını nereye koyduklarına dikkat ediyor, nefret dolu bakışlar onları izliyordu. Cezayir'in Avrupalıları uçakları bekliyordu. Uçaklar boş geliyor ve hiç beklemeden kalkıyor, yüzlercesini Fransa'ya taşıyordu. Artık bilet dahi satılmıyordu. Bir yüzsüzlük, onursuzluk ve gözdağı karışımıyla uçağa biniliyordu.

Dört bir yanda, duvarlardaki tek tük ya da sıra sıra mermi deliklerini görmek mümkündü. Yanan *kafe*ler levhalarla kapa-

tılmıştı. Dükkanların pek çoğu kepenklerini indirmişti, fakat bazıları parçalanmış, eğrilmiş, penseyle kanırtılmıştı. Sokaklarda çeşitli nesneler yerlere saçılmıştı. Üst üste yığılmış mobilyalar, yataklar, masalar, komodinler yanıyordu. Bir adamın arabasının kapısını açtığını, ateşe vermeden önce ön koltuğuna bir benzin bidonu bıraktığını gördüler. Arabasını yakışını izlediler, etraftan geçen, kaldırımın üzerindeki enkazdan kaçınan şaşkın insanlar sadece dalgın bir bakış atıyordu. Pencerenin birinden bir yatak atıldı ve yeri parçaladı. Açıklığı bulunan tüm duvarlarda büyük beyaz harflerle "OAS* heryerdeydi" yazıyordu. *Haik*ine sarınmış bir kadın sokağı aceleyle geçti. İki gencin kullandığı bir *scooter* taşıt yolunun üzerinde cam parçalarından, mermilerin delik deşik ettiği otomobillerden kaçmak için zigzag yapa yapa ilerledi. Etrafındaki hiçbir şeye bakmadan aceleyle yürüyen kadına arkadan yaklaştı, yolcu tabancasını doğrulttu ve iki defa kadının kafasına sıktı, kadın yere düştü, *haik*i kana bulandı. *Scooter*larının üzerinde zigzaglar yapa yapa sokaktan inmeye devam ettiler. İnsanlar sanki söz konusu olan bir enkazmışçasına ölü kadının üzerinden atlıyorlardı. Aynı sokakta iki tane daha gördüler, kendi kanlarının içinde yerde yatıyorlardı. Bütün bir aile bir binadan çıktı. Elleri kolları yüklerle doluydu. İriyarı adam iki tane valizi sürüklüyordu; kadın kocaman bir çantayı çaprazlamasına asmıştı; dört çocuk ve büyükanne de ellerinden geldiği kadarını taşıyordu. Baba soluk soluğa onları azarlıyordu, birkaç on metre gittiler. Geri dönmelerini isteyen beyaz gömlekli gençlerce durduruldular. Bunu bir ağız dalaşı izledi, sesler yükseldi, adam elini kolunu salladı, her bir eline bir valiz aldı ve öne doğru bir adım attı. Gençlerden biri kemerinden bir silah çıkardı ve iriyarı adamcağızı tek kurşunla öldürdü. "Gidilmiyor!" diye gürlediler uzaklaşırken açık pencerelerden,

* Fr. Gizli Ordu Örgütü [Organisation Armée Secrète] 1961 senesinde kurulmuş ve Cezayir'in bağımsızlığına engel olmak için terör dahil her türlü yolu denemiş siyasi askeri harekettir. (ç.n.)

balkonlardan onları görmek için eğilmiş olanlara doğru. "Kalınıyor!" Ve sokaktaki herkes başını eğerek belli belirsiz onayladı ve ölünün yanından uzaklaştı. Mariani ve Salagnon hiçbir şeye durmadılar. Eurydice'i almak için Bab el-Oued'i katettiler. Küçük dairesi boştu. Onu babasının evinde buldular.

Yabani Salomon evinden çıkmıyordu. Panjurları kapatmış, alacakaranlıkta yaşıyordu. Her pencereye, pencereyi yarısına kadar kaplayan sac levhalar çakmıştı. Victorien işaret parmağıyla bunlara hafifçe vurdu, esneyerek çınladılar.

"Bunu nereden buldun Salomon?"

"Bunlar ocak kapakları.

"Bunların seni koruyacağını mı zannediyorsun?"

"Victorien, sokakta çekip vuruyorlar. İnsanlara ateş ediyorlar, insalar pencerelerinin önünden geçerken öldürülüyor. Kimin ateş ettiğini dahi bilmiyorum. Kime ateş ettiklerini bile bilmiyorlar. Yüzündeki ifadeye göre ateş ediyorlar ve burada insanlar birbirine çok benziyor. Ben kendimi koruyorum. Rastgele ölmek istemiyorum."

"Salomon, kurşun böyle bir levhayı geçip gittiğini anlamaz bile. Kendini koruduğun falan yok ve artık hiçbir şey görmüyorsun. İçinde kendin varken kendi tabutunu kilitliyorsun. Gitmemiz lazım. Seni götürüyoruz."

Geniş omuzlu, atik, şüpheci bakışlı iki adam mağara gibi kokmaya başlamış karanlık daireden içeri girdiğinde Eurydice kendini Salagnon'un kollarına atmıştı, rahat bir nefes almıştı.

"Seni bulmaya geldim" diye fısıldadı kulağına. Saçlarının içini gıcıklayan kokusuyla aniden kendinden geçmişti.

Kadın hiçbir şey demeden çenesini omzuna dayamıştı çünkü eğer ağzını açsa hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlayacaktı. Bir *strounga** çok yakınlarındaki bir cama isabet etti. Eurydice gözlerini açmadan yerinden sıçradı. Salomon kafasını omuzlarına biraz daha gömdü. Evinin ortasında, gözleri kapalı ayakta duruyor, hareket etmiyordu.

Pataoète dilinde OAS dönemindeki şiddetli patlamalara verilen isim. (ç.n.)

"Pekâlâ, Kaloyannis, gidiyoruz" dedi Mariani.

"İyi de nereye?"

"Fransa'ya."

"Fransa'da ne yapmamı istiyorsunuz acaba?"

"Pasaportuna sahip olduğunuz ülke orası. Burası, pencerelere çıktığınız levhalara bakılırsa artık eviniz değil."

"Gidiyoruz baba" dedi Eurydice.

Önceden hazırlanmış iki valizi almaya gitti. Giderek sabırsızlanarak kapıya vuruldu. Mariani gidip açtı. Aşırı derecede heyecanlanmış bir tip odaya daldı, önünü genişçe açık bıraktığı gömleği alacakaranlıkta parlıyordu. Eurydice'in tam karşısında durdu.

"Bu valizler de ne?"

"Gidiyorum."

"Bu kim?" diye sordu Mariani.

"Kocası."

"Onu sen mi götürüyorsun Salagnon" diye bağırdı.

Kemerinden bir silah çıkardı. Elini kolunu sallaya sallaya konuşuyordu. Parmağı tetiğin üzerindeydi.

"Gitmen söz konusu bile değil. Ama sizin için öyle değil. Siz Fransa'ya dönüyorsunuz. Bu karaları dize getirmeyi beceremediniz, o yüzden hadi güle güle, biz durumla ilgileniyoruz. Eurydice benim karım, evde kalıyor. Doktor Kaloyannis, biraz Yahudi'dir, biraz Yunan'dır ama buralıdır. Bir yere gitmiyor yoksa bir tane sıkarım ona." Eurydice'in kocası çok yakışıklıydı. Şevkle konuşuyor, siyah gür saçları alnına düşüyor, güzel dudaklarının kenarında bir parça tükürük köpükleniyordu. Konuşurken silahını doğrultuyordu. "Kaloyannis eğer o valize dokunursan, seni gebertirim. Ve sen Salagnon, pabucumun paraşütçüsü, hain, yüz çeviren; beni daha fazla sinirlendirmeden çiçekli gömlekli ibne arkadaşınla hemen gidin buradan. Bırakın da bunu kendi aramızda çözelim."

Silahı Salagnon'un alnına doğrultmuştu, işaret parmağı tetiğin üzerinde titriyordu. Mariani talimdeymişçesine kolunu

kaldırdı ve kafasına bir tane sıktı. Kanı, pencereler çivilenmiş levhaya sıçradı ve cansız halde yere düştü.

"Geri zekâlısın Mariani, eğer spazm geçirse kafama bir tane yiyecektim."

"Her zaman her şeye hâkim olamazsın, ama bu iyi geçti."

Eurydice dudaklarını ısırıyordu. Onları takip etti. Salomon'u omzundan tuttular, uysalca onlarla gitti. Bir *strounga* havayı sarstı, sokağın ucundan beyaz bir toz dumanı yükseldi. Enkaz parçaları kaldırıma yayıldı, bir dükkan yanıyordu, kırılmış mobilyalar yanmayı bekliyordu. Kapıları açık, ön camları çatlamış bir sürü otomobil sağ sola saçılmıştı; bunlardan birinin içinde kanlar içindeki şoförün başı direksiyona düşmüştü. Şık giyimli bir Arap kaldırıma park etmiş 2 CV'yi yokluyordu.

"Doktor Kaloyannis, sizi gördüğüme memnun oldum."

Doğruldu. Bir tabancanın kabzası kemerinden dışarı taşıyordu. Gülümsüyordu, rahatı pek yerindeydi.

"İyi denk geldik. Az önce Ramirezlerin dükkanını satın aldım. Yüksek miktara olmasa da onlardan alınacağına göre çok daha fazlaya. Sizin arabanızı da almayı düşünüyordum.

Valizleri bagaja koydular.

"İlgileniyorum Doktor Kaloyannis."

"Satmıyor" diye homurdandı Mariani.

"Alabilirim ve size ödemeyi teklif ediyorum" diyerek gülümsedi.

Bir silah arka arkaya ateşlendi ama sokağın karmaşasında fark etmediler. Mariani adamın göğsüne ateş etmişti. Adam sendeledi ve yere düştü. Elini yarısına kadar cebine sokmuş, birkaç buruşuk banknot tutuyordu.

"Mariani herkesi öldürmeyeceksin değil mi!"

"Ölüler umurumda değil. Onlardan o kadar çok gördüm ki. Yolumu tıkayanları temizlerim. Gelin artık."

Çökmekte olan Cezayir'i katettiler. Salagnon kullanıyordu, dirseğini cama dayamış Mariani silahının kabzasına ufak ufak vuruyordu. Arka koltukta Eurydice babasının elini tutuyordu.

Havaalanı yolunda, bir gezici muhafız barajı tarafından durduruldular. Adamlar çaprazlamasına astıkları makineli tüfeklerinin kabzasını bırakmıyor, siyah miğferlerinin altında terliyorlardı. Biraz geride, yeni üniformalar içinde bir grup Arap bir *cip*in kaportasının üzerine oturmuş bekliyordu.

"Bu ne şimdi?"

"FLN ordusu. Bu akşam ayrılıyoruz. Bizim yerimizi alacaklar ve bir daha kimse geçemeyecek. Gerçi bilinmez. Umurumuzda da değil. Ne halleri varsa görsünler."

Salomon kapıyı açıp dışarı çıktı.

"Baba nereye gidiyorsun?" diye bağırdı avazı çıktığı kadar Eurydice.

"Fransa çok uzak. Ben burada kalmak istiyorum. Evimde olacağım. Onlarla ne olacağını göreceğim" diye mırıldandı.

FLNli adamların yanına gidip onlarla konuştu. Bir muhabbet başladı. Salomon canlanıyor, Arapların yüzüne geniş bir gülümseme yerleşiyordu, ellerini onun omzuna koydular. *Cip*in arka koltuğuna bindirdiler, içlerinden biri yanına bindi. Konuşuyorlardı ama 2 CV'den ne dedikleri seçilmiyordu. Salomon'un endişeli bir hali vardı, Araplar gülümsüyordu, şimdi omzunda bir el vardı.

"Gidiyor musunuz" diye sordu gezici muhafız sinirli sinirli.

"Eurydice?" diye sordu direksiyondaki Salagnon arkasını dönmeden. Basitçe, ona bakmadan, elleri direksiyonda, her şeye hazır bir şekilde sordu.

"Nasıl istersen öyle yap Victorien."

Dikiz aynasından yüzünün ifadesini kontrol etmeden, sesinin sertliğiyle yetinip gaza bastı, barajı geçti. Yol kenarında türlü türlü otomobil düzensiz bir şekilde yığılmıştı. Havaalanı ana baba günüydü. İnsanlar sürekli akın ediyordu. Bir sıra asker piste girilmesini engelliyordu. Eurydice'in iki yanını çevirmiş iki adam kalabalığı yardı. İnsanlar acele ediyor, bağırıp çağırıyor, biletlerini havada sallıyor, askerler ise omuz omuza durmuş geçişe engel oluyordu. Uçaklar arka arkaya kalkıyor-

du. Victorien'in gözüne bir subay ilişti, kulağına birkaç kelime fısıldadı. Birkaç dakikanın sonunda bir cip geldi, içinden Trambassac indi. Askerlerden meydana gelen sırayı aştı.

"Son göreviniz hiç de hoş değil Albayım."

"İtaat ediyorum. Bunu çizeceğinizi zannetmem."

"Çizmem."

Hükümetten yüksek mevkili devlet memurlarını taşıyan resmi bir küçük uçakta onlara yer buldu. Bunlar içleri belgelerle dolu evrak çantalarıyla bürolarını terk ediyor ve geri dönüyorlardı. Onlarla hiç ilgilenilmedi.

Uçak kalktı, Cezayir'in üzerindeyken kanadı ekseninde döndü ve burnunu kuzeye verdi. Eurydice sarsılmadan, usul usul ağlıyordu. Sanki minicik deliklerden içi boşalıyordu. Victorien onu kollarına aldı, ikisi de gözlerini kapattı ve tüm yolu böyle gittiler.

Mariani pencereden ayrılamıyordu, her şey alevlerin dumanı içinde çökene kadar bakmaya devam etti. Bu mahvoluşa sövüp sayıyordu. Artık hiçbir şey göremediğinde, denizin üzerine geldiklerinde, hiddeti gözlerini kapamasına mani oldu. Karşısında, kardeş katili öfkesinin onu sürekli payladığını görüyordu. Ne cevap vereceğini bilmiyordu.

YORUMLAR VII

Anlamadan Ölülerin Geçişini İzliyorduk

Yazmakta iyi değilim; göstermek isterdim, gerekirse resimle ve bunun yetmesini isterdim. Yeteneklerimin orta halliliği yüzünden kendimi anlatıcı konumunda buldum. Ufak tefek olayları konu eden bu anlatım kimsenin ilgisini çekmezdi ama Fransızca'yı konuşanların hayatının bir kısmını Fransızca anlatmaya kafayı taktım, aynı dili paylaştığı için [aslında] birbiriyle konuşabilecek ama ölü kelimelere takılıp kaldığından birbiriyle konuşmayı beceremeyen bir topluluğun hikâyesini anlatmaya inat ettim. Bazı kelimeler artık telaffuz edilmese de hâlâ var ve biz ağzımızda kan pıhtılarıyla konuşu

yoruz; bu, dilimizin hareketlerini engelliyor, boğulma tehlikesiyle karşı karşıya kalıyor ve sonunda susuyoruz.

Bu, Tarih'teki şiddet dolu dönemlerin sıradan bir sonucudur: pıhtılaşan kanın tıkadığı anlam dolaşımının mağduru olan ve hâlâ kullanımdaki bazı kelimeler içinden patlar. Kullanılmış oldukları için yok olan bu kelimeleri ellerinizi kirletmeden kullanamazsınız. Ama her zaman orada olduklarından onlardan kaçınılır, onların ayırdında değilmişçesine etraflarından dolanılır ama bu etrafından dolanış kendini belli eder. Dolaylı anlatımlara başvurulur ama bir gün dil sürçer çünkü bu kelimelerin söylenemeyeceği unutulur. Kana bulanmış bu kelimeler kullanılır ve kanı üzerinize sıçrar, içlerindeki pıhtılar çevrenizdekilere bulaşır; bizi dinleyenlerin gömleğini lekeleriz, bağırırlar, geri çekilirler, itiraz ederler, özür dilenir. Bizi anlamazlar. Hâlâ var olmaya devam eden ölü bir kelime kullanıldı dalgınlıkla. Bu kelime kullanılmayabilirdi ama telaffuz edildi bir kere. Onu kullanmak istiyor ama katlanamıyorlardı; o kelime Tarih, yani kan yüklüydü. Pıhtılaşmaktan mustarip, içinde hareket edenin durmasından hasta düşmüş o kelime orada durur. Konuşma boyunca bir enfarktüs tehlikesi gibi orada bekler.

Yazmakta iyi değilim ama onun için yazıyorum. Kimseye bir şey anlatamayan onun, bana resim çizmeyi öğretmesi için. Aynı zamanda onun* için de yazıyorum. Onun ne olduğunu ona söylemek ve bu anlattıklarıma rağmen bana kendiliğinden kucak açması için.

Yazmakta iyi değilim ama mecbur kaldığım ve imkânlarım yetersiz olduğu için kendimi zorluyorum. Halbuki tek istediğim sadece resim yapmak, sessizliğin içinde parmağımla işaret etmek ve bunun yeterli olması. Bu yetmiyor. Konuşulduğunu duymaya devam etmek istiyorum, dilimin sönüp gitmesinden korkuyorum, onu duymak istiyorum, bozulmuş dilimi yeniden kurmak istiyorum, onunla yaşayan ve onu yaşatan kim

Bir kadın kastedilmektedir. (ç.n.)

varsa hepsiyle birlikte onu yeniden yekpare şekilde bulmak istiyorum çünkü tek yurt odur. İmparatorluk ditildikçe kelimeleri kaybediyoruz ve bu, üzerinde oturduğumuz toprak parçasının bir kısmını kaybetmek anlamına geliyor; bu "biz" dediğimiz enginliğin daralmasına neden oluyor. Dilimizde çürümüş parçalar var; hareketsizleşmiş kelimelerin bir kısmı pıhtılaştığından hastalıklı. Dil, darbeye maruz kaldığı noktadan aynı bir elma gibi çürümeye başlar. Bunun tarihi; Fransızca'nın, İmparatorluk dili, Akdeniz'in lisanı, kımıl kımıl şehirlerin, çöllerin ve *cangıl*ların dili olduğu, Fransızca'nın dünyanın bir ucundan diğer ucuna evrensel dil olduğu zamanlara uzanır.

Ben onun kendi hakkında asla dile getirmediklerini anlatmaya çalışıyorum. O kadının hakkında onun hayal etmeye asla cüret edemeyeceği şeyleri söylemeye çabalıyorum. Göstermeyi tercih ederdim; çizmeyi tercih ederdim; ama söz konusu olan, içimizde ve aramızda dolaşan ve takılıp kalmasından korkulan söz ve söz görünmez. O yüzden, bizi, hepimizi, ikimizi, kendimi; kanımızı pıhtılaşmış, [bedenimizi] felçli bırakacak, midemizi bulandıracak o kazadan kaçınmak için anlatıyorum.

Senin için yazıyorum kalbim. Bana yaslıyken atmaya devam etmen için, kanın teninin altında, benimkinin altında, ipeğe bürünmüş oluklarda akmaya devam etmesi için yazıyorum. Sana yazıyorum kalbim, hiçbir şeyin durmaması, nefesin kesilmemesi için yazıyorum. Seni yazmak, seni hayatta tutmak, canlı, sıcak, akışkan kalmanı sağlamak için dilin tüm kaynaklarını, tüm o titrek ve bulanık sözleri kullanmalıyım. bu adların bütünü değerli taşlardan bir hazine gibidir; kocaman bir sandık gibidir; her biri kullanımın parlattığı yüzeylerinden bir ışık saçar. Seni yazmak için, senin yansıdığın bir sözler aynası inşa etmek için her şeye ihtiyacım var kalbim; sıkılı avuçlarımın içinde tuttuğum hareketli aynada kendine bakıyor ve uzaklaşmıyorsun.

Düşünüp taşınıyor, bir ayna inşa ediyorum, tek yaptığım yansıtmak. Görünümünün her ayrıntısını inceliyorum; vücudunun içinde pompalanan kanın, kanın ipek kaplı damarlarındaki ritimle akışının, içine girdiğim, ah! içinde kaldığım ve tükendiğim kadife, kırmızı mağaranın gerçeğinde yankılanan her bir ayrıntısını inceliyorum kalbim.

Ve sende en çok zamanların harmanını seviyorum; benim için sahip olduğun ve benim için aralıksız bir hediye olan o var olma halini seviyorum. Sana şekil veren o izler; bitmiş, sürmekte olan ve gelecek yaşamının parçaları. Eserdeki, akan kan benzeri bu canlılığı seviyorum; o canlılık hiçbir şeyin durmayacağının, sonranın aynı şimdi gibi, aynı beni kuran sürekli bir şimdi gibi bize erişeceğinin kesin bir sözü.

Her şeyden çok görünümündeki pürüzleri seviyorum; onlar bana hayatın sonsuza kadar akıp gittiğini ve akış içerisinde, bu hareketin içinde bile, mümkün olduğunu gösteriyor. Ah kalbim! Aynı zamanın ritmi gibi bana rağmen çarpıyorsun. Seninle konuşurken bana gülümseyen dudaklarının etini seviyorum. Dudakların, ellerin yapamayacağı okşayışları hem kabul hem de iade ediyor. Kuştüyü gibi, insanın içini ürperten gri beyaz saçlarını, yüz hatlarının çevresini saran beyaz kuğu tüylerini seviyorum. Yumuşak bir kil gibi yavaşça şekil alan, çiçek açan dolgun memelerini seviyorum; sana bir bademin kıvrımını, parmakları birleşmiş iki elin biçimini, kadim kadınlığın tam şeklini, doğurganlığın şeklini veren o kalçalarının genişleyişini seviyorum. Sen doğurgansın; söz senin yörende canlanıyor; zamanın akışını sende duyuyorum kalbim, başlangıcı ve sonu olmayan zamanın. Aynı kan gibi, nehir gibi, bizi kateden söz gibi.

Kalbim benimle aynı yaşta olmalısın, tam benim yaşımda; sana olan aşkımın bir parçasısın. Benim yaşımdaki adamlar var olmayan bir şeyin hayalini kurmaya zorlar kendini, zamanın akışı içinde hareketsiz bir noktayı, nehre atılmış bir çakıl

taşını, suyu aşıp geçecek ve her zaman kuru kalacak, asla ama asla yerinden oynamayacak bir taşı düşlerler. Benim yaşımdaki adamlar kanın pıhtılaşmasının ve ölümün, her şeyin sonunda son bulmasının, zamanın izlerini taşımayan ve önünde bir sonsuzluk uzanan çok genç kadınların hayalini kurarlar. Ancak sonsuzluk hareket etmez.

Seninleyken neye sahip olduğumu anlamıyorsun. Gözlerinin kenarındaki, kimi zaman sevmediğin, saklamayı düşündüğün o minik kırışıklıklar; seni öper öpmez bana zamanı sunan o kırışıklıklar. Bunu Salagnon'a borçluyum. Bana zamanı bütünüyle verdiği, onu nasıl yakalayacağımı bana öğrettiği –belki bunun farkında değildi ama bana bunu gösterdi– onu rahatsız etmeden onun içine nasıl sokulacağımı ve geri döndürülemez yüzeyinde sakince, onunla aynı ritimde, tam olarak aynı ritimde dalgalanmayı öğretti için ona minnettarım. "Ne gizemlidir ki.." diyorum kulağına, "ne gizemlidir ki.." diyorum usulca sana sarılmışken, "...ne gizemlidir ki sana ulaşmak için savaşmam gerekmedi. Hazineler gizlidir ama ben seni uğruna savaşmadan buldum." "Çünkü ben seni bekliyordum" diyorsun soluk alarak. Ve bu cevap bana her şeyi açıklıyordu; o bana yetiyordu.

Onu sinemaya götürüyordum; sinemayı çok severim. Tüm anlatılar arasında en çok gösteren, en kolay ulaşılan odur çünkü sadece görmek söz konusudur; bizde en yaygın olan odur. Aynı filmler izlenir, beraberce izlenir, sinemanın hikâyeleri herkesçe paylaşılır.

Onu elinden tutup sinemaya götürüyordum. Büyük kırmızı koltuklara oturuyor ve bakışlarımızı birlikte kaldırıyorduk bizim adımıza konuşan o devasa ve ışıltılı çehrelere. Sinema salonunda susulur. Sinema; kocaman, aydınlatılmış ve konuşan yüzlerin karşısında ağzı açık, neredeyse kımıldamadan yan yana sıralanmış oturan karanlık siluetlere bol ışıklı sahte hikâyeler anlatır

Bu hikâyeler çekicidir ama çok fazladır, gitgide unutulurlar. Bunları arka arkaya izlemek bir işe yaramaz. İnsan kendine niçin acele ettiğini, sahte hikâyeleri niçin tekrar tekrar izlemeye gittiğini sorabilir. Ama diğer yandan sinema bir kayıt yöntemidir.

Kullanılan kamera, yani o küçücük oda önünde olup bitenin görüntüsünü içine hapseder. Yirminci yüzyılın sinemasında mekânları ayarlamak ve insanları küçük odanın içinde oynatmak gerekiyordu. Filmi çekilen, kurgu kılığına büründürülmüş şeyler gerçekte var olmuştu. Dolayısıyla biz sinema salonunda, gözlerimiz kocaman açılmış ağzımız dilsizken karşımızdaki büyük ve ışıltılı perdede, sonsuz bir gençliğe bürünmüş ölülerin konuşmasını, kaybolan yerlerin el değmemişçesine yeniden belirişini, artık ortadan kaldırılmış şehirlerin yeniden yükselişini ve artık ondan geriye sadece bir toz tanesi kalmış olan bazı yüzlerin başka yüzlere aşklarını fısıldayışlarını izleriz.

Sinema değişecek, çizgi filmin ufak bir parçası haline gelecek, artık ne gerçek bir mekâna ne de yaşayan bir yüze ihtiyaç duyulacak, doğrudan ekranın üzerine çizilecek, tarihin kendisi bile ekranda akıp gidecek ama artık bizi ilgilendirmeyecek.

Değişik tekniklere dair ilk denemeleri; buharlı trenlerin, patlamalı motorların, kablolu telefonların çağdaşı olan bu tarih makinesini; insanları mekânlarda oynatmaya mecbur bırakan bu fizik makinesini büyük bir tutkuyla sevdim. Yan yana dizilmiş ışıltılı gözlerimizi ve acil çıkışları gösteren yeşil kutuyu saymazsak, karanlık salondaki tek ışık olan o aydınlık ekranda gördüklerimiz gerçekten yaşanmıştı. Hiç konuşmadan baktığımız ekran kaybolan geçmişe açılan bir pencereydi. Zamanın duvarına açılan pencere salonun ışıkları yandığında kapanıveriyordu. Dışarı çıkmamızın yasak olduğu salonda karanlıkta bize gösterilen yere yan yana oturuyor, o pencereye doğru uzanıyor ve anlamadan ölülerin geçişini izliyorduk.

Onu götürürdüm, seçim konusunda bana güvenirdi, sihirli fenerin önünde o kadar çok zaman geçirmiştim ki bizi en çok

neyin mutlu edeceğini iyi bilirdim. O yüzden onunla Gillo Pontecorvo'nun *La Bataille d'Alger*'ini* izlemeye gittim.

Bu film bir efsaneydi çünkü hiç kimse izlememişti. Filmi yasaklamışlardı, hakkında kısık sesle konuşuluyordu, sol cenahta bir efsaneydi. "Muhteşem bir film" deniyordu. "İnsanlar yüzünden muhteşem, kimi zaman gerçek birer başrol oyuncusu olan aktörler sayesinde... neredeyse hiçbir şey kurgulanmamış... İnsan kendini gerçekten oradaymış gibi hissediyor... Fransa'da... uzun süre yasaklı kalan çok önemli bir film... evet, doğru duydunuz" deniyordu.

Sonunda gösterime girdiğinde, onu götürmek istedim, ona onu anlattım.

"Hani benim görmeye gittiğim ihtiyar var ya bana resim yapmayı öğretiyor. Karşılığında da bana savaşı anlatıyor."

"Hangisini?"

"Yirmi sene süreni. O savaşı baştan sona gördü. Ben de bu yüzden, bahsedilen o film izlemek istiyorum; bana dediklerini anlamak için filme çekilen şeyleri görmek istiyorum."

Sonunda sol cenahın efsanesini, Cezayir'in özerk bölgesinin şefinin senaryosunu yazıp kendini oynadığı, uzun süredir yasaklı o filmi izledik. Filmi gördüm ve yasaklamak zorunda hissetmelerine şaştım kaldım. Şiddet iyi bilinir. Faulques** ve Graziani*** bir çift tokatla gerekli bilgiyi elde etmekten bahsettiğinde bunun yanlış olduğu bilinir. "bir çift tokat"ın mecazi olduğu, hakkında hiç konuşulmayacak bir yığın karanlık kötü muamelenin görünen kısım olduğu bilinir. Film bunu anar ama bu noktada oyalanmaz. İşkence bezdirici, uzun, sinemaya

* Orijinal adı *La Battaglia di Algeri* (Cezayir Savaşı). İtalyan yönetmen Pontecorvo'nun 1966 yapımı filmi Cezayir Savaşı'nı konu alan filmlerin en önemlisi ve en meşhuru olarak kabul edilmektedir. (ç.n.)

** Roger Faulques (1924-2011) Fransız asker ve paraşütçü subayı. 1944 senesinde makici olan Faulques Çinhindi'nde ve Cezayir'de paraçütçü taburunda görev almıştır. İşkenceci olarak hatırlanmaktadır. (ç.n.)

*** Yüzbaşı Graziani ya da Jean Toussaint Antoine Graziani (1926-1959) Çinhindi ve Cezayir'de bulunmuş Korsika asıllı Fransız askeri. İşkenceci olarak hatırlanmaktadır. (ç.n.)

uygun olmayan bir tekniktir. Paraşütçüler şüphelileri sorgular: çalışmaktadırlar. Sadizme de ırkçılığa da başvurmadan, vücudun içinde saklanan istihbaratın avına çıkarlar; film hiçbir aşırılığı göstermez. FLN üyelerinin peşine düşerler, onları bulur, ya tutuklar ya da öldürürler. Bu askeri teknisyenler kin duymazlar. Profesyonellikleri insanı korkutabilir ama savaşmakta ve savaşı kazanmaya çabalamaktadırlar. Sonunda kaybederler.

Cezayirlilerde bir Sovyet halkının asaleti vardır; filmdeki her bir Cezayirli, yönetmenin bir anıtmışçasına filme aldığı Marksist bir *exemplum**dur. Halktan figürleri sokak sahnelerinin ortasında yakın çekimde gösterir: benzerlerinden meydana gelen bir kalabalığın ortasında, adı sanı olmayan; gerektiğinde neşeli, gerektiğinde öfkeli, her daim ağırbaşlı kişiler... Her bir portre ekranda belirdiğinde hissedilmesi uygun düşen şeye işaret etmektedir.

Film, hayran olunacak derecede anlaşılırdır. Cezayirli kahramanlar ölür ama anonim bir halk onların yerini alacaktır; sokaklardaki karışıklık bastırılamamaktadır, savaş teknisyenlerinin Tarih'in akışı karşısında elleri kolları bağlıdır. Filmi tüm Cezayirli ufaklıklara gösterecekler. Böylece onlar da bu kahramanca hareketi öğrenecekler; bu dirayetli halka ait olmaktan gurur duyacaklar; kalabalıktan alınan o hareketsiz, güzel portrelere, belgesel gibi görünmesi istenen, solun siyah beyaz grenli kurgularına benzemeyi arzulayacaklar. Albay Mathieu'nün -ki kimin kastedildiği gayet iyi bilinmektedir**- kayda değer bir zekâsı vardır. İçinde kin olmayan mükemmel bir plan kurar ve uygular. Yacef Saadi*** olağanüstü bir kahra-

* Lat. Kelime anlamı "örneğin"dir. "Kıssa", "mesel" ahlaksal ders veren "hikâye" anlamına gelmektedir. (ç.n.)

** Filmdeki Albay Mathieu karakterinde Marcel Bigeard'dan (1916-2010) esinlenildiği kabul edilmektedir. Bigeard ülkesi Fransa'da uzun yıllar bir kahraman olarak görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı, Çinhindi ve Cezayir'de savaşmıştır. Kendisi reddetse de işkencilerin başı olarak ünlenmiştir. (ç.n.)

*** Filmde kendini oynayan Yacef Saâdi (1928 -) yazar, yönetmen, senatör ve eski FLN savaşçısıdır. Cezayir Savaşı sırasında Cezayir Özerk Bölgesi'nin yöneticisidir. (ç.n.)

mandır. Katil Ali la Pointe* lümpen proletaryanın romantizmine sahiptir ve sonunda ölür çünkü onunla ne yapılacağı bilinemez: eğretidir. Her şey birbirine güzel bağlanmıştır, her şey açıktır, karanlıkta kalan hiçbir şey yoktur. Bu filmi güzelce anladım. [Bu filme göre] Kimse kötü değil, sadece Tarih'e insanın karşı çıkmayacağı bir anlam yüklenmiş. Bunu yasaklamak zorunda olduklarını düşünmelerine inanamıyordum. Bu gerçekten de daha dehşet vericiydi.

Bu, filmin göstermeye cesaret edemediği şeylerden çok daha dehşet vericiydi: bahçıvan makasıyla burun, dudak ve taşak kesen FLN; kendi boklarına bulanmış, ayakları kendi sidikleri içinde yüzen tiplere elektrik veren paraşütçüler. Filmde herkes kendince haklı: suçlular, şüpheliler, masumlar. Oysa masum yoktu, sadece eylemler vardı. Değirmen adlarını sormadan insanları öğütüyordu. Makine gibi can alınıyor, rastgele ölünüyordu. Irk yani bir gruba olan sahte aidiyet yüzlerden okunuyor, ölümlere neden oluyordu. İhanet ediliyor, temizleniyor, kimin neye mensup olduğu gerçekte bilinmiyor, benzerlikler cinayet için bir kanıt olarak kabul ediliyordu, iki yüzlülük savaşın devinimini sağlayan tükenmez bir motordu... Dillendirmemeye gayret edilecek bir şiddetle ilişkilendirilen patlamalı bir motordu, bir elektrik motoruydu.

Ama şimdi bunları unutalım. Zaman yiğitlerin barışmasının zamanıdır: paranoyak Trinquier** ile tarihçi Saâdi televizyonda çene çalmaya devam etsin. Bir araya gelen bir halk asla yenilmeyecektir. Gillo Pontecorvo'nun *Cezayir Savaşı*'nda her şey nettir. Ama bu basit film bana garip gelmişti. Bana gösterdiği mekânlardaki görünmez bir şey bende anlamadığım bir endişeye yol açıyordu. Filmin, Cezayir şehrinde, orada yaşayan, aynı ad eskiden başkalarını ifade etmek için kullanılsa da

---

* Bkz. 144. madde / (1930-1957) Cezayir Savaşı esnasında FLN'de savaşmış, Cezayirli direnişçilerin lideri. (ç.n.)

** Roger Trinquier (1908-1986) İkinci Dünya Savaşı, Çinhindi ve Cezayir'de savaşmış Fransız asker. General Massu'nün kumandan yardımcısı ve 10. Paraşütçü Tümeni'nin generalidir. (ç.n.)

artık Cezayirli denen insanlarla çekildiğini biliyordum. Mekânlar gözüme boş görünüyordu. Balkonlarına çıkmış Avrupalılar küçük bir sahnedeki kuklalar gibiydi. Bir suikast esnasında görülen bir stadyum tamamen çerçeveyi dolduracak şekilde çekilmişti; tıpkı elektrik kablolarından ya da uçakların geçmesinden sakınılan tarihi bir filmdeki gibi. İçi askerlerle dolu bir *cip* boş bir sokakta ilerliyordu; kapılar örtülü, dükkânlar kapalıydı; balkonlara sardunya gibi kondurulmuş, dimdik duran, birkaç ama çok az Avrupalı vardı. Bu son derece açık anlatının dekoru içimi belli belirsiz bilincinde olduğum bir huzursuzlukla dolduruyordu. Tam olarak çözemiyordum. Derken tankları gördüm.

Tanklardan sadece bir tanesi vardı; *Climat de France*'ın* altındaki virajda bekleyen gezici muhafızlarla çevrili tek bir tanesi, solun kitabında düzenin bekçisi, halkı ezip geçmenin sembolü *tankları* tek başına tasvir ediyordu. Gillo Pontecorvo'nun *Cezayir Savaşı*'nın son sahnelerinde, pre-faşist Fransız Devleti'nin baskı aygıtının Cezayir halkına diz çöktürmeyi denediği ve tüm teknik imkânlarına rağmen başarılı olamadığı görülür.. Bu "halk"a "ilerlemeci"yi eklemiyorum çünkü bu sadece laf kalabalığı olurdu. Halkın yaşam dolu oluşu baskı aygıtını yeniyordu. *Climat de France*'ın duvarlarının altında, siyah giyinmiş gezici muhafızların arasında bir tank beliriyordu. Kahkahalarla güldüm.

Tek gülen bendim ve bana yaslanmış kalbim şaşırdı ama elini öyle bir aşkla sıktım ki bu kez gülümsedi ve bana biraz daha sokuldu.

Climat de France'ın altındaki virajda beliren o tankı tanıyordum. Çocukken *Encyclopédie Larousse*'un renkli çizimlerle dolu versiyonunu okumuştum ve en sevdiğim sayfalar *Üniformalar*, *Uçaklar* ve *Zırhlılar*'dı. Ekrandaki o tank bir Fransız değil Rus tankıydı. Adı ISU-122'ydi, ağır sınıf tank

* Fr. Eski adı Climat de France, yeni adı Oued Koriche olan Cezayir vilayetine bağlı belde. (ç.n.)

imha ediciydi. Onu, iki omzun içine hapsolmuş gibi görünen, hareket etmeyen bir tarete gömülü alçak namlusundan ve arkasındaki, içinde ne olduğunu bilmediğim, belki de içi boş olan bidonlardan tanırdınız. Zırhlıları iyi bilirdim, okuldayken defter kenarlarımı onlarla doldururdum, alçak namlulu ve arkası bidonlu bu zırhlının resmini yapmıştım. Pontecorvo filmi aynı mekânda, Cezayir'de, bunları yaşamış aynı insanlarla çekmişti. Solun kitabında bu gerçekliğinin iyi bir kanıtıydı. Ama 1965 senesinin Cezayiri'nde 1956'da geçen bir film yapmak bir yalandır. 1965'te, 1956'daki villa artık yoktu. 1965'te Cezayir'de Avrupalıları nereden bulabilirdiniz ki? Onları kim bilir nereden geri getirmeleri, aynı saksı çiçekleri gibi balkonlara yerleştirmeleri ve dolduramayacakları stadyumu kadrajlamaları gerekmişti. 1965'te Cezayir şehrinin Avrupalı kısmında çekim yapmak, tüm bu sayacaklarımın fark edilmemesini umarak şehri yeni sakinlerini boşaltmadan, 1962'de terk edilen dükkânları ve yeni kalabalıklar görünmesin diye sokakları kapatmadan nasıl mümkün olabilirdi? Cezayirli askerlere ve polislere kılık değiştirtmedikçe 1965'te paraşütçüler ve gezici muhafızlar nereden bulunabilirdi? [Yönetmen] 1965 senesinin Cezayiri'nde SSCB'den gelen bir ALN tankı kullanmazsa başka tankı nereden bulurdu? Hem de kimsenin tanımaması umuduyla. 1965'in Cezayiri'nde sokaklarda bolca tank vardı çünkü ALN iktidara gelmişti. Ordu düzenli birlikleri ve tanklarıyla oradaydı, çekim yapabilmek için kılık değiştirmeleri yeterliydi. Pontecorvo 1965'de darbenin resmi sinemacısı sıfatıyla Cezayir'deydi. Pis bir tipti, sinema severler bunu bilirdi. Birkaç sene önce başka bir filmde bir *travelling** başlatmıştı ve bu ahlaki bir meseleydi. *Travelling*in toplama kampındaki genç bir kadının intihar anında başlamasına karar vermişti. Kadın kendini dikenli tellerin üzerine atıyor ve

* İng. Sinemada bir çekim tekniği. Türkçesi "kaydırma tekniği". Kameranın çekim esnasında bir yerden başka bir yere hareket halinde olması anlamına gelmektedir. (ç.n.)

çarpışma anında, sözüm ona elektrikli dikenli tellerin üzerindeki kurgusal ölüm anında, *travelling*, kadını yeniden kadrajlamak, ondan bir acı tablosu çıkarmak için ileri itiyordu. Bu sahnenin toplama kampındakilerde dahi "belki"ye yer bırakmaması bir şeydir ama sinemanın ahlaki kuralları vardır. Bir cesedi alttan çekimle yeniden kadrajlamaya karar veren bir adamın tek hak ettiği yoğun bir küçümsenmedir.

Pontecorvo darbe sırasında dahi Tarih'le dalga geçiyor ve Cezayir Askeri Cumhuriyeti'ne mitinin temellerini hediye ediyordu. *Cezayir Savaşı* tam olarak Evian Anlaşması'nın*, gelenin gideni aratmadığı siyasi ve askeri iki aygıt arasındaki anlaşmanın resmi filmidir. İşte bu yünden bu filmde paraşütçüler iyi bir bölüktür. Gelip geçeni delik deşik eden Saâdi ve elektrikli işkencecilerin başı Trinquier yiğitlerin barışını imzalar. Çok sayıda; üç, altı, on iki tane hasmın birbirine karşı savaştığı karmakarışık bir ağız dalaşında sonunda bir tek bu ikisi söz almaya devam eder. Ganimeti paylaşır ve diğerlerini ortadan kaldırırlar. İşte benim sıkıntım buydu; sonunda ne olduğunu anlıyordum: Cezayir'in Avrupalı kısmı boştu, bir Akdeniz şehri için fazlaca boştu. Yakın zamanda boşaltılmıştı. Orada oturanlar yakın zaman önce silinmişti.

Eski dostlar Tranquier ve Saadi çene çalabilirler; birleşmiş, kavuştuğu kimliğiyle ışık saçan, var olmayan tek bir Cezayir halkını zikretmek konusunda hemfikirler; *pied-noir* bir halkın birkaç hafta içerisinde boşaltılması konusunda hiçbir şey dememekte de hemfikirler. Ne de olsa bu insanlar huzuru kaçırıyordu, varlıkları dahi bir rahatsızlık nedeniydi [ve sonuç olarak]u insanlardan Tarih hakları koparıldı. İmparatorluklar uluslara dönüştüğünde aidiyeti icat edilemeyenleri silmek gerekir.

* 18 Mart 1962 tarihinde Fransa'nın Évian-les Bains komününde, Fransa ve Cezayir Cumhuriyeti Geçici Hükümeti arasında imzalanan ateşkes anlaşmasıdır. (ç.n.)

Dolayısıyla filmin tek kötü karakteri, portreleştirilmeye hakkı olmayan, ancak uzaktan görülebilen, bağıran, ırkçı, bayağı, çocukları linç eden, ihtiyarları linç eden, köpek gibi havlayan ve var olmayı artık hak etmeyen korkaklardır. Filmin ısrar ettiği bunların var oluşlarının hata olduğudur. Tarih bunları çoktan çürümeye başlamış terkedilmiş kadavralar olarak bir kenarda bırakır. *Climat de France*'a tırmanan tank Tarih'i sonlandırır ve eğretiliği ne olup bittiğini gösterir. Etrafı Fransız kostümleri giymiş Cezayir askerlerinden figüranlarla çevrili sahte Fransız halis muhlis Sovyet tankı Cezayirlileri oynayacak gerçek Cezayirlilerin önünü almaktadır. Ama asıl bastırılanlar onlardır. Başkenti kontrol eden ve iktidarı ele geçiren ALN'nin tankları civar sokaklara park etmiştir. Bu görüntü ile *Climat de France*'ın altındaki virajdaki tankın görüntüsünü büyütülse güzel bir tablo olurdu: *Cezayir halkının tamamının mezarı*. Cezayir halkı aynı görüntüde iki kez bir taraf için yok oluyor, diğer taraf için bastırılıyor. Sınırların Ordusu* iktidara geliyor, Gillo Pontecorvo boşaltışmış Cezayir'de *Cezayir Savaşı*'nı çekiyor ve Tarih'i yeniden yazıyordu. Bireyleri hanelerinin içine kadar girerek bölen, itici gücünün sonu gelmez ihanet olduğu bu savaşta iki taraf alenen herkes adına konuştu: biri Fransa, diğeri Cezayir adına. Ve işte bu yalan söylemektir.

Sinema bir kurgudur; yine de bir kayıt yöntemidir. Tank oradaydı, boş sokaklar oradaydı, kılık değiştirmiş figüran sürüsü oradaydı: gerçek, film şeridinin üzerine sabitlenmişti ve orada durmaya devam ediyordu. Ekran kararıp da uğultulu salon aydınlanınca, ışıklar yer değiştirdiğinde aniden, öfkeyle yerimden fırladım. Kalbim Nedenini anlamadığından endişeliydi. Bir görüntünün beni neden böyle rahatsız ettiğini ona anlatmak isterdim ama bunu ona birkaç kelimeyle nasıl anlatabileceğimi bilmiyordum. Resimlendirilmiş Büyük Larousse'tan başlamam, küçük bir oğlan çocuğu olarak niçin tanklar konusunda bilgili olduğumu anlatmam ve Salagnon'un

* ALN'den Cezayirlilerden meydana gelen Oujda Klanına ait ordu. (ç.n.)

tüm yaşamını, kendisinin bana anlattığı ve benim anladığım şekliyle yeniden anlatmam ve kırk senedir burada yaşadıklarımızı da eklemem gerekecekti. İnsanlar etkilenmiş bir halde salonu terk ediyordu, sonunda yasak bir filmi görmenin, 'insanlardan saklanmaya çalışıldığına göre gerçekleri anlatıyordur' diye düşündükleri bir filmi izlemenin duygusunu yaşıyorlardı. Hiç şüphe yok ki o salondaki hiç kimse ekrandaki yalanı görmüyordu çünkü hiç kimse tankları bilmiyordu.

Sessiz ve güven dolu bir edayla bana eşlik ediyordu. Sinemadan çıktık, yaya kaldırımında öğleden sonranın kalabalığına ve sıcağına karıştık. Kalabalık her iki tarafa da gidiyordu. "Seni Voracieux'ye götüreyim. Bana resim yapmayı öğreten o adamı gör" dedim ona. Metroya binip hattın sonuna kadar gittik, ardından otobüse bindik. Bana yasladığı başı omzumda, sorgulayan ama hiçbir şey sormayan bir halde yanımda oturuyordu. Yüksek binalar arasında giderken "Bana seni çizmeyi denemeyi öğretiyor. Pek beceremiyorum ama hiçbir şeyi bu kadar istemiyorum." Beni usulca öptü. Filmi kapayan, her bir ayrıntı gerçek olduğu halde filmi tek darbeyle yalanın içine iten o korkunç sahneyi düşünüyordum; *Climat de France*'in altındaki o tank imgesi; saklamak isterken gözler önüne seren, doğru olduğu zannedileni söylemeye çalışırken saklanması imkânsız bir ayrıntının dik kafalılığı yüzünden asıl olanı ortaya çıkaran bir dil sürçmesi gibiydi.

Çirkin ötesi salonuna oturduğumuzda konuyu Salagnon'a açtım. Güldü.

"Ama ben ne kastettiğini çok iyi biliyorum. Uzun zamandır bir *pied-noir*la yaşıyorum."

Usulca karşısında oturan Eurydice'in yanağını okşadı. Kadın ona öyle tatlı gülümsedi ki ipeksi tenini kaplayan tüm kırışıklıklar ortadan kayboldu. Ortada sadece güzeller güzeli, ışıltılı yüzü kalmıştı. Birkaç saniyeliğine gülümseyince ortaya çıkan yaşa bürünmüştü.

"Sizin yaşadıklarınız görülmüyor, onlardan hiçbir iz kalmamış."

Çevremizi saran boğucu ve kişisellikten uzak dekorasyonu işaret ettim kolumla havada genişçe bir daire çizerek.

"İzin yokluğu izin kendisidir."

"Çin felsefelerinize bir son verin artık. Bunlar derinliklere inandırmak için uydurulmuş göz yanılmaları. Ciddi konuşun."

"İzlerin kalmış olması gerekirdi ama yok. Eurydice'i getirdim. Eğer benim yanımda kalmasını istiyorsam dönmemeliyiz; asla. Yoksa ayrılırken *pied-noirlara* bırakılan o acı çukurunun içinde kaybolup gider. Geri dönemem, onu cehennemden çıkarmalı ve onunla kalmalıyım, bir daha öncesinden konuşmamalıyım."

"O zamandan beri ne yaptınız? Burada beraber olduğunuzdan beri?

"Hiçbir şey. Sen hiç kendine bir aksiyon filminde tanışan bir kadınla bir adamın ne yaptığını sordun mu? Filmden sonra ne yaptıklarını? Pekâlâ, hiçbir şey. Film biter, ışıklar yanar, eve dönülür. Üzerinde pek bir şeyin bitmediği küçük bir bahçe yaptım ki sen de gördün.

"Çocuğunuz olmadı mı?"

"Hiç. Bunları yaşadığında, ya çok çocuğun olur ve sadece onları düşünürsün ya da hiç olmaz ve sadece bizi düşünürsün. Sanırım biz birbirimizi bizden başkasını düşünemeyecek kadar çok seviyorduk."

İkisi de sustu; aynı anda susuyorlardı ve bu aynı anda konuşmaktan daha mahremdi. Onları bölmedim.

Açık kapıdan, koridoru görüyordum ve koridorun sonunda duvarda bir kemiğe asılı bir bıçak sallanıyordu belli belirsiz; hangi cereyan yüzünden bilemiyorum çünkü ben hiçbir şey hissetmiyordum, camlar kapalıydı. Eskimiş deri kını koyu kırmızı bir parıltı saçıyor; belli belirsiz boyanmış ham derinin rengini, çökmekte olan gecenin rengini, pastan şişmiş bıçağın rengini, bıçağı saran ve onu tamamen saklayan kabuklaşan ka-

nın rengini yayıyordu. Deriyle kaplı, pasla kaplı, kurumuş kanla kaplı bıçak görünmüyor; sadece bir çiviye asılı bir ipin ucunda sallanan kırmızımsı bir şey seçilebiliyordu. Kan kendi kendine bıkmadan hareket ediyor, etrafına koyu bir parıltı, bizi hayatta tutan tatlı bir sıcaklık yayıyordu.

"Resim bana yardım etti. Dönmememde yardım etti" dedi sonunda. "Çizmek için gerekli olan tek şey burada olmam; resim sayesinde hayatım bir yaprağa kanaat ediyor. Eğer gene beni görmeye gelirsen sana fırça sanatını öğretebilirim. Mütevazı bir sanattır; iç içe geçmiş bir tutam kıl ve bir damla su ile sadece elinden geldiği ölçüde çizebilirsin. Fırça sanatını olduğu gibi uygularsan kibirsiz bir hayat yaşamana olanak sağlar. Her şeyin etrafında, önünde durduğuna ve senin bunları gördüğüne seni ikna eder. Dünya vardır ve hayal bile etmesi güç bir zalimlik ve büyük bir aldırmazlık içinde de olsa böyle iyidir."

Yine sustu. Bölmedim. Soluklarımız, benim, onun, karşımızda oturan ihtiyarların solukları dışında bir şey duymuyordum. Bu uzun ince adam ile cildi zarifçe buruşmuş kadının hafif bir ıslığa benzer, biraz pürüzlü, yıllardır nefes ala ala parlamış, yıpranmış bronşlarından geçe geçe düzensizleşmiş soluk alıp verişleri dışında... Yanımda oturan kalbim ağzını açıp tek kelime etmedi. Sözlerinin tek kelimesini kaçırmadan Salagnon'u izlemiş, bana bilmediklerimi anlatan ve karşılığında [kalbim] için kullanmak istediğim bir sanatı öğreten ihtiyardan gözlerini bir an olsun çevirmemişti. Akşamın ışıkları muslinle örtülü pencerelerden içeri giriyordu. Beyazlarla çevrili gür saçları kuğu tüylerini hallediyordu. Kapalı dudakları koyu kırmızı renkte parlıyor, gözleri menekşe rengi olduğunu zannettiğim bir ışıltı yayıyordu: kuğu tüylerinden bir bulutun ortasında kan renginde üç nokta. O sırada ne düşündüğü bilmiyordum kalbim; ama eğer sen benim o anda, hepimiz hareketsizken ne düşündüğümü bilseydin, sana dair mütemadiyen ne düşündüğümü bilseydin seni kollarıma almam için gelip

bana sokulur ve hep orada kalırdın. Açık kapıdan görünen koridorun ucunda, bir çiviye asılı, kınında duran bir bıçağın hareket ettiğinden emindim.

Salagnon yüzünü ekşiterek pozisyon değiştirdi. Bacağını uzattı.

"Kalçam. Kalçam bazen canımı yakıyor. Yıllarca hiçbir şey hissetmedim. Derken geri geldi" diye mırıldandı.

Ona canını yakanın tam olarak olduğunu sormak istiyordum. Bu adama ıstırabının ne olduğunu sorsam belki de yarasını iyileştirecektim. Kalbim ağzımda, sert kadifeden, rahatsız ve rengi atmış koltuğuma yaklaştım. Kalbim bana bakıyordu, onunla konuşacağımı hissediyordu, gözleriyle, dudaklarıyla, kuğu tüyleriyle sarılı kırmızı renkli, keskin üç parıltısıyla bana destek oluyordu. Yaklaştım ama gözlerimi yere indirdim ve mekanik bir hareketle alçak masasının üzerinden küçük ama ağır bir obje aldım. Bunu o zamana kadar hep aynı yerde, bir çukur tabağın içinde görmüştüm ki bu Salagnon'un evinde insanı şaşırtmıyordu çünkü sanki her şey ancak kataloglarda ya da televizyon dizilerinde görülebilecek bir dekorasyon bilimi sonucu durduğu yere vidalanmış gibiydi. Bu ağır nesneyi hep görmüş, ne olduğunu kendime hiç sormamıştım çünkü insan sürekli gözünün önünde olanı görmez. Tereddüt ede ede koltuğumun ucuna kadar ilerledim, hemen önümde elimin menzilindeydi, avucuma aldım. Ağır olmasına rağmen ufak tefekti, madeniydi; bakalit bir kulbun içine doğru kapanan parçalardan meydana geliyordu. Bunun ne olduğunu bilmiyordum. O akşam ona sormaya cüret ettim:

"Hep burada duran bu obje ne? Bir İsviçre çakısı mı? Bir hatıra mı? Hiçbir şey saklamamış olmanıza rağmen..."

"Aç."

Metal parçaları biraz zorlanarak da olsa açtım. Kısa ve keskin, sıradan bir bıçak ile kare kesimli, parmak uzunluğunda, kaskatı bir uç tutukluk yaparak bir eksen etrafında dönüyordu.

"Bu gayet de İsviçre çakısı ama konserve açacağı, tereyağı bıçağı, tornavidası yok. Siz bunu niçin kullanıyorsunuz? Mantar toplamak için mi?

Mutlu mutlu gülümsedi.

"Bunun ne olduğunu bilmiyor musun?"

"Hayır."

"Daha önce hiç buna benzer bir şey görmedin mi?"

"Asla!"

"Bu bir boyun kırma bıçağı; sivri ucunu ensedeki, kafatasının tam altındaki küçük oyuğa sokarak sessizce öldürmek için. Sert bir el hareketiyle hiç zorlanmadan içeri girer. Diğer el ağzı kapar, karşındaki hiç kimse farkına bile varmadan anında ölür. Bu bıçak bu amaçla tasarlandı, sadece bu işe yarar, bağırmalarına fırsat vermeden nöbetçileri öldürmeye. Kullanmayı öğrendim, kullanması için başkalarını eğittim, *cangıl*dayken cebimizde katlı taşırdık bunu. O benimki."

Objeyi kapatmaya cesaret edemeden, ona zarar vermeden masanın üzerine geri koydum.

"Bunu bilmediğine sevindim."

"Böyle bir şeyin varlığından bile bihaberdim."

"Bizim savaş için araç gerecimiz vardı. Ben fikirlerin olmadığı bir dünyadan geliyorum. Bıçağın ucunda ölünüyor, başkalarının kanına bulanılıyor, mekanik hareketler kurulanılıyordu. Şimdi ise kan gördüğünde olsa olsa kendi kanındır; artık başkalarının kanıyla temas edilmiyor. İnsanlar artık birbirine yaklaşmıyor, birbirini uzaktan un ufak ediyor, makinalar kullanılıyor. Diğerinin kokusunu ve sıcaklığını hissettiğin, ölüm anında diğerinin korkusunun senin korkuna karıştığı o meslek artık bitti. Artık askeriyenin reklamlarını görüyorum. İnsanlar artık silah altına girilebiliyor, bu alanda kariyer yapabiliyor. İnsanları korumayı, hayat kurtarmayı ve kendini aşmayı amaçlayan bir meslek olmuş bu. Biz ise sadece kendi hayatımızı kurtarıyorduk; elimizden geldiği zaman koruyor ve sadece ölümden daha hızlı koşmay[illegible]. Eğer sen sa-

vaş araç gereçlerini tanımıyorsan ben sonunda ölebilirim. Cahilliğinin beni ne kadar memnun ettiğini bilemezsin."

Masasının üzerinde açık duran objeyi seyre dalmıştım; artık şeklinin insana bir fikir verdiği basit kullanımını biliyordum.

"Cahilliğim hoşunuza mı gidiyor?"

"Evet. İçimi ferahlatıyor, sanki dayımın kehaneti gerçekleşiyor: sonunda bunu ardımızda bırakabileceğimize dair kehaneti. Onu son görüşüm hapishanedeydi. Birkaç dakika sürdü, beni hücresine soktular, bizi yalnız bıraktılar, anahtarları çevirip kapıyı iterken yüzüme bakmadılar. Ölüme mahkûm edilmişti, tecritteydi ama kanunlar ve sadakat vardı. Onu son kez görmem için beni içeri aldılar, çabuk olmamı ve asla ağzımı açmamamı söylediler. *Odysseia* nüshası yanında olmadığı için üzgündü. Şiiri artık ezbere biliyordu, ezberleme işini sonunda bitirmişti ama artık sonu gelen yirmi sene boyunca olduğu gibi yine elini uzatınca orada olsun istiyordu. Orada, hapishanede olaylar üzerine söyleyecek çok şeyimiz olmazdı, her şeyin nasıl yıkıldığını anlatmak için bir omuz silkiş yeterdi. Ya da suçlamalara karşılık vermek için tüm bir yaşam gerekirdi. O da bana *Odysseia*'dan ve sonundan bahsetti. Sonunda Odysseus ve Penelope *"eski törenlerince yataklarına uzanıp mutlulandılar*[1]". Aşkın zevklerine doyduklarında kendilerini sözün keyfine verdiler. Ama şiir böyle sonlanmıyordu. Odysseus omzunda bir gemi küreği ile yola çıkmak zorunda kalır. Omzunda niçin kürek olduğunu sorulacak bir yere geldiğinde, bir gemi küreğinin ne olduğuna dair kimsenin fikir sahibi olmadığı bir yere varacak kadar uzaklaştığında, durabilecek, küreği toprağa bir ağaç gibi dikecek ve evine dönüp huzur içinde yaşlılıktan ölecekti.

"Dayım araç gereçlerin artık tanınmadığı, teskin ve unutuluş dolu bu sonu yaşayamadığı için üzülüyordu. O esnada herkes birbirini öldürmekle meşguldü. Herkes öldürmeyi

1. Homeros, *Odysseia*, Çev. Azra Erhat & A.Kadir, İstanbul: Can Yayınları, s. 940.

öğrenmişti ve ölmeyi bekliyordu. Cezayir'de silahlar elden ele geçiyordu; herkesin silahı vardı; herkes kullanıyordu. Cezayir şehri kaosun içindeydi; insanların sokaklarda, apartmanlarda birbirini boğazladığı, mahzenlerde işkence yapılan, cesetlerin denize atıldığı, bahçelere gömüldüğü bir kan labirentine dönmüştü. Ve Fransa'ya kaçan kim varsa sefil bavullarının içinde silah getiriyordu; o güne kadar gördükleri tüm silahların ürkek hatırasını yanında sürüklüyordu. Bu silahları tüm yaşamları boyunca tanıyacak; hiçbirini unutmayacaklardı; bunlar kalplerinin çevresinde atmasını engelleyecek daracık bir kafes inşa edecekti. Huzuru ancak; tuzağı, cinayeti, cezalandırmanın verdiği acıyı ve el işi tekniklerini öğrettiğimiz yirmi yıllık savaşı herkes unuttuğunda bulabileceğiz. Dayım bu huzuru tadamayacağını, buna vakti olmadığını biliyordu. Kitabını ezberlemeyi bitirmişti ve bunun son olduğunu biliyordu. Vedalaştık ve hücresinden çıktım, kapıyı kapattılar ve yüzüme bakmadan bana bakmadan eşlik ettiler.

"Dayım ertesi gün ihanet, Cumhuriyet'e karşı komplo, Devlet başkanına suikast teşebbüsü [suçlarından] kurşuna dizildi. Teşebbüs diye belirtilmişti çünkü ıskaladılar, hepsi ıskaladı. Başka şartlarda o kadar etkili olan bu tiplerin böylesine amatör davranabilmiş olmasına hâlâ şaşarım. O son başkaldırı anında, tek yapmayı bildikleri insanları rastgele öldürmekti. Terörü arttırmaktan, suçluları aşağı yukarı belirleyip kafalarına sıkmaktan başka şey yapmadılar; politikaya bulaşmışlardı ve en ilkel ve en aptal politik eylemi, gücün en aptalca kullanımını yerine getirdiler: köpeğe tekme, ilk gelenin kafasına sıkmak. Yaklaşan sonun umutsuzluğu içinde yoldan geçen insanları öldürüyorlardı. Ellerine geçe geçe alçaklık, mahvoluş, onun ve diğerlerinin ölümü geçti. Nehre taş atarak akışını değiştiremezsin, hatta yavaşlatmazsın dahi ama onların artık hiçbir şeyi anladıkları yoktu."

Bir parça doğruldu, yüzünü ekşitti, kalçasını tuttu. Eurydice lekelerle kaplı narin eli i şefkatle kalçasına götürdü. Artık

ona sormam gerekiyordu. Bana resim yapmayı öğretmiş ve hikâyesini anlatmıştı; nefes alıp verişindeki geçişleri ve sesinin pürüzlü tonunu tanıyordum. Her yerde, nereye giderse gitsin onu takip eden, yıllardan beri kalçasını acıtan bu ıstırabın; onun artık neredeyse yaşamadığı ve benim yaşamaya devam ettiğim şu dünyada artık kimsenin bilmek istemediği bu inatçı yaranın ne olduğunu ona sormalıydım.

"Mösyö Salagnon siz işkence yaptınız mı?" diye sordum sonunda.

Yanımda duran kalbim bana bakıyordu. Soluğunu tutmuştu. Bir çiviye asılmış bıçak koridorun sonunda sağa sola hareket ediyor, kırmızı kırmızı ışıldıyordu: bunun nedeni deri, akşam güneşi ya da kurumuş kan olabilirdi. Salagnon bana gülümsedi. Gülümsemesi o anda verebileceği en kötü cevaptı. Sen yanımda titriyordun kalbim; gözlerin, dudakların, kuğu tüyleriyle halelenmiş üç beneğin titriyordu.

"Yaptığımız şeylerin en kötüsü bu değildi."

"Daha kötü de nedir?" diye itiraz ettim ince bir haykırışla.

Omuzlarını silkti, benimle usulca konuşuyordu, sabırlıydı.

"Madem artık yirmi sene süren ve hayatımı kaplayan o savaş bitti, artık işkenceden bahsetmiyoruz. Böyle bir şeyin var olup olmadığı öğrenmeye çalışılır ya da varlığı yalanlanır; abartılıp abartılmadığı, kimin uygulayıp kimin uygulamadığı öğrenilmeye çalışılır. Bundan başkası düşünülmez. Sorun bu değil. Sorun bu değildi."

"Ben size işkenceden bahsediyorum ve siz bana bunun bir ayrıntı olduğunu mu söylüyorsunuz?"

"Ben ayrıntıdan bahsetmiyorum. Yaptığımız en kötü şeyin bu olmadığını söylüyorum."

"İyi de ne o zaman? Daha kötü ne?

"İnsanlığımızı kaybettik. Onu kendimizden ayırdık çünkü insan olmanın hiçbir mantığı yoktu. İnsanların; yüz şekline göre, adını telaffuz etme biçimine göre, hepimizin ortak dili olan bir dili perdeleme üslubuna göre tebaa ya da vatandaş ola

rak sınıflandırıldığı olduğu bir dünya yarattık. Herkes yerine kaydedildi. Bu yer miras yoluyla devralınıyor ve insanın yüzünden okunuyordu. Bu dünyayı korumayı kabul ettik. Onu muhafaza etmek için yapmayacağımız pislik yoktu. Fethetmenin korkunç şiddetini kabul ettiğimiz anda şu ya da bu şeyi yapmak ruh halimize bağlıydı. Gelmemek gerekiyordu; ben geldim. Biz, hepimiz, bu gaddar kavgadaki on iki hasmın tamamı kasap gibi davrandık. Her birimiz diğerleri için kötü muamele edilecek bir et parçasıydık; parçalara ayırıyor, hayvan leşine çevirene kadar herhangi bir silahla dövdükçe dövüyorduk. Kimi zaman şövalyevari davranmaya çabalıyor ama bu yalnızda aklımızdan geçirdiğimiz bir fikir olarak kalıyordu. Diğerinin alçak olması mantığımızı güvenceye alıyordu; hayatta kalışımız ayrışmamıza ve onların ölümüne bağlıydı. Bu nedenle aksanları bulup çıkarıyor, isimlere gülüyor ve yüzleri sınıflandırıyor ve bu sınıflandırmalara tutuklama, şüphe ve tasfiye gibi basit eylemler tahsis ediyorduk. Kısacası, basitleştiriyorduk: onlar ve biz diye."

Salagnon coşmuştu. Durmayı beceremiyordu çünkü o anda söyledikleri yıllardır içinde biriktirdikleriydi ve o güne kadar anlatacak kimsesi olmamıştı. Bunun nedeni bu konu hakkında konuşulmaması değildi. Tam tersi, herkes bu savaşı anlatır ama bu da insanların hiçbir şey anlamadığı bir şikâyetler ve kinler velvelesine döner. Bu gaddar kavganın on iki başrol oyuncusu arasında kurbanlar ve cellatlar sürekli yer değiştirir; benim içinde büyüdüğüm toplumsal grupta konunun derinine inmeden, Salagnon ve benzerlerinin en kötüleri olduğu kabul edilir. Yirmi yıllık savaş hakkındaki sözde sessizlik tam bir hayhuy oldu; herkesin bulaştığı ve dönüp dolaşıp sorunun merkezi olmaktan kaçındığı sonu gelmez bir yoklamaya dönüştü. Eğer orası bizim evimiz idiyse, orada yaşayanlar kimdi? Eğer orada yaşıyorlarsa şimdi kimler? Peki ya biz kimiz?

Yaşları toplamı bir yüz yıldan fazlası eden cılız ve karışıklarla dolu Victorien ve Eurydice birbirine yaslanmıştı. Yirmin-

ci yüzyıla dair dinlediğimiz, benim ve yanımdaki kalbimin dinlediği iki hatıra idiler. Bir ıslık ötüşünü andıran bir solunum, kâğıtları havada uçuran cereyan.

"Sömürgenin çürümüşlüğü bizi kemiriyordu. Hepimiz gayri insani biçimde davrandık çünkü vaziyet imkânsızdı. İnsanın insan gibi kalması için hepimizin borçlu olduğu saygının birazını birbirine gösteren bir bizim silahlı ekiplerimizdi. Birbirimize destek oluyorduk, artık insanlık diye bir şey kalmamıştı: insanlar ya arkadaş ya da hasım et parçalarıydı. İktidara ele geçirip yapmak istediğimiz şey Fransa'yı bir izci kampı gibi organize etmekti. Bunun için modelimiz başlarındakini izleyerek kırsalda gezinen kanlı sürülerdi. En saygıdeğer olanın fikirlerini takip eden, feodal ve kardeşçe olacak bir dostlar cumhuriyeti kurmanın hayalini kuruyorduk. Bu bize eşitlikçi, arzu edilesi ve heyecan verici geliyordu; tıpkı dağda ateşin etrafında hep birlikte silahlarımızı temizlediğimizde olduğu gibi. Saf ve güçlüydük; bütün bir ülkeyi kırsalda savaşan bir erkek sürüsü zannediyorduk. Onurun öldürme kapasitesi ile ölçüldüğü zamanlarda Fransa'nın onuru olmuştuk ve her şeyin tam olarak nereye kaybolduğunu hâlâ anlamam.

"Biz kartaldık ama bunu hiç kimse bilmiyordu çünkü çalıların içinde sürünür, kayalarına arkasına saklanırken kamuflajlara bürünürdük ve düşmanlarımız bizimle aynı seviyede değildi. Cesaretleri bakımından değil, görünümleri bakımından. Bizi yenseler, garibanadamcağızlar bizi yendi diye insanlar kendilerinden geçiyor; biz onları yensek, üniformalı bizlerin karşısında yan yana uzanmış kötü giyimli, silahları kötü, zavallı adamcağızlardan meydana gelen aşırı derecede basit av tablomuzla dalga geçiliyordu. Biz kartallardık ama Alman kartalı gibi, bombaların altında yalpalayıp yere çakılan şansölyelik kartalı gibi ansızın öldürülme şansına erişemedik. Aynı kanatları katrana bulanan deniz kuşları gibi yapış yapış kartallara dönüştük; kara katran suya yayıldığında, kuşlar öylece kalakalır, ölümleri öyle rezalet olur ki boğulmak yanında

gülünç kalır. Dökülen kan pıhtılaştı, bizim ise içimiz; bu bize korkunç bir görünüm katıyordu.

"Yine de onurumuzu kurtardık. Ayağa kalktık, kaybettiğimiz gücümüze kavuştuk. Ancak bundan sonra bu gücü önce şaibeli, sonunda da iğrenç nedenler için kullandık. Gücümüz vardı, onu kaybettik, tam yerini bilmiyoruz. Ülke desen bu konuda bize diş biliyor: bu yirmi yıl savaşının sadece kaybedenleri oldu ve bu kaybedenler alçak sesle, kötücül bir tonda verip veriştiriyorlar. Artık kim olduğumuzu bilmiyoruz."

"Abartıyorsun Victorien" dedi Eurydice alçak sesle. "Oradaki hayat o kadar da kötü değildi. Büyük sömürgecilere ender rastalanıyordu, biz genelde küçük insanlardık. Az karşılaşsak da iyi anlaşıyorduk. Bizbize ve içimizde onlarla yaşıyorduk."

"Eurydice, söylediklerinizi kulağınız duyuyor mu?" diye sözünü kestim.

"Kastettiğim o değildi" dedi kızararak.

"Oydu. İnsan her zaman demek istediğini der."

"İnsan bazen yanılır. Kelimeler ağzından kendiliğinden dökülüverir."

"Çünkü oradadırlar; aynı kumun altında saklı durup tekerleğin yönünü saptırarak aracı yoldan çıkaran bir taş gibi. Kimlerin söz konusu olduğunu söylediniz Eurydice: Siz ve sizin içinizdeki onlar. Sürekli, gece gündüz yakanızı bırakmayan ve sizi yok eden, mevcudiyetleriyle yaşantınızı mahvedenler çünkü siz de mevcudiyetinizle onların yaşamını mahvettiniz ve gidecek başka hiçbir yerleri kalmadı."

"Abartıyorsun. Biz iyi anlaşıyorduk."

"Biliyorum. Tüm *pied-noir*lar bunu söylüyor: temizlikçileriyle iyi anlaşıyorlardı. Victorien'in ne demek istediğini şimdi anlıyorum: Cezayir'in dramı işkence değil, temizlikçinle iyi ya da kötü anlaşmak."

"Ben bu şekilde ifade etmezdim ama benim düşündüğüm de bu" dedi keyifle.

"Sömürge her zaman uzun uzadıya tartışılabilir" diye devam ettim. "Şu ya da bu taraf seçilecek, hemen çalışmalara ve haksızlıklara girişilecek, kamu işleri şiddetten ufak bir kesinti ile dengelenecek. Bundan herkesin çıkaracağı ders birincil fikrin tasdiki olacak: haklı bir davanın trajik başarısızlığı ya da ilk günahın inatçı alçaklığı. Sömürge sakinleri var olma haklarını reddedenlere her zaman 'iyi anlaşıyorduk' der. Fazlasını yapamazlar: sömürge, temizlikçinle olabildiğince iyi anlaşmana, onu adınla çağırmana olanak tanır; o ise "Madam" kelimesinin önüne bir şey getirmeye asla cesaret edemez. Her şey yolunda gittiğinde sömürge son derece insancıl, ziyedesiyle hürmetli, dünyanın en güzel hisleriyle donanmış insanların renkli avama hoşlukla bakmasına olanak tanır. Sömürgenin izin verdiği, kriterlerin en basiti ile teminat altına alınmış sevecen bir paternalizmdir: kalıtsal benzerlik. İşte herkes kendinden bir şeyler verdiğinde varılan nokta: temizlikçi kadınla iyi anlaşılır, çocuklar ona tapar ama o her zaman ön adıyla çağrılır.

"Valilikleri, karakolları, okulları, ölüleri, savaş anıtları, aperatif vakti dolup taşan *kafe*leri, çınarların gölgesi altında gülle atılan sokakları ile birlikte üç Fransız yönetim bölgesini nasıl ayakta tutardınız? İçinde, rahatsızlık vermemek için fazla gürültü etmemeye gayret eden sekiz milyon görünmezi barındıran bu üç yönetim bölgesinin nasıl yaşamasını isterdiniz? Adı sanı, yeri olmayan sekiz milyon çoban, ayakkabı boyacısı, temizlikçi kadın; ayrıca yine gidecek başka yeri olmayan ve biz ile onları ayırmak söz konusu olacağında şiddete ilk maruz kalanlar olacak sekiz milyon eczacı, avukat ve öğrenci... Camus bunu çok iyi biliyordu, Arap'ın mükemmel bir imgesini ortaya koymuştur: o her zaman ağzını açmadan dekorun içindedir. Ne yapılırsa yapılsın ona denk gelinir, oradadır ve sonunda insanı rahatsız eder. Gözün yüzeyinde duran, insanın kurtulamadığı bir bulanıklık gibidir. Görüşü bulandırır; sonunda elinle ovuşturur atarsın. İnsanlar sonunda yargılanıyor çünkü pişman değiller, gözlerindeki bulantıyı bir el hareketiyle kovu-

yorlardı ama genel utanç bir tesellidir. Herkesin arzu ettiği şey yapıldı, bu önceden yapılmış olsa da şimdi bedelini ödemek gerekiyor. Durum öyle vahim ki gerilimi düşürmek için düzenli olarak insani özverilerde bulunmak gerekiyor. Yoksa bu gerilim hepimizi yok edecek."

"Sana anlattıklarımı anlatmakta haklıymışım" dedi Salagnon.

Eurydice dudakları titreyerek bana bakıyordu. Cevap vermek istiyor ama tam olarak ne diyeceğini bilemiyordu. Bu onun var olma hakkına yeni bir saldırı olabilirdi.

"Kendinizi yanıltmayın Eurydice. Siz az tanıyorum ama var oluşunuza değer veriyorum. Buradasınız ve insanın her zaman var olmaya hakkı vardır. Fransız Cezayiri'nin yok olmasını trajik buluyorum. "haksız", "ziyan" buluyorum demiyorum, sadece "trajik" diyorum. Fransız Cezayiri var oldu, yaratılmıştı, içinde yaşanılan bir şey yaratılmıştı ve artık ondan geriye hiçbir şey kalmadı. Şiddet, ırkların ayrıştırılması gibi bir haksızlık, her gün ödenen iğrenç bir bedel üzerine kurulmuş olması ona dair hiçbir şeyi azaltmaz çünkü var olmak ahlaki bir kategori değildir. Fransız Cezayiri vardı; artık yok. Bir milyon insanın üzüntülerini ifade etme hakkına kavuşamadan Tarih'ten silinmesi trajiktir. Meclis'teki yetmiş dört milletvekilinin artık temsil ettikleri hiçbir şey kalmadığı için ayağa kalkıp geri dönmemek üzere çıkıp gitmesi trajiktir. Fransa'da yaşamakta olan bir milyon Cezayirli'yi Cezayir'de yaşayan Fransızlardan ayırt edebilmek için onlara Müslüman denmesi ve uzakta başka bir ülke kurulduğundan Fransız yurttaşlığının iade edilmesi trajiktir. İsimler karışıyordu. Yeniden isimlendirildiler. Her şey rahatladı. Ama bu sefer de kimden bahsedildiği anlaşılmıyordu. Karmaşık bir miras yüzünden tam olmasına izin verilmeyen buradaki gençler, yani oradakilere benzeyen buradaki gençler kendilerine müslüman denmesini istiyor, eskiden orada olduğu gibi ama küçük harfle; bu onlardan sakınılan haysiyetin yerine geçerek asaletleri olacak. Karışıklık umumi. Savaş yakın; bizi de ancak o rahatlatır. Savaş teselli eder çünkü basittir"

"Artık hiç arzu etmediğim bir basitliktir bu" diye homurdandı Salagnon.

"O zaman kendi kendine kargacık burgacık yazmaya başlamadan önce azmedip Tarih'i yeniden yazmak gerek. De Gaulle eleştirilebilir; bir yazara özgü maharetleri tartışılabilir; can sıkanı ve rahatsızlık vereni hicvederken yalanı gerçek gibi gösterme becerilerine şaşırılabilir; en yüksek değerler adına, hayalci değerler adına, ilk sırada kendi yer alan karakterlerini kurmak adına Tarih'i yeniden yazdığında gülümsenebilir. Böyle yapılabilir ama o da yazacağını yazdı. Bu icadı, yaşamaya izin veriyordu. Onun [roman] karakterleri olmaktan gurur duyabilirdik. Bizi bu amaçla meydana getirdi, onun söylediklerini yaşamaktan gururu duyalım diye. Gerçi bize tahsis ettiği sayfaların ötesinde başka bir dünya olduğundan şüphelenmiyor değildik. Şimdi yeniden yazmak lazım, geçmişi daha önemli kılmak lazım. Kırklı yıllardaki birkaç mevsimi yeniden ele almanın kime ne faydası var? Şu ulusal Katolik kimliği, Pazar ayinli küçük şehirler imgesinin ne anlamı var? Yok, artık yok, her şey yok oldu; önemli kılmak lazım.

"Bizim bir parçamız olanlardan insanlık göremediğimiz için kırgınız. "olaylar" olarak anılanlara "savaş" demeye cesaret edilememesine gülündü. "Savaş"tan bahsetmenin ikiyüzlülüğün sonunu getireceğine inanıldı. Birbirimizi öyle iyi anlıyorduk ki, bir aradayken geçinip gidiyorduk.

"İmparatorluk'un bağrındaki şiddet eylemleri bizi parçaladı; ulusun sınırlarındaki manyak kontroller paramparça etmeye devam ediyor. Biraz absürd olsa da muhteşemliği biraz da absürdlüğünde olan evrensel ulus kavramını icat ettik çünkü dünyanın öbür ucundakiler bunun bir parçası olabilirdi. Fransız olmak nedir? Öyle olma isteği ve bu arzunun Fransızca anlatımıdır. Bu anlatı bütünü kendi geçmişine dair hiçbir şey saklamadığı gibi, dehşeti de her şeye rağmen başa gelenleri de saklamaz

"Arzu mu? Bu yeterli olur mu?" diye sordu Salagnon.

"Bu size gayet de yetti. Sadece o [insanları birbirine] yakınlaştırır ve onu saklayan tüm örtüler nefret edilesidir."

Kalbim bana bakıyordu. Ben konuşurken, konuştuğum süre boyunca beni izledi. Bitirdiğimde yavaşça ona doğru döndüm ve kuğu tüylerinden bir bulutun içinde parlayan üç ışığı gördüm: akşamın ışığında parlayan gözlerini, bana gülümseyen dolgun dudaklarını gördüm. Elimi yanımda duran elinin üzerine koydum ve birbirine güzelce eş olan ellerimiz birbirine karıştı ve bir daha birbirini bırakmamacasına tutuştu.

Sonunda ayaklandık. Bizi evlerine konuk etmiş olan Victorien ve Eurydice'i sevgiyle selamladık ve yola çıktık. Bizi kapıya kadar geçirdiler; akşam ışığında kıpkırmızı bir renge bürünmüş camlı sundurmanın altında, üç basamağın tepesinde gidişimizi beklediler. Biz pek bir şeyin bitmediği kurak bahçelerinden geçerken o ikisi gülümseyerek gözleriyle bizi takip etti. Biri kolunu diğerinin omzuna atmış, diğeri sıkıca ona doğru sokulmuştu. Çıkmak için bahçe kapısını açtığım anda el sallamak için arkamı döndüm ve başını omzuna yaslamış, gülümseyen Eurydice'in tüm söylediklerimize ağladığını gördüm.

Geri döndük; batıya yönüne giden otobüse bindik, Voracieux-les-Bredins'i yeniden katettik ama bu kez doğru tarafa doğru, medeniyete doğru, şehir merkezine doğru. Caddenin ucunda batmakta olan güneş son dakikalarını yaşıyordu. Hepsi ağır, hepsi pis kokulu, hepsi homurtulu, hepsi egzozunu tüküren otomobiller, kamyonlar ve otobüsler çimentonun üzerinde sıralanmış, bakırdan pis ve sıcak bir koca bulut halinde buharlaşıyordu. Lyon pek büyük değildir ama biz kalabalığız. Şehrin hafif ateşte pişen kazanının içinde sıkış tepiş yaşarız; içeride, insan sürüleri organik akıntılar gibi yer değiştirir, sokaklara yayılır, onları son derece plastik, hafif bir girdapla içine çeken metro çıkışlarının etrafında dolanır. İçinde her şeyin birbirine karıştığı büyük bir şehir kazanına sahip olduğumuz anlamına gelir. İnsanlar otobüslere binip iniyor, bizim toplu ta-

şıma aracımızı ödünç alıyordu ve burada iyelik eki kullanmaya cüret ediyorum çünkü ancak birkaç durak önce yer bulabilmiştik. Lyon çok büyük olmasa da insanlar çok kalabalık ve biz pis bir bakır rengindeki caddede kontrolsüzce ilerleyen otobüsün içinde öyle sıkış tepişiz ki. Titreyen aynı zemini paylaşıyoruz; omuz omuza aynı sıcak havayı soluyoruz ve bizi taşıyan, batan güneşe doğru uzanan caddede adım adım ilerleyen, göz alıcı bakır bulutunu yavaşça kateden bu demir kutunun içindeki her birimizin dili Fransızca'ya özgü o makamla sessizce titriyor. Her birini çaba sarf etmeksizin anlayabilirim; söylediklerinin anlamını kelimeleri saptamadan önce kavrarım. Yan yanayız ve ben hepsini anlıyorum.

Batıya doğru giden, güneşin son dakikalarında kızılımsı bakırıyla aydınlattığı gazlarla sarmalanmış otobüsün içi sıcaktı. Biz oturmuştuk kalbim çünkü diğerlerinden önce binmiştik. Binen, inen, toplu taşıma aracını bizim gibi ödünç alan diğer herkes ile birlikte oturmuş bakır karavananın içinde ağır ağır pişiyorduk. Hepimiz *Rhône* ile *Saône*'un kıyılarına konulmuş şehir kazanının içindeydik. Bu kazan buraya koyulduğu için şanslıyız çünkü sihirli kazandan çıkan sınırsız zenginlik bunun içinde meydana gelir; asla boşalmayan kazan içine konulandan fazlasını geri verir. Onun içinde her şey birbirine karışır, her şey beraberce hoşça vakit geçirir, birbirimize karışırız, kıymetli çorba ağır ağır kaynar ve değişir. Hep çeşitli, hep zengindir. Onu karıştıran tahta kaşık ise siktir. Seks bizi yaklaştırır ve birleştirir; bu gerçekliği saklamak için örtülen çarşaflar nefrete layıktır.

Bu kadarı yetmiştir.

Dönüş yolu boyunca gözlerimi senden alamadım; yüzünün güzelliğinden, vücudunun kıvrımlarının ahenginden bir türlü usanmıyordum. Sana baktığımı biliyordun ve titrek, her an benimle konuşmanın eşiğindeki kırmızı dudaklarında kocaman bir gülümseme ile camdan dışarıyı izlermiş gibi yaparak bana izin veriyordun ve seni izlerken ki o gülüşün işaretler sözlüğünde beni durmadan öpmekle eşanlamlıydı.

Metroda tünele girdiğimizde karanlığa bakan pencereler birer aynaya dönüştü ve beyaz kuğu tüyleriyle çevrili mükemmel yüzünün parladığı kara aynada kendimi sana bakarken gördüm. Gözüme menekşe rengi görünen gözlerini, mutluluk kaynağı kırmızı dudaklarını ve Akdeniz'in evrensel kadın güzelliğine bir armağanı olan burnunun göz kamaştıran kibrini seyrediyordum.

Onun evine vardığımızda bana yeşil çay demledi. Nane kokan, çok keskin, bol şekerli, benzin gibi yoğun bir yeşil çaydı ve içer içmez damarlarımı yaktı. Ona daha yakın olmak istiyor, onu soyup resmini çizmek, onunla zevklenmek, bunu ona göstermek ve anlatmak istiyordum. Beraberce. Onun evinde, üzeri yastıklarla dolu alçak bir kanepenin üzerine uzanmış beni alevlendiren o çaydan içtik, uzun süre konuştuk, ancak kalplerimiz öyle güçlü çarpıyordu ki ne dediğimizi doğru düzgün duyamıyorduk. Başka yerden gelip buraya yerleşmiş ailelerde geldikleri yerin izlerinin zamanla, aşama aşama kaybolduğunu anlattı bana. Geri dönme arzusu azalıyor, ardından anlamını diğer yerden alan hareketler ve duruşlar, daha sonra da dil eriyordu; ama kelimeler kadar değil, dilin mahrem kavrayışı olan kelimeler kadar değil. Kelimeler, yerdeki çakıl taşları gibi, yıkılmış büyük bir binanın zemini üzerindeki enkaz parçaları gibi bir süre daha kalıyordu. Sonunda, buraya yerleşen bu insanların çocuklarında ve torunlarında [geçmişten kalan] tek iz kayıp kokuların esintisi; daha konuşmayı bilmeden dinlenildiğinden [yerleşmiş] bazı müzik zevkleri; telaffuz şekline göre buradan olabileceği kadar oradan da olabilecek bazı isimler; mutfak tercihleri; günün belli saatleri belli içecekler içmek ya da ender hazırlanan ama hakkında bol bol konuşulan büyük bir bayram yemeğidir. Onu dinlerken bana demlediği, nane kokan çayı içiyordum. Çok şekerliydi. İçtiğim o çay alev almış bir benzin gibi yakıcıydı. Sanki dilimin üzerinde yoğun bir petroldü ve yüzeyinde alevler dans ediyordu. Ateşten diller kalbime kadar akıyor, ruhumu ele geçiriyor, zihnimde tutuşu-

yor, tenimin üzerinde ışıldıyor ve canlanan kalbim de ışıldıyordu. İkimiz de parlıyorduk çünkü tenimizi biraz ter kaplamıştı, hareketlerimizi destekleyecek kokulu bir ter bizi kendine çekiyordu. Hiçbir yara almadan, hiç yorulmadan, durmadan birbirimize sokulabilirdik.

Elimi kalçasının üzerine koyuyor ve sıcaklığını hissetmek için, teninin altında akan sıcak sıvıyı hissedebilmek için orada, öylece tutuyordum. Parmak uçlarımın ona ve mürekkebe duyduğum arzuyla karıncalanıyordu. Onun teniyle mi ilgiliydi, yoksa benim parmaklarım yüzünden mi bilmem. Hatta söz konusu olan kesinlikle mürekkep olsa da bir karıncalanma var mıydı yok muydu onu da bilmem. Ama fiziki bir huzursuzluk beni coşkulandırıyordu. Ve ne zaman ki içimden onu kollarıma almanın ya da mürekkebe batırılmış fırçayı parmaklarımın arasında tutmanın hayalini kuruyordum, o zaman sıkıntım geçiyordu. Onu görmek beni kışkırtıyordu; onu kollarıma aldığımı düşünmek ya da onu çizmek ise sakinleştiriyordu. Onun karşısındayken sanki duygu yoğunluğundan boğuluyordum, yaşamın bolluğundan boğuluyordum, sanki onun karşısındayken alevim nefessiz kalıp boğuluyordu ve ne zaman ki hayalimde onu kendime çekiyor, düşüncelerimde onu çizmeye başlıyordum, işte o zaman havaya kavuşuyor, işte o zaman sonunda nefes alabiliyor, daha da çok yanıyordum. Mürekkebin arzulara karışması insana garip gelebilir ama resim sadece bu değil midir? Onu yapanın vücudu ile onu görenin vücudundaki iç içe geçmiş arzu, madde ve imge değil midir resim?

Mürekkep ile çizmenin kendine has bir duygusu vardır. Sulandırılmış mürekkep fazlasıyla sıvıdır, en ufak bir hareketten etkilenir, aynı çorba içenin nefesinin kâsenin yüzeyini buruşturması gibi bir nefes dahi sorun çıkarır. Öğrendim. Dile getirmeyi beceremediğim ve hayatımı bir dizi aksaklığa sürükleyen kızgınlıklarımdan faydalanıyorum. Beceriksizce ama sertçe çiziyorum. Çizdiklerim birbirine benzemiyor. Aslında resmim, kıt imkânlarım ve fırçaya yayılmış siyah sıvıyla gördük-

lerimi taklit etmekte zorlanırdı ama mürekkep resmi tasvir etmez, o gerçeğin ta kendisidir. Her bir çizgisinde çizilen şeyin gölgesi ve onu çizen tutkulu fırçanın darbesi fark edilir. Konuşmada da söylenilen şey ile söylenenin meydana getirdiği vibrasyon birbirine karışır. Duyulanın söylenmek istenenle hiç ama hiç alakası yoktur ama söylenilen şey derhal tezahür eder. Böylesi bir mucize açıklanamaz, insan hayatının ilk yıllarını buna hâkim olmaya çabalayarak geçirir ve mucize her seferinde geri gelir. Mürekkep resmi de aynı konuşma gibi vücut bulmuş bir sözdür; söylenildiği esnada zihne özgü imgelerin belirişindeki o titrek ritme göre tezahür eder. Mürekkep resmi bilincin bağlamında tezahür eder ve kalbimizin arasız çarpışlarına sağladığı uyumla gösterir.

Her şeyi tasdik eden Çinlilerin şüphesiz ki resmin icadına dair de bir mitleri vardır. Şüphesiz ki vardır ama onu aramaya başlamayacağım. Muhtemelen bir sabah vakti dağa giden bir kaligrafi ustası vardır. Her şeyini taşıyan hizmetçisi de onu takip etmekte, aptal sorular sormakta ve cevapları derlemektedir. İnsanın soylu düşüncelere erebileceği hoş bir yere yerleşir. Dağ ardında yükselmekte, ayaklarında ise vahşi bir sel akmaktadır. Çam ağaçları kayaya tutunmakta, bir kiraz ağacı baharı kayda düşmekte, parlak orkideler dallardan düşmekte, yaprakları birbirine sürtünen bambular sallanmaktadır. Hizmetçi, efendisinin etrafına ipek bir paravan yerleştirmiştir. Sabahtır, gün doğmakta tereddüt etmekte ve soğuk havada ustanın her bir sözüne bir buhar bulutu eşlik etmektedir. Fırçasının ucuyla rüzgâr hakkında, havanın hareketleri, otların dalgalanışları, suyun değişken figürleri hakkında şiirler doğaçlar. Bunları mürekkeple not edeceği zaman yüksek sesle söylemektedir ve sözleriyle perdelenmiş buhar bulutu gidip adamın ardında duran ve onu koruyan paravanın ipeğine hapsolup kaybolur. Akşamları fırçasını bırakıp ayağa kalkmaktadır. Hizmetçisi demliği, meditasyon yastığını, şiirlerle dolu yazı kâğıtlarını, çam reçineli çok sayıda siyah çubuğu öğüttüğü mürekkep taşı-

nı yerleştirmektedir. Basit adamlara özgü hevesiyle ayağı takılır, dolu mürekkep taşını devirir ve paravanın panolarını mürekkebe bular. Değerli kumaş, mürekkebi açgözlülükle emer ama buğuların ipeği lekelediği yerler mürekkep tutmaz. Şaşkın hizmetçi ne yapacağını bilemez, paravanın mahvolduğunu söylemeye cesaret edemeden, bir azar bekleyerek bakakalır. Ama üstat görür. Fırçadan fışkıran mürekkep serpintisi ipek panonun üzerinde konuştuğu yerlerde keskin beyazlıklara, sustuğu yerlerde ise siyah serpintilere neden olur. Öyle yoğun bir heyecana kapılmıştı ki sendeler. Tüm bir günün mahsulü olan düşünceler orada el değmemiş, hepsi bir araya getirilmiş, kaligrafinin yapabileceğinden daha iyi bir şekilde muhafaza edilmiştir. Bunun üzerine yazdığı tüm şiirleri yırtar ve kâğıt parçalarını selin akışına atar. Ne diye yazsın ki? Çünkü en ufak bir düşünce oradadır, en doğru haliyle ayan beyan ortadadır, okumaya ihtiyaç yoktur. Akşam çökünce geri döner, yatışmıştır, içi güç bela rahat eden hizmetçisi taşıması gereken ne varsa yüklenmiş arkasından kısa adımlarla yürümektedir.

Mürekkep resmi, sondan bir önceki nefesin izi, fısıltı anında havanın hafif sarsıntısı olmaya heves eder. Şunu isterim: o durmadan önce sözün hareketini saklamak, o silinip gitmeden önce soluğun izini muhafaza etmek. Mürekkep bana uyar.

Kalbim bana yaslı dururken titrediğini hissediyordum; seni çizmeyi her şey çok arzuluyordum; sana yaklaşmayı ve varlığın aralıksız çarpışını sende duymayı ve bu çırpınışın içimde çınlamasını her şeyden çok istiyordum.

Sabah yanımdan ayrıldın kalbim ve beni öperken birazdan, çok yakında döneceğini fısıldadın. O yüzden ben de seni beklemek için senin evinde kaldım. Evinde tek başıma, çıplak odadan odaya gezdim durdum: evin büyük değildi, uyuduğumuz bir oda ile açık penceresi Sâone'a bakan bir odadan ibaretti. Birinden diğerine gidiyor, sen orada olmasan da içimi seninle dolduruyor, geleceğini bilen birinin sonsuz sabrıyla seni bekliyordum. Pencerede vakit geçiriyor, nehri üç kemerle

aşan köprüye bakıyordum. Sâone'un sakin yüzeyi, taştan kemer ayaklarına vardığında aynı altında biri uyuyan bir çarşafın pilileri gibi tembelce kıvrımlanıyordu. Nehrin üzerinde süzülen martıları izliyordum; suyun üzerinde uyumaya çalışıyorlardı. Hem uyuyabilmek, hem uzakta kaybolup gitmemek için yavaşça hareket etmeleri gerekiyordu ve bu, zaman akmaya devam ederken durup dinlenmenin imkânsızlığına güzel bir örnekti. Suyun üzerine konuyor, kanatlarını katlıyorlardı ve akıntı onları götürüyordu. Sâone'un pek yavaş akıntısı boyunca plastik ördekler gibi çevrelerinde döne döne birkaç yüz metre indiklerinde hareketleniyor, ardından havalanıyor ve aşağı indikleri yüzlerce metreyi geri uçup yeniden konuyor, suyla birlikte yeniden akıyorlardı. Belki de zamanı yakalayabilmek için iki uçuş arasında uyuyabiliyorlardır. Asla aynı suda iki kez yüzemezler ama hep aynı yerde uyurlar. Dirseklerimi pencereye yaslıyor, sabah güneşiyle güneşleniyor, martıların ve sokaktaki insanların geçişini izliyordum. Seninle sahip olduklarımı hayal edemezsin. Zaman yeniden kuruldu; dalgalar yeniden akıyor.

Kara çarşaflı bir kadının apartmana girdiğini gördüm; ona dair yürüyen bir karaltıdan başka şey seçemedim. Birkaç dakika sonra dışarı çıktı, sokağın köşesinde kayboldu. Elinde, yanında boşunu götürdüğünü görmediğim dolu bir alışveriş çantasıyla geri döndü. Hemen geri çıktı ama alışveriş çantası yoktu. Bir torba taşıyordu. Bir refleksle ayakkabılarına baktım. Sokağın aynı köşesinde kayboldu, yine hemen çabucak geri geldi ama bu sefer de torba yoktu. Apartmana girdi. İçeri girişini görmek için daha da eğildim.

"Amma da trafik var, değil mi?"

Sağımda, orta yaşlı atletli bir adam açık penceresinin ferforje parmaklıklarına dayanmış sabah güneşiyle banyo yapıyordu. O da benim gibi Sâone üzerindeki martılara ve sokaktaki insanlara bakıyordu.

"Gerçekten de. Hiç durmuyor."

"Hiç durmuyorlar. Çoğul genç adam çoğul. Bu kadınlar çok sayıda. Şu paketli kadınlar bir süredir hareket halinde, pekâlâ, bunlar bir sürü var. Büyük apartmanın birinci katında oturuyorlar.

"Hep beraber mi?"

Acıyan gözlerle bana baktı. Alçak sesle konuşabilmek için yer yer aşınmış ferforje parmaklıklarının üzerinden bana doğru eğildi.

"Birinci kattaki sakallı adam hepsiyle birlikte yaşıyor. Adam çok eşli."

"Resmi olarak mı? Birkaç kez evlenemezsin ki, bir yanlışlık olmadıkça..."

"Bu da üç aşağı beş yukarı aynı şey. Hepsiyle birlikte yaşıyor, kaç tane olduğu bile belli değil. Çok eşli."

"Belki de kardeşleri, annesi, kuzenleridir..."

"Aptallığa yakın bir saflığınız var! Ya da hayranlığa. Bunlar onun karısı diyorum size. Kendi yöntemlerince, istedikleri gibi evleniyorlar, kurallara uymuyorlar. Her biri yalnızmış gibi yapıyor, bunun için yardım alıyorlar, bu yardımlar borç falan da değil. Sınır dışı edilmeleri için dilekçeler verdik, mektuplar yazdık."

"Sınır dışı mı?"

"Binadan ve oldu olacak Fransa'dan. Bu alışkanlıklar tahammül edilecek şeyler değil."

Çok eşli sokakta belirdi. Gerçekten de sakallıydı, gülümsüyordu ve başında dantel bir takke, üzerinde beyaz bir gandoura* vardı. Bir adım gerisinde çekingen bir gölge yürüyordu.

"İşte buyurun" diye bağırdı komşu soluğu kesilircesine.

İçeri girmeden önce başını kaldırdı ve bizi gördü. Garip bir edayla, alaycı alaycı bize gülümsedi. Ona eşlik eden sınırları bulanık gölgeye kapıyı açtı, yol verdi ve aynı alaycı gülümsemeyle tekrar bize baktı ve içeri girdi. Penceresine benim gibi yaslanmış ön cephedeki yan komşu "Bunların hepsini postala-

* Ar. Magribi tarzdaki bornozun altına giyilen kolsuz bir tür kaftan. (ç.n.)

yacaksın" diye mırıldanıp durdu bir sıvıdan gelebilecek gürültülerle; kızgınlıktan salyaları biraz akıyordu.

"Nasıl dalga geçtiğini gördünüz mü? GAFFES iktidara geldiğinde gidip başka yerde eğlenecekler. Köşe bucakta ufak gülücükler son bulacak. Hepsi dışarı gidecek."

"GAFFES'ın iktidara gelebileceğine inanıyor musunuz?"

"Evet. Mümkün olan en kısa zamanda. GAFFES'te olanları gören ve söyleme cesaretini gösteren tipler var."

"Mariani gibi mi? Siz Mariani'nin olayları net bir şekilde görebildiğini mi düşünüyorsunuz?"

"Mariani'yi tanıyor musunuz?"

"Evet, biraz. Ve iş, görmeye ve konuşmaya geldiğinde korkarım ki koca bir saçmalıktan ibaret."

"Umrumda değil. Ben sadece masaya yumruğunu vurduğunu bilirim. İhtiyacımız olan bu: masaya yumruğunu vuran tipler. Şakamız olmadığını göstermek için."

"Bu şakanız olmadığını göstermek için değil, onun şakası yok. Ne yazık!"

"Onlara göstermek lazım. Onlar sadece bundan anlar. Buna da katlanacak değiliz."

"Buna?"

"Buna."

Aşağıdaki komşu kolunda aynı boyda, ayırt etmesi imkânsız iki çekingen gölge ile dışarı çıktı. Beyazlara bürünmüş adam dimdik yürüyor, kadınlar da ardından geliyordu. Birkaç adım attıktan sonra, kafasını kaldırdı ve aynı alaycı bakışlarla bize, penceredeki bana ve komşuya baktı. Gülümsemesi yüzüne yayıldı, durdu ve hiç acele etmeden bize dil çıkardı. Sonra da yanında iki gölgesiyle birlikte sokağın köşesinde gözden yitti.

"Görüyorsunuz ya! Benim dediğim gibi. Çok eşli, diyorum size, bizim çatımızın altında ve bize kafa tutuyor."

"İnsanın canı çekiyor değil mi?"

Fırıl fırıl dönen gözlerle bana baktı, soluk soluğa kaldı ve pencereyi sertçe çarptı. Saône'a bakarken tek başıma kaldım.

sabah güneşinde çırılçıplaktım; senin evinde seni bekliyordum kalbim.

Salagnon bunu bana söylemişti: "onlar" oldu muydu mesele her zaman rekabete, kim kimi kesecek, kim kime elektrik verecek, kim kimi düzeceğe dönüyordu. Birbirimizden ayrılamayacak kadar birbirimizi arzuluyor, birbirimizden uzak duramayacak kadar birbirimize benziyoruz. Eğer GAFFES iktidarda olsaydı kimi kapı dışarı edecektik? Benzeyenleri mi? Peki ya kapının önüne koyacak olan "biz" kim olacaktı? Kan ile birbirlerine bağlandıklarını düşünenler mi? İyi de hangi kan? Dökülen kan mı? İyi de kimin kanı?

Orada, diyordu Salagnon, rezil bir sınırı muhafaza etmeye çalışmıştık. Direttik, herkesi ilgilendirsin diye herkesi işin içine kattık. Orada dizginlerimizden boşaldık, her şeye tam yetkimiz vardı ve herkesi tehlikeye attık. Herkesin kurbandan bir parça koparabilmesine baktık. Biz. İşte bir süredir Salagnon gibi konuşuyorum. İşte Salagnon'un hikâyesinin dilbilgisel formuna sızıyorum. İyi de başka nasıl yaparım ki? Biz herkesi dahil ettik. Biz. En baştaki "biz"in kim olduğunu söyleyemem ama o biz zamanla herkese dönüştü. Herkes dirseklerine kadar kana battı; herkesin kafası kan dolu bir küvetin içinde. Kusana kadar, bir daha susuzluk hissetmeyecek, bir daha nefes alamayacak hale gelene kadar orada kaldı o kafalar. Birbirimizin kafalarını kan dolu küvetlere daldırıyorduk. Ardından bir düdük sesiyle suçüstü yakalanmış liselilerin yaptığını yaptık, hafifçe ıslık çala çala, ellerimiz arkamızda, başka yöne bakarak volta attık; sanki hiçbir şey olmamış gibi yaptık, sanki onlar başlatmış gibi. Herkes evine dönermiş gibi yaptı çünkü artık kimse kim olduğunu bilmiyordu. "Evinde olmanın" ne anlama geldiğini bilen yoktu. Dar Fransa bizi içine alıyor, birbirimize doğru bastırıyordu. Biz kimin orada olup kimin artık orada olmadığına bakmamaya çalışarak hiçbir şey demiyorduk. Fransa Tarih'ten çıkıyordu, bir daha hiçbir şeyle meşgul olmamaya karar verdik.

GAFFES ortaya çıkıp dikkat çekmeye başladığında, orta sınıfın aptalları olan biz, onları ufak bir faşist topluluk sandık. Kurucu sahneleri yeniden oynayabilir, Romancı'nın sayfalar boyunca anlattığı gibi "direnişe geçebilirdik". Eylem yaptık. Onlar ilgiyi saptırmak için bir petoman* gösterisi sunarken biz onları düşman yerine koyduk. Irkla oynuyorlardı ama ırk bir osuruktan, rüzgârdan, hazımsızlığa özgü pis tutumlardan, görülmesini istemediğimiz şeyleri saklayan tutarsız muhabbetlerden fazlası değildir. Bu çok korkunçtur çünkü hepimizi, [yani] orta sınıfın yumuşak alıklarını ilgilendirir. GAFFES çok daha beteri olduğu halde biz onları ufak bir faşist topluluk olarak görmek istedik: hukuka aykırılığı savunan bir parti, sömürgenin gerçeğe dönüştürdüğü ütopya olan güç kullanımını ve benzerlikleri savunan bir parti. [Oysa] sahte şefkatler ile gerçek tokatlar, üçkâğıtlar ile her şeye sinen kanunsuzluklardan meydana gelen gerçek sömürge yaşamı 62'nin gemileriyle geri dönen hayalet parti GAFFES'in asıl programıdır.

'Peki o zaman biz kimiz' diye sorulmuyor kendine dönüp. Kimlik kendine inandırır, kendini yaptırır, hatta pişman ettirir ama dile getirilmez. Ondan bahsetmek için ağızlar açılır açılmaz, aptalca sözler arka arkaya sıralanır. Ondan bahseden tek bir mantıklı söz yoktur; eğer ısrar edilirse sayıklamaya başlanır. Tamamen akıl dışı, bütünüyle yasadışı olan ırk ayrılıklarını dile getirmenin hiçbir kriteri yoktur fakat herkes bunu yapar. Trajiktir: o hissedilir ama dile getirilemez. Osuruk hiçbir anlama gelmez. O, kimliği dile getiren bir romandır sadece ve yalan konuşur. İnsan onu düşünür ve boşuna düşünmüş olur çünkü kimlik kendi kendine aptallığa meyleder; her zaman aptaldır çünkü öyle olmak ister, kendi kendine, kendi başına; o kendiliğinden aptal olmak ister. Bu ise onu hiçbir yere götürmez.

* Fr. Bağırsak hareketlerini kullanarak istediği zaman gaz çıkarabilen kişilere verilen ad. (ç.n.)

İnsan, söylentilere kulak kabartsa buranın kimliğinin Berry[2]'ye özgü olduğuna inanabilir; bereketli topraklara ve nemli ormanlara, sonbahara ve yağmurlara, rengi solmuş goncalara ve fötr şapkalara, çiftliğin ardındaki gübre yığınlarına ve gökyüzünü delip geçen kayağan taşından çan kulelerine özgü bir hüviyet. İnsan Akdeniz'in buranın hüviyetine hiç işlemediğine inanabilir. Kendini Bourges Krallığı'na* indirgemek inanılmaz derecede yanlış ve aptalca değil midir? Çünkü Akdeniz oradadır! Akdeniz tüm biçimleriyle, uzaktan bakıldığındaki haliyle oradadır. Akdeniz ayaklarımızın altındadır, Akdeniz kuzeyden, güneyden ve deniz kıyısından ve her yerden bakıldığındaki haliyle oradadır ve Fransızca ifade edilir. Denizimiz. Söylentiler bizi Bourges Krallığı'na indirgiyor ama ben Fransızca konuşan sesleri işitiyorum: çeşitli cümlelerle, tuhaf aksanlarla da olsa Fransızca konuşuyorlar ve ben kendiliğimden hepsini anlıyorum. Kimlik tamamen hayalidir. Kimlik yalnızca bir kimliklendirme tercihidir ve her birimiz tarafından eyleme koyulur. Kimliğin tende ya da toprakta vücut bulduğuna inanmak çılgınlıklara kapılmaktır. Bu çılgınlıklar insanı kendi dışında, ruhu harekete geçiren şeyler dışında bir varoluşa inandırır.

Çalkantılar yaşıyoruz. Kim olduğunu tam olarak bilmiyoruz ama biri bunları kaşıyor. Bakmaya cesaret edemeden, hiçbir şey demeden, kim olduğunu doğru dürüst bilmeden daracık Fransa'da sıkış tepiş yaşıyoruz. Biz Romancı'nın bilge hükümlerinin izinden giderek kendimizi Tarih'in dışına yerleştirdik. Hiçbir şey yaşanmamalıydı ama yine de... Aramızda, daracık Fransa'ya hapsolmuş kimin böylesi çalkantılara neden

2. Orta Fransa'da yer alan Berry bölgesi ülkenin en eski tarım topraklarından olup günümüzde sadece bu bölgeye özgü bazı kültürel unsurlarla tanınmaktadır. Başkenti Bourges'dur.

* Bourges şehri 14. ve 15. yüzyıllarda Fransa krallığının başkentidir. Yazar, muhtemelen kendine has kültürü, tarihi ve özel coğrafi konumu nedeniyle Bourges Krallığı benzetmesini "saf, karışmamış bir Fransa" ile "İmparatorluk-Krallık karşıtlığı" anlamında kullanmaktadır. (ç.n.)

olabileceğini arıyoruz. Kapalı bir mekânın içindeyiz, suçlu burada olmalı. Söyleme cesaretini kendimizde bulamadan ırkın etrafında dönüyoruz. Din farklılıklarını tabiat farklılıkları gibi kabul eder olduk. Irk bir osuruktur, dar Fransa'nın havası solunamaz hale geliyor; çalkantılar devam ediyor. Zorbalıkların kökeni öyle basit, öyle Fransız ki... Ama çıplak gerçeği görmekten tiksiniyoruz. Petomanların gösterilerinde hazır bulunmayı ve salonda osuruk yanlıları ve karşıtları arasında linç edilmeyi tercih ediyoruz. Burada, itiş kakışa dönen edebi atışmalara pek düşkünüzdür.

Orada olduğu gibi burada da sıkıntıların kökeni yalnızca itibar eksikliği ve zenginliklerin eşitsiz dağıtılmasının skandal yaratmayışıdır. Bu neden bütünüyle Fransız'dır ve oradaki savaş da başından sonuna Fransız'dı. Onlara bıraktığımız yerde yaşamaya devam edemeyecek kadar bize benziyorlardı. Keza yaklaşmakta olan başkaldırı cumhuriyetin değerleri adına olacak. Bu değerler biraz dağılmış, soy sop hesapları, yasadışı eşitsizlikler tarafından kemirilmiş olsa da burada yaşamak isteyenlerce her şeyden çok arzulana gelmiştir. Orada olduğu gibi burada da birbirimize çok benzeyen biz kendi aramızda savaşıyoruz ve bizi ayırabilecek ne varsa hiddetle peşine düşüyoruz. Yüzlerin sınıflandırılması askeri bir operasyondur, cesetlerin saklanması bir savaş icraatıdır, diğerinin ihracı anlamına gelmeyen her türlü barışın açık reddidir. Sivil savaşların muharebe meydanı vücuttur ve savaş sanatının tamamı vücuda kötü muamele edilmesinden ibarettir.

Mariani'yi *Progrès*'nin birinci sayfasında gördüm ama onu gören belki de sadece bendim çünkü fotoğrafın amacı onu göstermek değildi. *Progrès* Lyon'un [yerel] gazetesidir. Kendisini okumak isteyenlere afişlerin üzerinde, manşetlerinde küçük harflerle, otobüslerin üzerinde büyük harflerle '*Gerçekse Progrès'de*' teminatını verir. Mariani *Progrès*'nin kapağında, *Voracieux-les-Bredins* polisini gösteren büyük bir fotoğrafın köşesindeydi. Militarize edilmiş üniformalarının içindeki atle-

tik yapılı polisler gururla poz vermişti; kalçalarında silah kemeri, ayak bileklerinden büzgülü pantolonlarının altında yüksek konçlu postalları vardı. Elleri bellerinde güçlerini gösteriyorlardı. Makale yeniden kavuşulan güce methiyeler düzen konuşmalara geniş yer veriyordu. "Suçlara ve kaba saba tavırlara karşı yeni bir polis. Darbeye darbeyle karşılık vermek için. Polisin artık adımını atmadığı, akşam çöktüğünde hukukun artık var olmadığı merdiven altlarına yeniden adım atabilmek için; akşam olunca havaya çöken haşhaş dumanlarının içinde cirit atan saldırgan gölgelerin güzergâhı olan yollara, garajlara, merdivenlere, kapılara ve girişlere, parklara ve banklara geri dönebilmek için. Trafik. Şiddet. Emniyetsizlik. Gökdelenlerin gölgesinde atalarının yasalarını uygulayan zorbalar. Var gücümüzle bir darbe indirmeli, kamu iktidarını tahsis etmeliyiz. Gerçek vatandaşları yatıştırmalıyız."

Fotoğraf Mariani'yi göstermiyordu: *Progrès*'de tam sayfa yeni *Voracieux-les-Bredins* polisini gösteriyordu. İstekle biçim almış, darbeyi indirmek için donanmış belediye polisini. Oysa Mariani oradaydı. Mavilere bürünmüş insan gruplarının, güçlü olduklarını göstermek için poz veren düzenin atletlerinin çevresindeki kalabalığın içindeydi. Fotoğrafta ufacıktı. Onu tanıyordum. Müdahale polisinin takdimine teşrif etmişti. Bunlar, yani belediye polisleri Fransa'da bir ilkti. Yüzü görünmüyordu, adı geçmiyordu, kimse onun kim olduğunu bilmiyordu ama ben onun rolünü iyi biliyordum. Sivil kalabalığın içinde renk değiştiren gözlüklerinden, çağ dışı bıyığından, kareli korkunç ceketinden tanıdım onu. Gülüyordu. Fotoğraf, kalabalığın içinde belli belirsiz fark edilen gülüşünü kaydetmişti ama ben onun rolünü biliyordum. O da rolünü iyi biliyordu, polislerin etrafını çeviren kalabalığın içinde sessizce gülüyordu.

Gazeteyi satın aldım, yanımda götürüp Salagnon'a gösterdim. O da Mariani'yi güçlü adamların etrafını çeviren kalabalığın içinde şıp diye buldu. Öyle görünüyor ki Fransa bu

adamlardan bolca üretiyor ve hiç düşünmeden savaşın kucağına atıyor. Acaba burada kaç adet askeri, özel, belediyeye ya da devlete ait polis servisi vardır? Çarpışma için her geçen gün daha iyi eğitilen kaç tane üniformalı adam mevcuttur? Fransa'da gücü kuvveti kullanıma hazır ve kötü yönetilir halde bekleyen kaç adet güçlü adam vardır ki?

Barış muhafızları* beyaz copları, semizlikleri, darbeleri savuşturmak için kollarının çevresine doladıkları pelerinleri ile artık anlaşılmayan bir geçmişin parçasıdır: sersemletici ya da öldürücü silahları olmayan, koşmaktan ve dövüşmekten pek anlamayan, tombulca beylerle düzen nasıl korunuyordu ki? Buna inanmak dahi mümkün değildir. Aşırı donanımlı, aşırı antrenmanlı, aşırı etkili cumhuriyet güvenlik birlikleri her şeyle ilgilenir; çeşit çeşit görevlerle, arbede ve sataşmalarla. Zırhlı minibüslerle Fransa'yı kateder, isyan kıvılcımlarını söndürür, dört bir yanda devreye girer, söndürdükleri kadar yeni kıvılcımlara neden olurlar; sonra, çok sonra çağrılırlar ve kaosun içine sızmayı çoktan başarmış ihtiyat kuvvetlerinin geldiği gibi kurtarmak için gelirler. Ah! Bunu becermeyi nasıl da iyi bilirler! Poli-karbonat kalkanlarının ardında üçer üçer ilerlerler; biri darbeyi alır, diğeri ona yardım eder, üçüncüsü ise tonfayı** tutar ve karşı saldırıya geçmeye, kurallara karşı geleni yakalayıp, arkaya doğru sürüklemeye hazırlanır. Herkesten iyi dövüşürler, manevra yapmasını bilirler; çağrıldıklarında gelirler, görürler, kazanmayı bilirler. Lejyon misali tüm Fransa'da hareket ederler. Ateşi söndürürler; onlar yola çıkınca ateş arkalarından yeniden alev alır. Şok polisi elittir, sayıları pek azdır. Dikkatlerini bir noktaya topladıklarında araziyi kaybederler; dağıldıklarında güçlerinden kaybederler. Bu nedenle daha da çok idman yapmaları, daha hızlı olmaları, daha sert darbelerle vurmaları gerekir.

* Fr. *Gardien de la paix*: Fransa'da İçişleri Bakanlığı'nın emrinde, ulusal polislere bağlı çalışan sınavla göreve başlayan memurlara verilen ad. (ç.n.)

** Uzakdoğu dövüş sporlarına özgü bir tür cop. (ç.n.)

"Aynı bizim eski halimiz kadar güzeller..." diye içini çekti Salagnon. "Bizim sahip olduğumuz gücün aynısına sahipler ve tüm bunlar yine hiçbir işe yaramayacak. Aynı bizim gibi az sayıdalar ve peşinden koştukları tipler merdivenlerin ya da mahzenlerin *cangıl*ında hep onlardan kaçacak çünkü o tiplerin sonu gelmez; onları yakaladıkça aslında yenilerini üretecekler: onları yakalamak yerlerine yenilerinin gelmesi demektir. Başarısızlığı tadacaklar aynı bizim başımıza geldiği gibi. Aynı umut kırıcı, aynı acı başarısızlığı. Çünkü biz de güçlüydük."

Şiddete başvuruldu. Başlarda büyük olaylar yaşanmadı: bir kumarhanede silahlı soygun oldu. Nihayetinde soyulmayı bekleyen ve bu intizamsızlığa karşı önlemler alan bir kurum soyuldu, bir ekmek fırını değil. Adamın biri haydutluğa soyundu. Milletin parayı gömdüğü o mekândan para kaldırmak istiyordu, gıdım gıdım para kazanacağım diye didinmeye can atmıyordu. Bu durum liberal mantıkta hiçbir zahmete girmeden, kızmadan gücenmeden, ahlaka başvurmadan açıklanır: söz konusu olan, ekonomik bir aktörün kayıplarının ve kazançlarının rasyonel bir bilançosunu hesaplamasından fazlası değildir. Fakat işler kötü gitti. Bir kovalamacanın ve ateşlenen silahların ardından haydut öldürüldü. Bu aşamada kalınabilirdi ama adamın sülalesine dikkat çekilmişti bir kere; ortak bir uzlaşıyla tüm taraflar adamın sülalesinden bahsetti. Adını soyadını telaffuz etmek akrabalarını işaret etmeye yeterliydi. Kafatasında bir kurşunla şehrin döşeme taşına boylu boyunca uzanmış o ölü hayduttan kalabalıklar yaratıldı. Özellikle de mikroekonomiden fırlayan, Tarih'e sıçrayan bir sorun icat edildi. Bunun yapılmasında herkes uzlaşmıştı. Şöyle düşünüldü: Onlar geliyor; ellerinde silahlarla şehir merkezinde toplanmış zenginlikleri yağmalamaya geliyorlar.

İçinde yaşadığımız dünyada zenginliklerin bölüşümüne dair hiç o kadar net olmayan bir şey vardır: hiçbir şeyin harcanan emekle alakası yoktur. İnsan birinin kazancının çalıntı olup olmadığını sorgulayabileceği gibi sahip olunmayanların

elinden alınabileceğine kendini inandırabilir. Ve garibanları yüzünden, adlarını telaffuz edişlerinden tanıdığında, o garibanın akrabalarının adamın almak istediklerini ele geçirmek isteyeceklerinden korkar. Onun fikrince akrabalığa denk olan belli bir yüz şeklinin tazminatını isteyeceğine inanabilir. Bu durum silahlarla çözülmeye meyletse de cinsellikle de çözülebilir. Cinsellik üç kuşakta çehreleri buğulandırır, akrabalık bağlarını birbirine karıştırır ve sadece dile dokunmaz ama insanlar silahları tercih eder. Kadınları kara çarşafla örter, içeri hapseder ve silahları ortaya döker. Silahlar güç sahibi olmanın apansız zevkini tattırır. Cinselliğin etkilerini görmek için ise çok beklemek gerekir.

Şiddete başvuruldu. Başlangıçta büyük çaplı bir şey yoktu. İnsanın servetinin binlercesininkine, yüz binlercesininkine eş değer olduğunu alenen gösterebildiği, paranın alay edercesine ortaya döküldüğü, ihtiyaçlarını karşılamak için aşman gereken yolların uzun olmadığı, silahların hiç de pahalıya satın alınmadığı bir dünyada bir silahlı soygun hadisesi oldu. Silahlı soygun basit bir çözüm, rasyonel ve gerçekleştirilebilir bir eylemdir, filmlerde hep başvurulur. Oysa dünyamız başka bir öğedir: bu dünyada akrabalık bağları yüzlerden okunur. Tüm toplumsal problemler hemencecik etnik bir probleme, o da tarihi bir huzursuzluğa katmerlenir. Şiddet alev alır, bir kıvılcım yeter. İsyan kuluçkaya yatmıştır. İsyan hoşa gider; isyan yoldadır.

Başlangıçta büyük çaplı bir şey yoktu: sadece silahlı bir soygun oldu. Bir adam kendini hayduta çevirdi, o da ihtiyacı olanları almak istiyordu, öldürüldü. Eğer mesele sadece para olmuş olsaydı, bu konudan uzun uzadıya bahsedilmezdi. Ama insanlar adamın sülalesine dikkat çekti. Peşinden kovalamaca gelen silahlı soygun bir kuşatma halini tetikledi. Şiddete başvuruldu: uykusuz geçen geceler boyunca karışıklıklar, gökdelenlerin yüksek duvarlarında yangın parıltıları, tutuşan çöp kutuları, yanan ve sıcak [benzin] deposuna ulaşınca patlayan otomobil-

ler... Geceler boyunca alevleri söndürmeye gelen itfaiyecilerin üzerine taşlar fırlatıldı, itfaiyecileri korumaya, düzeni sağlamaya, şehri boğmakla tehdit eden kan pıhtısını dağıtmaya gelen polislerin üzerine cıvatalar atıldı; fırlatılan nesneler benzinden yükselen alevlerle aydınlanmış gecede havaya kaldırılmış kalkanları ve kaskları çelikten dolu tanelerinin tehlikeli çekiciyle çıtırdatıyordu. Geceleyin pek çok kez, belirgin bir beceriksizlikle kurşun sıkıldı; kimseyi öldürmeyen ancak yaralayan kurşunlar. İsyana doğru fırlatılan bu kurşunlar kafatasını ya da bir eli kırabilecek bir cıvatadan daha az zarar verdiler ama kurşun sıkmak bambaşka bir şeydir. Orada olma amaçları bu değildi, zırhlı tanklarla gelen genç insanlar hedef olmak için gitmemişti; atletik yapılı, kuvvetli, idmanlı fakat sivillerdi. Yakalıyor, üzerini arıyor, köşe bucağı eşeliyor, yere atıyor ve ellerine plastik kelepçeleri geçiriyor, koltukaltlarından tutup ayağa kaldırıyor ve pencereleri parmaklıklı nakil arabasına tıkıyorlardı. Bunları çok iyi yerine getiriyorlardı. Bu genç insanlar antrenmandan yeni çıkmışlardı; bu şehirlere dışarıdan müdahale eden adamların pek çoğu çok gençtir. Yeni başlamışlardır, araç gereci, prosedürleri, tekniği bilir ama insanları tanımazlar. Yangınların ve fırlatılan taşların velvelesinin içine zırhlı tanklarla gelir, insanları esir alır, tahrip eder ve geri giderler. Barışı sağlarlar. Güç bizdedir. Ulusal reflekslerimiz kurt kapanları kadar gergindir.

İlerleyen günlerde altı genç ihbar üzerine gözaltına alındı, ertesi gün serbest bırakıldı. Kanıt yoktu, dosya boştu, ihbarı yapan belli değildi. İsyan kabardı; isyan hoşa gider. Militarize olmuş polisler üzerlerinde müdahale kostümleriyle zırhlı minibüslerinden iniyor, kendilerini cıvatalardan ve taşlardan sakınıyor, yeterince hızlı koşmayanları gözaltına alıyorlardı. İsyan devam ediyordu. Çok güçlü olmak faydasızdır. Güç kullanımı saçmadır çünkü dünya sıvıdır; üzerine vurdukça sertleşir, daha sert vurdukça daha çok direnir ve daha da vurmaya devam edildiğinde parçalanır. Direnişi meydana getiren bizim

gücümüzün ta kendisidir. Elbette insan her şeyi yok etmenin hayalini kurabilir. Bu, gücün hayali kurulan sonudur.

Para biriktirmek bir haydut yaratır, bir haydutu öldürmek bir isyanı tetikler, isyanı bastırmak iki tane olduğu zannedilen ülkeye derin bir darbe vurur: birbirinden ayrılmak için ölümüne savaşan aynı mekândaki iki ülke. Öylesine iç içe geçmişiz ki bizi birbirimizden ayıracak ne varsa onun derdine düşmüşüz. Sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Oraya özgü bir reçeteyi mezardan çıkarıldı; kullanımı alev almış karışıklıkların üzerine atılmış yangın etkisi yarattı. Yabancı haydutlar isyana teşvikle suçlandı ama kovalamacalarda yakalananlar ne yabancı, ne de hayduttu, sadece hoşnutsuz insanlardı. Bunlara benzer olmanın sözü verilmişti, yasa bunlara benzer olmanın garantisini veriyordu. Oysa öyle değiller çünkü benzemezlikleri ilk bakışta fark ediliyor. Sıradan, tahsilli, Fransa'ya katılmayı canı gönülden isteyen ama başımızdan savmayı beceremediğimiz yanlış kurgulanmış nedenler yüzünden ülkenin sınırlarında yaşayan genç insanlar çehrelerine göre ele geçiriliyordu. Onlara ne ad vereceğimizi bilemiyoruz. Kim olduğumuzu bilmiyoruz. Birinin bunları yazması gerekecek.

Beni balık tutmaya davet ettiklerinde bir anlığına şaşırdım. Bu halime güldüler.

"Balık tutmamıza şaştın demek?" Biz her şeye rağmen artık iki dedeyiz. O nedenle dedelere özgü aktivitelerimiz de var. Nehrin ortasında demirliyor, hiç hareket etmeden balığın gelmesini bekliyoruz. Geçen zaman içimizi rahatlatıyor; geçmiş zaman bizi teselli ediyor; gelecek zaman ise umurumuzda değil. Kayığın içinde olduğumuzda zaman bize öyle yavaş geliyor ki insan gelemeyeceğini düşünüyor. Bizimle gel."

Mariani Zodiac'ını iki adamına 4x4'ün ve römorkun yeşil suya ve minik dalgalarına yaklaşabileceği, çakıllardan bir plajdan Rhône'a indirtti. Lastik kayığa çıktık, plastik sepetleri, oltaları, bir günlük yiyecek içeceği hatta biraz daha fazlasını yüklendik. Şişmiş levhaların üzerine oturduk, donanımın ta-

mamı asker yeşiliydi. Taze fakat parlak bir güneş doğuyordu, su geçirmez parkalarımızı iliklerdik. Güneşin yumuşak ışıkları dokundukları ne varsa ısıtıyordu. Mariani motoru çalıştırdı ve iki adamı 4x4 ve römork ile birlikte kıyıda bıraktık. Uzaklaşmamızı elleri ceplerinde, yuvarlak çakıl taşlarına minik tekmeler savurarak izlediler.

"Orada mı kalıyorlar?"

"Bizi bekleyecekler. Savaşta bilhassa beklendiğini biliyorlar. Aynı bizim *cangıl*ın deliklerinde ya da alev alev yanan kayaların ardına yatarak beklediğimiz gibi. Antrenman yapıyorlar."

Ormandan dehlizlerle çevrili Rhône'dan aşağı indik. Keskin hatlı binalar ağaçların üzerinden beyaz beyaz yükseliyordu. Suyun üzerine sarkan yeşilliklerin altında çakıllı kumsallar uzanıyordu. Beyler botun ucuna kadar gelip ayakta kaldılar. Mantolarını çıkardılar, gömleklerinin önünü açtılar, bazıları üzerini çıkardı. Yarı kapalı gözlerle tatlı güneşin bedenlerini pembe ve altın rengine boyamasına izin verdiler. Yarı giyinik ve sessiz halleriyle garip bir plajcı kalabalığı meydana getiriyorlardı. Mariani aniden hızlandı. Oturduğumuz levhaya yapıştık, Zodiac ileri atıldı, ardında suyu bir bıçak gibi yaran bir dümen suyu bırakarak kabardı. Dümen suyu kıyıya vardı ve kocaman bir dalga orada dikilen beyleri ıslattı. Adamlar kaçıştılar. "Islak tavuklar!" diye bağırdı onlara dönerek ve bu onları güldürdü.

"Yeter Mariani" dedi Salagnon.

"Onlara tahammül edemiyorum" diye homurdandı.

"Bu yasal değil" diye gülümsedi Salagnon.

"Hukuka uygunluğu umurumda değil."

Nehrin ortasına geri döndü ve botu dümdüz sürdü. Zodiac motor uğultuları arasında suyun akışını altına alıyor ve sertleşen suyun üzerinde sıçrıyordu.

"Tam olarak kimden bahsediyorsunuz?"

"Eğer bilmiyorsan demek ki bilmen gerekmiyor. Aynı diğer pek çok şeyde olduğu gibi."

İkisi de güldü. Lyon'u su seviyesinde katettik. Ayakları yere sağlam basan Mariani sıkıca tutarak motoru kontrol ediyordu; Salagnon ve ben halatlara yapışmıştık. Son hızla ileri atılan lastik bot homurdanıyor, biz ise hasar almadan [suyun üzerinde] akıyor, uzaklıkları karşı koymadan aşıyorduk. Güçlü ve özgürdük, kurbanlarımızın, balıkların, üzerine yalıçapkınları kadar hızla dalış yapacaktık. Su kavşağını aştık, kilometreler boyunca gidip Saône'un en sakin sularını tırmandık. İki dizi ağacın arasındaki hareketsiz çayın üzerinde durduk. Altın yaldızlı taşlardan büyük evler eski, sakin duruşlarıyla bizi izliyordu; burjuvanın büyük mülkleri çimlerinin bitiminde sararıp soluyordu. Balık tuttuk. Uzun uzun, sessizce, hepimiz kendi oltamızla. Biz yemliyorduk, Salagnon şapırdatıyordu. Bu yaptığına ne denirdi bilmiyorum ama boş bir boruyla suya vuruyordu; her vuruşunda suda yankılanan çınlamalı bir şapşap sesi çıkıyordu. Bu, balıkları kendine çekiyor, uyuşan balıkların hepsi yavaşça balçığın üzerine doğru çıkıyordu. Uyanıyor, yukarı yüzüyor ve hiç düşünmeden olta iğnesini ısırıyordu. Her birimiz balık tutuyor, önemsiz meseleler hakkında tembel tembel çene çalıyorduk. Memnuniyet dolu bir iç çekiş her şeyi anlatıyordu. Onlar iyi anlaşıyordu, her zaman birbirini anlar gibi bir haller vardı, belli bir şekilde telaffuz edilen tek bir kelimede kahkahayı koyuveriyorlardı. Aralarındaki iletişim esrarengiz ve imalıydı ve ben anlamıyordum çünkü benim dilimin kökleri böylesi bir zaman derinliğine uzanmıyordu. O nedenle ben de onlara açık seçik sorular soruyordum. Bana cevap verdiler ardından balık tutmaya devam ettiler. Yedik içtik. Güneşin tatlı ışıkları kavurmadan sıcak tutuyordu. Ganimetimiz bolluğu gülünçtü ama getirdiğimiz tüm şişeleri boşalttık.

"Peki ya Alman'a ne oldu?"

"Diğerleri gibi o da orada öldü. Araç gereç, insanlar, hepsi ikinci eldi ve hiçbiri kalmıyor, çabucak yok oluyordu. Bizimki diğer maceraların artıkları, Amerikan silahları, diğer ordulardan firar eden askerler, üzerimize göre tekrar tadilat gören

İngiliz üniformaları, yapacak işi kalmamış direnişçiler ve kahramanlık hayalleri kuran subay müsveddeleri ile bir antikacılar savaşıydı: her şey asli yerinde artık kullanım değeri kalmamış elden düşme malzemedendi. O, kaderinin onu götürdüğü yerde kendi pisliğinin içinde öldü. *Diên Biên Phu*'daydı. Tötonik lejyonerleriyle bir hendeği tutuyordu, havan toplarına ve baskınlara karşı koydu, tahkimat düştüğünde diğerleriyle birlikte ele geçti. Onu *cangıla* götürdüler, onların kamplarının birinde dizanteriden öldü. Bu gelişigüzel, güç bela korunan kamplarda insanlar güçsüzlükten, yetersiz beslenmekten, ihmalden ölüyordu. Tropikal hastalıklara yakalanılıyor, pirinç ve yaprağın yanında kimi zaman çiğ balık yeniyordu.

"Siz de esir düştünüz mü?"

"Mariani evet. Ben değil. O da *Diên Biên Phu*'da esirdi ama hayatta kaldı. Başlangıçtaki çömez kaşarlanmış, öfkelinin teki olup çıkmıştı. Bu insanın yok olup gitmesini engeller. İskelete dönmüş bir avuç esiri bize iade ettiklerinde geri dönüşüne tanıklık ettim: Bigeard ve Langlais'nin arkasında yürüyordu. Zayıflamıştı, gözleri deli deli bakıyordu ama geçit törenindeymişçesine eğik duran beresi kafasının üzerine monte edilmiş gibiydi. Ayakta zor durmalarına rağmen yüzlerinden hiçbir duygu okunmayan Viet-minh subaylarının önünde, toprak patikanın üzerinde çıplak ayak hep birlikte adım adım ilerliyorlardı.

"Esir alındığımda formdaydım. Alman da öyleydi ama uzun süredir aklı başka yerdeydi. Sanırım bıkmıştı, boş verdi. Tutunacak hiçbir şeyi kalmamış, tek başına bekleyen tipler çabuk ölüyordu. Ben ise kinden besliyordum."

"Peki ya siz Salagnon?"

"Ben mi? Neredeyse ben de gidecektim. Onlara katılmak için gönüllü olmuştum. Sondan hemen önce az sayıda bir grup çarpışmaya katılmayı talep etmiştik. Ne muhteşem bir tutarsızlıktır ki kabul ettiler. Son rotasyonda olmam kararlaştırıl-

mıştı, paraşütümüz sırtımızda, kafamızda kaskımızla pistin üzerindeydik. Yarımız daha önce hiç atlamamıştı. Uçağın yolcu kısmını geçtiğimiz sırada motor durdu. Bozulmuştu. Geri inmek zorunda kaldık. Motor tamir edilene kadar *Diên Biên Phu* düştü. Uzun zaman üzüntüsünü duydum."

"Üzüntü mü? Esir alınmadığınıza mı yoksa öldürülmediğinize mi üzüldünüz?"

"İntihar anlamına gelen tüm aptallıklarımız arasında bu en büyüğüydü. Ama içlerinden utanç duymayacağımız bir bu vardı. Tahkimatın düşeceğini biliyorduk, uçaklar hiçbir işe yaramıyordu, yardım konvoyu gelmeyecekti ama onlarcamız oraya gitmek, oranın düşmesine izin vermemek için gönüllü olmuştuk. Hiçbir anlamı yoktu: *Diên Biên Phu* kaybediliyordu, yardım isteyecek kimse yoktu. Bunun üzerine bazı tipler ayağa kalktı, hava üslerine gidip oraya gitmek için izin istedi. Daha önce paraşütle hiç atlamamış tiplerin tek istediği nasıl yapılacağının onlara söylenmesiydi. Bu yiğitlik dalgasının sarhoşluğuna kapılan komutanlık bu son enayiliğe izin verdi, paraşüt ve uçak temin etti ve hazır olda yola çıkışımızı izlemeye geldi. Savaşla geçen yılların ardından bize fazla bir şey kalmıyordu: o ülkede tüm insani niteliklerimizi kaybetmiştik; bize kalan sadece zekâ ve merhametti; elimizde sadece hınç dolu bir *furia francese* vardı. Üstsubaylar altın yaldızlı kepleri ve nişanlarıyla pistin ucuna kadar geldiler, sessizce sıralandılar ve içleri *cangıl* kamplarına doğru geri dönüşü olmayan bir yolculuğa çıkmış tiplerle dolu uçaklara kalkarken selam durdular. Birlikte ölmek istiyorduk, bu her şeyi gölgede bırakmalıydı. Ama heyhat hayatta kaldık! Geri döndüğümüzde değişmiştik, ruhumuz yeniden düzleşmesi imkânsız korkunç kırışıklıklarla dolmuştu. Viet-minhliler bizi ormanın ortasına koyup iki lokmayla karnımızı doyurup neredeyse hiç göz hapsinde tutmadılar; karşı karşıya olduğumuz şey günden güne eriyip ölmekti. En dayanıklı mizaçlıların bile beklemekten sıkıldığında kendi kendini yok edebildiğini öğrendik."

Bir an sustu çünkü oltası kımıldıyordu. Hızla kaldırdı ve olta iğnesi boşta belirdi. Balık yemi yemiş ve kendini bize göstermeden çamurun dibine uyumaya dönmüştü. İçini çekti, oltasını yeniden yemledi ve sakince devam etti.

"Kendimizi kurtlar sofrasına attığımız ortadaydı ama onlara şölen olacaktık. Bunun bir son bulması gerekiyordu; çarpışmak istiyor, bunun için kışkırtıyorduk. Çarpışıldı ve biz kaybettik. Her şey bir blöfün üzerine kuruluydu, tek bir darbe her şeye karar verecekti. Onlara yem olmaya, Hanoi'nin ötesine dağlara çıktık. Gelmeleri için kendimizi son derece güçsüz göstermemiz ve bir kez geldiler mi yok etmek için yeterince güçlü olmamız gerekiyordu. Ama düşündüğümüz kadar güçlü değildik; onlar ise umduğumuzdan daha güçlü idi. *Cangıl*da ite ite götürdükleri bisikletleri vardı, ben onları görmüştüm ama kimse bana inanmak istemedi; bisiklet hikâyem herkesi pek eğlendirirdi. Oysa dumanın kör ettiği, bulutların engeline takılan uçaklarımız bize yardım etmekte zorlanırken onların bisikletleri dağlardaki keçiyollarını aşıyor, pirinç ve mühimmat taşıyarak bunları onlar için her daim tükenmez kılıyordu. Bizim o kadar gücümüz yoktu. Biz ikinci el bir ordudan fazlası değildik, imkânlarımız bol değildi, yeterince makinemiz yoktu. O nedenle orada elimizde olanın en iyisini kullanıyorduk: kendimizi, güzelim insan makinelerini, hava yoluyla taşınan hafif piyade birliklerini. Gökten çamur dolu siperlerin içine indik, Verdun'deki gibi, son adamımıza kadar oraya gömülmek için. Esir alındık, bir köşede bırakıldık, yeniden yola çıktık. Yine de iyi oyuncular dık. Ama ben öyle değildim. Ben hayatta kaldım. Hepimizin kaybetmesi daha iyi olurdu; devamında olanlar yaşanmazdı, temiz kalırdık, kendi ölümümüzle temizlenirdik. Üzüntü duyduğum bu. İşte bu Absürd.

Güneş ışınları, sanki yarı saydam bir baldan oyulmuş, taşları altın sarısı evleri aşıp yoğunlaşıyordu. Akşam oluyordu.

"Peki ya babanız?"

"44'ten sonra babamı bir daha görmedim. Öldüğünü Yüksek Bölge'deyken annemin mektubuyla öğrendim. Bana ulaşması aylar süren mektup kabarmış, kenarları yıpranmış, sanki yazarken gözyaşı dökmüş gibi bazı satırların tamamından mürekkep dağılmıştı ama bunun nedeninin içinde bulunduğum *cangıl* ortamı olduğunu biliyordum. Sanırım kalp kriziydi. Ölmesi bende pek iz bırakmadı. Annemi Cezayir'den sonra gördüm, ufacık kalmış ve zayıflamıştı, hiçbir şey hatırlamıyordu. Ağzını açmadan, ifadesiz bir suratla, yuvalarından bir parça fırlamış boş bakışlı gözleriyle yerinden kalkmamacasına oturduğu bir huzurevinde kaldı birkaç ay. Zarar görmüş beyni hiçbir şeyi içinde tutamıyordu, ne olduğunu anlamadan öldü. Onları görmek için asla hiçbir çaba göstermemiştim. Korkuyordum."

"Korkmak mı? Siz mi?"

"Asla geri dönmek istemedim, asla dönüp arkama bakmak istemedim. Nereye gidecektim ki? Ölümüne neden olduklarımı mı bulacaktım? Yoluma devam ettim. Oysa heyhat, baba [denilen şey] programlanmıştır; kanını taşıdığın kişi üzerinde gideceğin yolu çoktan çizmiştir. Bilmeden bu yolu izlersin; sadece sanırsın ki bu yolu bir süreliğine girdin. Oysa girer ve çıkamazsın; büyük faturalara mal olacak hafriyat çalışmalarına teşebbüs etmedikçe. Ona benziyorum, yüzlerimizi üst üste bindirebilirsin; ona bakarken kendi sonumu görmekten korkardım. İçinde yaşadığı o sirkten iğreniyordum: kendini temize çıkarmak için kurallarla oynadı, kelimelerle oynadı. Ben bunların hiçbirini öğrenmek istemedim. Onun yolundan uzaklaşmak için üç savaş gerekti bana ve yeterince uzağa gidebildim mi bilmiyorum. Resmin beni kurtardığına inanıyorum. O olmasaydı, Mariani gibi, küçücük, pencereleri kapalı, güç hayalinin hüküm sürdüğü bir dünyaya sözüm geçerdi."

"Senin dünyan da daha büyük değil. Bir kâğıttan ibaret! Ben de onu istemezdim" diye homurdandı Mariani.

"Benim tek istediğim beni sürükledikleri o yerde olmamaktı."

"Bu nedenle mi macera dolu bir yaşam sürdünüz? Gurur duyabildiğiniz bir yaşam?"

"Ben hiçbir şeyden gurur duymuyorum, hele ki bu yaşadığıma hayat denebilirse... Ben elimden geleni yaptım ve bunların yaşanmaması için yapılabilecek hiçbir şey yoktu. Ne yaşadığımı gerçekten bilmiyorum. İnsanın kendi kendine diyemediği şeyler vardır."

"Salagnon bir maceracı değil ki. Sadece kıçı ağrıyan herifin teki" diye araya girdi Mariani.

"Ne?"

"Uzun süre oturduğunda, bacaklarını açmak istiyor. Başka zaman olsa spor ve birkaç seyahat yeterdi. Dağcı ya da etnolog olabilirmiş ama yetişkinliği hiçbir kötülük düşünmeden ele silah alınabilen o kısacık döneme denk geldi. Öncesi sefil, sonrası ise utanç vericiydi, en azından Fransa'da. Daha önce ya da daha sonra doğmuş olsa bambaşka bir yaşamı olabilirdi. Belki ressam olurdu, gerçek bir ressam ve ben de onunla dalga geçmeyip ince zevklerine hayranlık duyardım."

"Peki ya siz?"

"Ah, ben mi... Ben savaşma ihtiyacını içimde hissettim. Belki kıçımızın dibinde Viet-minhlilerle ormanda koşarken. O zamandan beri öfkeliyim."

Salagnon hafifçe koluna vurdu.

"Senin öfken seni salak bir adam yapıyor ama yaşamını da ona borçlusun."

"O yüzden tedavi olmuyorum."

Balık tuttuk. Gece çöküyor, biz ise yavaşça Saône'dan aşağı iniyorduk. İsyan başladı. Siren sesleri duyuldu, hareketsiz suyun üzerine yansıyan yangınlar alevlendi. Mariani motoru çalıştırmamış, bizi suyu akışına bırakmıştı. Kırmızı renge bürünen nehirden iki balıkçı dede eşliğinde yavaşça iniyor

dum. Atılan el bombalarının boğuk darbesini ve patlamalarının çok daha net sesini duyuyorduk.

"Bu gürültüyü hatırlıyor musun Mariani? Pof sesini! Atıldığında başımızı eğer, kaskımızı tutar ve yere düşmesini beklerdik."

"Gördün mü sonunda oldu. Haklı çıkmaktan hoşnutsuz değilim. İçim rahatladı. İsyan başladı."

"Hiçbir yere varmayacak. Birkaç otomobile yanacak. Başka şey olmayacak. Sigortacılar düşünsün."

"Ne iyi olurdu biliyor musun? Alabora olsak da bu gece boğulsak. Böylece kavga etmeden yitip gidebilirdik. İçimizden biri haklı, biri haksız çıkmadan. İyi olurdu. Sonsuz bir uzlaşı için ideal bir gece."

"Saçma sapan konuşma Mariani. Küçük yanımızda."

"Kesin yüzmeyi biliyordur."

"Ona bütün bunları bizimle yok olsun diye anlatmadık."

"Bırakalım onu."

Her halükârda onunla randevum vardı. Beni rıhtıma bıraktılar, Zodiac yanımdan son sürat ayrıldı, kızıl akıntının içinde uzaklaştı, bir köprünün ardında kayboldu. Kalbim Saône'un üzerinde oturuyordu, odasının pencereleri suya bakıyordu. Ufuk çizgisi kızıllaşıyordu.

Yanına geldim kalbim; beni bekliyordun. Saône'un ışıltılı suyu gecenin içinde hafifçe salınıyor, köprülerin altından geçebilmek için geri çekiliyor, ardından yeniden yayılıyordu. Kara aynanın güçlü ve yavaş akıntısı güneye doğru akıyordu. Seni tanıdığımdan beri kalbim ben bu suyun akıntısıyım ve yangınların kızıl ışıkları, sirenlerin gürültüsü, isyanın ışıkları onun kara ve yapışkan derisinin üzerinde, onun içine nüfuz edilemez derisinin üzerinde akıyor; hepsi akıp gidiyor ama hiçbiri içine nüfuz edemiyor.

Sana sokulmak için soyundum ama istediğim seni çizmekti. Yer yatağının üzerine uzanmış, ellerini ensende birleştirmiştin. Işıltılı gözlerin kuğu tüylerinle halelenmişti ve yanına

gelirken beni izliyordun. Dolgun vücudunu bana sergiliyordun. Işıkları yakmamıştık, dışarının ışığı bize yetiyordu. Mürekkebi bir kâseye döktüm. Bu iş için kullanılan kâse aynı deri değiştirirken atılan deriler gibi kurumuş, katman katman mürekkep kabuklarıyla kaplanmıştı. Ben çizerken mürekkebi elimde tutarım çünkü çizmek içmek gibidir ve böylece fırçamın ne emdiğini görürüm; kâseden mürekkebi emişini görür ve ne kadar emdiğini kontrol ederek çizerim. Kâsedeki mürekkep buharlaşır, kalınlaşır, oyalanmadan çizmek gerekir. İlk çizgilerden nemli bir soluğun, yaklaşan bir öpücüğün akışkanlığı vardır fakat devamında mürekkebin ağırlığı artar, daha fazla tutunur, fırçanın kıllarını birbirine yapıştırır, ağırlaşır; insan onu parmaklarında, kollarında ve omzunda hisseder; çizgiler kalınlaşır ve sonunda, madeni yağ gibi ağdalanır, kâsenin dibini asfalt gibi kalın bir sıvı halinde kaplar, son çizgiye bir kuyu suyunun korkunç ağırlığını katar. Bunu bildiğimden seni önce hafifçe çizdim, yoğunluğunu sonradan kattım. Dolgun hatlarını çizdim; yüzünün duru profilini, burnunun kibirli hareketlerini, dengeli iki kum tepeceği gibi duran yuvarlak memelerinin çizdim; iki yanına koyduğun ellerini, uzattığın bacaklarını, karnının kıvrımında bir su damlası gibi duran göbek deliğini çizdim. Saône'un yansımaları tavanda, duvarlarda oynaşıyor, seni çizerken beni izleyen gözlerinde parlıyordu. Dışarıda uluyan isyanın kızıl yansımaları mürekkebimin ışıltılı yüzeyinde ama içine işlemeden sadece yüzeyinde titreşiyordu. Mürekkebim kalınlaşıyordu. Yavaşça kalınlaşan bir mürekkeple, beni izleyen seni çizdim. Fırçam kâsenin içine dalıyor ve mürekkebin yüzeyinde oynaşan kızıl ışıltılar dışında hiçbir şey çekemiyordu içine. Kâğıdın üzerine senin muhteşem hatlarının dışında hiçbir şey bırakmıyordu. Bitirdim. Hiçbir şeye dokunmadan senin o inanılmaz saçlarını betimlemiş, kâğıdı boş bırakmıştım. Fırçayı duruladım; kurumuyordu, hâlâ bana hizmet etmeye devam edebilirdi, yeniden ve yine yeniden, seni sonsuza kadar çizebilirdim.

Sana katıldım. Çıplaktım, böyle çizmiştim, cinsel organım beni rahatsız etmiyordu. Uyluğumun üzerinde dinleniyordu, kalp gibi atışını hissediyordum. Yanına uzandığımda, alev altı, şişti ve sertleşti. Kuğu tüyünden gri beyaz saçların, diri dudakların ve dolgun vücudun arasındaki tezat beni her şeyden çok heyecanlandırıyordu. Sana doğru geldim, seni kollarıma aldım, beni kabul ettin, içine girdim.

Dışarıda isyan devam ediyordu. Çığlıklar, çılgın koşturmalar, darbeler, sirenler ve patlamalar duyuluyordu. Saône'un kırmızı yansımaları tavanda titreşiyordu. Kalın akıntı hiç durmadan akışına devam ediyordu. Kan oluk oluk akıyordu. Hesaplar temizleniyordu. Yangın yüzünden kızıla dönmüş karanlık bir nehir şehri usulca katediyordu. Bu aldırışsız ve kesintisiz akıntı beni kurtarıyordu. Saône'un kana benzemesini seviyordum. Bunu görmeyi ve bundan korkmamayı bana öğrettiği için Victorien Salagnon'a minnettardım. Kollarım ve bacaklarım da dahil tamamen şişiyordum, doluydum ve içine geliyordum. Sonunda, iyiydim.

"(...) İtaatkârlık en ufak davranışımıza öylesine derinden işlemiştir ki varlığının farkına bile varamayız. Devam ederiz."

Fransız Savaş Sanatı ile 2011 yılında Fransa'nın en prestijli edebiyat ödülü olan Goncourt Ödülü'nü almaya layık görülen Alexis Jenni, eserde Lyon banliyösünde yaşayan isimsiz bir anlatıcı olarak karşımıza çıkıyor. Olaylar bu anlatıcının Cezayir Savaşı'nda yüzbaşı olan Victorien Salagnon adlı karakterle karşılaşmasıyla başlıyor. Bu karşılaşma Salagnon'un geçmişine ve deneyimlerine giden bir yolculuğun da başlangıcıdır. Resim çizmeyi de bu karşılaşma sayesinde öğrenen anlatıcı, söz konusu başlangıçtan yola çıkarak eser boyunca savaşın insanlar üzerinde nasıl bir etki bıraktığını, savaşın yansımalarını, Fransa'nın bu duruma gösterdiği tepkileri, ırkçılığı ve askerliğin insan doğasına aykırı oluşunu resmediyor.

Beş yılda tamamlanan *Fransız Savaş Sanatı*, "Aslında kimin için savaşıyoruz?" "Bir adlandırma yapmadan birlikte yaşamak mümkün değil mi?" gibi sorularla boğuşuyor. Yazar, eserde bir devlet hezeyanı olarak savaşa odaklanırken, bir askerin hayatı üzerinden ulus-devleti masaya yatırıyor. İnsanların makineleşme hallerine de göndermelerde bulunarak askerlerin hayatlarına, savaşın insanlığa verdiği tahribatlara dair farklı perspektifler sunuyor.

